

**DİYARBAKIR SURIÇİ BÖLGESİNDE YER ALAN TARİHİ
TÜRBE YAPILARININ TESPİTİ VE KORUMA
SORUNLARI**

ESRA GÜZEL

TEMMUZ 2023

DİYARBAKIR

DICLE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**DİYARBAKIR SURİÇİ BÖLGESİNDE YER ALAN TARİHİ
TÜRBE YAPILARININ TESPİTİ VE KORUMA
SORUNLARI**

ESRA GÜZEL

DICLE ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV
YÖNETMELİĞİNİN BİR PARÇASI OLARAK
MİMARLIK ANA BİLİM DALINDA
YÜKSEK LİSANS TEZİ
OLARAK HAZIRLANMIŞTIR

TEMMUZ 2023

DİYARBAKIR

**DIYARBAKIR SURİÇİ BÖLGESİNDE YER ALAN TARİHİ TÜRBE
YAPILARININ TESPİTİ VE KORUMA SORUNLARI**

Esra GÜZEL tarafından Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin bir parçası olarak hazırlanan bu çalışma, aşağıda bilgileri yazılı jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek **Mimarlık Ana Bilim Dalı**'nda **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Neslihan DALKILIÇ
Müdür, **Fen Bilimleri Enstitüsü**

_____

Doç. Dr. Gülin PAYASLI OĞUZ
Danışman, **Mimarlık Bölümü,**
Dicle Üniversitesi

_____

Sınav Jürisi:

Doç. Dr. Gülin PAYASLI OĞUZ (*, **)
Mimarlık Bölümü, Dicle Üniversitesi

_____

Prof. Dr. F. Meral HALİFEOĞLU
Mimarlık Bölümü, Dicle Üniversitesi

_____

Doç. Dr. Süleyman ÖZGEN
Mimarlık Bölümü, Karadeniz Teknik Üniversitesi

_____

ONAY

Savunma Tarihi: 12 /07/2023

(*) Sınav Jürisi kısmının birinci satırına Jüri Başkanının bilgilerini yazınız.

(**) Sınav Jürisi kısmının ikinci satırına Tez Danışmanının bilgilerini yazınız.

*Kültürel mirasın korunması ve yaşatılması için
özveriyle çalışanlara...*

Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırlanan bu tez çalışmasında yer alan tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak elde edildiğini ve sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca, bahse konu bu kural ve ilkelerin gerektirdiği üzere, bu çalışmada özgün olmayan tüm bilimsel içerikleri kurallara uygun biçimde alıntılıyıp kaynak gösterdiğimi beyan ederim. Beyanımınla çelişen herhangi bir delil bulunduğu takdirde tüm sorumluluğu üstleneceğimi kabul ederim.

Ad, Soyad: Esra GÜZEL

İmza:

TEŞEKKÜR

Tezin hazırlanma sürecinin her aşamasında beni özveri ve titizlikle yönlendiren, yüksek lisans eğitimim boyunca değerli tecrübelerini ve bilgi birikimini benden esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Gülin PAYASLI OĞUZ'a; tez çalışmasının fikrinsel olarak olgunlaşmasını sağlayarak bu özel konuyu çalışmama vesile olan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Fatma Meral HALİFEOĞLU'na en içten teşekkürlerimi sunarım.

Alan çalışması sürecinde teknik imkanları esirgemeyen CR Mühendislik Müşavirlik işverenlerine; bu süreçte yardımcı olup motive eden iş arkadaşlarım; Nurdeniz GÜNER, Berivan DUMAN, Zilan ACAR, Aziz AKTOP ve Besra İNCİ'ye; benden önce bu süreçten geçip sorularıma yön veren Hülya BAHÇECİ'ye ve Meltem TEKİN BAYRAM'a;

Literatür taramaları için arşivlerinden yararlandığım Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü ve Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğüne;

Sevgilerini ve desteklerini hayatım boyunca hissettiğim, varlıklarıyla beni mutlu eden değerli aileme;

Teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xvi
EKLER LİSTESİ	xvii
ÖZET.....	xxii
ABSTRACT.....	xxiii
1. GİRİŞ	1
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR.....	5
3. TÜRBE MİMARİSİNİN GELİŞİMİ	11
3.1 Türbe Kavramı ve Gelişimi	11
3.1.1 Beylikler Dönemi türbeleri	12
3.1.2 Büyük Selçuklu Dönemi türbeleri.....	15
3.1.3 Anadolu Selçuklu Dönemi türbeleri.....	17
3.1.4 Osmanlı Dönemi türbeleri.....	19
3.1.5 Türbe mimarisi gelişiminin genel değerlendirmesi	22
4. ALAN ÇALIŞMASI VE BULGULAR.....	23
4.1 Diyarbakır Hakkında Genel Bilgiler	25
4.1.1 Coğrafi konumu	25
4.1.2 Tarihçesi.....	26
4.1.3 Sosyal yapısı	30
4.1.4 Geleneksel kent dokusunun gelişimi.....	31
4.2 Diyarbakır Suriçi Bölgesinde Yer Alan Tarihi Türbe Yapıları.....	35
4.2.1 Nasruddevle Mansur ve Eşi Sittünas Türbeleri.....	38
4.2.2 Sultan Şücaeddin Türbesi.....	43
4.2.3 Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi	48

4.2.4	Lala Bey Türbesi	53
4.2.5	Şeyh Abdülcelil (Safa Cami) Türbesi	57
4.2.6	Anonim Türbe (Fatih Paşa Camii Güney Türbe).....	61
4.2.7	İskender Paşa Türbesi	66
4.2.8	Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi.....	78
4.2.9	Zincirkıran Türbesi.....	86
4.2.10	Sarı Saltuk Türbesi.....	91
4.2.11	Sahabeler Türbesi.....	97
4.2.12	Arap Şeyh Türbesi.....	106
4.2.13	Murtaza Paşa Türbesi.....	111
4.2.14	Dabanoğlu Türbesi.....	117
4.2.15	Havlet Baba Türbesi.....	122
4.2.16	Hançeri Güzar Türbesi	126
4.2.17	Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi.....	130
4.2.18	Karadeniz (Mir Seyyaf) Türbesi	135
4.2.19	Kurşunlu Camii Türbesi.....	140
4.2.20	Malik-i Ejder Türbesi.....	145
5.	DİYARBAKIR SURİÇİ BÖLGESİ TÜRBE YAPILARI GENEL DEĞERLENDİRME.....	149
5.1	Türbe Yapılarının Suriçi Bölgesine Dağılımları	149
5.2	Türbe Yapılarının Yakın Konumdaki Yapılar ile İlişkileri.....	152
5.3	Türbeyi Yaptıran ve Meftun Kişi İlişkisi	158
5.4	Yapım Tarihlerine Göre Değerlendirme	164
5.5	Plan Analizi	166
5.6	Üst Örtü Analizi	172
5.7	Taşıyıcı Sistem ve Malzeme Analizi.....	175
5.8	Pencere Analizi.....	180

5.9	Kapı Analizi	183
5.10	Süsleme Analizi.....	186
5.11	Türbe Yapıları Dönemsel Değerlendirme	191
6.	KORUMA SORUNLARI VE ÖNERİLERİ.....	193
6.1	Koruma Sorunları	195
6.1.1	Yapısal ölçekte hasar türleri.....	195
6.1.2	Çevresel ölçekte hasar türleri	222
6.1.3	Türbe yapılarının koruma sorunları genel değerlendirme.....	225
6.2	Koruma Önerileri	227
6.2.1	Yapısal ölçekte koruma önerileri	227
6.2.2	Çevresel ölçekte koruma önerileri	235
6.2.3	Türbe yapılarına koruma önerileri genel değerlendirme.....	235
7.	SONUÇ	237
	KAYNAKLAR	243
	EKLER.....	251
	ÖZGEÇMİŞ	371

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1 Sâmanoğlu İsmail Türbesi iç ve dış görünümü (Salt Araştırma, n.d.).....	13
Şekil 3.2 Arap Ata Türbesi plan, görünüş ve kubbeye geçiş trompları (Cezzar, 1977)	13
Şekil 3.3 Şeyh Fazıl Türbesi plan ve görünüşü (Cezzar, 1977).....	14
Şekil 3.4 Fahreddin Razi Kümbeti, Sultan Tekeş Kümbeti (Aslanapa, 1989).....	14
Şekil 3.5 Kümbet-i Ali plan ve görünüşü (Aslanapa, 1986).....	15
Şekil 3.6 Harrekan Kümbetleri, 1. Kümbet, 2. Kümbet (Aslanapa, 1989).....	16
Şekil 3.7 Erzurum Üç Kümbetler Planı Sırası ile Emir Saltuk, II, III Kümbet (Sağsöz & Özgen, 2005).....	18
Şekil 3.8 Erzurum Üç Kümbetler görünüşü (Salt Araştırma, 2018).....	18
Şekil 3.9 Mama Hatun Türbesi plan ve görünüşü (Aslanapa, 1989).....	18
Şekil 3.10 Fatih Sultan Mehmet Türbesi (Salt Araştırma, 2019),Yavuz Sultan Selim Türbesi ve revak bölümü (Salt Araştırma, 2020).....	21
Şekil 4.1 Diyarbakır ili ve ilçelerini gösteren harita (Coğrafya Harita, 2023).....	25
Şekil 4.2 18. ve 19. yüzyıllarda Diyarbakır eyalet haritası (Yılmazçelik, 2014).....	29
Şekil 4.3 1780-1840 Diyarbakır şehir planı (Yılmazçelik, 2014).....	34
Şekil 4.4 Diyarbakır genel görünümü (Gabriel, 1962).....	34
Şekil 4.5 Türbenin Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022).....	38
Şekil 4.6 Türbe Kuzey ve Güney Görünüşü.....	38
Şekil 4.7 Nasruddevle ve Eşi Sittünas Türbe kitabesi.....	40
Şekil 4.8 Türbe planı ve iç mekân fotoğrafları.....	41
Şekil 4.9 Türbenin kuzey, güney ve batı cephe fotoğrafı.....	42
Şekil 4.10 Sultan Şuca Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022).....	43
Şekil 4.11 Sultan Şuca Türbesi vaziyet planı (VBM Arşivi üzerinden düzenleme yapılmıştır)-Türbenin Mardin Kapıdan görünüşü.....	43
Şekil 4.12 Sultan Şuca Türbesi 1971 yılı görünümü (VBM Arşivi), 1972 yılı verileri doğrultusunda rölöve ve restorasyon çizimi (Tuncer, 1991).....	44
Şekil 4.13 Sultan Şuca Türbe planı ve A-A', D-D' kesiti (VBM Arşivi).....	46
Şekil 4.14 Sultan Şuca Türbesi tavan ve çatı planı (VBM Arşivi)- Tavan fotoğrafı. 46	

Şekil 4.15 Sultan Şüca Türbesi Kuzey, Batı, Güney ve Doğu cephe fotoğrafı	47
Şekil 4.16 Sultan Şüca Türbesi Tromp detayları	47
Şekil 4.17 Şeyh Yusuf Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022)	48
Şekil 4.18 Şeyh Yusuf Türbesi vaziyet planı ve üstten görünüşü.....	48
Şekil 4.19 Şeyh Yusuf Türbe planı ve iç görünüşü.....	51
Şekil 4.20 Şeyh Yusuf Türbesi Batı, Kuzey ve Doğu cephesi.....	52
Şekil 4.21 Lala Bey Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022)	53
Şekil 4.22 Lala Bey Türbesi vaziyet planı (VBM Arşivi) ve görünüşü.....	53
Şekil 4.23 Lale Bey Türbe bodrum kat ve zemin planı (VBM Arşivi).....	55
Şekil 4.24 Lala Bey Türbesi Kuzey, Doğu, Batı ve Güney görünüşleri	56
Şekil 4.25 Şeyh Abdülcelil Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022)	57
Şekil 4.26 Şeyh Abdülcelil Türbesi vaziyet planı (VBM-işlenerek) – Türbe görünüşü	57
Şekil 4.27 Şeyh Abdülcelil Türbe görünümü (VBM Arşivi).....	58
Şekil 4.28 Şeyh Abdülcelil Türbesi görünüşü (VBM), Günümüzdeki görünüşü (2022)	58
Şekil 4.29 Şeyh Abdülcelil Türbesi A-A Kesiti, B-B Kesiti (VBM Arşivi üzerinden düzenleme yapılmıştır).....	59
Şekil 4.30 Şeyh Abdülcelil Türbesi tavan planı (VBM Arşivi), Poligonal konik fotoğrafı.....	59
Şekil 4.31 Şeyh Abdülcelil Türbesi yapı görünüşleri; sırası ile Kuzey, Batı, Güney, Doğu görünüşü	60
Şekil 4.32 Fatih Paşa Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022)	61
Şekil 4.33 Fatih Paşa Türbesi vaziyet planı (Earth, 2022), türbe-cami ilişkisi (2022)	61
Şekil 4.34 Fatih Paşa Türbesi genel görünüşü (Metin Sözen Arşivi-VBM rölöve raporu), Türbe kalıntılarının ortaya çıkarılması (Salt Araştırma, 2018)	62
Şekil 4.35 Fatih Paşa Türbe planı (VGM Arşivi) ve İç mekân görünümü (2022).....	63
Şekil 4.36 Fatih Paşa Türbesi Kuzey, Güneybatı, Güneydoğu cephesi	64

Şekil 4.37 Fatih Paşa Türbesi Kuzeydoğu ve Kuzeybatı cephe sütunce detayı, Doğu ve Güney sütunce detayı	65
Şekil 4.38 Fatih Paşa Türbesi Güneydoğu ve Güneybatı cephe sütunce detayı, pencere silmesi	65
Şekil 4.39 İskender Paşa Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022)	66
Şekil 4.40 İskender Paşa Türbesi vaziyet planı (Polat, 2020) İskender Paşa sokaktan türbe görünümü	66
Şekil 4.41 İskender Paşa Türbesi İsimsiz mezar-Yusuf Bey Bin Reşit Bey'e ait mezar taşı-Yusuf Bey'in Eşi Sacide Hanımın mezar taşı- Yusuf Bey'in kızı Rana Hanım mezar taşı	68
Şekil 4.42 İskender Paşa Türbesi Kat Planı-Kesiti (Polat, 2020)	69
Şekil 4.43 İskender Paşa Türbesi D-D' Kesiti (Polat, 2020)-Türbe iç mekân fotoğrafı	70
Şekil 4.44 İskender Paşa Türbesinin çatı planı (Polat, 2020), Çatı üstten görünüş (Sözen, 1971)	71
Şekil 4.45 İskender Paşa Türbesi Kuzey cephe fotoğrafı (2022), Çizimi (Polat, 2020)	72
Şekil 4.46 İskender Paşa Türbesi Güney duvar fotoğrafı- Güney cephe çizimi (Polat, 2020)	73
Şekil 4.47 Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022)	78
Şekil 4.48 Bıyıklı Mehmet Paşa Camii ve Özdemiroğlu Osman Paşa Türbe ilişkisi (Google Earth-2022)	78
Şekil 4.49 Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi 1940 yılı görünümü (VGM Arşivi), Türbe kitabesi.....	79
Şekil 4.50 Fatih Paşa Camii kompleksi vaziyet planı (VGM arşivi üzerinden düzenleme yapılmıştır) Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi avlu girişi.....	80
Şekil 4.51 Özdemiroğlu Osman Paşa Türbe planı (VGM Arşivi düzeltme yapılmıştır), Türbe mekânı iç mekân fotoğrafı	81
Şekil 4.52 Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi tavan planı- Çatı görünüşü (VGM Arşivi üzerinden düzenlenmiştir).....	82
Şekil 4.53 Özdemiroğlu Osman Paşa Türbe cepheleri (Kuzey, Güney, Batı)	83

Şekil 4.54 Özdemiroğlu Osman Paşa Türbe cephe çizimleri (VBM Arşivi).....	83
Şekil 4.55 Zincirkıran Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022).....	86
Şekil 4.56 Zincirkıran Türbesi vaziyet planı (VGM Arşivi üzerinden düzenleme yapılmıştır) Söğütlü sokaktan türbe görünümü.....	86
Şekil 4.57 Zincirkıran Türbesi 1971 yılı fotoğrafı (VGM Arşivi).....	87
Şekil 4.58 Zincirkıran Türbesi kat planı, kesiti ve İç mekân fotoğrafı	88
Şekil 4.59 Zincirkıran Türbesi çatı planı (VGM Arşivi) Zincirkıran Türbesi tavan planı (VGM Arşivi verileri ile çizilmiştir), Dış görünümü- İç görünümü	89
Şekil 4.60 Zincirkıran Türbesi cephe çizimi (VGM arşivi), Kuzey cephe görünüşü	89
Şekil 4.61 Sarı Saltuk Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022).....	91
Şekil 4.62 Sarı Saltuk Türbesi vaziyet planı (VBM-işlenerek), Melik Ahmet Caddeden türbe görünümü (2021)	91
Şekil 4.63 Sarı Saltuk Türbe Görünümü (VBM Arşivi), Günümüz Fotoğrafı.....	92
Şekil 4.64 Sarı Saltuk Türbe planı ve A-A Kesiti (VBM arşivi), İç mekân fotoğrafı	93
Şekil 4.65 Sarı Saltuk Türbesi tavan planı (VBM Arşivi)	94
Şekil 4.66 Sarı Saltuk Türbesi Kuzey, Doğu, Batı ve Güney cephe fotoğrafı.....	95
Şekil 4.67 Sarı Saltuk Türbesi dış cephe süsleme öğeleri ve mihrap motifleri.....	96
Şekil 4.68 Sahabeler Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022).....	97
Şekil 4.69 Sahabeler Türbesi vaziyet planı (VGM Arşivi üzerinden düzenleme yapılmıştır) İçkale sokaktan türbe görünümü	97
Şekil 4.70 Sahabeler Türbesi genel görünüşü (VBM arşivi) ve bilgilendirme levhası	98
Şekil 4.71 Sahabeler Türbesi kat planı ve H-H kesiti	102
Şekil 4.72 Sahabeler Türbesi iç mekân ve revak bölüm fotoğrafları.....	103
Şekil 4.73 Sahabeler Türbesi çatı ve tavan planı (VBM arşivi), Türbe, revak tavanı ve çatı fotoğrafı.....	104
Şekil 4.74 Sahabeler Türbesi Kuzey, Batı, Güney cephe	104
Şekil 4.75 Sahabeler Türbesi kalemşi ve çini motifleri	105
Şekil 4.76 Arap Şeyh Türbesi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022).....	106

Şekil 4.77 Arap Şeyh Camii ve Türbesi vaziyet planı (VGM Arşivi), Türbe görünümü	106
Şekil 4.78 Arap Şeyh Türbesi Kat Planı, Kesiti (VBM Arşivi), İç görünüşü	108
Şekil 4.79 Arap Şeyh Türbesi çatı planı, tavan planı (VBM Arşivi) ve çatı fotoğrafı	109
Şekil 4.80 Arap Şeyh Türbesi Güney Cephe çizimi (VBM arşivi), Güney ve Kuzeydoğu fotoğrafı	109
Şekil 4.81 Murtaza Paşa Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022).....	111
Şekil 4.82 Murtaza Paşa Türbesi planı, son cemaat mahallinden türbe görünümü .	111
Şekil 4.83 Murtaza Paşa Türbesi kat planı.....	114
Şekil 4.84 Murtaza Paşa Türbesi tavan çizimi (VBM arşivi) ve tavan fotoğrafı.....	114
Şekil 4.85 Murtaza Paşa Türbesi Doğu, Güney Cephe görünüşü	115
Şekil 4.86 Murtaza Paşa Türbesi Sanduka kaidesindeki bezemeler	116
Şekil 4.87 Dabanoğlu Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022).....	117
Şekil 4.88 Dabanoğlu Türbesi vaziyet planı (Google Earth), Dabanoğlu sokaktan türbe görünümü	117
Şekil 4.89 Dabanoğlu Türbesi planı ve görünüşü (Sözen, 1971).....	118
Şekil 4.90 Dabanoğlu Türbe planı, iç mekân fotoğrafı, kesit çizimi	119
Şekil 4.91 Dabanoğlu Türbesi dam planı ve iç mekân fotoğrafı.....	120
Şekil 4.92 Dabanoğlu Türbesi Güney, Kuzey, Doğu, Batı cephe çizimi ve fotoğrafı	120
Şekil 4.93 Dabanoğlu Türbe sandukası- mezar başlığı.....	121
Şekil 4.94 Havlet Baba Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022).....	122
Şekil 4.95 Havlet Baba Türbesi vaziyet planı (VGM arşivi üzerinden düzenleme yapılmıştır) Park içinden türbe görünümü	122
Şekil 4.96 Havlet Baba türbesi kat planı ve iç görünüşü	124
Şekil 4.97 Havlet Baba Türbesi dış görünümü- iç görünümü.....	124
Şekil 4.98 Havlet Baba Türbesi Kuzey cephe çizimi, Kuzey cephe görünüşü	125
Şekil 4.99 Hançeri Güzar Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022).....	126

Şekil 4.100 Hançeri Güzar Türbesi vaziyet planı (VGM arşivi üzerinden düzenleme yapılmıştır) avlu içinden türbe görünümü (2022)	126
Şekil 4.101 Hançeri Güzar Türbesi iç mekân	128
Şekil 4.102 Hançeri Güzar Türbesi dış görünümü- iç görünümü	128
Şekil 4.103 Hançeri Güzar Türbesi Güney cephe çizimi, Güney cephe görünüşü ve Doğu cephe görünüşü.....	129
Şekil 4.104 Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022).....	130
Şekil 4.105 Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi vaziyet planı (VGM Arşivi) İnönü Caddesinden türbe görünümü	130
Şekil 4.106 Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi (VBM Arşivi).....	131
Şekil 4.107 Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi kat planı, kesiti ve iç mekân fotoğrafları.....	132
Şekil 4.108 Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi çatı çizimi (VBM Arşivi), fotoğrafı	133
Şekil 4.109 Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi Doğu, Batı, Güney cephe.....	133
Şekil 4.110 Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi taş yüzeyine kabartmalı süslemeler	134
Şekil 4.111 Karadeniz Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022).....	135
Şekil 4.112 Karadeniz Türbesi vaziyet planı (Google Earth), Karadeniz Sokaktan türbe görünümü	135
Şekil 4.113 Karadeniz Türbesi plan ve görünüş (Sözen, 1971).....	136
Şekil 4.114 Karadeniz Türbesi plan çizimi ve iç mekân fotoğrafları	137
Şekil 4.115 Karadeniz Türbesi dam planı ve üst örtü fotoğraflar	138
Şekil 4.116 Karadeniz Türbesi Kuzeybatı, Kuzeydoğu ve Güneydoğu cephesi.....	139
Şekil 4.117 Karadeniz Türbesi tonozu ve cepheye gömülü süsleme elemanı	139
Şekil 4.118 Kurşunlu Camii Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022).....	140
Şekil 4.119 Kurşunlu Camii Türbesi Vaziyet Planı (VGM Arşivi üzerinden düzenleme yapılmıştır) Cami Avlusundan Türbe Görünümü	140
Şekil 4.120 Kurşunlu Camii Türbesinin Kuzey ve Güney mezarları baş şahideleri	141
Şekil 4.121 Kurşunlu Camii Türbe planı, iç görünüşü ve A-A' kesiti	142

Şekil 4.122 Kurşunlu Camii Türbesi tavan Planı (VBM Arşivi) ve Fotoğrafi	143
Şekil 4.123 Kurşunlu Camii Türbesi Güney ve Doğu cephesi	143
Şekil 4.124 Kurşunlu Camii Türbesi kapı çizimi (VBM arşivi) ve fotoğrafı, sanduka detay fotoğrafı	144
Şekil 4.125 Malik-i Ejder Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022)	145
Şekil 4.126 Maliki Ejder Türbe görünüşü.....	145
Şekil 4.127 Malik-i Ejder Türbesi kat planı ve iç mekânı	147
Şekil 4.128 Malik-i Ejder Türbesi Kuzey ve Batı cephe görünüşleri	148
Şekil 4.129 Malik-i Ejder Türbesi cephe ve mermer yazıt detayları	148
Şekil 5.1 Türbe Yapılarının Suriçi bölgesine dağılım haritası.....	150
Şekil 5.2 Türbe yapım dönemleri.....	165
Şekil 6.1 Türbe yapılarında oluşan yüzey kayıpları.....	197
Şekil 6.2 Türbe yapılarında çatlak-kırık hasarları.....	200
Şekil 6.3 Türbe yapılarında malzeme kaybı hasarları.....	202
Şekil 6.4 Türbe yapılarında korozyon hasarları	203
Şekil 6.5 Türbe yapılarında çiçeklenme/tuzlanma hasarları	205
Şekil 6.6 Türbe yapılarında derz boşalma hasarları	207
Şekil 6.7 Türbe yapılarında zemin oturmaları.....	209
Şekil 6.8 Türbe yapılarında biyolojik bozulmalar.....	211
Şekil 6.9 Türbe yapılarında yüzey kirliliği	213
Şekil 6.10 Türbe yapılarında nem problemleri	216
Şekil 6.11 Türbe yapılarında aykırı ek müdahaleleri.....	220
Şekil 6.12 Restorasyon sonrası türbe yapılarında oluşan hasarlar	221
Şekil 6.13 Araç trafiğine maruz kalan türbe yapıları	222
Şekil 6.14 Yol kotunun altında kalan türbe yapıları	223
Şekil 6.15 Türbe yapılarının çevresinde geleneksel dokuya aykırı yapılaşma	224

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 4.1 Türbe yapılarının proje çizim tablosu	24
Tablo 4.2 Suriçi'nde bulunan türbe yapıları	37
Tablo 5.1 Diyarbakır Suriçi bölgesindeki türbelerin konumu	151
Tablo 5.2 Türbe Yapılarının yakın konumdaki yapılar ile ilişkileri	157
Tablo 5.3 Meftun kişi ile türbe ilişkisi	163
Tablo 5.4 Türbe planlarının sınıflandırılması	167
Tablo 5.5 Plan analiz tablosu	171
Tablo 5.6 Üst örtü analiz tablosu	174
Tablo 5.7 Taşıyıcı sistem ve malzeme analizi	179
Tablo 5.8 Pencere analizi	182
Tablo 5.9 Kapı analizi	185
Tablo 5.10 Süsleme analizi	189
Tablo 5.11 Süsleme Analizi (Devamı).....	190
Tablo 6.1 Türbe yapıları onarım tarihleri.....	194
Tablo 6.2 Türbe yapıları hasar tablosu.....	226
Tablo 6.3 Türbe yapıları koruma önerileri tablosu	236

EKLER LİSTESİ

Ek 1: VGM İzin Belgesi.....	252
Ek 2: Sultan Sasa Türbe Konumu ve Fotoğrafları	253
Ek 3: Sultan Sasa Camii Hafız Osman'ını Arzuhali.....	254
Ek 4: Sultan Sasa Camii Medresesinde Bulunan Çubukçu Ahmed Vidin'e Kalan Miras Belgesi.....	255
Ek 5: Rızvan Ağa Türbe Görünüşü.....	256
Ek 6: Şeyh Hadin Türbesi Konumu ve Fotoğrafları	257
Ek 7: Nasruddevle ve eşi Sittünas Türbe Tescil Formu.....	258
Ek 8: Nasruddevle ve Eşi Sittünas Türbe Planı	259
Ek 9: Nasruddevle ve Eşi Sittünas Türbe Kesiti	260
Ek 10: Nasruddevle ve Eşi Sittünas Türbeleri İç Görünüşleri.....	261
Ek 11: Sultan Şüca Türbesi 1973 yılı Tescil Fişi.....	262
Ek 12: Sultan Şüca Türbesi 2009 yılı tescil fişi	263
Ek 13: Sultan Şüca Türbesi 1973 yılı Onarım Fişi	264
Ek 14: Sultan Şüca Türbesi İç Mekân Fotoğrafları.....	265
Ek 15: Sultan Şüca Türbesi İç Mekân Fotoğrafları.....	266
Ek 16: Şeyh Yusuf Türbesi Vakıf Eski Eser Fişi.....	267
Ek 17: Şeyh Yusuf Türbesi 1991 yılı tescil fişi	268
Ek 18: Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi İç Mekân Fotoğrafları	269
Ek 19: Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi Çatı Görünüşü	270
Ek 20: Şeyh Yusuf Türbesi Yerleşim Planı	271
Ek 21: Şeyh Yusuf Türbesi Vaziyet Planı.....	272
Ek 22: Şeyh Yusuf Türbesi Kat Planı	273
Ek 23: Şeyh Yusuf Türbesi A-A Kesiti.....	274
Ek 24: Şeyh Yusuf Türbesi B-B Kesiti	275
Ek 25: Şeyh Yusuf Türbesi Doğu Görünüşü.....	276
Ek 26: Şeyh Yusuf Türbesi Batı Görünüşü.....	277
Ek 27: Şeyh Yusuf Türbesi Güney Görünüşü.....	278
Ek 28: Şeyh Yusuf Türbesi Kuzey Görünüşü	279
Ek 29: Lala Bey Türbesi 1991 yılı Tescil Kararı	280
Ek 30: Lala Bey Türbesi Bodrum Kat İç Mekân Fotoğrafları	281

Ek 31: Lala Bey Türbesi Bodrum Kat İç Mekân Fotoğrafları	282
Ek 32: Lala Bey Türbesi Zemin Kat İç Mekan Fotoğrafları	283
Ek 33: Lala Bey Türbesi İç Kesitler.....	284
Ek 34: İskender Paşa Türbesi Mescit Birimi İç Mekan Fotoğrafları	285
Ek 35: İskender Paşa Türbesi İç Mekan Fotoğrafları.....	286
Ek 36: İskender Paşa Türbesi Cephe Fotoğrafları.....	287
Ek 37: İskender Paşa Türbesi Mescit Birimi Cephe Fotoğrafları	288
Ek 38: İskender Paşa Türbesi Süsleme Detayları	289
Ek 39: Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi Tescil Belgesi	290
Ek 40: Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi İç Mekan Fotoğrafları.....	291
Ek 41: Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi Cephe Fotoğrafları	292
Ek 42: Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi Sütunce Motifleri.....	293
Ek 43: Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi Sütunce Motifleri.....	294
Ek 44: Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi Sütunce, Sanduka ve Ahşap Kepenk Motifleri	295
Ek 45: Zincirkıran Türbesi Tescil Kararı.....	296
Ek 46: Zincirkıran Türbesi 2009 Yılı Tescil Fişi.....	297
Ek 47: Zincirkıran Türbesi Cephe Fotoğrafları.....	298
Ek 48: Zincirkıran Türbesi Süsleme Fotoğrafları	299
Ek 49: Sarı Saltuk Türbesi Tescil Fişi.....	300
Ek 50: Sahabeler Türbesi 2009 Tescil Kararı	301
Ek 51: Sahabeler Türbesi Kuzey kitabe (VBM Arşivi), Batı sağ kitabe	302
Ek 52: Sahabeler Türbesi Revak Bölümü Kitabeleri	303
Ek 53: Sahabeler Türbesi Revak Bölümünde Yer Alan Mezarlar	304
Ek 54: Sahabeler Türbesi İç Mekân Mezarları	305
Ek 55: Sahabeler Türbesi Revak Bölümü Fotoğrafları	306
Ek 56: Arap Şeyh Türbesi Onarım Fişi.....	307
Ek 57: Murtaza Paşa Türbesi 2009 Tescil Kararı	308
Ek 58: Murtaza Paşa Türbe Kesitleri ve İç Görünüşü.....	309
Ek 59: Murtaza Paşa Türbesi Giriş Kitabesi ve Mezarlar.....	310
Ek 60: Dabanoğlu Türbesi Tescil Fişi.....	311
Ek 61: Dabanoğlu Türbesi Yerleşim Planı.....	312
Ek 62: Dabanoğlu Türbesi Vaziyet Planı.....	313

Ek 63: Dabanoğlu Türbesi Kat Planı	314
Ek 64: Dabanoğlu Türbesi A-A, B-B Kesiti	315
Ek 65: Dabanoğlu Türbesi C-C, D-D Kesiti	316
Ek 66: Dabanoğlu Türbesi Güney Görünüğu, Kuzey Görünüğu.....	317
Ek 67: Dabanoğlu Türbesi Doğu Görünüğu, Batı Görünüğu	318
Ek 68: Havlet Baba Türbesi 2010 Yılı Tescil Kararı.....	319
Ek 69: Havlet Baba Türbesi Cephe Fotoğrafları (Güney, Doğu ve Batı Cephesi) ..	320
Ek 70: Havlet Baba Türbesi Yerleşim Planı	321
Ek 71: Havlet Baba Türbesi Vaziyet Planı	322
Ek 72: Havlet Baba Türbesi Kat Planı	323
Ek 73: Havlet Baba Türbesi A-A ve B-B Kesiti	324
Ek 74: Havlet Baba Türbesi C-C ve D-D Kesiti	325
Ek 75: Havlet Baba Türbesi Güney ve Kuzey Görünüğu	326
Ek 76: Havlet Baba Türbesi Doğu ve Batı Görünüğu	327
Ek 77: Hançer-i Güzar Tescil Belgesi.....	328
Ek 78: Hançer-i Güzar Türbesi Vaziyet Planı.....	329
Ek 79: Hançer-i Güzar Türbesi Kat Planı	330
Ek 80: Hançer-i Güzar Türbesi Güney Cephesi.....	331
Ek 81: Hançer-i Güzar Türbesi A-A' Kesiti.....	332
Ek 82: Hançer-i Güzar Türbesi B-B' Kesiti	333
Ek 83: Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi İç Mekân Fotoğrafi.....	334
Ek 84: Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi Yapı Pandantifleri	335
Ek 85: Karadeniz Türbesi 2010 Yılı Tescil Kararı	336
Ek 86: Karadeniz Türbesi Yerleşim Planı.....	337
Ek 87: Karadeniz Türbesi Vaziyet Planı.....	338
Ek 88: Karadeniz Türbesi Kat Planı.....	339
Ek 89: Karadeniz Türbesi A-A, B-B Kesiti	340
Ek 90: Karadeniz Türbesi C-C, D-D Kesiti	341
Ek 91: Karadeniz Türbesi Güneybatı ve Kuzeydoğu Görünüğleri.....	342
Ek 92: Karadeniz Türbesi Kuzeybatı Görünüğu	343
Ek 93: Kurşunlu Camii Türbesi İç Görünüğu	344
Ek 94: Malik-i Ejder Türbesi Tescil Fişi	345
Ek 95: Maliki Ejder Türbesi Kat Planı.....	346

Ek 96: Maliki Ejder Türbesi A-A', B-B' Kesitleri.....	347
Ek 97: Nasruddevle Mansur ve Eşi Sittünaş Türbeleri Envanteri.....	348
Ek 98: Sultan Şücaeddin Türbe Envanteri	349
Ek 99: Şeyh Yusuf Hamedani Türbe Envanteri	350
Ek 100: Lala Bey Türbe Envanteri.....	351
Ek 101: Şeyh Abdülcilil Türbe Envanteri	352
Ek 102: Fatih Paşa Türbe Envanteri	353
Ek 103: İskender Paşa Türbe Envanteri	354
Ek 104: Özdemiroğlu Osman Paşa Türbe Envanteri	355
Ek 105: Zincirkıran Türbe Envanteri	356
Ek 106: Sarı Saltuk Türbe Envanteri	357
Ek 107: Sahabeler Türbe Envanteri	358
Ek 108: Arap Şeyh Türbe Envanteri	359
Ek 109: Murtaza Paşa Türbe Envanteri	360
Ek 110: Dabanoğlu Türbe Envanteri.....	361
Ek 111: Havlet Baba Türbe Envanteri	362
Ek 112: Hançeri Güzar Türbe Envanteri.....	363
Ek 113: Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbe Envanteri	364
Ek 114: Karadeniz Türbe Envanteri.....	365
Ek 115: Kurşunlu Camii Türbe Envanteri	366
Ek 116: Maliki Ejder Türbe Envanteri.....	367
Ek 117: Türbe Yapıları.....	368
Ek 118: Türbe Yapıları.....	369
Ek 119: Türbe Yapıları.....	370

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

Kısaltma	Açıklama
m	Metre
cm	Santimetre
mm	Milimetre
m ²	Metre Kare
yy.	Yüzyıl
ark.	Arkadaşları
vb.	Ve benzeri
H.	Hicri
M.	Miladi
VGM	Vakıflar Genel Müdürlüğü
VBM	Vakıflar Bölge Müdürlüğü
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
KBK	Koruma Bölge Kurulu
DKBK	Diyarbakır Koruma Bölge Kurulu
D.K.V.K.B.K.M	Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü

ÖZET

DIYARBAKIR SURİÇİ BÖLGESİNDE YER ALAN TARİHİ TÜRBE YAPILARININ TESPİTİ VE KORUMA SORUNLARI

Güzel, Esra

Yüksek Lisans, Mimarlık Bölümü

Danışman: Doç. Dr. Gülin Payaşlı Oğuz

Temmuz 2023, 396 sayfa

Diyarbakır kenti; Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, Güneydoğu Toros dağları ve yukarı Dicle Havzası arasında uzanan bölgede yer almaktadır. Ne zaman kurulduğuna ilişkin kesin bir bilgi olmamakla beraber en eski veriler M.Ö. 3000 yıllarında bu bölgeye hâkim olan Hurriler'e ait kalıntılardır. İçkale Amida Höyüğünde yapılan bu çalışmalar kent merkezinin kuruluş tarihini göstermekte ve günümüze kadar kentin merkezi konumunun korunduğunu kanıtlamaktadır. Bulduğu konum itibarı ile ticaret yollarının kesişim noktasında olması kenti önemli bir merkez haline getirmiş ve birçok medeniyetin ev sahipliği yapmasını sağlamıştır. Kent yönetimindeki bu farklılıklar, kentin şekillenmesine ve mimari yapılarına yansiyarak zengin bir dokunun oluşmasına olanak sağlamıştır.

Diyarbakır Suriçi bölgesi, geleneksel mimari dokunun günümüze kadar ulaştığı tarihi kentlerden biridir. Bu alanda farklı medeniyetlere ait birçok askeri, dini, ticari, eğitim, idari, sosyal, sivil ve anıtsal yapılar bulunmaktadır.

Suriçinde bulunan dini mimari yapıları içerisinde başta cami ve kiliseler olmak üzere türbeler de önemli bir yer tutmaktadır. İslam ordusunun Diyarbakır'ı fethinden sonra bu bölgede türbe yapıları yapılmaya başlanmıştır. Kente hâkim olan; Mervanoğulları, Artuklular, Akkoyunlular ve Osmanlı Döneminde birçok türbe yapısı inşa edilmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır.

Diyarbakır Suriçi bölgesinde, farklı dönemlerde ve tarzlarda inşa edilen türbe yapıları; dini, tarihi, mimari ve kültürel değer taşımaktadır. Şehrin geçmişini ve kültürel zenginliğini yansıtan önemli yapılardır.

Bu çalışmada, Diyarbakır Suriçi bölgesinde yer alan türbe yapıları mimari ölçekte ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Türbe yapılarının, Suriçi bölgesindeki dağılımları ve yakın konumdaki yapılar ile ilişkisi değerlendirilmiştir. Türbe yapılarının kronolojik olarak nasıl bir değişiklik gösterdiği ele alınarak, plan formu, üst örtü, taşıyıcı sistemi, malzeme özellikleri ve yapısal elemanları üzerinden değerlendirilmiştir. Türbelerde tek yapı ölçeğinde ve çevresel ölçekte oluşan hasarlar incelenmiş ve bu hasarların nedenleri belirlenmiştir. Bu bağlamda türbe yapılarında oluşan sorunlar için bilimsel koruma yöntemleri ile kalıcı çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Diyarbakır Suriçi'ndeki türbe yapılarının, kültürel miras özelliğini kaybetmeden sürdürülebilir bir anlayışla korunması önemlidir. Tezin ana hedefi, türbe yapılarının gelecek nesillere özgün bir şekilde ulaşmasını sağlamak amacıyla temel bir kaynak sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Türbe yapıları, Anıtsal Mezarlar, Suriçi, Diyarbakır, koruma

ABSTRACT

DETERMINATION AND PRESERVATION PROBLEMS OF HISTORICAL TOMB BUILDINGS IN DIYARBAKIR SURICI DISTRICT

Güzel, Esra

Master of Science in Department of Architecture

Supervisor: Doç. Dr. Gülin Payaslı Oğuz

July 2023, 396 pages

The city of Diyarbakır is located in the Southeastern Anatolia Region of Turkey, between the Southeastern Toros Mountains and the north of Tigris Basin. Although there is no definitive information about its establishment, the oldest remains belong to the Hurrians who ruled this region around 3000 BC. The excavations in the inner of castle of Amida Höyük indicate the founding date of the city center and demonstrate that the central location of the city has been preserved until the present day. Being situated at the intersection of trade routes has made the city an important center and has hosted many civilizations. These differences in governance have shaped the city and contributed to the formation of a rich architectural texture.

The historical city of Diyarbakır, particularly the Suriçi, is one of the cities where the traditional architectural fabric has survived to this day. In this area, there are so many military, religious, commercial, educational, administrative, social, civil, and monumental architectural structures belonging to different civilizations.

Among the religious architectural buildings in the Suriçi, tombs, including mosques and churches, to much important places. After the conquest of Diyarbakır by the Islamic army, tomb buildings began to be built. Various tombs were constructed by the Mervanoğlu, Artuklu, Akkoyunlu, and Ottoman periods, and they have survived until the present day.

The tomb buildings were built in different periods and styles in the Suriçi district of Diyarbakır carry religious, historical, architectural, and cultural value. They are important buildings that reflect the city's past and cultural richness.

In this study, tomb buildings are located in the Suriçi of Diyarbakır have been examined in detail at an architectural context. The distribution of tomb buildings in the Suriçi district and their relationship with nearby structures has been evaluated. The chronological changes in tomb structures have been discussed, and they have been evaluated based on their plan form, roofing, structural system, material properties, and structural elements which is using the buildings. The damages that occurred in the tombs at both the individual structure scale and the surrounding scale have been examined, and the causes of these damages have been identified. In this context, scientific conservation methods and permanent solutions have been developed for the problems that occurred in tomb structures.

It is important to preserve the tomb buildings in the Suriçi district of Diyarbakır without losing their cultural heritage property, with a sustainable approach. The main purpose of the thesis is to provide a fundamental source to ensure that the tomb structures to achieve future generations in an original manner.

Keywords: Tomb, Suriçi, Diyarbakır, preservation

1. GİRİŞ

“Türbe” kelime anlamı olarak Arapça toprak anlamına gelen “türb” kökeninden gelmektedir (Önkal, 1996). Türkçede “üzeri örtülü mezar anıtı” anlamında kullanılmaktadır (Eyüpoğlu, 1991). Araştırmalarda, künbed, kubbe, makber, meşhed ve ravza gibi farklı isimler ile de ifade edilmektedir. Araştırmalarda, kubbe ile örtülü olanlara türbe, konik külâh ile örtülü olanlara ise künbed denilmektedir (Doğanay, 2003; Önkal, 1996). Ayrıca kabir anlamı içeren “makber” ve şahadet kökünden gelip şehit için yaptırılan mezar yapılarına “meşhed” denilmektedir (Önkal, 1996; Öz, 2004).

Türklerin İslam dinini kabul etmeleri ile farklı coğrafyalarda birçok türbe yapısı inşa edilmiştir. Bu yapılardan bilinen en eski tarihli yapı 10. yy da inşa edilen ve Buhara’da yer alan Sâmânoğlu İsmail Türbesidir (Önkal, 2017). İslam dininin hâkim olduğu bölgelerde 10. yüzyıla kadar türbe yapısı çok nadirken 10. yüzyıldan sonra anıt mezar yapısı Horasan ve Türkistan taraflarında benimsenmiştir (Arık, 1967).

Türklerin, 1071 Malazgirt zaferini elde edip Anadolu’ya gelmesi ile, bu bölgeye yerleşen Mengücekliler, Saltuklular, Danişmentliler ve Selçuklular Türk İslam kültürünün yayılmasını sağlamışlardır. Bu dönem içerisinde birçok cami, mescit, han, hamam gibi yapı örneklerinin yanı sıra çok sayıda türbe yapısı inşa ederek türbe mimarisinin de bölge yayılmasında önemli rol oynamışlardır. Daha sonra kurulan ikinci Türk Beylikleri Döneminde türbe yapımları devam etmiş ve Osmanlı döneminde zengin görünüme sahip türbe yapıları inşa edilmiştir.

Diyarbakır Suriçi bölgesine, günümüzde bilinen kaynaklara göre M.Ö. 3000’li yıllarda ilk uygar yerleşik toplum olan Hurriler yerleşmiştir. Daha sonra bölge; Mittaniler, Urartular, İskidler, Medler, Persler, Romalılar, Sasani, Emmevi, Abbasi, Hamdaniler, Mervaniler, İnaloğulları, Artuklular, Akkoyunlu ve Osmanlı gibi birçok medeniyetin hâkimiyetine girmiştir. Bu dönemlerde bölge; yönetim, ticaret, sanat ve bilim konularında oldukça önemli bir merkez niteliğindedir. Bu özellik, mimari yapılara da yansyarak günümüze kadar ulaşmıştır. Tüm bu medeniyetlerin etkisi Diyarbakır kentinde farklı dönemlerde inşa edilen, han, hamam, kilise, cami, mescit, çeşme, konak, türbe gibi geleneksel yapılarda da kendini göstermektedir.

İslam ordusunun Diyarbakır'ı fethinden sonra gelişen İslam mimarisi ile beraber Diyarbakır'da mezar yapıları olan türbeler de inşa edilmeye başlanmıştır. Kente hâkim olan; Mervanoğulları, Artuklular, Akkoyunlular ve Osmanlı Döneminde birçok türbe yapısı inşa edilmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır. Farklı dönemlerde ve farklı tarzlarda yapılan bu türbe yapıları; dini, tarihi, mimari ve kültürel değer taşımaktadır. Şehrin geçişini ve kültürel zenginliğini yansıtan önemli yapılar olmuşlardır.

Türbe mimarisi bakımından oldukça zengin olan Diyarbakır Suriçi bölgesi ile ilgili önceki çalışmalar incelendiğinde, türbelerin mimari ve yapısal özelliklerinin bütünsel olarak ele alındığı çalışmaların eksikliği göze çarpmaktadır. Diyarbakır Suriçi türbelerinin kronolojik olarak sınıflandırılması, mimari ve yapısal özelliklerinin gruplandırılması ile mevcut durumlardaki hasarların tespiti ve bunların nedenlerinin araştırılmasının yanı sıra; mimari yapının sürdürülebilirliğinin sağlanması bakımından uygulanması gereken kalıcı çözüm önerilerinin geliştirilmesini ele alan çalışma bulunamamıştır. Türbelerin yapısal hasarlarını ve bu hasarların nedenlerinin incelenmesi kültürel mirasın korunması ve yaşatılması noktasında oldukça önemlidir. Yapıların gelecek kuşaklara aktarılması için kalıcı çözümler gerektirmektedir. Literatürde yöredeki türbe yapılarını bu yönden ele alan çalışmaların eksikliği alan seçiminde etkili olmuştur.

Bu çalışma Diyarbakır Suriçi'ndeki türbe yapılarının kültürel miras özelliğini kaybetmeden sürdürülebilir bir anlayışla gelecek kuşaklara aktarılması noktasında önemli bilgiler sunmaktadır. Çalışmamız literatürdeki çalışmaların yetersizliği, mevcut çalışmaların mimari yönden eksikliği, türbelerdeki mevcut sorunların ele alınmaması bakımından önceki çalışmalardan ayrılmaktadır. Bu çalışma, Diyarbakır Suriçi bölgesinde yer alan türbe yapılarının mimari açıdan ele alınarak tespitinin yapılması, kronolojik olarak yapısal öğelerinin, değişkenliklerinin analiz edilmesi, sorunlarının tespit edilmesi ve kalıcı çözüm önerilerinin getirilmesi ile literatürde Diyarbakır türbe yapıları hakkında bilginin gelişmesine ve genişlemesine katkı sağlayacaktır.

Çalışmanın amacı; Diyarbakır Suriçi'nde mevcut bulunan türbe yapılarını ayrı başlıklar altında tarihi ve mimari özellikleri ile beraber ayrıntılı bir şekilde incelemek,

tek yapı ölçeğindeki çalışmalardan farklı olarak tarihi kent dokusunda yer alan tüm türbeleri birlikte değerlendirmek, mimari özelliklerini, tarihi ve kültürel değerlerini ortaya koymak, dönemsel değişimlerini ve farklılıklarını tespit etmek, tek yapı ölçeğinde ve çevresel ölçekte oluşan hasarları inceleyip sebeplerini belirlemek, tespit edilen sorunlara kalıcı çözüm önerileri sunmak ve yapılacak koruma çalışmalarına veri oluşturması açısından belgeleme çalışmalarındaki mimari analizleri yapmaktır. Tezin ana hedefi, türbe yapılarının gelecek nesillere özgün bir şekilde ulaşmasını sağlamak amacıyla temel bir kaynak sunmaktır. Böylece kültürel bir miras olan türbelerin, kent halkı ile olan bağının sürdürülebilirliğini sağlamaktır.

Türbe yapıları, sosyal açıdan kent ve bölge halkının inancı noktasında oldukça önemlidir. Bu konu incelenmeye değer apayrı bir konu olduğundan tez çalışmasında yalnızca mimari açıdan inceleme değerlendirmeleri yapılmıştır.

Çalışma bölgesi olarak Diyarbakır Suriçi Bölgesi seçilmiştir. Birçok hazire, mezar alanı ve türbe yapısı bulunan Suriçi bölgesinden anıtsal bir mezar türü olan türbeler ele alınmıştır. Bu kapsamda çalışma alanında 20 adet türbe yapısı tespit edilmiştir. Tespit edilen 20 türbe yapısının mimari özellikleri ayrıntılı bir şekilde anlatılarak, yapısal ve çevresel özelliklerinin kronolojik olarak gelişimi, benzer özelliklerin gruplandırılması, koruma sorunlarının tespit edilmesi ve türbe yapılarının korunması için çözüm önerileri getirmek ile sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın ana materyalini Diyarbakır Suriçi Bölgesinde yer alan mimari yapılar arasından türbe yapıları oluşturmaktadır. Diyarbakır Suriçi bölgesinde bulunan ve günümüze ulaşabilen 20 adet tescilli türbe yapısının mimari özelliklerinin belirlenmesi, karşılaştırma, benzer ve farklı özelliklerinin tespit edilmesi çalışmanın ana dayanağını oluşturmaktadır.

Diyarbakır Suriçi bölgesi türbe yapıları ile ilgili olan bu çalışma toplam dokuz ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümü giriş olan çalışmanın ikinci bölümünü önceki çalışmalar oluşturmaktadır. Bu bölümünde, türbe yapıları, Diyarbakır tarihi, Diyarbakır'ın geleneksel dokusu ve Diyarbakır türbe yapıları ile ilgili yapılan çalışmalar incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, türbe kavramı ve gelişimi incelenmiş, ilk türbe örnekleri verilmiş; Beylikler Dönemi, Büyük Selçuklu Dönemi, Anadolu Selçukluları Dönemi ve Osmanlı Dönemi türbe gelişimi hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünü oluşturan ‘Alan Çalışması ve Bulgular’ başlığı altında Diyarbakır kentinin coğrafi konumu, Suriçi bölgesinin tarihi süreci, sosyal yapısı ve geleneksel kent dokusunun gelişimine değinilmiştir. Suriçi bölgesinde bulunan türbe yapıları tespit edilmiş ve türbe yapılarının tamamı ayrı başlıklar altında mimari ve yapısal özellikleri ile detaylıca anlatılmış, fotoğraflar ve çizimler ile desteklenmiştir.

Çalışmanın beşinci bölümü Diyarbakır türbe yapıları ile ilgili genel değerlendirme yapılan bölümdür. Türbelerin Suriçi bölgesine dağılımları haritalandırılarak anlatılmıştır. Yakın konumlarındaki yapılar ile geçmişten bugüne olan ilişkileri, türbeyi yaptıran kişi ile türbede meftun olan arasında nasıl bir bağ olduğu ve yapım tarihleri değerlendirilmiştir. Türbelerin kronolojik bir düzen içerisinde plan ve üst örtüleri analiz edilerek gruplandırılmış, taşıyıcı sistem, malzeme, pencere, kapı ve süsleme karşılaştırmaları yapılarak irdelenmiştir.

Çalışmanın altıncı bölümünde türbe yapılarının yapısal ve çevresel ölçekte koruma sorunları ele alınmış, bu sorunlara yol açan sebepler araştırılmış ve bu kapsamda kalıcı koruma önerileri verilmiştir.

Yedinci bölümde sonuç başlığı altında çalışma ile ilgili değerlendirme yapılmış ve elde edilen bulgular verilerek analiz yapılmıştır. Sekizinci bölümünde çalışmayı hazırlarken yararlanılan kaynaklara yer verilmiştir. Dokuzuncu bölümünde ise türbe yapılarının çizimi, fotoğrafı ve belgeleri ek olarak sunulmuştur.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Diyarbakır Suriçi Bölgesinde Yer Alan Tarihi Türbe Yapılarının Tespiti ve Koruma Sorunları, çalışması kapsamında daha önce türbe yapıları ile ilgili tez, kitap ve makaleler irdelenerek sentezlenmiştir. Türbe çalışmalarının yanı sıra bölge mimarisi ve gelişimi ile ilgili çalışmalar araştırılarak incelenmiştir.

Diyarbakır tarihini konu alan çalışmalar;

17. Yüzyılda Evliya Çelebi tarafından yazılan ve 2010 yılında Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı tarafından düzenlenen ‘*Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatname*’sinin, 4. Cilt 1-2 kitaplarında 17. Yüzyıla dair Diyarbakır kent merkezi ile ilgili önemli bilgilere yer vermektedir (Çelebi, 2010).

Basri Konyar tarafından ele alınan (1936) ‘*Diyarbakır Tarihi*’ cilt I, cilt II ve ‘*Diyarbakır Yıllığı*’ cilt III kitaplarında bölgede yaşayan devletler ve yapıları hakkında bilgiler yer almaktadır (Konyar, 1936).

Orhan Cezmi Tuncer’in (1986) “*Diyarbakır Camileri Mukarnas, Geometri, Orantı*”, (2012) “*Diyarbakır Sur İçi Anıtları ile Köşkler ve Bağ Evleri*” ve (2012) “*Diyarbakır Surları*” kitapları, Diyarbakır Suriçinde bulunan mimari yapılar ile ilgili önemli veriler arz etmektedir (Tuncer, 1986; Tuncer, 2012).

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi yayınlarına ait olan Ahmet Zeki İzgöer Tarafından 1999 yılında hazırlanan ve (1869-1905) yılları ile ilgili verileri barındıran ‘*Salname-i Diyarbakır*’ 5 cildi incelenmiştir. Bu yayınlarda Osmanlı Döneminde Diyarbakır’a dair bilgiler bulunmaktadır. Bu yayınlardan, Diyarbakır’da valilik yapıp türbesi bulunan devlet adamlarına ait veriler incelenmiştir (İzgöer, 1999).

Adil Tekin’in (1997) ‘*Diyarbakır Anadolu Tarihinin Taşlara Yazıldığı Kent*’ adlı kitabında Diyarbakır’da yer alan yapılar ile ilgili bilgiler yer almaktadır (Tekin, 1997).

Şevket Beysanoğlu'na ait (2003) '*Anıtlar ve Kitabeleriyle Diyarbakır Tarihi*' cilt I-II-III kitapları ve (1992) '*Kültürümüzde Diyarbakır*' kitaplarında Diyarbakır tarihi ile ilgili veriler bulunmaktadır (Beysanoğlu, 1992; Beysanoğlu, 2003).

Canan Parla tarafından yazılan (2005) '*Diyarbakır Surları ve Kent Tarihi*' adlı makalede Diyarbakırın kent gelişimi ile ilgili önemli bilgilere yer verilmiştir (Parla, 2005).

Süha Konuk tarafından kaleme alınan (2017) '*Roma Sasani Mücadelesinde Yukarı Dicle Havzası'nın Tarihi Coğrafyası*' adlı kitapta Diyarbakır tarihi ile ilgili önemli veriler bulunmaktadır (Konuk, 2017).

İbrahim Özcoşar ve ark. tarafından hazırlanan (2018) '*İlkçağlardan Osmanlıya Diyarbakır*' adlı kitap Diyarbakır'ın tarihsel gelişimini ele almıştır (Özcoşar, Karakaş, Öztürk, & Polat, 2018).

Songül Alican Dumlupınar (2019) '*Orta Çağda Amid (Diyarbakır)*' adlı doktora tezinde, Diyarbakır tarihi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir (Dumlupınar, 2019).

İbrahim Yılmazçelik tarafından yazılan "*XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840)*" adlı kitap Diyarbakır tarihi gelişimine dair bilgiler içermektedir (Yılmazçelik, 2014).

Türbelerin tarihsel gelişimi konu alan çalışmalar;

Türkiye'de türbe yapılarını bilimsel bir yöntemle araştırıp inceleyen ilk çalışma olan Oluş Arık'ın (1962) "*Beylikler Devri Sonuna Kadar Anadolu Türbeleri*" isimli doktora tezidir. Günümüze ulaşamayan tezin genişletilmiş özeti olan (1967) '*Erken Devir Anadolu- Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri*' adlı çalışmada türbe yapıları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir (Arık, 1967).

Ali Kılıcı tarafından ele alınan Vakıflar Genel Müdürlüğü yayınlarından olan (2007) '*Anadolu Türk Mimarisinde Erken Devir (XIV-XV YY) Baldaken Tarzı Türbeler*' adlı

kitapta Türkiye ve yurt dışında bulunan Osmanlı Dönemi baldaken türbeler mimari özellikleri ile beraber incelenmiştir (Kılıcı, 2007).

Hakkı Önkal tarafından Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde 1977 yılında doktora tezi olarak hazırlanan ve 1996 yılında ‘*Anadolu Selçuklu Türbeleri*’ olarak düzenlenen kitapta, (1992) ‘*Osmanlı Hanedan Türbeleri*’, ve (1999) ‘*Selçuklu-Osmanlı Sultanları Türbeleri*’, kitaplarında türbe biçim, mimari plan, süsleme tekniklerine yer verilmiştir (Önkal, 1992; Önkal, 1996; Önkal, 1999)

Oktay Aslanapa tarafından yazılan; (1986) ‘*Osmanlı Devri Mimarisi*’ ve (1989) ‘*Türk Sanatı*’ adlı kitaplar incelenmiştir. Süleyman Berk tarafından yazılan (2016) ‘*Zamanı Aşan Taşlar: Zeytinburnu’nun Tarihî Mezar Taşları*’ adlı kitaptan mezar başları ile ilgili bilgi alınmıştır, Halil Bertay ve ark. tarafından yazılan (1985) ‘*Türkiye Tarihi I - Osmanlı Devletine Kadar Türkler*’ adlı ve Mustafa Cezar’ a ait (1977) ‘*Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*’ kitapları incelenerek türbe gelişimi hakkında bilgi edinilmiştir. Ertan Daş (2007) ‘*Erken Dönem Osmanlı Türbeleri (1300-1500)*’ Kitabı, Aziz Doğanay (2003) ‘*Klasik devir İstanbul Hanedan Türbelerinde Tezyînât*’ adlı makale, Doğan Kuban, (2007) ‘*Osmanlı Mimarisi*’ adlı kitap, Ayşe Sağsöz ve Süleyman Özgen tarafından ele alınan, (2005) ‘*Tarihi Erzurum Kenti Üç Kümbetler ve Çevresinde Bir Analiz Çalışması*’ adlı makaleden yararlanılmıştır.

Diyarbakır’da yer alan türbe yapıları ile ilgili yapılan çalışmalar:

Metin Sözen (1971), ‘*Diyarbakır’da Türk Mimarisi*’ adlı kitabında Diyarbakır’da yer alan cami mescit, namazgah, medrese, tekke, türbe, han, bedesten çarşı, hamam, köprü çeşme, saray, köşk ve ev yapılarını anlatmıştır. Türbe yapılarından Diyarbakır Suriçi bölgesinde yer alan 14 türbe yapısının tarihçesini ve yapı incelemesini yapıp kısa bir şekilde özetlemiştir. Bu çalışmada incelenen türbeler; Sultan Şüca, Şeyh Yusuf Hamedani, Şeyh Abdülcelil, Lala Bey, Sarı Saltuk, Zincirkıran, Karadeniz, Fatih Paşa, İskender Paşa, Özdemiroğlu Osman Paşa, Arap Şeyh, Sahabeler, Dabanoğlu, Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbeleridir.

Orhan Cezmi Tuncer (1986), ‘*Anadolu Kümbetleri-I Selçuklu Dönemi*’ adlı kitabında Diyarbakır Suriçi bölgesinde bulunan, Sultan Şüca Türbesine, (1991) ‘*Anadolu*

Kümbetleri-II Beylikler ve Osmanlı Dönemi' adlı kitabında, Şeyh Yusuf Hamedani, Şeyh Abdülcelil, Sahabeler, Sarı Saltuk, Dabanoğlu, Arap Şeyh Türbelerine yer verilmiştir. (2012) *'Diyarbakır Sur İçi Anıtları ile Köşkler ve Bağ Evleri'* adlı kitabında, Nasruddevle ve Eşi Sittünas Hatun, Karadeniz, Sahabeler, Sultan Şücaeddin, Sarı Saltuk, Lala Kasım, Şeyh Yusuf Hamedani, Şeyh Abdülcelil, Özdemiroğlu Osman Paşa, Zincirkıran, Arap şeyh, Dabanoğlu, Zübeyde Hanım ve Kızı Leyla Hanım, İskender Paşa Türbesi ve Halvet Baba Türbesi olmak üzere 15 türbe yapısına yer vermiştir.

Şevket Beysanoğlu (1987), *'Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi'* kitabında değinilen Suriçi bölgesinde yer alan altı türbe yapısına değinmiştir. Anlatılan türbe yapıları; Zübeyde ve Leyla Hanımlar, Rıdvan Ağa, Zincirkıran, Özdemiroğlu Osman Paşa, Lala Bey ve Şeyh Abdülcelil Türbesidir. Türbelerin mimari özellikleri ile ilgili kısa bilgi vermiştir.

M. Mehdi İlhan (1996) *'Diyarbakır'ın Türbe, Yatır ve Mezarlıkları'* adlı çalışmadan mezar taşlarında yer alan kitabe metinleri ele alınmıştır.

Diyarbakır'da yer alan türbe yapıları ile ilgili yukarıda yer alan kaynakların yanı sıra; Gülşen Baş, (2006) *'Diyarbakır'daki İslam Dönemi Mimarisinde Süsleme'* adlı doktora tezinde yer alan Sarı Saltuk, Özdemiroğlu Osman Paşa, Sahabeler, Zübeyde ve Leyla Hanımlar, Zincirkıran türbe yapılarında bulunan süslemeler incelenmiştir.

Nursel Karaca (2010) *'Seyahatnamelere Göre Diyarbakır'ın Osmanlı Dönemi Mimari Dokusu Üzerine Bir Değerlendirme'* adlı doktora tezinde İskender Paşa, Özdemiroğlu Osman Paşa, Şeyh Abdülcelil, Zincirkıran, Sarı Saltuk, Sahabeler Türbesi ile ilgili seyahatnamelerdeki tasvirleri ve tez yazıldığı dönemdeki durumu özet şeklinde ele alınmıştır.

Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Bilim dalında yüksek lisans tezi olarak Cemal Çığ tarafından hazırlanan (2017) *'Diyarbakır Türbeleri'* adlı çalışmada; Diyarbakır il merkezi ve merkez ilçelerinde yer alan 22 türbe yapısı ele alınmıştır. Türbe anlatımlarında türbe yapılarının konumlarına, tarihçelerine ve türbe

mimarisine değinilerek mezar taşları ve süsleme motifleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

2011 yılında Diyarbakır Valiliği Kültür ve Sanat Yayınları olarak yayımlanan '*Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi*' adlı kitabın 319-371 sayfa aralığında İrfan Yıldız tarafından Diyarbakırda bulunan türbe yapıları hakkında kısa bilgi verilmiştir. Ali Demir ve Abdullah Melek tarafından 2014 yılında yazılan '*Dini Değerleri İle Diyarbakır*' adlı çalışmada türbe yapıları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Türbe yapılarında oluşan hasar ve öneriler için; Zeynep Ahunbay tarafından yazılan (2009) '*Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*' ve (2019) '*Kültür Mirasını Koruma İlke ve Teknikleri*' adlı kitaplarından; Ahmet Ersen (2011) '*Taş Korumada Son 20 Yıldaki Gelişmeler ve Yenilikler*' Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisinde yer alan makaleden; Uğur Hasbay ve Sibel Hattap (2017) '*Doğal Taşlardaki Bozunma (Ayrışma) Türleri ve Nedenleri*' adlı Bilim ve Gençlik Dergisinde yer alan makaleden; Lory Zakar ve Kemal Kutgün Eyüpgiller tarafından yazılan (2020) '*Mimari Restorasyon Koruma Teknik ve Yöntemleri*' adlı kitaplarda yer alana hasar analizleri ve koruma önerileri ile ilgili bilgilerden faydalanılmıştır. Nursen Işık ve ark. tarafından hazırlanan (2022) '*Zemine Bağlı Oluşan Sorunların Tespitinde Georadar (Gpr) Kullanımı: Diyarbakır İskender Paşa Türbeleri*' adlı makaleden İskender Paşa Türbesinin hasarları ile ilgili bilgi edinilmiştir.

Son olarak, Diyarbakır Türbeleri ile ilgili veri edinebilmek için Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (D.K.V.K.B.K.M.), Vakıflar Genel Müdürlüğü (V.G.M.), T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerinden faydalanılmıştır.

3. TÜRBE MİMARİSİNİN GELİŞİMİ

Yaşamın var olmasından itibaren ölüm ve ölü kavramları farklı din ve toplumlarda farklı şekillerde değerlendirilmiş, bedenlerin ortadan kaldırılması toplumların kültürel ve dini değerlerine göre farklı metotlarda gerçekleştirilmiştir.

Yapılan araştırmalarda bütün toplumlar ölümlere saygı duymamış ve bazı toplumlar ölü bedenini terk etmeyi tercih etmişlerdir. Bunlardan bazıları ölü bedenini çürütmek üzere bırakırken, bazı topluluklar etoburlara ve akbabalara ikram etmişlerdir. İnsanlık tarihinde ölü gömme geleneği geç dönemlerde yaygınlaşmıştır (Önkal, 1996).

İslam inancına göre, hayatı sona eren insan, toprağa gömülerek ebedi istirahata bırakılır. İslamiyet inancında ölümleri toprağa gömmek doğru bulunmakta fakat putlaştırılmasına engel olmak amaçlı mezara özel muamele uygulanması istenmemektedir (Önkal, 1996).

3.1 Türbe Kavramı ve Gelişimi

"Türbe" kelime anlamı olarak Türkçe'de "üzeri örtülü mezar anıtı" anlamında kullanılmaktadır (Eyüpoğlu, 1991). Arapça toprak anlamına gelen "türb" kökeninden gelmektedir (Önkal, 1996). Hasol "bir kimsenin mezarı üzerine yaptırılan yapı" anlamında açıklanmıştır (Hasol, 2019).

Türbe yapıları araştırmalarda, künbed, kubbe, makber, meşhed ve ravza gibi farklı isimler ile ifade edilmektedir. Araştırmalarda, üst örtüsü kubbe olan mezar yapılarına türbe denilirken, konik külâh ile örtülü olanlara künbed denilmiştir (Doğanay, 2003; Önkal, 1996). Hasol (2019) kümbet kelimesini "...piramit çatılı türbe, bu türbenin çatısı" olarak açıklamıştır. Ayrıca kabir anlamı içeren "makber" ve şehadet kökünden gelip şehit için yaptırılan mezar yapılarına "meşhed" denilmektedir (Önkal, 1996; Öz, 2004).

Türbeler tek katlı veya iki katlı olarak inşa edilmektedirler. Alt kat dışarıdan algılanmayacak derecede düşük kotta, bir girişi var ise merdiven ile inilen ve zemine oturan, mumyalanmış cesedin bulunduğu tabutu toprağın neden olduğu etkilere karşı korumak amacıyla bir ızgara üstünde bulduran tek birim şeklindedir. Bu birim

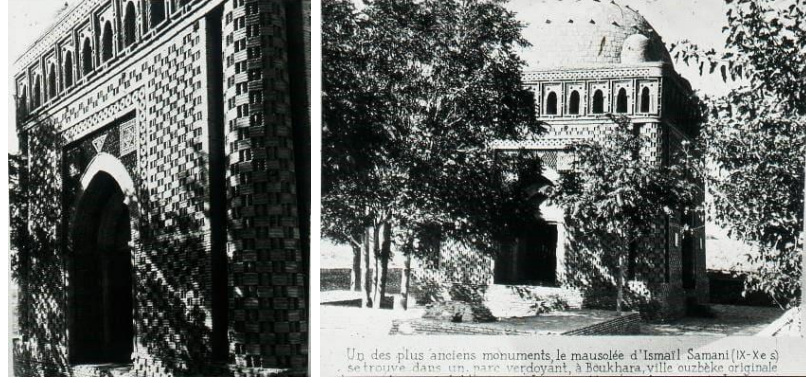
mumyalık, cenazelik veya kripta gibi isimler ile anılmaktadır. Üst kat ise türbenin ana birimi olup alt katta bulunan kişi sayısı kadar lahit/sanduka içermektedir. Dua etme veya namaz kılınması amacı ile yapılmaktadır (Önkal, 1996).

İslam dininde görkemli mezar ve türbe yapılması doğru karşılanmamasına rağmen tanınmış kişilere, yönetimde veya belli bir bölgede söz sahibi olan devlet adamlarına karşı toplumun duyduğu saygı ve onların unutulmaması düşüncesi, türbe mimarisinin gelişmesine neden olmuştur (Kılıcı, 2007).

İslam dininin hâkim olduğu bölgelerde 10. yüzyıla kadar türbe yapısı çok nadirken 10. yüzyıldan sonra anıt mezar yapısı Horasan ve Türkistan taraflarında benimsenmiştir. Günümüze kalan en eski türbe yapısı, Türkler ile ilişkilendirilmeyen İslam tarihinin ilk türbe yapısı olarak kabul edilen 9. yüzyılda Abbasîler tarafından Sammara'da yapılan Kubbet-üs Süleybiye Türbesidir. Halife Mustansır'ın annesi için 862 yılında yaptırdığı türbe, İslam mimarisi içerisinde yaptırılan ilk türbe olarak kabul edilmektedir. Böyle bir türbe inşası, Halife el Muntasır'ın annesinin Hristiyan asıllı olması ile bağdaştırılır (Arık, 1967; Yetkin, 1988).

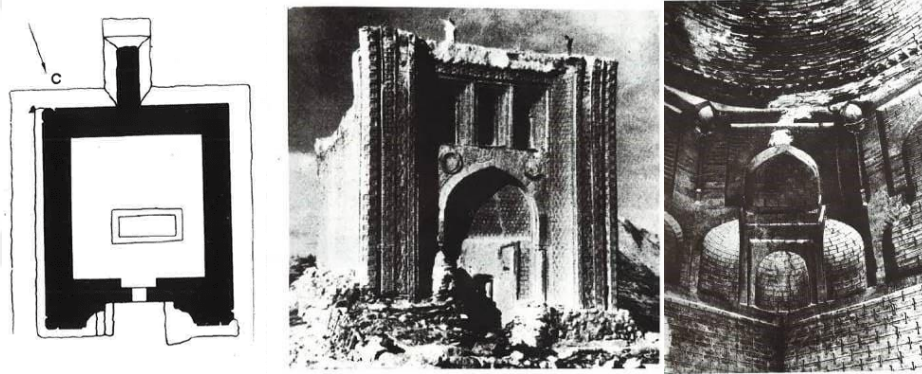
3.1.1 Beylikler Dönemi türbeleri

Türklerin İslam dinini kabul etmeleri ile farklı coğrafyalarda birçok türbe yapısı inşa edilmiştir. Bu yapılardan bilinen en eski tarihli yapı 10. yüzyılda inşa edilen Buhara'daki Sâmanoğlu İsmail Türbesidir (Önkal, 1992). Bu türbe yapısı tuğla yapı malzemesinin kullanımı ile türbe mimarisinin gelişimine yön vermesi açısından önemlidir (Tuncer, 1986). Kare planlı, köşe geçişleri sütunceler ile yumuşatılmış, dört cephede sivri kemer bulunan, üzeri kubbe ile örtülü türbe yapısıdır (Şekil 3.1). Tuğlaların farklı dizilimi ile cephe hareketlendirilmiştir (Önkal, 1996).

Şekil 3.1 Sâmanoğlu İsmail Türbesi iç ve dış görünümü (Salt Araştırma, n.d.)

Karahanlılar döneminde Türkistan bölgesinde 978 yılında inşa edilen kare planlı Arap Ata Türbesi, üzeri kubbe ile örtülüdür ve tuğla yapı malzemesi ile inşa edilmiştir (Şekil 3.2). Ana gövdeden yükselen anıtsal kapı kompozisyonu ve zengin bezemesi ile önemli bir yapıdır (Berktaş, Ödekan, & Hassan, 1985).

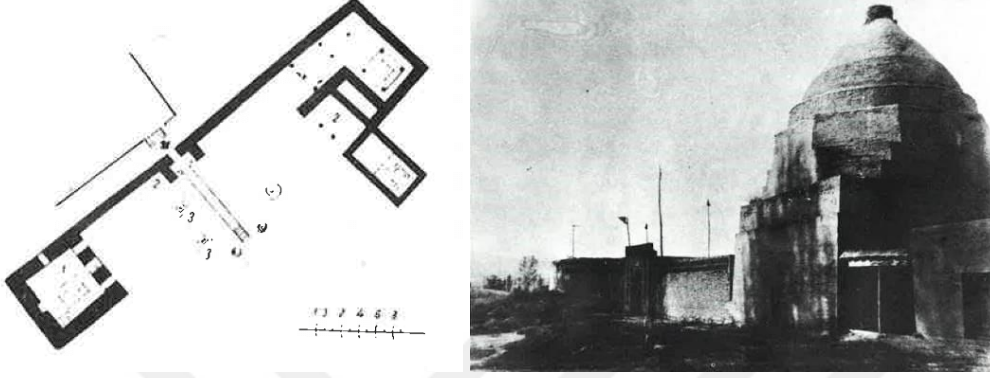
Şekil 3.2 Arap Ata Türbesi plan, görünüş ve kubbeye geçiş trompları (Cezzar, 1977)

Karahanlılar Dönemi 12. yüzyılda Kazakistan'da inşa edilen Ayşe Bibi Türbesi, Balacı Hatun Kümbeti ve Kırgızistan'da inşa edilen Şeyh Fazıl Türbesi başlıca türbe yapılarıdır (Tuncer, 1986).

Ayşe Bibi Türbesi; Kazakistan Talas bölgesinde 12. yüzyıldan kalma bir türbedir. Selçuklu Sultanı Alp Arslan'ın kızı olan Ayşe Bibi, Karahanlı Hükümdarı Şem-ül Mülk Nasır bin İbrahim'in hanımıdır. Türbeyi Sultanın eşi için yaptırdığı düşünülmektedir. Kare planlı, kubbe ile örtülü türbe yapısı tuğla ve terrakota¹ bezemesi ile farklı bir yapıdır (Berktaş, Ödekan, & Hassan, 1985; Tuncer, 1986).

¹ 'Sarıdan kırmızı kahveye kadar değişik renklerde, tuğla ve kiremitten çok daha düzgün, ince dokulu pişmiş toprak' (Hasol, 2019).

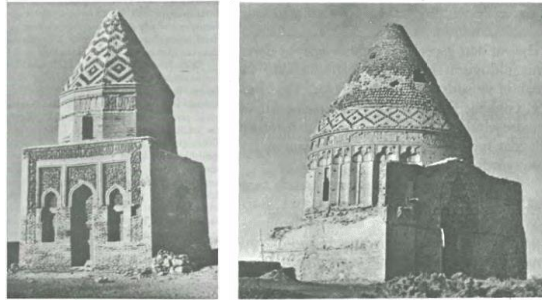
Balacı Hatun Türbesi; kare planlı, içten kubbe dıştan piramidal külâh örtülü, yıldız kasağına sahip ilginç bir örnektir (Berktaş, Ödekan, & Hassan, 1985; Tuncer, 1986). Şeyh Fazıl Kümbeti; kare planlı, sekizgen kasaıklı, koni külâha sahip türbe örneklerindedir (Şekil 3.3). Dıştan sade görünen yapının içten duvar, kemer, kubbe kasağı alçı bezemeler ile süslüdür (Berktaş, Ödekan, & Hassan, 1985; Tuncer, 1986).

Şekil 3.3 Şeyh Fazıl Türbesi plan ve görünüşü (Cezzar, 1977)

Gazneli Dönemi (977-1191) mimari yapılarında türbe Karahanlılar kadar gelişim göstermemiştir. En önemli türbeleri, Aslan Cazib Türbesidir. Kare planlı olup kubbe ile örtülüdür ve tuğla malzemedен yapılmıştır (Aslanapa, 1989).

Harzemşahlılardan günümüze iki önemli türbe yapısı kalmıştır. Bunlar Türkistan bölgesinde yer alan Köhne Ürgenç Fahrettin Razi Kümbeti ve Sultan Tekeş Kümbetidir (Tuncer, 1986). Köhne Ürgenç Fahrettin Razi Kümbeti; sadece tuğla malzeme ile inşa edilmiştir. Türbenin plan şeması kare olup, onikigen kasaık üzerine piramidal külâh oturtularak örtülmüştür (Şekil 3.4) (Aslanapa, 1989). Sultan Tekeş Kümbeti; Fahreddin Razi Türbesinden daha büyük bir yapıdır. Bu türbe, kare planlı ve silindirik kasaıklıdır. Üst örtüsü içten kubbe, dıştan konik külâh ile örtülmüştür (Şekil 3.4) (Aslanapa, 1989; Tuncer, 1986).

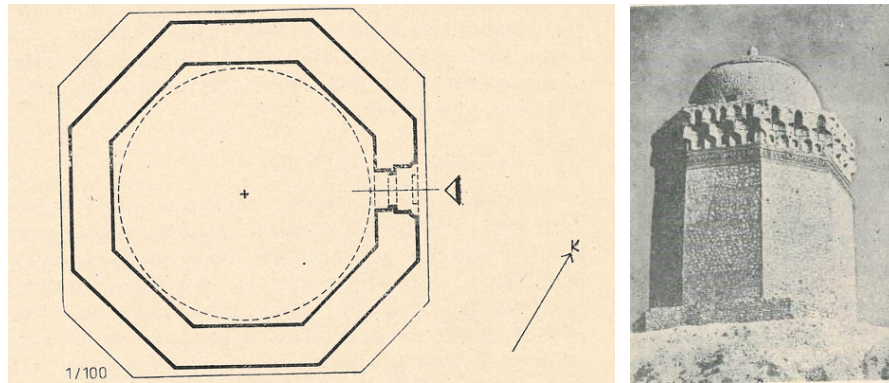
Şekil 3.4 Fahreddin Razi Kümbeti, Sultan Tekeş Kümbeti (Aslanapa, 1989)

3.1.2 Büyük Selçuklu Dönemi türbeleri

Büyük Selçuklular Döneminde türbe gelişimi, Karahanlılar ve Gazneliler döneminde inşa edilen türbe örneklerine bağlanmaktadır (Aslanapa, 1989). Kare plan kurgusunun kullanıldığı örnekler dışında Büyük Selçuklu Döneminde sekiz, on ve on iki kenarlı poligonal plan tipleri kullanılmıştır. Gövde örnekleri arasında silindirik ve dilimli, sekizgen gövdelere rastlanmaktadır. Yapı malzemesi olarak kerpiç ve tuğla malzeme dışında taş malzeme de kullanılmıştır. Çeşitli plan tipleri, zengin süslemeleri ile çok sayıda türbe örneği mevcuttur. Çok sayıda türbe örneği barındıran Büyük Selçuklu türbelerinden yedi örnek incelenmiştir.

Büyük Selçuklular Döneminde inşa edilen türbe yapıları arasında ilk örnekler, 1056 yılında Tuğrul Bey tarafından yaptırılan Abarkuk'ta Kümbet-i Ali ve Damgan'da yer alan Çihil Duhteran Türbeleridir (Berktaş, Ödekan, & Hassan, 1985).

Kümbet-i Ali sekizgen planlı olup, sade görünüşlü ve taş malzemenin kullanıldığı türbe örneklerindedir. Saçak hizasında yer alan iri plastik mukarnas dizilimine sahip korniş ve kufi yazı şeridi ile abidevi bir etki uyandırır. Günümüzde üst örtüsü kubbe olan yapının, yapıldığı dönem içten kubbe, dıştan piramidal külâh olan çift cidarlı kabuk sistemi kullanıldığı düşünülmektedir (Şekil 3.5), (Aslanapa, 1989; Berktaş, Ödekan, & Hassan, 1985).

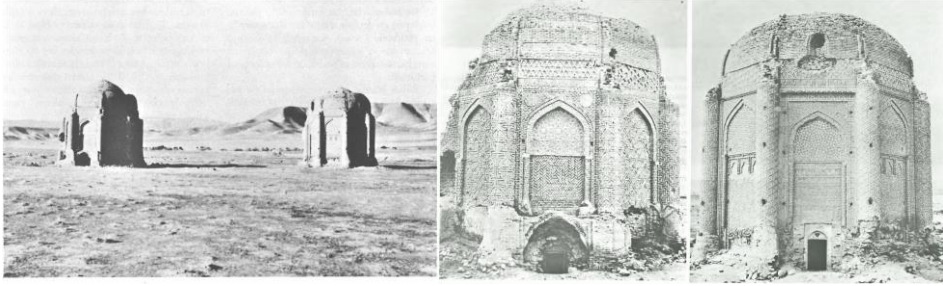

Şekil 3.5 Kümbet-i Ali plan ve görünüşü (Aslanapa, 1986)

Çihil Duhteran Türbesi silindirik planlı, piramidal külâh ile örtülü türbe yapılarındandır. Tuğladan inşa edilen yapı cephesinin üst sıralarında, geniş kufi kitabe

kuşağı, bunun altı ve üstü tuğladan geometrik frizler ile detaylandırılmıştır (Aslanapa, 1989).

Büyük Selçuklular Döneminde inşa edilen; Kazvin ve Hemedan şehirleri arasında, Harrekan olarak adlandırılan bölgede bulunan bu iki türbe yapısı, 29 m aralıkla, düz bir arazide boyları 13 m, çapları 11 m, sekizgen planlı, çift kubbeli, tamamen tuğladan inşa edilmiştir. Aynı biçim ve çapta, sekizgenin bütün köşelerinde masif dairesel sütunlar bulunmaktadır. Kitabeleri ve çok zengin çeşitli tuğla süslemeleri ile bu türbeler, Türk süsleme sanatının hazinesidir ve bu motifler Anadolu' da taş mimaride ve çinilerde Osmanlı sanatının son dönemlerine kadar değerlendirilmiştir. Üzerinde yer alan kitabeye göre kümbet, H.460 (1067-8) tarihli olup Malazgirt savaşından önce Alp Arslan devrinde, Mimar Zincanlı Muhammed bin Mekki tarafından yapılmıştır. Sivri kemer detayları olan cephede, birbirinden farklı yirmiden fazla çeşitli geometrik tuğla süslemeleri bulunmaktadır (Şekil 3.6) (Aslanapa, 1989).

Şekil 3.6 Harrekan Kümbetleri, 1. Kümbet, 2. Kümbet (Aslanapa, 1989)

Büyük Selçuklulara ait Afganistan bölgesinde yer alan türbe yapıları; İmam Hurd diye adlandırılan Yahya bin Zeyd (Ali:Fatima neslinden) Türbesi, kare planlı kerpiç malzeme ile yapılmış, önünde dikdörtgen ilavesi ile sade bir yapıdır. İç mekânda zengin süslemelere yer verilmiştir. Bir diğer türbe; 1 km. batıda bulunan İmam Kalan Türbesidir ve aynı özellikleri taşımaktadır (Aslanapa, 1989).

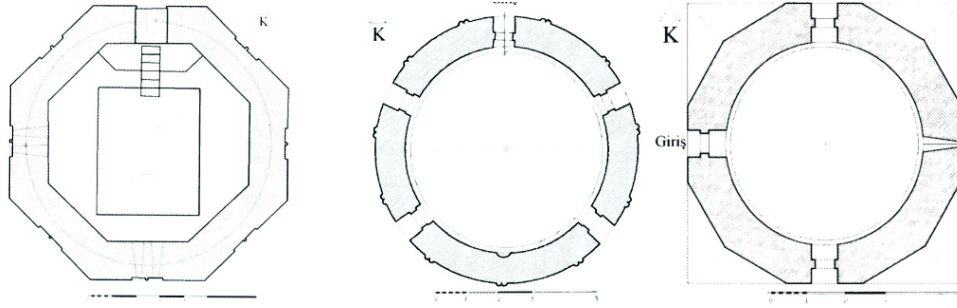
Büyük Selçuklu döneminden kalan; Devament'te yer alan sekizgen planlı, iki katlı, piramidal külahlı türbe yapısı, Azerbaycan'da yer alan Meraga Kümbeti; kırmızı tuğladan yapılan kare planlı, sekizgen kasnaklı piramidal çatılı türbe yapılarındandır.

3.1.3 Anadolu Selçuklu Dönemi türbeleri

1071 Malazgirt zaferi ile birlikte Anadolu'nun kapıları Türklere açılmıştır. Erzincan bölgesinde Mengücekliler, Erzurum bölgesinde Saltuklular, Malatya-Sivas bölgesinde Danişmentliler ve Anadolu'da Selçuklular Türk İslam kültürünü yaymaya başlamışlardır. Bu dönem içerisinde birçok cami, mescit, türbe, han, hamam gibi yapılar inşa etmişlerdir. Anadolu'da bilinen ilk türbeler ise Danişmentliler döneminden 12. yüzyılda inşa edilen; Amasya Halifet Gazi Türbesi, 1157 yılında inşa edilen Niksar Melik Gazi Türbesi ve 1182 yılında inşa edilen Niksar Hacı Çıkrık Türbesi, Mengücekliler döneminden; 1196 yılında Divriği Kameddin Kümbeti, 1166 yılında Divriği Sitte Melik Kümbeti ve 13. yüzyıl başlarında Kemah Melih Gazi Kümbeti, Saltuklular döneminden; 12. yüzyılın sonu Erzurum Emir Türbesi ile Tercan Mama Hatun Türbesi, Anadolu'da erken dönemde inşa edilen önemli türbe yapıları arasında sayılabilirler. Selçuklu Döneminde bilinen en eski tarihli türbe ise 12.yüzyıl sonunda Konya'daki II. Kılıçarslan Kümbetidir (Koçyiğit, 2021).

Bu dönemde inşa edilen Niksar'daki Hacı Çıkrık türbesi de dikdörtgen planda, tonozlu bir yapı olup içinde üç mezar bulunmaktadır. H.578 (1182) tarihli kitabesi yayınlanmıştır. İlk defa görünen bir form olması bakımından önemlidir (Aslanapa, 1989).

Saltuklular döneminde yapılan Erzurum Çifte Minareli Medresenin güneyinde yer alan üç kümbetlerden en büyüğü; Saltuklu Hükümdarı İzzeddin Saltuk adına yapıldığı düşünülen Emir Saltuk Kümbetidir. Tüm cepheleri üçgen alınlık ile sonlanan sekizgen planlı, iki katlı kümbet örneklerindedir. II.Kümbet; Emir Saltuk türbesinin güneydoğusunda silindirik gövdeli, konik külahlı kümbet yapısı iken III. Kümbet; köşeleri pahlı kare kaide üzerinde dıştan 12 yüzlü içten daireseldir. Çatısı dıştan konik külah, içten kubbe ile örtülüdür (Şekil 3.7,Şekil 3.8) (Aslanapa, 1989; Sağsöz & Özgen, 2005).

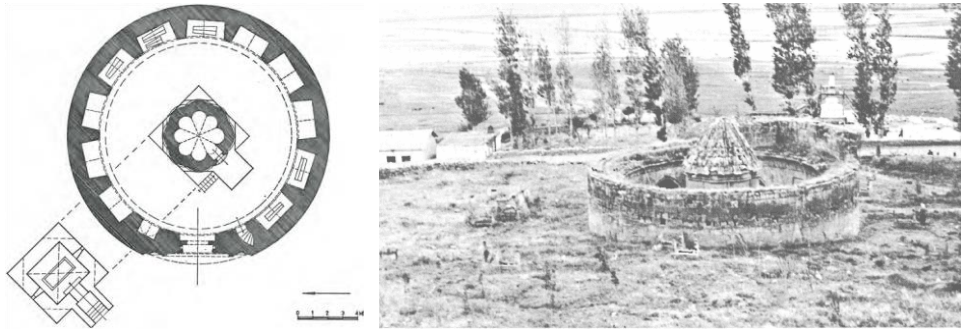

Şekil 3.7 Erzurum Üç Kümbetler Planı Sırası ile Emir Saltuk, II, III Kümbet (Sağsöz & Özgen, 2005).

Şekil 3.8 Erzurum Üç Kümbetler görünüşü (Salt Araştırma, 2018)

Anadolu'nun ilginç mezar anıtlarından biri de Erzincan Tercan'da bulunan Mama Hatun Kümbetidir. 13. yüzyılın ilk dönemlerine tarihlendirilen kümbetin çevresi nişlerle hareketlendirilmiş ve kuşatma duvarı ile çevrelenmiştir. Anadolu'da kuşatma duvarı olan tek kümbettir. Plan formu sekizgen gövdeli olup kenarları dış bükeydir (Şekil 3.9) (Berktaş, Ödekan, & Hassan, 1985).

Şekil 3.9 Mama Hatun Türbesi plan ve görünüşü (Aslanapa, 1989)

Kümbet mimarisinde zengin bir merkez olan Kayseri'de Döner Kümbet 12. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmekte olup bezemeleri ile dikkat çekmektedir. Dıştan oniki köşeli konik külahlı, içten silindirik ve kubbe ile örtülüdür (Berktaş, Ödekan, & Hassan, 1985).

13. yüzyılın kümbet mimarisi açısından bir diğer önemli merkezi de Ahlat'tır. Taş işçiliğini gösteren mezar taşlarıyla beraber kümbet yapıları da bulunmaktadır. Genelde kare planlı kaide üzerine silindirik gövdeli ve konik ile örtülüdür (Berktaş, Ödekan, & Hassan, 1985).

13. yüzyılın bir diğer plan tipi olan eyvanlı türbe örnekleridir. Akşehir, Emir Yartaş Türbesi; Boyalıköy'de Eyvan Türbe ve Konya'da Gömeç Hatun türbesi eyvanlı türbe örneklerindedir (Berktaş, Ödekan, & Hassan, 1985).

Anadolu'da Selçuklu ve Beylikler Döneminde yapılan türbe yapıları cenazelik (mumyalık, krypta) katı, sandukanın bulunduğu dua okunmaya tahsis edilen veya mescit katı ile üst örtü olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Büyük Selçuklular Döneminde kullanılan cenazelik katı Anadolu Selçuklularında yapılmaya devam ederken Beylikler Döneminde ortadan kalkmaktadır. Anadolu'daki Selçuklu Dönemi eserlerinde üst örtü genellikle içten kubbe, dıştan piramidal külah veya konik ile örtülmüştür. Bu dönemde inşa edilen anıt mezar planları; kare, dikdörtgen, çokgen, silindirik, baldaken, eyvan tipi, eyvan ve kümbetin bütünleşmesi ile oluşan ve bir medrese veya ibadet mekânının bünyesinde bulunan türbeler şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu yapılarda taş, tuğla ve moloz taş inşa malzemesi olarak kullanılırken, taş ve tuğla süslemede de yer almıştır (Arık, 1967; Daş, 2007; Önkal, 1996).

3.1.4 Osmanlı Dönemi türbeleri

Osmanlı Devleti, Orta Asya ve İran'da kurulmuş Türk-İslâm Devletlerinde gelişen mimari geleneğini sürdürmeye devam etmiş; aynı zamanda Selçuklu ve Anadolu ile olan etkileşimin sonucu olarak inşa edilen yapılarda kendi karakterini bulana kadar miras olarak aldığı mimari unsurları uygulamaya devam etmiştir. Bununla beraber türbe mimarisinde Batı Anadolu Beyliklerindeki mimari gelişimlere benzer bir yol izlemiştir (Önkal, 1992).

Beylikler Dönemi ve Anadolu Selçukluları Döneminde inşa edilen mezar anıtları ile Osmanlı Dönemi mezar anıtları arasındaki temel farklar; cenazelik katı (mumyalık), plan biçimi ve örtü sistemidir. Osmanlı Dönemi türbe mimarisinde, konik külah veya

piramidal çatıdan vazgeçilip üst örtüde kubbe kullanımı görülmüş, mimari strüktüre önem verilmiştir (Daş, 2007; Doğanay, 2003).

Erken dönem Osmanlı türbeleri, sade ve mütevazı yapılardır. Bu dönemde inşa edilen türbeler, gövde tasarımları ve plan tipolojileri ile Batı Anadolu Beyliklerine ait mezar yapıları ile ortak özelliklerde olup kare ve sekizgen planlı tasarlanmıştır (Kuban & Emden, 2007; Önkal, 1992).

14. yüzyılın ikinci yarısında Bursa ve İznik'te kubbeli ve dört kemerli açık türbe inşası yapılmıştır. İznik'te 1349 yılında yapılan Mimar Hacı Ali'nin eseri olan Hacı Hamza Türbesi, Kirmastı (Mustafakemalpaşa)'da 14. yüzyılın son çeyreğinden Lala Şahin Paşa Türbesi, Bursa'da Çelebi Sultan Mehmet'in annesi Devlet Şah Hatun'un 1412 tarihli türbesi, Muradiye'de Cariyeler Türbesi piramidal külahlı türbe şeklinde olup Selçuklu anıt mezar geleneğini devam ettiren örneklerdir (Aslanapa, 1986).

15. yüzyılın başlarında yaptırılan türbe yapıları; Bursa'da inşa edilen Yıldırım Beyazid Türbesi, içten kare, dıştan sekizgen planlı olan türbe yapısı kubbe ile örtülüdür. I. Mehmet (Çelebi) Türbesi, tüm cephesinin çini olmasından kaynaklı yeşil türbe olarak bilinir. Sekizgen planlı olan türbe, kubbe ile örtülüdür. II. Murat Türbesi; sekizgen planlıdır ve kubbe ile örtülüdür. Girişin üstü kubbe ile örtülü ve revaklıdır (Önkal, 1999).

Osmanlı mimarisinde klasisizm ve zirve diye nitelendirilen dönem 15. yüzyılın ikinci yarısı ile başlar. Bu dönemde inşa edilen (15. yy.) Fatih Sultan Mehmet Türbesi; köşelerinde pilastr² yer alan sekizgen gövde, kubbe ile örtülüdür. Önünde bulunan revak bölümünün, dairesel hareketlendirilen çatısı ahşap olup saçağı geniş tutulmuştur. (16. Yy.) II. Bayezid Türbesi; sekizgen gövdeli ve kubbe ile örtülüdür. Giriş bölümünde üç kemer gözlü revak bulunmaktadır. (16. Yy.) Yavuz Sultan Selim Türbesi de önceki örnekler gibi girişinde revaklı bölümü bulunan sekizgen planlı, kubbe ile örtülü türbe örneklerindedir (Şekil 3.10) (Önkal, 1999).

---

² Pilastr, 'bir bölümü duvara gömülü ayak' (Hasol, 2019).

Şekil 3.10 Fatih Sultan Mehmet Türbesi (Salt Araştırma, 2019), Yavuz Sultan Selim Türbesi ve revak bölümü (Salt Araştırma, 2020)

Bu dönemde inşa edilen Kanuni Sultan Süleyman Türbesi; Mimar Sinan'ın farklı bir mimari anlayış ile yaptığı türbelerdendir. Yapıyı çepeçevre dolanan revak, içte galeri olması ve çift cidarlı örtüsüyle o güne kadar yapılan türbe yapılarından ayrılmakta, daha sonra tekrarlanmamasıyla benzersiz olmaktadır. Giriş revakı, üç kemer gözlü olarak düzenlenmiş, iki yanına birer kemer eklenerek gövdeyi saran revak ile ilişkilendirilmiştir (Önkal, 1999).

18. yüzyıldan itibaren batı mimarisine duyulan ilgi türbe yapılarına da yansımıştır. Ekonomik zorlukların yaşandığı bu dönemde türbe inşası azalmasına rağmen ihtişam artmıştır. Bu dönemde inşa edilen türbeler arasında Laleli Türbesi; 10 kenarlı plan düzenine sahip olup kubbe ile örtülüdür. I Abdülhamid Türbesi köşeleri yuvarlatılmış kare plan olup kubbe ile örtülüdür (Önkal, 1999).

Osmanlı'nın son döneminde neo-klasisizm etkili olmuştur. Sultan türbelerinde de bu akımın etkisi izlenebilir (Önkal, 1999).

Osmanlı türbeleri genel olarak değerlendirildiğinde; erken dönem türbeleri zamanla yıkılmış, yerlerine yeni yapılar inşa edilmiştir. Sade plan şemalarının yerini ilerleyen dönemlerde iç ve dışta farklılaşarak süslemelerin ve detayların arttığı örnekler almıştır. Süslemeler Türk motifleri içerirken 18. yüzyılda batılılaşma etkisi ile denemeler yapılmıştır. Barok, rokoko, neo-klasik üslupta türbeler inşa edilmiş, son dönemde ise klasik Türk mimarisine geri dönmüştür (Tezel, 2016).

3.1.5 Türbe mimarisi gelişiminin genel değerlendirmesi

Beylikler dönemi türbe yapıları incelendiğinde çoğunlukla kare planlı olarak inşa edilmiştir. Yapı malzemesi olarak tuğla malzeme kullanıldığı göze çarpmaktadır. Büyük Selçuklular Döneminde kare plan kurgusu dışında sekiz, on, on iki kenarlı plan tipleri de kullanılmıştır. Yapı malzemesi olarak tuğla ve kerpiç dışında taş malzeme de kullanılmaya başlanmıştır. Anadolu Selçukluları Döneminde inşa edilen türbe yapıları plan tipi olarak önceki dönemlere benzer şekilde ilerlerken farklı olarak mummyalık katı da eklenmeye başlanmıştır. Üst örtünün genellikle içten kubbe, dıştan piramidal külahla veya konik ile örtüldüğü görülmektedir. Bu dönemde inşa edilen türbeler ibadet mekanlarından oluşan yapı topluluğunun bir parçası şeklinde inşa edilmiştir. Osmanlı Döneminde ise türbe yapıları tek katlı ve sekizgen, kare plan tiplerinde inşa edilmiştir. Türbe girişlerinde revak kullanımları ile plan ve cephe zengin görünüme kavuşmuştur. Üst örtü olarak çoğunlukla kubbe kullanılmıştır.

4. ALAN ÇALIŞMASI VE BULGULAR

Diyarbakır Suriçi bölgesinde mezar yapısı olarak çok sayıda türbe, hazire alanı ve üstü açık türbe yapısı bulunmaktadır. Çalışma konusu olan “Diyarbakır Suriçi Bölgesinde Yer Alan Tarihi Türbe Yapılarının Tespiti ve Koruma Sorunları” adlı çalışmada hazire alanı, üstü açık ve çevresi duvar ile sınırlandırılan mezar yapıları bu çalışma kapsamında ele alınmamıştır. Çalışmada anıt mezar niteliğini taşıyan türbe yapıları ele alınmıştır.

Çalışmanın yöntemi, alan çalışması ve literatür taramasına dayanmaktadır. Türbe yapılarının mevcut durumlarının belirlenmesi ve belgelenmesi için alanda kullanılan materyaller, 3D lazer ölçüm cihazı, lazer metre, şerit metre, fotoğraf makinesi, kalem, kâğıt vb. kırtasiye malzemeleridir. Dijital materyaller ise Faro Scene, Autocad, Photoshop, PowerPoint Word vb. bilgisayar programlarıdır. Çalışmada izlenen yöntem; Diyarbakır Suriçi bölgesinde türbe yapılarına ilişkin alan çalışmaları 2021-2022 yılları arasında belirli periyotlarla yapılmıştır. Suriçi bölgesinde tespit edilen 20 adet türbe yapısına yönelik literatür taramaları yapılmış ve ilgili kurumlar ile iletişime geçilmiştir.

Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğü (VBM) ve Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü (D.K.V.K.B.K.M) ile görüşülerek türbe yapıları ile ilgili bulgular elde edilmiş, var ise önceki proje çizimleri tespit edilmiştir. Vakıflar Bölge Müdürlüğü (VGM) mülkiyetinde olan türbe verileri ve dijital ortamdaki çizimleri kurumun yazılı izni ile alınmıştır (Ek 1).

İncelemeler sonucunda; 12 adet türbe yapısının ölçekli çizimlerine VBM arşivinden ulaşılabilmektedir. İskender Paşa Türbesi için 2020 yılında Mücahit Polat tarafından çalışılan ‘Mimar Sinan Dönemi Camileri İçerisinde Yer Alan Diyarbakır İskender Paşa Caminin Önemi ve Koruma Sorunları’ adlı tez çalışmasından faydalanılmıştır.

Öncelikle tüm türbe yapılarında arazi çalışmaları yapıp yapıların fiziksel özellikleri, kentsel verileri ve koruma sorunları incelenmiştir. Türbe yapıları, iç mekân ve dış cephe için detaylı bir şekilde, ait oldukları yapı grupları ve çevre yapılar ile geniş ölçekte fotoğraf çekimleri yapılarak gruplandırılmıştır. Daha önceki dönemlerde

projesi çizilmeyen, dijital çizimi mevcut olmayan yedi türbe yapısı tespit edilmiş ve bu yapılarda ölçümler alınmıştır.

Türbe yapılarında ölçüm amaçlı Laser Scanner tarama cihazı kullanılmıştır. Ölçüm yapılan türbe yapılarında lazer tarayıcı cihazının okuyamadığı veya net ölçü veremediği bölümler lazer metre veya şerit metre aracılığıyla ölçülmüştür. Alınan ölçümler bilgisayar ortamında Scene programı aracılığı ile nokta bulutu olarak birleştirilmiş ve nokta bulutu şeklinde yapının 3D verisi elde edilmiştir. Dijital ortamda oluşturulan üç boyutlu görüntü hata payı üç mm'den az olacak şekilde birleştirilmiştir. Aynı program üzerinden yapının sanal görüntüsü oluşturulmuş, plan, kesit ve cephe ortofotoları alınmıştır. Daha sonra bu görüntüler dijital çizim programı olan Autocad'e aktarılıp rölöve çizimleri yapılmıştır. Türbe yapılarında vaziyet, zemin kat planı, yeteri kadar kesit ve görünüşler çizilmiştir. Ölçüm yapılırken tüm türbelerde tespit edilen hasar ve sorunlar çizimlere aktarılmıştır. Söz konusu türbe yapılarının çizimlerine ilişkin veriler (Tablo 4.1)'da belirtilmiştir.

Tablo 4.1 Türbe yapılarının proje çizim tablosu

	Türbe Adı	Proje Verileri
1	Nasıruddevle Mansur ve Eşi Sittünas'ın Türbeleri	Ölçüm Yapıldı
2	Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi	Ölçüm Yapıldı
3	Dabanoğlu Türbesi	Ölçüm Yapıldı
4	Havlet Baba Türbesi	Ölçüm Yapıldı
5	Hançeri Güzar (Ehsenül Hançer) Türbesi	Ölçüm Yapıldı
6	Karadeniz (Mir Seyyaf) Türbesi	Ölçüm Yapıldı
7	Maliki Ejder Türbesi	Ölçüm Yapıldı
8	Sultan Şücaeddin Türbesi	VGM
9	Lala Bey Türbesi	VGM
10	Şeyh Abdülcelil Türbesi	VGM
11	Fatih Paşa Türbesi (Anonim)	VGM
12	Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi	VGM
13	Zincirkıran Türbesi	VGM
14	Sarı Saltuk Türbesi	VGM
15	Sahabeler Türbesi.	VGM
16	Arap Şeyh Türbesi	VGM
17	Murtaza Paşa Türbesi	VGM
18	Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi	VGM
19	Kurşunlu Camii Türbesi	VGM
20	İskender Paşa Türbesi	Mücahit Polat (2020) Tez çalışmasından alındı

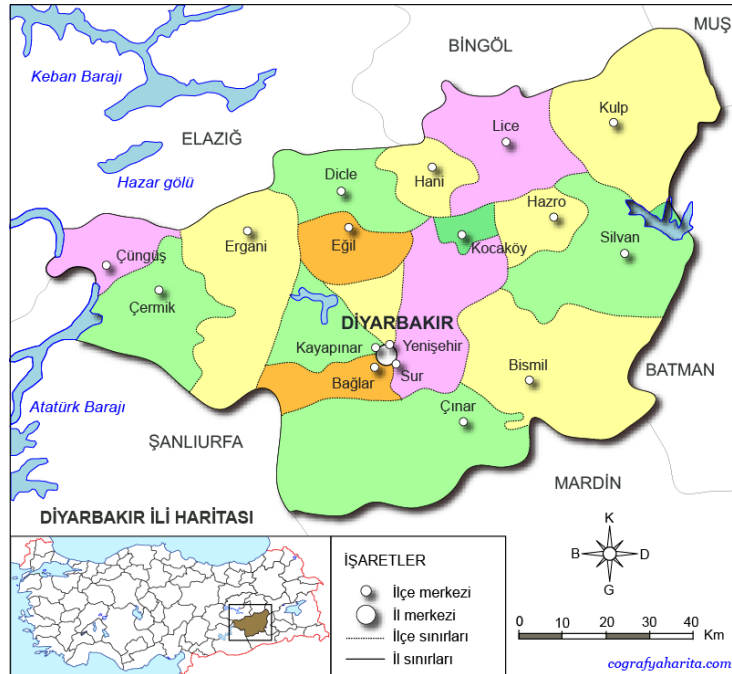
4.1 Diyarbakır Hakkında Genel Bilgiler

Diyarbakır bölgesi eski çağlardan günümüze kadar, Karadeniz’i Mezopotamya’ya, Akdeniz’i Basra Körfezine bağlayan, ayrıyeten Bitlis ve Van Gölü havzası üzerinden İran ve Azerbaycan’a ulaşan önemli yolların düğüm noktasında bulunmaktadır ve her dönemde önemini koruyan bir merkez olmuştur (Yılmazçelik, 2014).

Osmanlı öncesi Amid, Amida, Kara Amid, Kara Hamid şeklinde anılan bölge, Osmanlı hakimiyeti sırasında ise Diyârbekir adı eyaletin tamamı için, Amid adı ise sadece bugünkü Diyarbakır merkezi için kullanılmıştır (Yılmazçelik, 2014).

4.1.1 Coğrafi konumu

Diyarbakır kenti; Türkiye’nin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, Anadolu Toros dağlarının Güneyi ve Yukarı Dicle Havzası arasında uzanmakta, denizden 650 m yükseklikte bulunmaktadır. Kentin batısında Adıyaman, Malatya; kuzeyinde Elâzığ ile Bingöl illeri, doğusunda Batman ve Muş; güneyinde Mardin ve Şanlıurfa illeri yer almaktadır (Şekil 4.1).

Şekil 4.1 Diyarbakır ili ve ilçelerini gösteren harita (Coğrafya Harita, 2023)

Diyarbakır (Amida) kenti Yukarı Dicle Havzasının batısında, volkanik kökenli Karacadağ Dağının doğu yamacında yer alır. Kent, kuzeyden doğup güneye devam eden Dicle nehrine hâkim konumda ve tektonik olaylara bağlı olarak oluşan plato üzerinde konumlanmıştır. Kuzeyde Güneydoğu Toroslar ve güneyde ise Tur Abdin Dağları ile çevrilidir (Dumlupınar, 2019; Konuk, 2017).

Diyarbakır, tarihte “Bereketli Hilal” olarak adlandırılan Dicle ve Fırat nehirleri arasındaki bölgede Mezopotamya’nın kuzeyinde, Asya, Avrupa, Anadolu, Kafkaslar ve Akdeniz ticaret yollarının kavşak noktasında bulunmaktadır. Uzak bölgeleri deniz ve liman şehirlerine bağlayan ana yollar üzerinde kurulmuş olması kenti, birçok medeniyet izlerinin yer aldığı merkez haline getirmiştir (Bedirhanoğlu, 2009; Tuncer, 2012).

4.1.2 Tarihçesi

Milattan 3000 yıl önce, günümüzde Mezopotamya/El-cezire olarak bilinen Dicle- Fırat nehirleri arasında kalan bölgeye Subartu, buraya konumlanan savaşçı oymaklara da Subaru denildiği bilinmektedir (Beysanoğlu, 1992). Amid’i de içine alan Yukarı Dicle boylarının ilk uygar yerleşik toplumu Subarulardan sayılan Hurriler’dir. Bu halk, Toros dağlarının İran coğrafyasındaki uzantısı Zağros Dağları’ndan batıda Akdeniz’e, Suriye ve Yukarı Mezopotamya’ya yayılmışlardır (Özcoşar, Karakaş, Öztürk, & Polat, 2018; Tuncer, 2012).

Hurriler M.Ö. 2000 yıllarında Hurri ve Mitanni diye iki kola ayrılırlar. Belge yokluğu nedeni ile M.Ö. 1500-1300 yılları arasına rastlayan bu dönemin tarihi karanlık kalmıştır. Yine bu sebeple Hurriler’in bölünmeleri ve Mitanniler’in ortaya çıkışı meselesi gün ışığına çıkarılamamıştır (Beysanoğlu, 1992; Tuncer, 2012).

Mitanniler'den sonra M.Ö.1260-653’te bu bölgeye Asurlular ve Urartular hâkim olmuştur. Bu dönemde bölgenin, Amidi veya Amedi olarak adlandırıldığını Asur hükümdarları olan Adad-Nirari I (M.Ö. 1310-1281)’ye ait bir kılıç kabzasındaki yazıdan ve M.Ö. 800, 762, 705 yıllarından kalma Asur valilerinin isimlerinin yer aldığı belgelerden anlaşılmaktadır (Beysanoğlu, 1992).

Urartulardan sonra Diyarbakır bölgesi sırasıyla İskitler 'in (M.Ö.653-625), Medler 'in (M.Ö. 625-550), Persler 'in (M.Ö. 550-331), Büyük İskender'in (M.Ö. 331-323), Selevkoslar'ın (M.Ö. 323-140), Partlar'ın (M.Ö. 140-85), Büyük Tigran'ın (M.Ö. 85-69) ve daha sonra MÖ. 69 yılında Romalıların hakimiyetine girmiştir ve İslam fetihlerine kadar da Romalılar, Partlar ve Sasaniler arasında el değiştirmiş ve daha çok Roma egemenliğinde kaldığı, 395'ten sonra Bizans yönetimine girdiği görülmüştür. Çoğunlukla Roma hakimiyetinde olan Diyarbakır kentinin farklı uygarlıklara ev sahipliği yapması kentin konumunun da önemini göstermektedir (Beysanoğlu, 1992; Konuk, 2017).

Bu dönemde Romalı asker Ammianus Marcellinus'un aktardığına göre surlarla çevrili olduğu bilinen Hurri kentinin, önce 330 yılı civarında büyütüldüğünü, 363'ten sonra ise daha büyük bir alanı kaplayacak biçimde yeniden surla büyütüldüğünü ileri sürer (Konuk, 2017).

639 tarihine kadar devam eden Bizans hakimiyeti döneminde, bölgede zaman zaman İran-Bizans savaşları devam etmiştir (Beysanoğlu, 1992; Konuk, 2017).

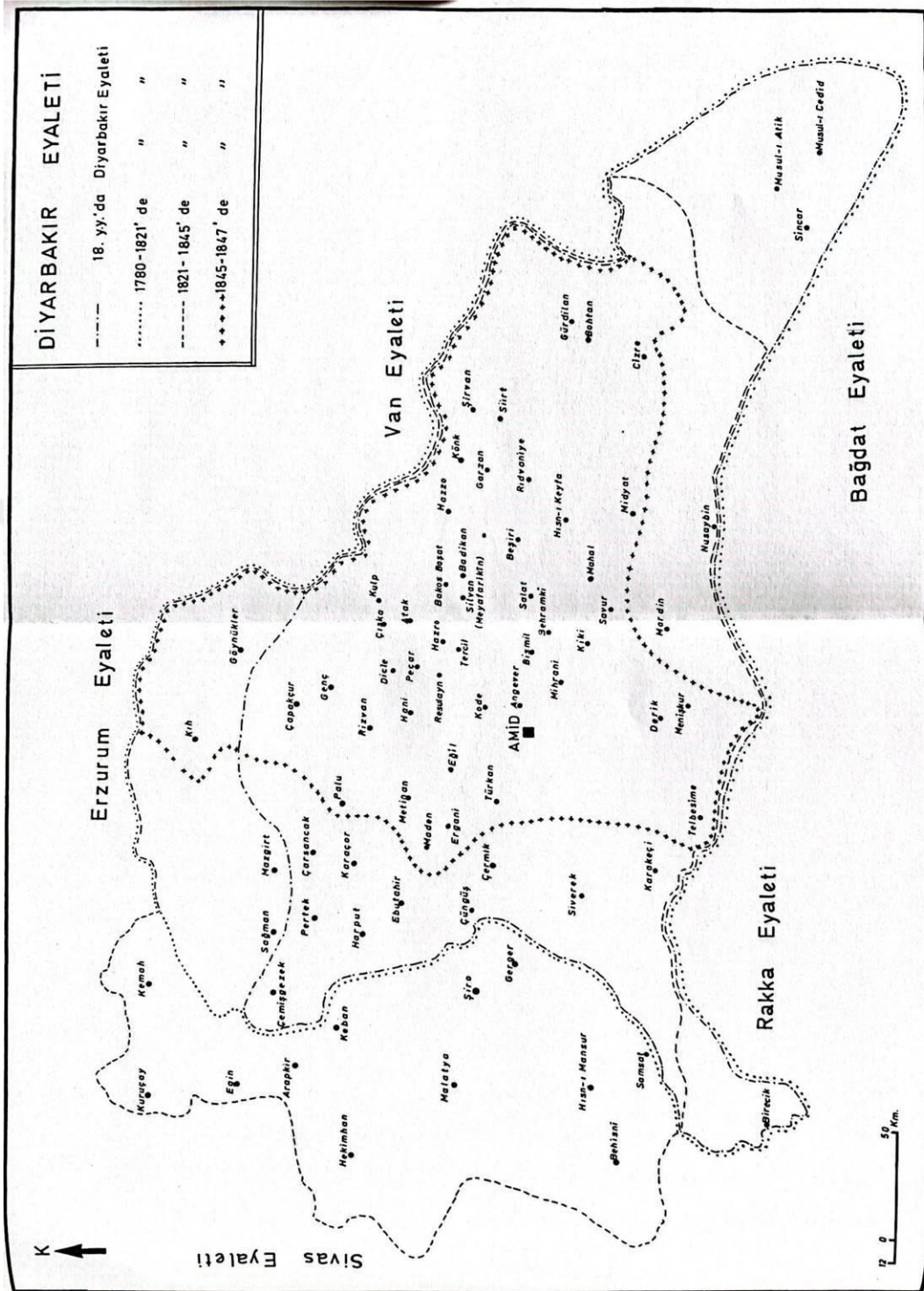
Hiz. Ömer Halifeliği Döneminde (634-644) Amid'in kuşatılmasını Ganım oğlu İyaz'a verilmiştir. İyaz şimdiki Mardin Kapısı, Zayd Rum (Urfa) Kapısını, Halit Bin Velid ise Yeni Kapı yönünden kuşatmıştır (Tuncer, 2012).

639 yılında İslam orduları El-Cezire'yi fethetmiş ve Halid bin Velid Diyarbakır'ı teslim almıştır. Bu tarihten itibaren Diyarbakır uzun bir dönem İslam devleti Emevilerde ve bunu takiben Abbasilerde kalmış ve bu dönemde Arap-Bizans savaşlarında önemli rol oynamıştır. Abbasi Halifesi tarafından bu bölgeye vali olarak atanan Abu Musa İsa b. Al-Şayh'ın halifeye isyan etmesi sonucunda bölgede 869-899 yılları arasında Şeyhoğulları Beyliği hâkim olup 899 yılından sonra tekrar Abbasi hakimiyetine geçmiştir. 930-978 yılları arasında Hamdaniler, 978-984 yılları arasında Büveyhoğulları ve 984-1085 tarihlerinde ise Mervaniler bu bölgeye hâkim olmuştur (Yılmazçelik, 2014).

1040 yılından sonra şehre akınlar yapmaya başlayan Selçuklular 1085 yılında hakimiyeti alır ve daha sonra 1093-97 yılları arasında Suriye Selçukluları idaresine geçer. Daha sonra İnaloğulları 1097-1142 yılları arasında bölgeye hâkim olup 1105 yılında Anadolu Selçuklularına itaat etmişlerdir. 1142 tarihinde bölge Nisanoğulları hakimiyetine geçmiş ve 1183 tarihine kadar devam etmiştir. 1183 tarihinde Eyyubi Sultan Selahattin tarafından fethedilerek kentin yönetimi Hısn-keyfa Emiri Artuklu Nurettin Mehmet'e verilmiştir. 1232 yılına kadar Artukoğulları yönetiminde kalmıştır (Tuncer, 2012; Yılmazçelik, 2014).

Artuklulardan sonra Amid'e 1232-1301 yılları arasında Eyüpoğulları egemen olur. 1302-1394 yılları arasında ise bölgeye Mardin Artukluları egemen olmuştur. 1394-1401 yılları arasında Timur hakimiyetine giren şehirde sur ve yapılar yıkılmıştır. 1401 yılında Timur burayı Kara Yölük Bey'e bırakmıştır. Böylece Akkoyunlu devri başlamıştır (Tuncer, 2012; Yılmazçelik, 2014).

1507-1515 yılları arasında İran hakimiyetine geçen Diyarbakır 1515-1922 yılları arasında Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır (Şekil 4.2) (Tuncer, 2012).

Şekil 4.2 18. ve 19. yüzyıllarda Diyarbakır Eyaleti Haritası.

Şekil 4.2 18. ve 19. yüzyıllarda Diyarbakır eyalet haritası (Yılmazçelik, 2014)

4.1.3 Sosyal yapısı

Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının kadim kültürleri bağlamında geleneksel bir şehir kimliğine sahip olan Diyarbakır, birçok kültür ve farklı inançların bir arada yaşatıldığı kentlerden biri olarak bilinmektedir (Sami, 2017).

İslamiyet'ten önceki dönemlerde, Diyarbakır ve çevresinde Şemsi, Musevilik ve Hıristiyanlık dinlerine inanılmıştır (Bilgiç, 2020).

İslam ordularının şehri fethettiği dönemde ve Osmanlı Döneminde ise Müslim ve gayrimüslim halkın bir arada yaşadığı tahrir defterlerinden anlaşılmaktadır.

Osmanlı Dönemi 1518 yılı tahrir defterlerinde Amid şehrinin nüfus oranlarına bakıldığında %58 Müslüman, %41 Hristiyan ve %1 Yahudi bulunmaktadır. 1640 yılına gelindiğinde ise %43 Müslüman, %57 Hristiyan'dır. Müslüman nüfusu etnik bakımdan yerleşik Türkler, göçebe ve yerleşik Kürt aşiretleri ve az sayıda Arap halktan oluşmaktadır. Yahudi nüfusu ise 28 haneden oluşmaktadır. Hristiyan topluluğun tümü Ermeni olarak geçmekte fakat bunların arasında Nasturi, Yakubi, Rum ve diğer kiliselerin veya mezheplerin mensupları bulunmaktadır (İlhan M. M., 2000).

17. yüzyılda da 16. Yüzyılda olduğu gibi Müslim ve gayrimüslimlerin bir arada yaşadığı Evliya Çelebi Seyahatnamesinden anlaşılmaktadır. 1612 yılında Amid'e gelen Polonyalı Seyyah Simeon, kentte bin hane Ermeni'nin yaşadığını ve bunların kentin birçok sanat kolunda etkin olduklarından bahsetmektedir. Simeon, kentte Ermeni ve Şemsilerin yanında Yahudi ve Rumların varlığına da işaret etmektedir (Alanoğlu, 2020). Çelebi; 47 mahallesinin Müslüman, yedi mahallesinin ise Ermeni olduğundan bahseder. Halkının çoğunun tüccar olduğuna, bir kısmının divan hizmetlerinde memur ve sanat ehli olduklarına değinmektedir (Çelebi, 2010). 1665 yılında Amid'i ziyaret eden Fransız seyyah Tavernier, şehrin kalabalık olduğunu ve yirmi binden fazla Hristiyan'ın yaşadığını kaydetmiştir. Ayrıca Hristiyanların üçte ikisinin Ermeni, bir kısmının Nasturi ve bir kısmının da Yakubi olduğunu kaydeder. 1683'te Amid kentine gelen İtalyan seyyah Ambrosio Bembo da kentin dinî ve etnik yapısı ile ilgili bilgiler vermektedir. Bembo'ya göre şehrin Müslümanları; Kürt, Türk

ve Araplardan; gayrimüslimler ise Ermeni, Yahudi, Rum, Şemsi ve Süryanilerden oluşmaktadır. (Alanoğlu, 2020).

18. yüzyılda kente gelen seyyahlardan, Niebuhr 1766'da Diyarbakır kent nüfusuyla ilgili; 16.000 evin var olduğunu ve bu hanelerin ¼' ünü Hıristiyanların oluşturduğunu beyan etmektedir. William Heuda, 19. yüzyılın başında şehrin nüfusuyla ilgili 11.000 hane ve 55.000 kişi olarak tahmin etmektedir. Buckingham 1815'de kentin nüfusunun 50.000 civarında olduğunu tahmin eder. Buckingham'ın tahminine göre bu nüfusun dağılımı ise şöyledir: Ermeniler 1000 hane, Katolikler 500 hane, Süryaniler 400 hane, Rumlar 50 hane, bir kısım Yahudi aile ve geri kalanlar ise Müslümanlardır. (Özcoşar, 2008).

1869-1905 yıllarını kapsayan Diyarbakır salnamelerine göre, 19. yüzyılın ikinci yarısında kentte 9.814 Müslüman, 6.853 Ermeni, 831 Ermeni Katoliği, 1434 Süryani, 174 Süryani Katoliği, 976 Keldani, 305 Rum, 55 Rum Katoliği, 650 Protestan, 280 Yahudi bulunmaktadır ve toplam nüfus 21.322'dir (İzgör, 1999).

4.1.4 Geleneksel kent dokusunun gelişimi

Antik çağlardan şimdiye kadar birçok uygarlığın ve medeniyetin izlerini taşıyan Diyarbakır, her dönemde yönetim, ticaret, sanat ve bilim merkezi olarak bu özelliğini mimari yapılara da yansıtarak bugüne kadar gelmiştir (Payaslı Oğuz & Halifeoğlu, 2017). Tüm bu medeniyetlerin etkisi Diyarbakır kentinde bulunan han, hamam, kilise, cami, konak gibi geleneksel yapılara da yansımıştır.

Diyarbakır ile ilgili yapılan imar faaliyetleri yapı kitabelerinden anlaşılmaktadır. Abbasiler Döneminde (Dağ) Harput Kapısı ve Mardin Kapısının yıkılarak onarım gördüğü ilgili kapı yazıtlarından anlaşılmaktadır. 984 yılında bölgeye hâkim olan Mervanoğulları, kentte ve surlarda onarım yapmışlardır. Dağ kapı burcu üstüne mescit ve medrese yapmışlardır. Selçuklular Döneminde, Sultan Melikşah Ulu Cami'yi onarmıştır. İnalıoğulları hakimiyetinde ise Mardin kapı içindeki Ömer Şeddar ve İçkaledeki Hz. Süleyman Camii inşa edilmiştir. 1142 tarihinde bölge Nisanoğulları hakimiyetinde iken surlar elden geçirilmiş, köprü, saray ve medreseler yaptırılmıştır. Artuklulardan sonra Amid'e 1232-1301 yılları arasında Eyüpoğulları egemen olur. Bu

dönemde dış sur yıktırılıp taşları ile iç sur tamir ettirilir. (11. yüzyılda kente gelen Nasır-ı Hüsrev surların dışındaki dış suru tanıtmaktadır.) (Tuncer, 2012).

1401-1507 Akkoyunlu yönetiminde Sur ve Ulu Camide onarım yapılmıştır. Bu dönemde Hoca Ahmet Aynı Minare Cami, Nebi, Şeyh Mattar, Lala Bey Camileri, Balıklıgöl, Tacettin, Hacı Büzruk, İbrahim Bey, İzzettin, Kaşık Budak ve Semanoğlu Mescidleri Şeyh Safa ve Nebi Camii Medreseleri yaptırılmıştır (Tuncer, 2012).

1515 yılında Bıyıklı Mehmet tarafından fethedilir. Bıyıklı Mehmet Paşa'nın Diyarbakır'da ilk yaptırdığı yapı Kurşunlu Cami'dir. Caminin doğusunda hamam ve medrese yaptırmıştır. Daha sonra bölgede inşa edilen Osmanlı eserlerinde bu sistem devam etmiştir. Kent yeni bir düzen kazanmıştır (Tuncer, 2012).

Kanuni Sultan Süleyman döneminde, yönetimin içkaleye alınmak istenmesi ve alanın yetersiz olmasından kaynaklı genişletme yapılmıştır. İç kaleye 16 burç ve iki kapı (Saray Kapı ve Küpeli Kapı) eklenerek iki katı büyüklüğüne çıkarılmıştır. 27 gözlü su kemeriyle kente Hamravat suyu getirilmiştir. Yine bu dönemde Çardak, Melek Ahmet Paşa, Deva, Paşa ve Vahap Ağa Hamamları ile Hasan Paşa, Deliller, Çifte, Eğiller, Ketenciler, Salos, Pamukçular, Vakıf, İpekoğlu, Kilimciler ve Abacılar Hanları, Hüsrev Paşa Camii ve Medresesi inşa edilmiştir (Beysanoğlu, 2003; Parla, 2005).

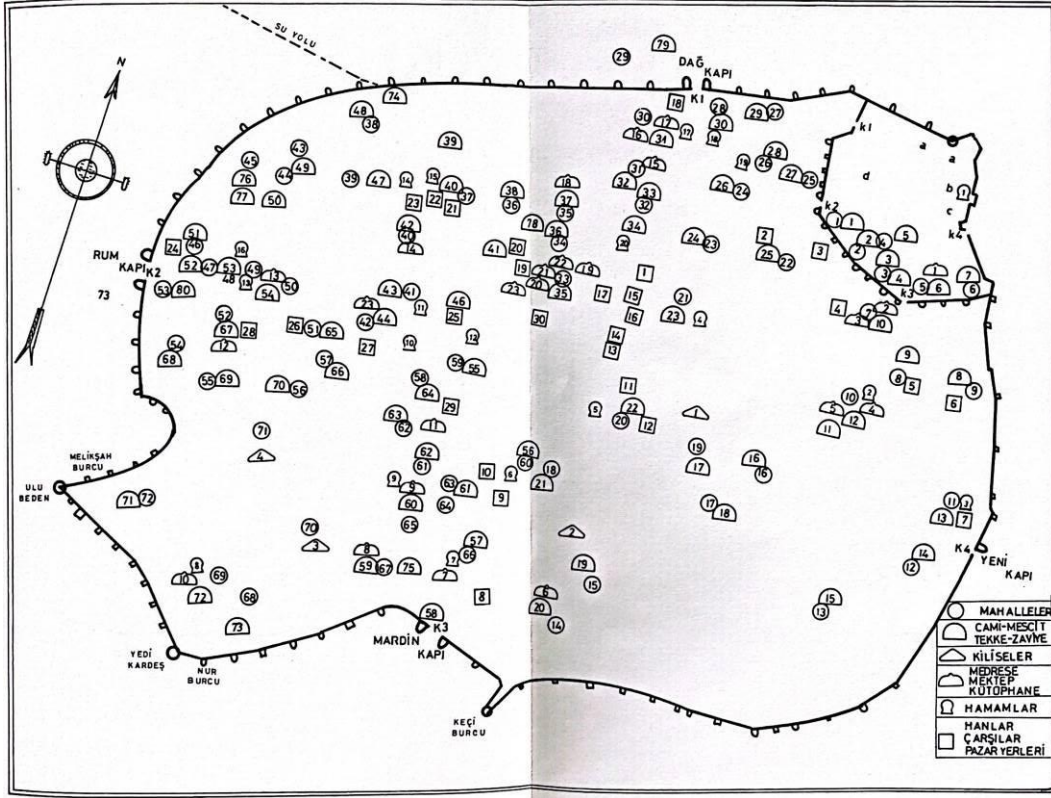
1530-1532 yılları arasında Diyarbakır Beylerbeyliğine atanan Hadım Ali Paşa döneminde Ali Paşa Mahallesi; Ali Paşa Camii ve medresesi yaptırılmıştır. 1551-1564 yılları arasında Diyarbakır Beylerbeyliğine atanan İskender Paşa Döneminde İskender Paşa Camii, Hamam, beş Değirmen ve İskender Paşa İlkokulu yaptırılmıştır.

1564 yılında Behram Paşa döneminde aynı ismi taşıyan mahallede kendi adına cami yaptırmıştır. 1571 Vezir Hasan Paşa döneminde Hasan Paşa Hanı yapılmış olup daha sonra Diyarbakır Beylerbeyliğine atanan valiler birçok yapı eklemiştir (Beysanoğlu, 2003).

16. yüzyılın başında Diyarbakır fethi döneminde şehirde dört mahalle bulunmaktadır. Bu mahalleler sur kapılarına göre isimlendirilmiştir. 16. yüzyılda mahalle sayısı epey artmış, tahrir defterlerine göre 1540 yılında 27 mahalle mevcut olup bunlar mahallede bulunan cami, mescit, tekke ve medrese gibi dini isimler almıştır. 17. yüzyılda mahallelerin büyüdüğü ve yeni mahallelerin eklendiği tahrir defterlerinden anlaşılmaktadır (Yılmazçelik, 2014). 16. ve 17. yüzyılda cami, medrese, mescit, hamam, han, köprü ve türbe eserleri yapılmıştır (Beysanoğlu, 2003).

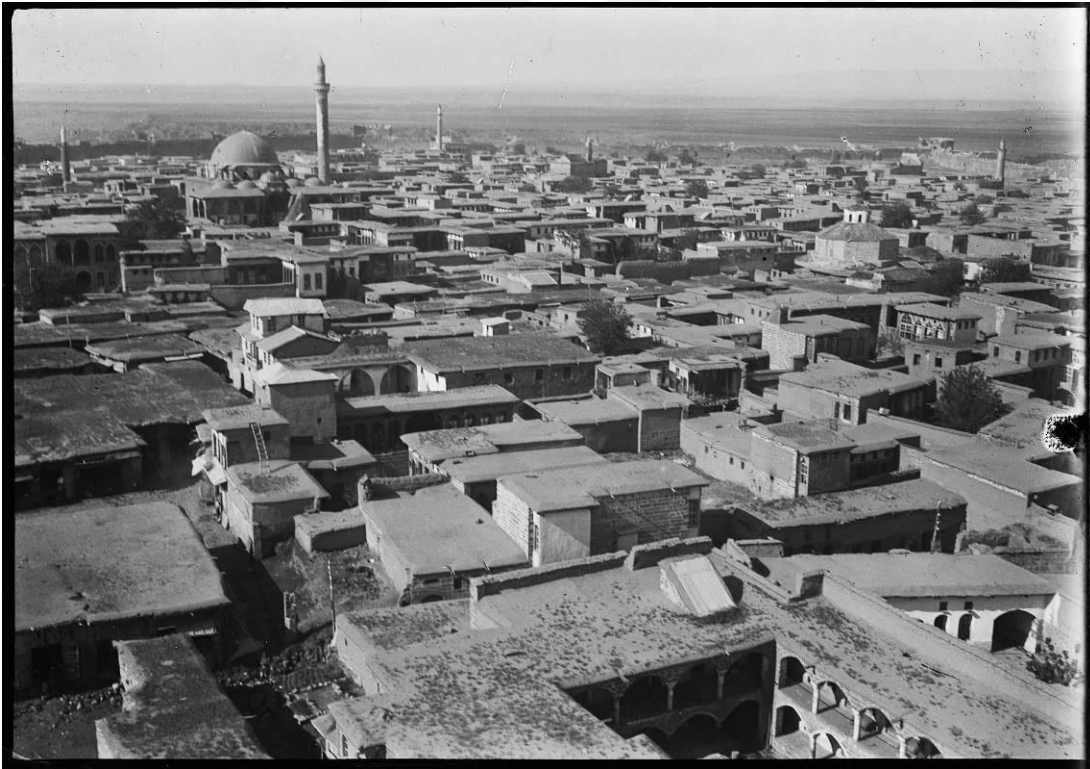
18. yüzyılda Diyarbakır'da gelişen mahallelerin arttığı ve büyüdüğü Şer'iyeye Sicilinde yer alan vergi tevzi defterinden anlaşılmaktadır. Bu yüzyılda artan mahalleler ve mahalle isimleri dini gruplara göre isimler almıştır. Müslüman ve Gayr-i Müslimlerin birlikte yaşadığı mahalleler olmakla beraber, ayrı ayrı mahallelerde de yaşadıkları bu dönemde belirginleşmiştir. 19. yüzyılda mahalle gelişimi devam etmiş ve yeni mahalleler eklenmiştir (Yılmazçelik, 2014)

Bu yüzyıldan kalma eserler; Ragibiyye Medresesi, Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi, Diyarbakır evleri yapılmış; Ulu Cami, Dağ Kapı ve Mardin Kapı, İçkale Camii ve Hamravat su kemerleri onarım görmüştür (Beysanoğlu, 2003).

Ek. I. 1790 - 1840 Tarihleri Arasında Diyarbakır Şehir Planı.

Şekil 4.3 1780-1840 Diyarbakır şehir planı (Yılmazçelik, 2014)

Şekil 4.4 Diyarbakır genel görünümü (Gabriel, 1962)

4.2 Diyarbakır Suriçi Bölgesinde Yer Alan Tarihi Türbe Yapıları

Günümüzde Diyarbakır Suriçi bölgesinde anıt mezar niteliği taşıyan 20 türbe yapısı mevcuttur. Ancak mevcut türbe yapıları dışında günümüze ulaşamayan veya tarihi değerini kaybeden türbelerde yer almaktadır. Bu türbe yapılarına kısaca değinilmiş mevcut bulunan türbeler ise konumu, tarihçesi, mimari özellikleri detaylı bir şekilde fotoğrafları ile anlatılmıştır. Ekte ise envanter şeklinde tabloları ile beraber sunulmuştur.

Diyarbakır Suriçi'nde geçmişte inşa edilip günümüze ulaşamayan türbe yapılarından tespit edilen;

Sultan Sasa Türbesi

Suriçi kuzeybatı bölümünde, Gazi Caddesinde Hasan Paşa Hanı karşısında yer almaktaydı. Günümüzde 446 nolu ada, 5 nolu parselde denk gelmektedir. Günümüze ulaşmayan yapının yerine aynı isim ile mescit yapılmıştır.

Sultan Sa'sa³ Türbesi, aynı isim ile anılan cami ve medrese ile beraber kaynaklarda geçmektedir (Yıldız H. , 2010). Cami Diyarbakır'ın ilk İslam valisi olan Sultan Sasa'ya dayanmaktadır. Yapı topluluğunun inşa tarihi ile ilgili verilere ulaşamamıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)-H. 12-03-1172 /M. 1758 tarihli "Diyarbakır'da vaki Sasa Sultan Camide hatip olan Hüseyin halifenin vefatı üzere mahlul kalan vazifenin kendisine tevcihi hakkında Hafız Osman'a arzuhali" adlı belgenin olması Sultan Sasa Camisinin 18. Yüzyılda varlığına devam ettiği (Ek 3) ve BOA- M-21-07-1896 tarihli devlet arşivinde "Diyarbakır Sultan Sasa Camii medresesinde mukim Vidinli muhacirlerden Çubukçu Ahmed'in Vidin'de vefat eden validesi ile birader ve kız kardeşinden irsen intikal eden mal ve arazi esmanının itası" belgesi medrese yapısının 19. yüzyılda da varlığına devam ettiğini kanıtlamaktadır (Ek 4). Gavranizade Ömer Bey tarafından H.1277/M.1860 yılında yapı onarılmıştır. 1926 yılında dönemin belediye başkanı Nazım Önen, türbe ve camiye yıktırmıştır (Sözen, 1971).

---

³ Sahabe-i Kiram Sultan Sasa, Diyarbakır'ın fethi sırasında yara alıp bir süre sonra vefat etmiştir. Diyarbakır'ın ilk Arap valisidir (Sözen, 1971; Yıldız H. , 2010).

Yapının mimari özellikleri ile ilgili bilgilere, belgelerden ve verilerden ulaşılamamıştır. Türbe ve bağlantılı olduğu cami yapısının yerinde 2007 yılında kazı çalışmaları yapılmıştır. Çıkan kalıntıların üzeri cam döşeme yapılarak kalıntıları korunmuş ve üzerine Sultan Sasa Mescidi yapılmıştır. Mescit yapısı günümüzde aktif olarak kullanılmamaktadır. Türbe içindeki mezar 1926 yılında Sur dışında bulunan Rızvan Ağa Türbesine taşınmıştır (VBM sözlü alıntı).

Rızvan Ağa Türbesi, günümüze ulaşmayan türbelerden olup Sur dışındaki mezarlıkta olduğu kaynaklarda geçmektedir. 17. yüzyılda yaşamış ünlü bir hekim olan Rızvan Ağa'nın ve daha birçok ünlü devlet ve sanat adamının mezarının Urfa Kapı ve Dağ Kapı 'da olduğu bilinmektedir. 1930 yılında bu mezar ve türbeler yıktırılmış ve yerinde modern binalar inşa edilmiştir (Beysanoğlu, 2003). Yapının fotoğrafları günümüze ulaşabilmiştir. Fotoğraflardan yapının sekizgen planlı, baldaken tarz türbe yapılarından olduğu anlaşılmaktadır. Her bir kenarında bulunan açıklıklar yarım daire kemerler ile sağlanmıştır. Yapının üst örtüsü dıştan piramidal külah ile örtülüdür. Yapı malzemesi olarak bazalt taş kullanılmıştır (Ek 5).

Şeyh Hadin Türbesi

Suriçinde 2021 yılına kadar mevcut olup 2021 yılında yıkılan Şeyh Hadin Türbesi; Sur İçinin kuzeydoğu bölümünde, Fatih Paşa Mahallesi, Söğütlü Sokakta 178 ada 7 parselde Nasuh Paşa Camiine bitişik güney avluda konumlanmıştır. Türbede medfun olan kişi ile ilgili bilgiye ulaşılamamıştır. Yakın çevresinde yaşayanlar Şeyh Hadin Türbesi olarak adlandırmaktadır. Türbe yapısı 2015 yılına kadar çevresindeki yapılar ile bitişik nizamda olup algılanmamaktaydı. Sonraki dönemlerde çevredeki yapıların yok olması ile açığa çıkmış ve 2021 yılında türbe yapısı yıkılmış. 2022 yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğü kontrolünde yeniden yaptırılmıştır (Ek 6).

Konu kapsamına giren 20 türbe yapısı kronolojik sıralamaya göre (Tablo 4.2)'de verildiği gibi sıra ile ele alınacaktır.

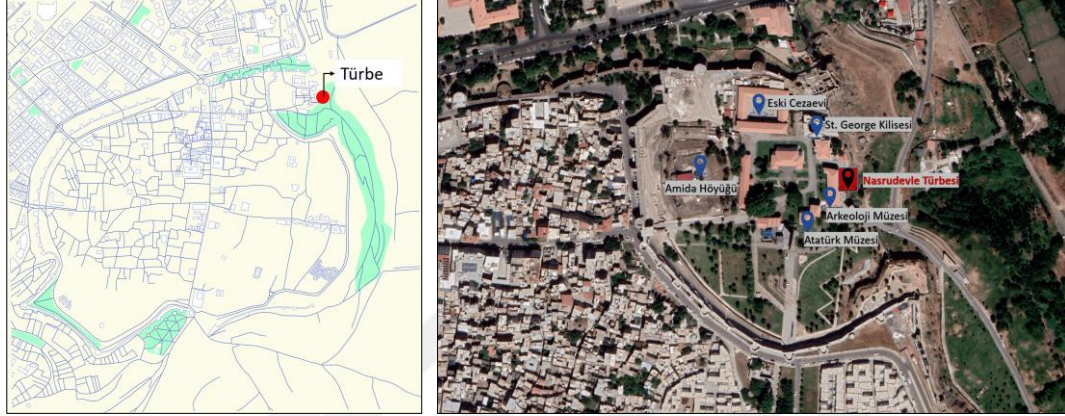
Tablo 4.2 Suriçi'nde bulunan türbe yapıları

	ADI	DÖNEMİ	SURİÇİND EKİ YERİ ve KONUMU	MAHALLE	ADA/ PARSEL
1	Nasıruddevle Mansur ve Eşi Sittünas'ın Türbeleri	Mervanoğulları 11.yy	Kuzeydoğu	Cevat Paşa Mahallesi İç Kalede Arkeoloji Müzesi Doğusunda Yer Alır	32/8
2	Sultan Şücaeddin Türbesi	Artuklu 12-13. yy	Güneybatı	Ali Paşa Mahallesi Gazi Caddesi ve Turistik Cadde Birleşim Köşesi Hz. Ömer Camii Karşısında Yer Alır	109/4
3	Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi	Akkoyunlu 15-16. yy	Kuzeybatı	Melik Ahmet Mahallesi Özgür Sk. Şeyh Yusuf Camii Avlusunda Yer Alır	319/2
4	Lala Bey Türbesi	Akkoyunlu 15-16. yy	Güneybatı	Lala Bey Mahallesi Lala Bey Sk. Lala Bey Camii Avlusunda Yer Alır	295/1
5	Şeyh Safa (Abdülcelil) Türbesi	Osmanlı 16-17. yy	Kuzeybatı	Ziya Gökalkp Mahallesi Palu Sk. Parlı Safa Camii Avlusunda Yer Alır	322/30
6	Fatih Paşa Türbesi	Osmanlı 16. yy	Kuzeydoğu	Fatih Paşa Mahallesi İç Kurşunlu Sokak Kurşunlu Camii Güney Hazire	20106/1
7	İskender Paşa Türbesi	Osmanlı 16. yy	Kuzeybatı	İskender Paşa Mahallesi İskender Paşa Sk. İskender Paşa Camii Avlusunda Yer Alır	133/4
8	Özdemiroğlu Osman Türbesi	Osmanlı 16. yy	Kuzeydoğu	Fatih Paşa Mahallesi İç Kurşunlu Sokak Kurşunlu Camii Doğu Hazire	20106/1
9	Zincirkıran Türbesi	Osmanlı 16. yy	Kuzeydoğu	Fatih Paşa Mahallesi Söğütlü Sk. Nasuh Paşa Camiye Bitişik Güney Avluda Yer Alır	178/7
10	Sarı Saltuk Türbesi	Osmanlı 16. yy	Güneybatı	Melik Ahmet Mahallesi Turistik Cadde ve Melik Ahmet Cadde Birleşimi Urfa Kapı Karşısında Yer Alır	953/1
11	Sahabeler Türbesi	Osmanlı 17. yy	Kuzeydoğu	Cevat Paşa Mahallesi İçkale Sk. Hz. Süleyman Camii Bitişigi	32/31
12	Arap Şeyh Türbesi	Osmanlı 17. yy	Güneydoğu	Hasırlı Mahallesi Yıkıkaya Sk. Arap Şeyh Camii Avlusunda Yer Alır	20096/2
13	Murtaza Paşa Türbesi	Osmanlı 17. yy	Kuzeydoğu	Cevat Paşa Mahallesi İçkale Sk. Hz. Süleyman Camii Bitişigi	32/31
14	Dabanoğlu Türbesi	Osmanlı 17. yy	Kuzeydoğu	Dabanoğlu Mahallesi Dabanoğlu Sk. Konut Yapıları Arasında Yer Alır	20036/14
15	Havlet Baba Türbesi	Osmanlı 17-18. yy	Kuzeydoğu	Cevat Paşa Mahallesi İçkale Sk. Hz. Süleyman Parkında Yer Alır	33/4
16	Hançeri Güzar (Ehsenül Hançer) Türbesi	Osmanlı 17-18. yy	Güneybatı	Lala Bey Mahallesi Uşak Sokak Hançeri Güzar Cami Avlusunda Yer Alır	317/13
17	Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi	Osmanlı 18. yy	Kuzeybatı	İnönü Mahallesi Gazi Caddesi Nebi Camii Güney Avluda Yer Alır	142/102
18	Karadeniz Türbesi	Osmanlı 19. yy	Güneydoğu	Hasırlı Mahallesi Karadeniz Sk. Gavur Meydanı Güneybatısında Yer Alır	20013/2
19	Kurşunlu Camii Türbesi	Osmanlı 19. yy	Kuzeydoğu	Fatih Paşa Mahallesi İç Kurşunlu Sokak Kurşunlu Camiye Bitişik	20106/1
20	Maliki Ejder Türbesi	Osmanlı 19. yy	Güneybatı	Süleyman Nazif Mahallesi Sipahiler Çarşısı İçinde Yer Alır	443/1

4.2.1 Nasruddevle Mansur ve Eşi Sittünas Türbeleri

Türbenin Yeri ve Konumu

Diyarbakır Suriçinin kuzeydoğu bölümünde, Cevat Paşa Mahallesi İçkale Sokakta 32 ada 8 parselde yer almaktadır. Yapının yakın çevresinde Saint George Müzesi, Tarihi Diyarbakır Cezaevi, Eski Valilik Binası, Atatürk Müzesi, Eski Ziraat Bankası yer almaktadır (Şekil 4.5).

Şekil 4.5 Türbenin Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022)

Türbeler, Arkeoloji Müzesinin doğusunda konumlanmıştır. Müzeye ait kabaltı biriminin doğu duvarının altında kalmaktadır. Dicle vadisine bakan burcun üzerine konumlanmıştır. Yapı girişi müze binasından bağımsız kabaltının altından sağlanmaktadır. (Şekil 4.6).

Şekil 4.6 Türbe Kuzey ve Güney Görünüşü

Tarihçesi

Nasruddevle ve Eşi Sittünaş Türbeleri, Diyarbakır Salnamelerinde Çifte Evliya ismi ile geçerken bazı kaynaklarda İnce Arap Türbesi olarak geçmektedir. Diyarbakır Salnamelerinde; Eizze-i kiramdan Çifte Evliya Hazretleri'nin Diyarbakır Hükümet Konağı ön kısmında mefdûn oldukları ve isimlerinin bilinmeyip havariyundan oldukları meşhurdur şekilde ifade edilmiştir (İzğöer, 1999).

İbn'ül Erzak; "H. 486/1095 m. Yılında Mervanoğullarından Nasıruddevle Cezire'de öldü. Cenazesi Amed'e götürülerek, amcası Said bin Nasıruddevle'nin kızı olan karısı Sittünaş tarafından Dicle'ye bakan kayalıkların üzerindeki sarayın üst tarafında yaptırılan kubbeye gömüldü. Daha sonra kendisi de aynı yere defnedildi." şeklinde belirtmektedir (Erzak, 1990).

Türbe yapısı İbn'ül Erzak'ın anlattığı kısımda bulunduğundan, türbede yatanların Nasıruddevle ve Eşi Sittünaş olduğu, türbe yapısının 11. yüzyıl Mervanoğulları Döneminde yapıldığı bilgisine ulaşılmaktadır.

Günümüze ulaşan türbe yapısı birçok kez onarım görmüştür, son onarımı 2005-2015 yılları arasında İçkale Müze Kompleksi restorasyonu kapsamında görmüştür.

1980 yılında T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 19.01.1980 tarihi A/2082 karar ile, Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 18.12.2009/2754 karar ile tescillenmiştir (Ek 7).

Kitabe

Güneydeki kapının üstünde taş malzemeye iki satır celî sülüs yazı ile yazılan bir kitabe bulunmaktadır. Kitabede Bakara Suresi'nin 126. Ayeti yazmaktadır. Kitabenin metni: Ve İbrâhîm: "Rabbim burayı güvenli bir belde kıl. Onun halkından Allah'a ve ahiret gününe îmân edenleri çeşitli ürün ve meyvelerden rızıklandır" yazmaktadır (Çığ, 2017) (Şekil 4.7).

Şekil 4.7 Nasruddevle ve Eşi Sittünas Türbe kitabesi

Yapının Mimari Özellikleri

Türbede, dikdörtgen plan tarzı kullanılmıştır. Dörtgen gövde, tonoz örtü ile düz dama geçmiştir.

Plan

Türbe yapısı iki birimden oluşmaktadır (Şekil 4.8). Birimler dörtgen planlı olup 34,05 m²'lik alana oturmaktadır. Girişi müze yapısı ile arasında kalan geçiştin sağlanmaktadır. Zamanla zemin kotunun yükselmesi ile yapı sokak kotunun altında kalmıştır. Yapı girişlerine ulaşabilmek için basamak eklenerek iniş sağlanmıştır. Sokak +0,60 m, kuzey türbe zemini 0,20 m, güney türbe zemini ise +0,00 m kotundadır (Ek-8).

Birimlere batı yönündeki dikdörtgen kapılardan giriş yapılarak ulaşılır. Kuzeydeki birime iki basamak ile inilerek, güneydeki birime üç basamak ile inilerek giriş sağlanmaktadır. Kuzeydeki birimin iç mekânda duvar uzunluğu 3,06-1,61 m aralığında değişkenlik göstermektedir. Duvar yüksekliği tonoz alt kotunda 1,91 m'dir. Kapı 0,73 m genişlikte 1,36 m yüksekliktedir. Girişte yer alan eşik, sokak kotundan 50 cm altta, iç mekân döşemesinden 35 cm yüksekte kalmaktadır. Birimin doğu duvarında 1 adet dışarı açılan dikdörtgen pencere, güney duvarında bitişik birime açılan 1 adet dikdörtgen pencere boşluğu bulunmaktadır. Pencereler döşemeden sırasıyla 0,98 m ve 0,83 m yüksekten başlamaktadır. Doğu duvarındaki pencere 0,47 m genişlik, 0,97 m yükseklik olarak; güney duvarındaki pencere 0,40 m genişlik, 0,40 m yükseklik olarak ölçülmüştür. Birimde 210/80 cm boyutlarında bir adet sanduka bulunmaktadır. Güneydeki birimin iç mekânda duvar uzunluğu 3,29-1,63 m aralığında değişkenlik

göstermektedir. Duvar yüksekliği tonoz alt kotunda 1,61 m'dir. Kapı 0,71 m genişlikte 1,60 m yüksekliktedir. Girişte yer alan eşik, sokak kotundan 75 cm altta, iç mekân döşemesinden 5 cm yüksekte kalmaktadır. Birimin kendi içinde iki basamak bulunmaktadır. Birimin güney duvarında 1 adet dışarı açılan dikdörtgen pencere, kuzey duvarında, bitişik birime açılan 1 adet dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Pencerele döşemeden sırasıyla ortalama 0,98 m ve 0,83 m yüksekten başlamaktadır. Doğu duvarındaki pencere 0,44 m genişlik, 1,03 m yükseklik olarak; güney duvarındaki pencere 0,40 m genişlik, 0,40 m yükseklik olarak ölçülmüştür (Ek-9, Ek-10).

Şekil 4.8 Türbe planı ve iç mekân fotoğrafları

Çatı Planı

Türbelerin üzeri iç mekânda tonoz, dışta düz dam ile örtülüdür. Kuzeydeki birimde +1,71 m kotunda başlayan tonoz, iç mekânda +2,58 m kotunda sonlanmaktadır. Güneydeki birimde +1,61 m kotunda başlayan tonoz, iç mekânda +2,48 m kotunda sonlanmaktadır. Dam boyutları 5,83-4,59 m aralığında ölçülmüştür. Dış cephede saçak veya silme bulunmamaktadır. Yapı gövdesi düz bir şekilde dama bağlanmıştır.

Cepheler

Dörtgen planlı türbelerin bütün cephelerinde taş-tuğla karışık almaşık duvar örgüsü kullanılmıştır. Dış duvar genişliği 5,83-4,28 m arasında değişkenlik göstermektedir. Duvar yüksekliği cephede 2,78-2,98 m arasında değişkenlik göstermektedir. Yapının batı cephesinde yapı girişleri, doğu ve güneyde pencereler mevcuttur. Güneydeki birimin giriş kapısının üzerinde bir kitabe mevcuttur (Şekil 4.9).

Şekil 4.9 Türbenin kuzey, güney ve batı cephe fotoğrafı

Süsleme öğeleri

Yapının batı cephesinde bulunan giriş kapıları ile bir adet kitabe, doğu ve güney cephesinde bulunan birer adet pencereler ile cephelerdeki duvar ve basamak hareketleri dışında yapıya hareket katabilecek herhangi bir süsleme öğesi bulunmamaktadır.

Yapım tekniği ve malzeme kullanımı

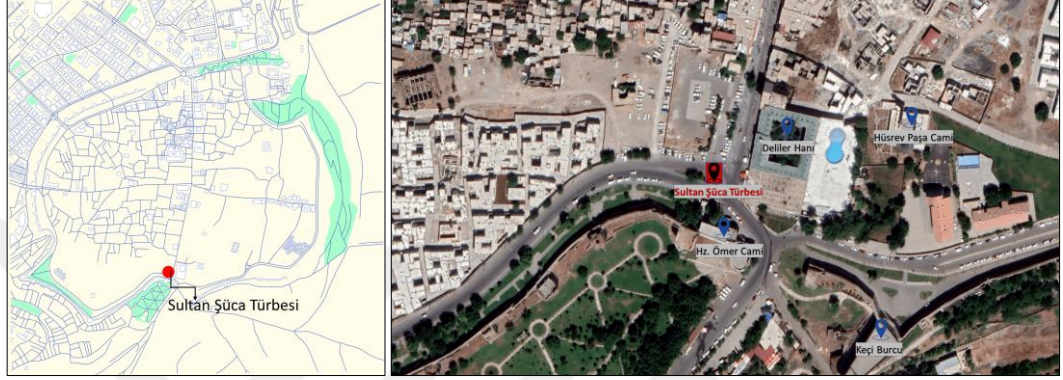
Kâgir yapının duvarları taşıyıcı eleman olarak kullanılmıştır. Yapı gövdesi yonu taş, moloz taş ve tuğla ile inşa edilmiştir. Duvar kalınlığı 51-120 cm arasında değişkenlik göstermektedir. Beton düz dam olan üst örtü, yatayda 5,83-4,59 m aralığında ve kalınlığı 0,30-0,50 m aralığında değişkenlik göstermektedir.

Tarihi türbenin duvarları, bazalt taş ve tuğla malzemeden oluşmaktadır. Damda beton şap kullanılmıştır. Pencerelerin malzemesi ahşaptır. Giriş kapıları metaldir. Mekânda bulunan sandukalar ahşap kaplamadır. Türbe mekânında döşemede beton şap kullanılmıştır. Türbenin iç duvarları ve tonoz kubbeleri sıvanıp boyanmıştır. Derz malzemesi olarak kireç esaslı harç kullanılmıştır.

4.2.2 Sultan Şücaeddin Türbesi

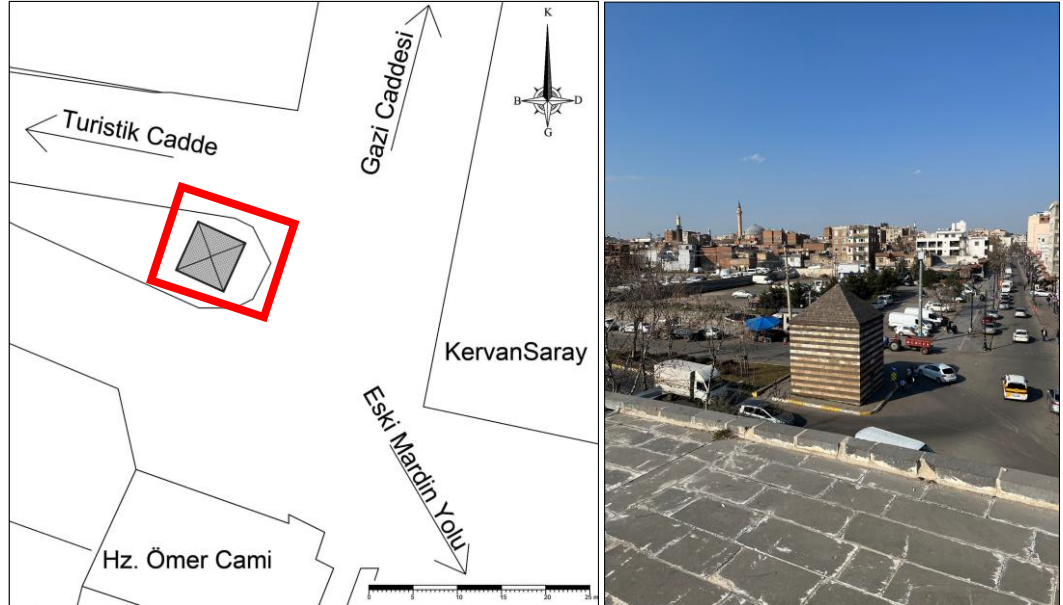
Türbenin yeri ve konumu

Diyarbakır Suriçi'nin güneybatı bölümünde, Ali Paşa Mahallesi, Gazi Caddesi ve Turistik Cadde birleşim kavşağında Hz. Ömer Camii karşısında, 109 ada 4 parselde yer almaktadır. Yapının yakın çevresinde Mardin Kapı, Hz. Ömer Cami, Deliler Hanı, Keçi Burcu, Hüsrev Paşa Camii bulunmaktadır. (Şekil 4.10)

Şekil 4.10 Sultan Şüca Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022)

Sultan Şüca Türbesinin avlusu bulunmamakta ve türbeye cadde üzerinden direkt giriş sağlanabilmektedir. Kavşak noktasında olan türbenin dört cephesi de caddeye bakmaktadır (Şekil 4.11).

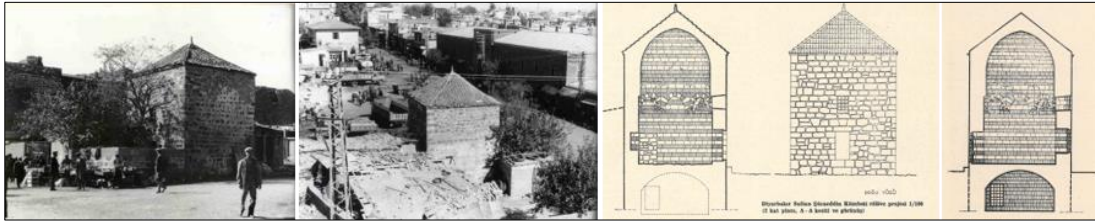
Şekil 4.11 Sultan Şüca Türbesi vaziyet planı (VBM Arşivi üzerinden düzenleme yapılmıştır)-Türbenin Mardin Kapıdan görünüşü

Tarihçesi

Türbe yapısında tarihçeyi verecek bir kitabeye rastlanmamıştır. Türbenin yakın konumunda bulunan Sultan Şüca çeşmesinde H.605/1208-1209 tarihi yazmaktadır. Bazı kaynaklarda Sultan Şüca⁴'ya ait Mardin Kapı'da, medrese, türbe ve çeşme yapılarının olduğu belirtildiğinden, türbe yapısı; çeşme yapısı ile aynı döneme, 13. yüzyıla tarihlendirilmektedir (Sözen, 1971; Tuncer, 1986).

Türbenin yakın konumunda bulunan çeşme yapısı sonraki dönemlerde yol genişletilmesi ile Mardin Kapının batısındaki sur dibine taşınmıştır. Medrese ile ilgili veri ve iz günümüze ulaşmamıştır (Tuncer, 1986). Türbe ile ilişkili yapıların yıkılması ve çeşmenin taşınması sonucu türbe yapısı günümüzde yol ortasında kalmıştır.

Türbe 1972 yılındaki onarım fişinde, araştırma kazısının yapıp çıkan izlere göre restorasyon projesinin çizilmesi için 75.000 tl bedel verilmiştir (Ek 13). 1972 yılında yapılan kazı çalışmalarında Tuncer; türbe yapısının iki katlı olduğu sonucuna varmıştır. İkinci kat cenazelik katı olup dua katının altında yer almaktadır (Şekil 4.12). Cenazelik katı dua katı ile aynı ölçülerde olup kare planın bu katta devam ettiği ve üstünün beşik tonoz ile örtülü olduğu belirtilmiştir. Yapının iki katlı olması çeşme üzerinde yer alan 1208 tarihli dönem yapıları ile uyuşmaktadır. Aynı dönemde yapılan Bitlis Ahlat'ta bulunan Şeyh Necmettin Havai Baba Kümbeti (M. 1222) ile benzerlik göstermektedir (Tuncer, 1986).

Şekil 4.12 Sultan Şüca Türbesi 1971 yılı görünümü (VBM Arşivi), 1972 yılı verileri doğrultusunda rölöve ve restorasyon çizimi (Tuncer, 1991)

Türbe yapısı 1972 yılı restorasyonu öncesi kaba yonu taş duvar ve alaturka çatıya sahip iken günümüzdeki görünümünü 1972 yılı restorasyonu ile almıştır. 1972 yılı

⁴ Beysanoğlu'ndan aktaran Tuncer'e göre; Sultan Şücaeddin, Büyük Selçuklu Hükümdarı Melikşah'ın torunudur. (Tuncer, 1986)

restorasyonunda ince yonu taş duvar ve taş çatı görünümüne kavuşmuştur. Yine bu dönemde doğu cephesinde kapıya dönüştürülen pencere, özgün işlevine dönmüş ve kapı özgünde olması gerektiği gibi kuzey cephesine alınmıştır.

1973 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü Abide ve Yapı İşleri Dairesi tarafından hazırlanan vakıf eski eser fişinde, kapı yerinin değiştirildiği, özgünde kuzey yönde olması gerektiği ve yapı çatısında yer alan alaturka kiremitlerin ekleme olduğu, özgünde taş külah olması gerektiği vurgulanmıştır.

Türbe yapısı, 1980 Yılında T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 19.01.1980 tarihi A/2082 karar ile, Diyarbakır KBK (Koruma Bölge Kurulu) tarafından 25.11.2010/3528 karar ile tescillenmiştir (Ek 12).

Yapı kitabesi

Yapı kitabesi bulunmamaktadır.

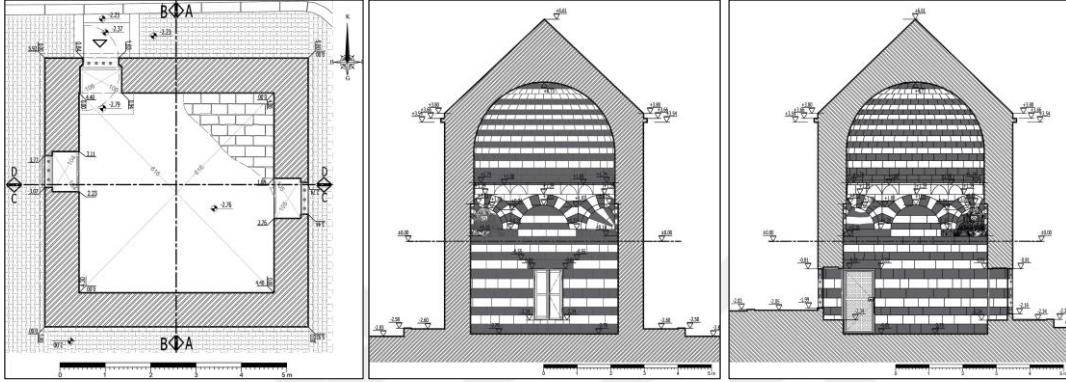
Yapının mimari özellikleri

Türbe yapısı, Erken dönem Anadolu türbe örneklerindedir. Yapının iki katlı oluşu, cenazelik katının bulunması, plan formu ve üst örtüsü bölgede yapılan Beylikler Dönemi türbe yapıları ile büyük benzerlik göstermektedir.

Plan

Türbe yapısı, kaynaklarda mummyalık katına sahip iki katlı türbe örneklerinden geçmekte fakat günümüzde mummyalık katına ulaşamamaktadır. Sadece dua katına ulaşılabilir. Dua katına girişin, basamak inilerek gerçekleşmesi ve mummyalık katına ulaşımın olmaması zamanla yol kotunun yükseldiğini böylece yapının bir kısmının yol kotu altında kaldığını göstermektedir. Yol ortasında kalan türbenin çevresini tretuvar sarmaktadır. Dua katı kare planlı olup tek birimden oluşmaktadır. Yapı 34,34 m²'lik alana oturmaktadır. Türbe yapısına caddeden direkt ulaşılmaktadır. Duvar uzunlukları iç mekânda 4,30-4,40 m aralığında değişkenlik gösterirken dış uzunluk 5,80-5,92 m aralığında değişkenlik göstermektedir. Yapının girişi kuzey cephede 92/194 cm boyutlarında kapı ile sağlanmaktadır. Çift kapılı olan giriş lokma demir dış kapı ve türbeye açılan ikinci bir kapıdan oluşmaktadır. Ortalanmayan giriş

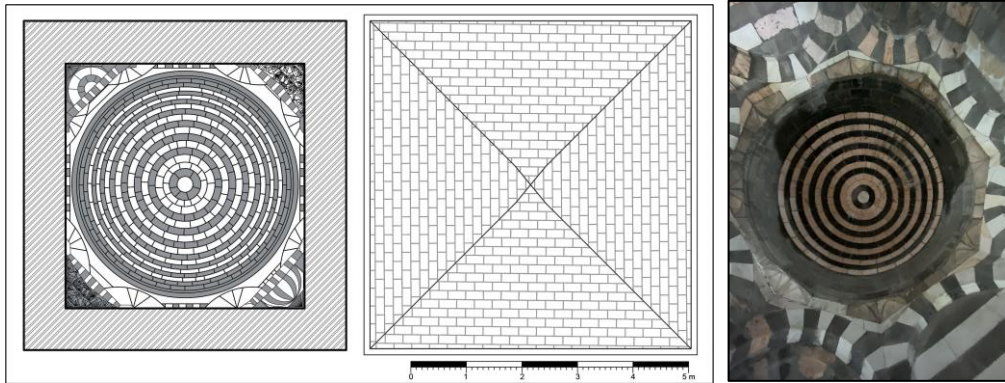
güney cephenin sağ köşesinde bulunmaktadır. Mekânın güney cephesi sade tutulurken doğu ve batı yönünde 90/155 cm ölçülerinde birer adet pencere bulunmaktadır (Ek-14). Pencerelerin yerden yüksekliği iç mekânda 42 cm iken cephede yol kotunun altında kalmaktadır. Pencere korkuluklarının yükseklikleri cephede yol kotuna kadar yapılmış ve korkuluk boyutları pencerelerden küçük kalmıştır. Yol kotuna kadar pencere nişinde duvar örülmüştür. Kapı ve pencereler iç mekânda düz lento ile geçilmiştir (Şekil 4.13).

Şekil 4.13 Sultan Şüca Türbe planı ve A-A', D-D' kesiti (VBM Arşivi)

Çatı planı

Tek birimden oluşan türbe yapısı içten kubbe dıştan piramidal külah ile örtülüdür. Kare planlı birimde, kubbeye geçiş tromplar ile sağlanmıştır. Tromplar zeminden 2,91 m yüksekte başlayıp 4,16 m yükseklikte tamamlanmış ve kubbe kasnağına geçmiştir. Kasnakta 8 köşe noktasında mukarnas detayları eklenmiştir. Kubbe çapı 4,11 m, yüksekliği 2,14 m olarak ölçülmüştür. Zeminden 5,94 m yüksekte olan silme 11 cm yüksekliğindedir. Silmeden itibaren başlayan piramidal çatının yüksekliği 2,81 m olarak ölçülmüştür (Şekil 4.14).

Şekil 4.14 Sultan Şüca Türbesi tavan ve çatı planı (VBM Arşivi)- Tavan fotoğrafı

Cepheler

Kare planlı türbe cephesi, basit bir düzendedir. Kuzey cephede giriş kapısı, doğu ve batı cephede dikdörtgen formlu pencereler bulunurken güney cephe sadedir (Şekil 4.15). Yapının tüm cepheleri caddeye bakmaktadır. Yonu taş ile inşa edilen cephenin pencere açıklıkları düz lento ile geçilmiştir. Lento üzerinde tahfif kemeri bulunmaktadır. Cephe yüksekliği silme kotuna kadar ortalama 5,60 m'dir.

Şekil 4.15 Sultan Şüca Türbesi Kuzey, Batı, Güney ve Doğu cephe fotoğrafı

Süsleme öğeleri

Yapının dış cephesi sade tutulurken iç cephede, tromp yüzeylerinde ve kubbe kasnağında motifli taşlar kullanılmıştır. Kuzeydoğu ve güneybatı trompta mukarnas detayları kullanılmıştır (Şekil 4.16).

Şekil 4.16 Sultan Şüca Türbesi Tromp detayları

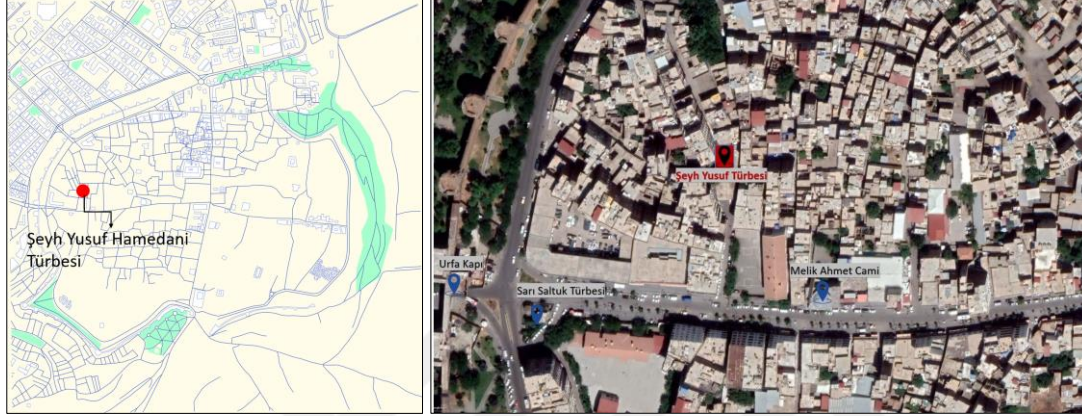
Yapım tekniği ve malzeme kullanımı

Kâgir yapının duvarları taşıyıcı eleman olarak kullanılmıştır. Yapı duvarları ince yonu taş ile inşa edilmiştir. Duvar kalınlığı 75 cm olarak ölçülmüştür. Yapı duvarları bir sıra bazalt bir sıra kalker taş ile inşa edilmiştir. Piramidal külah tamamen bazalt taş ile inşa edilirken kubbede bir sıra bazalt bir sıra kalker taş kullanılmıştır. Yapı pencerelerinde ahşap, kapıda ise metal kullanılmıştır. Pencere ve kapı korkuluğu lokma demir korkuluktur. Yapı döşemesinde bazalt taş kullanılmıştır. Derz aralarında kireç esaslı harç kullanılmıştır.

4.2.3 Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi

Türbenin yeri ve konumu

Diyarbakır Kuzeybatı bölümünde, Melik Ahmet Mahallesi, Özgür Sokak, 319 ada 2 parselde yer almaktadır. Yapının yakın çevresinde Urfa Kapı, Sarı Saltuk Türbesi, Melik Ahmet Camii, Safa Camii ve Kadı Hamamı bulunmaktadır (Şekil 4.17).

Şekil 4.17 Şeyh Yusuf Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022)

Şeyh Yusuf Türbesi aynı isimle anılan cami avlusunun kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. Türbe yapısına avludan ulaşılmaktadır (Şekil 4.18). Türbe yapısının iki cephesi avlu içinde kalırken, kuzeybatı cephesi Özgür Sokağa, güneybatı köşesi Kesmeli Sokağa cephe olarak bakmaktadır.

Şekil 4.18 Şeyh Yusuf Türbesi vaziyet planı ve üstten görünüşü

Tarihçesi

Diyarbakır Salnamelerinde “E’izze-i kiramdan Şeyh Yusuf Hemedani Hazretleri Diyarbekir kasabasındaki cami-i şerifi ittisalinde medfûndur.” (İzgöer, 1999) bilgisine dayanarak mezar yapısının cami ile ilişkili olduğuna ve Şeyh Yusuf Hazretlerinin yattığı bilgisine varılmaktadır.

Sözen (1971)’e göre kesin yapım tarihi belli olmayan türbe yapısının adını aldığı Şeyh Yusuf, Horasan’da gömülüdür. Büyük Selçuklu Döneminde Bağdat’ta müderrislik yapan Şeyh Yusuf Hemedani⁵,nin bu yapı ile ilişkisi tam olarak çözülememiştir (Sözen, 1971).

Yılmazçelik (2014)’e göre; Debbaghane civarında bulunan cami avlusunda Şeyh Yusuf Hamedani’ye izafe edilen türbe bulunmaktadır. Türbe camiye adını vermekle beraber cami; Sakiye, Kavvasoğlu, Ali Can olarak da adlandırılmaktadır (Yılmazçelik, 2014).

26 Eylül 1468 tarihli vakfiyesine göre cami Diyarbakır Hacekiye ayanından Kavvasoğlu Hacı Ahmed Tarafından inşa edildiği anlaşılmaktadır. Türbe, camiden önce inşa edilmiş olmalıdır (Yılmazçelik, 2014). Vakfiyede yer alan bilgiye dayanarak türbe yapısı 15. yüzyılda yapılmış olmalıdır.

1973 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü Abide ve Yapı İşleri Dairesi tarafından hazırlanan vakıf eski eser fişinde, kapı yerinin kaydırıldığı, sola pencere açıldığı ve mihrap nişinin iki yanında ve batı duvarında niş olduğu, kuzey yönde pencere olduğu bilgisi yazmaktadır (Ek 17).

Tuncer (1991)’e göre yapı yapıldığı günden günümüze ulaşana kadar birçok değişikliğe uğramıştır. 1991 yılında yapılan çizime göre mihrabın sağ ve solunda birer

---

⁵ H. 440-441/1048-1049 yılında İran Hemedan’ın Bûzenecird köyünde doğmuştur, on sekiz yaşında ilim için Bağdat Nizamiye Medresesine gitmiştir. Ömrünü ilim ve tasavvufa adayan şeyh Yusuf Hemedani, Merv, Herat, Semerkand, Buhara gibi önemli İslam merkezlerinde çalışmıştır. Yaşamının son dönemlerine Merv ve Herat’ta devam eden Yûsuf el-Hemedânî, Herat’tan Merv’e dönerken Bağşûr civarında bulunan Bâmein’de vefat edip (535 / 1140) buraya defnedilmiştir (Eraslan, 1995; Tozun, 2013).

adet pencere mevcuttur. Piramidal külâhının sivri olması sonraki dönemlerde silme kotunun aşağı çekilmesinden kaynaklı olabilmektedir (Tuncer, 1991). Günümüze ulaşan türbe yapısında kapı yerinin ve pencerelerin özgün olmadığı sonraki dönemlerde değişikliğe uğrayarak bu halini aldığı anlaşılmaktadır.

VGM mülkiyetinde olan türbe yapısı, 1980 Yılında T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 19.01.1980 tarihi A/2082 karar ile (Ek-16), Diyarbakır Koruma Bölge Kurulu (DKBK) tarafından 12.06.1991/779 karar ile (Ek-17), D.K.V.K.B.K. tarafından 18.01.2010 tarih 2801 karar ile tescillenmiştir.

Yapı kitabesi

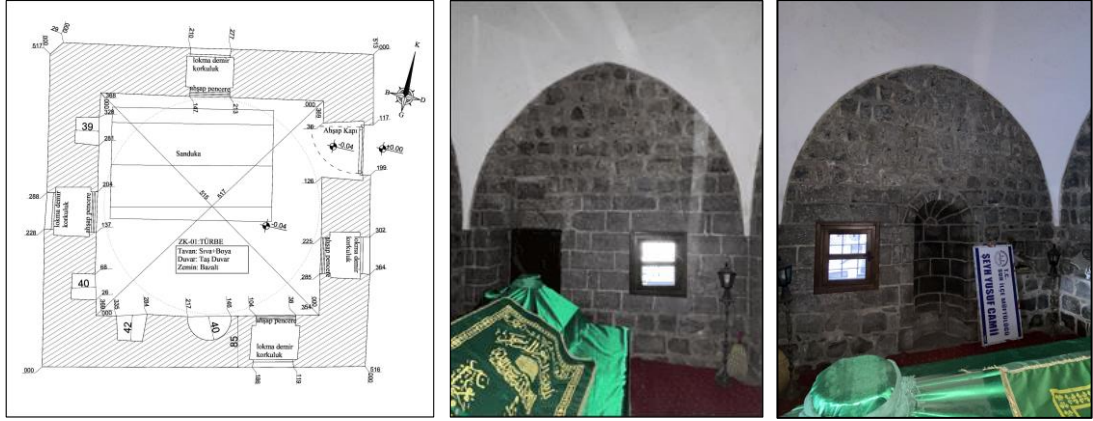
Yapı kitabesi bulunmamaktadır.

Yapının mimari özellikleri

Türbe yapısı, Şeyh Yusuf Cami, helalar ve imam odası birimlerinden oluşan avlu içerisinde bulunmaktadır. Türbe dışında bir adet mezar yapısı da bulunmaktadır. Mezar türbenin bitişiğinde, avlu zemininden iki basamak kadar yüksek toprak alanda yer almaktadır.

Plan

Türbe yapısı tek birimden oluşmaktadır. Yapı kare planlı olup 27,83 m²'lik alana oturmaktadır (Şekil 4.19). Türbe yapısına avludan ulaşılmaktadır. Duvar uzunlukları iç mekânda 3,54-3,69 m aralığında değişkenlik gösterirken dış uzunluk 5,13-5,34 m aralığında değişkenlik göstermektedir. Yapının dört cephesinde 66/80 boyutlarında birer adet pencere bulunmakta, Doğu cephesinde 88/150 boyutunda türbe mekanının giriş kapısı bulunmaktadır. Kapı ve pencere için duvarda 7 cm'lik niş oluşturulmuştur. Kapı, pencere ve nişler iç mekânda düz lento ile geçilmiştir. İç güney cephede yarım daire şeklinde mihrap bulunmaktadır. Mihrap yarı çapı 40 cm, yüksekliği 182 cm'dir. Güney iç cephede bir adet, batı iç cephede iki adet niş ve kapı üstünde bir adet niş bulunmaktadır. Birimin kuzey bölümünde 184/267 cm ölçülerinde mezar yer almaktadır. Mezarın yerden yüksekliği 60 cm'dir (Ek 18).

Şekil 4.19 Şeyh Yusuf Türbe planı ve iç görünüşü

Çatı planı

Tek birimden oluşan türbe yapısı içten basık sivri kubbe, dıştan piramidal külah ile örtülüdür. Kare planlı birimde, kubbeye geçiş pandantifler ile sağlanmıştır. Pandantifler +1.50 kotunda başlayıp +3,82 kotunda kubbe kasnağına ulaşmaktadır. Kubbe çapı 3,73 m, yüksekliği 1,78 m'dir. Piramidal çatı, +3,01 silme kotunda başlayıp +7,89 kotunda tamamlanmaktadır (Ek 19).

Cepheler

Kare planlı türbe cephesi, basit bir düzendedir. Doğu cephesi yapının ön görünüşü olup cami avlusu içindedir. Bu cephede giriş kapısı ve bir adet pencere yer almaktadır. Kuzey cephesi Özgür Sokağa, batı cephesi Balıklı Sokağa bakmakta ve cephe ortasında birer adet pencere bulunmaktadır. Kuzey ve batı cephenin birleşim noktasında köşe pahı bulunmaktadır. Yapının güney cephesi avlu içinde kalmakta ve cephe sağında bir adet pencere yer almaktadır. Pencere boşlukları düz lento ile geçilmiştir ve önlerinde lokma demir korkuluklar mevcuttur. Düz yonu taş ile örülen cephe, iç bükey silme ile sonlanmaktadır. Cephe yüksekliği silme kotuna kadar 3 m'dir. Silme yüksekliği 10 cm'dir (Şekil 4.20).

Şekil 4.20 Şeyh Yusuf Türbesi Batı, Kuzey ve Doğu cephesi

Süsleme öğeleri

Yapının dış cephesi ve iç cepheleri sade tutulmuştur. Motif ve süsleme detaylarına rastlanmamıştır. Cephede kapılar, pencereler ve köşe pahı yapıya hareketlilik kazandırmıştır. Köşe pahının üst noktası iki sıra mukarnas dizilimi ile tamamlanmıştır.

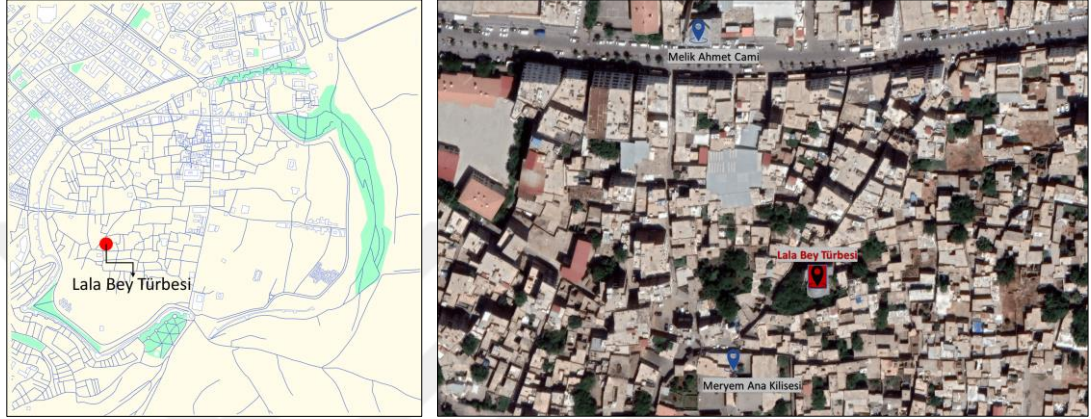
Yapım tekniği ve malzeme kullanımı

Kâgir yapının duvarları taşıyıcı eleman olarak kullanılmıştır. Yapı duvarları ince yonu taş ile inşa edilmiştir. Duvar kalınlığı 80-86 cm aralığında değişkenlik göstermektedir. Yapıda kullanılan malzemeler; yapı cephesinde ince yonu bazalt taş iç duvarlarında kaba yonu bazalt taş kullanılmıştır. Yapı çatısında yer alan silme ve piramidal külahta ince yonu bazalt taş kullanılmıştır. Pencere ve kapı malzemesi ahşap, korkuluklar demir, alemde ise bakır malzeme kullanılmıştır. İç mekândaki pandantif ve kubbe yüzeyi sıvanmıştır. Yapının döşeme ve sandukasında bazalt taş kullanılmıştır. Derz aralarında kireç esaslı harç kullanılmıştır.

4.2.4 Lala Bey Türbesi

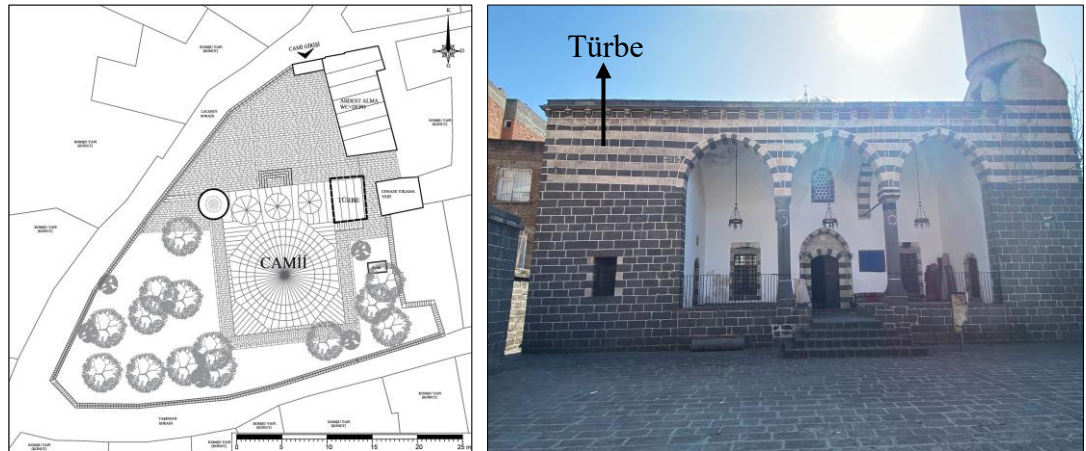
Türbenin yeri ve konumu

Diyarbakır Güneybatı bölümünde, Lala Bey Mahallesi, Lala Bey Sokak, 295 ada 1 parselde yer almaktadır. Yapının yakın çevresinde Hançeri Güzar Camii ve Türbesi, Meryem Ana Kilisesi ve Melik Ahmet Camii bulunmaktadır. (Şekil 4.21)

Şekil 4.21 Lala Bey Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022)

Lala Bey Türbesi, aynı isimle anılan cami avlusunda, cami yapısının son cemaat bölümünün batısında bulunmaktadır. Türbe yapısına avludan ulaşılmaktadır (Şekil 4.22). Cami yapısı, türbe, cenaze yıkama bölümü ve helalardan oluşmaktadır. Lala Bey Sokaktan girişi sağlanan yapı, avlu ile çevrelenmiştir. Türbe yapısına yakın konumda bulunan hazirede iki mezar yapısı bulunmaktadır.

Şekil 4.22 Lala Bey Türbesi vaziyet planı (VBM Arşivi) ve görünüşü

Tarihçesi

Lala Kasım Bey ile ilgili Şeref Han tarafından ele alınan Şerefname’de; cesaretli, iyi ahlaklı ve iyi karakterde olduğunu; gönülleri kazanan biri olduğunu, Akkoyunlu hükümdarların saltanatı döneminde şanı arttığından ve değerlendirildiğinden bahsedilmektedir. Akkoyunlular Kasım Bey’i komutan ve çocuklarından birine eğitimci olarak tayin ettiklerinden dolayı halk arasında Lala Kasım diye bilinmiştir (Han, 1971). Şerefname (1971)’de; Lala Kasım Bey’in H.913/1508 M. yılında İsmail Şah ile olan olayını anlatmaktadır.

Tuncer (2012)’ye göre Kasım Bey ve ataları Palu beylerinden olup kentin Osmanlı’ya geçişinde etkili olmuşlardır. 1502 yılında ölen Kasım Bey’in türbe ve camisi ölmeden önce hazırlanmış olmalıdır.

Bu durumda Lala Kasım Beyin türbesinin Akkoyunluların son dönemine denk gelmesi muhtemeldir. Cami planının ve türbe yapısının bölgede bulunan Akkoyunlu dönemi eseri olan Nebi Camii ile plan yönünden benzerlik gösterdiğinden Akkoyunlu dönemine tarihlendirilmesi uygun olmaktadır.

Türbe yapısı, 1991 Yılında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 12.06.1991/773 tarih ve karar ile tescillenmiştir (Ek 29).

Yapı kitabesi

Batı cephesinde giriş kapısı üzerinde yer alan kitabede “Seyyid’in türbesini ziyaret ederken hürmet gerekir, çünkü onun dergâhı Diyarbakır’ın güneşi idi.” (Çığ, 2017) yazmaktadır.

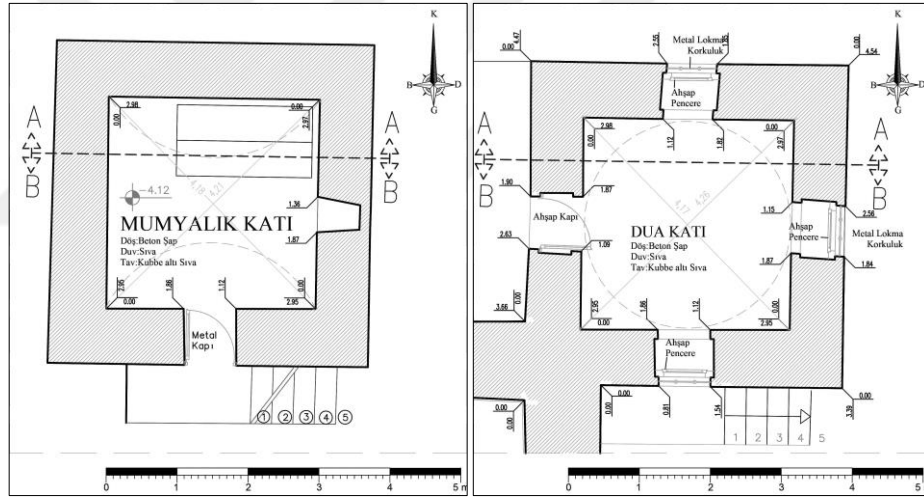
Yapının mimari özellikleri

Türbe yapısı, Lalabey Camii’ye bitişik şekilde doğu kanadında bulunmaktadır. 2 katlı olan türbe yapısı Beylikler ve Akkoyunlular dönemi türbe özelliklerini göstermektedir.

Plan

Türbe yapısı iki kattan oluşmaktadır. Bodrumda cenazelik katı, zeminde ise dua katı bulunmaktadır (Ek 30). Yapı kare planlı olup 20,48 m²’lik alana oturmaktadır. Türbe

yapısının dua katına son cemaat bölümünden ulaşılırken cenazelik katına güney avludan beş basamak aşağı inilerek ulaşılmaktadır. Duvar uzunlukları iki katta da eşit ve iç mekânda 2,95-2,98 m aralığında değişkenlik gösterirken dış uzunluk 4,47-4,54 m aralığında değişkenlik göstermektedir. Cenazelik katının güneyinde 74/135 cm ölçülerinde dikdörtgen kapı, doğusunda 47/48 cm ölçülerinde niş bulunmaktadır. Niş derinliği 60 cm, yerden yüksekliği ise 79 cm olarak ölçülmüştür. Dua katının batı bölümünde 74/143 cm ölçülerinde basık kemerli giriş kapısı, diğer üç duvarında 70/126 cm ölçülerinde dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Güney duvarında dikdörtgen pencere üzerinde 38/78 cm ölçülerinde tepe penceresi yer almaktadır (Ek 32). Cenazelik katında kapı için dış oluşturulmazken dua katında hem kapı hem de pencere için 5 cm ölçülerinde dış oluşturulmuştur. Cenazelik katının kuzey duvarına yakın bulunan sanduka 100/191 cm ölçülerindedir. Yerden yüksekliği 79 cm olarak ölçülmüştür (Şekil 4.23).

Şekil 4.23 Lale Bey Türbe bodrum kat ve zemin planı (VBM Arşivi)

Çatı planı

2 kattan oluşan türbe yapısı bodrum katta beşik tonoz ile örtülü iken zemin katta kubbe ile örtülüdür. Beşik tonozun üzengi noktası, döşeme kotundan 80 cm yukarıda, tepe noktası 160 cm yukarıdadır.

Zemin katta kubbeye geçişte pandantif kullanılmıştır. Pandantif başlangıç noktası zeminden 3 m yüksekte olup 4,3 m yüksekte sonlanır ve kubbe kasnağına geçer. Zeminden 4,4 m yüksekte başlayan kubbenin çapı 2,96 m, yüksekliği ise 1,3 m olarak ölçülmüştür. Çatı üstten düz dam olup 50 cm aralıklarla atılan bingilere oturmaktadır.

Cepheler

Kare planlı türbe cephesi, basit bir düzendedir. Kuzey cephesi yapının ön görünüşü olup cami avlusu içindedir. Bu cephede bir adet pencere yer almaktadır. Güney cephesi arka avluya bakmakta ve bu cephede bodrum kat giriş kapısı, zemin kata ait dikdörtgen pencere ve tepe penceresi bulunmaktadır. Doğu cephesi yapı avlusuna bakmakta ve bu cephede bir adet dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Batı cephesi son cemaat bölümünde kalır. Bu cephede zemin kat giriş kapısı ve kapı üzerinde kitabe bulunmaktadır. Pencere boşlukları düz lento ile geçilmiştir ve önlerinde lokma demir korkuluklar mevcuttur. Düz yonu taş ile örülen cephe, düz silme ile sonlanmaktadır. Cephe yüksekliği silme kotuna kadar 7,73 m, silme yüksekliği ise 10 cm olarak ölçülmüştür (Şekil 4.24).

Şekil 4.24 Lala Bey Türbesi Kuzey, Doğu, Batı ve Güney görünüşleri

Süsleme öğeleri

Yapının dış cephesi ve iç cepheleri sade tutulmuştur. Motif ve süsleme detaylarına rastlanmamıştır. Cephede kapı ve pencereler yapıya hareketlilik kazandırmıştır.

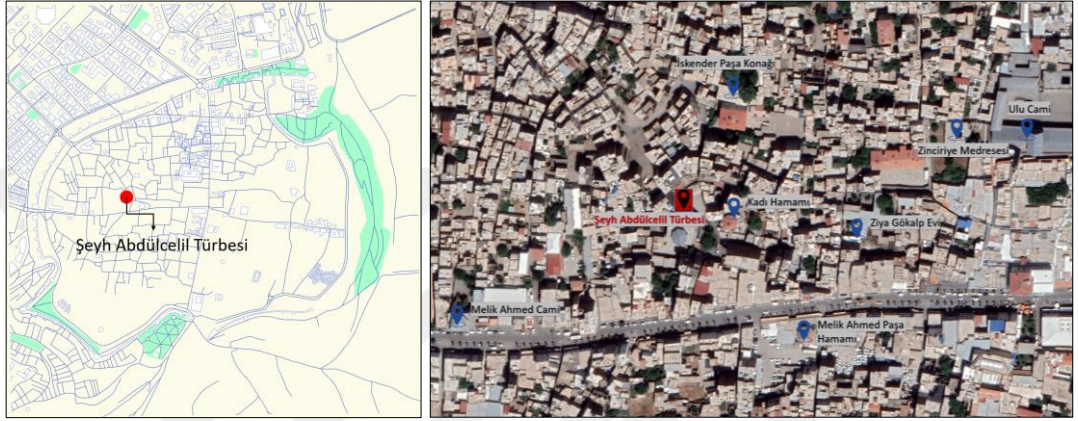
Yapım tekniği ve malzeme kullanımı

Kâgir yapının duvarları taşıyıcı eleman olarak kullanılmıştır. Yapı duvarları ince yonu taş ile inşa edilmiştir. Duvar kalınlığı 75-78 cm aralığında değişkenlik göstermektedir. Yapıda kullanılan malzemelere bakıldığında; yapı cephesinde ince yonu bazalt ve pencere kenarları ile üst sıralarda bazalt ve kalkerin beraber kullanımı mevcuttur. Yapı çatısında yer alan silme ve bingi taşlarında bazalt taş kullanılmıştır. Pencere ve kapı malzemesi ahşap, korkuluklar demir, çatıda kurşun kaplama kullanılmıştır. İç mekân hem bodrum katta hem de zemin katta tamamen sıvanıp boyanmıştır. İki katta da döşeme bazalt taş döşemedir. Yapı sandukası ahşaptır. Derz aralarında kireç esaslı harç kullanılmıştır.

4.2.5 Şeyh Abdülcelil (Safa Cami) Türbesi

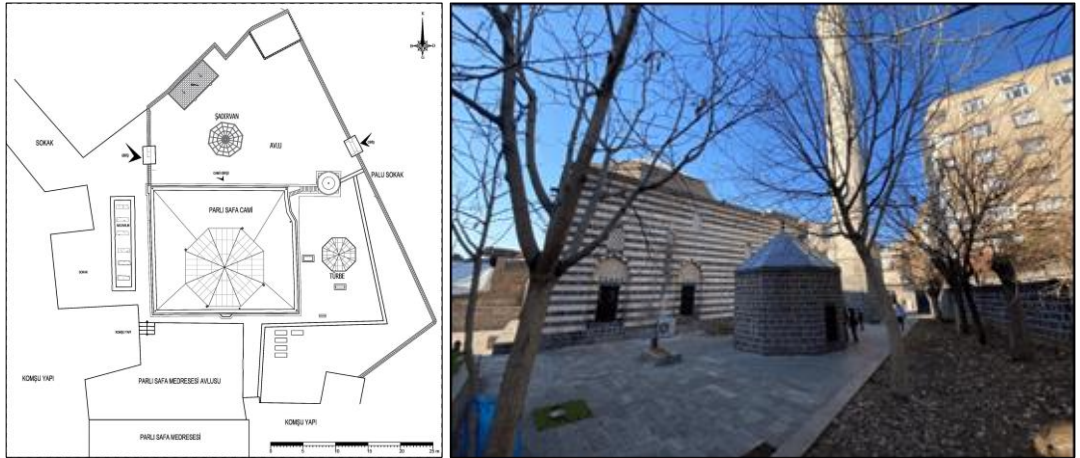
Türbenin yeri ve konumu

Diyarbakır Suriçi'nin kuzeybatı bölümünde, Ziya Gökalp Mahallesi Palu Sokak, 322 ada 30 parselde, Parlı Safa Camii avlusunda yer almaktadır. Yakın çevresinde Kadı Hamamı, İskender Paşa Konağı, Melik Ahmed Paşa Hamamı ve Melik Ahmed Camii bulunmaktadır. (Şekil 4.25)

Şekil 4.25 Şeyh Abdülcelil Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022)

Palu Sokak üzerinde yer alan türbe yapısı iki avlulu plan düzeninden oluşmaktadır. Sokak üzerinden giriş yapılan avlu birinci avlu olup bu alanda şadırvan bulunmaktadır. İkinci avluya birinci avludan ulaşım sağlanır. Avluda türbe, hazire alanı ve medrese bölümü bulunmaktadır (Şekil 4.26).

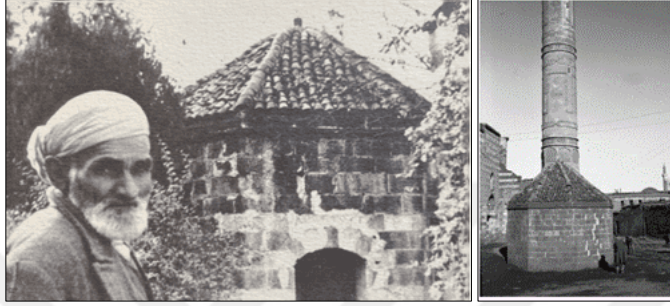

Şekil 4.26 Şeyh Abdülcelil Türbesi vaziyet planı (VBM-işlenerek) – Türbe görünüşü

Tarihçesi

Şeyh Abdülcemil Türbesinin yapı kitabesi ve tarihçesi ile ilgili kesin bir bilgi olmamakla beraber Safa Camii ile bağlantılı olabilme durumundan ötürü 15. yüzyıl ortalarına veya 16. yüzyıla tarihlendirilmektedir (Sözen, 1971).

Birçok onarım geçiren türbe yapısında değişiklikler olmuştur. (Sözen, 1971) ve (Tuncer, 1991)'de görülen basık kemerli giriş kapısı değişerek günümüze düz lento olarak gelmiştir (Şekil 4.27).

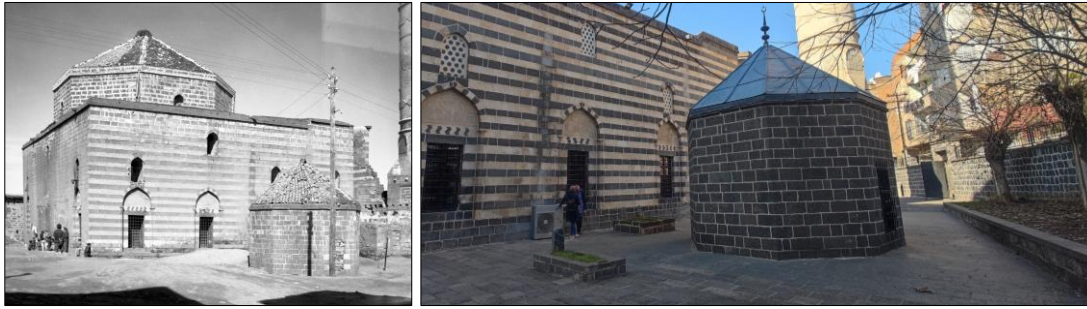

Şekil 4.27 Şeyh Abdülcemil Türbe görünümü (VBM Arşivi)

VGM mülkiyetinde olan türbe yapısı, 19.01.1980/A/2082 yılında Gayrimenkul Eski Eserler Anıtlar Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü tarafından 18.01.2010/2801 tarihinde alınan karar ile tescillenmiştir.

Yapının mimari özellikleri

Türbe yapısı sekizgen planlı olup üst örtüsü içten kubbe dıştan piramidal külahtır (Şekil 4.28).

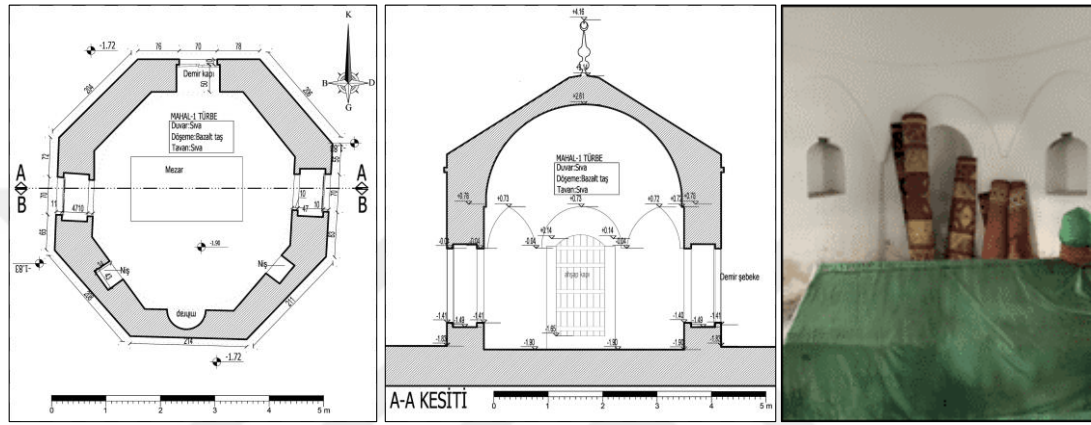

Şekil 4.28 Şeyh Abdülcemil Türbesi görünüşü (VBM), Günümüzdeki görünüşü (2022)

Plan

Tek birimden oluşan türbe yapısı sekizgen planlı olup, 21,39 m²'lik alana oturmaktadır. Türbe yapısı caminin batı avlusunda ve avlu içinden doğrudan ulaşılmaktadır. Giriş kuzey cephede, kapı 70/171 cm ölçülerinde tek kanatlıdır. Kapının oturduğu eşik, zeminden 20 cm yüksekliktedir. Kapının sağında ve solunda

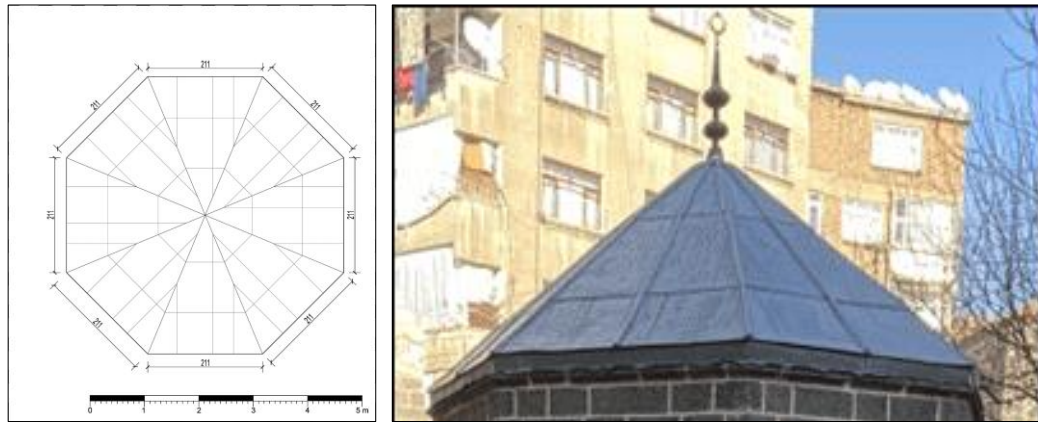
10 cm çıkıntı bulunmaktadır. Türbe yapısının doğusunda ve batısında dikdörtgen pencere, güneyinde mihrap, güneybatı ve güneydoğu duvarlarında niş, kuzeyinde ise kapı bulunmaktadır. Pencere boyutları 70/140 cm boyutlarında, zemin döşemesinden 50 cm yüksektedir. Mihrap yarım daire olup yarıçapı 36 cm'dir. Nişlerin boyutları 33/55 yerden yüksekliği 124 cm'dir. İç mekânda duvar yüksekliği kubbe üzengi seviyesine kadar 2,62 m, duvar kalınlığı yaklaşık 55 cm olarak ölçülmüştür. Birim içerisinde bir adet 204/119 cm boyutlarında sanduka bulunmaktadır (Şekil 4.29).

Şekil 4.29 Şeyh Abdülcelil Türbesi A-A Kesiti, B-B Kesiti (VBM Arşivi üzerinden düzenleme yapılmıştır)

Çatı Planı

Türbe çatısı dışarıdan piramidal külah şeklinde ve külah yüksekliği 1,64 m'dir. İç mekânda kubbe ile örtülü, kubbe çapı 3,94, yüksekliği 1,88 m olarak ölçülmüştür. Kubbeye geçiş pandantifler ile sağlanmıştır. Pandantif üzengi seviyesi yerden 1,86 m tepe noktası 2,62 m yüksekte bulunmaktadır (Şekil 4.30).

Şekil 4.30 Şeyh Abdülcelil Türbesi tavan planı (VBM Arşivi), Poligon konik fotoğrafı

Cepheler

Sekizgen planlı türbe cephesi, simetrik bir düzendedir. Dış duvar genişliği 2.04-2,24 m aralığında değişkenlik gösterirken çatı eşiğine kadar olan duvar yüksekliği kuzey cephede 3,19 m olarak ölçülmüştür. 9 cm yükseklikteki silme tüm cephelerde devam edip türbe gövdesini sarmaktadır. 3,44 m yüksekliğinde piramidal külah eteği başlar. Yapının kapısı dikdörtgen olup zeminden 20 cm yüksekte bulunan eşiğe oturmaktadır. Kapı, cephede 70 cm genişlik 171 cm yüksekliğindedir. Türbenin doğu ve batı cephesinde dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Pencere boşlukları düz lento ile geçilmiştir. Pencere önünde lokma demir korkuluk yer almaktadır (Şekil 4.31).

Şekil 4.31 Şeyh Abdülcelil Türbesi yapı görünüşleri; sırası ile Kuzey, Batı, Güney, Doğu görünüşü

Süsleme öğeleri

Türbe yapısı sade bir nizamdadır. Yapıya silme, pencere ve kapı açıklığı dışında hareketlilik kazandıran herhangi bir öğe bulunmamaktadır. İç mekânda yer alan mihrap ve nişler sade süslemesiz bir görünüme sahiptir.

Yapım tekniği ve malzeme kullanımı

Kâgir yapının duvarları taşıyıcı eleman olarak kullanılmıştır. Yapı gövdesi yonu taş ile inşa edilmiştir. Duvar kalınlığı 60-65 cm aralığında değişkenlik göstermektedir. Basık kubbe olan üst örtü yatayda 3,60 m genişlikte, düşeyde 1,88 m yüksekliktedir.

Duvarları bazalt taş olarak inşa edilmiştir. Külah malzemesi belli olmamakla birlikte tamamen kurşun kaplama ile örtülüdür. Pencere malzemesi ahşap olup lokma korkulukları demirdir. Kapı malzemesi demirdir. Türbe döşemesi kaba yonu bazalt taş malzeme ile yapılmıştır. Türbenin iç duvarları ve kubbesi çimento esaslı harç ile sıvanıp boyanmıştır. Derz malzemesi olarak kireç esaslı harç kullanılmıştır.

4.2.6 Anonim Türbe (Fatih Paşa Camii Güney Türbe)

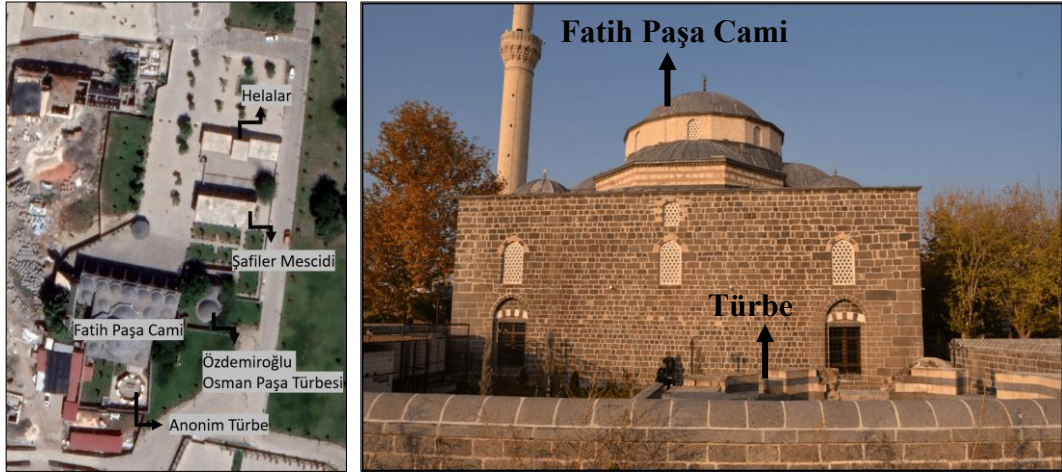
Türbenin yeri ve konumu

Diyarbakır Suriçinin kuzeydoğu bölümünde, Fatih Paşa mahallesi İç Kurşunlu Sokakta, 20106 ada 1 parselde yer almaktadır. Yapının yakın çevresinde Sur Kaymakamlığı (Eski Süleyman Nazif Ortaokulu), Paşa Hamamı, Surp Giragos Ermeni Kilisesi, İbrahim Bey Camii bulunmaktadır (Şekil 4.32).

Şekil 4.32 Fatih Paşa Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022)

Türbe yapısı, Kuşunlu Camii yapı topluluğu içinde yer alan güney avludadır. Yapı topluluğu; Kuşunlu Camii, Fatih Paşa Türbesi, Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi, şafiler mescidi, hela bölümü avlu ve şadırvandan oluşmaktadır (Şekil 4.33).

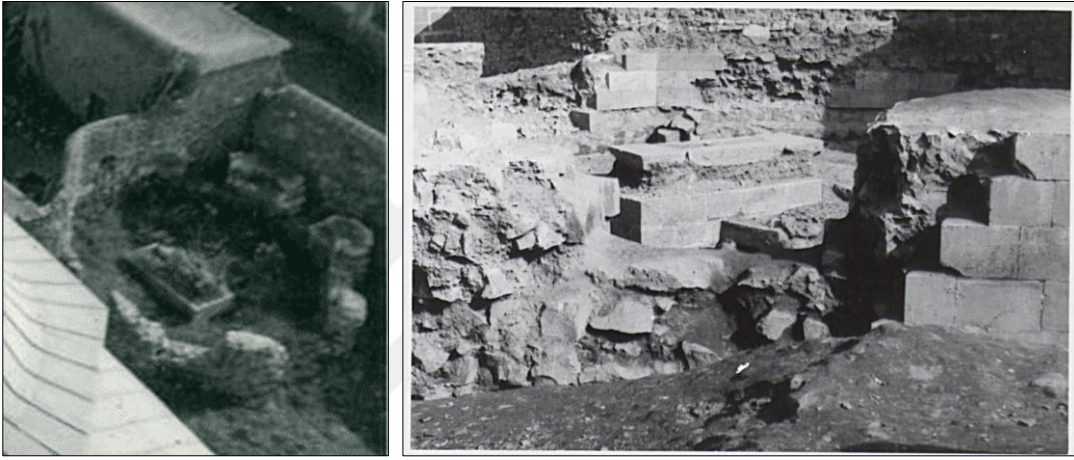

Şekil 4.33 Fatih Paşa Türbesi vaziyet planı (Earth, 2022), türbe-cami ilişkisi (2022)

Fatih Paşa Türbesi yapı tarihçesi

Kitabesi bulunmayan türbenin kim için yaptırıldığı ve tarihi ile ilgili kesin bir veriye ulaşılamamıştır. Fatih Paşa Camide yapılan kazı çalışmaları sonucunda türbe yapısı bulunmuştur (Şekil 4.34). Plan tipi, malzeme, kapı ve pencere boyutlarına bakıldığında Diyarbakır'da 16. yüzyılda yaptırılan türbeler ile büyük benzerlik göstermektedir.

T.A. Sinclair'dan Karaca (2010)'a göre, caminin arkasında inşa edilen türbe, cami doğusunda yer alan Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesinden önce yapılmıştır. (Karaca, 2010)

Şekil 4.34 Fatih Paşa Türbesi genel görünüşü (Metin Sözen Arşivi-VBM rölöve raporu), Türbe kalıntılarının ortaya çıkarılması (Salt Araştırma, 2018)

VGM mülkiyetinde olan türbe yapısı, 1980 Yılında T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 19.01.1980 tarihi A/2082 karar ile Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından tescillenmiştir.

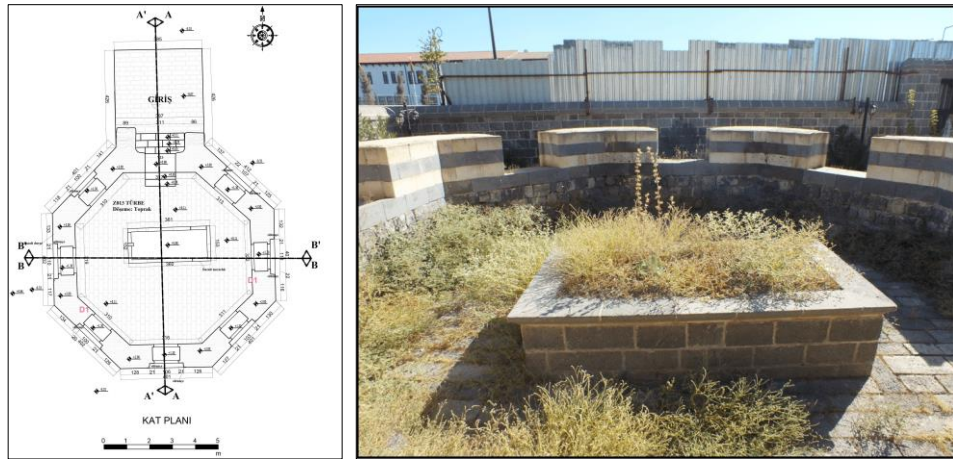
Yapının Mimari Özellikleri

Osmanlı türbe mimarisinde kullanılan sekizgen plan tarzı kullanılmıştır. Bütün bir şekilde günümüze ulaşamayan türbe yapısı mevcut kalıntıları ile korunmuştur. Sekizgen türbe biriminin kuzeyinde ikinci birim kalıntıları mevcuttur. Günümüzde dikdörtgen döşemesi mevcuttur.

Plan

Türbe yapısı günümüze kalıntı olarak ulaşabilmiştir. İki birim kalıntısı olan türbede; kuzey birim dikdörtgen, güney birim sekizgen planlıdır. Sekizgen planlı birim sandukanın olduğu kısımdır. Taban alanı 94,03 m² olan yapının dikdörtgen kısmı 16,43 m², sekizgen kısmı 77,59 m²'lik alana oturmaktadır. Kare birimin duvarları günümüze ulaşamamıştır. Birim zemini avlu döşemesinden 26 cm üst kotta yer almaktadır. Döşeme ölçüleri 4,26 m x 3,85 m'dir. Sekizgen planlı birime kuzey birimden üç basamak ile ulaşılır.

Türbenin olduğu güney birim sekizgen planlı olup iç mekânda duvar boyu 310-319 cm, cephede duvar boyu 401-412 cm aralığında değişkenlik göstermektedir. Duvar yükseklikleri iç mekânda 180 cm dış cephede 235 cm olarak ölçülmüştür. Birimin kuzey duvarında birinci bölüm ile bağlantısını sağlayan 107 cm genişliğinde kapı açıklığı bulunmaktadır. Sekizgen birimin yedi duvarında birer pencere boşluğu bulunmaktadır. Pencere genişlikleri 100-110 cm aralığında değişkenlik göstermektedir. Pencereler birim zemininden 120 cm üst kotta başlamaktadır. Pencere boşlukları cephede sütunceler ile sınırlandırılan niş içinde yer almaktadır. Birimde 152 cm/360 cm boyutunda mezar bulunmaktadır. Mezar yüksekliği 69 cm'dir (Şekil 4.35).

Şekil 4.35 Fatih Paşa Türbe planı (VGM Arşivi) ve iç mekân görünümü (2022)

Çatı planı

Türbe çatısı günümüze ulaşamamıştır.

Cepheler

Sekizgen planlı türbe cephesi, simetrik bir düzendedir ve cephe tamamlanmadan yarım kalacak şekilde korunmuştur (Şekil 4.36). Tüm cepheyi saran 17 cm yüksekliğinde kaval silme bulunmaktadır. Silme +0,71 m kotunda başlar ve +0,88 m kotunda sonlanır. Türbe duvarları silme seviyesine kadar kaba yonu, silme üstünde kalan taş sıraları ise kesme yonu taştır. Giriş yapının kuzey yönünde yer almaktadır. Yapı girişi moloz iç dolgusu ile beraber korunmuştur. Sekizgen birim eşiği kare planlı döşemeden üç basamak yüksekliktedir. Basamak rıhtı 21 cm olup eşik 63 cm yüksektedir. Eşik kare döşeme ve türbe mekânından 63 cm yüksektedir. Kapı, 133 cm genişliğindedir.

Şekil 4.36 Fatih Paşa Türbesi Kuzey, Güneybatı, Güneydoğu cephesi

Yapının diğer cephelerinde birer adet yarım pencere bulunmaktadır. Pencere boşluğu dikdörtgen niş içinde olup sağ ve solda birer sütunce konumlandırılmıştır. Pencere boşlukları +1,30 m kotunda olup 1,22 m genişliğinde 65 cm yüksekliğinde yarım bırakılmıştır. İç ve dış cephede pencere için 8 cm'lik dış yapılmıştır.

Süsleme öğeleri

Pencere boşlukları ile hareketlendirilen türbe yapısı bazalt ve kalker taşın bir arada kullanımı ile zengin bir görünüme kavuşmuştur. Gövde alt kısmında kaval silme ile detaylandırılmıştır. Pencere boşluklarının sağ ve solunda yer alan sütunceler süsleme öğesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Pencere kenarlarında kullanılan sütunce kaideleri küp taş olup sade formdadır. Sütunce gövdesi; Kuzeydoğu ve kuzeybatı pencerelerde iki şeritli zencerekler ile sarmal bir şekilde dikey doğrultuda yükselmiştir (Şekil 4.37). Doğu, Güney ve Batı yönünde bulunan pencere boşluğu kenarlarındaki sütunce gövdeleri dikeyde 'S' kıvrımlı şeritler ile örülerek sepet örgü şeklinde detaylandırılmıştır. Güneydoğu ve güneybatı yönünde bulunan pencere boşluğu kenarlarındaki sütunce gövdeleri, tek taraflı dönen yivlerin dikey

doğrultuda yükselmesi ile motiflendirilmiştir (Şekil 4.38). Türbe iç mekânında süsleme amaçlı kullanılan pencere silmelerinden günümüze sadece bir motif ulaşabilmiştir.

Şekil 4.37 Fatih Paşa Türbesi Kuzeydoğu ve Kuzeybatı cephe sütunce detayı, Doğu ve Güney sütunce detayı

Şekil 4.38 Fatih Paşa Türbesi Güneydoğu ve Güneybatı cephe sütunce detayı, pencere silmesi

Yapım tekniği ve malzeme kullanımı

Kâgir yapının duvarları taşıyıcı eleman olarak kullanılmıştır. Yapı gövdesi silme hizasına kadar kaba yonu taş, silme üst kotları yonu taş ile inşa edilmiştir. Duvar kalınlığı 100-108 cm arasında değişkenlik göstermektedir.

Tarihi türbenin duvarlarında bazalt ve kalker taş kullanılmıştır. Gövde alt sıraları sadece bazalt taş ile inşa edilirken üst sıralarda bazalt taş ile beraber kalker taş kullanılmıştır.

Yapıda döşeme, basamak ve mezarda bazalt taş kullanılmıştır. Sütunce alt kaidesinde kalker kullanılırken gövdesinde kalker ve bazalt kullanılmıştır. Türbe yapısını çevreleyen silme taşı bazalttır.

4.2.7 İskender Paşa Türbesi

Türbenin Yeri ve Konumu

Diyarbakır Sur İçinin kuzeybatı bölümünde, İskender Paşa Mahallesi, İskender Paşa Sokakta 133 ada 4 parselde yer almaktadır. Yapının yakın çevresinde İskender Paşa Camii, İskender Paşa Konağı, Cahit Sıtkı Tarancı Kültür Merkezi yer almaktadır. (Şekil 4.39)

Şekil 4.39 İskender Paşa Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022)

İskender Paşa Türbesi, İskender Paşa Camii'nin doğusunda yer alan avlu içinde konumlanmıştır. Türbe yapısının bulunduğu avluya cami avlusundan ulaşılmaktadır (Şekil 4.40). Türbe, cami avlusundan duvar ve kapı ile ayrılırken türbe ve cami; Doğuda İskender Paşa Sokaktan, Batıda Telgrafhane Sokaktan taş duvar ile ayrılmıştır. Sokak kotu -0,35 kotunda iken türbenin bulunduğu toprak zemin -0,79 kotundadır. Güneyde ise komşu parsel yapıları ile sınırlandırılmıştır.

Şekil 4.40 İskender Paşa Türbesi vaziyet planı (Polat, 2020) İskender Paşa sokaktan türbe görünümü

İskender Paşa Türbesinin yapı tarihçesi

Yapım tarihi ile ilgili bilgilere yapıdan ulaşılmamaktadır. İskender Paşa⁶'nın görev yaptığı dönem ve caminin vakfiyesi esas alındığında yapının 1565 (H. 973) senesinden önce yapılmış olduğu düşünülmektedir (Sözen, 1971).

İki birim olan türbe yapısının kare planlı birimin cami ile beraber yapılmış olabileceği düşünülürken sekiz kenarlı türbe birimin camiden sonra 18. yüzyılda yapılmış olma ihtimali vardır (Karaca, 2010; Tuncer, 2012). Kare planlı birimin güney pencerelerinin sekiz kenarlı birime açılması, camiye göre konumu, taş örgü ve bezeme detayları bu birimin daha önceki dönemlerde yapılmış olma bilgisini bize vermektedir.

Türbe içerisinde 4 adet mezar bulunmaktadır. Kuzeybatı yönde yer alan mezarın başucunda burma sarıklı kavuk bulunmaktadır. Kullanılan bu başlık Osmanlı döneminde İlmiye ve üst düzey devlet kadrolarında görev yapanların kullandığı sarık tipidir (Berk, 2006). Bu mezarın en eski mezar olduğu belirtilmektedir (İlhan M. M., 1996). Birimde yer alan üç mezardan biri; İskender Paşa'nın torunlarından şair Yusuf Raif Beye aittir. (Tuncer, 2012)

Birimde yer alan üç mezarın şahidesinde kitabe metni bulunmaktadır (Şekil 4.41).

Güneybatı başucu şahide taşında; “Fatiha / Hazâ merkad-i merhum / Ve mağfur İskender / Paşazade Yusuf / Beg bin Reşid Beg /Sene 1302” (İlhan M. M., 1996) Kitabede yer alan bilgilerden mezarın İskender Paşanın Torunu Yusuf Bey'e ait olduğu anlaşılmaktadır.

Güneydoğu başucu şahide taşında; “Fatiha / Hazâ merkad-i merhûme ve mağfûre / İskender Paşazâde / Yûsuf Beg zevcesi / Ömer Paşa'nın / Kerîmesi Sâcide Hanım /

---

⁶ H. 895'li (M. 1490) yıllarda dünyaya gelmiştir. Hüsrev paşa ile beraber seferlere katılmıştır (Özcan, İskender Paşa, 2000). Osmanlı dönemi padişahlarından Yavuz Sultan selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemi devlet adamı ve komutandır. Van Valiliği, Erzurum Beylerbeyliği, Diyarbakır Beylerbeyliği, Bağdat Valiliği, mısır valiliği görevlerini yerine getirmiştir (Haydaroğlu, 1989, s. 354). . H. 958 yılında Diyarbakır eyaletinin 12. Valisi olup 14 yıl boyunca bu görevde kalır (İzgoer, Diyarbakır Salnameleri, 1999, s. 32). Görev yaptığı bölgelerde mimari yapıların inşa ve onarımlarını yapmıştır (Haydaroğlu, 1989, s. 354). İskender paşa cami ve türbesi İskender Paşa tarafından yaptırılmıştır. Söz konusu yapıların İskender Paşa'nın Van valisi olduğu zaman diliminde yapıldığı 22 Ekim 1565 tarihli vakfiyesinden anlaşılmaktadır (Yılmazçelik, 2014).

Sene 1310” (İlhan M. M., 1996) kitabede yer alan bilgilerden mezarın Ömer Paşa'nın Kızı Yusuf Bey'in Eşi Sacide Hanıma ait olduğu anlaşılmaktadır.

Kuzeydoğu başucu şahide taşında; “Yâ Hayy ve'l-Bâkî / Bu dâr-ı rahmetde ğunûd / Hâk-i ğufranu'l-vülât İskender / Paşazâde Yûsuf / Beg kerîmesi Behrâm / Paşazâde Ârif / Beg zevcesi Ranâ / Hanım rûhuna fâtiha / Sene 1329” (İlhan M. M., 1996) kitabede yer alan bilgilerden mezarın Yusuf Bey'in Kızı Rana Hanım'a ait olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 4.41 İskender Paşa Türbesi İsimsiz mezar-Yusuf Bey Bin Reşit Bey'e ait mezar taşı-Yusuf Bey'in Eşi Sacide Hanımın mezar taşı- Yusuf Bey'in kızı Rana Hanım mezar taşı

VGM mülkiyetinde olan türbe yapısı, 1980 Yılında T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 19.01.1980 tarihi A/2082 karar ile Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 25.11.2010 tarih 3528 karar ile tescillenmiştir.

Yapının mimari özellikleri

İskender Paşa Türbesi, Osmanlı türbe yapıları arasında ayırt edici bir plana sahip türbe yapılarındandır. Türbe planı kare orta alanın doğu ve batı yönüne yarım altıgenlerin eklenip genişletilmesiyle oluşturulmuştur. Kare alan kubbe, yarım altıgen alanlar yarım kubbe ile örtülmüştür.

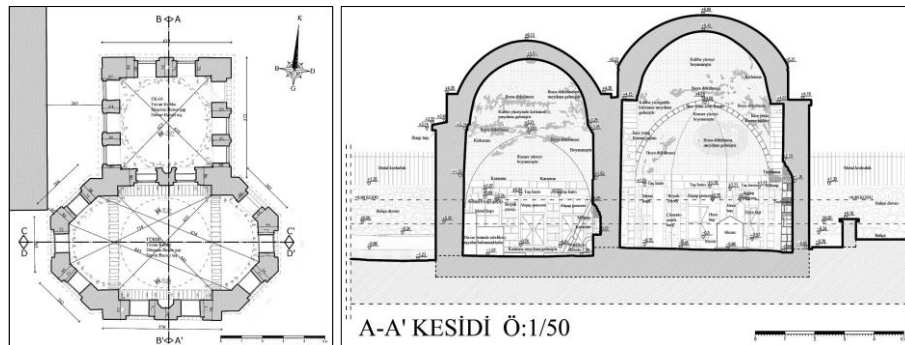
Türbe kuzeyinde bulunan kare planlı birim, bölgede yer alan diğer türbe örneklerinde giriş alanı olarak kullanılırken bu yapıda asıl türbeden ayrı bir girişe sahip, mihraplı bir birimdir. Bu birimin ilk tasarım dönemlerinde planlandığı düşünülmektedir. (Kuban & Emden, 2007)

Plan

Bitişik iki ayrı birimden oluşan türbenin, kuzeydeki mekânı kare plan güneydeki mekânı ise kare olan orta alanın iki yanına yarım altıgen eklenmesiyle oluşturulan özel bir plan formundadır. Kare planlı mekânın güney duvarı ile sekizgen planlı mekânın kuzey duvarı ortaktır. Yapı çevresinde tretuvar bulunmamaktadır. Fakat toprak zemini yapıdan çakıl taşı ile ayıran bir zemin oluşturulmuştur. Kare birimin batı yüzü ile cami arasında 2,65 metrelik bir geçiş alanı mevcuttur. Türbe yapısının duvarı ise batıda cami duvarı ile 35 cm'lik bir aralık kalacak şekilde inşa edilmiştir.

Kuzeyde bulunan kare mekân 35,72 m²'lik alana oturmaktadır. Mekâna giriş, doğu yönündeki 1,00x1,92 m boyutlarındaki kapıdan sağlanmaktadır. Kapı açıklığı doğu cephesinde basık sivri hafifletme kemerinin altında bulunan düz taş lento ile sağlanırken, birimin içinde basık kemer ile sağlanmıştır. Birimi aydınlatan ve dış cephelere açılan toplamda 7 pencere bulunmaktadır. Mekânın kuzey duvarında 2 adet 0,90x1,75 m boyutlarında, doğu duvarında 2 adet 0,82x1,72 m boyutlarında, batı duvarında ise 3 adet 0,90x1,80 m boyutlarında pencere mevcuttur. Pencerelerin tümü birimin içinde düz taş lento ile geçilmiştir ve zeminden ortalama 0,30 m yüksekliktedir (Ek 34).

Güneyde bulunan türbe ile ortak olan duvarda ise türbe içine bakan 2 adet 0,88x1,80 m boyutlarında pencere açıklığı mevcuttur. Güney duvarındaki pencereler arasında yerden yüksekliği 0,70 m olan, 1,02 m yüksekliğinde mukarnaslı mihrap nişi bulunmaktadır (Ek 35). Mihrap nişi beş köşelidir ve tepe noktası üç dilim kemer formundadır. Birim zemini avlu zemininden +0,15 m yükseklikte eşik ile ayrılmaktadır. Mekânın içinde türbe bulunmamaktadır (Şekil 4.42).

Şekil 4.42 İskender Paşa Türbesi Kat Planı-Kesiti (Polat, 2020)

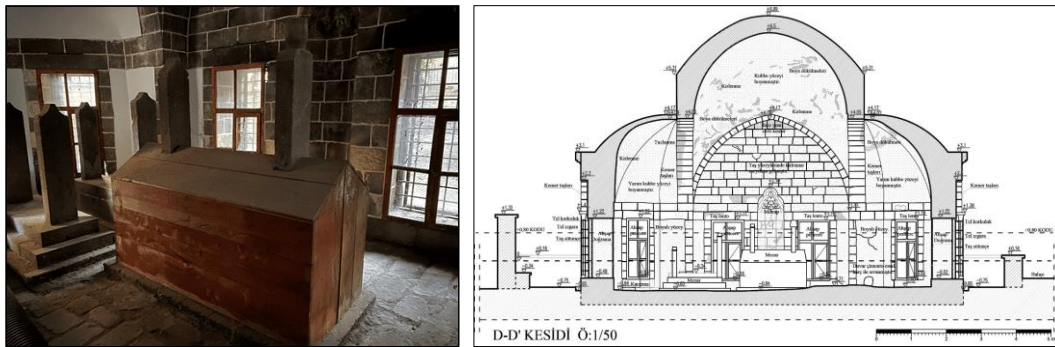
Güneyde bulunan türbe mekânı ise merkezinde kare mekân ve kare alana bitişik iki yarım altıgen alandan oluşturulmuştur. Türbenin girişi kuzeydoğu yönündeki duvarda

bulunan 0,94x1,69 m boyutlarındaki kapıdan sağlanmaktadır. Kapı açıklığı cephede basık sivri hafifletme kemerinin altında bulunan düz taş lento ile sağlanırken, birimin içinde yalnızca taş lento ile geçilmiştir. Birimde toplamda 9 pencere açıklığı bulunmaktadır. Türbeyi aydınlatan ve cephelere açılan pencere sayısı 7 iken kuzeyde bulunan kare mekân ile ortak olan duvarda ise 2 pencere açıklığı mevcuttur. Birimin merkezinde bulunan kare alanın doğu ve batı yönlerinde bulunan yarım altıgen duvarlarda toplamda 5 pencere ve 1 kapı açıklığı bulunmaktadır. Türbenin doğudaki açılı duvarında 0,86x1,72 m ve 0,90x1,72 m boyutlarında, batıdaki açılı duvarlarda ise 0,85x1,72 m, 0,90x1,72 m, 0,90x1,72 m boyutlarında dikdörtgen pencereler bulunmaktadır.

Türbenin merkezinde bulunan kare planlı alanın güney duvarında ise 0,93x1,65 m boyutlarında 2 adet dikdörtgen pencere mevcuttur. Pencereler arasında kalan duvarda beş köşeli 0,37 m derinliğinde kavsara kısmı mukarnaslı olan mihrap nişi bulunmaktadır. Türbe ile hemzemin olan mihrap 0,77x3,00 m boyutlarındadır. Mihrap kavsarası üç dilimli kemer formu ile duvar yüzeyinden ayrılmıştır.

Türbenin kuzey duvarında bulunan ve kare planlı mekâna açılan 2 adet 0,88x1,80 m boyutlarında dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Pencere açıklıkları birim içinde basık sivri hafifletme kemeri altında bulunan düz taş lento ile sağlanmıştır. Duvardaki pencerelerin iki yanında sütunçeler bulunmaktadır.

Mekânın içinde 4 adet mezar bulunmaktadır (Şekil 4.43). Türbenin ortasında yer alan mezar ahşap sanduka ile çevriliyken batı yönünde bulunan mezarın tek taş sırası ile çevrili olduğu görülmüştür. Bu mezarın baş kısmında burma sarıklı kavuk, ayak kısmında ise yuvarlak bir taş mevcuttur. Türbenin doğusunda ise taş kaide üzerinde 2 mezar bulunmaktadır. Mezarlarda baş ve ayak şahideleri mevcuttur.

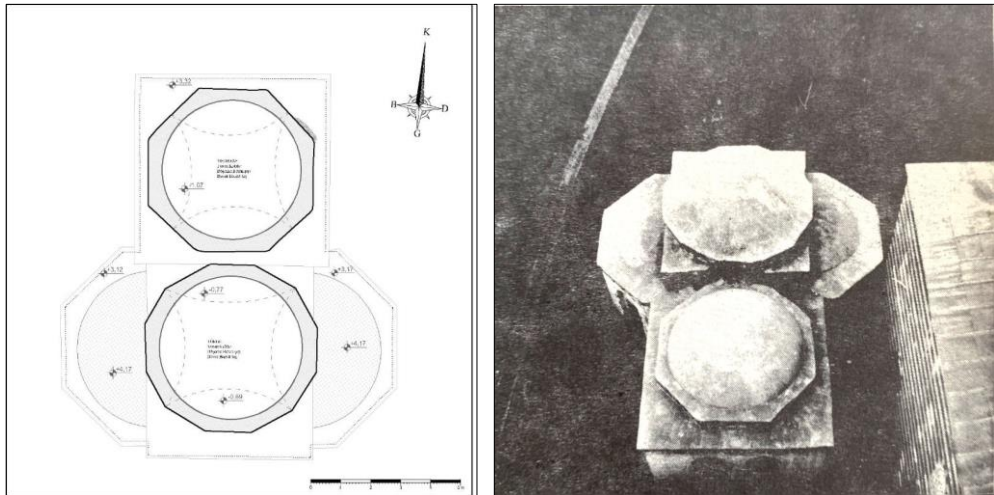
Şekil 4.43 İskender Paşa Türbesi D-D' Kesiti (Polat, 2020)-Türbe iç mekân fotoğrafı

Çatı Planı

Kuzeyde bulunan kare planlı mekânın üst örtüsü saçak üst kotundan 1,04 m yükseltilmiş sekizgen kasnağa oturan kubbeden oluşmuştur. Kare mekândan kubbeye geçişte pandantifler kullanılmıştır. Birimde kullanılan pandantifler zeminden 1,60 m yükseklikte başlayıp zeminden 4,30 m yükseklikte olan kasnağa bağlanmaktadır. Mekânın kubbe yüksekliği, birim içinde kasnaktan itibaren 2,23 m'dir. Kubbenin çapı ise 4,00 m olarak ölçülmüştür.

Türbe biriminin üst örtüsü merkezde bulunan kare alanda tam kubbe ile örtülüken doğu ve batı yönünde bulunan yarım altıgen alanlar 2 yarım daire ile örtülmüştür. Ana kubbe kare alanın dört kenarında bulunan 4,50 m genişliğinde, 2,25 m yüksekliğinde yapılmış basık sivri kemer üzerinde kurgulanmıştır. Basık sivri kemerlerin bittiği ve kubbe kasnağının başladığı nokta zeminden 5,05 m yüksekliğinde ölçülmüştür. Kubbe saçak üst kotundan 1,15 m yükseltilmiş on iki köşeli kasnağa oturan kubbe ile örtülüdür. Ana kubbenin yüksekliği birim içinde kasnaktan itibaren 2,32 m yüksekliğindedir. Çapı ise 4,39 m olarak ölçülmüştür. Geçiş elemanı olarak pandantif kullanılmıştır.

Yarım daire kubbenin üzengi noktası zeminden 2,50 m yüksekliğinde başlamaktadır. Üzengiden sonra kubbe yüksekliği birim içinde 2,38 m ölçülmüştür. Yarım kubbelerin yarı çapı doğudaki kubbeye 1,88 m batıdaki kubbeye ise 1,92 m ölçülmüştür (Şekil 4.44).

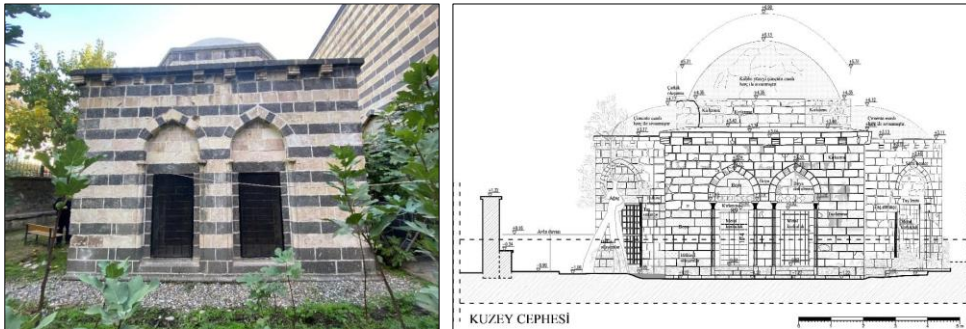
Şekil 4.44 İskender Paşa Türbesinin çatı planı (Polat, 2020), Çatı üstten görünüş (Sözen, 1971)

Cepheler

Cami avlusundan ilk olarak ulaşılan kare planlı mekânın cepheleri almaşık düzende bazalt ve kalker taşının birlikte kullanılmasıyla oluşturulmuştur. Birimin tüm cephe duvarları, sık aralıklarla atılan ortalama 0,25 cm genişliğinde taş bingi üzerine 0,12 m çıkma yapan saçak ile sonlanmaktadır. Saçak üst noktasından itibaren başlayan ve aynı düzende örülmüş 1,03 m yüksekliğinde sekizgen kubbe kasağı mevcuttur. Cephede basık sivri kemer ile oluşturulan niş içinde lento ile geçilen 2 dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Pencerelelerin iki yanında sütunceler bulunmaktadır. Toprak zeminden 0,39 m yüksekliğinde eşik ile ayrılan pencerelerin önlerinde tel ızgara geçirilmiş korkuluk mevcuttur (Şekil 4.45).

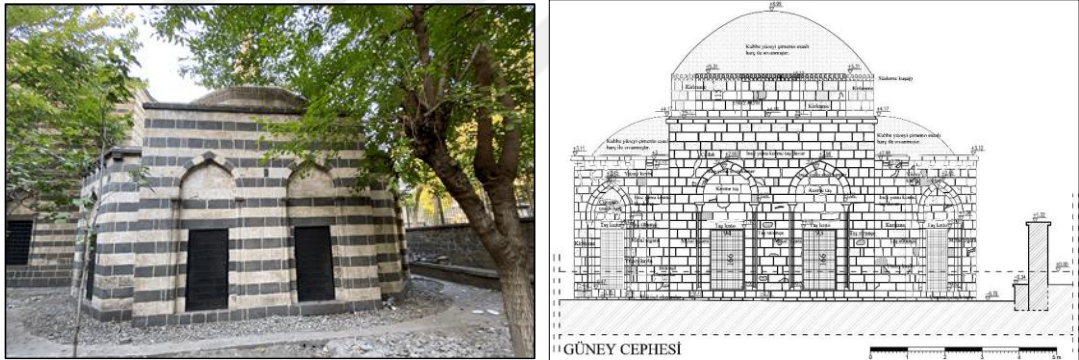
Kare planlı mekânın doğu cephesi simetrik düzende değildir. Doğü cephesinde bir kapı ve iki pencere açıklığı bulunmaktadır. Kapı açıklığı basık sivri kemer ile oluşturulan niş içinde düz taş lento ile sağlanmıştır. Pencere açıklıkları ise üç dilimli kemer ile oluşturulan niş içinde düz taş lento ile sağlanmıştır. Kapı açıklığının iki yanında sütunce bulunmaktadır. Kapı üzerindeki duvarda kenarları bezemeli dikdörtgen formda kitabeye ait olduğu düşünülen bir alan mevcuttur. Alanın içine onarım tarihi yazan mermerden yapılmış bir levha bırakılmıştır. Kapı ve pencere doğramalarının önünde tel ızgara geçirilmiş korkuluk mevcuttur (Ek 37).

Birimin batı cephesinde diğer cephe pencerelerinde görünen kemer formları mevcut değildir. Düz taş lento ile geçilen 3 pencere açıklığının dikdörtgen çerçeveleri kendi içinde farklılık göstermektedir. Ortada bulunan pencerenin kaval ve oluk silmeli dikdörtgen çerçevesinin diğer iki pencere çerçevesinden farklı olduğu görülmüştür. Pencere üzerindeki taş lentolarda motif işlenmiş kalker taşları kullanılmıştır (Ek 36).

Şekil 4.45 İskender Paşa Türbesi Kuzey cephe fotoğrafı (2022), Çizimi (Polat, 2020)

Güneyde bulunan türbe yapısının cepheleri de kuzeyde bulunan kare planlı mekân cepheleri ile aynı almaşık düzende örülmüştür. Türbenin doğu ve batı yönünde yer alan yarım altıgen duvarlar sık aralıklarla atılmış ortalama 0,15-0,20 m genişliğinde taş bingi üzerine 0,10 m çıkma yapan taş saçaklarla sonlanmıştır. Türbenin merkezinde bulunan kare alanın güney duvarında ise taş bingi kullanılmamıştır. Türbenin doğu ve batı yönünde bulunan yarım altıgen duvarlarından 1,06 m daha yüksek inşa edilen kare alanın duvarları bazalt saçak taşı ile sonlanmaktadır. Güney cephesine bakan bu duvar 5,70 m genişliğinde, zeminden saçak üst kotuna 4,95 m yüksekliğindedir. Cephede türbenin ana kubbesi güney duvarının saçak üst noktasından 1,15 m yüksekliğinde on iki köşeli kasnak üzerinde yükselmektedir (Şekil 4.46). Kasnağın üst şeridinde 0,20 m yüksekliğinde mukarnas sırası bulunmaktadır. Mukarnas sırasından 1,68 m yükseklikte ise kubbe sonlanmaktadır. Kare alanın cepheye açılan tek yüzü olan güney duvarında basık sivri kemer ile oluşturulan niş içinde düz taş lento ile geçilmiş 2 pencere açıklığı mevcuttur. Pencere önlerinde tel ızgara geçirilmiş korkuluklar mevcuttur.

Şekil 4.46 İskender Paşa Türbesi Güney duvar fotoğrafı- Güney cephe çizimi (Polat, 2020)

Türbenin doğu yönündeki yarım altıgen alanlı mekânın duvarları eşit genişliktedir. 2,65 m genişlikte olan duvarlardan kuzeydoğuya bakan duvarın yüksekliği zeminden saçak üst kotuna kadar 4,25 m ölçülmüştür. Bu duvarda bulunan kapı açıklığı basık sivri kemer ile oluşturulan niş içinde düz taş lento ile geçilmiştir ve her iki yanında sütunceler bulunmaktadır. Kapı üstüne türbenin kime ait olduğunu yazan mermer levha bırakılmıştır.

Doğu ve güneydoğu duvarlarında ise 1'er adet 0,86x1,72 m ve 0,90x1,72 m boyutlarında pencere bulunmaktadır. Pencere türbe cephesinde simetrik ve aynı düzende inşa edilmiştir. Basık sivri kemer ile oluşturulan niş içinde düz taş lento ile

geçilen pencere önleri, tel ızgara geçirilmiş korkuluklarla kapatılmıştır. Pencerelelerin iki yanında sütunceler bulunmaktadır. Yarım daire kubbe ile örtülü birimlerin kubbe yüksekliği saçak üst noktasından itibaren 1,05 m ölçülmüştür.

Türbenin batısında yer alan yarım altıgen alanlı mekânın duvarları da doğudaki birim duvarları ile eşit genişliktedir. Ortalama 2,65 m genişliğinde ölçülen duvarların zeminden yüksekliği 3,90 m ölçülmüştür. Kuzeybatı, batı ve güneybatı cephelerine bakan duvarlarda birer adet olmak üzere 3 pencere bulunmaktadır. Pencerele türbenin cephelerinde hâkim olan basık sivri kemer ile oluşturulan niş içinde konumlanmıştır. Pencerele dikdörtgen olup önlerinde tel ızgara geçirilmiş korkuluklar mevcuttur. Yarım daire kubbenin yüksekliği saçak üst noktasından itibaren 1,03 m ölçülmüştür.

Süsleme Öğeleri

İskender Paşa Türbesinin pencerele ile hareketlendirilen türbe yapısı bazalt ve kalker taşın bir arada kullanımını ile zenginleşmiştir. Cephe duvarlarında bulunan kapı ve pencere açıklıkları taş sütunceler, üç dilimli ve basık sivri kemerle kullanılarak vurgulanmıştır. Yapının zemin kotunda kaval silme, üst kotunda profilli korniş, silmeli bingi taşları ve türbe yapısının ana kubbe alt kotunda mukarnas dizilimleri ile detaylandırılarak mimarisi zenginleştirilmiştir (Ek 38).

Kuzeyde bulunan kare planlı mekânın cephelerinde pencere çerçeveleri farklı kullanılırken güneyde bulunan türbe yapısında pencere formları simetrik bir düzende gelişmiştir. Kare planlı mekânın batıya bakan duvarındaki 3 pencerenin ikisi düz iken ortada bulunan pencerenin kaval ve oluk silmeli dikdörtgen çerçevesi mevcuttur. Pencere lentosunun üzerinde gülbezek motifi işlenmiş dairesel taş süsleme bulunmaktadır. Diğer iki pencere üzerinde ise işlenmiş lale motifi olan 3 adet kalker taşı görünmektedir. Lale motiflerinden birinin yerini düz taş almıştır.

Doğu cephesinde ise pencere üzerinde üç dilimli kemer formu mevcutken kapı üzerinde basık sivri kemer kullanılmıştır. Kapının her iki yanında bazalt taştan silindirik gövde ile yükselen sütunceler bulunmaktadır. Sütunçeler bilezik ile başlığa bağlanmıştır. Prizma formundaki başlık sade tutulmuştur. Kapı üstünde yer alan duvarda kitabe taşına ait olduğu düşünölen dikdörtgen formda bir alan mevcuttur. Bu alanın kenarları sekiz köşeli yarım yıldız motifleriyle işlidir.

Kare planlı mekânın kuzey duvarında bulunan pencereler de basık sivri hafifletme kemerleri ve iki yanda bulunan taş sütunceler ile vurgulanmıştır. Taş sütunceler duvar ile aynı almalı düzende altı köşeli gövde ile yükselmektedir. Solda bulunan sütuncenin oturduğu kaide işlemsiz küp taştan oluşmuşken sütun başlığı aşağı ve yukarı bakan ok ucu motifiyle bezenmiştir. Prizma formundaki başlığın dikdörtgen forma geçtiği kısım ise yatayda ters y formunda motifler ile süslenmiştir. Cephenin sağında bulunan pencere kenarlarında da almalı düzende altı köşeli gövde üzerinde yükselen taş sütunceler bulunmaktadır. Yanındaki taş sütunceden farklı motiflere sahiptir. Kaidesi sade olan taş sütuncelerin prizma formundaki başlığı ise balıksırtı motifiyle kullanılmıştır. Mekânın üst örtüsünde kullanılan kubbe kasnağı ise bazalt ve kalker taşının kullanımıyla zenginleştirilmiştir.

Güneyde bulunan sekizgen planlı türbe yapısının cepheleri simetrik düzende inşa edilmiştir. Birim pencereleri, basık sivri kemerlerin sütuncelere oturarak oluşturduğu niş içine alınarak vurgulanmıştır. Sütunceler taş kaide üzerinden altıgen gövde ile yükselerek bilezik ile dikdörtgen prizma başlığa bağlanmıştır. Üzerinde bezeme bulunmamaktadır. Duvar örgüsü iki farklı taş malzemenin birlikteliğiyle pekiştirilmiştir. Sekizgen planın doğu ve batı yönlerinde yer alan açılı duvarlar sık aralıklarla atılmış silme detaylı taş bingi üzerinde çıkma yapan taş saçaklarla sonlandırılmıştır.

Kare planlı birim iç mekânda sade bir düzende olmakla beraber güney duvarda yer alan mihrap nişi detaylandırılmıştır. Üç dilimli kemer ile oluşturulan mihrap nişinin kavsarası mukarnas ile süslenmiştir. Lento üzerinde yer alan tahfif kemerleri farklı iki malzeme kullanımı ile detaylandırılmıştır.

İkinci birim olan türbe yapısında yarım altıgen duvar yüzeyleri sade bir düzende kare merkezli alanın kuzey ve güney duvarı detaylandırılmıştır. Kuzey duvarın birinci birimine ait olan pencereler, sütuncelere oturan basık sivri kemer ile oluşturulan niş içine alınarak vurgulanmıştır. Pencere lentoları geometrik bezemeler ile motiflendirilmiştir. Sütunceler taş kaideye oturan altıgen gövde ile yükselerek bilezik ile başlığa bağlanmıştır. Sağ pencere sütunceleri sade bilezik ile başlığa bağlanırken sol pencere sütunce burmalı bilezik ile bağlanmıştır. Prizmal başlıkların dikdörtgen

olduğu üst kısım; sağ iki sütüncede yatay sarmal zencerekler ile motiflendirilirken sol iki sütüncede geometrik dörtgenler ile detaylandırılmıştır.

Güney iç cephe ortasında bulunan mihrap üç dilimli kemer ile duvar yüzeyinden iç geçerek kavsarası sivri kemerli mukarnas dilimleri ile zenginleştirilmiştir.

Yapım Tekniği ve Malzeme Kullanımı

Kâgir yapının duvarları taşıyıcı eleman olarak kullanılmıştır. Yapı gövdesi yonu taş ile inşa edilmiştir. Duvar kalınlığı kare planlı birimde 82 ile 98 cm aralığında sekizgen birimde 86-96 cm aralığında değişkenlik göstermektedir. Kare planlı birimde, kuzey duvar genişliği birim içinde 4,39 m birim dışında 6,19 m; doğu duvarı birim içinde 4,38 m; cephede 5,72 m; batı duvarı birim içinde 4,39 m cephede 5,81 m ve güney duvarı birim içinde 4,41 m olarak ölçülmüştür. Duvar yüksekliği birimde kubbe kasnağına kadar 4,30 m'dir. Kubbe çapı 3,99 m yüksekliği 2,23 m ve kalınlığı 57 cm olarak ölçülmüştür. Duvar yüksekliği dış cephede 4,36 m yüksekliğinde olup silmeye kadar uzamaktadır. Silme 18 cm ve kubbe kasnağı 94 cm, kubbe yüksekliği 1,78 m olarak ölçülmüştür.

Sekizgen birimde kuzey ve güney duvar genişliği 6,45 m iken, birimdeki diğer duvar genişlik ölçüleri birbirine yakın olup 1,77-1,91 m aralığında değişkenlik göstermektedir. Duvar genişlikleri dış cephede 2,62-2,69 m aralığında değişkenlik gösterirken, güney cephe duvarı 7,12 m olarak ölçülmüştür. Duvar yüksekliği birim içinde 5,05 m, ana kubbe yüksekliği 2,30 m kubbe çapı 4,39 m genişliğindedir. Sekizgen birimin batı yarım kubbesinin yarı çapı 1,92 m, yüksekliği 2,36 m, doğu yarım kubbenin yarı çapı 1,82 m, kubbe yüksekliği ise 2,37 m olarak ölçülmüştür.

Yapıda yer alan kapı ve pencere açıklıkları düz lento ile geçilmiştir. İç mekânda pencere lentolarına gelen yük tahfif kemerleri ile ara duvarlara aktarılmıştır. Cephede kemerli niş içinde yerleştirilen pencerelerde, kemer süsleme ögesi dışında duvarlara üstten gelen yükü pencere aralarından zemine aktararak hafifletme görevini de üstlenmiştir.

Tarihi türbe duvarlarında, bir sıra kalker bir sıra bazalt taş olacak şekilde iki farklı taş malzeme kullanılmıştır. Kare planlı birimin pencere sütunceleri, bazalt taş kaide ile başlayıp bir sıra bazalt bir sıra kalker ile gövdede devam ederek kalker başlık ile sonlanmıştır. Kapı sütunceleri ise tamamen bazalt taştan yapılmıştır. Sekizgen birimin pencere sütunceleri, kalker kaide ile başlayıp bir sıra bazalt bir sıra kalker olacak şekilde gövdede yükselerek bazalt taş başlık ile sonlanmıştır. Diğer pencere üstü süsleme öğelerinde kalker malzeme kullanımı mevcuttur. Kare planlı birimin bingi taşlarında kalker malzeme kullanımı gözlemlenirken sekizgen planlı birimin bingi taşlarında bazalt taş malzeme gözlemlenmiştir. Kat silme taşları, yapı kaidesi ve pencere lentoları bazalt taş ile yapılmıştır. Sekizgen birimin ana kubbe eteğinde bulunan mukarnas dilimleri kalker malzeme ile yapılmıştır. Birimlerin üzerini örten tam ve yarım kubbelerde beton malzeme gözlemlenmiştir. Pencere korkulukları ve korkuluklar arası kullanılan tel ızgara demir ile yapılmıştır.

Kare planlı birim iç mekânında duvarlar bir sıra bazalt bir sıra kalker taş ile örülmüş olup lentolar bazalt taştır. Lento üstünde yer alan hafifletme kemerlerinin motifli kilit taşlarında kalker malzeme kullanılmıştır. Birim döşemesi yonu bazalt taş üstü beton şaptır (Beton şapta meydana gelen malzeme kaybı bazalt taş döşemeyi açığa çıkarmıştır).

Sekizgen planlı birim iç mekânın kuzey ve güney duvarında, pencere yanlarında bir sıra bazalt bir sıra kalker taş kullanımı mevcutken, lento ve kemerlerde bazalt taş kullanılmıştır. Birim döşemesi bazalt taş malzemedir.

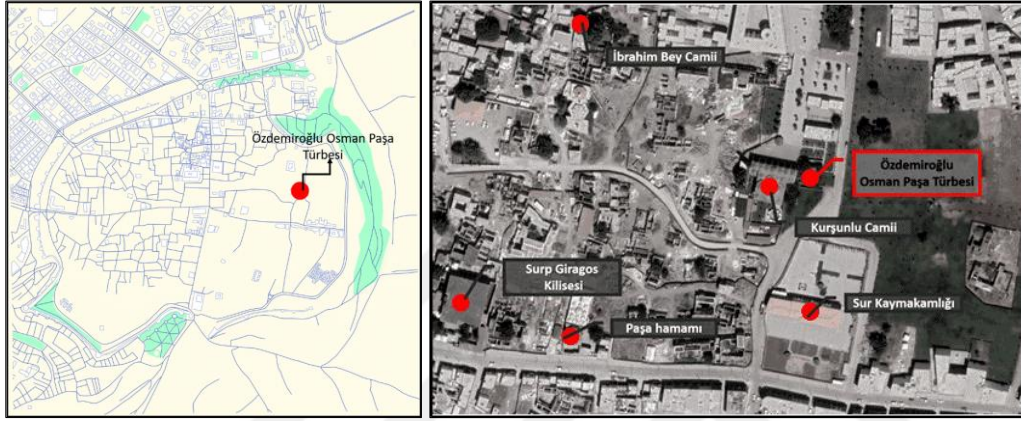
Pendantif ve kubbelerde çimento esaslı sıva üzeri badana kullanımı mevcuttur. Birimlerde yer alan pencere malzemeleri ahşap iken kapı metal malzeme ile yapılmıştır.

Sekizgen birimde yer alan mezar sandukalarının, kaide ve şahide taşlarında bazalt taş kullanımı mevcuttur. Birim ortasında yer alan mezar yapısı ahşap kaplama ile kaplanmıştır.

4.2.8 Özdemirolu Osman PaŒa Türbesi

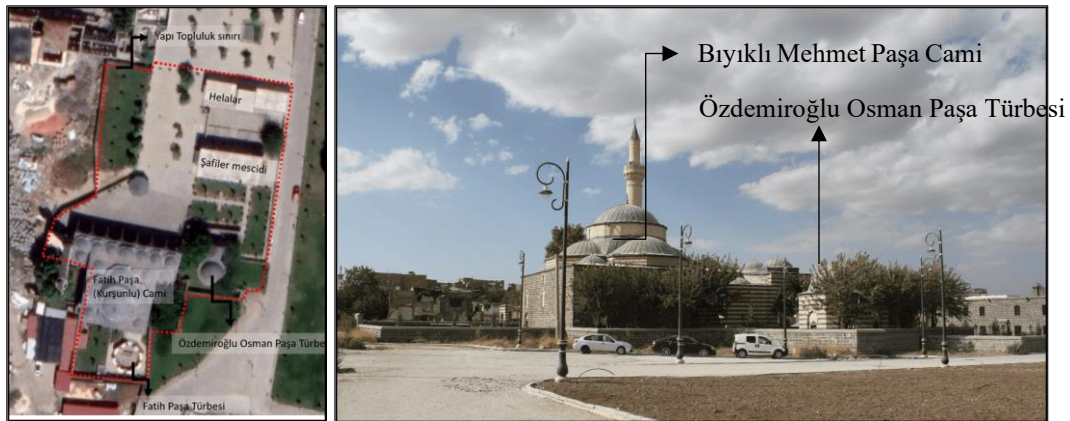
Türbenin yeri ve konumu

Diyarbakır Suriçinin kuzeydoğu bölümünde, Fatih PaŒa mahallesi İ KurŒunlu sokakta, 20106 ada 1 parselde yer almaktadır. Yapının yakın çevresinde Sur Kaymakamlığı (Eski Süleyman Nazif Ortaokulu), PaŒa Hamamı, Surp Giragos Ermeni Kilisesi, İbrahim Bey Camii bulunmaktadır (Œekil 4.47).

Œekil 4.47 Özdemirolu Osman PaŒa Türbesi Suriçi konumu-Yakın evre ile iliŒkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022)

Türbe yapısı, KurŒunlu Camii topluluğu içerisinde doğu hazirede bulunmaktadır. (Œekil 4.48) Yapı topluluğu; KurŒunlu Cami, Güney Türbe, Özdemirolu Osman PaŒa türbesi, Œafiler mescidi, hela bölümü avlu ve Œadırvandan oluŒmaktadır.

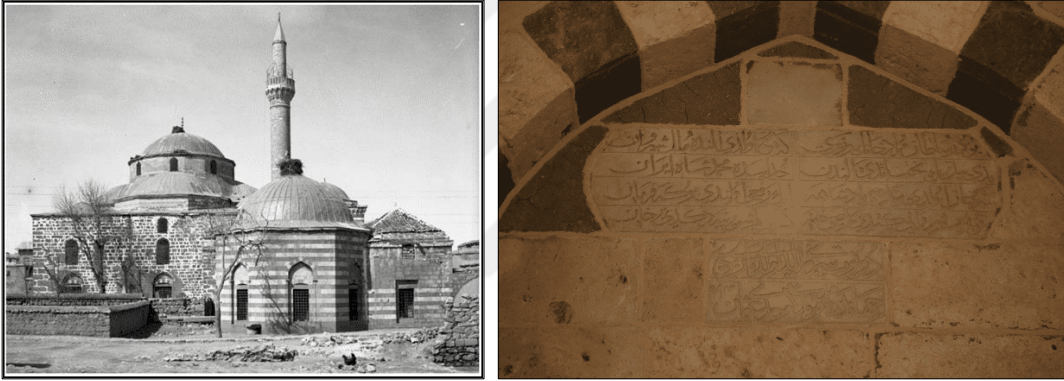

Œekil 4.48 Bıyıklı Mehmet PaŒa Camii ve Özdemirolu Osman PaŒa Türbe iliŒkisi (Google Earth-2022)

Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi yapı tarihçesi

Özdemiroğlu Osman Paşa⁷'nin türbesi Tuhfetü'l Mimarın'da Mimar Sinan eseri olarak geçmektedir fakat diğer yazmalarda böyle bir kayda rastlanmamıştır (Beysanoğlu, 2003). 1580 yılından sonra Hassa Mimarlar Ocağında etkinliği azalan Mimar Sinan için 1585 yılında yapılan türbenin Mimar Sinan eseri olması güçtür (Kuran, 1988). Türbe yapısı klasik Osmanlı mimarisinin 16. yy.da İstanbul ve büyük kentlerde uyguladığı plan şemaları ile benzerlik göstermektedir (Tekin, 1997).

Yapıda Özdemiroğlu Osman Paşa'nın kahramanlığını anlatan kitabe bulunmaktadır. Türbe mekanına girişi sağlayan kapı boşluğu üzerine yerleştirilmiştir. Celi sülüs hat ile yazılan kitabe kalker taş üzerine kabartma tekniği kullanılarak yapılmıştır. Kitabenin dili Osmanlıca'dır (Şekil 4.49).

Şekil 4.49 Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi 1940 yılı görünümü (VGM Arşivi), Türbe kitabesi

Türbe girişinde yer alan kitabede:

Sultan Murad Han'ın Paşası, Özdemiroğlu Osman Paşa, Şirvan'ı fethetti. İran Şahu Muhammed onun yüzünden yedi yıl tahtını terk etti. Tatar lideri padişaha başkaldırdı. Hemen ortadan kaldırılması için emir verildi. Şirvan'ı terk edip başkaldıran hana gitti. Başını kestikten sonra bir han yaptı. Dönüp Tebriz'i aldıktan sonra vefat etti. Osman dünyada nam yapıp ahirete geçti. Yıl 1585. (Yıldız İ. , 2000) yazmaktadır.

⁷ Ünlü bir komutan ve devlet adamı olan Osman Paşa 1527 yılında Mısır'da doğdu (Çiçek, 2007, s. 471). Habeşistan Fatihisi Özdemir Paşa'nın oğludur. Habeşistan, Yemen, Lahsa, Basra ve Diyarbakır Beylerbeyliklerinde bulunmuştur. Safevilere karşı Meşaleler Savaşını kazanarak Safevileri yenilgiye uğratarak, Şirvan'ı Osmanlı Devleti'ne bağlamıştır. Başarılarından dolayı Osmanlı padişahlarından III Murat döneminde 1584 yılında vezir-i azamlığa atanmıştır (Sungur, 2012). Özdemiroğlu Osman Paşa H.979 yılında Diyarbakır vilayetine tayin edilmiş ve miladi 1571-1575 yılları arasında 4 yıl boyunca bu görevde kalan 16. Diyarbakır valisidir (İzğöer, Diyarbakır Salnameleri, 1999, s. 32). Tebriz'e çıktığı sefer sırasında hastalanıp vefat eden Osman Paşa'nın cenazesi vasiyeti üzerine Diyarbakır vilayetine getirilip defnedilmiştir (Sungur, 2012).

VGM mülkiyetinde olan türbe yapısı, 1972 Yılında T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 10.03.1972 tarihinde alınan karar ile tescillenmiştir. Birçok kez onarım geçiren yapının son onarımı Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından 2019 yılında tamamlamıştır (Ek 39).

Yapının mimari özellikleri

Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi Fatih Paşa Camii kompleksinin içinde, caminin doğu bölümünde yer almaktadır. Türbe yapısı avlu duvarı ile çevrilidir ve avlu girişi caminin doğusunda yer alan kapı ile sağlanmaktadır (Şekil 4.50).

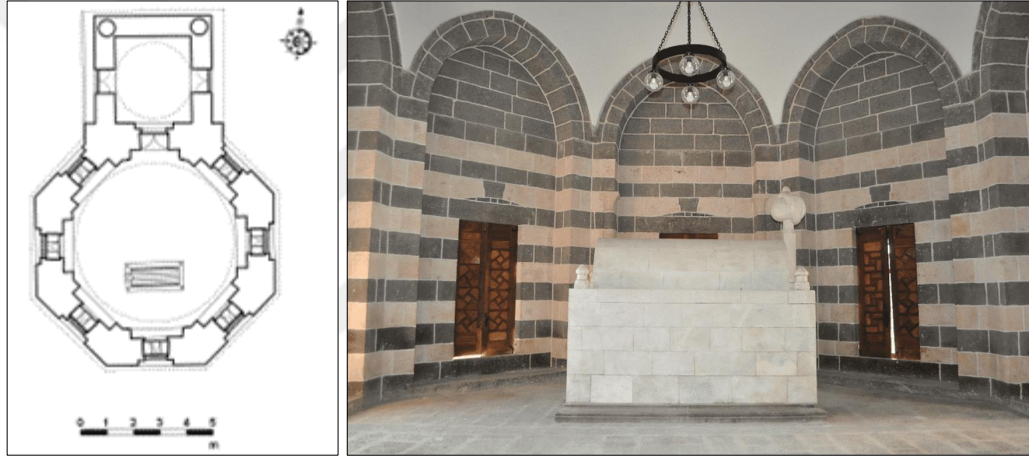

Şekil 4.50 Fatih Paşa Camii kompleksi vazyet planı (VGM arşivi üzerinden düzenleme yapılmıştır) Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi avlu girişi

Plan

Türbe yapısı iki ayrı mekândan oluşmaktadır. Ön kısım kare planlı olup giriş kısmını oluştururken sekizgen planlı birim sandukanın olduğu kısımdır. Taban alanı 86,22 m² olan yapının, kare kısmı 17,81 m², sekizgen kısmı 68,41 m²'lik alana oturmaktadır. Kare birime kuzey yöndeki basık kemerli kapıdan giriş yapılarak ulaşılır. Giriş çift kanatlı kapı ile sağlanmaktadır. Birimin zemini kapı eşiğinden bir basamak kadar yüksekte bulunmaktadır. Bu birimin doğu ve batısında 90 cm genişliğinde, 173 cm yüksekliğinde iki adet dikdörtgen pencere ve güneyinde 94 cm genişliğinde, 216 cm yüksekliğindedir. Birimin güneyinde, türbe mekânına geçişi sağlayan kapı boşluğu bulunmaktadır. Kuzeydoğu ve kuzeybatı köşe duvarlarında iki adet sütun mevcuttur. Birimin güneyinde yer alan türbe alanına girişi sağlayan kapı boşluğu basık kemerlidir. Kapı boşluğu, sağında ve solunda iki adet sütunceye oturtulmuş basık sivri kemer ile sınırlandırılan niş içindedir. Kapının üst kısmında kitabe yer alır (Ek 40).

Türbenin olduğu ikinci bölüm sekizgen planlıdır. Sekizgen birimin duvar uzunluğu iç mekânda 255-268 cm aralığında değişmektedir. Sekizgen bölümün her bir kenar yüksekliği 420 cm'dir. Birim duvarında, basık sivri kemer ile niş oluşturulmuştur. Kuzey yönünde yer alan duvar nişinde kapı boşluğu yer alırken diğer yedi duvar nişinde dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Pencere zemin kotundan 22 cm yüksekte başlamaktadır ve boyutları 100 cm genişlik, 171 cm yüksekliğindedir. Dikdörtgen pencere lentolarının üzerinde kemer formunda imitasyon çiniler bulunur. Pencere önlerinde geometrik süslemeli, künde kari⁸ tekniği ile yapılmış kepenk yer almaktadır. Kapı boşluğunun olduğu kuzey duvarda basık sivri kemerli niş sütüncelere oturmaktadır. Bu bölümde Özdemiroğlu Osman Paşa'nın sandukası yer alır. Sanduka yerden yükseltelen taş kaide üzerine oturtulmuştur (Şekil 4.51).

Şekil 4.51 Özdemiroğlu Osman Paşa Türbe planı (VGM Arşivi düzeltme yapılmıştır), Türbe mekânı iç mekân fotoğrafı

Çatı planı

İki birimden oluşan yapıda, kare planlı birim çatısı iç mekânda sivri kemerli pandantifler ile kubbeye geçilerek örtülmüştür. Dış cephede dikdörtgen prizma ile örtülmüştür. Prizma yüksekliği 145 cm'dir. Prizma üst kotunda 73 cm yüksekliğinde alem bulunmaktadır.

Sekizgen planlı türbe biriminin çatısı kubbe ile örtülmüştür. İç mekânda 5,12 m kotunda başlayan kubbe 7,83 m kotunda tamamlanırken, dış cephede 8,94 m kotunda

⁸ Künde kari: Kapıların geometrik bir bezeme oluşturacak şekilde kesilmiş küçük ahşap parçaların geçmeli olarak birbirine birleştirilmesi ile yapılması yöntemine denilmektedir (Hasol, 2019)

tamamlanmıştır. Kubbe çapı iç mekânda 5,95 m dış cephede 7,58 m'dir. Kubbe üst kotunda hilal motifi ile taçlandırılan alem yer almaktadır (Şekil 4.52).

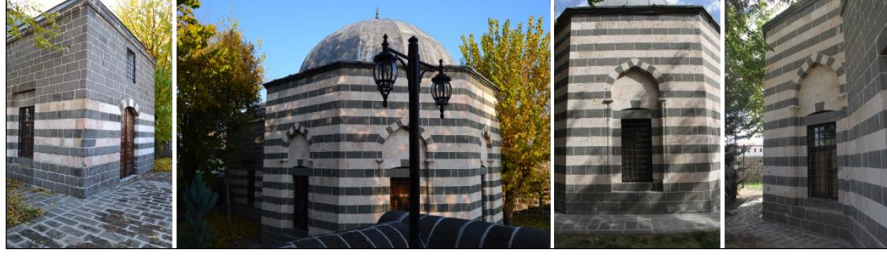

Şekil 4.52 Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi tavan planı- Çatı görünüşü (VGM Arşivi üzerinden düzenlenmiştir)

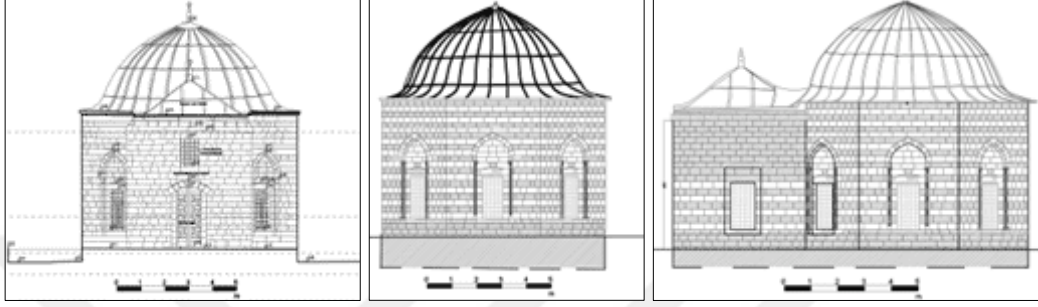
Cepheler

Yapının kuzey cephesinde basık kemerli kapı ve kapının üstünde dikdörtgen formda bir pencere yer alır. Pencere üzerinde lokma demir korkuluk bulunmaktadır. Kuzey cephenin solunda iki sıra kemer taşı mevcuttur (Ek 41). Bu taşların 3 m karşısında yer alan avlu duvarında da aynı kotta kemer taşı bulunmaktadır. 4,82 m yüksekliğe sahip olan birim silme hizasında cepheyi tamamlayıp çatıya geçmektedir. Prizmal çatı 1,45 m yüksekliğinde son bulmaktadır. Silme kotunda, çatıdaki suyu yapıdan uzaklaştırma amaçlı taş çörten bulunur. Birimin sağ ve solunda dikdörtgen pencereler yer almaktadır. Pencereler dikdörtgen niş içindedir (Şekil 4.53).

Sekizgen birimin kuzey cephesi iç mekânda kalmaktadır. Dış cephede birimin kenar uzunluğu 3,75-2,75 m aralığında değişkenlik göstermektedir. Kenar yüksekliği silme kotuna kadar 5,47 m kubbe yüksekliği 3,75 m ölçülmüştür. Diğer yedi cephesinde iki sütunce ve basık sivri kemer ile sınırlandırılan niş içerisinde dikdörtgen formlu pencereler yer alır. Pencere açıklığı düz lento ile geçilmiştir ve lento üzerinde basık hafifletme kemerleri yer alır (Şekil 4.54).

Şekil 4.53 Özdemiroğlu Osman Paşa Türbe cepheleri (Kuzey, Güney, Batı)

Şekil 4.54 Özdemiroğlu Osman Paşa Türbe cephe çizimleri (VBM Arşivi)

Süsleme öğeleri

Pencereler ile hareketlendirilen türbe yapısında iç ve dış cephede yer alan sütunceler birer süsleme öğesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sütunce yastığı olarak küp taşlar kullanılmıştır. Küp taş üzerinde bulunan prizma kaidesi ve silindirik bir şekilde yükselen sütunce gövdesi, prizma formundaki başlıklar ile sonlanmıştır. Dış cephede 14 adet sütunce bulunmaktadır. Sütünce kaidesinde, gövdesinde ve başlığında motif süslemeleri kullanılmıştır (Ek 42).

Kuzeybatı köşedeki sütunce kaidesi yarım altıgen motif içerisinde yıldızlarla süslenmiştir. Sütunce gövdesi iki şeritli zencerekler ile sarmal bir şekilde dikey doğrultuda yükselip üst kısımda burmalı bilezik ile sonlanmaktadır. Sütun başlığında palmetlerden çıkan Rumiler bulunmaktadır. Başlık yüzeyi çiçek motifleri ile süslenip palmet ile sonlandırılmıştır. Başlığın alt bölümlerinde dallar ile birbirine bağlanan çiçekler bulunmaktadır. Prizma formundaki başlığın dikdörtgen forma geçtiği kısım yatayda sarmal geometrik motifler ile süslenmiştir (Ek 43).

Batı yönünde bulunan pencere kenarlarındaki sütunce alt kaidesi, yarım yıldız formlu yivli motifler ile süslenmiştir. Sütunce gövdesi yatay zikzak süslemeler ile yükselerek burmalı bilezik ile sonlanmaktadır. Başlık motifleri kuzeybatı yönündeki sütunce başlığı ile aynı özelliği göstermektedir.

Güneybatı yönünde bulunan pencere kenarlarındaki sütunce alt kaidesi, balıksırtı şeklinde motiflendirilmiştir. Sütunce gövdesi dikeyde 'S' kıvrımlı şeritler ile örülerek sepet örgü şeklinde motiflenmiştir. Sütunce gövdesi burmalı bilezik ile sonlanmaktadır. Sütun başlığında balıksırtı motifler bulunurken prizmanın dikdörtgen forma geçtiği yerde her bir yüzeyde dört adet sekiz köşeli yıldız bulunmaktadır.

Güney cephede yer alan pencere kenarlarındaki sütunce alt kaidesinde, yarım yıldız ve etrafında altıgen motifler bulunmaktadır. Sütunce gövdesi düşeyde örgülü sarmal şeklinde olup sekiz köşeli yıldızlar ile süslenmiştir. Başlık gövdeden bilezik ile ayrılmakta ve sütunce başlığının iki köşesinde palmet motifi bulunmaktadır. Başlığın üst kısmı dört yapraklı yonca motifleri ile süslenmiştir.

Güneydoğu yönde yer alan penceredeki sütunce alt kaidesi, yarım yıldız motifi ve altıgen motifleri ile süslenmiştir. Sütunce gövdesinde sepet örgü motifleri görülmektedir. Bilezik ile ayrılan sütunce başlığında balıksırtı motif görünürken üst dikdörtgen alanda zikzaklı motifler yer almaktadır.

Doğu yöndeki pencerede sütunce gövdesi, yatayda zikzaklar oluşturarak yükselmektedir. Başlık bilezik ile gövdeden ayrılmaktadır. Başlıkta rumili bezemeler görülürken üst kısımda şeritli süslemeler mevcuttur.

Kuzeydoğu yönündeki pencerede bulunan sütunce kaidesinde altıgen motifler kullanılarak yıldız oluşturulmuştur. Sütunce gövdesinde düşey doğrultuda ikili zencerek sarmal bir şekilde yükselip bilezikte sonlanmıştır. Sütunce başlığında palmetlerden çıkan Rumiler bulunmaktadır. Başlık yüzeyi çiçek motifleri ile süslenip palmet ile sonlandırılmıştır. Başlığın alt bölümlerinde dallar ile birbirine bağlanan çiçekler bulunmaktadır. Prizma formundaki başlığın dikdörtgen forma geçtiği kısım yatayda sarmal geometrik motifler ile süslenmiştir.

Türbe mekanının giriş kapısının sağ ve solunda iki adet sütunce yer almaktadır. Sütunce kaidesinde palmet ve rumi kombini bezemeler bulunmaktadır. Sütunce gövdesi sekiz kollu ve altı kollu yıldızlar ile süslenmiş geometrik örgü kompozisyonuna sahiptir.

İç mekânda Özdemiroğlu Osman Paşa'nın sandukası yer almaktadır. Sanduka kaidesi en alt katta düz iken diğer iki katta kıvrımlı silmelerden oluşmaktadır. Gövdesi sade tutulan sandukanın dört köşesinde kare kaideye oturan sekizgen topuzlar yer almaktadır. Kare gövdeye sahip baş taşı, mukarnas dilimleri ile başlığa ulaşmaktadır. Başlık burma sarıklı kavuk şeklindedir. Kullanılan bu başlık Osmanlı Döneminde ilmiye sınıfı ve üst düzey devlet kadrolarında görev yapanların kullandığı sarık tipidir (Berk, 2016).

İç mekânda kullanılan ahşap pencere kanatları geometrik motifler ile süslenmiştir. Sol kanat yatay ve dikey doğrultuda dikdörtgenler bulundururken sağ kanat eşkenar olmayan dörtgen motifleri ile süslenmiştir. Yapının giriş kapısı yatay ve dikey dikdörtgenler ile hareketlendirilmiştir (Ek 44).

Malzeme kullanımı ve yapım tekniği

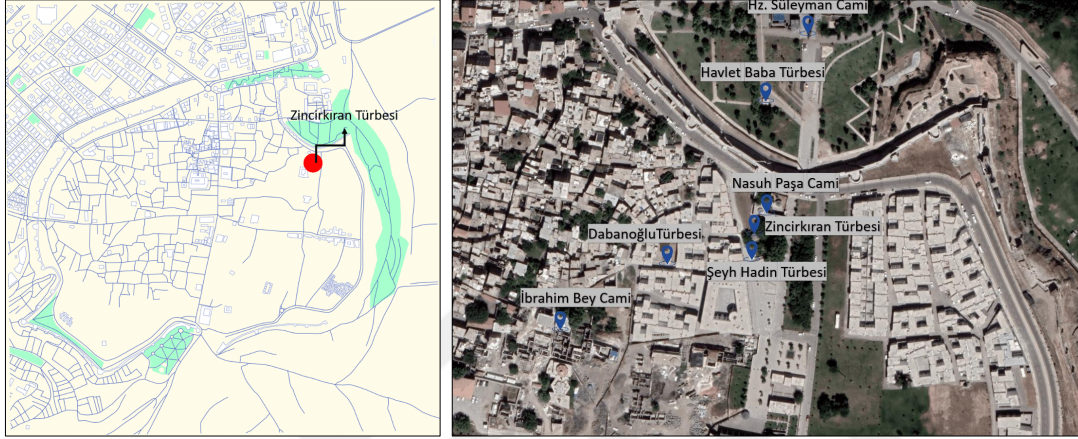
Yapının duvarları taşıyıcı eleman olarak kullanılmaktadır. Yapının tamamında yonu taş kullanılmıştır. Taş malzemesi kalker ve bazalttır. Duvar kalınlığı kare planlı birimde 100 cm, sekizgen planlı birimde 140 cm olarak ölçülmüştür.

Yapıda; kalker, bazalt taş, mermer, ahşap, demir, kurşun, bakır, kireç esaslı harç, çimento esaslı harç, sıva ve boya malzemeleri kullanılmıştır. Türbenin duvarlarında, bir sıra kalker bir sıra bazalt taş olacak şekilde iki farklı taş malzemesi kullanılmıştır. Yapının kitabesi kalkerdir. Sütuncenin alt kaidesi ve başlığında kalker kullanılırken gövdesinde kalker ve bazalt kullanılmıştır. Türbenin kubbesi içten sıvanlı, dıştan kurşun kaplamadır. Kubbe üzerinde kullanılan alem bakırdır. Pencere kanatlarında ve doğramalarda ahşap kullanılmıştır. Pencere korkuluk malzemesi demirdir. Derz malzemesi olarak kireç esaslı harç, taş imitasyonlarında çimento esaslı harç kullanılmıştır. Sanduka mermer malzemedен yapılmıştır.

4.2.9 Zincirkıran Türbesi

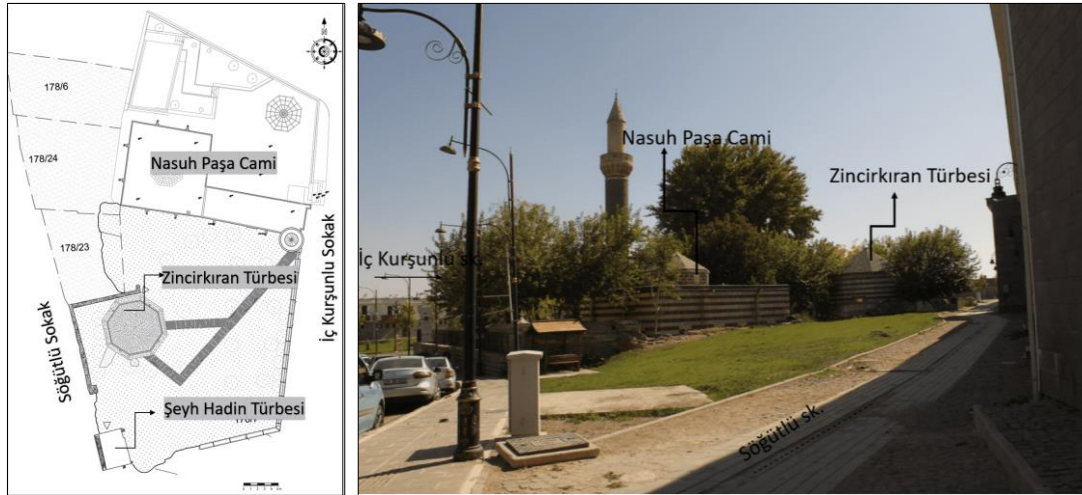
Türbenin yeri ve konumu

Diyarbakır Suriçinin kuzeydoğu bölümünde, Fatih Paşa Mahallesi İç Kurşunlu Sokakta 178 ada 7 parselde yer almaktadır. Yapının yakın çevresinde Nasuh Paşa Cami, İç kale yapıları, Hz. Süleyman Cami, Havlet Baba Türbesi, Dabanoğlu Türbesi, İbrahim Bey Camii yer almaktadır (Şekil 4.55).

Şekil 4.55 Zincirkıran Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022)

Zincirkıran Türbesi, Nasuh Paşa Caminin güneyinde yer alan avlu içinde konumlanmıştır. Avlu girişi iç kurşunlu sokaktan sağlanmaktadır (Şekil 4.56).

Şekil 4.56 Zincirkıran Türbesi vaziyet planı (VGM Arşivi üzerinden düzenleme yapılmıştır) Söğütlü sokaktan türbe görünümü

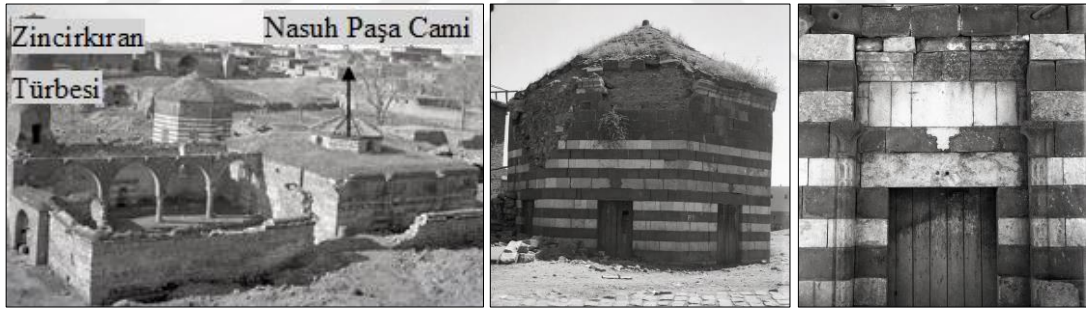
Zincirkıran Türbesi yapı tarihçesi

Kitabesi bulunmayan türbenin kim için yaptırıldığı ve tarihi ile ilgili kesin bir veriye ulaşılamamıştır. Tuncer'e göre, türbenin Zincirkıran Ali Paşa⁹ ile bir bağı olup olmadığı bilinmemektedir. Görev süresinin kısa olması, ihtimali düşürüyor olsa dahi ailesi bu vilayette olduğundan adına yaptırılmış olabilir (Tuncer, 2012).

Karaca'ya göre, türbenin içinde bulunan sandukaların kime ait olduğu bilinmemektedir (Karaca, 2010). Baş'a göre, Diyarbakır'da beş ay valilik yapan Zincirkıran Ali Paşa ile türbe ilişkisi tespit edilememiştir (Baş, 2006).

Nasuh Paşa Caminin güney avlusunda yer alan türbenin, camiye yaptıran Nasuh Paşa'nın akrabaları için yaptırdığı düşünülmektedir. İkinci bir olasılık Diyarbakır'da valilik yapan Zincirkıran Ali Paşa tarafından yaptırıldığıdır (Melek & Demir, 2009).

Plan tipi, malzeme ve kapı pencere boyutlarına bakıldığında Diyarbakır'da 16. yy sonları ve 17. yy.da yaptırılan türbeler ile büyük benzerlik göstermektedir (Şekil 4.57).

Şekil 4.57 Zincirkıran Türbesi 1971 yılı fotoğrafı (VGM Arşivi)

VGM mülkiyetinde olan türbe yapısı, 1980 Yılında T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 19.01.1980 tarihi A/2082 karar ile (Ek 45) Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 25.11.2010 tarih 3528 karar ile tescillenmiştir (Ek 46).

⁹ H. 1014 yılında Diyarbakır eyaletine atanan Zincirkıran Ali Paşa Diyarbakır'ın 41. Valisi olup 5 ay boyunca bu görevde kalır (İzgöer, Diyarbakır Salnameleri, 1999, s. 33).

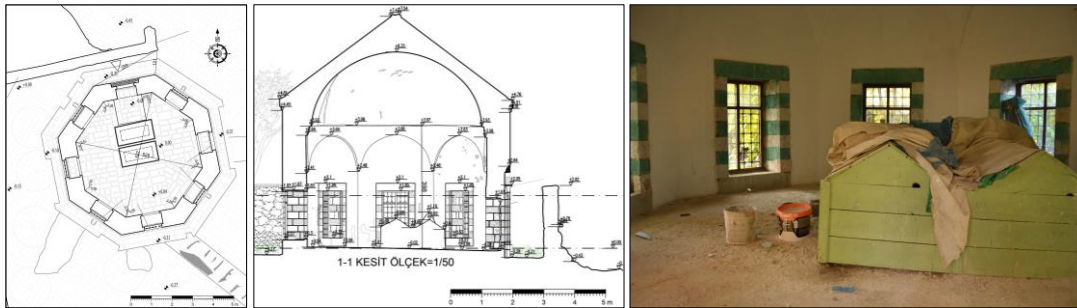
Yapının mimari özellikleri

Türbede, Osmanlı türbe mimarisinde kullanılan sekizgen plan tarzı kullanılmıştır. Sekizgen gövde, kaval ve oluk silme ile piramidal külaha geçmiştir. Sekizgen planlı türbenin kuzey duvarında kapı, diğer yedi duvarında birer pencere bulunmaktadır. Türbe kapısının iki yanına sütunce yerleştirilmiştir.

Plan

Türbe yapısı tek birimden oluşmaktadır. Birim sekizgen planlı olup 45,44 m² lik alana oturmaktadır. Yapı çevresinde 75 cm genişliğinde tretuvar bulunmaktadır. Yapının kuzey yönünde yapıdan 110 cm uzaklıkta, batı yönünde yapıdan 4 m uzakta avlu duvarı yer almaktadır. Avlu duvarı Söğütlü Sokak ile sınır oluşturmaktadır. Avlu duvarı +2,00 m kotunda, sokak +70 cm kotunda, yapı zemini ise +0,00 kotundadır. Türbe yol kotunun altında kalmaktadır.

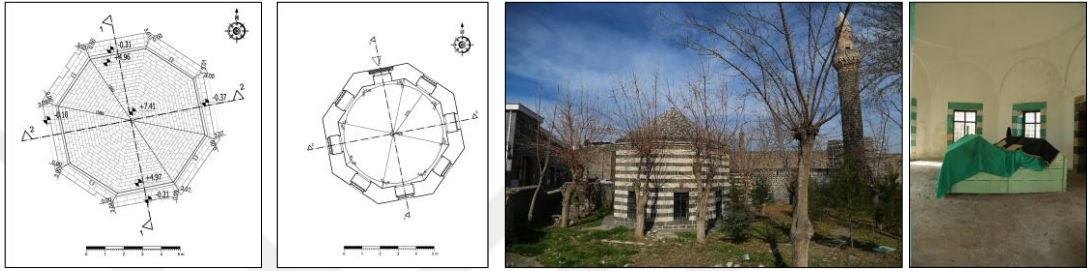
Birime kuzey yöndeki dikdörtgen kapıdan giriş yapılarak ulaşılır. Giriş, kuzey cephenin ortasında, sağında ve solunda iki adet sütunce bulunan dikdörtgen niş içinde yer alan kapı ile sağlanmaktadır. İç mekânda duvar boyu 2,38-2,41 m aralığında değişiklik göstermektedir. Duvar yüksekliği kubbe alt kotunda 3,98 m'dir. Kapı 85 cm genişlikte, 158 cm yükseklikte. Kapının sağ ve solunda dış oluşturulmuştur. Girişte yer alan eşik, tretuvardan 27 cm, iç mekân döşemesinden 6 cm yüksekte kalmaktadır. Birimde 7 adet dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Pencereler döşemeden 25-30 cm yüksekten başlamaktadır. Pencere 100 cm genişlik ve 152 cm yükseklik olarak ölçülmüştür. Birimin döşemesi taştır. Birimde 183/94 cm boyutlarında iki adet sanduka bulunmaktadır (Şekil 4.58).

Şekil 4.58 Zincirkıran Türbesi kat planı, kesiti ve İç mekân fotoğrafı

Çatı Planı

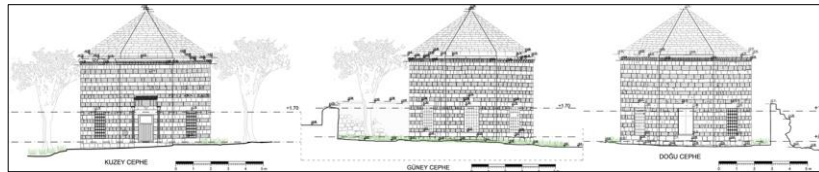
Türbenin üzeri iç mekânda kubbe, dışta piramidal külah ile örtülüdür. Sekizgen planlı birim pandantifler ile kubbeye geçmiştir. +2,40 m kotunda başlayan pandantifler +3,64 m kotunda kubbe kasnağına bağlanır. +3,97 m kotunda başlayan kubbe, iç mekânda +6,34 m kotunda sonlanmaktadır. Kubbe çapı 5,50 m olarak ölçülmüştür. Dış cephede +4,38 m kotunda kaval ve oluk silme bulunmaktadır. Silme 16 cm yüksekliğe sahiptir. Silme üst kotunda başlayan piramidal külah +7,54 kotunda tamamlanmaktadır. Külah üst kotunda taş alem yer almaktadır (Şekil 4.59).

Şekil 4.59 Zincirkıran Türbesi çatı planı (VGM Arşivi) Zincirkıran Türbesi tavan planı (VGM Arşivi verileri ile çizilmiştir), Dış görünümü- İç görünümü

Cepheler

Sekizgen planlı türbe cephesi, simetrik bir düzendedir. Dış duvar genişliği 3.00-3.08 arasında değişiklik göstermektedir. Duvar yüksekliği cephede 4,56 m'dir. Türbe duvarları kesme taş kaplamadır. Giriş, yapının kuzey yönünde yer almaktadır. Yapının kapısı sağ ve solunda sütunçe olan dikdörtgen niş içerisinde. Dikdörtgen nişin başlangıç noktası zemin olup yüksekliği 2,90 m, genişliği 1,36 m dir. Niş içindeki kapı üst kotunda üç sıra mukarnas dizilimi görülmektedir. Kapı zeminden 29 cm yüksekte bulunan eşiğe oturmaktadır. Kapı cephede 85 cm genişlik, 158 cm yüksekliğindedir. Yapının diğer cephelerinde birer adet pencere bulunmaktadır. Pencere +0,30 kotunda olup 85 cm genişliğinde ve 154 cm yüksekliğindedir. Pencere lentosu üzerinde tahfif (hafifletme) kemeri bulunmaktadır (Ek 47). Doğu cephede pencere korkuluğu mevcut değilken diğer cephelerde pencere önünde lokma demir korkuluk yer almaktadır (Şekil 4.60).

Şekil 4.60 Zincirkıran Türbesi cephe çizimi (VGM arşivi), Kuzey cephe görünüşü

Süsleme Öğeleri

Pencereler ile hareketlendirilen türbe yapısı bazalt ve kalker taşın bir arada kullanımı ile zengin bir görünüme kavuşmuştur. Gövde üst kısmında kaval ve oluk silme ile detaylandırılmıştır. Pencere üstlerinde yer alan tahfif kemerlerinde süsleme amaçlı iki farklı taş malzeme kullanılmıştır.

Kuzey cephede mukarnas ve sütunceler ile süslemeli giriş kapısı karşımıza çıkmaktadır. Dikdörtgen bir niş içinde yer alan kapının iki yanında bulunan sütunçe kaidesi küp taştır. Sütunçe gövdesi silindirik bir şekilde yükselip dişli bilezik ile başlığa bağlanmıştır. Kaidesi sade iken silindirik gövdesi, zencerekler ile ikili sarmal bir şekilde dikey doğrultuda yükselip bilezik ile sonlanmaktadır. Prizma formundaki başlığın dikdörtgen forma geçtiği kısım yatayda sarmal geometrik motifler ile süslenmiştir. Başlığın alt kısmı sade tutulmuştur.

Kapı üstünde yer alan tahfif kemerinde yarım şemse motifi kullanılmıştır. Yatay ekseninde yarım olan şemse motifinin iç yüzeyi sade tutulmuştur. Giriş nişinin üst kısmında üç sıra mukarnas dizilimi bulunmaktadır. Eşit boyutta olan mukarnas yuvaları sivri kemer formundadır (Ek 48).

Yapım Tekniği ve Malzeme Kullanımı

Kâgir yapının duvarları taşıyıcı eleman olarak kullanılmıştır. Yapı gövdesi yonu taş ile inşa edilmiştir. Duvar kalınlığı 81-83 cm arasında değişkenlik göstermektedir. Basık kubbe olan üst örtü çapı yatay uzunluk 5,50 m, düşey yüksekliği 2,36 m dir. Yapıda tahfif kemerleri kullanılarak pencere lentolarına gelen yük hafifletilmiştir.

Tarihi türbenin duvarlarında, bir sıra kalker bir sıra bazalt taş olacak şekilde iki farklı taş malzeme kullanılmıştır. Kulahta sadece bazalt taş kullanılmıştır. Sütunçe alt kaide ve başlıkta bazalt taş kullanılmış olup gövdede kalker ve bazalt taş beraber kullanılmıştır. Giriş üstünde yer alan üç mukarnas sırası silme kalker malzeme ile yapılmıştır. Dört cephede bulunan çörtlenler bazalt taş ile yapılmıştır. Pencere malzemesi ahşap olup lokma korkulukları ve giriş kapısı demirdir. Mekânda bulunan sandukalar ahşap kaplamadır. Türbe mekânında döşeme kaba yonu bazalt taş malzeme ile yapılmıştır. Türbenin iç duvarları ve kubbesi sıvanıp boyanmıştır. Derz malzemesi olarak kireç esaslı harç kullanılmıştır. Piramidal külah alemi bazalt taştır.

4.2.10 Sarı Saltuk Türbesi

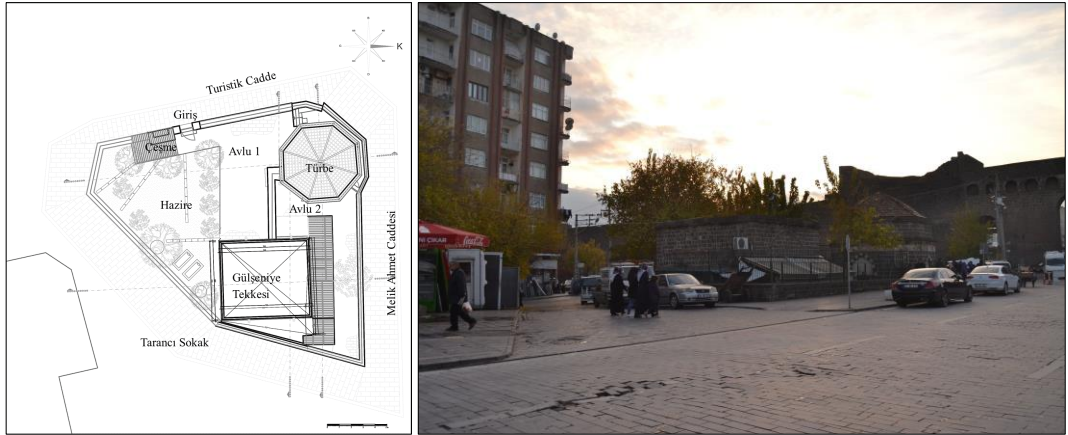
Türbenin yeri ve konumu

Diyarbakır Suriçinin güneybatı bölümünde, Melik Ahmet Mahallesi Melik Ahmet Caddesi 953 ada 1 parselde yer almaktadır. Yakın çevresinde Urfa Kapı, Lale Bey Cami, Meryem Ana Kilisesi bulunmaktadır (Şekil 4.61).

Şekil 4.61 Sarı Saltuk Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022)

Turistik cadde üzerinde yer alan türbe yapısı iki avlulu plan düzeninden oluşmaktadır. Cadde üzerinden giriş yapılan avlu birinci avlu olup bu alanda çeşme ve hazire alanı bulunmaktadır. İkinci avluya birinci avludan ulaşım sağlanır ve türbe ile Gülşeniye tekkesinin olduğu avlu alanıdır. Melik Ahmet Caddesi, türbenin kuzeyinde, Turistik Cadde batısında ve Tarancı Sokağı, Güney ve Doğusunda kalmaktadır (Şekil 4.62).

Şekil 4.62 Sarı Saltuk Türbesi vaziyet planı (VBM-işlenerek), Melik Ahmet Caddeden türbe görünümü (2021)

Sarı Saltuk Türbesi yapı tarihçesi

Sarı Saltuk¹⁰ Türbesinin yapı tarihçesi ile ilgili kesin bir bilgi olmamak ile beraber plan ve süsleme özelliklerinin 16. yy türbe yapıları ile benzerlik göstermektedir ve 16. yüzyıla tarihlenmektedir.

Yapıda üç adet satrançlı kufi hatla yazılan makili kitabe bulunmaktadır. Bu kitabelerde; Rabbil bad (Rabbin olsun), Maşallah bad (Allah'ın istediği şey olsun), Saadet bad (Mutluluk olsun) yazmaktadır. Türbeyi kuşatan kitabede ise Nur suresinin 35-36-37-38-39-40-41 ve 43. ayetleri yazmaktadır (Çığ, 2017).

Orhan Cezmi Tuncer 'Anadolu Kümbetleri, Beylikler ve Osmanlı Dönemi' kitabında türbenin yanında bulunan duvar kalıntısının tekkenin önceki yeri olabileceği, daha sonraki dönemlerde doğuya taşınmış olabileceğine değinmiştir. Türbe girişinin doğu yönde olduğuna, kuzey ve batı yönünde pencere bulunduğuna, kapı ve pencere yerinin değiştirildiğine, günümüzde güneydeki avluda bulunan iki mezarın, türbenin doğusunda bulunduğuna değinmiştir (Şekil 4.63) (Tuncer, 1991).

Şekil 4.63 Sarı Saltuk Türbe Görünümü (VBM Arşivi), Günümüz Fotoğrafi

VGM mülkiyetinde olan türbe yapısı, 1972 Yılında T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 10.03.1972 tarihinde alınan karar ile tescillenmiştir (Ek 49).

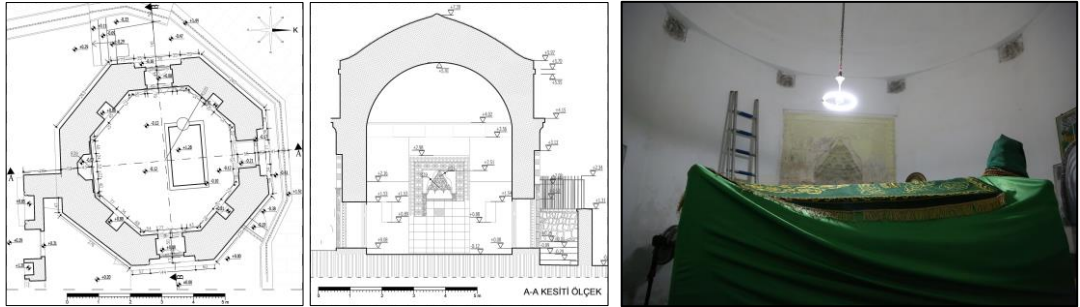
¹⁰Sarı Saltuk, Rumeli fethinde efsaneleşen isimdir (Tuncer O. c., 1991). Popüler İslam'ın Balkanlar'a girişine, yayılışına ve bunun sosyal tabanını teşkil eden bir Türk iskanın ismi geçen, efsanelerle iç içe geçmiş bir şahsiyettir. (Ocak, 2002). Evliya Çelebi'den aktaran (Ocak, 2002)'e göre 'Sarı Saltuk vefatından önce yedi tabut hazırlanmasını istemiş çünkü vefat edince yedi kralın her birinin, tabutunu kendi memleketine götürmek için savaşmak isteyeceklerini haber verdiği; gerçekten de vefat edince kralların gelip birer tabut alıp kendi memleketlerine götürerek ayrı ayrı yedi yerde defnettikleri belirtilmiştir.'

Yapının mimari özellikleri

Osmanlı türbe mimarisinin 16. yüzyıl örnekleri ile benzerlik gösteren türbe yapısı sekizgen planlı olup üst örtüsü içten kubbe dıştan piramidal külahtır.

Plan

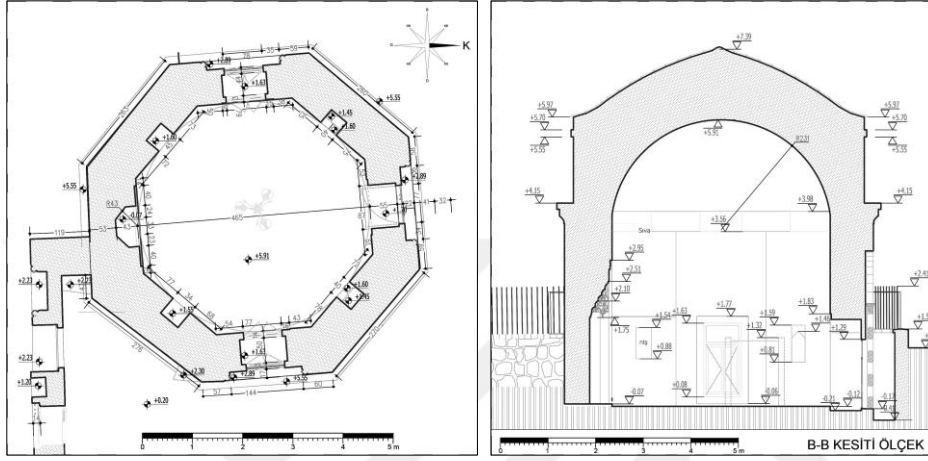
Tek birimden oluşan türbe yapısı sekizgen planlı, 34,49 m²’ lik alana oturmaktadır. Yapının kuzey ve kuzeydoğu duvarının avlu duvarına mesafesi 41 cm, kuzeybatı duvarı ise 73 cm mesafededir. Avlu duvarının yerden yüksekliği 178 cm’dir. Yol kotunun altında kalan türbe yapısına ulaşım, avlu içinden iki basamak inilerek dar aralıktan ulaşılır. Giriş kuzey cephenin ortasında olup sağında ve solunda iki adet sütunce bulunan dikdörtgen niş içinde yer alan kapı ile sağlanmaktadır. Kapı 78/146 ölçülerinde tek kanatlıdır. Kapının oturduğu eşik, zeminden 24 cm yüksekliktedir. Kapının sağında ve solunda 10 cm çıkıntı bulunmaktadır. Türbe yapısının doğusunda ve batısında dikdörtgen pencere, güneyinde mihrap, güneybatı ve güneydoğu duvarlarında dikdörtgen niş kuzeydoğu ve kuzeybatı duvarlarında kaş kemerli niş bulunmaktadır. Pencere 78/155 cm boyutlarında, zemin döşemesinden 10 cm yüksektedir. Mihrap yarım ongen olup kenar uzunluğu 33 cm, derinliği 43 cm ve yüksekliği 264 cm’dir. Mihrap nişinin sağ duvarında sütunce başlığı sol duvarında başlık ve iki sütunce taşı bulunmaktadır. Nişlerin boyutları 40/60 cm, yerden yüksekliği 100 cm’dir. Birim içerisinde bir adet 187/100 cm boyutlarında sanduka bulunmaktadır. İç mekânda duvar yüksekliği kubbe üzenği seviyesine kadar 4,02 m, duvar genişliği 1,91 m olarak ölçülmüştür (Şekil 4.64).

Şekil 4.64 Sarı Saltuk Türbe planı ve A-A Kesiti (VBM arşivi), İç mekân fotoğrafı

Çatı Planı

Türbenin çatısı dışarıdan piramidal külah şeklindedir. Külahın üst noktası +7,30 kotundadır. +5,55 kotunda saçak silmesi yer almaktadır. Bazalt taş olduğu düşünülen türbe çatısı kiremit malzeme ile örtülmüştür. Suyun tahliyesi için çörten kullanılmıştır. İç mekân kubbe ile örtülüdür. Kubbe çapı 4,65, yüksekliği 2,01 m olarak ölçülmüştür. Kubbe kasağı sekiz adet üzengi taşı üzerinde bulunmaktadır (Şekil 4.65).

Şekil 4.65 Sarı Saltuk Türbesi tavan planı (VBM Arşivi)

Cepheler

Sekizgen planlı türbe cephesi, simetrik bir düzendedir (Şekil 4.66). Dış duvar genişliği 2,60-2,80 m aralığında değişiklik göstermekte ve çatı eşiğine kadar olan duvar yüksekliği kuzey cephede 6,38 m iken diğer cephelerde 5,97 m olarak ölçülmüştür. Diğer cephelerde yüksekliğin daha düşük olmasının sebebi zamanla yükselen avlu döşemesidir. Pencere sütunce kaidelerinin de döşemede gömülü kalması bunun göstergelerinden biridir. +3,36 kotunda 36 cm yüksekliğindeki kitabe, +3,69 kotunda 30 cm yüksekliğe sahip mukarnas ve +4,12 kotunda 13 cm yükseklikteki silme tüm cephelerde devam edip türbe gövdesini sarmaktadır. +5,55 kotunda 15 cm yüksekliğinde ikinci silme sırası yer alır ve +5,97 kotunda piramidal külah eteği başlar. Türbe duvarları kesme taş kaplamadır. Giriş, yapının kuzey yönünde yer almaktadır. Yapının kapısı sağ ve solunda sütunçe olan basık sivri kemerli niş içine yerleştirilmiştir. Niş başlangıç noktası kapı eşiği olup yüksekliği 3,07 m, genişliği 1,47 m dir. Kapı zeminden 20 cm yüksekte bulunan eşiğe oturmaktadır. Kapı 77 cm genişliğinde ve 155 cm yüksekliğindedir.

Kuzeydoğu, kuzeybatı ve güneybatı cephede kitabe bulunurken doğu ve batı cephede dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Pencereler sağ ve solunda sütunçe olan basık sivri kemerli niş içine yerleştirilmiştir. Pencere boşlukları düz lento ile geçilmiştir. Doğu cephe pencere lentosu üzerinde, basık tahfif kemeri bulunmaktadır. Pencere boyutları 77/155 cm olup yerden yüksekliği 7 cm'dir. Niş genişliği 1,44 m'dir. Sivri kemer üzengi noktası +2,26 m kotunda başlayarak +3,26 kotunda tamamlanır. Yapının güneydoğu cephesinin doğu köşesinde +2,30 kotunda iki adet üzengi taşı ve üç sıra kemer dizilimi mevcuttur. Pencere önünde lokma demir korkuluk yer almaktadır. Yapının güney duvarının ortasında birinci avlu ve ikinci avluyu ayıran duvar başlamıştır.

Şekil 4.66 Sarı Saltuk Türbesi Kuzey, Doğu, Batı ve Güney cephe fotoğrafı

Süsleme Öğeleri

Pencereler ile hareketlendirilen türbe yapısı bazalt ve kalker taşın bir arada kullanımı ile zengin bir görünüme kavuşmuştur. Cephede kullanılan mukarnas dizilimi iki silme sırası ve pencere, kapı yanlarında yer alan sütunceler ile pekiştirilmiştir.

Cepheyi saran mukarnas silme; iki sıra mukarnas dizilimi olup mukarnas yuvaları yuvarlak kemer formundadır ve Osmanlı Dönemi badem motifi ile dolgulanmıştır. Mukarnasların alt sırası topaç ile bitmiştir.

Batı ve doğu cephesinde pencere nişini sınırlandıran sütunçe gövdeleri, burmalı yivlerle hareketlendirilmiştir. Sütunçe başlığı gövdeden burmalı bilezik ile ayrılmıştır ve prizmal sütunçe başlığına rumi-palmet ve bitkisel motifler işlenmiştir. Prizmal bölümün üst yüzeyinde yarım sekizgen yıldız motif dizilimi mevcuttur.

İç mekânda yer alan mihrap, mukarnas kavsaralı olup iki yanda sütunce ile sınırlandırılmıştır. Sütuncelerin yüzeyi rumi bezemeli olup başlıklar bilezik ile gövdeden ayrılmaktadır. Mihrap nişi geometrik bezemeler ile detaylandırılmıştır. Gülbezek motiflerin kullanıldığı mihrap çerçevesi mukarnas bordur ile sınırlandırılmıştır (Şekil 4.67).

Şekil 4.67 Sarı Saltuk Türbesi dış cephe süsleme öğeleri ve mihrap motifleri

Yapım tekniği ve malzeme kullanımı

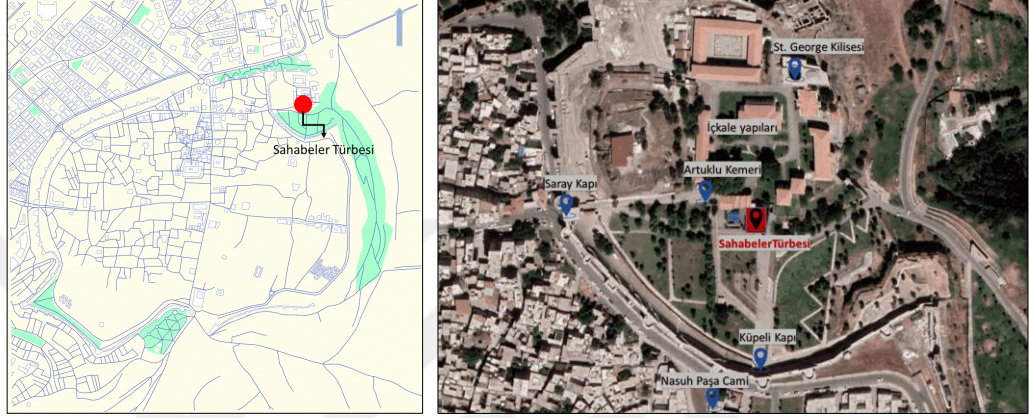
Kâgir yapının duvarları taşıyıcı eleman olarak kullanılmıştır. Yapı gövdesi yonu taş ile inşa edilmiştir. Duvar kalınlığı 91-96 cm aralığında değişkenlik göstermektedir. Basık kubbe olan üst örtü yatayda 4,65 m genişlikte, düşeyde 2,01 m yüksekliktedir. Yapıda tahfif kemerleri kullanılarak pencere lentolarına gelen yük hafifletilmiştir.

Duvarları bazalt taş olarak inşa edilen yapının, sütunce, kitabe, mukarnas ve mihrap elemanlarında kalker kullanımı mevcuttur. Külâh malzemesi belli olmamak ile birlikte tamamen alaturka kiremit ile örtülüdür. Dört cephede bulunan çörtlenler bazalt taş ile yapılmıştır. Pencere ve kapı malzemesi ahşap olup lokma demir korkulukları bulunmaktadır. Mekânın döşemesi kaba yonu bazalt taş malzeme ile yapılmıştır. Türbenin iç duvarları ve kubbesi çimento esaslı harç ile sıvanıp boyanmıştır. Derz malzemesi olarak kireç esaslı harç kullanılmıştır.

4.2.11 Sahabeler Türbesi

Türbenin yeri ve konumu

Diyarbakır Suriçinin kuzeydoğu bölümünde İçkale bölgesi içinde, Cevat Paşa Mahallesi İçkale Sokakta 32 ada 31 parselde yer almaktadır. Yapının yakın çevresinde Hz. Süleyman Cami, İç kale yapıları, Havlet Baba Türbesi, Saray Kapı, Küpeli Kapı, Dabanoğlu türbesi, Nasuh Paşa Camii yer almaktadır (Şekil 4.68).

Şekil 4.68 Sahabeler Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022)

Sahabeler Türbesi, Hz. Süleyman Caminin batı duvarına bitişik cepheleri cami avlusuna bakacak şekilde konumlanmıştır. İki avlu girişi bulunan caminin ana girişi batı yönünde İçkale 2. Sokaktan, diğer girişi güney yönde İçkale Sokaktan sağlanmaktadır (Şekil 4.69).

Şekil 4.69 Sahabeler Türbesi vaziyet planı (VGM Arşivi üzerinden düzenleme yapılmıştır) İçkale sokaktan türbe görünümü

Tarihçesi

Hız. Süleyman Caminin (İçkale Camii veya Nasiriyye Camii olarak adlandırılan) içinde bulunan Sahabeler Türbesinin, dönemin valisi Silahtar Murtaza Paşa¹¹ tarafından yaptırıldığını gösteren kitabe bulunmaktadır. 1631-1633 yıllarında görev yaptığı dönemde camiye onarmış ve türbe yaptırmıştır (Beysanoğlu, 2003; Sözen, 1971). 1875 yılında Vali Ahmet Tevfik Paşa tarafından onarım görmüştür (Tuncer, 1996).

Türbe tarihi, bölgede yaşayanlara ve kaynaklara göre Diyarbakır'ın İslam ordusu tarafından fethedildiği tarih 639 m. yılına dayanmaktadır. İslam fatihlerinden Halid bin Velid'in oğlu Süleyman ile fetih döneminde şehit düşen diğer sahabeler bu türbede yatmaktadır (Günkut, 1939; Sözen, 1971).

Türbede yer alan bilgilendirme levhasına göre; İyaz Bib Ganem komutasında Diyarbakır'ın fethine katılıp şehit düşen sahabelerin, fetih sonrası defnedildikleri türbe üzerine Hz. Süleyman Cami'nin inşa edildiği düşünülmekte ve burada medfun 27 sahabenin isimleri; Hz. Süleyman b. Halid, Hz. Rıdvan, Hz. Mes'ud, Hz. Beşir, Hz. Hamza, Hz. Amr, Hz. Şa'be, Hz. Sabit, Hz. Zeyd (2), Hz. Halid (2), Hz. Nu'man, Hz. Muhammed (2), Hz. Abdullah (3), Hz. Hasan (2), Hz. Ka'b-i Zışan, Hz. Fudayl, Hz. Malik, Hz. Fahr, Hz. Ebu'l-Hamd, Hz. Ebu Nasr ve Hz. Muğire'dir. Türbe bu mezarlar üzerine yaptırılmıştır (Şekil 4.70).

Şekil 4.70 Sahabeler Türbesi genel görünüşü (VBM arşivi) ve bilgilendirme levhası

Hız. Süleyman Camii ise ilk inşa tarihi bilinmeyip minaresinde yer alan kitabeğe göre Nisanoğulları'ndan Ebu'l Kasım Ali tarafından yaptırılmıştır (Beysanoğlu, 2003; Sözen, 1971). Evliya Çelebi "...Hazret-i Ebubekir halifeliğinde bu kaleyi Hâlid ibn

¹¹ Silahtar Murtaza Paşa (h.1041-1043) m. 1631-1633 yılları arasında Diyarbakır'a 2 yıl valilik yapmış, Diyarbakır'da cami ve birkaç çeşme yaptırmıştır (İzğöer, 1999).

Velid fethettiğinde ilk olarak yapılan, bu iç kalede Hazret-i Hâlid Camiidir. Hâlid oğlu hazretleri camii yanında yatar ...” (Çelebi, 2010).

Türbe yapısı, Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 1980 Yılında 19.01.1980 A/2082 karar ve 18.12.2009 tarih 3528 karar ile tescillenmiştir (Ek 50).

Silahtar Murtaza Paşa döneminde genel görünümü tamamlanan Hz. Süleyman Camii 1960–1961, 1974–1975–1976–1977, 2004 yıllarında onarım görmüştür.

Kitabe

Kuzey cephede, revak bölümünde, güney ve batı cephede olmak üzere dört adet kitabesi bulunmaktadır. Türbe mekânı ve revak bölümünde yer alan mezar şahide taşlarında da kitabe bulunmaktadır.

Kuzey cephede yer alan kitabe (Ek 51), Silahtar Murtaza Paşayı anlatmaktadır; İkinci kitabe, revak bölümü batı duvarında sağ yönde bulunan pencere üzerindedir. Murtaza Paşanın, türbe yapısını altında yatan sahabeler için yaptırdığını anlatmaktadır. (Akgüç, 2010; Beysanoğlu, 2003). Kitabenin dili Osmanlı Türkçesi olup taş malzemeye kabartma yöntemi kullanılarak celi sülüs hat ile yazılan kitabe metni;

“Halid oğlu fatih-i Amid Süleyman hazreti / Kim yirmi dört sahabeyle olup bunda şehid / Kubbenin altında medfundur sahabe cümlesi / Bu müşerref yerde mesken kıldılar vakt-i medid / Murtaza Paşa silahdara Hûda ihsân edüb / Bir müzehheb perde astı üstüne anın cedid / Kıldı ihyâ zib ü ziynetle der ü divarını / Kim okursa Fâtiha rûz-i ceza ola said” (Beysanoğlu, 2003).

Üçüncü kitabe, revak bölümü batı duvarının sol yöndeki pencere üzerinde yer alır. Bu kitabe Murtaza Paşa'nın oğlunun ölümünü anlatmaktadır. Dördüncü kitabe güney duvarda türbe giriş kapısı üzerinde yer alır (Ek 52).

“Silahtar Murtaza Paşa Huda'nın avnı lutfuyla / Açup beş pencere dört tak ile bu cami'i ihya / Akıttı ab-ı kevser gibi sular, yaptı bir mektep / Musalla saf mermerle çevürdi zinneti ziba. / Metanetle kıla ta ruz-i haşır olunca ahınla./ Kafes-i kaşi? mezheb-i naş ile cenetü'l - me'va / Cihanda bir nişan oldu dua etsin hep görenler / Huda kıla makam-ı ahrette cenet-i a'la” (Yıldız İ. , 2011).

Revak bölümünde gömülü olanlar;

Kuzeyde yer alan ilk sanduka Esad Muhlis Paşa¹²'nin sandukasıdır.

Esad Muhlis Paşa'nın yanında yer alan ikinci mezar Mehmet Reşit Paşa¹³'nin mezarıdır.

Mehmet Reşit Paşa'nın mezarının yanında üçüncü sırada Abdurrahman Efendi'nin mezarı bulunmaktadır. Mezar kitabesine göre h. 1127/1812 yılında vefat etmiştir. (Bulduk, 2007; İzgöer, 1999).

Abdurrahman Efendi mezarının yanında bulunan dördüncü mezar İbrahim Paşa'ya aittir (Çığ, 2017). Mezar kitabesine göre h.1276/1859 yılında vefat etmiştir.

İbrahim Paşadan sonra beşinci mezar Mahmud Muhtar¹⁴'in mezarıdır (Çığ, 2017). Baş şahidesinde kitabe bulunmaktadır.

Mahmud Muhtar mezarından sonra gelen altıncı mezar Şeri Hâkim Muhammed Tevfik Efendi'nin validesi Hatice Hanım'ın mezarıdır (Çığ, 2017). Mezar kitabesine göre h. 1318/ 1900 yılında vefat etmiştir.

Hatice Hanımın mezarından sonra güney bölümde Osman Nesim¹⁵ mezarı bulunmaktadır (Bulduk, 2007; İzgöer, 1999). Mezar taşına göre h. 1274/1857 m. yılında vefat etmiştir.

Revak bölümünde Osman Nesim mezarından sonra Milli Aşiret Reisi İbrahim Paşazadenin mezarı bulunmaktadır. Mezar ayak şahidesinde yer alan kitabeğe göre h. 1328/1910 m. yılında vefat etmiştir.

Revak bölümünün güney kısmında doğu penceresine yakın bulunan dokuzuncu mezar, Numan Paşa¹⁶'nın oğlunun mezarıdır (Bulduk, 2007; İzgöer, 1999). Kitabede yazan tarih h. 1172/ 1758 dir (Ek 53).

---

¹² Esad Muhlis Paşa; 1264/1846'da Diyarbakır valisi olup 3 yıl 3 ay bu görevde kalmıştır (İzgöer, 1999)

¹³ Reşit paşa, Sultan II. Mahmut vezirlerinden olup h.1249/1833 m. yılında Diyarbakır valisi olarak atanmış iki yıl sekiz ay bu görevde kalmıştır. 1252/1836 yılında vefat etmiştir (Bulduk, 2007)

¹⁴ Mahmut Muhtar, 1275/1859 yılında Diyarbakır'da vali olarak atanmış on üç ay valilik yapıp vefat etmiştir (İzgöer, 1999; Bulduk, 2007).

¹⁵ Osman Nesim h.1273/1856 m. yılında Diyarbakır'a vali olarak atanmış Vali Gali Besim Paşa'nın oğludur (İzgöer, 1999; Bulduk, 2007).

¹⁶ Numan Paşa, h. 1172/1758 m. Yılında Diyarbakır'a vali olarak atanan ve bir yıl boyunca valilik yapmıştır (İzgöer, 1999; Bulduk, 2007).

Türbe içinde yer alan mezarlardan biri Silahtar Murtaza Paşa'nın kızı Hatice Hanım'a aittir. Mezar ayak kitabesinde h. 1068/1658 m. yazmaktadır.

Türbe içerisindeki bir diğer mezar, Köprülü (Mirahor) Mustafa Paşa¹⁷'nin kızı Lübabe Hanım'a aittir. Kitabesindeki metne göre h. 1121/1709 m. tarihinde vefat etmiştir (Bulduk, 2007; İzgöer, 1999).

Bir diğer mezar Silahtar Murtaza Paşa'nın oğlunun mezarıdır. Kitabedeki metne göre h. 1029/ 1620 m. yılında vefat etmiştir.

Murtaza Paşa'nın oğlunun mezarının yanında, Ömer Bey¹⁸'in mezarı bulunmaktadır. Kitabede yer alan metne göre h. 1093/1682 yılında vefat etmiştir (Bulduk, 2007; İzgöer, 1999).

Lübabe Hanımın mezarının yanında yer alan sanduka Hz. Süleyman'ın (r.a) mezarını temsilen bırakılmıştır (Çığ, 2017). Bir diğer mezar isimsiz kaldığından okunamamaktadır (Ek 54).

Yapılan incelemeler sonucunda türbe içindeki mezar kitabelerinde yer alan tarihe göre mezarların çoğunlukla 17. yüzyıla ait olduğu, bir mezar yapısının 18. yüzyıla ait olduğu tespit edilmiştir. İç bölümde yer alan en eski tarihli mezar (1620), türbe yapım tarihinden (1631-33) önce olup türbeyi yaptıran Murtaza Paşa'nın oğluna aittir.

Revak bölümünde yer alan mezarlar incelendiğinde; mezar yapılarının biri 18. yy, altı mezar 19. yy ve iki mezar yapısı 20. yy a aittir. Revak bölümünde yer alan mezarların ilk planda düşünülmediği ve daha sonraki onarımlarda eklendiği anlaşılmaktadır.

Yapının mimari özellikleri

Türbe yapısı kare planlı, içten kubbe dıştan külah ile örtülüdür.

Plan

Yapı, kare planlı türbe birimi ile birimi güney ve batıdan saran L formunda revak bölümü ve türbe mekanının yanındaki dikdörtgen birimden oluşmaktadır (Şekil 4.71).

Türbe yapısına ulaşım revaktan sağlanmaktadır. Revak bölümüne avludan; kuzey yönde üç basamak, batı yönde ise dört basamak ile ulaşılmaktadır. Türbe bitişiğinde

---

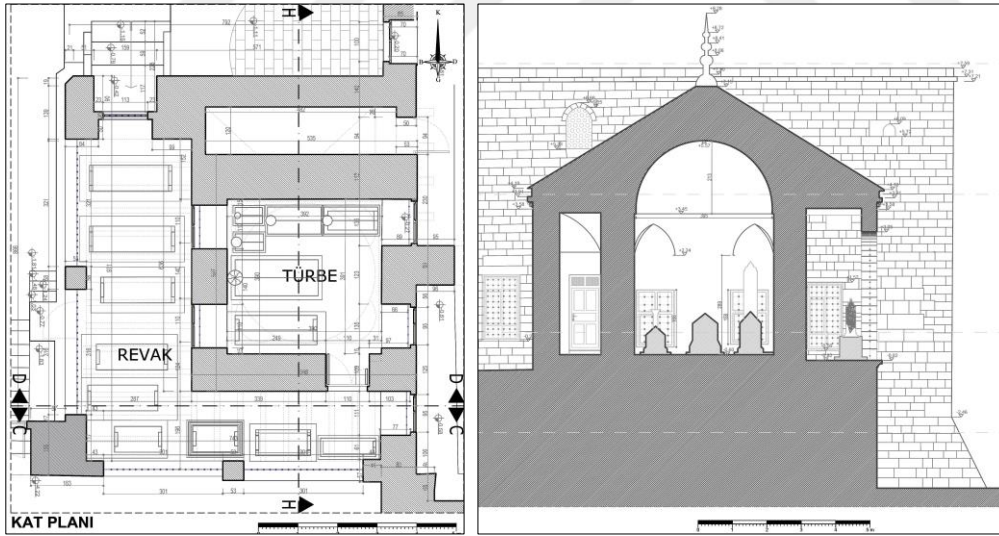
¹⁷ Köprülü (Mirahor) Mustafa Paşa ,h. 1071/1661 m. yılı Diyarbakır'a valisidir (İzgöer, 1999; Bulduk, 2007).

¹⁸ Ömer Bey, 1089 yılında Diyarbakır'a vali olan Kemankuş Mahmut paşanın oğludur (Bulduk, 2007).

yer alan dikdörtgen birime ulaşım caminin harim bölümünden kapı ile sağlanmaktadır. Türbe ve revak bölümünde mezarlar yer almaktadır (Ek 55).

Türbe alanı 34 m², revak bölümü 44,83 m² olup toplamda 78,83 m²'lik alana oturmaktadır. Türbe birimi iç ölçüleri 390/390 cm, dış ölçüleri 568/597 cm'dir. Revak bölümünde doğu duvarı 812 cm, güney duvarı 743 cm'dir. Türbe içinde 6 sanduka, revak bölümünde 9 sanduka bulunmaktadır. Türbe birimine giriş güney yönde revak içinden sağlanmakta, birimin doğu ve batısında ikişer adet pencere bulunmaktadır. Doğu pencereleri caminin harim alanına açılırken batı pencereler revak bölümüne açılmaktadır. Türbe biriminin yanındaki dikdörtgen birim ölçüleri 482/120 cm'dir.

Revak bölümünün batı bölümünde iki kemer açıklığı güney bölümünde iki kemer açıklığı ve doğusunda bir pencere bulunmaktadır. Batı bölümündeki kemerler cami avlusuna açılmakta ve kemer açıklığı 321 cm ile 317 cm arasında değişkenlik göstermektedir. Güney duvarda bulunan kemer açıklığı dış cepheye açılmakta ve kemer açıklığı 301 cm'dir.

Şekil 4.71 Sahabeler Türbesi kat planı ve H-H kesiti

Türbenin iç mekânı incelendiğinde; doğu bölümünde bulunan pencereler 95/158 ve 107/166 cm boyutlarındadır. Pencere korkulukları türbe mekanına bakmakta ve bu pencerelerin camiye ait olduğunu göstermektedir. İki pencere arasında çini alt tabakası bulunmakta ve bu ara bölmede yer alan çinilerin, bir tam karo ile iki buçuk dikdörtgen dilimi günümüze ulaşabilmiştir. Birimin kuzey duvarı sade olmakla beraber bu duvarda kapatılmış kapı bulunmaktadır. Kapı izi lento ve yonu taş diziliminden

anlaşılmaktadır. Birimin batı yönünde bulunan pencere arası duvarda ve güney duvarda çiniler mevcuttur.

Revaklı bölümün doğu duvarında bulunan pencere 99/199 cm boyutlarında olup caminin harim bölümünden revaka açılmaktadır. Güney bölümünde yer alan basık sivri kemerin üzengisi zeminden 188 cm yüksekte, tepe noktası 370 cm yüksekliktedir. Batı yönünde yer alan kemer üzengi seviyesi zeminden 180 cm yüksekte, tepe noktası 368 cm yüksektedir. Birimin kuzey ve batı duvarı türbe biriminin dış duvarıdır. Kuzey duvarında 110/186 cm boyutunda türbe giriş kapısı ile kapı üstünde kitabe yer almaktadır (Şekil 4.72). Doğu duvarında türbe mekanının iki penceresi bulunmakta pencere üzerinde kitabe bulunmaktadır.

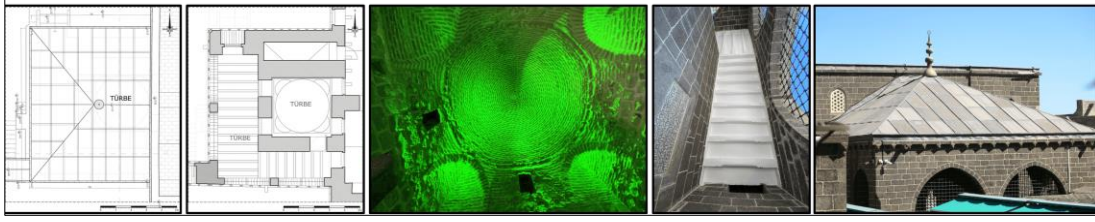

Şekil 4.72 Sahabeler Türbesi iç mekân ve revak bölüm fotoğrafları

Çatı planı

Türbe birimi iç mekânda kubbe olup kareden kubbeye geçişte tromp kullanılmıştır. Kubbe çapı 3,95 m, yüksekliği 2,13 m'dir. Tromp üzengi noktası zeminden 2,89 m yüksektedir. Revak bölümü içten ahşap kirişleme olup zeminden 4,43 m yüksektedir.

Yapı çatısı, dış cepheden 40-45 cm aralık ile atılan 19/21 cm boyutlarında bingi taşları üzerinde yer alan saçak taşına oturmaktadır. Saçak taşının yüksekliği 14 cm olup saçak altında yer alan üç adet çörtlen ile su zemine akıtılmaktadır. Çörtlenlerin ikisi batı cephede biri güney cephede bulunmaktadır. Yapı çatısı dıştan üç birimi örtecek şekilde kırma çatıdır. Çatı saçaktan 3,26 m yükselerek tamamlanır. Çatı üstünde hilal ile taçlandırılan alem bulunmaktadır (Şekil 4.73).

Şekil 4.73 Sahabeler Türbesi çatı ve tavan planı (VBM arşivi), Türbe, revak tavanı ve çatı fotoğrafı

Cepheler

Türbe yapısının doğu cephesi yapı ile bitişiktir. Kuzey ve batı cephesi cami avlusuna bakarken güney cephesi avlu dışında kalmaktadır. Kuzey cephede revaklı bölüme giriş kapısı basık sivri kemerli niş içinde yer almaktadır ve dikdörtgen düzendedir. Yapının batı ve güney cephesinde revak kemerleri mevcut olup güney cephede kemer alt kotunda silme bulunmaktadır. Revak kemerleri lokma demir korkuluk ile kapatılmıştır. Çatı eteğinde tüm cepheyi saran bingi dizilimi ve saçak bulunmaktadır (Şekil 4.74).

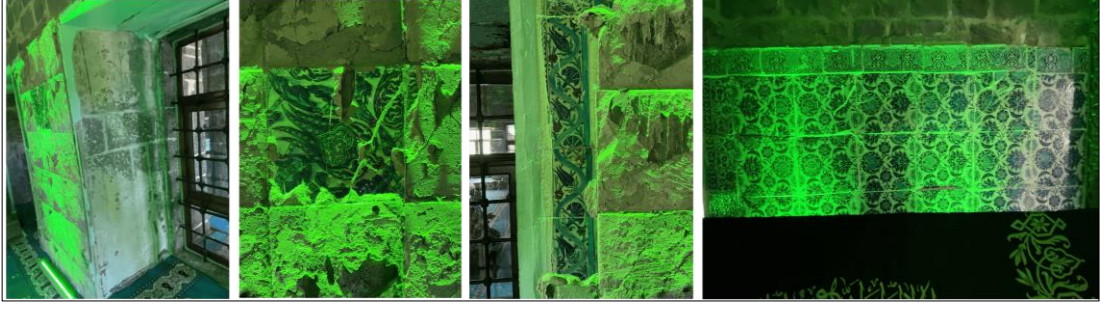

Şekil 4.74 Sahabeler Türbesi Kuzey, Batı, Güney cephe

Süsleme öğeleri

Pencereler ve revak, türbe yapısına hareket kazandırmıştır. Süsleme olarak iç mekân doğu, batı ve güney duvarında çini kullanılmıştır. Güney duvarında kullanılan çini motiflerinde penç, hatayi, hançere ve narçiçeği motifleri ile afyon kozası, sümbül, karanfil, zambak, lâle ve gonca motifleri görülmektedir. Karo panolarda bitkisel süslemeler kullanılmıştır. Bordür çinilerinde palmet, rumi kombinasyonu yapılarak bitkisel süslemeler yapılmıştır.

Doğu pencere yanlarında kalem işi süsleme kalıntıları mevcuttur. Karanfil motifleri iç yüzeyinde bulunurken filato ile ayrılan bordürde dikey ekseninde kıvrımlı dal üzerine yerleştirilen lale ve karanfil motifleri mevcuttur (Şekil 4.75).

Şekil 4.75 Sahabeler Türbesi kalemîşi ve çini motifleri

Yapım tekniği ve malzeme kullanımı

Kâgir yapının duvarları taşıyıcı eleman olarak kullanılmıştır. Yapı yonu taş ile inşa edilmiştir. Duvar kalınlığı türbe mekânında 88-113 cm aralığında, revak biriminde 53-57 cm aralığında değişkenlik göstermektedir.

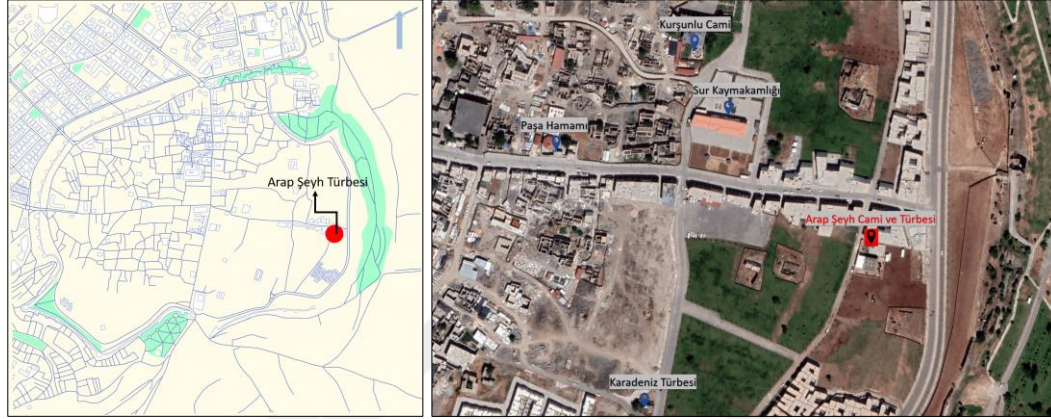
Yapı duvarları ve döşemesi yonu bazalt taştır. Türbe biriminde kubbe ve tromplar tuğla malzeme ile yapılmıştır. Revak bölümü ahşap kirişleme olup ahşap yüzeyi boyanmıştır. Pencere ve revak bölümünün bulunan korkuluklar lokma demir korkuluktur. Türbe biriminin kapısı ahşap malzeme, revak bölümünde kapı malzemesi lokma demir korkuluktur. Türbe biriminde bulunan beş sanduka bazalt taş, bir sanduka ise ahşap malzemedен yapılmıştır. Revak bölümünde yer alan sandukalardan ikisi bazalt olup diğer yedi sanduka mermer malzemedir.

Yapı üst kotunda yer alan bingi, saçak ve çörttenler bazalt taş ile yapılmıştır. Yapı çatısı kurşun kaplama olup alemi bakırdır. Derz malzemesi olarak kireç esaslı harç kullanılmıştır.

4.2.12 Arap Şeyh Türbesi

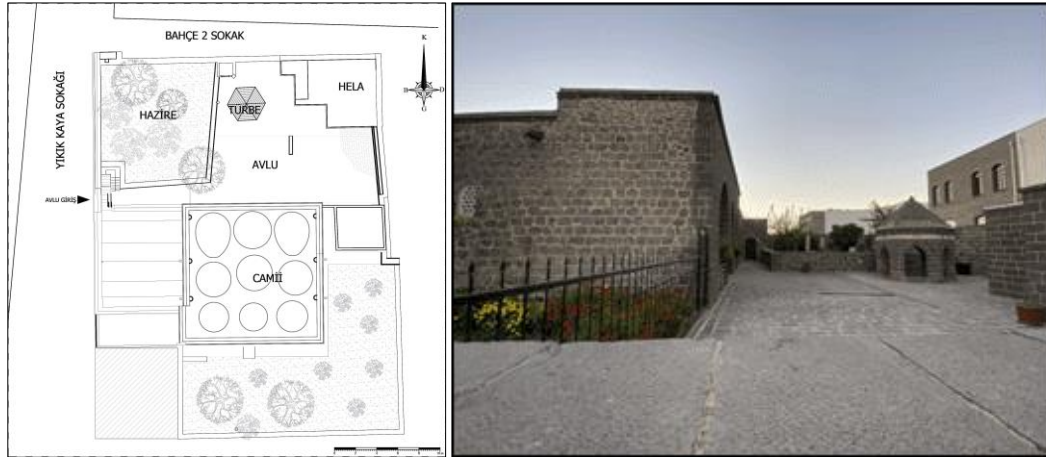
Türbenin yeri ve konumu

Diyarbakır Suriçinin kuzeydoğu bölümünde, Hasırlı Mahallesi, Yıkıkkaya Sokak ve Bahçe 2 Sokak kesişim noktasında 20096 ada 2 parselde Arap Şeyh Camii avlusunda yer almaktadır. Yapının yakın çevresinde Sur Kaymakamlığı (Süleyman Nazif İlkokulu), Kurşunlu Cami, Paşa Hamamı yer almaktadır (Şekil 4.76).

Şekil 4.76 Arap Şeyh Türbesi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022)

Arap Şeyh Türbesi, Arap Şeyh Caminin kuzey avlusunda hazireye yakın bir şekilde konumlanmıştır. İki sokağın birleşim noktasındaki köşeye yerleşen cami girişi batı bölümde yer almaktadır. (Şekil 4.77).

Şekil 4.77 Arap Şeyh Camii ve Türbesi vaziyet planı (VGM Arşivi), Türbe görünümü

Tarihçesi

Kesin yapım tarihi ile ilgili bir veriye ulaşılamamıştır. Sözen (1971)'e göre; Arap Şeyh Camii 1644-1650 yılları arasında Diyarbakır'a valilik yapan Kara Mustafa Paşa¹⁹ tarafından yaptırılmıştır 17. yüzyılda inşa edilen cami yapısı ile türbe arasında bir bağlantı bulunmamak ile beraber aynı döneme tarihlendirilmektedir (Sözen, 1971).

Beysanoğlu (2003)'te Arap Şeyh Türbesi'nin cami ile beraber yapıldığı, caminin inşa edildiği dönemde Arap Şeyh (veya Arap Şah)'ın gömülü olduğu ve mezarın üzerinde türbe yapılıp camiye adını verdiği bilgisi geçmektedir (Beysanoğlu, 2003).

Caminin bulunduğu mahalle 1827 Diyarbakır Şerriye Sicillerinde Arap Şeyh²⁰ adı ile geçmeye başlamış ve daha sonraki dönemlerde ismini korumuştur (Yılmazçelik, 2014). Bu veriden caminin isminin, bulunduğu mahalleye verildiği bilgisine ulaşılmaktadır.

Türbe kitabesi bulunmamakta fakat cami giriş kapısında yer alan kitabede;

- “1- Teâl Allah zehi himmet edüp hayrat eshabına, Muhakkak bezi oluna her biri avâz edüp el(?) 2- İmaret ettiler mescit olunca camii Cuma hediyeye oldu nev minber okuttu hutbe-i ekmele
- 3- Cemaat-ı kâmil itmamına vaiz söyledi tarih salâdır Mescid-i Kılbaş oldu camii kümmel”

(Tuncer, 2012) yer alan bilgiye göre hayır sahibi birinin bakım yaptırdığı, minber ekleyip Kılbaş Mescidini camiye çevirdiği anlaşılmaktadır.

Türbe yapısı 1947-2001 yılları arası şadırvan olarak kullanılmış ve 2001 yılında onarım görüp eski haline geri getirilmiştir. (Ek 56) Tuncer (2012) 2001 yılında yapılan araştırma kazısında cenaze, kemik vb.'ne rastlanmadığı, toprak dolgu olduğu bilgisini aktarmakta ve şadırvana dönüştürülürken buradaki mezarın hazireye veya başka bir yere taşındığına değinmektedir (Tuncer, 2012).

---

¹⁹ Kara Mustafa Paşa h. 1054/1644 yılında 1 yıl, h.1060/1650 yılında 1 yıl Diyarbakır vilayetinde valilik yapmıştır (İzgöer, 1999).

²⁰ “... Şecerede Arap Şeyh, Es-Seyyid Şeyh Hasan el-Kuseyri olup Hz. Hüseyinin 40. Sıradaki torunudur.” (Tuncer, 2012)

Türbe yapısı, Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 1980 Yılında 19.01.1980 A/2082 ve 18.12.2009 tarih 2754 no'lu karar ile tescillenmiştir.

Yapının mimari özellikleri

Altıgen planlı türbe yapısı baldaken tarzda inşa edilmiştir. Ayaklar üzerine oturan üst örtü içten kubbe dıştan piramidal konik şeklindedir. Cami ile aynı avlu içerisinde bulunan türbenin batı bölümünde Osmanlı Dönemi mezar başlıklarına sahip olan hazire alanı bulunmaktadır.

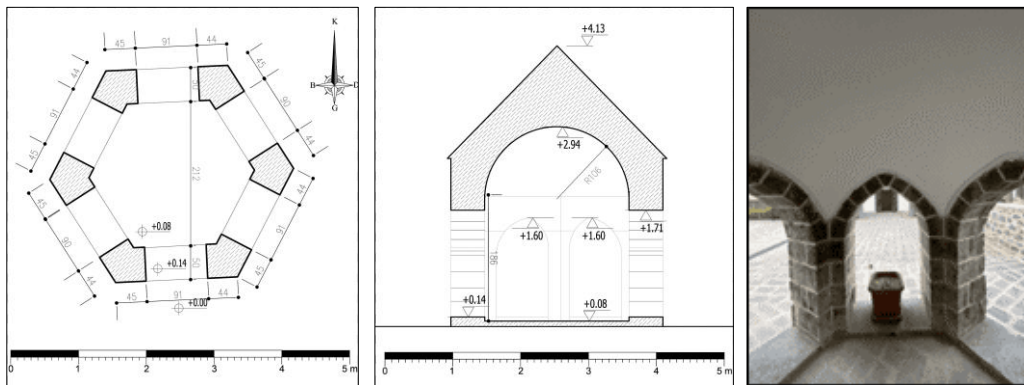
Plan

Türbe yapısı Arap Şeyh Caminin kuzey avlusunda yer almakta, yapıya ulaşım avludan sağlanmaktadır. Türbe yapısı tek birimden oluşmaktadır. Altıgen planlı olup baldaken tarzda inşa edilen türbe yapısı 8,41 m² alana oturmaktadır (Şekil 4.78).

Türbe yapısının çevresi sert zemin olup avlu yürüme yolunda yer almaktadır. Türbeye avlu kotundan bir basamak ile ulaşılır. Türbe eşiği zeminden 14 cm yüksekte olup iç kısım 6 cm alçakta bulunmaktadır. Birime avludan doğrudan ulaşmaktadır.

Türbenin duvarları zeminden başlayan payeler üzerine oturan kemer açıklığına sahip olup her bir duvar genişliği 1,80 m iken kemer genişliği 0,9 m'dir. İç mekânda duvar genişliği 1,20 m olup, duvar yüksekliği kubbe alt kotuna kadar 1,86 m'dir.

Türbe yapısında sanduka bulunmamaktadır.

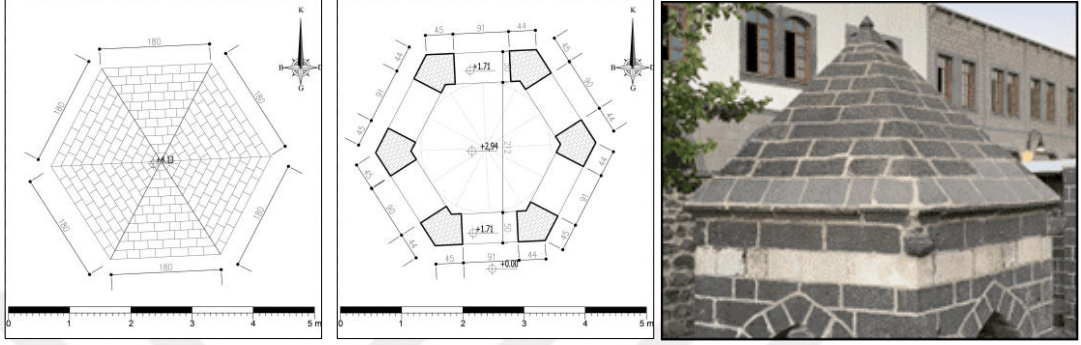

Şekil 4.78 Arap Şeyh Türbesi Kat Planı, Kesiti (VBM Arşivi), İç görünüşü

Çatı planı

Türbenin üzeri iç mekânda kubbe, dışta piramidal külah ile örtülüdür. Altıgen planlı birim pandantifler ile kubbeye geçmiştir. +1,22 m kotunda başlayan pandantifler +1,92

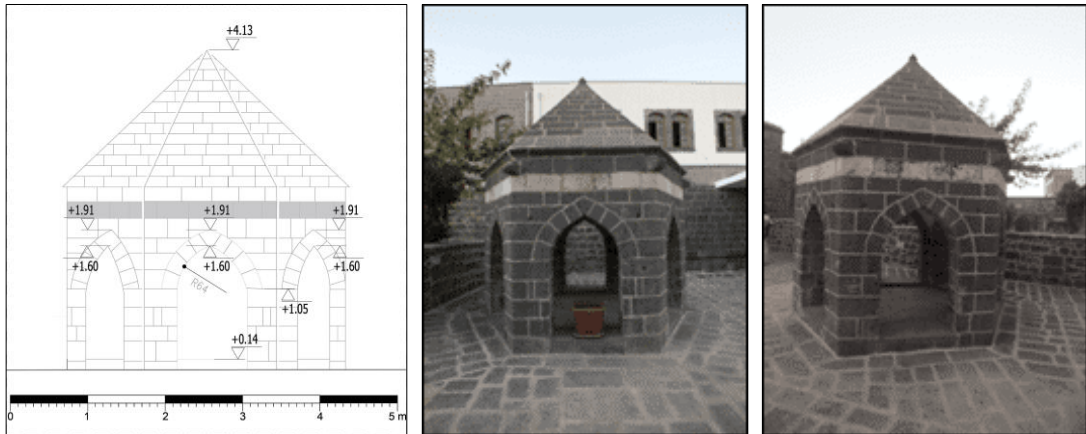
m kotunda kubbe kasnağına bağlanır. +1,92 m kotunda başlaya kubbe iç mekânda +2,94 m kotunda sonlanmaktadır. Kubbe çapı 2,12 m olarak ölçülmüştür. Silme üst kotu +2,47 m'den başlayan piramidal külâh +4,13 kotunda tamamlanmaktadır (Şekil 4.79).

Şekil 4.79 Arap Şeyh Türbesi çatı planı, tavan planı (VBM Arşivi) ve çatı fotoğrafı

Cepheler

Türbe yapısının tüm cepheleri aynı formda olup basık sivri kemerler ile geçilen açıklıklar zemine kadar devam etmektedir. Cephe üst kotu yarım daire silme ile tamamlanarak piramidal külâh bölümüne geçmiştir. Kemer başlangıç noktası eşik olup +0,14 kotudur. Kemer üzengi noktası +1,05, kilit taşı +1,60 kotudur. 10 cm yüksekliğindeki silme +2,36 kotunda tamamlanmaktadır. Silme alt sırasında +2,17 kotunda üzerinde yük olmayan bingi taşları altı köşede de mevcuttur. Piramidal külâh yüksekliği 1,77 m olup +4,13 kotunda tamamlanmaktadır (Şekil 4.80).

Şekil 4.80 Arap Şeyh Türbesi Güney Cephe çizimi (VBM arşivi), Güney ve Kuzeydoğu fotoğrafı

Süsleme Öğeleri

Süsleme öğeleri bulunmayan yapıda farklı malzeme ile taş kullanımı, kemer açıklıkları ve silme cepheye hareketlilik kazandırmıştır.

Yapım tekniği ve malzeme kullanımı

Kâgir yapının duvarları taşıyıcı eleman olarak kullanılmıştır. Yapı duvarları yonu taş ile inşa edilmiştir. Duvar kalınlığı 50 cm'dir. Yapının duvarlarında bazalt taş malzeme kullanılıp tek bir sırada kalker taş kullanılmıştır. Piramidal külah, silme ve bingi taşları tamamen bazalt taş ile yapılmıştır. İç mekânda döşeme ve duvarlarda bazalt taş kullanılmıştır. Yapının pendantif ve kubbe yüzeyi sıvanmıştır. Derz malzemesi olarak kireç esaslı harç kullanılmıştır.

4.2.13 Murtaza Paşa Türbesi

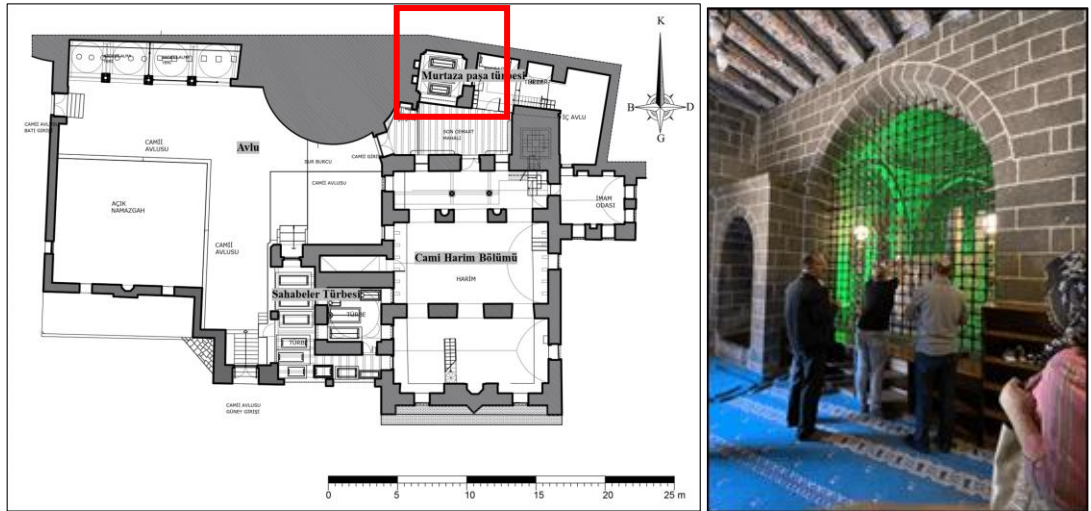
Türbenin yeri ve konumu

Diyarbakır Suriçinin kuzeydoğu bölümünde İçkale bölgesi içinde, Cevat Paşa Mahallesi İçkale Sokakta 32 ada 31 parselde yer almaktadır. Yapının yakın çevresinde İç kale yapıları, Havlet Baba Türbesi, Saray Kapı, Küpeli Kapı, Dabanoğlu Türbesi, Nasuh Paşa Camii yer almaktadır (Şekil 4.81).

Şekil 4.81 Murtaza Paşa Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022)

Murtaza Paşa Türbesi, Hz. Süleyman Cami'nin kuzeyinde son cemaat mahaline bitişik halde konumlanmıştır. Türbeye girişte yer alan Esad Paşa'nın mezarının yer aldığı birimden metal bir kapıyla sağlanmaktadır (Şekil 4.82).

Şekil 4.82 Murtaza Paşa Türbesi planı, son cemaat mahallinden türbe görünümü

Tarihçesi

H.z. Süleyman Camide (İçkale Camii veya Nasırıyye camii olarak adlandırılan) bulunan Murtaza Paşa Türbesinde yer alan mezar kitabesinde h.1069/1658 m. tarihi yazması ve Murtaza Paşa'nın 17. yüzyıl valilerinden olması türbe yapısını 17. Yüzyıl ortalarına tarihlendirmektedir (İzgöer, 1999).

Türbede Silahtar Murtaza Paşa²¹'nin eşi ve iki oğlunun mezarı bulunmaktadır (Bulduk, 2007). Türbe giriş kapısının sol kısmında Esad Paşa'nın²² sandukası yer almaktadır. Türbe yapısı, Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 1980 Yılında 19.01.1980 A/2082 karar ve 18.12.2009 tarih 3528 karar ile tescillenmiştir (Ek 57). H.z. Süleyman Camii 1960–1961, 1974–1975–1976–1977, 2004 yıllarında onarım görmüştür.

Kitabe

Türbede giriş kapısının üzerinde kitabe bulunmaktadır. Kitabe, taş malzeme üzerine celi sülüs hatla kabartma tekniğinde yazılmıştır. Kitabenin dili Osmanlıca Türkçesi olup iki satırdan oluşmaktadır. Kitabe üzerinde türbede meftun olanların Murtaza Paşanın iki oğlu ve hanımı olduğu bilgisi yazmaktadır.

Kitabenin okunuşu; “Sahibül hayrat Silahdar Murtaza Paşa Hazretleri / İki evladı bir ğürmü medfundur. Ruhları için fatiha” (Bulduk, 2007).

Kitabenin anlamı; “Hayır sahibi Silahtar Murtaza Paşa hazretlerinin iki evladı bir eşi gömülüdür. Ruhları için fatiha” (Bulduk, 2007).

İç mekânda yer alan Silahdar Murtaza Paşa'nın oğlu Abdulkadir Bey'in mezarı kuzeyde yer almaktadır. Mezarın ayak şahidesinde, sanduka kapağında ve sandukanın gövdesinde kitabe metni bulunmaktadır. Kitabenin dili Osmanlıca Türkçesi olup celi

---

²¹ Silahtar Murtaza Paşa h.1041/1631 yılında Diyarbakır valisi olup iki yıl bu görevde kalmıştır (İzgöer, 1999).

²² Esad Muhlis Paşa Ayaş müftüsü Hasan Efendi'nin oğludur. II Mahmut döneminde h.1245/1829 Edirne ve Erzurum valisi olmuş daha sonra Sivas, Sayda, Halep, Musul, valiliklerinde bulunup h.1264/1847 yılında Diyarbakır valisi olmuş üç yıl üç ay bu görevde kalmıştır. H.1267/1850 yılında vefat edip Kale cami yakınındaki mezarlığa defnedilmiştir (Bulduk, 2007) (İzgöer, 1999).

sülüs hatla kabartma tekniğinde yazılmıştır. H. 1069/ 1658 m yılında vefat ettiği, ayak şahidesinde yer alan kitabeden anlaşılmaktadır.

İç mekânda yer alan Silahdar Murtaza Paşa'nın eşinin mezarı ortada yer almaktadır. Mezarın kitabesi; ayak şahidesine, sanduka kapağına ve sandukanın gövdesine işlenmiştir. Kitabenin dili Osmanlıca Türkçesi olup celi sülüs hatla kabartma tekniğinde yazılmıştır.

İç mekânda yer alan Silahdar Murtaza Paşa'nın oğlu Ahmet Bey'in mezarı güneyde yer almaktadır. Mezarın kitabesi; ayak şahidesine, sanduka kapağına ve sandukanın gövdesine işlenmiştir. Kitabenin dili Osmanlıca Türkçesi olup celi sülüs hatla kabartma tekniğinde yazılmıştır.

Yapının mimari özellikleri

Plan

Türbe yapısı tek birimden oluşmaktadır. Birim kare planlı olup 20 m² lik alana oturmaktadır. Bitişik olduğu son cemaat mahalinden 58 cm yüksekte, girişinin sağlandığı doğu kısmındaki birimden 60 cm yüksekte yer almaktadır. Türbeye iki basamakla geçiş sağlanmaktadır.

Birime doğu yönündeki dikdörtgen kapıdan giriş yapılarak ulaşılır. Giriş, doğu cephenin ortasında yer almaktadır. Giriş kapısının üzerinde bir adet pencere yer almaktadır. Türbenin doğusunda giriş kapısı ve bir adet pencere, batısında iki adet sivri kemerli niş ve güneyinde lokma demir korkuluklarla kapatılmış hacet penceresi²³ yer almaktadır.

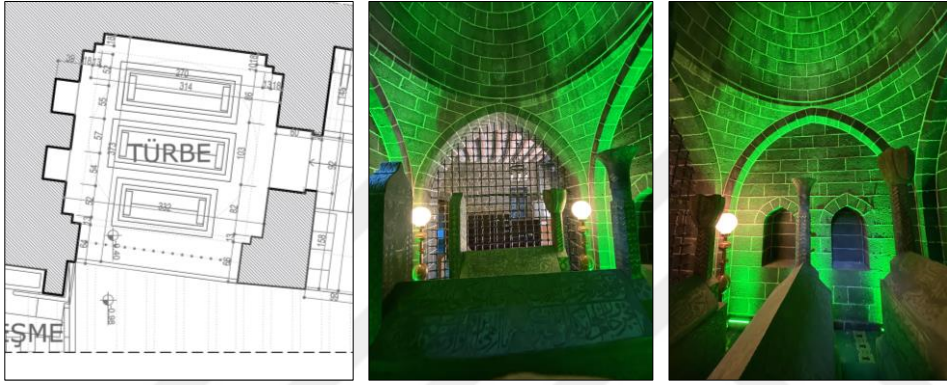
İç mekânda duvar uzunluğu 3,12-3,32 m aralığında değişkenlik göstermektedir. Duvar yüksekliği kemer üzengi kotunda 1,88 m, pandantif üst kotunda 3,37 m olarak ölçülmüştür. Birimi çevreleyen dört duvarda sivri kemer kullanılarak duvarlara hareket kazandırılmıştır. Kapı 0,92 m genişlikte, 1,74 m yüksekliktedir. Girişte yer alan eşik, iç mekân döşemesinden 6 cm yüksekte kalmaktadır. Birimde 1 adet

---

²³ “Hacet dilemek için önünde durarak dua edilen, türbelerde sandukanın bulunduğu odanın içine bakan pencere” (Hasol, 2019).

dikdörtgen formunda pencere bulunmaktadır. Pencere, kapı üzerinde yer alıp döşemeden 2,20 m yüksekte başlamaktadır. Pencere genişliği 0,66 m, yüksekliği 0,87 m olarak ölçülmüştür. Birimde 200/80 cm, 200/80 cm, 167/80 cm boyutlarında üç adet sanduka bulunmaktadır (Ek 58).

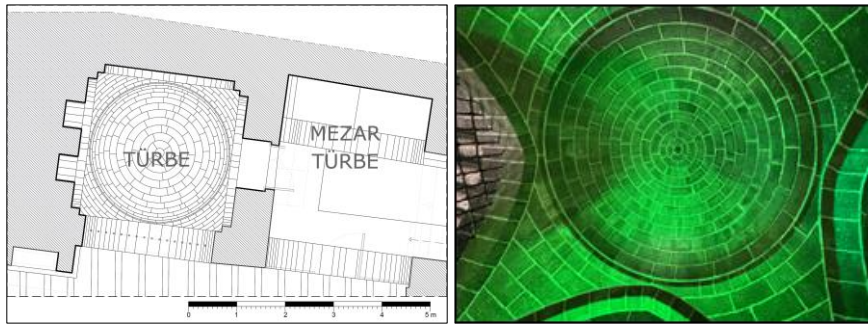
Türbenin giriş bölümünde bulunan Esad Paşa mezarı yerden yükseltilmiş seki üzerinde bulunmaktadır. Batı duvarı türbeye, kuzey duvarı cami duvarına dayanmaktadır. Doğu duvarı 109 cm genişlikte olup güney yönden açık tutulmuştur. Esad Paşa'nın mezarının bulunduğu alanın genişliği 109 cm, uzunluğu 298 cm'dir. Sanduka ölçüleri ise 222/91 cm'dir (Şekil 4.83).

Şekil 4.83 Murtaza Paşa Türbesi kat planı

Çatı Planı

Türbenin üzeri iç mekânda ve dışta kubbe ile örtülüdür. Türbe birimi iç mekânda kubbe olup kareden kubbeye geçişte pandantif kullanılmaktadır. Kare planlı birim pandantiflerle +3,37 m kotunda kubbe kasnağına, +3,37 m kotunda başlayan kubbe kasnağı +3,55 m kotunda kubbeye bağlanmaktadır. Kubbe çapı 2,90 m, yüksekliği 1,52 m olarak ölçülmüştür. Birim cami içerisinde yer almakta olup üzerinde oda bulunmaktadır (Şekil 4.84).

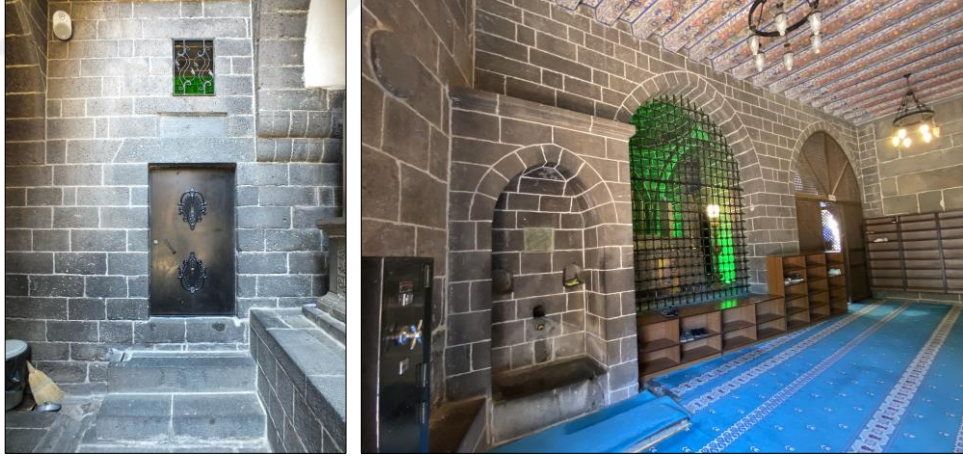
Şekil 4.84 Murtaza Paşa Türbesi tavan çizimi (VBM arşivi) ve tavan fotoğrafı

Cepheler

Türbe yapısı cami içerisinde yer aldığı için türbenin doğu cephesi Esad Paşa mezarının bulunduğu birimin iç duvarı, güney cephesi son cemaat mahalinin iç duvarı olmaktadır. Türbenin batı ve kuzey duvarları İçkale bölgesinin sur duvarına gömülü şekildedir.

Doğu cephesinde giriş kapısı, kitabe ve pencere bulunmaktadır. Türbe kotu camiden yüksekte konumlandırıldığı için kapı altında geçişi sağlamak amacıyla iki basamak yer almaktadır. Cephe, üst kattaki birimin gezemeği ile sonlanmaktadır. Cephenin sağ ve sol uçlarına kemer oturtulmuştur. Sağ kısımdaki kemer başlangıç noktasında ve üst birimin gezemek altında silmeler mevcuttur. Cephe tamamen yonu taştan oluşmaktadır.

Güney cephesinde sivri kemerli, lokma demir parmaklıklı bir pencere yer almaktadır. Cephenin sol kısmında bir çeşme, alt ve sağ kısmında ise ahşap ayakkabılık yer almaktadır. Cephe tamamen yonu taştan oluşmaktadır (Şekil 4.85).

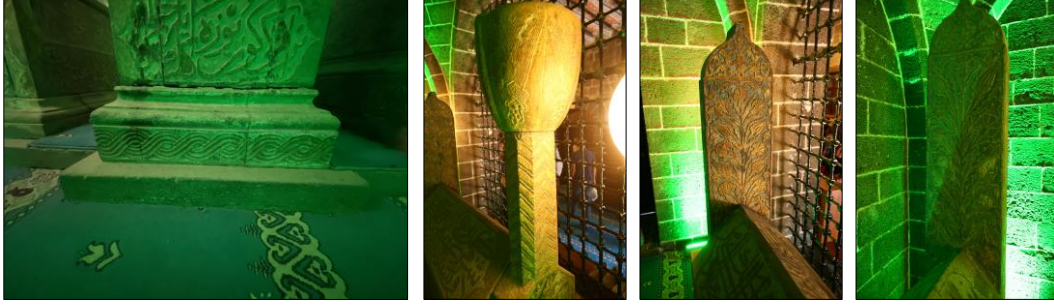

Şekil 4.85 Murtaza Paşa Türbesi Doğu, Güney Cephe görünüşü

Süsleme öğeleri

Güney cephesinde sivri kemerli ve lokma demir parmaklıklı pencere, doğu cephesinde giriş kapısı ve kapı üzerinde yer alan kitabe ve pencere, kemer başlangıcında ve gezemek altında yer alan silme detayları cephelere hareketlilik kazandırmaktadır. Süsleme olarak iç mekânın dört duvarında sivri kemer, kemerlerin aralarında pandantifler ve pandantiflerin üzerindeki kubbe kasnağı ile hareketlilik sağlamaktadır. Güney duvarında lokma demir korkuluk, batı duvarında yer alan iki adet sivri kemerli

niş, doğu duvarında yer alan kapı ve pencere gibi elemanlar iç mekâna hareketlilik sağlamaktadır. Sanduka kaidesinde ve başlıklarda bezemeler bulunmaktadır (Şekil 4.86).

Şekil 4.86 Murtaza Paşa Türbesi Sanduka kaidesindeki bezemeler

Yapım tekniği ve malzeme kullanımı

Kâgir yapının duvarları taşıyıcı eleman olarak kullanılmıştır. Yapı yonu taş ile inşa edilmiştir. Duvar kalınlığı güney duvarında 66 cm, batı duvarında 80 cm'dir.

Yapı duvarları ve döşemesi yonu bazalt taştır. Türbe biriminde üst örtü olan kubbe de yonu bazalt taştan inşa edilmiştir. Batı cephesinde yer alan pencerede ferforje korkuluk, giriş kapısında metal kapı kullanılmıştır. Güney cephesindeki sivri kemerli pencerede lokma demir korkuluk kullanılmıştır. Türbe biriminde yer alan üç sanduka bazalt taş malzemedен yapılmıştır. Derz malzemesi olarak kireç esaslı harç kullanılmıştır.

4.2.14 Dabanoğlu Türbesi

Türbenin yeri ve konumu

Diyarbakır Suriçinin Kuzeydoğu bölümünde, Dabanoğlu Mahallesi Dabanoğlu Sokak 20036 ada 14 parselde yer almaktadır. Yapının yakın çevresinde Nasuh Paşa Cami, İç kale yapıları, Hz. Süleyman Cami, Havlet Baba Türbesi, Zincirkıran Türbesi, İbrahim Bey Camii yer almaktadır (Şekil 4.87).

Şekil 4.87 Dabanoğlu Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022)

Türbe girişi güneyde yer alan Dabanoğlu Sokaktan sağlanır. Türbe yapısı konut yapıları arasında kalan avlu içindedir. Yapıların türbeye uzaklığı doğuda 4,48 m kuzeyde 14,43 m ve batıda 10,48 m'dir (Şekil 4.88).

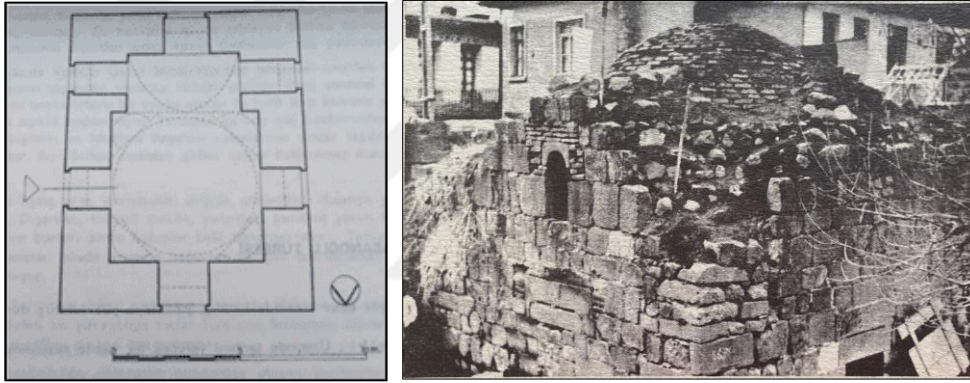

Şekil 4.88 Dabanoğlu Türbesi vaziyet planı (Google Earth), Dabanoğlu sokaktan türbe görünümü

Dabanoğlu türbesi yapı tarihçesi

Diyarbakır'a 7 ay valilik yapan Daltaban Mustafa Paşa²⁴'nın ölümünden sonra onun adına yaptırılmış olduğu düşünülmektedir. (Tuncer, 2012) Mustafa Paşa tarafından inşa ettirilen Dabanoğlu Mescidi ile bağlantısı henüz tespit edilememiştir (Karaca, 2010).

Metin Sözen'in türbe çizimi incelendiğinde doğu cephede kapatılmış bir giriş ve kemerli pencere yer alırken kuzey, güney ve batı cephesinde ise pencere boşlukları bulunmaktadır. Orhan Cezmi Tuncer yapının piramidal külah ile örtülü olabileceğine değinmiştir. (Tuncer, 2012) Daha sonraki dönemlerde türbenin kuzey, doğu ve batı cephesine bitişik nizamda yapı eklendiğinden pencere ve kapının kapatıldığı girişin güneye taşındığı ihtimali doğmaktadır (Şekil 4.89).

Şekil 4.89 Dabanoğlu Türbesi planı ve görünüşü (Sözen, 1971)

VGM mülkiyetinde olan türbe yapısı, 1980 Yılında T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 19.01.1980 tarihi A/2082 karar ile Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 25.11.2010 tarih 3528 karar ile tescillenmiştir (Ek 60).

Yapı kitabesi

Yapı kitabesi bulunmamaktadır. Batı duvarına bitişik bulunan mezar taşı okunacak durumda değildir.

²⁴ 'Daltaban' adı ile bilinen Mustafa Paşa 17. Yy ortalarında manastırda doğmuştur. (Oğuz, 2017) 1702 yılında veziriazam olmuştur. (Sevinç, 2017) Devlet adamı olarak; Babadağı muhafızlığı, Anadolu valiliği, Diyarbakır beylerbeyliği, Bosna valiliği, Rakka beylerbeyliği, Bağdat valiliği gibi görevlere getirilmiştir (Özcan, Dalbatan Mustafa Paşa, 1987). Daltaban Mustafa Paşa H. 1109 (M. 1696) yılında Diyarbakır eyaletine vali olarak atanmıştır. 7 ay boyunca bu görevde kalmıştır. (İzgöer, Diyarbakır Salnameleri, 1999, s. 35) Görev yaptığı dönemde Dabanoğlu Mescidini inşa etmiştir (Beysanoğlu, Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi Akkoyunlular'dan Cumhuriyete Kadar, 2003).

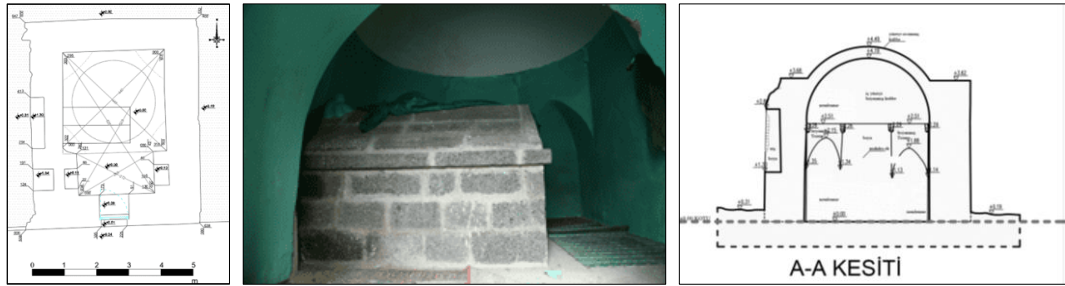
Yapının Mimari Özellikleri

Dabanoğlu Türbesi dikdörtgen planlı, kubbe ile örtülü türbe örneklerindedir.

Plan

Yapı tonozlu giriş bölümü ve türbe birimi olmak üzere iç içe geçmiş iki birimden oluşmaktadır. Yapı dikdörtgen planlı olup 33,83 m²'lik alana oturmaktadır. Türbe yapısına sokaktan basık kemerli kapı ile giriş sağlanmaktadır. Kapı için güney duvarında 5 cm dış oluşturularak kapı iç kısma yerleştirilmiştir. Kapı 90 cm genişliğinde ve 169 cm yüksekliğinde olup tek kanatlıdır. Yapı zemini sokak kotundan 24 cm alt kotta kalmaktadır. Kapı eşiği sokak kotundan 6 cm yüksektir. Güney birim dikdörtgen olup 2,36/1,31 m ölçülerine sahiptir. Birim sivri kemerli tonoz ile örtülüdür. Sivri kemer üzengi noktası +87 cm kotunda yer almaktadır. Bu birimin doğu ve batı duvarlarında birer adet niş bulunmaktadır. Nişler 65 cm genişlikte ve 50 cm yüksekliğindedir.

Sanduka bulunan birim 3,18/3,16 ölçülerinde olup kare planlıdır. Duvarda niş veya pencere bulunmamaktadır. Kare mekândan kubbeye tromp ile geçilmiştir. Duvar yüksekliği kubbe alt kotuna kadar 251 cm'dir. 113 cm kotunda tromplar başlayıp 188 cm kotunda tamamlanmıştır. Birimde bulunan sanduka 209/113 cm boyutlarında olup yüksekliği 138 cm'dir (Şekil 4.90).

Şekil 4.90 Dabanoğlu Türbe planı, iç mekân fotoğrafı, kesit çizimi

Çatı Planı

İki birimden oluşan türbe yapısının kuzey birimi kubbe ile örtülü, güney birimi sivri beşik tonoz ile örtülüdür. Kare planlı birimde, kubbeye geçiş tromplar ile sağlanmıştır. Kuzeydoğu trompu +1,13 kotunda başlayıp +1,88 sonlanmıştır. Kuzeybatı trompu +1,34 kotunda başlayıp +2,15 kotunda tamamlanmıştır. Güneydoğu trompu +1,47 kotunda başlayıp +2,02 kotunda sonlanmıştır. Güneybatı trompu +1,44 kotunda

başlayıp +2.11 kotunda tamamlanmıştır. Kubbe iç mekânda +2,50 kotunda başlayıp +4,19 kotunda tamamlanmıştır. Kubbe 12 adet üzengi taşı ile destelenmiştir. Üzengi taşları 13 cm genişlikte ve 25 cm yüksekliktedir. Kubbe çapı 3,15 m, yüksekliği 1,69 m'dir.

Kuzey birimi sivri beşik tonoz ile örtülüdür. Tonoz üzengi seviyesi +0,87 kotunda, sivri kemerli tonoz tepe noktası +2,15 kotundadır. Yapının çatısı üstten dikdörtgen dam olup kare birimin kubbesi damdan 87 cm yükseklikte sonlanmaktadır (Şekil 4.91).

Şekil 4.91 Dabanoğlu Türbesi dam planı ve iç mekân fotoğrafı

Cepheler

Dikdörtgen planlı türbe cephesi, basit bir düzendedir. Güney cephesi yapının ön görünüşü olup duvar genişliği 5,22 m, kuzey cephesi yapının arka cephesi olup genişliği 5,34 m, doğu cephesinin genişliği 6,39 m, batı cephesinin genişliği 6,57 m olarak ölçülmüştür. Duvar yüksekliği +3,68 m kotunda tamamlanmaktadır. Güney cephe ortasında basık kemerli bir kapı bulunmaktadır. Kapı genişliği 76 cm yüksekliği 155 cm'dir. Kapı üst kotunda 41/48 cm boyutlarında bilgilendirme levhası bulunmaktadır. İnce yonu taştan inşa edilen cephenin +2,97 kotunda iki adet çörten bulunmaktadır. +3,26 kotunda 13 cm yüksekliğinde düz bir silme bulunmaktadır. Silme üst sırasında parapet sırası mevcuttur. Parapet 22 cm yüksekliğinde tek sıra yonu taş ile oluşturulmuştur. Parapet üstünde 79 cm yüksekliğinde korkuluk bulunmaktadır. Kuzey cephede günümüze ulaşamayan merdiven basamak izleri ve duvar izleri mevcuttur (Şekil 4.92).

Şekil 4.92 Dabanoğlu Türbesi Güney, Kuzey, Doğu, Batı cephe çizimi ve fotoğrafı

Süsleme öğeleri

Yapının dış ve iç cepheleri sade tutulmuştur. Motif ve süsleme detaylarına rastlanmamıştır. İç mekânda sanduka yer almaktadır. Yonu taşından inşa edilen sandukanın gövdesi sade olmakla beraber düz silme detayı kullanılmıştır. Başlık burma sarıklı kavuk şeklindedir (Şekil 4.93). Kullanılan bu başlık Osmanlı Döneminde İlmiye ve üst düzey devlet kadrolarında görev yapanların kullandığı sarık tipidir (Berk, 2016)

Şekil 4.93 Dabanoğlu Türbe sandukası- mezar başlığı

Yapım tekniği ve malzeme kullanımı

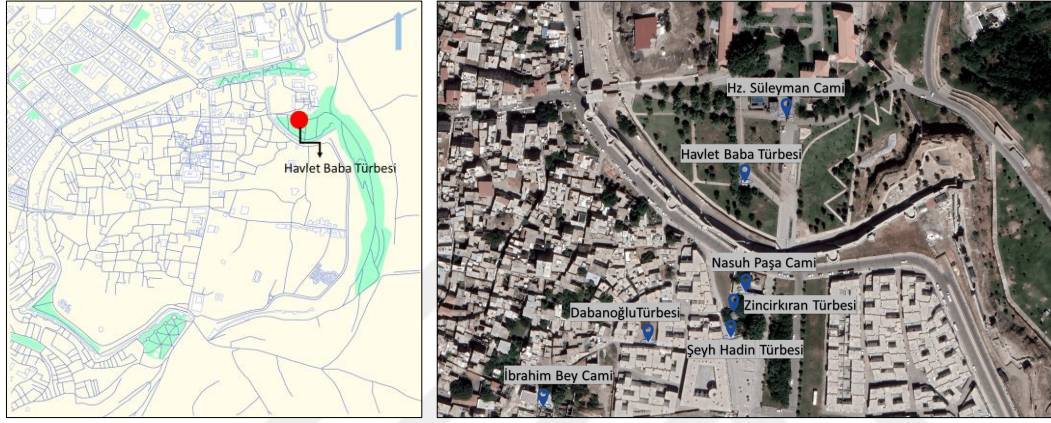
Kâgir yapının duvarları taşıyıcı eleman olarak kullanılmıştır. Yapı duvarları ince yonu ve kaba yonu taş ile inşa edilmiştir. Duvar kalınlığı 99-107 cm aralığında değişiklik göstermektedir. Kare planlı birim dört köşede yer alan tromplar aracılığıyla kubbeye geçmiştir. Yarım daire formunda olan kubbe çapı 3,13 m yüksekliği 1,67 m ve kubbe kalınlığı 30 cm olarak ölçülmüştür (FARO Focus Lazer Tarayıcı ile ölçüm yapılmıştır). Güney cephede yer alan kapı boşluğu basık kemer ile geçilmiştir.

Yapıda kullanılan malzemeler incelendiğinde; yapının cephelerinde ince yonu bazalt taş, beton duvar kalıntıları, harman tuğlası ve kaba yonu bazalt taş kullanılmıştır. Yapının batı cephesinde çimento esaslı sıva ve boya kullanımı mevcuttur. Yapı çatısında yer alan silme, çörten ve parapet taşı ince yonu bazalt taş olarak kullanılmıştır. Yapının tromp, tonoz ve kubbesinde tuğla malzeme kullanıldığı anlaşılmaktadır (Metin Sözen arşivinde yer alan fotoğraflarda tuğla malzeme kullanıldığı anlaşılmıştır). Türbe yapısının giriş kapısının üzeri boyalı metal malzemedir. İç mekânda duvar ve kubbe yüzeylerinde çimento esaslı harç ve boya kullanımı gözlemlenmiştir. Yapının döşemesinde ve sandukasında bazalt taş kullanılmıştır.

4.2.15 Havlet Baba Türbesi

Türbenin yeri ve konumu

Diyarbakır Suriçinin kuzeydoğu bölümünde, Cevat Paşa Mahallesi İçkale Sokakta 33 ada 4 parselde Hz. Süleyman parkında yer almaktadır. Yapının yakın çevresinde Nasuh Paşa Cami, İç kale yapıları, Hz. Süleyman Cami, Zincirkıran Türbesi, Dabanoğlu Türbesi, İbrahim Bey Camii yer almaktadır (Şekil 4.94).

Şekil 4.94 Havlet Baba Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022)

Havlet Baba Türbesi, Hz. Süleyman Cami'nin güneyinde yer alan parkın içinde konumlanmıştır (Şekil 4.95).

Şekil 4.95 Havlet Baba Türbesi vaziyet planı (VGM arşivi üzerinden düzenleme yapılmıştır) Park içinden türbe görünümü

Tarihçesi

Şeyh Tahir Havlet Baba Türbesinin tarihçesi ile ilgili bilgi bulunamamakla birlikte Diyarbakır Salnamelerinde (1869-1905) “E’izze-i kiramdan İçkale derûnunda defin-i hâk-i iturnâk Şeyh Tahir-i Halveti hazretlerinin müşrif-i harab olan türbe-i şerifeleri dahi vesayet akçesinden dört yüz guruş sarfıyla imar edilmiştir.” bilgisi geçmektedir (İzğöer, 1999). Bu veri neticesinde türbe yapısının 19. yüzyılda onarım gördüğü anlaşıldığından yapım tarihinin 17. veya 18. yüzyıl olabileceği düşünülmektedir. Çatısı özgün olmayan türbe yapısının özgünde nasıl olduğu tespit edilememiştir.

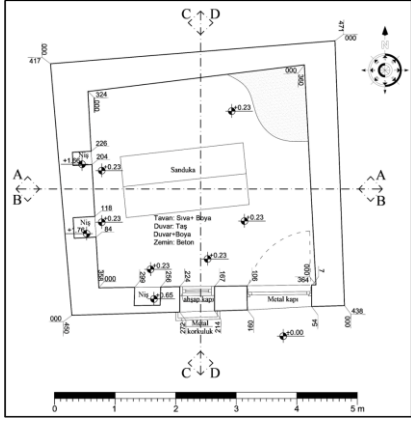
Yapının mimari özellikleri

Türbede, Osmanlı türbe mimarisinde kullanılan dikdörtgen plan tarzı kullanılmıştır. Dörtgen gövde, saçak ile piramidal külaha geçmiştir. Dörtgen planlı türbenin güney duvarında kapı, pencere ve niş; batı duvarında iki niş bulunmaktadır.

Plan

Türbe yapısı tek birimden oluşmaktadır. Birim dörtgen planlı olup 19,68 m² lik alana oturmaktadır. Yapı çevresinde tretuvar ve avlu duvarı bulunmamaktadır. Çevresi sert zemin olup yürüme alanının içinde konumlanmıştır. Sokak +0,00 kotunda, yapı zemini ise +0,23 m kotundadır.

Birime güney yöndeki dikdörtgen kapıdan giriş yapılarak ulaşılır. Giriş, güney cephenin sağında yer almakta olup giriş kapısını, bir adet pencere ve niş takip etmektedir. İç mekânda duvar uzunluğu 3,24-3,64 m aralığında değişkenlik göstermektedir. Duvar yüksekliği külah alt kotunda 2,25 m’dir. Kapı 1,06 m genişlikte 1,96 m yüksekliktedir. Girişte yer alan eşik, sokak kotundan 28 cm, iç mekân döşemesinden 5 cm yüksekte kalmaktadır. Birimde 1 adet dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Pencerele döşemeden 1,17 m yüksekten başlamaktadır. Pencere 0,57 m genişlik, 0,76 m yükseklik olarak ölçülmüştür. Birimin döşemesi beton şaptan oluşmaktadır. Birimde 203/102 cm boyutlarında bir adet sanduka bulunmaktadır (Şekil 4.96).

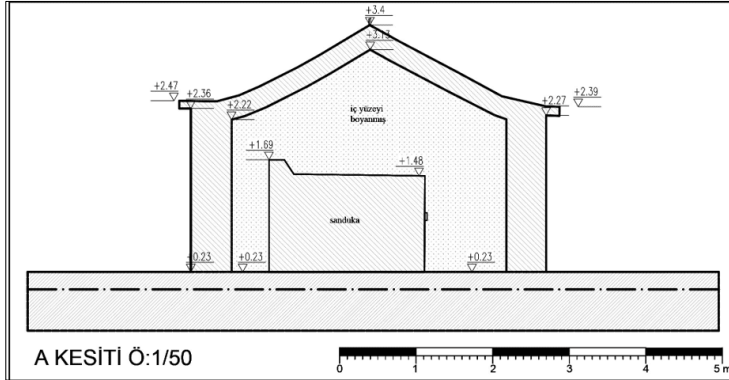

Şekil 4.96 Havlet Baba türbesi kat planı ve iç görünüşü

Çatı Planı

Türbenin üzeri iç mekânda ve dışta piramidal külâh ile örtülüdür. Dörtgen planlı birim duvarlarla +2,25 m kotunda külâha bağlanmıştır. +2,25 m kotunda başlayan külâh iç mekânda +3,16 m kotunda sonlanmaktadır. Külâh boyutları 3,45/3,58 m olarak ölçülmüştür (Şekil 4.97).

Dış cephede saçak kotu farklılık göstermektedir. Saçak +2,28/2,41 m kotunda piramidal külâha bağlanmaktadır. Saçak üst kotunda başlayan piramidal külâh +3,40 kotunda tamamlanmaktadır. Külâh üst kotunda alem yer almaktadır.

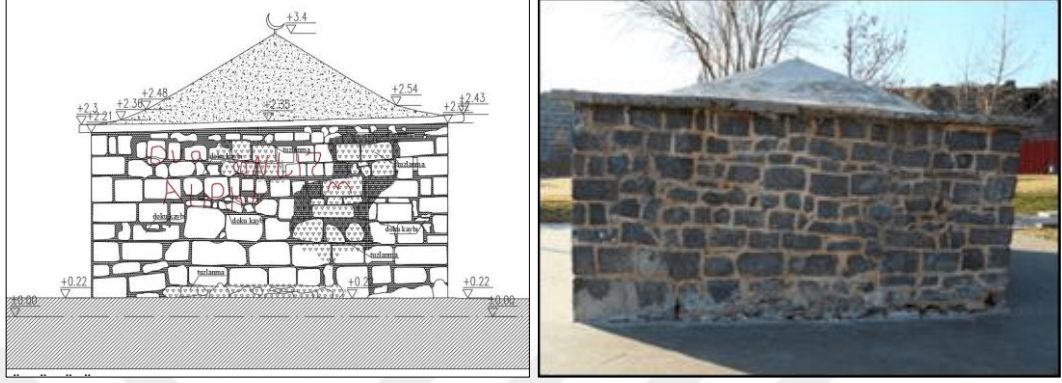

Şekil 4.97 Havlet Baba Türbesi dış görünümü- iç görünümü

Cepheler

Dörtgen planlı türbe iki cephede simetrik düzende taş diziliminden oluşurken batı ve kuzey cephesinde dağınık taş sıraları mevcuttur. Dış duvar genişliği 4,17-4,77 m arasında değişkenlik göstermektedir. Duvar yüksekliği cephede 2,17-2,32 m arasında değişkenlik göstermektedir (Ek 69). Türbe duvarları yonu taş malzemeden oluşmaktadır. Giriş, yapının güney yönünde yer almaktadır. Giriş kapısı cephenin

sağında yer alırken bir adet korkuluk ile kapatılmış pencere solunda konumlanmaktadır. Kapı alt kotu +0,28 m iken üst kotu +2,25 m'dir. Pencere alt kotu +1,41 iken üst kotu +2,18 m'dir. Yapının diğer cephelerinde herhangi bir kapı veya pencere bulunmamaktadır (Şekil 4.98).

Şekil 4.98 Havlet Baba Türbesi Kuzey cephe çizimi, Kuzey cephe görünüşü

Süsleme Öğeleri

Yapıda güney cephesinde bulunan giriş kapısı, pencere ve yapıyı çevreleyen saçak dışında yapıya hareket katabilecek herhangi bir açıklık veya süsleme öğesi bulunmamaktadır.

Yapım Tekniği ve Malzeme Kullanımı

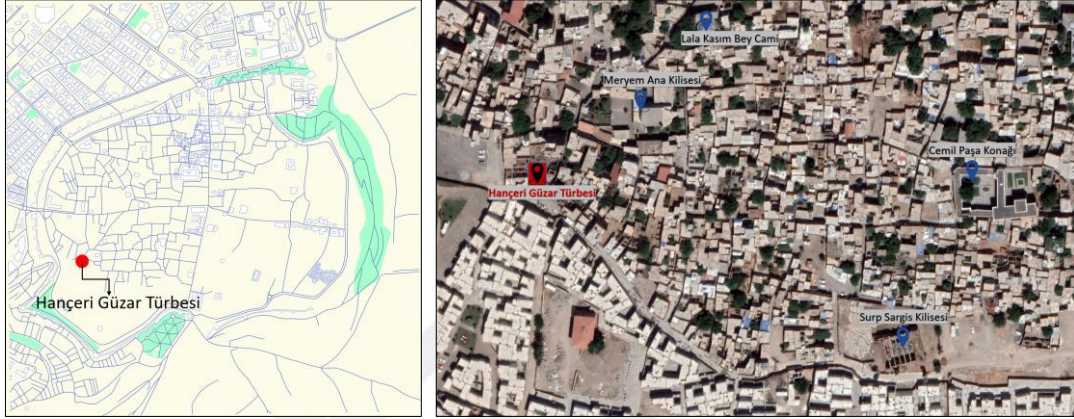
Kâgir yapının duvarları taşıyıcı eleman olarak kullanılmıştır. Yapı gövdesi yonu taş ile inşa edilmiştir. Duvar kalınlığı 40-60 cm arasında değişkenlik göstermektedir. Piramidal külah olan üst örtü, yatayda 4,11-4,75 m aralığında ve düşeyde üzengi noktasından itibaren 1,02-1,13 m aralığında değişkenlik göstermektedir.

Tarihi türbenin duvarları, yonu bazalt taş malzemedden oluşmaktadır. Külahta beton şap kullanılmıştır. Yapıyı çevreleyen saçakta da beton şap kullanılmıştır. Pencere malzemesi ahşap olup düz metal korkuluk ile kapatılmıştır. Giriş kapısı metaldir. Mekânda bulunan sandukalar ahşap kaplamadır. Türbe mekânında döşemede beton şap kullanılmıştır. Türbenin iç duvarları ve külahı sıvanıp boyanmıştır. Derz malzemesi olarak kireç esaslı harç kullanılmıştır.

4.2.16 Haçeri Güzar Türbesi

Türbenin yeri ve konumu

Diyarbakır Suriçinin güneybatı bölümünde, Lalebey Mahallesi Uçak Sokakta, 317 ada 13 parselde, Meryem Ana Kilisesi'nin güneyinde yer almaktadır. Yapının yakın çevresinde Meryem Ana Kilisesi, Surp Sargis Kilisesi, Cemil Paşa Konağı, Lala Kasım Bey Camii yer almaktadır (Şekil 4.99).

Şekil 4.99 Haçeri Güzar Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022)

Haçeri Güzar Türbesi, Haçeri Güzar Cami'nin avlusunda konumlanmıştır (Şekil 4.100).

Şekil 4.100 Haçeri Güzar Türbesi vaziyet planı (VGM arşivi üzerinden düzenleme yapılmıştır) avlu içinden türbe görünümü (2022)

Tarihçesi

Kitabesi bulunmayan türbenin tarihi ile ilgili bilgiye yapı üzerinden ulaşılamamaktadır. Diyarbakır Salnamelerinde “E’izze-i kirâmdan Şeyh Hançer Güzâr hazretleri, Diyarbakır’ın Hüsameddin Mahallesinde medfûndur” ifadesi geçmektedir (İzgöer, 1999). Yılına dair bilgi geçmemektedir.

Hüsameddin Mescidi ve mescitle beraber olan Hançer-i Güzâr Türbe yapılarının harap ve tamire muhtaç ve vakıf gelirleri az olduğundan, Vali Halid Bey²⁵ tarafından 500–600 kuruş sarf edilerek onarılmıştır (İzgöer, 1999; Yıldız H. , 2008). Bu bilgiler doğrultusunda günümüzde Hançeri Güzâr Camii olarak bilinen yapıdan kaynaklarda Hüsameddin Mescidi diye söz edildiği ve cami ile türbe yapısının 1894-99 yılında tamir edildiği anlaşılmaktadır. Türbe yapısı 17. veya 18. yüzyılda inşa edilmiş olmalıdır. Günümüze ulaşan türbe yapısı büyük oranda özgünlüğünü kaybetmiştir.

Türbe yapısı 30.07.1992 yıl 1089 karar ile Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından tescillenmiştir. 25.11.2010 tarih 3528 karar ile tescili yenilenmiştir (Ek 77).

Yapının mimari özellikleri

Türbede, Osmanlı türbe mimarisinde kullanılan dikdörtgen plan tarzı kullanılmıştır. Dörtgen gövde üzerine yapılan betonarme tabliye ile konik külaha geçmiştir. Dörtgen planlı türbenin güney duvarında basık kemerli birer kapı ve pencere; doğu duvarında dikdörtgen formda bir adet pencere bulunmaktadır. Türbenin batısında ve kuzeyinde türbeye bitişik komşu yapılar bulunmaktadır.

Plan

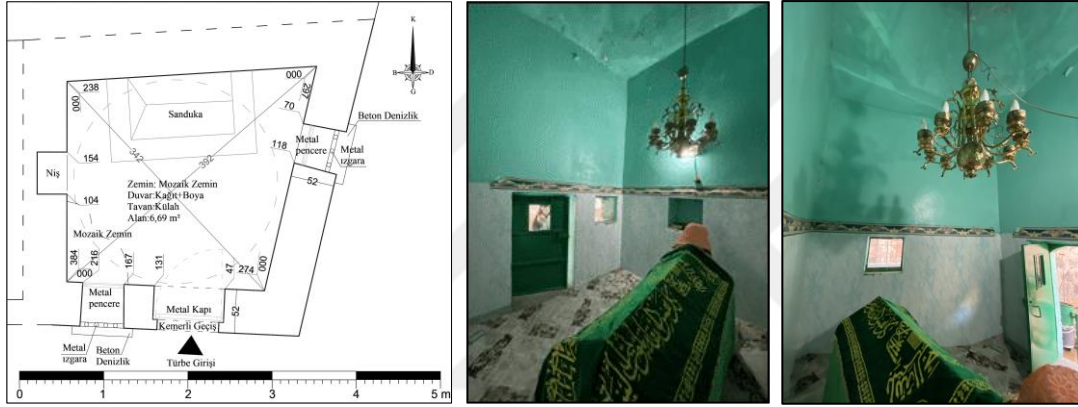
Türbe yapısı tek birimden oluşmaktadır. Birim dörtgen planlı olup 13,26 m² lik alana oturmaktadır. Türbenin içinde yer aldığı Cami avlusu +0,00 m kotunda, yapı zemini +0,19 m kotunda, sokak kotu ise -0,06 m kotundadır. Birime güney yönündeki basık kemerli kapıdan giriş yapılarak ulaşılır. Giriş, güney cephenin sağında yer almakta

---

²⁵ H.1312 (1894 m) yılında Diyarbakır valisi olarak atanmış ve 5 yıl valilik görevini yapmıştır. H. 1300-1301 (1882–1884) senesinde Diyarbakır İstinaf Mahkemesi Ceza Dairesi başkanlığını yapmıştır (Bulduk, 2007) (Yıldız H. , Diyarbakır Valisi Mehmed Hâlid Bey’in Beş Yıllık İcraatı ve Hazırladığı Rapor, 2008).

olup giriş kapısını, bir adet basık kemerli pencere takip etmektedir. İç mekânda duvar uzunluğu 3,35-3,97 m aralığında değişkenlik göstermektedir. Duvar yüksekliği külâh alt kotunda 3,84 m'dir. Kapı 0,74 m genişlikte 1,47 m yüksekliktedir. Girişte yer alan eşik, sokak kotundan 19 cm yüksekte, iç mekân döşemesi ile aynı kottadır.

Birimde 1 adet dikdörtgen, 1 adet kemerli pencere bulunmaktadır. Dikdörtgen pencere döşemeden 0,93 m, kemerli pencere döşemeden 1,04 m yüksekten başlamaktadır. Dikdörtgen pencere 0,47 m genişlik, 0,47 m yükseklik olarak; kemerli pencere 0,52 m genişlik, 0,42 m yükseklik olarak ölçülmüştür. Birimde 123/74 cm boyutlarında bir adet sanduka bulunmaktadır (Şekil 4.101).

Şekil 4.101 Hançeri Güzar Türbesi iç mekân

Çatı planı

Türbenin üzeri iç mekânda ve dışta piramidal külâh ile örtülüdür. Dörtgen planlı birim duvarlarla +3,84 m kotunda külâha bağlanmıştır. +3,84 m kotunda başlayan külâh, iç mekânda +5,74 m kotunda sonlanmaktadır. Külâh boyutları 2,57/2,52 m olarak ölçülmüştür. Dış cephede dam +4,26 m kotunda konik külâha bağlanmaktadır. Dam üst kotunda başlayan konik külâh +6,24 kotunda tamamlanmaktadır (Şekil 4.102).

Şekil 4.102 Hançeri Güzar Türbesi dış görünümü- iç görünümü

Cepheler

Dörtgen planlı türbe iki cephede simetrik düzende taş diziliminden oluşurken batı ve kuzey cephesinin taş dizilimi, türbeye bitişik komşu yapı olmasından ötürü algılanmamaktadır. Dış duvar genişliği 3,28-4,18 m arasında değişkenlik göstermektedir. Duvar yüksekliği cephede 3,96 m olarak ölçülmektedir. Türbe duvarları yonu taş malzemedan oluşmaktadır. Giriş, yapının güney yönünde yer almaktadır. Giriş kapısı cephenin sağında yer alırken bir adet korkuluk ile kapatılmış kemerli pencere girişin solunda konumlanmaktadır. Kapı alt kotu +0,19 m iken üst kotu +1,66 m'dir. Pencere alt kotu +1,16 iken üst kotu +1,65 m'dir. Yapının doğu cephesinde metal korkuluklu, dikdörtgen formda bir pencere bulunmaktadır. Pencere alt kotu +1,12 iken üst kotu +1,59 m'dir (Şekil 4.103).

Şekil 4.103 Hançeri Güzar Türbesi Güney cephe çizimi, Güney cephe görünüşü ve Doğu cephe görünüşü

Süsleme Öğeleri

Yapıya hareket katabilecek herhangi bir açıklık veya süsleme öğesi bulunmamaktadır.

Yapım Tekniği ve Malzeme Kullanımı

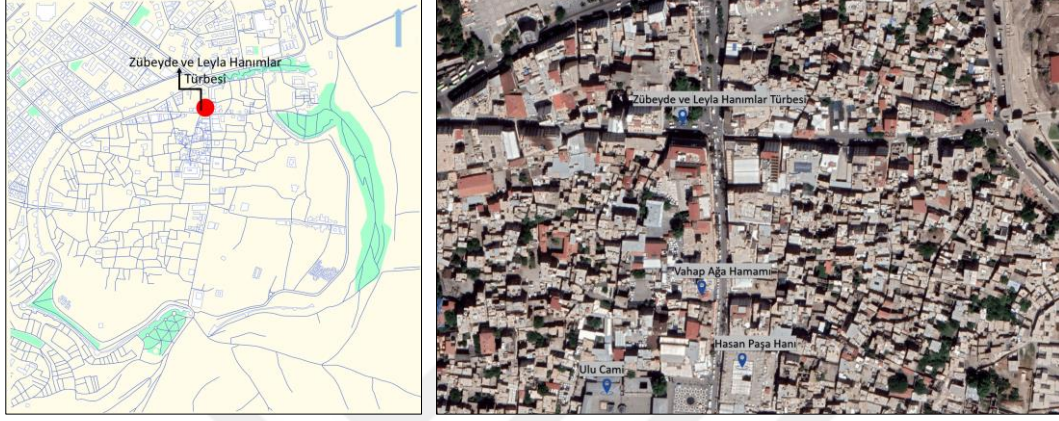
Kâgir yapının duvarları taşıyıcı eleman olarak kullanılmıştır. Yapı gövdesi yonu taş ile inşa edilmiştir. Duvar kalınlığı 52-54 cm arasında değişkenlik göstermektedir. Konik külah olan üst örtü, yatayda 2,52-2,57 m aralığında ve düşeyde 1,18 m olarak ölçülmektedir.

Tarihi türbenin duvarları, yonu bazalt taş malzemedan oluşmaktadır. Külahta beton şap kullanılmıştır. Yapının doğu cephesinde bulunan saçakta da beton şap kullanılmıştır. Pencerelerin malzemeleri ahşap olup düz metal korkuluk ile kapatılmıştır. Giriş kapısı metaldir. Mekânda bulunan sandukalar ahşap kaplamadır. Türbe mekânında döşemede mozaik malzeme kullanılmıştır. Türbenin iç duvarları ve külahı sıvanıp boyanmıştır. Yonu taş cephe yüzeyinde boya mevcuttur.

4.2.17 Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi

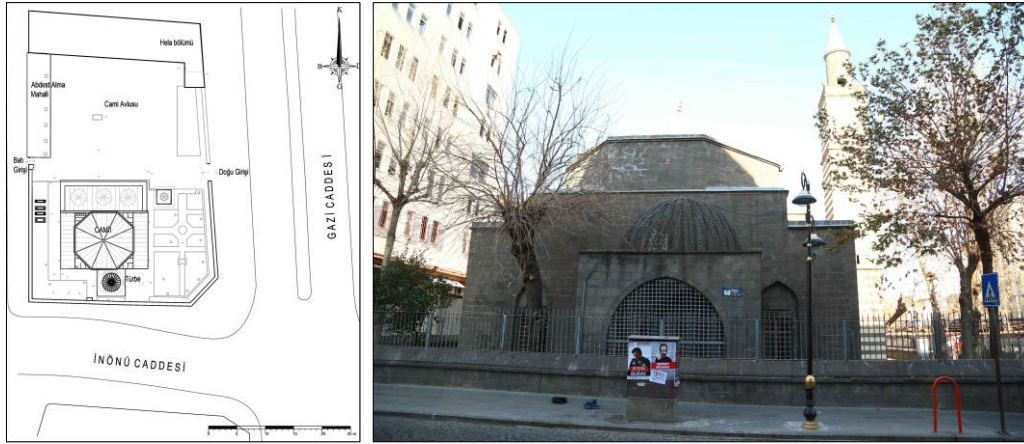
Türbenin yeri ve konumu

Diyarbakır Suriçinin kuzeybatı bölümünde, İnönü Mahallesi, Gazi Caddesi 142 ada 102 parselde yer almaktadır. Yapının yakın çevresinde Dağ Kapı, Hasan Paşa Hanı, Ulu Camii, Vahap Ağa Hamamı yer almaktadır (Şekil 4.104).

Şekil 4.104 Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022)

Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi, Nebi Caminin güney avlusunda güney duvarına bitişik bir şekilde konumlanmıştır. Cami Gazi caddesi ile İnönü Bulvarının birleştiği kavşak noktasında yer almaktadır. Caminin doğu girişi Gazi Caddesinden batı girişi ara sokaktan sağlanmaktadır (Şekil 4.105).

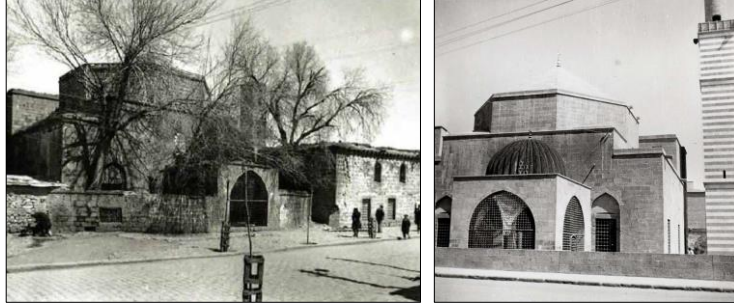
Şekil 4.105 Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi vazyet planı (VGM Arşivi) İnönü Caddesinden türbe görünümü

Tarihçesi

Nebi Camii Akkoyunlu dönemi eseri olup minaresinde yer alan yazıta göre H. 936/ 1530 M. yılında Kasap Hacı Hüseyin tarafından yaptırılmıştır (Sözen, 1971). Daha sonraki dönemlerde onarım görmüş, Köprülüzade Abdullah Paşa²⁶ döneminde caminin güneyine darü'l-kurrâ²⁷ ekletmiş, cami güney duvarına bitişik türbe eklemiştir (Şekil 4.106) (Bulduk, 2007; İzgöer, 1999). Türbe içine sebilhane yaptırıp yaz aylarında namaz vakitlerinde burada buzlu su bulundurulmasını istemiştir (Topçu, 2010).

Nebi (Peygamber) camiye bitişik konumda olan Zübeyde ve Leyla hanımlar türbesi H.1131/ 1718 M. Diyarbakır'da valilik yapan Köprülü Abdullah Paşa tarafından yaptırılmıştır. Zübeyde Hanım (Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin kızı) Köprülü Abdullah Paşa'nın Eşi, Leyla Hanım ise kızıdır. Yapının kuzey duvarında kabartma tekniğinde celi sülüs hat ile yazılan Diyarbekirli Hamî'nin bir kasidesi bulunmaktadır (Bulduk, 2007; Sözen, 1971).

Mezar taşında yer alan kitabe ve türbenin kuzey duvarındaki kasideden yapının 1131/1719 tarihinde yapıldığı anlaşılmaktadır.

Şekil 4.106 Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi (VBM Arşivi)

Türbe yapısı, Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 1980 Yılında 19.01.1980 A/2082 karar ile tescillenmiştir.

---

²⁶ Mirahor Merzifonlu Mustafa Paşa'nın ikinci oğlu olan Köprülüzâde Abdullah Paşa h. 1130/1718 m.yılında Diyarbakır valisi olarak atanmış 2 yıl 6 ay boyunca bu görevde kalmıştır (İzgöer, 1999). H. 1121/1701 yılında Şeyhülislam Feyzullah Efendinin damadı olmuştur. Kubbealtı vezirlerinden olan Abdullah Paşa h.1114/1702 m. İstanbul kaymakamı daha sonra sırası ile Hanya, Sakız, Sivas, Trabzon, Eğriboz, tekrar Hanya, Trabzon Musul, Aydın valisi ve Kudüs, Hamid Mora seraskeri İnebahtı Muhafızı Şam, Diyarbekir, Erzurum valililiği gibi önemli görevlerde bulunan devler adamıdır (Bulduk, 2007).

²⁷ Kur'an öğretilen ve hâfız yetiştirilen mekteplerin, kıraat tâlimi yapılan medrese veya bölümlerin genel adı (Bozkurt, 2023).

Yapının mimari özellikleri

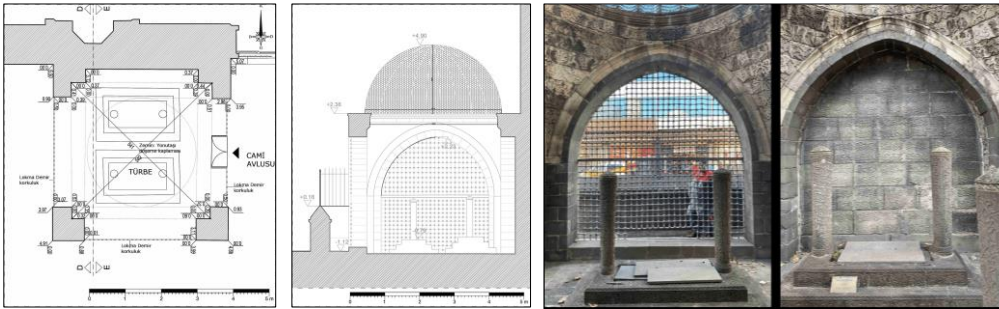
Kare planlı türbe yapısı baldaken tarzda inşa edilmiştir. Üstü metal kubbe ile örtülüdür.

Plan

Türbe yapısı Nebi Caminin güney avlusunda yer almakta, yapıya ulaşım avludan sağlanmaktadır (Şekil 4.107). Türbe yapısı tek birimden oluşmaktadır. Kare planlı olup baldaken tarzda inşa edilen türbe yapısı 23,93 m² alana oturmaktadır. Üç tarafta sivri kemer açıklığı bulunan türbenin kuzey duvarı Nebi Caminin duvarı olup tek kapalı cephesidir. Doğu, güney ve batı duvarı cami avlusuna bakan yapının güney duvarı ile avlu duvarı arasında 45 cm'lik dar bir aralık oluşmuştur.

Türbe yapısının çevresi sert zemin olup avlu yürüme yolunda yer almaktadır. Türbeye avlu kotundan iki basamak ile ulaşılır. İlk basamak ile eşiğe ulaşılmaktadır ve yüksekliği 20 cm'dir. İkinci basamak eşikten sonra gelir ve 6 cm yükseklikte olup bu kotta iç mekân zemini başlamaktadır.

Birime doğu cephede yer alan iki kanatlı kapı ile ulaşılır. Türbenin iç duvarları zeminden başlayan payeler üzerine oturan kemer açıklığına sahip olup kemer genişliği 3,09 m'dir. İç mekânda duvar genişliği 3,77 -3,91 m aralığında değişkenlik göstermekte, duvar yüksekliği (paye) pandantif alt kotuna kadar 1,61 m, kemer üzengi noktasına kadar 3,36 m, kubbe kasnağının başladığı noktaya kadar 3,79 m'dir. Doğu, batı ve güney açıklıkları lokma demir korkuluklar ile kapatılırken kuzey kemer açıklığı cami duvarına dayanmakta ve duvar yüzeyinde kitabe metni bulunmaktadır. Türbe içinde 2 adet sanduka bulunmaktadır ve sanduka ölçüleri 147/233 cm'dir. Sanduka yüksekliği 40 cm olup başında ve sonunda yuvarlak mezar taşı bulunmaktadır. Başucunda yer alan mezar taşlarında kitabe metni mevcuttur.

Şekil 4.107 Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi kat planı, kesiti ve iç mekân fotoğrafları

Çatı planı

Kubbe yapısı metal profillerin bükülmesi ile oluşturulmuş 32 dilimli bir yarım dairedir. Kubbe metal profilleri kubbe kasnağında 38 cm aralıklar ile atılarak kubbe üst noktasında birleştirilmiştir. Toplamda 32 metal profil kullanılmıştır ve metal profiller arası metal örgüler kullanılarak kapatılmıştır. Dilim aralarında bulunan metal örgüler dış bükey şeklinde yapıлып yapıya hareket kazandırmıştır.

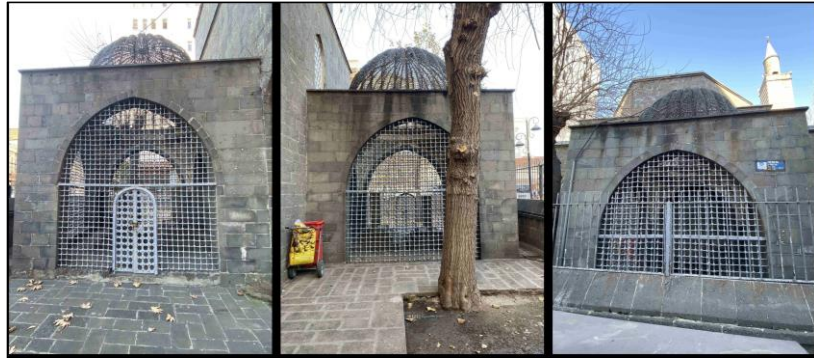
Türbe birimi iç mekânda kubbe olup kareden kubbeye geçişte pandantif kullanılmıştır. Metal kubbe taş kasnak üzerine oturmaktadır. Taş kasnak çapı 3,68 m, metal kubbe çapı ise 3,92 m'dir. Kubbe tam bir yarım daire formunda olup yüksekliği 1,96 m'dir. Yapı kubbesi dış cephede yarım daire silme ile başlamaktadır. Silme ve kubbe kasnağı arası düz döşeme olup kubbe kasnağı itibarı ile kubbe başlamaktadır (Şekil 4.108).

Şekil 4.108 Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi çatı çizimi (VBM Arşivi), fotoğrafı

Cepheler

Türbe yapısının kuzey cephesi cami ile bitişiktir. Diğer üç cephesi aynı formda olup basık sivri kemerler ile geçilen açıklık zemine kadar devam etmektedir. Cephe açıklığı lokma demir korkuluklar ile geçilerek kapatılmıştır. Kuzey cephede yer alan kapı da demir olup demir doğrama ile lokma demir korkuluktan ayrılmıştır. Cephe üst kotu yarım daire silme ile tamamlanarak kubbe bölümüne geçmiştir (Şekil 4.109).

Şekil 4.109 Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi Doğu, Batı, Güney cephe

Süsleme öğeleri

Baldaken türbe yapısı, cephe açıklıkları, demir kubbe örtü, pandantiflerde kullanılan bitkisel motifler yapıya hareketlilik sağlamıştır. Yapının iç kuzey duvarında yer alan mersiye²⁸'nin kemer sınırı, ok ucu süslemesi bulunan silme ile sınırlandırılmıştır. Mersiyenin hat yazı aralarında her bir dize başında çiçek motifi kullanılmıştır ve üst kısmında yer alan madalyon içerisinde sekiz dilimli çiçek motifi bulunmaktadır. Hat yazısında ikinci sıranın baş ve sonunda madalyonlar yer alırken beşinci sıranın baş ve sonunda lale, altı dilimli papatya, karanfil ve gül dalları tek kökte birleşen çiçek kompozisyonu bulunmaktadır (Şekil 4.110). Dört köşede yer alan pandantif yüzeyleri bitkisel bezemeler ile süslenerek yapıya zenginlik kazandırılmıştır. Kasnak bölümünde, iki silme sırası mevcuttur. İlk silme sırası bitkisel motiflerin bulunduğu kıvrımlı dallar ile oluşturulan bir kompozisyon iken ikinci sıra silme burmalı yivler ile detaylandırılmıştır. Türbe içinde yer alan mezar üzerinde bitkisel ve geometrik motifler bulunmaktadır. Üç kademedan oluşan mezar yapılarında kademenin üst yüzeyinde 'Y' motifleri ters düz şeklinde işlenmiştir, yan yüzeylerinde ise kıvrımlı dallar arasında madalyon içine yerleştirilmiş çiçek motifleri bulunmaktadır.

Şekil 4.110 Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi taş yüzeyine kabartmalı süslemeler

Yapım tekniği ve malzeme kullanımı

Kâgir yapının duvarları taşıyıcı eleman olarak kullanılmıştır. Yapı duvarları yonu taş ile inşa edilmiştir. Duvar kalınlığı 52-60 cm aralığında değişkenlik göstermektedir. Yapının duvarları cephede tamamen bazalt taş ile inşa edilirken iç mekânda pandantif seviyesine kadar bazalt taş, pandantif ve ikinci sıra kemer taşları kalker, bezemeli kasnak taşları kalker ve üst kotta yer alan kasnak ise bazalt taştan inşa edilmiştir. Yapının kubbesi tamamen metal elemanlar ile yapılmıştır. Cephede yer alan kemer boşluklarında lokma demir korkuluk kullanılmıştır. Yapının döşemesi ve sandukalar bazalt taştır, sandukada kullanılan kenetler ise metaldir. Derz malzemesi olarak kireç esaslı harç kullanılmıştır.

²⁸Mersiye, anlam olarak "Ölmüş bir kimse üzerine yazılmış manzume" dir (Çavuş, 2008).

4.2.18 Karadeniz (Mir Seyyaf) Türbesi

Türbenin yeri ve konumu

Diyarbakır Suriçi bölgesinin güneydoğu bölümünde, Hasırlı Mahallesi Karadeniz 2. Sokak 20013 ada 2 parselde yer almaktadır. Yapının çevresinde yakın zamanda yapılan yeni Diyarbakır Evleri, Arap Şeyh Camii, Ermeni Katolik Kilisesi, Süryani Protestan Kilisesi ve surlar bulunmaktadır. (Şekil 4.111)

Şekil 4.111 Karadeniz Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022)

Karadeniz Türbesi, çevresinde yer alan konut yapılarının yıkılması ile doğrudan algılanabilir duruma gelmiştir. (Şekil 4.112).

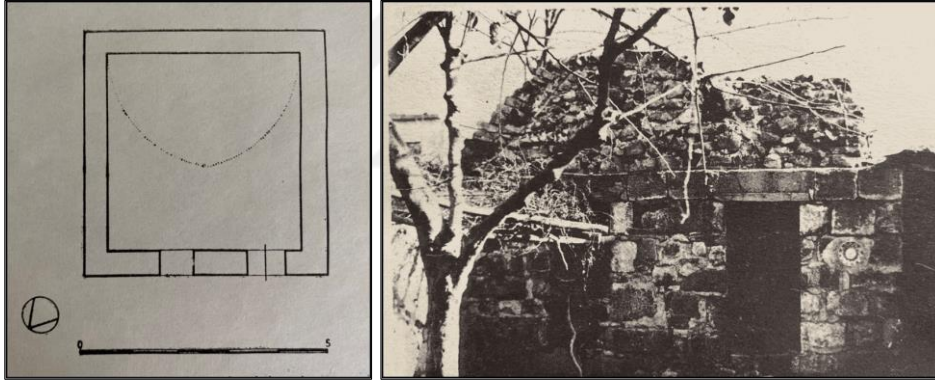
Şekil 4.112 Karadeniz Türbesi vaziyet planı (Google Earth), Karadeniz Sokaktan türbe görünümü

Tarihçesi

Türbe yapısı ile ilgili h.1286/1869 tarihli Diyarbakır Salnamelerinde “Sahabe-i kiramdan Mir Seyyaf hazretleri” ne ait olduğu “Diyarbakır’de Karadeniz nam mevkiye medfündür.” olduğu yazmakta ve vakfiyesinin olmadığını belirtilmektedir (İzgöer, 1999). Bu bulgular doğrultusunda türbe yapısının 19. yüzyıl veya öncesinde inşa edilmiş olabileceği muhtemeldir.

Beysanoğlu (1985) ten aktaran Tuncer (2012)’ye göre Mir Seyyaf’ın salnamelerde sahabe olduğuna dair bilgi verildiğinden 12. yüzyılda yaşamış olabileceği muhtemeldir (Tuncer, 2012). Tarihçe ile ilgili kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır.

(Sözen, 1971)’e göre türbe yapısı kesme ve moloz taşlardan inşa edilmiş ve üst örtüsü tonozdur (Şekil 4.113). Türbe çizimi incelendiğinde plan ölçülerinin günümüz ile uyduğu cephesinin taş olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 4.113 Karadeniz Türbesi plan ve görünüş (Sözen, 1971)

Karadeniz isminin tam olarak nereden geldiği bilinmemekle beraber bu civarda Karadeniz su haznesi olduğunu kentin fazla sularının buraya akıp kenti terk ettiğini su haznesinin adını sokağa ve türbeye vermiş olabileceği muhtemeldir (Tuncer, 2012).

Türbe yapısı 19.01.1980 tarihinde A/2082 sayılı karar ile ve 18.01.2010 tarih 2801 karar ile Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü tarafınca tescillenmiştir (Ek 85).

Yapı kitabesi

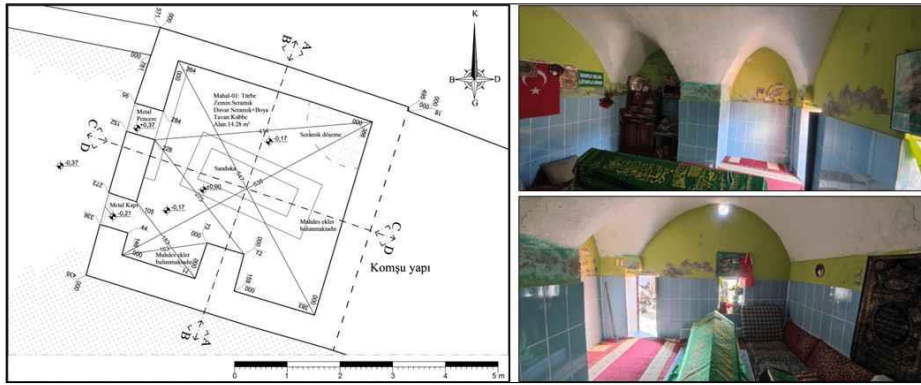
Yapıya ait kitabe bulunmamaktadır.

Yapının Mimari Özellikleri

Türbeye giriş kuzeybatı yönündeki duvarda yer alan metal kapıdan sağlanmaktadır. Yapı, kuzeybatı yönünde bulunan ve bir kısmı yıkılmış avlu içindedir. Avlunun giriş kapısı kuzeybatı yönündedir. Avlu içinde eklenti çeşme mevcutken avlunun güneybatı duvarı ise yıkılmış durumdadır. Türbenin doğu duvarına bitişik komşu yapı yıkılmış vaziyettedir.

Plan

Yapı kare planlı tek birimden oluşmaktadır. Yapı dikdörtgen planlı olup 24,17 m²'lik alana oturmaktadır. (Şekil 4.114) Türbe yapısına kuzeybatı duvardan düz lentolu kapı ile giriş sağlanmaktadır. Kapı 63 cm genişliğinde ve 134 cm yüksekliğinde olup metal doğramadan oluşmaktadır. Türbenin zemini avlu kotundan 16 cm üst kotta bulunmaktadır. Tek mekândan oluşan türbenin üzeri beşik tonoz ile örtülüdür. Birimin güneydoğu duvarında mekân içinden algılanan 2 kemer bulunmaktadır. Kemerler türbenin tonozuna bağlanarak 72 cm derinlikte niş şeklinde alan oluşturmuştur. Kemerlerin üzengi noktası zeminden +1,57 cm yükseklikte yer almaktadır. Türbenin zemini ve duvarları seramik ile kaplanmıştır. Üst döşeme ve duvarların geri kalan kısımları ise boyanarak kapatılmıştır. Duvarlarda niş bulunmamaktadır. Yalnızca kuzeybatı yönündeki duvarda kapı açıklığına ek 54 cm genişliğinde, 78 cm yüksekliğinde düz lentolu pencere açıklığı mevcuttur (Şekil 4.114).

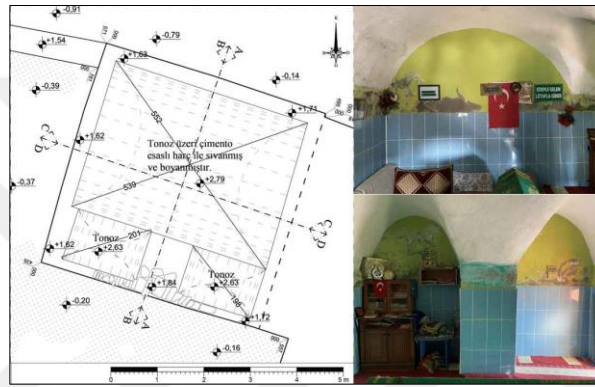

Şekil 4.114 Karadeniz Türbesi plan çizimi ve iç mekân fotoğrafları

Türbenin içinde zeminden +17 cm yüksekliğinde bir platform üzerinde ikinci bir beton platform ve ahşap sanduka bulunmaktadır. Sandukanın oturduğu platform seramik ile kaplanmış ve 1,10x2,47 m ölçülerindedir. Türbe ise iç mekânda 3,86x3,83 m ölçülerinde kare planlıdır. Türbenin iç mekân yüksekliği zeminden tonoz üst noktasına kadar +2,55 cm yüksekliğindedir.

Çatı planı

Tek birimden oluşan türbe yapısının üzeri beşik tonoz ve beşik tonozla saplanan iki küçük tonoz ile örtülüdür. Birimin güneydoğu yönünde bulunan duvardaki kemerli alanların üzeri küçük iki tonoz ile geçilmiştir. Daha sonra ana tonozla saplanarak kare planlı türbe yapısının üzerini örtmüştür. Türbe içinde ana tonoz yüksekliği +2,55 kotunda, cephede ise +2,79 kotunda bulunmaktadır. Kemerli alanların tonoz yüksekliği ise türbe içinde +2,31 kotunda cephede ise +2,63 kotunda bulunmaktadır. Ana tonoz 3,27x4,34 m boyutlarındayken küçük tonozlar 1,13x1,65 m boyutlarındadır (Şekil 4.115).

Şekil 4.115 Karadeniz Türbesi dam planı ve üst örtü fotoğrafları

Cepheleler

Kare planlı türbenin üç cephesi algılanabilir durumda, güneydoğu cephesi ise yıkılan komşu yapı ile bitişik olduğundan algılanmamaktadır. Türbeye girişin bulunduğu kuzeydoğu cephesinin önünde bir kısmı yıkılmış avlu bulunmaktadır. Bu duvar yüzeyi 5,01 metre genişliğinde, zeminden 2,00 metre yükseklikindedir. Cephe türbenin açıklıklı tek duvardır ve duvarda türbeye girişte kullanılan düz lentolu kapı ile düz lentolu pencere mevcuttur. Kapı zeminden 16 cm yükseklikte, 0,63x1,34 metre boyutlarında, pencere açıklığı ise zeminden 65 cm yükseklikte 0,56x0,87 metre boyutlarındadır. Her iki açıklığında doğraması metaldir. Cephede kapı üzerinde ziyareti inşa eden kişinin ismi ve bir tarihin olduğu mermer levha, kapının sağında ise duvara gömülü halde duran dairesel formda çini benzeri bir nesne mevcuttur.

Yapının kuzeydoğu cephesi 4,84 m genişliğinde, 2,15 m yüksekliğindedir. Cephe sağır duvardan oluşmaktadır. Duvar önündeki zemin toprak birikintisinden kaynaklı kot farklarına sahiptir. Duvarın bir kısmı sarmaşık kökleri ile kapanmış durumdadır. Sonradan eklenmiş avlu duvarı ile bitişik olan cephe duvarı sıvanmış ve boyanmıştır.

Yapının güneydoğu cephesi 4,90 m genişliğinde, 1,94 m yüksekliğindedir. Sağır olan cephede iki küçük tonozun ana tonozla saplandığı görülmektedir (Şekil 4.116).

Şekil 4.116 Karadeniz Türbesi Kuzeybatı, Kuzeydoğu ve Güneydoğu cephesi

Süsleme öğeleri

Yapının iç mekân ve cephe düzeninde özgün olan süslemeye rastlanılmamıştır. Türbenin içinden görünen ve ana tonozun tepe noktasında gömülü halde bulunan dairesel ve imitasyon çini süsleme elemanı mevcuttur. Benzer süsleme türbenin kuzeybatı yönündeki cephe duvarında da mevcuttur. Giriş kapısının sağında yer alan dairesel çini formundaki süsleme elemanı duvara gömülü haldedir (Şekil 4.117).

Şekil 4.117 Karadeniz Türbesi tonozu ve cepheye gömülü süsleme elemanı

Yapım tekniği ve malzeme kullanımı

Türbe yapısının duvarları taşıyıcı olarak kullanılmıştır. Taşıyıcı duvar kalınlığı 56 cm ölçülmüştür. Duvarlar cephelerde tamamen sıvalı ve boyalı durumdadır. Duvarda kullanılan malzeme duvar diplerindeki sıvanın dökülmesi ile görünmektedir. Taşıyıcı duvarlarda bazalt taş kullanıldığı tespit edilmiştir. Birimin içinde ise duvarlar zeminden yaklaşık 1,30 metre yüksekliğe kadar seramik ile kaplanmıştır. Duvarların devamı ve tonoz yüzeyleri sıvanarak boyanmıştır.

4.2.19 Kurşunlu Camii Türbesi

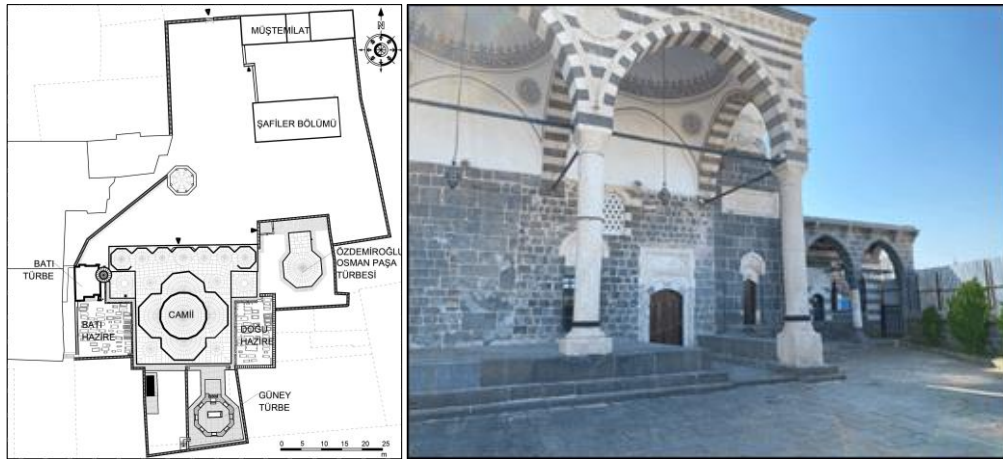
Türbenin yeri ve konumu

Diyarbakır Suriçinin kuzeydoğu bölümünde, Fatih Paşa Mahallesi İç Kurşunlu Sokakta, 20106 ada 1 parselde yer almaktadır. Yapının yakın çevresinde Sur Kaymakamlığı (Eski Süleyman Nazif Ortaokulu), Paşa Hamamı, Surp Giragos Ermeni Kilisesi, İbrahim Bey Camii bulunmaktadır (Şekil 4.118).

Şekil 4.118 Kurşunlu Camii Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022)

Türbe yapısı, Kurşunlu Camii topluluğu içerisinde camiye bitişik batı birimde bulunmaktadır. Yapı topluluğu; Kurşunlu Camii, Güney Türbe, Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi, Şafiler Mescidi, hela bölümü avlu ve şadırvandan oluşmaktadır (Şekil 4.119).

Şekil 4.119 Kurşunlu Camii Türbesi Vaziyet Planı (VGM Arşivi üzerinden düzenleme yapılmıştır) Cami Avlusundan Türbe Görünümü

Tarihçesi

Kurşunlu Camii Türbesinde yer alan mezarlardan, kuzeydeki mezar şahidesinden Şeyhzade Muhammed Beg'e ait olduğu anlaşılmaktadır (İlhan M. M., 1996). Türbe içerisinde yer alan iki mezarın kuzey mezar Şahidesinde yer alan tarihe göre H. 1266 (M. 1850) yılına, güney mezar ise H.1324 (M.1906) yılına denk gelmektedir. İlk mezar 19. yüzyıla denk geldiğinden türbe yapısı 19. yüzyıl Osmanlı Dönemi türbeleri arasında değerlendirilmektedir.

Emiri'den aktaran Mermutlu (2012)'ye göre Fatih Paşa yapı topluluğu içinde yer alan hazirelerde Eşraf²⁹ olan Şeyhzâde ailesi³⁰ bireyelerine ait birçok mezar bulunduğu ve caminin avlusuna cephesi olan Şeyhzâdelerin konağının bu mahallede olduğuna değinmektedir (Mermutlu, 2012). Bu veriler türbe yapısının Şeyhzade ailesi üyeleri için yapıldığını doğrular niteliktedir. Türbeyi yaptıran ile ilgili bir veriye ulaşılamamıştır (Şekil 4.120).

Şekil 4.120 Kurşunlu Camii Türbesinin Kuzey ve Güney mezarları baş şahideleri

Yapının mimari özellikleri

Plan

Yapı, dikdörtgen planlı türbe birimi, türbe birimine girişi sağlayan bölüm ve iki birimin kuzeyinde bulunan revaktan oluşmaktadır. Türbe yapısı, Kurşunlu Camiinin minaresi ile bitişik iken geride kalan batı duvarı ile 2,33 m aralık oluşturmuştur. Türbe

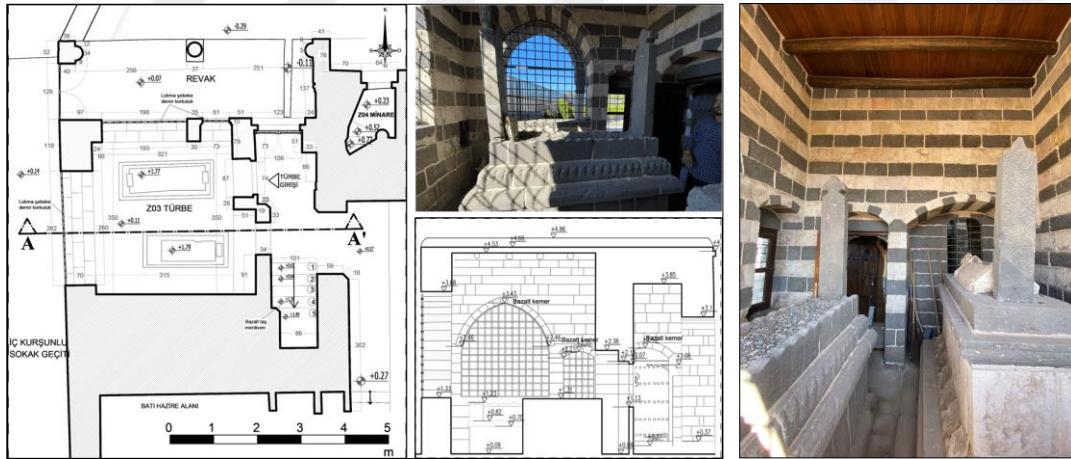
²⁹Eşraf ve a'yan: "Osmanlı şehir toplumunda devlet ve reaya arasındaki ilişkileri düzenleyen hem reyanın temsilcisi durumunda bulunan hem de devlet emirlerinin uygulanmasında resmi görevlilerin yardımcısı görünen bir gurup, olarak bilinmektedir." Genel anlamda şehrin ileri gelenleri olarak bilinir (Ergenç, 1982).

³⁰ Şeyhzade ailesi, Diyarbakır'da "zâde" ifadesini kullanan ve eşraftan kabul edilen ailelerden biridir (Özcoşar, 2015). Bu aileden Şeyhzade İbrahim Paşa H. 1214 (M.1799) senesinde vali olmuş ve tekrar H. 1223 (M.1808) senesinde Diyarbakır valisi olmuş ve 6 yıl bu görevde kalmıştır (İzgör, 1999).

giriş camii avlusuna bakan revaklı bölümden sağlanmaktadır. Revak bölümünden geçiş aralığına ulaşılmakta ve türbe kapısı bu aralıkta yer almaktadır. Geçiş aralığı ile batı hazireye ulaşılmaktadır.

Türbe birimi 20,43 m²'lik alana, revak bölümü ise 10,51 m²'lik alana oturmaktadır. Türbe biriminin kuzey duvarı 3,20 m batı duvarı 3,50 m olarak ölçülmüştür. Türbe biriminin doğusunda 75/175 cm ölçülerinde giriş kapısı, 195/245 cm ölçülerinde niş ve niş içinde 72/95 cm ölçülerinde bir adet pencere bulunmaktadır. Pencere geçiş aralığına bakmaktadır.

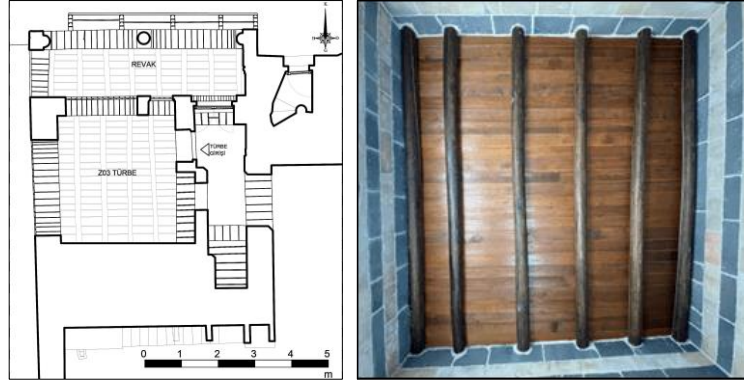
Birimin kuzey bölümünde 196/206 cm boyutunda hacet penceresi ve 61/109 cm boyutunda bir pencere bulunmaktadır. Batı bölümünde 260/234 cm boyutunda büyük bir hacet penceresi bulunmaktadır. Türbe biriminde iki adet sanduka bulunmaktadır. Revaklı bölüm türbenin kuzey bölümündedir ve cami avlusuna açılmaktadır. İki adet basık sivri kemer açıklığı bulunmaktadır. Kemer genişliği 2,36 m kemer yüksekliği 1,13 m'dir. Birimin batısında İç Kurşunlu Sokağa açılan 1 m yüksekliğinde korkuluklu kapı bulunmaktadır (Şekil 4.121).

Şekil 4.121 Kurşunlu Camii Türbe planı, iç görünüşü ve A-A' kesiti

Çatı planı

Türbe birimi ve revak bölümünün çatısı ahşap kirişleme olup yerden yüksekliği 4,43 m'dir. Ahşap kirişler 56 cm aralıklarla atılarak kaplama levhası ile düz döşemeye geçilmiş ve geleneksel düz dam yapılmıştır. Revak bölümünde avluya doğru saçak çıkması yapılmış ve saçak iki sıra taş bingiyeye oturtulmuştur (Şekil 4.122).

Şekil 4.122 Kurşunlu Camii Türbesi tavan Planı (VBM Arşivi) ve Fotoğrafı

Cepheler

Türbe yapısının batı cephesi, cami ile bitişiktir. Kuzey cephesi caminin ön avlusuna, güney cephesi hazire alanına, batı cephesi ise İç Kurşunlu Sokağa bakmaktadır. Kuzey cephede revak alanı ve revak alanı içinde kalan türbe biriminin cephesi bulunmaktadır. Revak bölümü iki kemerden oluşmakta ve kemerler sütunlara oturmaktadır. Revak içinde kalan cephede ise türbe giriş aralığına açılan kapı, türbeyle ait pencere ve hacet penceresi bulunmaktadır. Giriş kapısı ve pencere basık kemerli, hacet penceresi ise basık sivri kemerlidir. Kapı, sütun ve dilimli kemer ile oluşturulan niş içerisinde bulunmaktadır.

Doğu cephesinde basık sivri kemerli hacet penceresi ve revaktan sokağa açılan basık kemerli geçiş bulunmaktadır. Basık kemerin tepe noktası zeminden 3,90 m yüksektir. Dam parapeti altında sade nizamda silme sırası bulunmaktadır.

Türbe biriminin güney cephesi sade nizamda olup caminin güney avlusuna bakmaktadır (Şekil 4.123).

Şekil 4.123 Kurşunlu Camii Türbesi Güney ve Doğu cephesi

Süsleme öğeleri

Pencereler, revak, bingiler ve silmeler türbe yapısına hareket kazandırmıştır. Süsleme öğesi olarak güney cephede bulunan kapının sağ ve solunda yer alan sütunceler göze çarpmaktadır. Bu sütuncelerin başlık ve kaidesi sade iken gövdesinde yatay zikzak süslemeler bulunmaktadır. Süslemeler yükselerek burmalı bilezik ile sonlanmaktadır. Kapı ve pencere üzerinde bulunan kitabe boşluklarının çevresi mukarnas dizilimi ile süslenmiştir. Türbe mekânında yer alan sandukalarda silme ve mukarnas motifleri mevcuttur (Şekil 4.124).

Şekil 4.124 Kurşunlu Camii Türbesi kapı çizimi (VBM arşivi) ve fotoğrafı, sanduka detay fotoğrafı

Yapım tekniği ve malzeme kullanımı

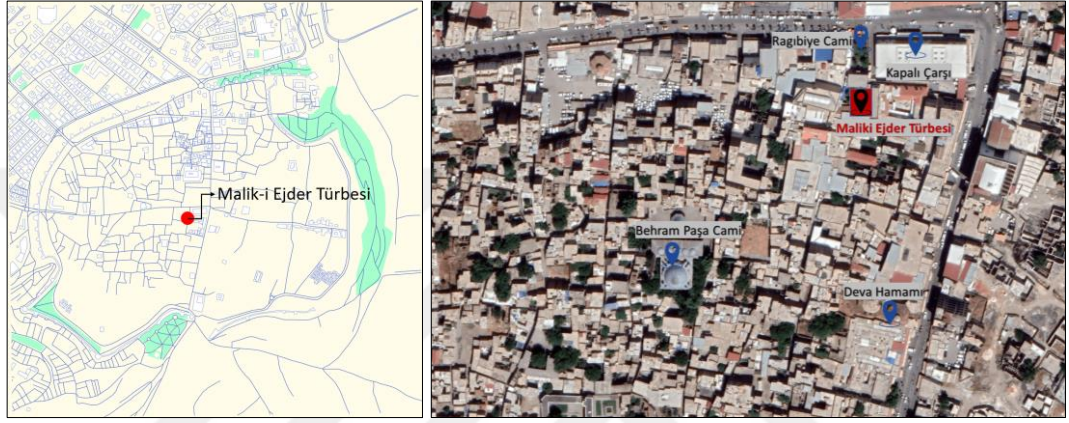
Kâgir yapının duvarları taşıyıcı eleman olarak kullanılmıştır. Yapı yonu taş ile inşa edilmiştir. Duvar kalınlığı türbe mekânında 51-229 cm aralığında değişkenlik göstermektedir.

Yapı duvarları ve döşemesi; bazalt ve kalker yonu taştır. Revak bölümünün sütunları kalker, başlık ve kaidesi bazalt taş ile yapılmıştır. Bingi saçak ve parapet taşları bazalt taştır. Pencere ve kapılar ahşap malzeme korkuluklar lokma demirdir. Sandukalar bazalt ve kalker taş malzemedir. Derz malzemesi olarak kireç esaslı harç kullanılmıştır.

4.2.20 Malik-i Ejder Türbesi

Türbenin yeri ve konumu

Diyarbakır Suriçinin güneybatı bölümünde, Süleyman Nazif Mahallesi, Aşefçiler Sokakta 443 ada 1 parselde yer almaktadır. Yapının yakın çevresinde Melik Ahmet Paşa Caddesine bakan Ragıbiye Camisi, Tarihi Mısır Çarşısı, Deva (Deve) Hamamı ve Behram Paşa Camii bulunmaktadır. (Şekil 4.125).

Şekil 4.125 Malik-i Ejder Türbesi Suriçi konumu-Yakın çevre ile ilişkisi (Cadmapper,2022-Google Earth, 2022)

Türbe yapısı çarşı içerisinde bulunmaktadır. Girişi kuzey yöndedir (Şekil 4.126).

Şekil 4.126 Malik-i Ejder Türbe görünüşü

Maliki Ejder Türbesi yapı tarihçesi

Türbe yapısı ile ilgili; 1869-1905 yılları arasında yazılan Diyarbakır Salnamelerinde “Sahabe-i kiramdan Malik-i Ejder³¹ Hazretleri; Defterdar Cami-i Şerifi civarında medfündür.” (İzgöer, 1999). Salnamenin 5. Cildinde (1869-1905) yılları arasında, vakfi bulunmayan türbe yapısı yıkılmaya yüz tutmuş ve bitişiğindeki arsa alınmış; Şer'i mahkemece vasiyet akçelerinden 7-8.000 kuruş ile türbe süslü ve mükemmel bir şekilde yeniden inşa edilmiştir. Türbenin bitişiğinde kâgir çifte kemerli bir eyvan ve iki kanatlı büyük bir de kapı inşa ettirilmiştir (İzgöer, 1999). Bu veriler doğrultusunda türbe yapısının ilk halinin korunamadığı 19. yüzyılda yeniden yapıldığı anlaşılmaktadır. Böylece türbe yapısı 19. yüzyıla tarihlendirilmelidir.

Türbe yapısı, 30.07.1992/1089 karar ile Diyarbakır KTVKK tarafından 18.01.2010/2801 karar ile Diyarbakır KBK tarafından tescillenmiştir (Ek 94).

Yapının mimari özellikleri

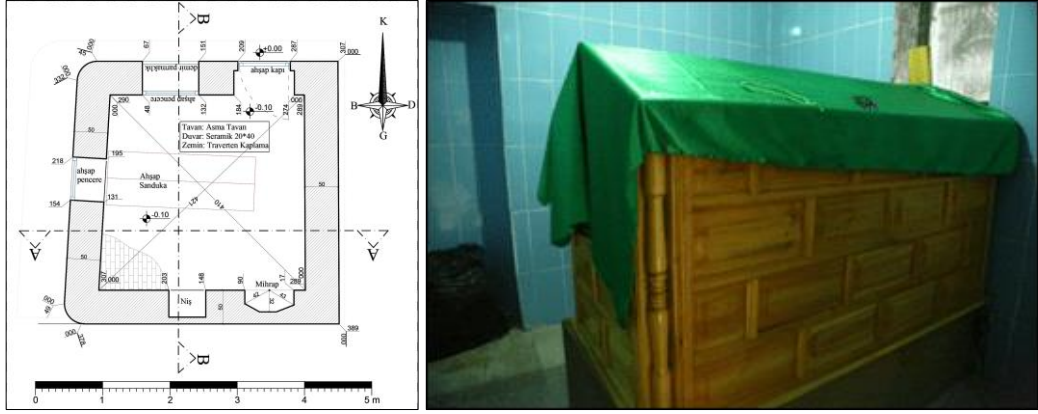
Türbe, kare plan tarzında inşa edilmiştir. Kare planlı türbenin üzeri düz dam ile örtülerek geçilmiştir. Çarşı içinde kalan türbe yapısının yalnızca kuzey ve batı duvarı çarşıdan algılanabilir ve ulaşılabilir düzeydedir.

Plan

Türbe yapısı tek birimden oluşmaktadır. Birim kare planlı olup 15,45 m² lik alana oturmaktadır. Yapı çevresinde çarşıda bulunan dükkanlar bulunmaktadır. Türbenin yalnızca kuzey ve batı cephesi açık durumdadır. Güney duvarı komşu yapıya bitişik, doğu duvarı ise komşu yapının cephesi ile dar bir alan bırakacak şekilde ayrılmıştır. Birimin kuzey yönünde bulunan kemerli geçişe, sokak kotundan yükseltilmiş eğimli bir zeminle ulaşılmaktadır. Türbenin zemini kapının dış kotundan 10 cm aşağıda kalmaktadır. Kemerli geçiş 0,78x1,57 m boyutlarında kapı yüksekliği ise 1,75 m olarak ölçülmüştür. Türbenin toplamda iki pencere açıklığı bulunmaktadır. Bu açıklıklar kuzey ve batıya bakan cephelerde mevcuttur (Şekil 4.127).

---

³¹ Malik-i Ejder, Diyarbakır fethine katılan sahabelerdendir.

Şekil 4.127 Malik-i Ejder Türbesi kat planı ve iç mekânı

Kuzey cephesinde bulunan pencere kemerlidir ve 0,84x1,95 m boyutlarındadır. Batı cephesinde bulunan pencere ise dikdörtgen formdadır. İç mekânda asma tavan ile kapatılan türbenin, birim içinde duvar yüksekliği 2,99 m ölçülmüştür. Kuzey cephesinde dış duvar uzunluğu ise beton saçak altına kadar 3,40 m ölçülmüştür. Türbenin içinde doğu-batı doğrultusunda uzanan bir adet ahşap sanduka bulunurken güney duvarında ise beş köşeli mihrap nişi ile bir adet dikdörtgen niş bulunmaktadır.

Çatı Planı

Türbenin üzeri iç mekânda asma tavan ile örtülmüştür. Cepheden bakıldığında ise kuzey ile batı yönlerinde saçak bırakılacak şekilde betonarme düz dam ile örtüldüğü görülmüştür. Düz dam üzerinde ise metal ve alüminyum malzemedен oluşturulmuş niteliksiz örtü eki bulunmaktadır.

Cepheler

Dörtgen planlı Malik-i Ejder Türbesinin güney cephesi komşu yapıya bitişiktir. Doğu cephesi ise komşu yapı ile dar bir alan oluşturacak şekilde durmaktadır. Kuzey ve batı cepheleri ise çarşı içinden algılanabilecek düzeydedir. Yapının çarşıya bakan cepheleri çarşı esnafı tarafından gün içinde seyyar araçlar ile kapatılmaktadır. Kuzey cephesinde kemerli kapı ile kemerli bir pencere açıklığı bulunan türbenin, batı cephesine açılan dikdörtgen bir pencere açıklığı bulunmaktadır (Şekil 4.128).

Şekil 4.128 Malik-i Ejder Türbesi Kuzey ve Batı cephe görüşleri

Süsleme öğeleri

Yapıda özgün bir süsleme öğesi bulunmamaktadır. Batı cephesine açılan dikdörtgen pencere üzerinde duvarın kaplamasında kullanılan seramikler ile birlikte kullanılmış dikdörtgen mermer levha mevcuttur. Levha üzerinde Arapça besmele ve Türkçe türbe adı yazmaktadır (Şekil 4.129).

Şekil 4.129 Malik-i Ejder Türbesi cephe ve mermer yazıt detayları

Yapım tekniği ve malzeme kullanımı

Duvarları tamamen kaplanmış türbe yapısının yalnızca giriş kapısının olduğu aralıkta duvara ait özgün malzeme görünmektedir. Yapı duvarlarının bazalt yonu taş ile inşa edildiği anlaşılmıştır. Kâgir yapının duvarları taşıyıcı eleman olarak kullanılmıştır. Duvar kalınlığı 50-53 cm arasında değişiklik göstermektedir. Türbenin üstü özgün olmayan betonarme döşeme ile kapatılmıştır.

Yapının içinde duvarlar seramik ile kaplanmış ve asma tavan kullanılmıştır. Döşemede traverten taş kullanılırken, cephe duvarları tamamen cam mozaik ve seramik ile kapatılmıştır. Pencere ve kapı malzemesi ahşap olup pencere önlerinde dökme demirden yapılmış korkuluklar kullanılmıştır. Mekânda bulunan sanduka malzemesi ise ahşaptır.

5. DİYARBAKIR SURIÇİ BÖLGESİ TÜRBE YAPILARI GENEL DEĞERLENDİRME

Diyarbakır Suriçi'nde bulunan türbe yapılarının bölgeye dağılımları, yakın çevredeki yapılar ile ilişkileri, türbeyi yaptıran ve meftun kişi ilişkisi, türbelerin yapım tarihleri, plan ve üst örtü analizleri, taşıyıcı sistem ve malzeme özellikleri, kapı ve pencere analizleri, süsleme özellikleri tablolar üzerinden gruplama yapılarak alt başlıklar altında incelenmiştir.

5.1 Türbe Yapılarının Suriçi Bölgesine Dağılımları

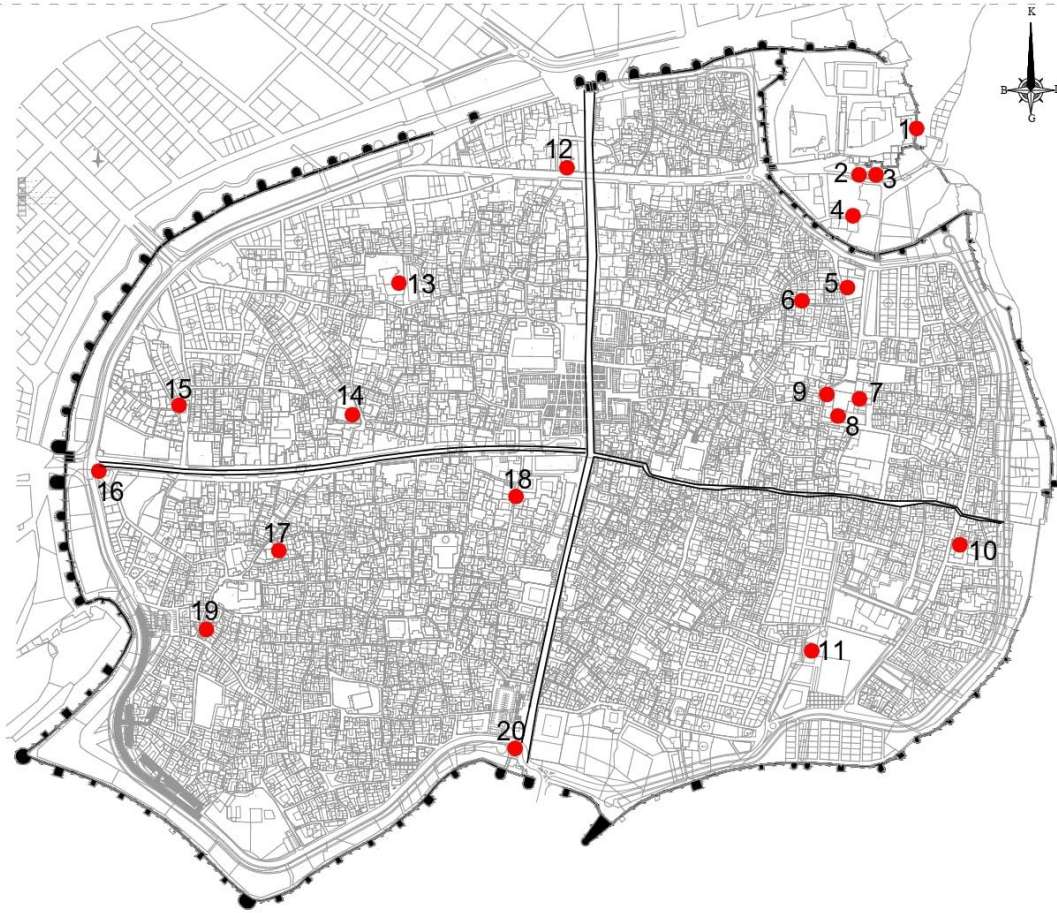
Tez kapsamında yapılan çalışmalarda Diyarbakır Suriçi bölgesinde günümüze ulaşan 20 türbe yapısı tespit edilmiştir. Türbeler Suriçi bölgesinin farklı alanlarına dağılım göstermiştir (Tablo 5.1;Şekil 5.1).

Türbe yapılarının bölgeye dağılımı incelendiğinde kuzeydoğu bölgesinde 9 adet türbe yapısı tespit edilmiştir. Türbe yapılarından Nasıruddevle Mansur ve Eşi Sittünas'ın Türbeleri, Sahabeler Türbesi, Murtaza Paşa Türbesi ve Havlet Baba Türbesi iç kale bölgesinde bulunurken Zincirkıran Türbesi, Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi, Kurşunlu Camii Batı Türbe, Fatih Paşa Türbesi (Kurşunlu Camii Güney Türbe) ve Dabanoğlu Türbesi kuzeydoğu bölgesinde bulunan diğer türbelerdir. Bu bölgede bulunan türbeler ikişer ve üçerli gruplar şeklinde birbirine yakın konumlanmıştır. Türbe yapısının en yoğun olduğu bölgedir.

Güneydoğu bölümünde Karadeniz ve Arap Şeyh Türbesi olmak üzere iki adet türbe yapısı günümüze ulaşmıştır. Türbe yoğunluğunun en az olduğu bölgedir.

Kuzeybatı bölümünde dört türbe yapısı bulunmaktadır. Bulunan dört türbe yapısı konum olarak birbirinden uzak ve dağınık şekilde gelişim göstermiştir. Bu türbeler; Zübeyde ve Leyla Hanımlar, İskender Paşa ve Şeyh Safa (Abdülcilil) Türbesidir.

Güneybatı bölümünde beş türbe yapısı bulunmaktadır. Bu türbe yapıları; Sarı Saltuk Türbesi, Lala Bey, Hançeri Güzar, Maliki Ejder Türbesi ve Sultan Şücaeddin Türbesidir (Şekil 5.1).

Kuzeydoğu

1. Nasıruddinle Mansur ve Eşi Sittünas'ın Türbeleri
2. Sahabeler Türbesi
3. Murtaza Paşa Türbesi
4. Havlet Baba Türbesi
5. Zincirkıran Türbesi
6. Dabanoğlu Türbesi
7. Özdemiroğlu Osman Türbesi
8. Fatih Paşa Türbesi
9. Kurşunlu Cami Türbesi

Güneydoğu

10. Arap Şeyh Türbesi
11. Karadeniz Türbesi

Kuzeybatı

12. Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi
13. İskender Paşa Türbesi
14. Şeyh Safa (Abdülcelil) Türbesi
15. Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi

Güneybatı

16. Sarı Saltuk Türbesi
17. Lala Bey Türbesi
18. Maliki Ejder Türbesi
19. Hançeri Güzar (Ehsenül Hançer) Türbesi
20. Sultan Şücaeddin Türbesi

DİYARBAKIR SURİÇİ TÜRBELERİ KONUM ANALİZİ

DANIŞMAN: DOÇ. DR. GÜLİN PAYASLI OĞUZ

ÖĞRENCİ: 18808209 ESRA GÜZEL

Şekil 5.1 Türbe Yapılarının Suriçi bölgesine dağılım haritası

Tablo 5.1 Diyarbakır Suriçi bölgesindeki türbelerin konumu

	ADI	DÖNEMİ	SURİÇİND EKİ YERİ ve KONUMU	MAHALLE	ADA/ PARSEL
1	Nasıruddevle Mansur ve Eşi Sittünas'ın Türbeleri	Mervanoğulları 11.yy	Kuzeydoğu	Cevat Paşa Mahallesi İç Kalede Arkeoloji Müzesi Doğusunda Yer Alır	32/8
2	Sultan Şücaeddin Türbesi	Artuklu 12-13. yy	Güneybatı	Ali Paşa Mahallesi Gazi Caddesi ve Turistik Cadde Birleşim Köşesi Hz. Ömer Camii Karşısında Yer Alır	109/4
3	Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi	Akkoyunlu 15-16. yy	Kuzeybatı	Melik Ahmet Mahallesi Özgür Sk. Şeyh Yusuf Camii Avlusunda Yer Alır	319/2
4	Lala Bey Türbesi	Akkoyunlu 15-16. yy	Güneybatı	Lala Bey Mahallesi Lala Bey Sk. Lala Bey Camii Avlusunda Yer Alır	295/1
5	Şeyh Safa (Abdülcelil) Türbesi	Osmanlı 16-17. yy	Kuzeybatı	Ziya Gökalp Mahallesi Palu Sk. Parlı Safa Camii Avlusunda Yer Alır	322/30
6	Fatih Paşa Türbesi	Osmanlı 16. yy	Kuzeydoğu	Fatih Paşa Mahallesi İç Kurşunlu Sokak Kurşunlu Camii Güney Hazire	20106/1
7	İskender Paşa Türbesi	Osmanlı 16. yy	Kuzeybatı	İskender Paşa Mahallesi İskender Paşa Sk. İskender Paşa Camii Avlusunda Yer Alır	133/4
8	Özdemiroğlu Osman Türbesi	Osmanlı 16. yy	Kuzeydoğu	Fatih Paşa Mahallesi İç Kurşunlu Sokak Kurşunlu Camii Doğu Hazire	20106/1
9	Zincirkıran Türbesi	Osmanlı 16. yy	Kuzeydoğu	Fatih Paşa Mahallesi Söğütlü Sk. Nasuh Paşa Camiye Bitişik Güney Avluda Yer Alır	178/7
10	Sarı Saltuk Türbesi	Osmanlı 16. yy	Güneybatı	Melik Ahmet Mahallesi Turistik Cadde ve Melik Ahmet Cadde Birleşimi Urfa Kapı Karşısında Yer Alır	953/1
11	Sahabeler Türbesi	Osmanlı 17. yy	Kuzeydoğu	Cevat Paşa Mahallesi İçkale Sk. Hz. Süleyman Camii Bitişiği	32/31
12	Arap Şeyh Türbesi	Osmanlı 17. yy	Güneydoğu	Hasırlı Mahallesi Yıkıkaya Sk. Arap Şeyh Camii Avlusunda Yer Alır	20096/2
13	Murtaza Paşa Türbesi	Osmanlı 17. yy	Kuzeydoğu	Cevat Paşa Mahallesi İçkale Sk. Hz. Süleyman Camii Bitişiği	32/31
14	Dabanoğlu Türbesi	Osmanlı 17. yy	Kuzeydoğu	Dabanoğlu Mahallesi Dabanoğlu Sk. Konut Yapıları Arasında Yer Alır	20036/14
15	Havlet Baba Türbesi	Osmanlı 17-18. yy	Kuzeydoğu	Cevat Paşa Mahallesi İçkale Sk. Hz. Süleyman Parkında Yer Alır	33/4
16	Hançeri Güzar (Ehsenül Hançer) Türbesi	Osmanlı 17-18. yy	Güneybatı	Lala Bey Mahallesi Uşak Sokak Hançeri Güzar Camii Avlusunda Yer Alır	317/13
17	Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi	Osmanlı 18. yy	Kuzeybatı	İnönü Mahallesi Gazi Caddesi Nebi Camii Güney Avluda Yer Alır	142/102
18	Karadeniz Türbesi	Osmanlı 19. yy	Güneydoğu	Hasırlı Mahallesi Karadeniz Sk. Gavur Meydanı Güneybatısında Yer Alır	20013/2
19	Kurşunlu Camii Türbesi	Osmanlı 19. yy	Kuzeydoğu	Fatih Paşa Mahallesi İç Kurşunlu Sokak Kurşunlu Camiye Bitişik	20106/1
20	Maliki Ejder Türbesi	Osmanlı 19. yy	Güneybatı	Süleyman Nazif Mahallesi Sipahiler Çarşısı İçinde Yer Alır	443/1

5.2 Türbe Yapılarının Yakın Konumdaki Yapılar ile İlişkileri

Suriçi bölgesinde dağınık bir şekilde yayılım gösteren türbe yapılarının buldukları alan ve yakın konumdaki yapılar ile ilişkisi de farklılık göstermektedir.

Türbe konumlarının yapı ile ilişkisi incelendiğinde, bazı türbe yapıları yakın konumlarında bulunan hazire alanları ve cami yapıları ile bir grup yapının parçası iken bazı türbe yapıları ise tek başına çevresindeki yapılardan bağımsız olduğu gözlemlenmiştir.

Türbe yapılarının yapı ile bağlantısı belirlenirken, türbeye cami içinden veya avlusundan ulaşılabilen türbeler “yapı ile bağlantılı” olarak ele alınırken, türbe yapısına ulaşım yakın konumdaki yapılardan bağımsız avlu içerisinde veya cadde, sokak üzerinden sağlanan türbeler “bağımsız türbe” olarak sınıflandırılmıştır.

Nasruddevle ve Eşi Sittünas Türbeleri, Diyarbakır Arkeoloji Müzesinin arkasında burç üzerinde yer almakta, günümüzde yakın konumunda bulunan yapılardan bağımsız bir girişe sahiptir. Türbenin yapıldığı dönemde yakın konumunda bulunan yapılar ve bu yapılar ile olan bağı bilinmemektedir.

Sultan Şücaettin Türbesi, günümüzde yolun kavşak noktasında bağımsız bir şekilde durmaktadır fakat önceki dönemlerde Sultan Şüca'ya ait Mardin Kapı'da, medrese ve çeşme yapılarının da olduğu belirtilmektedir. Türbenin yakın konumunda bulunan çeşme yapısı sonraki dönemlerde yol genişletilmesi ile Mardin Kapının batısındaki sur dibine taşınmıştır (Tuncer, 1986). Medrese ise günümüze ulaşamamıştır. Bu verilerden Sultan Şüca Türbesinin, yapıldığı dönemde yapı topluluğunun bir parçası olduğu, sonraki dönemlerde bağlantılı yapıların yıkılıp çeşme yapısının taşınması ve çevresinden yol geçmesi ile bağımsız bir yapı haline geldiği anlaşılmaktadır.

Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi, aynı isim ile anılan Şeyh Yusuf Caminin avlusunda bulunmakta ve yapıya ulaşım avludan sağlanmaktadır. Cami yapısı da türbe yapısı gibi Akkoyunlu Dönemi eseri olarak kaynaklarda geçmektedir (Tuncer, 1996). Mimari yönden incelendiğinde, cami ve türbe yapısında kullanılan taş malzeme ve diziliminin benzer olması, sade cephe düzenleri ve yapıların birbirine yakınlığı, yapıldığı

dönemden günümüze kadar ortak bir avluyu paylaştığını, bağlantılı yapı gruplarından olduğunu göstermektedir. Günümüzde bu yapı grubu içerisinde cami yapısı, türbe yapısı, imam odası ve helalar bulunmaktadır.

Lala Bey Türbesi de aynı isim ile anılan cami avlusunda ve cami yapısına bitişik nizamdadır. Yapının bodrum katına ulaşım caminin güney avlusundan sağlanmakta, dua katına ulaşım ise caminin son cemaat yerinden sağlanmaktadır. Cami yapısı da türbe yapısı gibi Akkoyunlu Dönemi eseri olarak kaynaklarda geçmektedir (Tuncer, 1996). Mimari yönden incelendiğinde, cami ve türbe yapısında kullanılan taş malzeme, dizilim ve yapım tekniğinin benzer olması, türbe yapısının cami ile bitişik nizamda olması yapıldığı dönemden günümüze kadar ortak bir avluyu paylaştığını, bağlantılı yapı gruplarından olduğunu göstermektedir. Günümüzde bu yapı grubu içerisinde cami yapısı, türbe, cenaze yıkama bölümü, helalardan ve iki mezardan oluşan hazire alanı bulunmaktadır.

Şeyh Abdülcellil Türbesi, Safa Camii avlusunda bulunmakta ve avlu aracılığıyla yapıya ulaşılmaktadır. Evliya Çelebi Seyehatnamesinde Sefa Camiden, İpəriye Camii olarak bahseder, cami, medrese, tekke ve hamamı anlatırken türbe yapısına değinmemektedir (Çelebi, 2010). Mimari açıdan incelendiğinde cami yapısında kalker ve bazaltın birlikte kullanıldığı duvar örgüsü mevcut iken türbe yapısında sadece bazalt taş kullanılmıştır. Safa Camii taş yüzeyi zengin süslemeleri ile ön plana çıkan bir yapı iken türbe yapısı sade nizamdadır. Bu iki yapı arasındaki mimari ve yapısal açıdan bağın güçlü olmadığını göstermektedir. Türbe yapısı ve cami arasındaki bağ incelendiğinde ne derecede bağlantılı olduğu bulunamamıştır. Günümüzde türbe yapısı yakın konumunda bulunan hazire alanı, cami ve medrese ile aynı avlu içerisinde olup türbeye ulaşım avludan sağlanmaktadır.

Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi, Fatih Paşa Türbesi ve Fatih Paşa Camii batı kanadında yer alan Kurşunlu Camii Türbesi olarak isimlendirilen türbe, Fatih Paşa Camisi ile bağlantılı türbe yapılarıdır. Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi caminin doğusunda, Fatih Paşa Türbesi güneyinde, Kurşunlu Camii Türbesi ise caminin batısında yer almaktadır. Yapı topluluğunun ana parçası olan cami Bıyıklı Mehmet Paşa Döneminde yapılmıştır. Özdemiroğlu Türbesi ise Özdemiroğlunun Diyarbakır'ın

16. Beylerbeyi olmasından (Tuncer, 1996) kaynaklı camiden sonraki döneme tarihlendirilmektedir. Fatih Paşa Türbesinin yapım yılı ile ilgili veriye ulaşılamamakla beraber Özdemiroğlu Türbesi ile mimari yönden benzerlik göstermesi aynı dönemde yapılmış olabileceğini göstermektedir. Batıda yer alan Kurşunlu Camii Türbesinin mezar taşından 19. yüzyılda yapıya eklendiği anlaşılmaktadır. Caminin doğu ve batısında bulunan hazirede Osmanlı dönemi mezarları çok sayıda bulunmakta ve Diyarbakır'ı fetheden Bıyıklı Mehmet Paşa'nın mezarı da bu hazirede bulunmaktadır. Sonuç olarak üç türbe yapısı da Fatih Paşa yapı topluluğuna dahil olacak şekilde sonraki dönemlerde yapıya eklenmiştir. Türbe yapılarına ulaşım günümüzde cami avlusundan sağlanmaktadır.

İskender Paşa Türbesi aynı isim ile anılan cami avlusu içerisinde ve ulaşım bu avludan sağlanmaktadır. Türbeye yakın aile bireylerinin defnedildiği hazire alanı da aynı avlu içerisinde bulunmaktadır. İki birim olan türbe yapısının kare planlı birimin cami ile beraber yapılmış olabileceği düşünülürken sekiz kenarlı türbe birimin camiden sonra yapılmış olma ihtimali vardır (Karaca, 2010; Tuncer, 2012). Yapının duvar örgü sisteminde kalker ve bazalt taşın beraber kullanılması, pencerelerin kemerli niş içerisinde kalması ve yapı ile cami yakın şekilde konumlanması, yapıların aynı veya yakın dönemlerde yapılmış olma ihtimalini güçlendirmektedir. Günümüzde türbe yapısı yakın konumunda bulunan hazire alanı ve cami aynı avlu içerisinde olup türbeye ulaşım avludan sağlanmaktadır.

Zincirkıran Türbesi ve kuzeyinde bulunan Nasuh Paşa Camisi ile bir bağının olup olmadığı ile ilgili veriye ulaşılamamıştır. Türbe yapısı günümüzde cami bitişiğinde yer alan avlu içerisinde bulunmakta ve avlu girişi cami yapısından bağımsız bir şekilde sokaktan sağlanmaktadır. Nasuh Paşa Camii ve Zincirkıran Türbesi 16-17. Yüzyıla yakın birbirine dönemlere tarihlendirilmekte ve mimari açıdan bu dönemde yapılan yapılar ile benzerlik göstermektedir fakat Nasuh Paşa Caminin son cemaat yeri türbe ile sınır oluşturup geçiş mesafesi bırakmamaktadır. Bu durum yapıların aynı avluyu paylaşma olasılıklarını zayıf kılmaktadır.

Sarı Saltuk Türbesi, günümüzde Gülşeni Mescidi ve hazire alanı ile aynı avlu içerisinde yer almakta ve yapıya avludan ulaşılmaktadır. Gülşeni Mescidi için Ali

Emiri, 8-10 birimi olan büyükçe bir mescit olup birçok bilginin yetiştiği, Kanuni döneminde hamravat suyunun getirilerek şadırvan ve çeşme yaptırıldığına değinmektedir (Emîrî, 2014). Bu verilerden ve günümüz mevcut durumu incelendiğinde, Sarı Saltuk Türbesi ile aynı avlu içerisinde bulunan Gülşeni Mescidinin büyük bir yapı olduğuna ve günümüze ulaşmadığına, zamanla mescit ve türbe yapısının çevresine yol eklendiğine ve alanın daraldığına ulaşılabilmektedir.

İncelenen türbelerden, Sahabeler Türbesi Hz. Süleyman Camiye bitişik birim şeklinde iken Murtaza Paşa Türbesi, Hz. Süleyman Camii içinde bir oda şeklinde bulunmaktadır. Hz. Süleyman Camii 1155 tarihinde Nisanoğullarından Ebul-Kasım Ali tarafından yaptırılmıştır (Yılmazçelik, 2014). Sahabeler Türbesinde ise dönemin valisi Silahtar Murtaza Paşa tarafından yaptırıldığını gösteren kitabe bulunmaktadır. 17. Yüzyıla tarihlenmektedir. Murtaza Paşa Türbesi ise türbe içinde yer alan mezar kitabesinde H.1069/1658 M. tarihi yazması ve Murtaza Paşanın 17. yüzyıl valilerinden olması kaynaklı türbe yapısı da 17. yüzyıl ortalarına tarihlenmektedir (Beysanoğlu, 2003; Sözen, 1971). Bu verilerden cami yapısının türbe yapılarından çok önce yapıldığını daha sonra 17. Yüzyılda türbe yapılarının camiye eklendiği anlaşılmaktadır. Günümüzde iki türbe yapısına da ulaşım Hz. Süleyman Camii ve avlusu ile sağlanmaktadır.

Arap Şeyh Türbesi aynı isim ile anılan Arap Şeyh Camii, hazire ve helalar ile aynı avlu içerisinde konumlanmıştır. 17. yüzyılda inşa edilen cami yapısı ile türbe arasında bir bağlantı bulunamamak ile beraber aynı döneme tarihlendirilmektedir (Sözen, 1971). Türbe ve cami yapısının yakın konumda olması, türbe batısında bulunan haziredeki mezar taşlarının Osmanlı Dönemine tarihlenmesi, bu yapı topluluğunun geçmişten günümüze ilişkili bir şekilde geldiğini göstermektedir.

Türbe yapılarından Dabanoğlu Türbesi, kendi ismi ile anılan sokakta bulunmaktadır. Günümüzde herhangi bir yapı ile bağlantısı bulunmamaktadır. Kaynaklarda Nasuh Paşa Camii ile Fatih Paşa Türbesi arasında Dabanoğlu Mescidinin olduğu geçmekte (Beysanoğlu, 1963) fakat günümüze ulaşamayan bu yapının türbe ile bir bağı olup olmadığı hakkında herhangi bir veriye ulaşılamamıştır.

Havlet Baba Türbesi, Diyarbakır Salnameleri ve diğer kaynaklarda iç kalede olduğu bilgisi geçmekte (İzgöer, 1999) fakat yakınlarında yapı olup olmadığı bilgisi geçmemektedir. Günümüzde iç kalede Hz. Süleyman parkının içinde olup çevresinde yapı bulunmamaktadır.

Hançeri Güzar Türbesi aynı isim ile anılan cami avlusu içerisinde bulunmakta ve türbeye ulaşım bu avludan sağlanmaktadır. Diyarbakır Salnamelerinde Hançeri Güzar Camii, Hüsameddin Mescidi olarak geçmekte ve 19. yüzyılda türbe ve caminin tamir edildiğine dair bilgi bulunmaktadır (İzgöer, 1999). Bu veriden türbe ve cami yapısının yapılış dönemlerine ulaşılamamakta fakat 19. yüzyıldan beri aynı avluyu paylaştıklarına ulaşılmaktadır. Günümüzde de iki yapı aynı avlu içerisinde bulunmaktadır.

Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi, Nebi Caminin güney avlusunda cami duvarına bitişik bir şekilde inşa edilmiştir. Akkoyunlu eseri olan Nebi Camii'ye (Sözen, 1971) 18. yüzyılda türbe yapısı eklenmiştir. Türbe yapısının inşa edildiği dönemde yapıya yakın konumda Darü'l Kurrâ ve sebül yapıldığı da kaynaklarda geçmektedir (İzgöer, 1999). Fakat günümüze Darü'l Kurrâ ve sebül yapısı ulaşamamıştır. Türbe yapısı bitişik olduğu cami ile beraber aynı avlu içerisinde bulunmakta ve türbeye ulaşım da cami avlusundan sağlanmaktadır.

Güneydoğu bölümünde bulunan Karadeniz Türbesi, içinde çeşmesi olan bir avluya sahip olup yapıya ulaşım sokak üzerinden sağlanmaktadır. Türbe yakınında yapı bulunmamaktadır.

Maliki Ejder Türbesi ile ilgili Salnamelerde yapı bitişiğinde kargir çifte kemerli bir eyvan ve iki kanatlı büyük bir de kapı inşa ettirildiği bilgisi geçmektedir (İzgöer, 1999). Fakat günümüze sadece türbe yapısı ulaşabilmiştir. Sipahiler (Aşefçiler) Çarşısı içinde bulunan türbeye ulaşım çarşı içindeki sokaktan sağlanmaktadır.

Tablo 5.2 Türbe Yapılarının yakın konumdaki yapılar ile ilişkileri

	TÜRBE ADI	DÖNEMİ	YAPILDIĞI DÖNEMDE TÜRBELERİN YAPILAR İLE BAĞLANTISI		
			BAĞLANTILI	BAĞLANTILI DEĞİL	BİLİNMIYOR
1	Nasıruddevle Mansur ve Eşi Sittünas'ın Türbeleri	Mervanoğulları 11.yy			✓
2	Sultan Şücaeddin Türbesi	Artuklu 12-13. yy	✓		
3	Şeyh Yusuf Hemedani Türbesi	Akkoyunlu 15-16. yy	✓		
4	Lala Bey Türbesi	Akkoyunlu 15-16. yy	✓		
5	Şeyh Safa (Abdülcelil) Türbesi	Osmanlı 16-17. yy			✓
6	Fatih Paşa Türbesi	Osmanlı 16. yy	✓		
7	İskender Paşa Türbesi	Osmanlı 16. yy	✓		
8	Özdemiroğlu Osman Türbesi	Osmanlı 16. yy	✓		
9	Zincirkıran Türbesi	Osmanlı 16. yy			✓
10	Sarı Saltuk Türbesi	Osmanlı 16. yy	✓		
11	Sahabeler Türbesi	Osmanlı 17. yy	✓		
12	Arap Şeyh Türbesi	Osmanlı 17. yy	✓		
13	Murtaza Paşa Türbesi	Osmanlı 17. yy	✓		
14	Dabanoğlu Türbesi	Osmanlı 17. yy			✓
15	Havlet Baba Türbesi	Osmanlı 17-18. yy		✓	
16	Hañçeri Güzar (Ehsenül Hañçer) Türbesi	Osmanlı 17-18. yy	✓		
17	Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi	Osmanlı 18. yy	✓		
18	Karadeniz Türbesi	Osmanlı 19. yy		✓	
19	Kurşunlu Camii Türbesi	Osmanlı 19. yy	✓		
20	Maliki Ejder Türbesi	Osmanlı 19. yy		✓	

5.3 Türbeyi Yaptıran ve Meftun Kişi İlişkisi

Türbe yapıları genellikle, saygıdeğer, savaşı, toplum tarafından hoşgörü ile karşılanan, din için savaşı veya yönetimde olan kişiler ile olan bağı sürdürmek için inşa edilmiş yapılardır. Bu bağlamda Diyarbakır Suriçi bölgesinde mevcut bulunan türbe yapılarının yaptıranı ve meftun olanı değerlendirilmiştir.

Naruddevle Mansur ve Eşi Sittünas Türbeleri, 11.yüzyılda Mervanoğulları hükümdarlarından olan Nasruddevle'nin Türbesi, Eşi Sittünas tarafından yaptırılmıştır. Daha sonra kendisi de aynı yere defnedilmiştir (Erzak, 1990).

Sultan Şüca Türbesi, 1117-1208 yılları arasında yaşayan Diyarbakır'da bulunup yönetimde yer alan Sultan Şüca'ya ait olduğu belirtilmektedir (Tuncer, 2012). Türbe yapısını yaptıran tespit edilememiştir.

Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi, 26 Eylül 1468 tarihli vakfiyesine göre cami Diyarbakır Hacekiye ayanından Kavvasoğlu Hacı Ahmed Tarafından inşa edildiği anlaşılmaktadır. Türbe camiden önce inşa edilmiş olmalıdır (Yılmazçelik, 2014). Türbede yatan ile ilgili Diyarbakır salnamelerinde "E'izze-i kiramdan Şeyh Yusuf Hemedani hazretleri Diyarbakır kasabasındaki cami-i şerifi ittisalinde medfûndur" bilgisi geçmektedir (İzğöer, 1999).

Lala Bey Türbesi, Eğil beylerinden olan Lala Kasım tarafından yaptırılmış olması muhtemeldir (Yılmazçelik, 2014). Sözen Lala Kasım Bey veya yakınlarının bu türbede meftun olmalarının muhtemel olduğunu söylemektedir (Sözen, 1971).

Şeyh Abdülcilil Türbesini yaptıran tespit edilememiştir. Sözen (1971) Türbede meftun olanın Şeyh Abdülcilil olduğuna değinmiştir (Sözen, 1971) .

Fatih Paşa Türbesi, kitabesi bulunmayan türbenin kim için yaptırıldığı ile ilgili kesin bir veriye ulaşılamamıştır.

İskender Paşa Türbesi, Diyarbakır'da 14 yıl valilik yapan 1551 yılında kendi adıyla cami yaptıran İskender Paşa veya çocukları tarafından yaptırılmış olabileceği

düşünülmektedir (Sözen, 1971). Türbede yer alan üç mezardan biri; İskender Paşa'nın torunlarından şair Yusuf Raif Bey'e aittir. (Tuncer, 2012) İkinci mezar Ömer Paşa'nın kızı Yusuf Bey'in Eşi Sacide Hanıma, üçüncü mezar ise Yusuf Bey'in kızı Rana Hanıma aittir (İlhan M. M., 1996).

Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi, yaptıranı belli olmayan türbede Diyarbakır'da dört yıl valilik yapan Özdemiroğlu Osman Paşa meftundur.

Zincirkıran Türbesi, Diyarbakır eyaletine atanan Diyarbakır'ın 41. Valisi olup 5 ay boyunca bu görevde kalan Zincirkıran Ali Paşa ile bir bağı olup olmadığı bilinmemektedir. Görev süresinin kısa olması, ihtimali düşürüyor olsa dahi ailesi bu vilayette olduğundan adına yaptırmış olabilir (Tuncer, 2012). Farklı kaynaklar Nasuh Paşanın akrabaları için yaptırmış olabileceğine değinmektedir (Melek & Demir, 2009). Türbede olan sandukaların kime ait olduğu bulunamamıştır.

Sarı Saltuk Rumeli fethinde efsaneleşen isim olup türbesinin yaptıranı belli değildir (Tuncer, 1991).

Sahabeler Türbesi, dönemin valisi Silahtar Murtaza Paşa tarafından yaptırılmıştır (Beysanoğlu, 2003). Türbede yer alan bilgilendirme levhasına göre; İyaz Bib Ganem komutasında Diyarbakır'ın fethine katılıp şehit düşen sahabelerin, fetih sonrası defnedildikleri türbe üzerinde Hazreti Süleyman Cami'nin inşa edildiği düşünülmekte ve burada medfun 27 sahabenin isimleri; Hz. Süleyman b. Halid, Hz. Rıdvan, Hz. Mes'ud, Hz. Beşir, Hz. Hamza, Hz. Amr, Hz. Şa'be, Hz. Sabit, Hz. Zeyd (2), Hz. Halid (2), Hz. Nu'man, Hz. Muhammed (2), Hz. Abdullah (3), Hz. Hasan (2), Hz. Ka'b-i Zîşan, Hz. Fudayl, Hz. Malik, Hz. Fahr, Hz. Ebu'l-Hamd, Hz. Ebu Nasr ve Hz. Muğire'dir. Türbe bu mezarlar üzerine yaptırılmıştır.

Türbenin revak bölümünde bulunan sandukalardan, Kuzeyde yer alan ilk sanduka Esad Muhlis Paşa'nın sandukasıdır. Esad Muhlis Paşa; 1264/1846'da Diyarbakır valisi olup üç yıl üç ay bu görevde kalmıştır (İzğöer, 1999). Esad Muhlis Paşa'nın yanında yer alan ikinci mezar Mehmet Reşit Paşa'nın mezarıdır. Reşit paşa, Sultan II. Mahmut vezirlerinden olup H.1249/1833 m. yılında Diyarbakır valisi olarak atanmış iki yıl

sekiz ay bu görevde kalmıştır. (Bulduk, 2007) Mehmet Reşit Paşa'nın mezarının yanında üçüncü sırada Abdurrahman Efendi'nin mezarı bulunmaktadır. Abdurrahman Efendi mezarının yanında bulunan dördüncü mezar İbrahim Paşa'ya aittir (Çığ, 2017). İbrahim paşadan sonra beşinci mezar Mahmud Muhtar'ın mezarıdır. (Çığ, 2017). Diyarbakır'da vali olarak atanmış on üç ay valilik yapıp vefat etmiştir (Bulduk, 2007; İzgöer, 1999). Mahmud Muhtar mezarından sonra gelen altıncı mezar Şeri Hâkim Muhammed Tevfik Efendi'nin validesi Hatice Hanım'ın mezarıdır. Hatice Hanım'ın mezarından sonra güney bölümde H.1273/1856 M. yılında Diyarbakır'a vali olarak atanmış Vali Gali Besim Paşa'nın oğlu Osman Nesim mezarı bulunmaktadır (Bulduk, 2007; İzgöer, 1999). Revak bölümünde Vali Gali Besim Paşa'nın oğlu Osman Nesim mezarından sonra Milli Aşiret Reisi İbrahim Paşazadenin mezarı bulunmaktadır. Revak bölümünün güney kısmında doğu penceresine yakın bulunan dokuzuncu mezar, H. 1172/1758 M. yılında Diyarbakır'a vali olarak atanan ve bir yıl boyunca valilik yapan Numan Paşanın oğlunun mezarıdır (Bulduk, 2007; İzgöer, 1999).

Türbe içinde yer alan mezarlardan biri Silahtar Murtaza Paşa'nın kızı Hatice Hanım'a aittir. Türbe içerisindeki bir diğer mezar, H. 1071/1661 M. yılında Diyarbakır'a vali olan Köprülü (Mirahor) Mustafa Paşa'nın kızı Lübabe Hanım'a aittir (Bulduk, 2007; İzgöer, 1999). Bir diğer mezar Silahtar Murtaza Paşa'nın oğlunun mezarıdır. Murtaza Paşanın oğlunun mezarının yanında, 1089 yılında Diyarbakır'a vali olan Kemankeş Mahmut Paşa'nın oğlu Ömer Bey'in mezarı bulunmaktadır (İzgöer, 1999). Lübabe Hanım'ın mezarının yanında yer alan sanduka Hz. Süleyman (r.a) mezarını temsilen bırakılmıştır. Bir diğer mezar isimsiz kaldığından okunamamaktadır.

Arap Şeyh Türbesi, Sözen (1971)'e göre; Arap Şeyh Camii 1644-1650 yılları arasında Diyarbakır'a valilik yapan Kara Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır (Sözen, 1971). Beysanoğlu (2003)'te Arap Şeyh Türbesinin cami ile beraber yapıldığı, caminin inşa edildiği dönemde Arap Şeyh (veya Arap Şah)'ın gömülü olduğu ve mezarın üzerinde türbe yapılıp camiye adını verdiği bilgisi geçmektedir (Beysanoğlu, 2003). Türbe yapısının yaptıranı ve türbede meftun olan kişi ile ilgili net bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Murtaza Paşa Türbesinde, Murtaza Paşanın eşi ve iki oğlunun mezarı bulunmaktadır (Bulduk, 2007). Türbede yer alan mezar kitabesinde H.1069/1658 M. tarihi yazması

ve Murtaza Paşanın 17. yüzyıl valilerinden olması (İzgöer, 1999) türbenin Murtaza Paşa döneminde ve onun tarafından yaptırılmış olma ihtimalini barındırmaktadır.

Dabanoğlu Türbesi, Diyarbakır'a 7 ay valilik yapan Daltaban Mustafa Paşa'nın ölümünden sonra onun adına yaptırılmış olduğu düşünülmektedir (Tuncer, 2012).

Havlet Baba Türbesi, Diyarbakır Salnamelerinde (1869-1905) "E'izze-i kiramdan İçkale derûnunda defin-i hâk-i ıtrnâk Şeyh Tahir-i Halveti hazretlerinin müşrif-i harab olan türbe-i şerifeleri dahi vesayet akçesinden dört yüz guruş sarfıyla imar edilmiştir." bilgisi geçmektedir (İzgöer, 1999). Bu veriye dayanarak türbede meftun olan kişinin Şeyh Tahir Halvet Hazretleri olduğu bilgisine varılmaktadır. Türbeyi yapan veya yaptıran hakkında bir veriye ulaşılamamıştır.

Hançeri Güzâr Türbesi, Diyarbakır Salnamelerinde "E'izze-i kirâmdan Şeyh Hançer Güzâr hazretleri, Diyarbakır'ın Hüsameddin mahallesinde medfûndur" ifadesi geçmektedir (İzgöer, 1999). Bu veriden türbede meftun olanın Şeyh Hançer Güzâr Hazretleri olduğu bilgisine varılmaktadır. Türbeyi yapan veya yaptıran hakkında bir veriye ulaşılamamıştır.

Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi, 1718 yılında Diyarbakır valisi olan Köprülüzade Abdullah Paşa döneminde caminin güneyine eklemiştir. Türbede meftun olan Zübeyde Hanım (Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin kızı) Köprülü Abdullah Paşa'nın eşi, Leyla Hanım ise kızıdır (Bulduk, 2007; İzgöer, 1999).

Karadeniz Türbesi, Diyarbakır Salnamelerinde "Sahabe-i kiramdan Mir Seyyaf hazretleri" ne ait olduğu "Diyarbakır'da Karadeniz nam mevkiye medfûndur." Olduğu yazmakta ve vakfiyesinin olmadığını belirtmektedir (İzgöer, 1999). Bu bulgular doğrultusunda türbe yapısında Mir Seyyaf Hazretlerinin meftun olduğu bilgisine varılmaktadır. Türbeyi yapan veya yaptıran hakkında bir veriye ulaşılamamıştır.

Kurşunlu Camii Türbesinde yer alan mezarlardan biri İlhan (1996)'a göre Şeyhzade Muhammed Beg'e aittir (İlhan M. M., 1996). Türbeyi yaptıran ile ilgili bir veriye ulaşılamamıştır.

Maliki Ejder Türbesi, Diyarbakır Salnamelerinde “Sahabe-i kiramdan Malik-i Ejder Hazretleri; Defterdar Cami-i Şerifi civarında medfûndur.” (İzgöer, 1999) Bu veriden türbede meftun olanın sahabelerden Maliki Ejder’in olduğu bilgisine varılmaktadır. Türbe yapısını Diyarbakır Valisi Halid Bey inşa etmiştir (Yıldız H. , 2010).

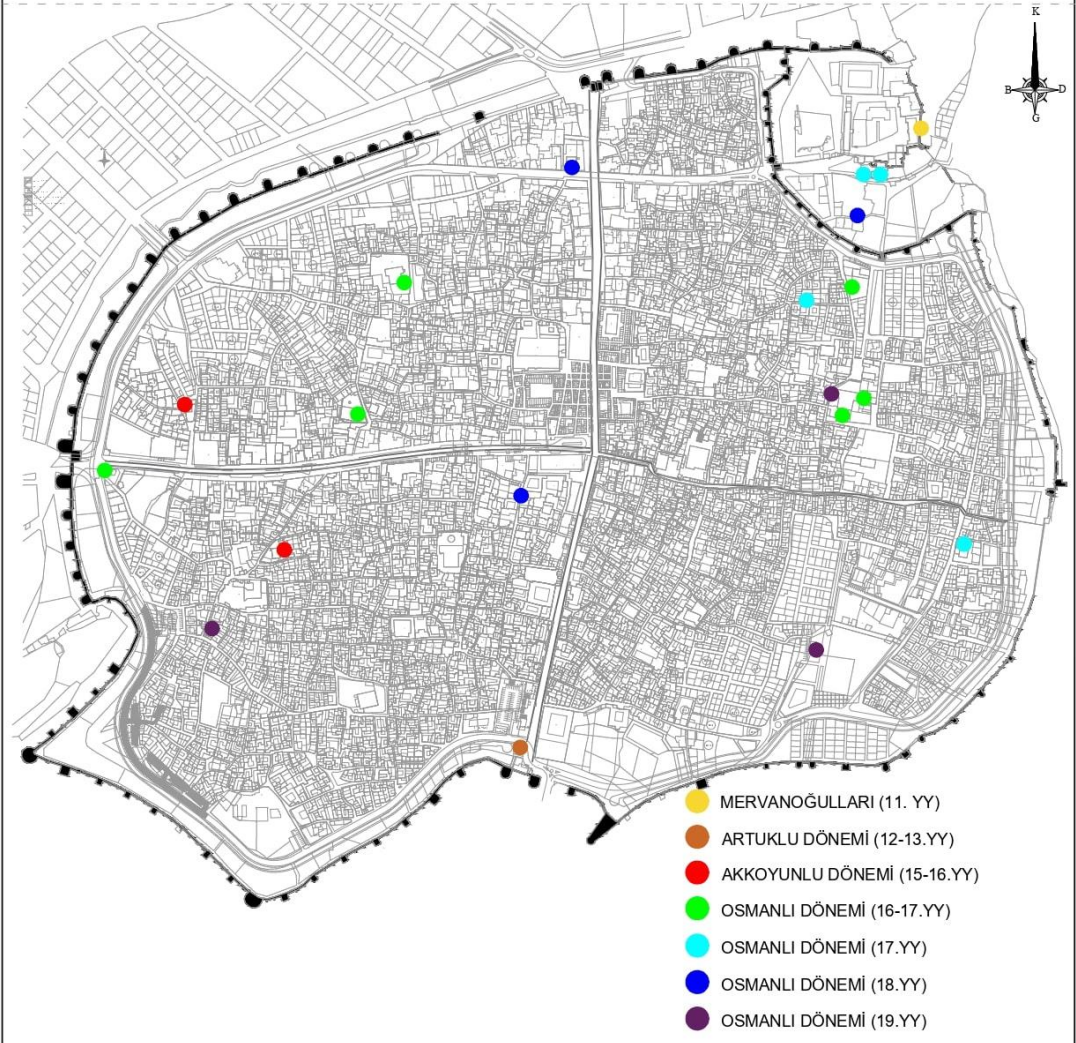
Diyarbakır Suriçi bölgesinde mevcut bulunan türbe yapıları incelendiğinde çoğunlukla yönetimde olanlar veya yakınları için türbe inşalarının yapıldığı sonucuna varılmıştır. İlk dönem eseri olan Mervanoğulları Döneminden, Osmanlı Dönemine kadar bölgede hâkim olan devletlerin yöneticileri tarafından inşa edilen türbe yapıları dikkat çekmektedir. Özellikle Osmanlı Döneminde bölgeye vali olarak atanan yöneticiler kendileri adına veya yakınları için türbe yaptırmıştır (Tablo 5.3).

Tablo 5.3 Meftun kişi ile türbe ilişkisi

MEFDUN KİŞİNİN YAPI İLE İLİŞKİSİ				
YAPI		YAPITIRAN	MEFDUN	
1	Nasruddevle Mansur ve Eşi Sittünas'ın Türbeleri	Mervanoğulları 11. yy	Said bin Nasruddevle'nin kızı ve Nasruddevle Mansur'un eşi Sittünas	Nasruddevle Mansur ve Eşi Sittünas
2	Sultan Şücaeddin Türbesi	Artuklu 12-13. yy	?	Sulta Şüca
3	Şeyh Yusuf Hemedani Türbesi	Akkoyunlu 15-16. yy	Camiyi Diyarbakır Hacekiye ayanından Kavvasoğlu Hacı Ahmed yaptırmış	Şeyh Yusuf Hemedani
4	Lala Bey Türbesi	Akkoyunlu 15-16. yy	Lala Kasım Bey	Lala Kasım Bey veya ailesi
5	Şeyh Safa (Abdülcelil) Türbesi	Osmanlı 16-17. yy	?	Şeyh Abdülcelil
6	Fatih Paşa Türbesi	Osmanlı 16. yy	?	?
7	İskender Paşa Türbesi	Osmanlı 16. yy	Diyarbakır Valisi İskender Paşa veya Torunları	İsimsiz
				İskender Paşanın Torunu Paşazade Yusuf Bey
				Yusuf Bey'in Eşi Saide Hanım
8	Özdemiroğlu Osman Türbesi	Osmanlı 16. yy	?	Yusuf Bey'in Kızı Rana Hanım
				Özdemir Oğlu Osman Paşa (Vali)
				?
9	Zincirli Türbesi	Osmanlı 16. yy	Diyarbakır Valisi Zincirli Ali Paşa veya Nasuh Paşa	?
10	Sarı Saltuk Türbesi	Osmanlı 16. yy	?	Sarı Saltuk
11	Sahabeler Türbesi	Osmanlı 17. yy	Diyarbakır Valisi Murtaza Paşa	Esad Muhlis Paşa (Vali)
				Mehmet Reşit Paşa (Vali)
				Abdurrahman Efendi
				İbrahim Paşa
				Mahmud Muhtar (Vali)
				Şeri Hâkim Muhammed Tevfik Efendi'nin validesi Hatice Hanım
				Vali Gali Besim Paşa'nın oğlu Osman Nesim
				Milli Aşiret Reisi İbrahim Paşazade
				Vali Numan Paşanın oğlu
				Köprülü (Mirahor) Mustafa Paşa'nın kızı Lübabe Hanım
				Hız. Süleyman (r.a) mezarını Temsilen Bırakılan Sanduka
				Silahtar Murtaza Paşa'nın kızı Hatice Hanım'a
				Sol: Kemankeş Mahmut paşanın oğlu Ömer Bey'in mezarı
Sağ: Silahtar Murtaza paşanın oğlunun				
İsimsiz mezar				
12	Arap Şeyh Türbesi	Osmanlı 17. yy	?	?
13	Murtaza Paşa Türbesi	Osmanlı 17. yy	Diyarbakır Valisi Murtaza Paşa	Murtaza Paşanın Hanımı ve iki çocuğu
14	Dabanözü Türbesi	Osmanlı 17. yy	?	Diyarbakır Valisi Daltaban Mustafa Paşa
15	Havlet Baba Türbesi	Osmanlı 17-18. yy	?	Şeyh Tahir Halvet Hazretleri
16	Haçeri Güzar (Ehsenül Haçer) Türbesi	Osmanlı 17-18. yy	?	Şeyh Haçer Güzar Hazretleri
17	Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi	Osmanlı 18. yy	Diyarbakır Valisi Köprülüzade Abdullah Paşa	Zübeyde Hanım ve kızı Leyla Hanım
18	Karadeniz Türbesi	Osmanlı 19. yy	?	Mir Seyyaf hazretleri
19	Kurşunlu Cami Türbesi	Osmanlı 19. yy	?	Şehzade Muhammed Beg
20	Maliki Ejder Türbesi	Osmanlı 19. yy	Diyarbakır Valisi Halid Bey	Maliki Ejder Hazretleri (Sahabe)

5.4 Yapım Tarihlerine Göre Değerlendirme

İslam ordularının kente hakimiyetinden sonra başlayan türbe yapıları, Diyarbakır'a hâkim olan farklı medeniyet ve devletlerin mimari örnekleri olarak günümüze ulaşmıştır. Günümüze ulaşan türbe yapıları kronolojik olarak incelendiğinde 11. yüzyıl ve 19. yüzyıl arasına tarihlenmektedir. Türbe yapılarından ilki 11. yüzyıl Mervanoğulları döneminde inşa edilirken en yakın tarihli 19. yüzyıl Geç Osmanlı döneminde inşa edilmiştir. 11. yüzyıl Mervanoğulları Döneminde; Nasıruddevle Mansur ve Eşi Sittünas'ın Türbeleri, 12-13. yüzyılda Artuklu Döneminde; Sultan Şücaettin Türbesi, 15-16. yüzyıl Akkoyunlar Döneminde; Şeyh Yusuf Hamedani ve Lala Bey türbeleri inşa edilmiştir. Bölgede yer alan 17 türbe yapısı Osmanlı Dönemine tarihlenmektedir (Şekil 5.2).

Mervanoğulları (11.yy)	Osmanlı Dönemi (16. yy)	Osmanlı Dönemi (17. yy)	Osmanlı Dönemi (18. yy)
Nasruddevle Mansur ve Eşi Sittünas'ın Türbeleri	Şeyh Abdülcilil (Safa) Türbesi	Arap Şeyh Türbesi	Havlet Baba Türbesi
Artuklu Dönemi (12-13.yy)	İskender Paşa Türbesi	Sahabeler Türbesi	Hançeri Güzar Türbesi
Sultan Şıcaeddin Türbesi	Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi	Murtaza Paşa Türbesi	Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi
Akkoyunlu Dönemi (15-16.yy)	Zincirkıran Türbesi	Dabanoğlu Türbesi	Osmanlı Dönemi (19. yy)
Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi	Sarı Saltuk Türbesi		Kuşunlu Cami Türbesi
Lala Bey Türbesi			Karadeniz Türbesi
			Maliki Ejder Türbesi

DIYARBAKIR SURİÇİ TÜRBELERİ YAPIM DÖNEMLERİ

DANIŞMAN: DOÇ. DR. GÜLİN PAYASLI OĞUZ

ÖĞRENCİ: 18808209 ESRA GÜZEL

Şekil 5.2 Türbe yapım dönemleri

5.5 Plan Analizi

Suriçi bölgesinde yer alan türbe yapılarında planlar form, birim sayısı ve kat sayısı olarak farklılık göstermektedir. Plan analizi yapılırken farklılık gösteren bu üç özellik ayrı başlıklar altında ele alınmıştır.

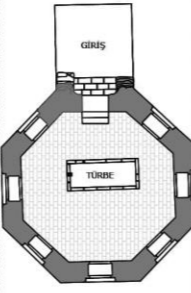
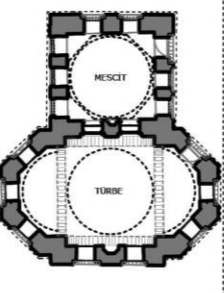
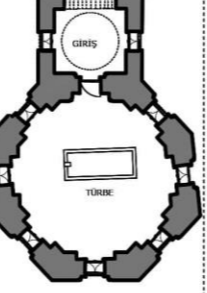
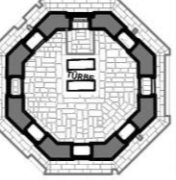
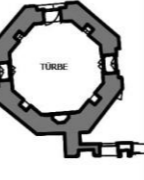
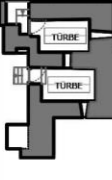

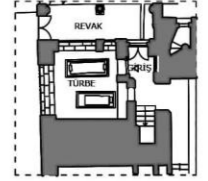
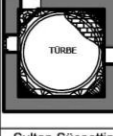
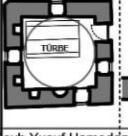
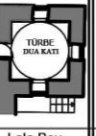
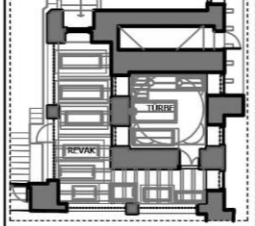

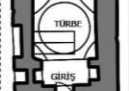
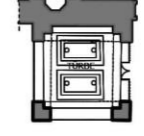
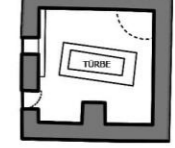
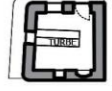
Plan formu analizi

Günümüze ulaşan türbe yapıları plan tipi açısından incelendiğinde, kullanılan plan tiplerini, kare, dikdörtgen, poligonal (sekizgen, altıgen) şeklinde olduğu görülmektedir.

Günümüze ulaşan 20 adet türbe yapısından dokuz türbe kare planlı olup en çok görülen plan şemasıdır. İkinci sırada sekizgen planlı türbe yapıları yoğunlukta ve bu plan tipinden altı adet türbe bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı beş türbe yapısı mevcut, altıgen planlı bir türbe yapısı bulunmaktadır.

Plan formlarının dönemsel gelişimi değerlendirildiğinde bölgede en eskiye tarihlenen türbe 11. yüzyıl Mervaniler Döneminde olup dikdörtgen formda inşa edilmiştir. Artuklu ve Akkoyunlu döneminde türbe planlarının kare formda ve ölçeklerinin birbirine yakın olduğu tespit edilmiştir. 16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin bölgeye hâkim olması ile beraber sekizgen plan formu gelişmiş ve 16. yüzyılda inşa edilen türbelerde bu plan formu gözlemlenmiştir. 17. yüzyıl itibarı ile sekizgen plan formu dışına çıkılarak, çoğunlukla kare ve kareye yakın dikdörtgen formları tercih edilirken altıgen formda da türbe inşa edilmiştir. 17. ve 18. yüzyıldaki tarz arayışı plan formunun dışına çıkılarak baldaken tarzda da kendini göstermiştir. 17. yüzyılda inşa edilen Arap Şeyh Türbesi ve 18. yüzyılda inşa edilen Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesinde baldaken tarz kullanılması bunu doğrulamaktadır (Tablo 5.4).

Tablo 5.4 Türbe planlarının sınıflandırılması

DİCLE ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANA BİLİM DALI RESTORASYON BİLİM DALI											
Diyarbakır Suriçi Bölgesinde Yer Alan Tarihi Türbe Yapılarının Tespiti ve Koruma Sorunları											
Osmanlı Dönemi											
Mervani	Artuklu	Akkoyunlu	16. YY			17. YY	18. YY	19. YY			
11. YY	12-13. YY	15-16. YY									
ALTIGEN											
						Arap Şeyh Türbesi					
SEKİZGEN											
			Şeyh Abdülcelil Türbesi	Fatih Paşa Türbesi	İskender Paşa Türbesi	Özdemirolu Osman Paşa Türbesi	Zincirkan Türbesi	Sanı Saltuk Türbesi			
DİKDÖRTGEN											
	Nasruddevle ve Eşi Sittünas Türbeleri						Havlet Baba Türbesi	Hançeri Güzar Türbesi	Kurşunlu Cami Türbesi		
KARE											
	Sultan Şücaettin Türbesi	Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi	Lala Bey Türbesi			Sahabeler Türbesi	Murtaza Paşa Türbesi	Dabanoğlu Türbesi	Zübeyde Ve Leyla Hanımlar Türbesi	Karadeniz Türbesi	Maliki Ejder Türbesi

DİYARBAKIR SURİÇİ TÜRBELERİ PLAN SINIFLANDIRMASI ANALİZİ

DANIŞMAN: DOÇ. DR. GÜLİN PAYASLI OĞUZ

ÖĞRENCİ: 18808209 ESRA GÜZEL

0 1 2 3 4 5m

Türbe yapılarında birim sayısı

Türbe yapılarında esas birim olan sanduka odası dışında mescit, revak gibi mahallerin olduğu iki ve üç birimli yapılar da bulunmaktadır. Suriçi bölgesinde günümüze ulaşan türbe yapılarının birim sayıları değerlendirildiğinde, yapılar çoğunlukla tek birimli iken, ikinci ve üçüncü birimlerin bulunduğu örnekler de mevcuttur (Tablo 5.5).

İki birimli olan türbe yapılarından Nasruddevle ve Eşi Sittünas Türbelerinde (11. yy) iki birimde de sanduka bulunmakta ve türbe olarak kullanılmaktadır.

Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesinde (16.yy) ilk dönem revak olarak yapılan bölüm sonraki dönemlerde kapalı birime dönüştürülüp giriş olarak kullanılmaktadır. Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi ile plan tipleri benzerlik gösteren Fatih Paşa Türbesinde de giriş bölümünün döşemesi mevcut fakat duvarları/sütunları günümüze ulaşamamıştır. Döşemenin olması benzer özelliklerde iki birimli türbe yapılarından olduğunu göstermektedir.

İskender Paşa Türbesinde (16. yy) ise bu düzenlerin dışında mescit birimi olarak planlanmıştır. İki birim olarak değerlendirilen Dabanoğlu Türbesinde (17. yy) ise birimler birbirinden tamamen ayrı değil iç içe geçmiş, giriş ve türbe biriminden oluşmaktadır.

Birim sayısı olarak gözlenen bir diğer örnek ise üç birimli türbe yapılarıdır. Bu grupta iki türbe örneği olup bunlar Sahabeler Türbesi (17. yy) ve Kurşunlu Camii Türbesi (19. yy)'dir. Sahabeler Türbesi, türbe birimi, revak birimi ve cami içinde kullanılan odadan oluşurken, Kurşunlu Camii Türbesi, türbe, revak ve giriş bölümünden oluşmaktadır. İkisinde de ortak birim özelliği gösteren revak, Sahabeler Türbesinde mezarlık olarak kullanılmakta ve dokuz adet sanduka bulunmaktadır. Kurşunlu Camii Türbesinde ise revak, avluya açık şekilde ve özgün işlevindedir.

Kat sayısı analizi

Türbe yapıları genellikle tek katlı inşa edilirken, Beylikler Döneminde cenazelik/mumyalık katı eklenerek iki katlı türbeler de inşa edilmiştir. Çalışma alanında tespit edilen 20 türbeden 18 adeti tek katlı iken, Artuklu Döneminde inşa

edilen Sultan Şücaeddin Türbesi ve Akkoyunlular Döneminde inşa edilen Lala Bey Türbesi iki katlı türbe yapılarındandır. İki türbenin de bodrum katı, cenazelik olarak kullanılmaktadır. Lala Bey Türbesinin cenazelik katına günümüzde ulaşım cami güney avlusundan sağlanırken, Sultan Şücaeddin Türbesinin cenazelik katına ulaşım günümüzde mevcut değildir (Tablo 5.5).

Yapı elemanı: Mihrap

Türbe yapılarında, dua etmek, Kur'an okumak veya ibadet etmek için yön belirteci olan mihrap nişi bulunabilmektedir. Suriçi'nde günümüze ulaşan 20 türbe yapısından sadece beşinde karşımıza çıkmaktadır. 15-16. yüzyılda inşa edilen Akkoyunlu Dönemi eseri Şeyh Yusuf Hamedani Türbesinde, 16-17. yüzyılda inşa edilen Osmanlı Dönemi eseri olan Şeyh Abdülcelil Türbesi, İskender Paşa Türbesi ve Sarı Saltuk Türbesinde, 19. yüzyılda inşa edilen Maliki Ejder Türbesinde bulunmaktadır. İskender Paşa Türbesinin türbe mahallinde mihrap, mescit mahallinde ise mihrap nişi bulunurken diğer dört türbenin türbe mahallinde mihrap bulunmaktadır (Tablo 5.5).

Mihrap elemanının, türbe yapılarına dağılımının farklı dönemlerde olması mihrabın dönemsel etkilerden kaynaklanmadığını, plan tasarımına bağlı olarak yapıya eklendiği sonucuna varılmaktadır.

Yapı elemanı: Revak

Revaklar anıtsal yapıları insan boyutuna indirgemekte, gövde üzerindeki görkemli kütle ilişkisini doluluk ve boşluk oranları ile duvar yüzeyinde denkleştirmekte ve kuzey cephesinde kullanılabilir bölgeler oluşturarak insanla yapı arasındaki iletişimi güçlendirmektedirler (Ödekan, 1988). Osmanlı dönemi 16. yüzyıl türbe yapılarında revak bölümleri benimsenip eklenmiştir.

Suriçi bölgesinde bulunan türbe yapılarından 16. yüzyılda inşa edilen Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesinde tasarlanan revak köşelerde yer alan sütunlardan anlaşılmaktadır fakat günümüze kapalı bir birim olarak ulaşmıştır. Sahabeler Türbesi (17. yy) ve Kurşunlu Camii Türbesinde (19. yy) revak bölümü bulunmaktadır.

Günümüze ulaşan türbeler plan açısından incelendiğinde genellikle kare plan tipinde, tek katlı, tek birimli mimari yapı oldukları gözlemlenmektedir. Türbe yapılarında yapı elemanı olarak mihraplı ve revaklı örnekler de mevcuttur (Tablo 5.5).

Tablo 5.5 Plan analiz tablosu

DİCLE ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANA BİLİM DALI RESTORASYON BİLİM DALI													
Diyarbakır Suruçi Bölgesinde Yer Alan Tarihi Türbe Yapılarının Tespiti ve Koruma Sorunları													
PLAN ANALİZİ													
TÜRBE ADI	DÖNEM	TÜRBE PLANI	PLAN TİPİ				BİRİM SAYISI			KAT SAYISI		MİHRAP	REVAK
			Kare	Dörtgen	Altgen	Sekizgen	1 Birim	2 Birim	3 Birim	Tek Kat	İki Kat		
Nasruddevle ve Eşi Sittünas Türbeleri	11. yy Mervani			✓				✓		✓			
Sultan Şücaeddin Türbesi	12-13.yy Artuklu		✓					✓			✓		
Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi	15-16.yy Akkoyunlu		✓					✓		✓		✓	
Lale Bey Türbesi	15-16.yy Akkoyunlu		✓					✓			✓		
Şeyh Safa (Abdülcelil) Türbesi	16-17.yy Osmanlı					✓		✓		✓		✓	
Fatih Paşa Türbesi	16.yy Osmanlı					✓		✓		✓			
İskender Paşa Türbesi	16.yy Osmanlı					✓		✓		✓		✓	
Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi	16.yy Osmanlı					✓		✓		✓			
Zincirkıran Türbesi	16.yy Osmanlı					✓		✓		✓			
Sarı Saltuk Türbesi	16.yy Osmanlı					✓		✓		✓		✓	
Sahabeler Türbesi	17.yy Osmanlı		✓						✓	✓			✓
Arap Şeyh Türbesi	17.yy Osmanlı				✓			✓		✓			
Murtaza Paşa Türbesi	17.yy Osmanlı		✓					✓		✓			
Dabanoğlu Türbesi	17.yy Osmanlı		✓					✓		✓			
Havlet Baba Türbesi	17-18.yy Osmanlı			✓				✓		✓			
Hançeri Güzar Türbesi	17-18.yy Osmanlı			✓				✓		✓			
Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi	18.yy Osmanlı		✓					✓		✓			
Karadeniz Türbesi	19.yy Osmanlı		✓					✓		✓			
Kurşunlu Cami Türbesi	19.yy Osmanlı			✓					✓	✓			✓
Maliki Ejder Türbesi	19.yy Osmanlı		✓					✓		✓		✓	

DANIŞMAN: DOÇ. DR. GÜLİN PAYASLI OĞUZ

ÖĞRENCİ: 18808209 ESRA GÜZEL

5.6 Üst Örtü Analizi

Türbe yapılarının üst örtüleri, yapıyı içten-dıştan saran örtü biçimi ve geçiş elemanı alt başlıklarında değerlendirilmiştir. Türbe yapılarında üst örtü iç mekânda ve dış cephede kubbe, külah, düz ve tonoz olmak üzere dört farklı şekilde gruplandırılmıştır (Tablo 5.6).

Çalışma alanında tespit edilen ilk dönem türbesi olan Nasruddevle ve Eşi Sittünas Türbesi (11. yy) iç mekânda tonoz ile örtülü iken dıştan düz dam ile geçilmiştir.

Suriçi bölgesinde yapılan türbe örtüleri çoğunlukla içten kubbe, dıştan bazalt taş ile örülen piramidal-poligonal külah ile örtülmüştür. Türbe yapılarında gözlemlenen bu sistem, Akkoyunlu ve Osmanlı Döneminde sıklıkla tercih edilmiştir. Günümüzde yedi türbe yapısında mevcut ve özgün bir şekilde ulaşmış, bir türbe yapısında ise günümüze ulaşamadığı düşünülmektedir. Artuklu Döneminde inşa edilen Sultan Şücaeddin Türbesi (12-13. yy), Akkoyunlu Döneminde inşa edilen Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi (15-16. yy), Osmanlı Dönemi eseri olan Şeyh Abdülcelil Türbesi (16-17. yy), Zincirkıran Türbesi (16. yy), Sarı Saltuk Türbesi (16. yy), Sahabeler Türbesi (17. yy), Arap Şeyh Türbesi (17. yy) bu grupta yer almaktadır. Akkoyunlu Döneminde inşa edilen Lala Bey Türbesi (15-16. yy) ise günümüzde içten kubbe ile örtülü olup dıştan düz dam olarak görünmektedir. Türbe yapısının düz dam olması yapılan dönemdeki benzer türbeler ile tezatlık oluşturmaktadır. Türbe yapısının ilk tasarımında üst örtünün, yapıya yakın dönemde inşa edilmiş olan Şeyh Yusuf Türbesi gibi piramidal külahının olduğu daha sonraki dönemlerde düz dama çevrildiği düşünülmektedir. Fakat cami yapısı ve türbe yapısının yapım tarihleri birbirine yakın olduğundan (Tuncer, 1996) planlamanın da böyle olabileceği ihtimali düşünülmektedir.

İkinci sırada görülme sıklığı olan örtü sistemi hem içten hem de dıştan kubbe ile örtülen yapılardır. Bu sistem dört türbe yapısında mevcut olup bir türbe yapısında ise mevcut olduğu fakat günümüze ulaşamadığı düşünülmektedir. Bu grupta Osmanlı Döneminde inşa edilen, İskender Paşa Türbesi (16. yy), Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi (16. yy), Dabaoğlu Türbesi (17. yy), Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi (18. yy) yer almaktadır. İki birimden oluşan İskender Paşa Türbesi ve Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesinin iki birimi de kubbe ile örtülmüştür. Eşit olmayan sekizgen plana sahip

İskender Paşa Türbesinde, kubbenin sağ ve solunda yer alan bölümler yarım kubbe ile geçilerek zengin bir üst örtü sistemine kavuşmuştur. Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi ile aynı dönemde inşa edilen ve plan özellikleri benzer olan Fatih Paşa Türbesinin kubbe olduğu düşünülen üst örtüsü günümüze ulaşamamıştır.

Murtaza Paşa Türbesinde (17.yy) yapı içten kubbe ile örtülü dıştan ise üst bölümünde birim olduğundan düz geçilmiştir. 17-18. yüzyılda yapıldığı düşünülen Havlet Baba Türbesi ve Hançeri Güzar Türbesinin ise özgün üst örtüsü bulunmamaktadır. Günümüzde aykırı malzemeler ile yapılan türbe örtüsü hem içten hem de dıştan külah ile örtülmüştür. İlk tasarımında nasıl bir üst örtü kullanıldığına dair bir veriye veya ize ulaşamamıştır.

19. yüzyılda inşa edildiği düşünülen Karadeniz Türbesinde yapı hem içten hem de dıştan beşik tonoz ile örtülüdür. 19. yüzyılda inşa edilen diğer türbeler ise Kurşunlu Camii Türbesi ve Maliki Ejder Türbesidir. İki türbe yapısında da içten ahşap kirişleme dıştan ise düz dam kullanılmıştır.

İncelenen türbe yapılarında kubbeye geçiş elemanı olarak pandantif ve tromp olmak üzere iki farklı sistem gözlemlenmiştir. 10 türbe yapısında pandantif, üç türbe yapısında ise tromp ile kubbeye geçilmiştir. Pandantif ile geçilen türbe yapıları; Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi, Lala Bey Türbesi, Şeyh Abdülcelil Türbesi, İskender Paşa Türbesi, Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi, Zincirkıran Türbesi, Sarı Saltuk Türbesi, Arap Şeyh Türbesi, Murtaza Paşa Türbesi ile Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesidir. Tromp ile geçilen türbeler ise, Sultan Şücaeddin Türbesi, Sahabeler Türbesi ve Dabanoğlu Türbesidir.

Diyarbakır Suriçinde bulunan türbe yapılarının üst örtüleri genellikle içten kubbe, dıştan külah ile örtülü olup geçiş elemanı olarak pandantif kullanılmıştır (Tablo 5.6).

Tablo 5.6 Üst örtü analiz tablosu

DİCLE ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANA BİLİM DALI RESTORASYON BİLİM DALI												
Diyarbakır Suriçi Bölgesinde Yer Alan Tarihi Türbe Yapılarının Tespiti ve Koruma Sorunları												
ÜST ÖRTÜ												
TÜRBE ADI	DÖNEM	ÇATI KESİTİ	İÇTEN				DIŞTAN				GEÇİŞ ELEMANI	
			Kubbe	Külâh	Düz	Tonoz	Kubbe	Külâh	Düz	Tonoz	Pendantif	Tromp
Nasruddevle ve Eşi Sittünas Türbeleri	11. yy Mervani					✓					✓	
Sultan Şücaeddin Türbesi	12-13.yy Artuklu		✓							✓		✓
Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi	15-16.yy Akkoyunlu		✓							✓		✓
Lale Bey Türbesi	15-16.yy Akkoyunlu		✓							✓		✓
Şeyh Safa (Abdülcelil) Türbesi	16-17.yy Osmanlı		✓							✓		✓
Fatih Paşa Türbesi	16.yy Osmanlı											
İskender Paşa Türbesi	16.yy Osmanlı		✓							✓		✓
Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi	16.yy Osmanlı		✓							✓		✓
Zincirkehan Türbesi	16.yy Osmanlı		✓							✓		✓
Sarı Saltuk Türbesi	16.yy Osmanlı		✓							✓		✓
Sahabeler Türbesi	17.yy Osmanlı		✓							✓		✓
Arap Şeyh Türbesi	17.yy Osmanlı		✓							✓		✓
Murtaza Paşa Türbesi	17.yy Osmanlı		✓							✓		✓
Dabanoğlu Türbesi	17.yy Osmanlı		✓							✓		✓
Havlet Baba Türbesi	17-18.yy Osmanlı			✓						✓		
Hançeri Güzar Türbesi	17-18.yy Osmanlı			✓						✓		
Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi	18.yy Osmanlı		✓							✓		✓
Karadeniz Türbesi	19.yy Osmanlı					✓					✓	
Kurşunlu Cami Türbesi	19.yy Osmanlı				✓					✓		
Maliki Ejder Türbesi	19.yy Osmanlı				✓					✓		

DANIŞMAN: DOÇ. DR. GÜLİN PAYASLI OĞUZ

ÖĞRENCİ: 18808209 ESRA GÜZEL

5.7 Taşıyıcı Sistem ve Malzeme Analizi

İncelenen türbe yapılarının tamamının taşıyıcı sistemi yığma olup, duvar, sütun ve payeler ile yükü zemine aktarmaktadır. Paye, baldaken tarzda inşa edilen Arap Şeyh Türbesi, Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbe ile Sahabeler Türbesinin revak bölümünde kullanılmıştır. Sütun ise Kurşunlu Camii Türbesinin revak bölümünde tercih edilmiştir (Tablo 5.7).

Türbe yapılarının duvar kalınlıkları incelendiğinde; Nasruddevle ve Eşi Sittünas Türbelerinde iç duvarlar 80 cm kalınlıkta iken dış duvar kalınlıkları 120 cm'ye kadar kalınlık göstermektedir. Sultan Şücaeddin Türbesinde duvar kalınlıkları 75 cm'dir. Şeyh Yusuf Hamedani Türbesinde duvar kalınlıkları 80-86 cm aralığında değişkenlik gösterirken, Lala Bey Türbesinde 75-78 cm aralığında, Şeyh Abdülcelil Türbesinde ise duvar kalınlığı 60-65 cm aralığında değişkenlik göstermektedir. Yapısal özellikleri benzer olan Fatih Paşa Türbesinde duvar kalınlıkları 100-108 cm aralığında, Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesinde ise 100-140 cm aralığında değişkenlik göstermektedir. İskender paşa türbesinde duvar kalınlığı 80-100 cm aralığında, Zincirkıran Türbesinde 81-83 cm aralığında, Sarı Saltuk Türbesinde 91-96 cm aralığında, Sahabeler Türbesinde 88-113 cm aralığında değişkenlik gösterirken Arap Şeyh Türbesinde duvar kalınlığı sabit olup 50 cm olarak ölçülmüştür. İki dış duvarı bulunan Murtaza Paşa Türbesinde duvar kalınlığı 109 cm iken Dabanoğlu Türbesinde 99-107 cm aralığında, Havlet Baba Türbesinde 40-60 cm aralığında, Hançeri Güzar Türbesinde 52-54 cm aralığında, Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesinde 52-60 cm aralığında değişkenlik göstermektedir. Karadeniz Türbesinde duvar kalınlığı 56 cm, Maliki Ejder Türbesinde 50-53 cm aralığında değişkenlik göstermektedir. Kurşunlu Camii Türbesinde 51 cm olan duvar kalınlığı güney avluya bakan duvarda 229 cm kalınlığa kadar ulaşmaktadır.

Duvar örgü sistemlerinde çoğunlukla yonu taş kullanılmakla beraber bazı türbe yapılarında almaşık örgü sistemi, kaba yonu ve moloz tercih edilmiştir. Nasruddevle ve Eşi Sittünas Türbelerinde, taş ve tuğlanın birlikte kullanıldığı almaşık duvar örgüsü, Fatih Paşa Türbesinde moloz ve yonu taş dizilimi, Havlet Baba Türbesinde ön cephede kaba yonu, arka cephede moloz duvar örgüsü kullanılırken diğer türbe yapılarında yonu taş tercih edilmiştir.

Yapı döşemelerinde bölgesel malzeme olan bazalt taş kullanımı çoğunlukta olmakla beraber bazı türbe yapılarında onarım ile beraber aykırı malzeme olan beton şap, seramik ve traverten tercih edilmiştir. Sultan Şücaeddin Türbesinde, Şeyh Yusuf Hamedani Türbesinde, Lala Bey Türbesinde, Şeyh Abdülcelil Türbesinde, Fatih Paşa Türbesinde, İskender Paşa Türbesinde, Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesinde, Zincirkıran Türbesinde, Sarı Saltuk Türbesinde, Sahabeler Türbesinde, Arap Şeyh Türbesinde, Murtaza Paşa türbesinde, Dabanoğlu Türbesinde, Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesinde, Kurşunlu Camii Türbesinde bazalt taş döşeme kullanılmıştır. Nasruddevle ve Eşi Sittünas Türbelerinde, İskender Paşa Türbesinin mescit biriminde, Havlet Baba Türbesinde, Hançeri Güzar Türbesinde döşeme beton şap ile yenilenmiştir. Karadeniz Türbesinde seramik, Maliki Ejder Türbesinde ise traverten kaplama ile yenilenmiştir.

Duvar malzemesi olarak geleneksel malzeme olan bazalt taş kullanılmakla beraber bazı türbe yapılarının gövdelerinde bir sıra bazalt bir sıra kalker taş kullanımı gözlenmiş, bir türbe yapısında ise bazalt ve tuğlanın almasıık bir şekilde kullanıldığı gözlemlenmiştir. Kalker taş aynı zamanda süsleme amaçlı da cephelerde kullanılmıştır.

Bazalt taş gövdeye sahip türbeler; Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi, Lala Bey Türbesinin alt kısımları, Şeyh Abdülcelil Türbesi, Sarı Saltuk Türbesi, Sahabeler Türbesi, Arap Şeyh Türbesi, Murtaza Paşa Türbesi, Dabaoğlu Türbesi, Havlet Baba Türbesi, Hançeri Güzar Türbesi, Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesidir.

Bir sıra bazalt bir sıra kalker kullanılan türbeler ise, Sultan Şücaeddin Türbesi, Lala Bey Türbesinin üst kısımları, Fatih Paşa Türbesi, İskender Paşa Türbesi, Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi, Zincirkıran Türbesi ve Kurşunlu Camii Türbesidir.

Nasruddevle ve Eşi Sittünas Türbelerinin duvarında taş ve tuğla kullanımı gözlemlenmiş, Maliki Ejder Türbesinde ise bazalt duvar yüzeyi seramik ile kaplanmıştır.

Türbe yapılarının iç duvar yüzeylerinde taş yüzeyinin korunduğu örnekler bulunmakla beraber sıvalı duvar ve seramik kaplama yapılan örnekler de mevcuttur. Nasruddevle

ve Eşi Sittunas Türbelerinde, Lala Bey Türbesinde, Şeyh Abdülcelil Türbesinde, Zincirkıran Türbesinde, Sarı Saltuk Türbesinde, Dabanoğlu Türbesinde, Havlet Baba Türbesinde, Hançeri Güzar Türbesinde ve Karadeniz Türbesinde iç yüzey tamamen sıvalı iken Maliki Ejder Türbesinde seramik kaplanmıştır. Diğer türbelerde ise iç duvar taş malzemedir.

Üst örtü malzemeleri incelenen türbe yapılarından Sultan Şücaeddin Türbesi, Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi, Zincirkıran Türbesi, Arap Şeyh Türbesinin külahları tamamen bazalt taş malzeme ile yapılmıştır. Murtaza Paşa Türbesi ve Kurşunlu Camii Türbelerinin dam döşemesinde bazalt taş kullanılmıştır. Lala Bey Türbesinin damı, Şeyh Abdülcelil Türbesinin külahı, Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesinin kubbesi, Sahabeler Türbesinin piramidal külahı kurşun kaplanmıştır. Nasruddevle ve Eşi Sittunas Türbelerinin damı, İskender Paşa Türbesinin kubbeleri, Dabanoğlu Türbesini kubbesi, Havlet Baba Türbesinin külahı, Hançeri Güzar Türbesinin külahı, Karadeniz Türbesinin taş tonozu ve Maliki Ejder Türbesinin damında beton ve çimento esaslı harç kullanımı mevcuttur. Sarı Saltuk Türbesinin külahı alaturka kiremit ile kaplanmıştır. Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesinin kubbesinde metal malzeme kullanılmıştır. Fatih Paşa Türbesi ise üst örtüye sahip değildir. Diyarbakır Suriçi bölgesinde piramidal ve poligonal külahlar genellikle bazalt taş ile inşa edilmiştir. Kurşun kaplama yapılan Şeyh Abdülcelil Türbesi ve alaturka kiremit ile kaplanan Sarı Saltuk Türbesinin de özgünde taş olması gereken çatısı onarımlar sonucu değişmiştir.

İç mekânda incelenen üst örtüler çoğunlukla sıvanmıştır. Sıvalı örnekler dışında bulunan örnekler de mevcuttur. Sultan Şücaeddin Türbesinde ve Murtaza Paşa Türbesinde taş malzeme yüzeyi Sahabeler Türbesinde tuğla kubbe yüzeyi sıvanmamıştır. Kurşunlu Camii Türbesinde, Sahabeler Türbesi revak bölümünde ve Maliki Ejder Türbesinde ahşap kirişleme kullanılmıştır. Sahabeler türbesinde ahşap kirişleme ve ahşap kaplama boyanmıştır, Maliki Ejder Türbesinde ise asma tavan ile kaplanmıştır. Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi dışında diğer türbelerin iç yüzey malzemeleri sıvanıp boyandığı için anlaşılamamaktadır.

Türbe yapılarında bulunan kapı ve pencere doğramalarında geleneksel yapılarda olduğu gibi doğal bir malzeme olan ahşap kullanımı gözlemlenmiştir. Fakat bazı

yapılarda yapılan onarımlar ile beraber ahşap doğrama yerini aykırı bir malzeme olan metal doğramaya bırakmıştır.

Nasruddevle ve Eşi Sittünaş Türbeleri ile Sultan Şücaettin Türbelerinde pencerelerin ahşap kapıların ise metal olduğu gözlemlenmiştir. Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi ve Lala Bey Türbesinde türbe kapılarında ve pencerelerinde ahşap malzeme kullanılırken Lala Bey Türbesinin cenazelik katında yer alan giriş kapısında metal doğrama ve kapı kullanılmıştır. Şeyh Abdülcélil ve İskender Paşa Türbelerinde pencere doğramalarında ahşap, kapı doğramalarında metal kullanımı gözlemlenmiştir. Özdemiroğlu Türbesinin hem kapı hem de pencere doğramalarında ahşap malzeme kullanılmıştır. Zincirkıran Türbesinin pencerelerinde ahşap, kapısında metal malzeme, Sarı Saltuk Türbesi ve Sahabeler Türbesinin ise hem pencere hem de kapısında ahşap malzeme tercih edilmiştir. Murtaza Paşa Türbesinde pencere boşluğu bulunmakta fakat pencere doğraması bulunmamaktadır. Kapısında ise metal kanat ve doğrama bulunmaktadır. Penceresi bulunmayan Dabanoğlu Türbesinin kapı doğraması ve kanadında metal malzeme kullanımı gözlemlenmiştir.

Havlet Baba Türbesinin penceresinde ahşap, kapıda metal malzeme, Hançer-i Güzár Türbesinin ise hem kapı hem de pencere malzemesinde metal kullanımı mevcuttur. Karadeniz Türbesinde pencere malzemesinin ahşap, kapı malzemesinin ise metal olduğu gözlemlenmiştir. Kurşunlu Camii Türbesi ve Maliki Ejder Türbesinde hem kapı hem de pencere malzemesinde ahşap kullanılmıştır.

Diyarbakır Suriçi bölgesinde günümüze ulaşan türbe yapıları taşıyıcı sistem malzeme açısından incelendiğinde genellikle taşıyıcı sistemi yığma duvar olup duvar kalınlığı 70-100 cm aralığında ve yonu taş ile örülmüştür. Geleneksel malzeme olan bazalt, duvar; döşeme ve üst örtüde sıklıkla kullanılmıştır. Kapı ve pencere doğramalarında ahşap kullanılmıştır (Tablo 5.7).

Tablo 5.7 Taşıyıcı sistem ve malzeme analizi

DİCLE ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANA BİLİM DALI RESTORASYON BİLİM DALI														
Diyarbakır Suriçi Bölgesinde Yer Alan Tarihi Türbe Yapılarının Tespiti ve Koruma Sorunları														
TAŞIYICI SİSTEM VE MALZEME ANALİZİ														
TÜRBE ADI	DÖNEM	TAŞIYICI SİSTEM ÖZELLİKLERİ						MALZEME ÖZELLİKLERİ						
		Taşıyıcı Sistem	Duvar	Sütun	Paye	Kalınlık (Cm)	Örgü sis.	Döşeme	İç Duvar	Dış Duvar	Ust Örtü (iç)	Ust Örtü (dış)	Pencere	Kapı
Nasruddevle ve Eşi Sittünas Türbeleri	11. yy Mervani	Yığılma	✓	-	-	80-120	Almaşık	Beton Şap	Sıva + Boya	Bazalt + Tuğla	Sıva + Boya	Çimento	Ahşap	Metal
Sultan Şücaeddin Türbesi	12-13.yy Artuklu	Yığılma	✓	-	-	75	Yonu Taş	Bazalt	Bazalt + Kalker	Bazalt + Kalker	Taş Kaplama	Taş Kaplama	Ahşap	Metal
Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi	15-16.yy Akkoyunlu	Yığılma	✓	-	-	80-86	Yonu Taş	Bazalt	Bazalt	Bazalt	Sıva + Boya	Bazalt Kesme Taş	Ahşap	Ahşap
Lala Bey Türbesi	15-16.yy Akkoyunlu	Yığılma	✓	-	-	75-78	Yonu Taş	Bazalt	Sıva + Boya	Bazalt + Kalker	Sıva	Kurşun Kaplama	Ahşap	Ahşap
Şeyh Safa (Abdülcelil) Türbesi	16-17.yy Osmanlı	Yığılma	✓	-	-	60-65	Yonu Taş	Bazalt	Sıva	Bazalt	Sıva	Kurşun Kaplama	Ahşap	Metal
Fatih Paşa Türbesi	16.yy Osmanlı	Yığılma	✓	-	-	100-108	Moloz + Yonu Taş	Bazalt	Bazalt + Kalker	Bazalt + Kalker	-	-	-	-
İskender Paşa Türbesi	16.yy Osmanlı	Yığılma	✓	-	-	80-100	Yonu Taş	Bazalt	Bazalt + Kalker	Bazalt + Kalker	Boya	Çimento Esaslı Sıva	Ahşap	Metal
Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi	16.yy Osmanlı	Yığılma	✓	-	-	100-140	Yonu Taş	Bazalt	Bazalt + Kalker	Bazalt + Kalker	Sıva	Kurşun Kaplama	Ahşap	Ahşap
Zincirkıran Türbesi	16.yy Osmanlı	Yığılma	✓	-	-	81-83	Yonu Taş	Bazalt	Sıva	Bazalt + Kalker	Sıva + Boya	Bazalt Kesme Taş	Ahşap	Metal
Sarı Saltuk Türbesi	16.yy Osmanlı	Yığılma	✓	-	-	91-96	Yonu Taş	Bazalt	Sıva + Boya	Bazalt + Kalker	Boya	Alaturka Kiremit	Ahşap	Ahşap
Sahabeler Türbesi	17.yy Osmanlı	Yığılma	✓	-	✓	88-113	Yonu Taş	Bazalt	Bazalt	Bazalt	Tuğla	Kurşun Kaplama	Ahşap	Ahşap
Arap Şeyh Türbesi	17.yy Osmanlı	Yığılma	-	-	✓	50	Yonu Taş	Bazalt	Bazalt + Kalker	Bazalt + Kalker	Sıva	Bazalt Taş Kaplama	-	-
Murtaza Paşa Türbesi	17.yy Osmanlı	Yığılma	✓	-	-	109	Yonu Taş	Bazalt	Bazalt	Bazalt	Bazalt Taş	Bazalt Taş Kaplama	-	Metal
Dabanoğlu Türbesi	17.yy Osmanlı	Yığılma	✓	-	-	99-107	Yonu Taş	Bazalt	Sıva + Boya	Bazalt	Boya	Beton Dam	-	Metal
Havlet Baba Türbesi	17-18.yy Osmanlı	Yığılma	✓	-	-	40-60	Kaba Yonu - Moloz	Beton Şap	Sıva + Boya	Bazalt	Sıva + Boya	Beton	Ahşap	Metal
Hañçeri Güzar Türbesi	17-18.yy Osmanlı	Yığılma	✓	-	-	52-54	Yonu Taş	Beton Şap	Sıva + Boya	Bazalt + Boya	Boya	Beton Dam + Boya	Metal	Metal
Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi	18.yy Osmanlı	Yığılma	-	-	✓	52-60	Yonu Taş	Bazalt	Bazalt + Kalker	Bazalt	Demir Kubbe	Metal Elemanlar	-	-
Karadeniz Türbesi	19.yy Osmanlı	Yığılma	✓	-	-	56	-	Seramik	Sıva + Boya	Taş + Sıva	Boya	Çimento Esaslı Sıva + Taş	Ahşap	Metal
Kurşunlu Cami Türbesi	19.yy Osmanlı	Yığılma	✓	✓	-	51-229	Yonu Taş	Bazalt	Bazalt + Kalker	Bazalt + Kalker	Ahşap Kirişleme	Taş Kaplama	Ahşap	Ahşap
Maliki Ejder Türbesi	19.yy Osmanlı	Yığılma	✓	-	-	50-53	Yonu Taş	Traverten	Seramik	Bazalt + Seramik	Asma Tavan + Ahşap Kirişleme	Betonarme	Ahşap	Ahşap

DANIŞMAN: DOÇ. DR. GÜLİN PAYASLI OĞUZ

ÖĞRENCİ: 18808209 ESRA GÜZEL

5.8 Pencere Analizi

Yapılarda bulunan pencereler; form, kanat sayısı, pencere ölçüleri, pencere elemanları ve tahfif kemeri bulundurma durumuna göre değerlendirilmiştir (Tablo 5.8).

Form bakımından kemerli ve kemersiz olmak üzere iki farklı gruba ayrılmıştır. Pencere yapıları genellikle düz formludur. Kemerli olan türbe yapıları; Sarı Saltuk Türbesi, Hançeri Güzar Türbesi, Kurşunlu Camii Türbesi, Maliki Ejder Türbesidir.

Kanat sayıları ve ölçülerine göre değerlendirilen türbe yapılarından; Nasruddevle ve Eşi Sittüna Türbeleri 44/103-40/40 cm ölçülerinde olup tek kanatlı; Sultan Şücaettin Türbesi 90/155 cm ölçülerinde olup çift kanatlı; Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi 66/80 cm ölçülerinde ve tek kanatlı; Lala Bey Türbesi 70/126 cm ölçülerinde olan pencereler çift kanatlı, 38/78 cm ölçülerinde olan tepe penceresi ise tek kanatlı; Şeyh Abdülcilil Türbesi 70/140 cm ölçülerinde çift kanatlı; İskender Paşa Türbesinde 88/175 cm ölçülerinde çift kanatlı; Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesinde iki çeşit pencere bulunmakta, ilk çeşit 100/171 cm, ikinci çeşit 90/173 cm ölçülerinde olup iki çeşitte çift kanatlı; Zincirkıran Türbesinde 85/154 cm ölçülerinde çift kanatlı; Sarı Saltuk Türbesinde 77/145 cm ölçülerinde çift kanatlı; Sahabeler Türbesinde 110/192 cm ölçülerinde çift kanatlı; Havlet Baba Türbesinde; 57/76 cm ölçülerinde tek kanatlı; Hançeri Güzar Türbesinde 52/42 cm ve 4/47 cm ölçülerinde tek kanatlı iki tip pencere bulunmakta; Karadeniz Türbesinde 54/78 cm ölçülerinde tek kanatlı; Kurşunlu Camii Türbesinde 72/95 cm ölçülerinde tek kanatlı; Maliki Ejder Türbesinde 84/195 cm ölçülerinde çift kanatlı ve 64/90 cm ölçülerinde tek kanatlı iki tip pencere bulunmaktadır.

Fatih Paşa Türbesi kalıntı olarak ulaştığından pencere boşluğu yarım bırakılmış ve pencere bulunmamaktadır. Arap Şeyh ile Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi baldaken tarzında inşa edilen açık türbe örnekleri olduğundan pencere bulunmamaktadır. Murtaza Paşa Türbesinde 66/87 cm ölçülerinde pencere boşluğu olup pencere bulunmamaktadır. Dabanoğlu Türbesinde ise pencere ve pencere boşluğu gözlenmemiştir.

Pencere elemanı olan korkuluk ve iç kanat incelendiğinde, iç kanat sadece Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesinde bulunmaktadır. Korkuluklar ise türbelerin çoğunda lokma demir korkuluk olarak gözlemlenirken, ferforje şeklinde olanlar ve korkuluk bulundurmayan türbe pencereleri de mevcuttur.

Nasruddevle ve Eşi Sittünas Türbelerinde korkuluk bulunmamakta, Sultan Şücaeddin Türbesi, Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi ve Lala Bey Türbesinde lokma demir korkuluk şeklinde iken Şeyh Abdülcelil Türbesinde özgün olamayacak şekilde ferforje korkuluk mevcuttur. Fatih Paşa Türbesinde korkuluk mevcut değilken İskender Paşa Türbesinde eklenti korkuluk bulunmaktadır. Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesinde, Zincirkıran Türbesinde, Sarı Saltuk Türbesinde ve Sahabeler Türbesinde lokma demir özgün korkuluk mevcuttur. Açık türbe olan Arap Şeyh Türbesinde korkuluk bulunmamaktadır. Murtaza Paşa Türbesinin penceresinde eklenti korkuluk hacet penceresinde ise lokma demir korkuluk mevcuttur. Dabanoğlu Türbesinde pencere mevcut olmadığından korkuluk bulunmamaktadır. Havlet Baba Türbesinde ve Hançeri Güzar Türbesinde eklenti korkuluk bulunmaktadır. Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi baldaken tarzında açık türbe olmasına rağmen kemer açıklıkları lokma demir korkuluk ile kapatılmıştır. Karadeniz Türbesinde eklenti korkuluk, Kurşunlu Camii Türbesinde özgün lokma demir korkuluk, Maliki Ejder Türbesinde ise eklenti korkuluk bulunmaktadır.

Pencere kemerlerine gelen yükü hafifletmek amacıyla kullanılan tahfif kemeri, Sultan Şücaeddin Türbesinde, İskender Paşa Türbesi, Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesinde, Zincirkıran Türbesinde, Sarı Saltuk Türbesinde ve Hançeri Güzar Türbesinde kullanılmıştır. İskender Paşa Türbesi, Özdemiroğlu Türbesi, Sarı Saltuk Türbesinde pencereler iki kenarında sütunce bulunan niş içerisine alınarak hem pencereye gelen yük azaltılmış hem de cepheye zengin görünüm verilmiştir.

Diyarbakır Suriçi bölgesinde günümüze ulaşan türbe yapılarının pencereleri incelendiğinde, genellikle düz lentolu, tek veya çift kanatlı olup lokma demir korkuluğa sahip olduğu gözlemlenmiştir (Tablo 5.8).

Tablo 5.8 Pencere analizi

DICLE ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANA BİLİM DALI RESTORASYON BİLİM DALI																	
Diyarbakır Sürüçi Bölgesinde Yer Alan Tarihi Türbe Yapılarının Tespiti ve Koruma Sorunları																	
PENCERE ANALİZİ																	
TÜRBE ADI	DÖNEM	PENCERE		FORM				KANAT SAYISI		ÖLÇÜLER		PENCERE ELEMANI			Tahfif Kemeri		Sütunce
				Kemerli	Düz	Tek	Çift	Genişlik	Yükseklik	Özgun Korkuluk	Elemti Korkuluk	İç Kanat	Cizgisel Bosluk	Niş Seklinde			
Nasruddevle ve Eşi Sittünas Türbeleri	11.yy Mervani	P1	P2		✓	✓		44	103								
					✓	✓		40	40								
Sultan Şücaeddin Türbesi	12-13.yy Artuklu				✓		✓	90	155	✓				✓			
Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi	15-16.yy Akkoyunlu				✓	✓		66	80	✓							
Lala Bey Türbesi	15-16.yy Akkoyunlu	P1	P2		✓		✓	70	126	✓							
					✓	✓		38	78	✓							
Şeyh Safa (Abdülcelil) Türbesi	16-17.yy Osmanlı				✓		✓	70	140		✓						
Fatih Paşa Türbesi	16.yy Osmanlı																
İskender Paşa Türbesi	16.yy Osmanlı	P1	P2		✓		✓	88	175		✓				✓	✓	
					✓		✓	100	171	✓		✓		✓	✓	✓	
Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi	16.yy Osmanlı	P1	P2		✓		✓	90	173	✓		✓		✓	✓	✓	
					✓		✓	85	154	✓			✓				
Zincirakan Türbesi	16.yy Osmanlı				✓		✓	85	154	✓				✓			
Sarı Saltuk Türbesi	16.yy Osmanlı			✓			✓	77	145	✓				✓	✓	✓	
Sahabeler Türbesi	17.yy Osmanlı				✓		✓	110	192	✓							
Arap Şeyh Türbesi	17.yy Osmanlı																
Murtaza Paşa Türbesi	17.yy Osmanlı				✓			66	87	✓	✓						
Dabanoglu Türbesi	17.yy Osmanlı																
Havlet Baba Türbesi	17-18.yy Osmanlı				✓	✓		57	76		✓						
Haçeri Güzar Türbesi	17-18.yy Osmanlı	P1	P2	✓		✓		52	42		✓		✓				
					✓	✓		47	47		✓						
Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi	18.yy Osmanlı																
Karadeniz Türbesi	19.yy Osmanlı				✓	✓		54	78		✓						
Kuşunlu Cami Türbesi	19.yy Osmanlı			✓		✓		72	95	✓							
Maliki Ejder Türbesi	19.yy Osmanlı	P1	P2	✓			✓	84	195		✓						
					✓	✓		64	90		✓						

DANIŞMAN: DOÇ. DR. GÜLİN PAYASLI OĞUZ

ÖĞRENCİ: 18808209 ESRA GÜZEL

5.9 Kapı Analizi

Yapılarda bulunan kapılar; form, kanat sayısı, pencere ölçüleri, korkuluk ve tahfif kemeri bulundurma durumuna göre değerlendirilmiştir. Form bakımından kapılar, kemerli ve kemersiz olmak üzere iki farklı gruba ayrılmıştır (Tablo 5.9).

Lala Bey Türbesinin dua katı girişi basık kemerli, Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesinin giriş kapısı basık kemerli, Dabanoğlu Türbesinin giriş kapısı, Hançeri Güzar Türbesinin giriş kapısı, Kurşunlu Camii Türbesinin aralığa açılan giriş kapısı ve Maliki Ejder Türbesinin giriş kapısının kemerli olduğu tespit edilmiştir. Diğer türbe yapılarında kapıların düz formda olduğu gözlemlenmiştir.

Kanat sayıları ve ölçülerine göre değerlendirilen türbe yapılarından; Nasruddevle ve Eşi Sittünas Türbeleri 73/136 cm-71/160 cm ölçülerinde olup tek kanatlı; Sultan Şücaettin Türbesi 92/194 cm ölçülerinde olup tek kanatlı; Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi 88/150 cm ölçülerinde ve tek kanatlı; Lala Bey Türbesi 75/135 cm ölçülerinde olan pencereler tek kanatlı dua katı girişi, 77/140 cm ölçülerinde olan tek kanatlı cenazelik katı girişi; Şeyh Abdülcilil Türbesi 70/171 cm ölçülerinde tek kanatlı; İskender Paşa Türbesinde 100/180 cm - 95/200 cm ölçülerinde tek kanatlı; Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesinde 95/215 cm ölçülerinde çift kanatlı; Zincirkıran Türbesinde 85/160 cm ölçülerinde tek kanatlı; Sarı Saltuk Türbesinde 65/145 cm ölçülerinde tek kanatlı; Sahabeler Türbesinde 110/186 cm ölçülerinde çift kanatlı; Murtaza Paşa Türbesinde 92/174 cm ölçülerinde tek kanatlı, Dabanoğlu Türbesinde 90/179 cm ölçülerinde tek kanatlı, Havlet Baba Türbesinde; 100/195 cm ölçülerinde tek kanatlı; Hançeri Güzar Türbesinde 74/147 cm ölçülerinde tek kanatlı; Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesinde 83/157 cm ölçülerinde çift kanatlı, Karadeniz Türbesinde 63/134 cm ölçülerinde tek kanatlı; Kurşunlu Camii Türbesinde 72/95 cm ölçülerinde tek kanatlı; Maliki Ejder Türbesinde 75/175 cm ölçülerinde tek kanatlı kapı bulunmaktadır.

Fatih Paşa Türbesi kalıntı olarak ulaştığından kapı boşluğu yarım bırakılmış ve kapı bulunmamaktadır. Arap Şeyh ve Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi Baldaken tarzında inşa edilen açık türbe örnekleri olduğundan özgün kapı boşluğu ve kapı bulunmamaktadır fakat Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesinde lokma demir korkuluk

ile kapatılan cepheye metal kapı yerleştirilmiştir. 20 türbe yapısının 17 adedinde tek kanatlı, üçünde ise çift kanatlı kapı bulunmaktadır.

Kapı elemanı olan korkuluk Sultan Şücaeddin Türbesinde ve İskender Paşa Türbesinde bulunmaktadır. Sultan Şücaeddin Türbesinde korkuluk ikinci bir kapı olarak yer alırken İskender Paşa Türbesinde özgün kapılar demir korkuluk ile yapılan kapılara dönüştürülmüştür.

Kapı lentolarına gelen yükü hafifletmek amacıyla tahfif kemeri, Sultan Şücaeddin Türbesi, Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi, İskender Paşa Türbesi, Hançeri Güzar Türbesi ve Kurşunlu Camii Türbesinde kullanılmıştır. İskender Paşa Türbesi, Özdemiroğlu Türbesi, Sarı Saltuk türbesinde kapılar iki kenarında sütunce bulunan niş içerisine alınarak hem kapıya gelen yük azaltılmış hem de cepheye zengin görünüm verilmiştir.

Diyarbakır Suriçi bölgesinde günümüze ulaşan türbe yapılarının kapıları incelendiğinde; genellikle düz lentolu, tek kanatlı olup kapı genişlikleri 90-100 cm yükseklikleri ise 170-190 cm'dir (Tablo 5.9).

Tablo 5.9 Kapı analizi

DİCLE ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANA BİLİM DALI RESTORASYON BİLİM DALI													
Diyarbakır Suriçi Bölgesinde Yer Alan Tarihi Türbe Yapılarının Tespiti ve Koruma Sorunları													
KAPI ANALİZİ													
TÜRBE ADI	DÖNEM	KAPI	FORM		KANAT SAYISI		ÖLÇÜLER		Korkuluk	Tahfif Kemerinin Çizgisel Boşluk	Niş Şeklinde	Sütunce	
			Kemerli	Düz	Tek	Çift	Genişlik	Yükseklik					
Nasruddevle ve Eşi Sittüna Türbeleri	11. yy Mervani			✓	✓			73	136				
				✓	✓			71	160				
Sultan Şücaeddin Türbesi	12-13.yy Artuklu			✓	✓			92	194	✓	✓		
Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi	15-16.yy Akkoyunlu			✓	✓			88	150				
Lala Bey Türbesi	15-16.yy Akkoyunlu		✓		✓			75	135				
				✓	✓			77	140				
Şeyh Safa (Abdülcilil) Türbesi	16-17.yy Osmanlı			✓	✓			70	171				
Fatih Paşa Türbesi	16.yy Osmanlı												
İskender Paşa Türbesi	16.yy Osmanlı			✓	✓			100	180			✓	✓
				✓	✓			95	200			✓	✓
Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi	16.yy Osmanlı		✓			✓		95	215		✓		
Zincirkran Türbesi	16.yy Osmanlı			✓	✓			85	160				
Sarı Saltuk Türbesi	16.yy Osmanlı			✓	✓			65	145			✓	✓
Sahabeler Türbesi	17.yy Osmanlı			✓		✓		110	186				
Arap Şeyh Türbesi	17.yy Osmanlı												
Murtaza Paşa Türbesi	17.yy Osmanlı			✓	✓			92	174				
Dabanoglu Türbesi	17.yy Osmanlı		✓		✓			90	179				
Havlet Baba Türbesi	17-18.yy Osmanlı			✓	✓			100	195				
Hançeri Güzar Türbesi	17-18.yy Osmanlı		✓		✓			74	147		✓		
Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi	18.yy Osmanlı		✓			✓		83	157	✓			
Karadeniz Türbesi	19.yy Osmanlı			✓	✓			63	134				
Kurşunlu Cami Türbesi	19.yy Osmanlı		✓		✓			75	175			✓	✓
Maliki Ejder Türbesi	19.yy Osmanlı		✓		✓			78	175				

DANIŞMAN: DOÇ. DR. GÜLİN PAYASLI OĞUZ

ÖĞRENCİ: 18808209 ESRA GÜZEL

5.10 Süsleme Analizi

Türbe yapılarında süsleme; cephe ve iç mekânda yer alan silmeler, pencere ve kapı kenarlarında bulunan sütunceler, bazalt ve kalker taş yüzeyinde yapılan motifler, yapıların köşelerinde oluşturulan köşe pahı, yapılarda kullanılan çini, mukarnas, ahşap üzerinde yapılan süslemeler ve cas süsleme şeklindedir.

Türbe yapılarında genelde gövde üst örtüye bağlanırken silme ile detaylandırılarak geçiş yapmaktadır. Silme çeşitleri olarak düz, profilli ve mukarnaslı olmak üzere üç tip silme gözlemlenmiştir.

Sultan Şücaeddin Türbesinde gövde düz dikdörtgen silme ile tamamlanırken, Şeyh Yusuf Hamedani Türbesinde iç bükey silme ile tamamlanmıştır. Lala Bey Türbesinde düz silme, Şeyh Abdülcilil türbesinde iç bükey şeklinde gövde bitiminde kullanılırken, Fatih Paşa Türbesinde kaideden sonra gövde başlangıcında ve kaval şeklinde kullanılmıştır. İskender Paşa Türbesinde gövde bitişlerinde düz silme, pencere çerçevelerinde profilli silme, kubbe kasnağında ise mukarnas silme gözlemlenmiştir. Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesinde düz silme, Zincirkıran Türbesinde profilli silme gövde bitiş elemanı olarak kullanılırken, Sarı Saltuk Türbesinde gövde ortasında düz ve mukarnas silme birlikte kullanılmış, gövde bitişinde ise düz silme kullanılmıştır. Sahabeler türbesinin çatı başlangıç kotunda düz silme, Arap Şeyh Türbesinin gövde bitişinde iç bükey şeklinde profilli silme kullanılmıştır. Dabanoğlu Türbesinde düz silme, Havlet Baba ve Hançeri Güzar Türbelerinde aykırı malzeme ile yapılan silme gözlemlenmiştir. Kurşunlu Camii Türbesinde bazalt taş düz silme kullanılmıştır.

Türbe yapılarında kullanılan bir diğer süsleme elemanı olan sütünce; pencere, kapı ve mihrap kenarlarına yerleştirilmiştir. Bu yapı elemanları, sütünce ve kemerler ile sınırlandırılarak cepheye hareketlilik katan öğeler haline gelmiştir. Fatih Paşa Türbesi ve Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesinde dış cephede tüm pencere ve kapı yanlarında üzeri bezemeli taşlar ile yapılan sütunceler gözlemlenmiştir. İskender Paşa Türbesinde kullanılan sütünce yüzeyleri sade düzendedir. Sarı Saltuk Türbesinde pencere, kapı ve mihrap yanlarında motifli taşlar ile yapılan sütunceler bulunmaktadır. Kurşunlu Camii Türbesinin giriş kapısı sütunceler ile ön plana çıkarılmıştır.

Taş yüzeyinde süslemeler; sütunce taşlarında ve bazı türbelerde kapı, pencere üst sıralarına gelen taşlarda mevcuttur. Sultan Şücaeddin Türbesinin tromplarında geçmeli bir şekilde taşlara motif verilmiştir. Fatih Paşa Türbesinin iç mekân penceresinde silme motifleri bulunan taş tespit edilmiştir. İskender Paşa Türbesinde pencere üzerinde gülbezek ve lale motifli taşlar yer almaktadır. Zincirkıran Türbesinde giriş kapısı üzerinde yarım şemse motifli taş bulunmaktadır. Sarı Saltuk Türbesinde mihrap yüzeyinde gülbezek motifli taşlar kullanılmıştır. Sahabeler Türbesinde giriş kapısının üzerinde yer alan bazalt taşta yarım yıldız motifi işlenmiştir. Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesinde kaside yazan kuzey duvarda çiçek motifleri ile işlenmiş taşlar bulunmaktadır. Fatih Paşa Türbesi, Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi, Sarı Saltuk Türbesi ve Kurşunlu Camii Türbesinde yer alan sütunce taşlarına geometrik ve bitkisel motifler işlenmiştir.

Süsleme elemanlarından olan çini, Sahabeler Türbesinin iç mekân duvarlarında ve Karadeniz Türbesinde dairesel şekilde duvarda bir adet tavanda bir adet bulunmaktadır.

Köşe pahı ise sokak dönüş noktasında bulunan Şeyh Yusuf Hamedani Türbesinde ve Sahabeler Türbesinde avluya bakan köşede bulunmaktadır.

Mukarnas ile süsleme, Sultan Şücaeddin Türbesinin iki tromp ve kubbe kasnağında, Şeyh Yusuf Hamedani Türbesinde köşe pahının üst sırasında, İskender Paşa Türbesinde mihrap ve mihrap nişinin kavсарasında, Zincirkıran Türbe girişinin üst bölümünde üç sıra şeklinde, Sarı Saltuk Türbesinin mihrap kavсарası ve silmesinde, Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesinin pandantiflerinde, Kurşunlu Camii Türbesinde kitabe çerçevesinde bulunmaktadır.

Ahşap yüzeyde süsleme sadece Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesinin pencere kanatlarında geometrik şekilde gözlemlenmiştir.

Cas sıva süslemeleri ise türbe yapılarında nadir karşılaşılan bir süsleme olup Lala Bey Türbesinin cephesinde sadece bir taş yüzeyinde, Sarı Saltuk Türbesinde ise kapı lentosunda çiçek motifi olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Diyarbakır Suriçi bölgesinde günümüze ulaşan türbe yapılarında cepheye hareket katan süslemeler incelendiğinde, genellikle gövdeden çatıya geçişte düz silme kullanıldığı, kapı pencere kenarlarında işlemeli taşlar ile sütuncelerin yapıldığı ve pantantif, tromp ve mihrapta mukarnas silmelerin kullanıldığı gözlemlenmektedir. Nadir de olsa cas sıva süslemeleri, ahşap yüzeyde süslemeler ve köşe pahları tespit edilmiştir (Tablo 5.10).

Tablo 5.10 Süsleme analizi

DİCLE ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANA BİLİM DALI RESTORASYON BİLİM DALI											
Diyarbakır Suruçi Bölgesinde Yer Alan Tarihi Türbe Yapılarının Tespiti ve Koruma Sorunları											
SÜSLEME ANALİZİ											
TÜRBE ADI	DÖNEM	Silme Çesidi			Süsleme Elemanı						
		Düz Silme	Profilli Silme	Mukarnas Silme	Sütunce	Taş Üzeri Motif	Çini	Köşe Pahi	Mukarnas Süsleme	Ahsap Süsleme	Cas Sıva
Nasruddevle ve Eşi Sittünas Türbeleri	11. yy Mervani										
Sultan Şücaeddin Türbesi	12-13.yy Artuklu	✓				✓			✓		
Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi	15-16.yy Akkoyunlu		✓					✓	✓		
Lala Bey Türbesi	15-16.yy Akkoyunlu	✓									✓
Şeyh Safa (Abdülcilil) Türbesi	16-17.yy Osmanlı		✓								
Fatih Paşa Türbesi	16.yy Osmanlı		✓		✓	✓					
İskender Paşa Türbesi	16.yy Osmanlı	✓	✓	✓	✓	✓			✓		
Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi	16.yy Osmanlı	✓			✓	✓				✓	
Zincirkıran Türbesi	16.yy Osmanlı		✓			✓			✓		
Sarı Saltuk Türbesi	16.yy Osmanlı	✓		✓	✓	✓			✓		✓
Sahabeler Türbesi	17.yy Osmanlı	✓				✓	✓	✓			
Arap Şeyh Türbesi	17.yy Osmanlı		✓								
Murtaza Paşa Türbesi	17.yy Osmanlı										
Dabanoğlu Türbesi	17.yy Osmanlı	✓									
Havlet Baba Türbesi	17-18.yy Osmanlı	✓									
Hançeri Güzar Türbesi	17-18.yy Osmanlı	✓									
Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi	18.yy Osmanlı		✓			✓					
Karadeniz Türbesi	19.yy Osmanlı						✓				
Kurşunlu Cami Türbesi	19.yy Osmanlı	✓			✓	✓			✓		
Maliki Ejder Türbesi	19.yy Osmanlı										

DANIŞMAN: DOÇ. DR. GÜLİN PAYASLI OĞUZ

ÖĞRENCİ: 18808209 ESRA GÜZEL

Tablo 5.11 Süsleme Analizi (Devamı)

DİCLE ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANA BİLİM DALI RESTORASYON BİLİM DALI											
Diyarbakır Suriçi Bölgesinde Yer Alan Tarihi Türbe Yapılarının Tespiti ve Koruma Sorunları											
SÜSLEME ANALİZİ											
TÜRBE ADI	DÖNEM	Silme Çeşidi			Süsleme Elemanı						
		Düz Silme	Profilli Silme	Mukarnas Silme	Sütunce	Taş Üzeri Motif	Çini	Köşe Pahi	Mukarnas Süsleme	Ahşap Süsleme	Cas Sıva
Nasruddevle ve Eşi Sittünas Türbeleri	11. yy Mervani										
Sultan Şücaeddin Türbesi	12-13.yy Artuklu										
Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi	15-16.yy Akkoyunlu										
Lala Bey Türbesi	15-16.yy Akkoyunlu										
Şeyh Safa (Abdülcilil) Türbesi	16-17.yy Osmanlı										
Fatih Paşa Türbesi	16.yy Osmanlı										
İskender Paşa Türbesi	16.yy Osmanlı										
Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi	16.yy Osmanlı										
Zincirakan Türbesi	16.yy Osmanlı										
Sarı Saltuk Türbesi	16.yy Osmanlı										
Sahabeler Türbesi	17.yy Osmanlı										
Arap Şeyh Türbesi	17.yy Osmanlı										
Murtaza Paşa Türbesi	17.yy Osmanlı										
Dabanoğlu Türbesi	17.yy Osmanlı										
Havlet Baba Türbesi	17-18.yy Osmanlı										
Haçneri Güzar Türbesi	17-18.yy Osmanlı										
Zübejde ve Leyla Hanımlar Türbesi	18.yy Osmanlı										
Karadeniz Türbesi	19.yy Osmanlı										
Kurşunlu Cami Türbesi	19.yy Osmanlı										
Maliki Ejder Türbesi	19.yy Osmanlı										

DANIŞMAN: DOÇ. DR. GÜLİN PAYASLI OĞUZ

ÖĞRENCİ: 18808209 ESRA GÜZEL

5.11 Türbe Yapıları Dönemsel Değerlendirme

Diyarbakır Suriçi bölgesinde mevcut bulunan türbe yapıları genel olarak değerlendirildiğinde ilk dönem türbesi, ilk yerleşim yeri olan İçkale bölgesinde yer almaktadır. Daha sonra inşa edilen türbeler kentin genişlemesi ile beraber farklı bölgelere dağılım göstermişlerdir.

Mimari olarak incelendiğinde ilk dönem türbesi dikdörtgen planlı üzeri tonoz ile örtülü olup küçük pencere açıklıklarına sahiptir. Artuklu ve Akkoyunlu Döneminde benzer boyutlarda kare planlı olarak inşa edilmiş ve üzeri içten kubbe dıştan piramidal külah ile örtülmüştür. Yapı cepheleri sade bir düzendedir. Osmanlı Devleti'nin bölgeye hâkim olduğu ilk dönem türbe yapıları özelleşerek sekizgen plan tipi benimsenmeye başlanmıştır. Üst örtü iç mekânda kubbe dışta ise kubbe veya piramidal külah ile örtülmüştür. Bu dönem türbe cephelerinde kapı ve pencere boşlukları sütunceler ile sınırlandırılan niş içine yerleştirilerek vurgulanmış ve cephe ögesi olmakla beraber cepheye hareket katan yapı elemanları haline gelmiştir. Osmanlı Döneminin sonraki dönemlerinde kare-dikdörtgen planlı türbe yapıları tekrar benimsenmeye başlanmıştır. Cephe yüzeylerinde kullanılan kapı, pencere boşlukları sade tutulmaya çalışılmıştır.

Türbe yapılarında malzeme olarak ilk dönemden son döneme kadar yöresel ve doğal malzemeler kullanılmıştır. Yörede bulunmayan kalker, yapıya hareketlilik katmak için ve süsleme elemanı olarak kullanılmıştır.

6. KORUMA SORUNLARI VE ÖNERİLERİ

Diyarbakır Suriçi bölgesinde bulunan ve günümüzde mevcut olan 20 adet türbe yapısının koruma sorunları detaylı bir şekilde ele alınarak tespit edilen hasarlar doğrultusunda koruma önerileri getirilmiştir.

İncelenen türbe yapılarının bir kısmı yakın dönemde onarım görmüşken birçoğu yakın dönemde onarım görmemiş ve tahrip olmuş durumdadır. Onarım gören türbelerden;

Nasruddevle ve Eşi Sittünas Türbeleri, 2015 yılında Kültür Bakanlığı tarafından, Diyarbakır İçkale Müze Kompleksinin restorasyon çalışmaları kapsamında onarılmıştır. Sultan Şücaeddin Türbesi, 1972 yılında VGM kontrolünde onarım görmüştür. Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi, 1972 ve son olarak 2014 yılında VGM kontrolünde restore edilmiştir. Lala Bey Türbesi, 1975-1977, 2005 ve son olarak 2014 yılında VGM tarafından onartılmıştır. Şeyh Abdülcelil Türbesi, 1992-1993, 2005 ve en son 2018 yılında VGM kontrolünde restore edilmiştir. Fatih Paşa Türbesi, Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi ve Kurşunlu Camii Türbesi, VGM tarafından 1960, 1975-1976, 1981-1983, 2008, son olarak 2016-2018 yıllarında onarılmıştır. İskender Paşa Türbesi, 1952, 1959, 1971 yıllarında VGM tarafından kapsamlı, 2019 yılında İskender Paşa Vakfı tarafından kısmi onarım görmüştür. Zincirkıran Türbesi, 1970-1972, 2004, 2014 yıllarında VGM tarafından onarılmıştır. Sarı Saltuk Türbesi 2010 yılında VGM kontrolünde onarım görmüştür. Sahabeler Türbesi ve Murtaza Paşa Türbesi bağlantılı oldukları Hz. Süleyman Camii ile beraber 1961, 1974-1977, 1985 ve son olarak 2012 yılında VGM tarafından onarılmıştır. Arap Şeyh Türbesi 1978-1979, 2011 ve 2017 yılında onarım görmüştür. Havlet Baba Türbesi 2018 yılında Hz. Süleyman Parkı çevre düzenlemesi kapsamında Kültür Bakanlığı tarafından onarım görmüştür. Hançeri Güzar Türbesinin onarımına dair tek veri Diyarbakır Salnamelerinde geçmekte ve 1956 yılında onarıldığına dair bilgi içermektedir. Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi 1960, 1974 ve son olarak 2006 yılında VGM tarafından onarılmış. Dabanoğlu, Karadeniz ve Hançeri Güzar Türbeleri ile ilgili önceki onarımlara dair veri bulunamamıştır.

Türbe mülkiyet durumları incelendiğinde, Nasruddevle Mansur ve Eşi Sittünas, Sahabeler, Murtaza Paşa Türbelerinin mülkiyeti Maliye hazinesinde, Sarı Saltuk

Türbesinin mülkiyeti Gülşeni Ali Halife Vakfında, Arap Şeyh Türbesinin mülkiyeti Arap Şeyh Vakfında, Hançeri Güzar Türbesinin mülkiyeti ise Mehmet Halil Özyayın adlı kişidedir. Dabanoğlu, Havlet Baba, Karadeniz, Maliki Ejder Türbelerinin mülkiyet bilgilerine ulaşılamamıştır. Alanda bulunan diğer türbelerin mülkiyetleri ise VGM'dedir (Soyukara, Alpay, & Ark., 2009).

Suriçi bölgesinde türbe yapılarının onarımları incelendiğinde, VGM mülkiyetinde olan türbe yapıları belirli periyotlarla onarım görürken VGM mülkiyetinde olmayan türbe yapılarının onarımları periyodik bir şekilde devam etmediği tespit edilmiştir (Tablo 6.1).

Tablo 6.1 Türbe yapıları onarım tarihleri

ADI	ONARIM TARİHLERİ	SON DÖNEM ONARIMI YAPAN KURUM	BUGÜNKÜ SAHİBİ
Nasıruddevle Mansur ve Eşi Sittünas'ın Türbeleri	2015	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Maliye Hazinesi
Sultan Şücaeddin Türbesi	1971-1972	Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Vakıflar Genel Müdürlüğü
Şeyh Yusuf Hemedani Türbesi	1972, 2014	Vakıflar Genel Müdürlüğü	Vakıflar Genel Müdürlüğü
Lala Bey Türbesi	1975, 1977, 2005, 2014	Vakıflar Genel Müdürlüğü	Vakıflar Genel Müdürlüğü
Şeyh Safa (Abdülcilil) Türbesi	1992-1993, 2005, 2018	Vakıflar Genel Müdürlüğü	Vakıflar Genel Müdürlüğü
Fatih Paşa Türbesi	1960, 1975, 1976, 1981, 1983, 2008, 2016-2018	Vakıflar Genel Müdürlüğü	Vakıflar Genel Müdürlüğü
İskender Paşa Türbesi	1952, 1959, 1971, 2019	Vakıflar Genel Müdürlüğü	Vakıflar Genel Müdürlüğü
Özdemiroğlu Osman Türbesi	1960, 1975, 1976, 1981, 1983, 2008, 2016-2018	Vakıflar Genel Müdürlüğü	Vakıflar Genel Müdürlüğü
Zincirkıran Türbesi	1970, 1972, 2004, 2014	Vakıflar Genel Müdürlüğü	Vakıflar Genel Müdürlüğü
Sarı Saltuk Türbesi	2010	Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Gülşeni Ali Halife Vakfı
Sahabeler Türbesi	1961, 1974-1977, 1985, 2012	Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Maliye Hazinesi
Arap Şeyh Türbesi	1978- 1979, 2011, 2017	Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Arap Şeyh Vakfı
Murtaza Paşa Türbesi	1961, 1974-1977, 1985, 2012	Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Maliye Hazinesi
Dabanoğlu Türbesi	?	?	?
Havlet Baba Türbesi	2018	Kültür ve Turizm Bakanlığı	?
Hançeri Güzar (Ehsenül Hançer) Türbesi	1956	?	Mehmet Halil Özyayın
Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi	1960, 1974, 2006	Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Vakıflar Genel Müdürlüğü
Karadeniz Türbesi	?	?	?
Kurşunlu Camii Türbesi	1960, 1975, 1976, 1981, 1983, 2008, 2016-2018	Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Vakıflar Genel Müdürlüğü
Maliki Ejder Türbesi	?	?	?

(Onarım tarihleri ve onarım yapan kurum VBM, mülkiyet bilgileri (Soyukara, Alpay, & Ark., 2009))

6.1 Koruma Sorunları

Suriçi bölgesinde incelenen türbe yapılarındaki koruma sorunları; yapısal ve çevresel ölçekte ele alınarak ayrı başlıklar altında nedenleri ile beraber detaylıca incelenmiştir.

Yapısal ölçekte incelenen hasarların alt başlıklarını; yüzey kaybı, kırık ve çatlak, malzeme kaybı, korozyon, çiçeklenme (tuzlanma), derz boşalmaları, farklı oturmalar, biyolojik bozulmalar, yüzey kirliliği, nem bozulmaları, aykırı malzeme kullanımı, koruma çalışmaları kapsamında oluşan hasarlar oluşturmaktadır.

Kentsel ölçekte incelenen türbe yapıları; yol kotunun altında kalması, trafik akışına maruz kalması ve çevresinde geleneksel dokuya aykırı yapılaşmaların oluşması adlı alt başlıklarda incelenmiştir.

6.1.1 Yapısal ölçekte hasar türleri

Yüzey kaybı

Taş malzeme dokusunda oluşan kayıplar bu başlık altında incelenmiştir. Taş malzeme dokusu; fiziksel, kimyasal ve mekanik bozunmalar neticesinde; su, nem ve atmosferik olayların etkisi ile ıslanma-kuruma, donma çözülme gibi yinelenen olaylara ve yüzeye gelen darbelere maruz kalmaktadır. Böylece taş yüzeyi zayıflayarak, alveolleşme, erozyon ve kabuklanma gibi bozulmalara yol açmaktadır (Öcal & Dal, 2012). Özellikle yumuşak taş kullanımı, taş malzemenin homojen dokuya sahip olmaması yüzey kayıplarını arttırmaktadır.

Nasrudevle Mansur ve eşi Sittünas Türbesi, Şeyh Yusuf Türbesi, Lala Bey Türbesi, Fatih Paşa Türbesi, İskender Paşa Türbesi, Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi, Zincirkıran Türbesi, Sahabeler Türbesi ve Kurşunlu Camii Türbesinde taş malzemenin yumuşak dokusunun cepheye denk gelmesi, taş yapısının homojen olamamasından kaynaklı ve atmosferik olayların da etkisi ile bazalt taş yüzeyinde erime ve erozyon ile yüzey kaybı oluşmuştur.

İskender Paşa Türbesinde kalker taş süsleme ve bingi taşları; su, nem ve atmosferik olaylara maruz kalarak erozyon miktarı yükselmiş ve taşlarda erimelere sebep

olmuştur. Sarı Saltuk Türbesinde silmede yer alan mukarnas bitişlerindeki bademlerde ve hat yazısında erimeler oluşmuştur.

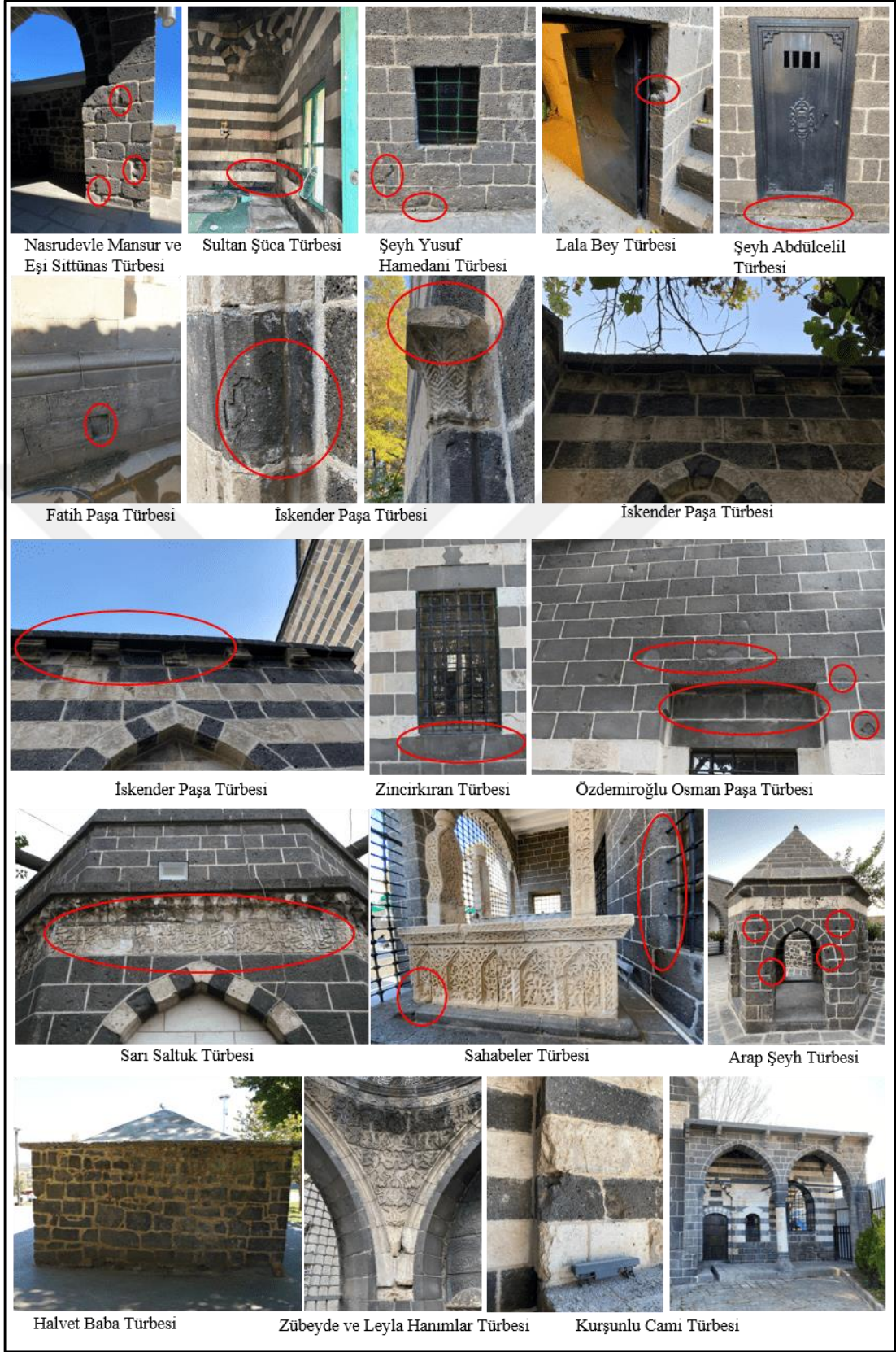
Sahabeler Türbesinde taş malzemenin erozyona uğraması ile pencere kenarlarındaki köşe taşlar keskinliğini kaybedip yuvalanmıştır ve sandukada kullanılan taş malzemenin dış hava koşullarına açık kalması ile taşta erimeler oluşmuştur.

Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesinin metal kubbeye sahip olması iç cepheleri hava koşullarına maruz bırakmıştır. Hava koşullarına açık kalan türbenin pandantif ve kubbe kasnağında yer alan bezeme taşlarında erimeler oluşmuştur. Yüzey kayıpları kalker taşta erime ve şekil kaybına uğrama biçiminde görülürken bazalt taşta katmanlaşarak dökülme şeklinde olmuştur.

Sultan Şüca Türbesi, Şeyh Abdülcelil Türbesi, Halvet Baba Türbesinin zemine yakın taşlarında, İskender Paşa Türbesinin tüm cephe yüzeyinde, su ve nem etkisi taş yüzeyinde kabarmalar-katmanlar oluşturmuş ve yüzey kaybına sebep olmuştur.

Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi ve Sarı Saltuk Türbesinin cephe taşlarında Kurşunlu Camii bitişinde yer alan türbenin sütunlarında, sütun kaidesinde ve cephe duvarında 2015 yılında Suriçinde meydana gelen çatışmalarda ateşli silahlardan çıkan mermilerin cephe yüzeyine denk gelmesi taşlarda yüzey kayıplarına sebep olmuştur.

Arap Şeyh Türbesinin cephe yüzeyinde darbe izleri ile oluşan delikler mevcuttur (Şekil 6.1).

Şekil 6.1 Türbe yapılarında oluşan yüzey kayıpları

Çatlak ve kırık

Türbe yapılarında gözlenen bozunma türlerinden bir diğeri ise, çatlak ve kırık şeklinde oluşan bozunmalardır.

Çatlak; taşın yapısında oluşan, kılcal boyutlardan başlayarak geniş ölçülere kadar varabilen, malzemeyi parçalara ayırıp, malzemenin bütünlüğünü bozarak yüzey veya yüzey altındaki ayrılmalar oluşturan bozunma türüdür (Erdem, 2016).

Çatlak oluşumunda, taşın bileşen özellikleri, mukavemeti ve ocaktan aşınma şekli de önemli bir faktördür. Özellikle iç yapısı açısından yeterli dirence sahip olmayan taşlarda basınç sonucu çatlaklar meydana gelebilmektedir. Bu çatlaklar zamanla kırıklara dönüşebilmektedir (Öcal & Dal, 2012).

Yapının oturması ve deprem gibi sebepler ile malzemenin niteliklerini yitirmesi sonucu taşın davranışlarının değişmesi ve bunun sonucunda yapı elemanlarında kaymalar ve baskıdan dolayı da çatlaklar oluşabilmektedir (Hasbay & Hattap, 2017). Çatlak ve kırık oluşumuna etki eden bir diğerk faktör ise taşın değişken hava şartlarına maruz kalmasıdır. Isı farklarının çok olduğu dönemlerde taşın bünyesine alınan su donarak hacim büyütür. Büyüyen su hacmi çatlak oluşumu ve mevcut çatlakların büyümesine sebep olabilmektedir.

Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi ve Nasruddevle ve Eşi Sittünaş Türbesinin giriş kapısının lento taşında, Sarı Saltuk Türbesinin kapı üstünde yer alan alınlık taşında basınçtan dolayı çatlak oluşumu gözlemlenmiştir.

Lala Bey Türbesinin kitabe taşında, yüklerin farklı hareketinden ve basınçtan kaynaklı çatlak oluşumu mevcuttur.

Şeyh Abdülcilil Türbesinin kapı eşik taşında katman oluşumu sonucu yüzeysel çatlak oluşmuştur.

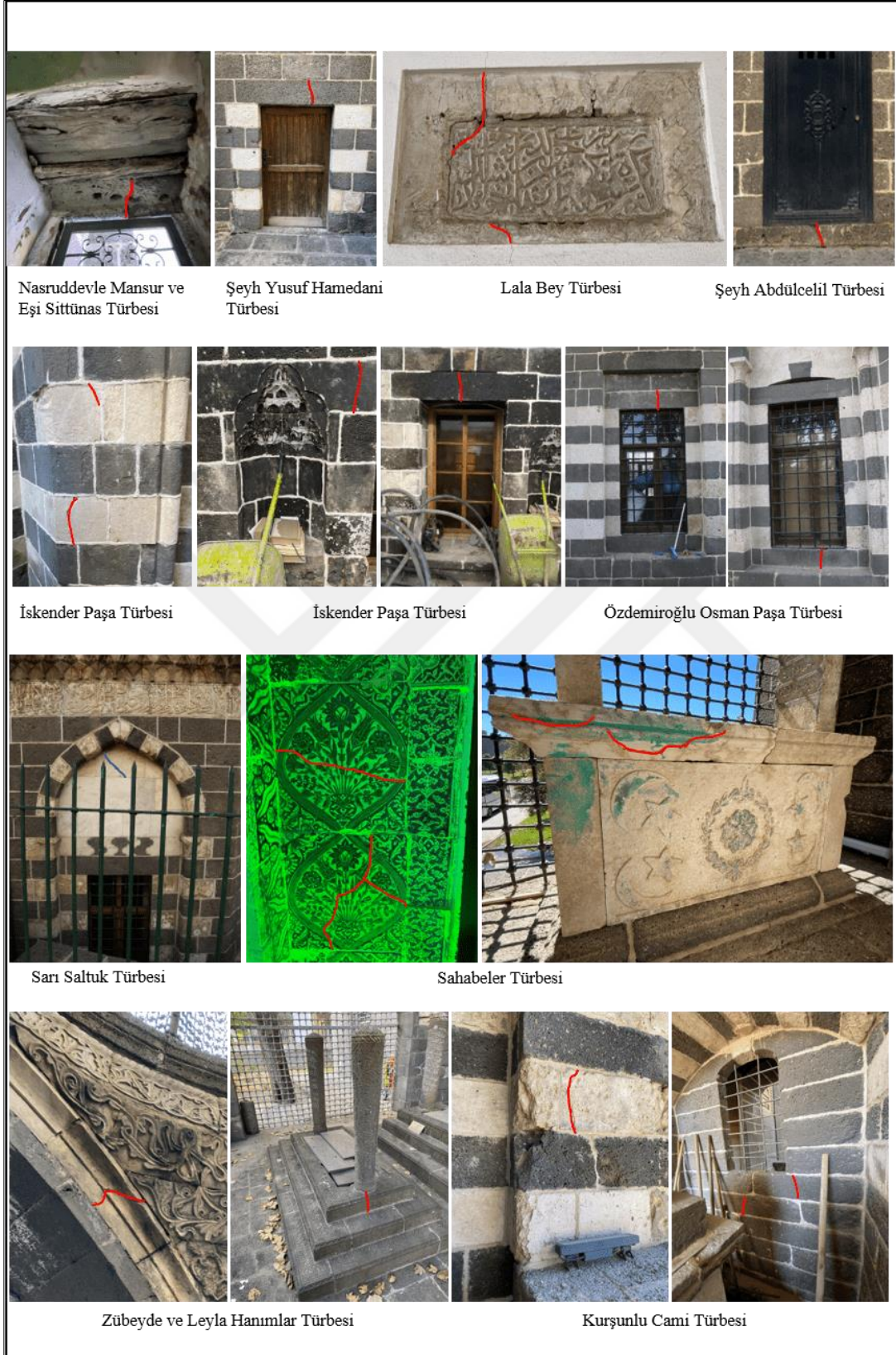
İskender Paşa Türbesinin cephe taşında, mescit birimi güney pencere lento taşında ve iç mekân duvar taşlarında çatlak oluşumu gözlemlenmiştir.

Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi lento ve pencere alt taşında lokma demir korkuluğu için oluşturulan delik taşlarının çevresinde çatlak oluşmuştur.

Sahabeler Türbesi sanduka taşında çatlak oluşumu gözlenmiştir. Türbe iç kısmında duvar yüzeyinde bulunan çinilerin birçoğunda çatlak ve kırık oluşumu mevcuttur. Çinilerdeki bu çatlak; fırının tam soğumadan açılması, fırın rafları arasındaki ısı farklılıkları, malzeme genleşme katsayılarının farklı olması gibi çini bileşenleri ve pişirme sürecinden kaynaklanmaktadır (Konak & Pek, 2022).

Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesinin dış hava koşullarına açık kalması nedeni ile sertlik değerı düşük olan kalker taş silmede çatlak oluşumu gözlenirken sanduka taşında ise basınçtan dolayı çatlak oluşumu gözlemlenmiştir.

Kurşunlu Camii Türbesi kemer taşında, batı pencere altı taşlarında, kuzey pencerenin yan taşında basınç ve malzeme dayanımından kaynaklı çatlak oluşumu gözlemlenmiştir (şekil 6.2).

Şekil 6.2 Türbe yapılarında çatlak-kırık hasarları

Malzeme kaybı/ Yok olma

Malzemenin bir bölümünün, doğa olayları, hatalı onarım, biyolojik faaliyetler, yanlış malzeme kullanımı ve yapının yaşlanması gibi faktörler nedeniyle ana kütlede ayrılmasıdır. Bu faktörler, malzemenin iç yapısında bir basınç oluşturarak, başta çatlaklara ve kırıklara yol açar, ardından gücü azalan parçayı itmeye başlar ve malzeme kaybı oluşturur (MEB, 2013).

İskender Paşa Türbesi mescit girişinde yer alan kitabe günümüze ulaşamamıştır ve kubbe kasnağında bulunan mukarnas silme malzeme kaybına uğramıştır.

Zincirkıran Türbesinin lokma demir korkulularında malzeme kaybı olmuştur ve bir pencerenin korkuluğu günümüzde mevcut değildir. Sarı Saltuk Türbesinde ise mihrapta yer alan bezemeli taşlar malzeme kaybına uğramıştır.

Sahabeler Türbesinde çinilerin bir kısmı kaçakçılar tarafından çalınmış olup günümüze sadece bir kısmı ulaşabilmiştir.

Dabanoğlu Türbesinin saçak, silme taşları ve duvarlarında malzeme kaybı mevcuttur.

Kurşunlu Camii Türbesinin revak bölümünde yer alan kapı ve pencere üzerinde yer alan kitabeler yok olmuş, günümüze ulaşamamıştır (Şekil 6.3).

İskender Paşa Türbesi

Sahabeler Türbesi

Zincirkıran Türbesi

Dabanoğlu Türbesi

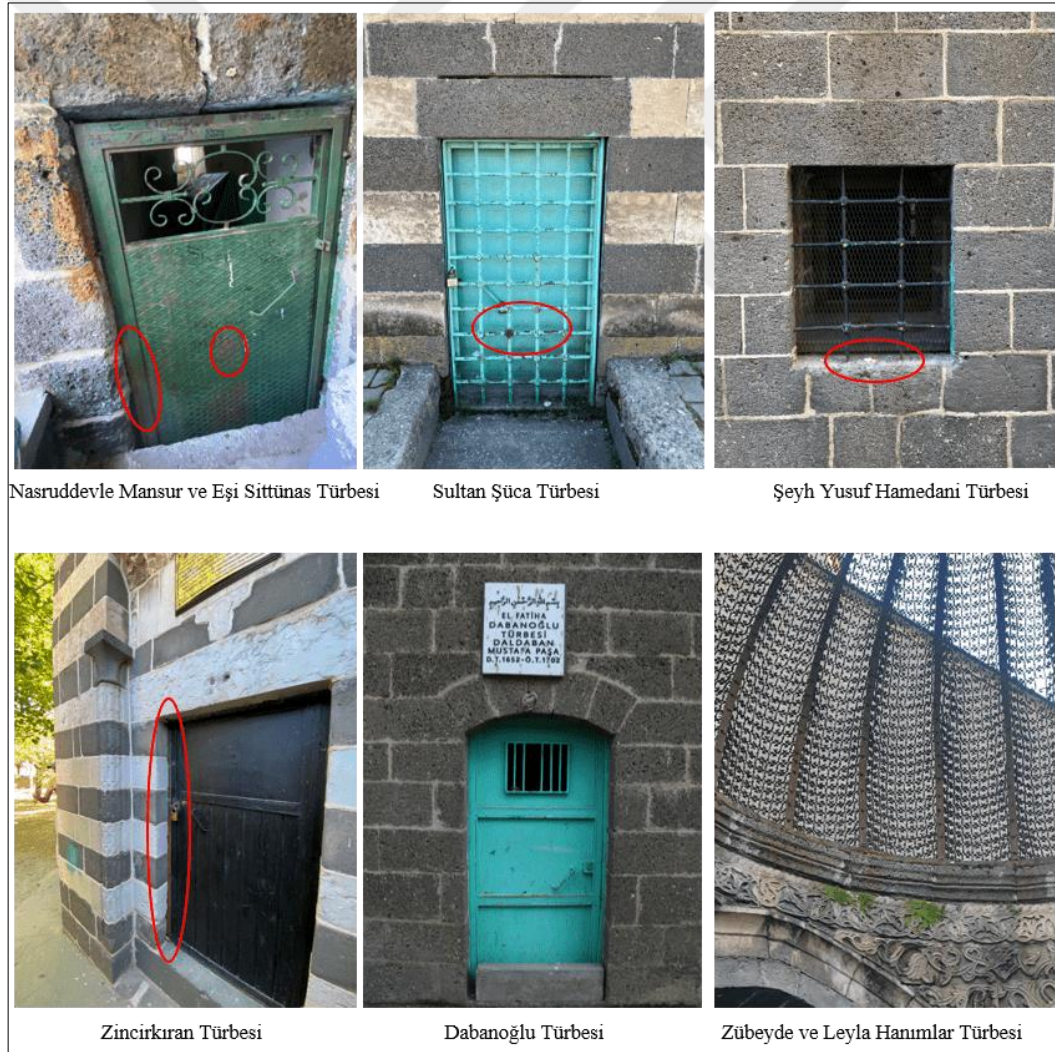
Kurşunlu Cami Türbesi

Şekil 6.3 Türbe yapılarında malzeme kaybı hasarları

Korozyon

Metal elemanlarda görülen kimyasal bozulma türlerindedir. Demirin su, havadaki oksijen veya asit türlerinden biri ile oksitlenmesi sonucu paslanma/korozyon oluşur (MEB, 2013).

Nasruddevle Mansur ve eşi Sittünas Türbesinde, Zincirkıran Türbesi ve Dabanoğlu Türbesinde metal kapıda, Sultan Şüca Türbesinde kapı ve pencerede, Şeyh Yusuf Hamedani Türbesinin penceresinde küçük ölçüde korozyon görülürken Leyla ve Zübeyde Hanım Türbesinin metal kubbesinin doğrudan atmosferik olaylara maruz kaldığından yoğun bir şekilde korozyon oluşumu gözlemlenmiştir (Şekil 6.4).

Şekil 6.4 Türbe yapılarında korozyon hasarları

Çiçeklenme (Tuzlanma)

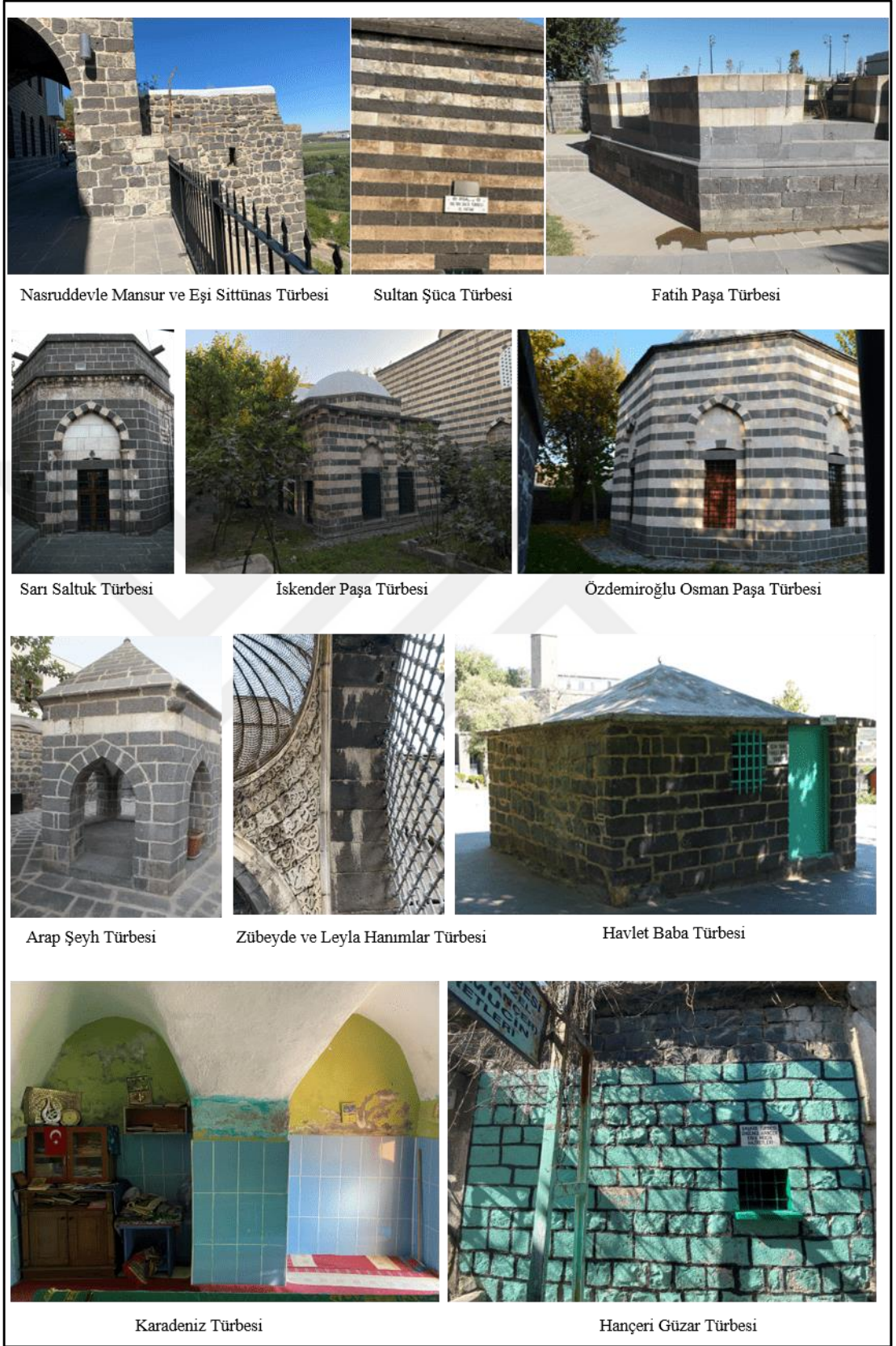
Taş yüzeyinde ya da yüzey altındaki zayıf karakterli tuz kristallerinin renksiz bir yapıda veya beyaz bir renk göstererek yüzeyde birikmesi “çiçeklenme” veya “tuz kristallenmesi” olarak ele alınmaktadır (Öcal & Dal, 2012).

Yağışlarla veya zeminden yükselerek yapıya ulaşan suların içerdiği çözülmüş kimyasallar, alandaki ısı artışıyla üst yüzeye doğru gelerek buharlaşır. Bu buharlaşma esnasında beraberinde getirdiği çözünebilir tuzlar taş yüzeyinde “çiçeklenme” olarak bilinen yüzeysel bir birikim oluştururlar. Tuzlar taşın kendi yapısından olabildiği gibi dışarıdan da taşın ulaşarak yerleşebilir (Öcal & Dal, 2012).

Türbe yapılarında oluşan tuzlanmalar, yeraltı suyunun yükselip yapı duvarlarına ulaşması, yağmur-kar suyunun yapı yüzeyine ulaşması ve suyun buharlaşırken tuz minerallerini cepheye taşıması şeklinde olmuştur.

Türbe yapılarından; Nasrudevle ve Eşi Sittünas, Sultan Şüca, Fatih Paşa, Sarı Saltuk, Hançeri Güzar Türbesinin cephe taşlarında, Havlet Baba Türbesinin batı cephesinde kısım kısım görülürken İskender Paşa Türbesinin tüm cephe yüzeyinde çiçeklenme hasarları mevcuttur.

Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi ve Arap Şeyh Türbesinin duvar alt kotlarında, Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesinin cephe, iç duvar ve kemerlerinde, Karadeniz Türbesinde ise çimento ile sıvalı iç duvarlarda çiçeklenme hasarları gözlemlenmiştir (Şekil 6.5).

Şekil 6.5 Türbe yapılarında çiçeklenme/tuzlanma hasarları

Derz boşalmaları

Duvar örgüsünde kullanılan taşlar, farklı kalınlıklarda derz oluşturacak biçimde yerleştirilir ve harç ile birleştirilirler. Derzler, sıcaklık değişimleri, malzeme kalitesi ve çeşidi, su, nem, yapım sırasındaki hatalı uygulamalar ve yıkanma sonucunda zayıflayıp çözünerek taşlardan ayrılarak dökülürler. Böylece, taşların arasındaki derzlerde yer yer farklı derinliklerde boşluklar meydana gelir.

Derz boşalmaları, duvar örgüsündeki taşlar arasında boşluk oluşturup taş dengesinin bozulmasına sebep olmakta, taşların hareketini kolaylaştırarak yapıyı statik açıdan etkilemektedir. Onarılmayan derz boşalmaları zamanla yapıda bitkilenme gibi ikincil hasarların oluşmasına da sebep olmaktadır.

Sultan Şüca Türbesinde, çatıdan tahliye edilemeyen su yapı içine sızarak kubbe ve iç duvar yüzeyini yıkamıştır. Su, duvar yüzeylerinde derz boşalmalarına sebep olmuştur. Su dışında yapının yol ortasında yer alması ve araç trafiğinin oluşturduğu titreşim de derz boşalmalarında etkili olmuştur.

Şeyh Yusuf Hamedani Türbesinde yapının güney bölümünde yer alan toprak zeminin sulanması sonucu güney cephe duvarının alt kotlarında derz boşalmaları gözlemlenmiştir.

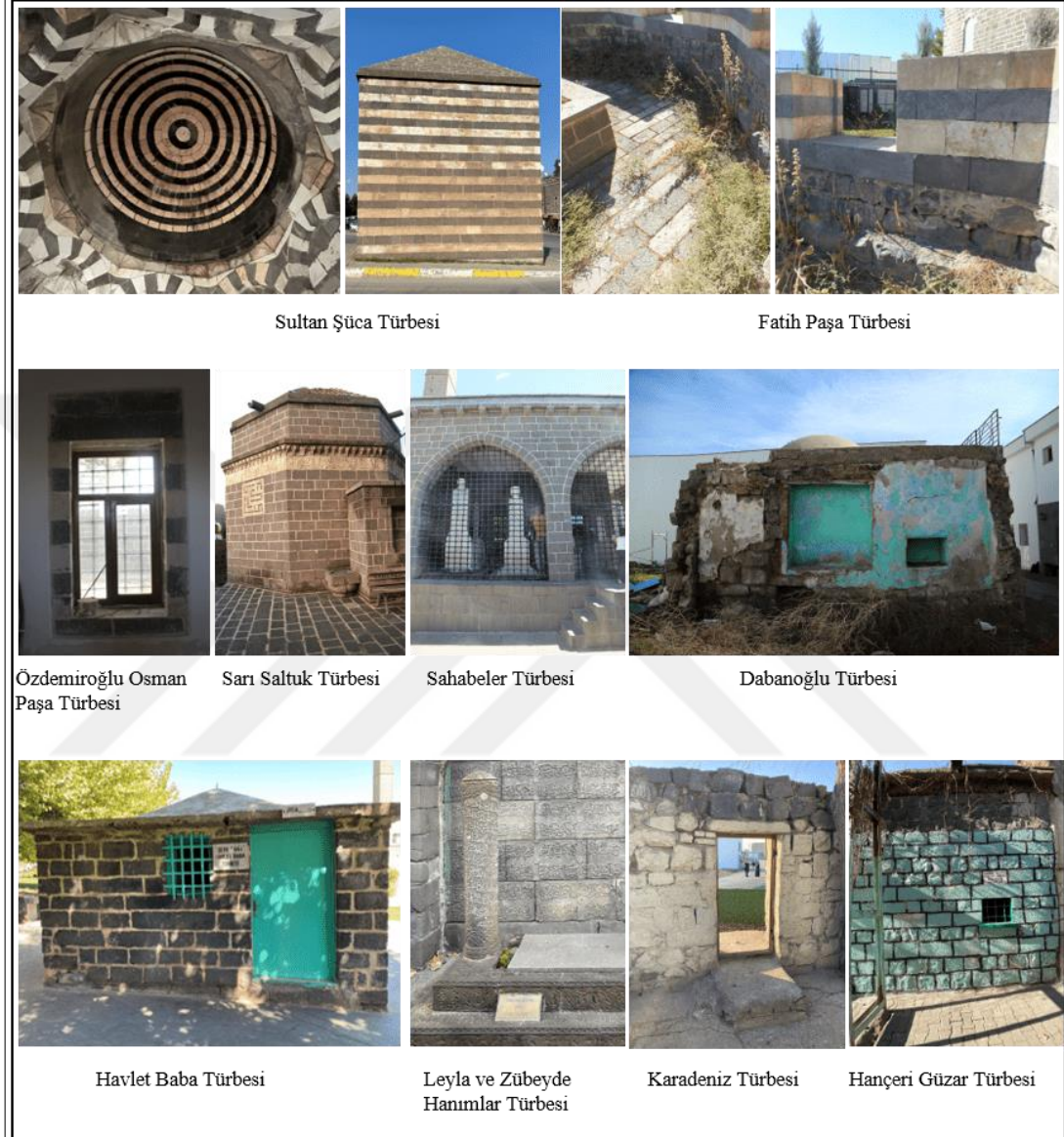
Fatih Paşa Türbesi üst örtüye sahip olmadığından yağış, ısı farklılığı gibi hava olaylarına direkt maruz kalmaktadır. Bu etken yapının duvar yüzeylerinde ve döşemenin tamamında derz boşalmalarına sebep olmuştur.

Özdemiroğlu Osman Paşa türbesinde giriş bölümün doğu pencere üst ve çevresinde derz boşalmaları mevcuttur. Yakın dönemde onarım gören türbe yapısının bu kısmında derz boşalması onarılmamış eksik kalmıştır.

Sarı Saltuk Türbesinin duvar alt kotlarında zemin sularının yükselmesi ve derzleri aşındırması sonucu derz boşalmaları oluşmuştur.

Sahabeler türbesi ve Havlet Baba Türbesinin alt kotlarında, Dabanoğlu Türbesinin batı cephe duvarında, Leyla ve Zübeyde Hanım Türbe duvarlarında, Karadeniz Türbesinin

avlu duvarında, Hançeri Güzar Türbesinin cephe duvarlarında yer yer derz boşalmaları meydana gelmiştir (Şekil 6.6).

Şekil 6.6 Türbe yapılarında derz boşalma hasarları

Farklı oturmalar

Yapılarda zemin ve temel ilişkisini oluşturan koşulların farklılaşması, bozulması, yapı taşıyıcı sisteminde değişiklik ve hasarlara sebep olabilmektedir. Temelin zemin ile olan ilişkisi, temelden veya zeminden kaynaklanan değişiklikler bozulmalar sonucu hasar görür (Zakar & Eyüpgiller, 2020).

Tarihi yapılarda zemin oturma/çökme, yeraltı su seviyesinin değişmesi, yük sisteminde değişikliklerin meydana gelmesi, temel kazıklarının çürümesi, yapı çevresinde kazı yapılması, drenaj yetersizliği ve deprem etkisi gibi farklı nedenlerden kaynaklanmaktadır (Namlı, 2001).

İncelenen türbe yapılarından iki örnekte zemin çökmelerinin olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan biri olan İskender Paşa Türbesi, zamanla yükselen yol kotunun altında kalmıştır. Yol kotunun yükselmesi ile yeraltı sularının yükselmesi, türbenin doğusunda parkın yer alması ve parkta toprak alanların sulanması ile toprak altında biriken su türbe yapısına doğru sızma yapmıştır ve döşemenin çökmesine neden olmuştur.

2022 yılında İskender Paşa Türbesinde ‘Zemine Bağlı Oluşan Sorunların Tespitinde Jeoradar (Gpr) Kullanımı’ adlı çalışma ile jeoradar (GPR) yönteminin kullanıldığı aletsel tespitler yapılarak türbe döşemesinde oluşan çökme nedenleri incelenmiştir. Türbe yapısında taramalar sonucu elde edilen kesitlerde; Türbe zeminlerindeki gözlemsel olarak tespit edilen oturma ve ayrılmaların, su alan bölgelerde olduğu tespit edilmiştir (Işık, Halifeoğlu, İpek, & Polat, 2022).

Kurşunlu Camii Türbesinde meydana gelen tek taraflı döşeme çökmesi yüklerin eşit dağıtılmamasından kaynaklı olduğu düşünülmekte fakat oturmanın sebebine net karar verebilmek için uzman eşliğinde georadar taramaları yapılmalıdır (Şekil 6.7).

Kurşunlu Cami Türbesi

İskender Paşa Türbesi

Şekil 6.7 Türbe yapılarında zemin oturmaları

Biyolojik bozulmalar

Çoğunlukla bakteriler, su yosunları, kara yosunları, mantarlar, likenler, bitkiler ve hayvanların oluşturduğu hasar türüdür (Zakar & Eyüpgiller, 2020). Liken, alg, bitki ve yosun şeklinde çeşitlenmektedirler. Doku yüzeyinde meydana gelen bu bozulmaları, yapı malzemelerinin kimyasal bileşimi, pürüzlü yüzeye sahip olması ve gözenekli olması da etkilemektedir (Gaylarde, 2020).

Bozulma çeşitlerinden olan bitkiler, köklerine müdahale edilmediği takdirde yapı taşlarının arasına yerleşerek, yapı taşlarına basınç uygulayarak taşlarda derin çatlaklar, duvar yüzeyinde ayrılmalar hatta yapının bir bölümünün yıkılmasına sebep olabilecek zararlar oluşturabilir (MEB, 2013).

Nasrudevle ve Eşi Sittünas Türbesinde yapıya bitişik veya yapı derzlerinden çıkan bitki oluşumu olmamakla birlikte yapının yakınında yer alan ağaç dalı türbe çatısına yerleşmiş ve zamanla yapıya zarar vermesi olası durumdadır.

Şeyh Abdülcélil Türbesinin duvar diplerinde ve alt kotlarda, Zübeyde ve Leyla Hanım Türbesinin kubbe kasnağında alg oluşumu şeklinde biyolojik bozulmalar oluşmuştur. Sultan Şüca Türbesinin duvar diplerinde ve Fatih Paşa Türbesinin duvar diplerinde, açık kalan moloz dolguda ve yapı içinde bitki oluşumları mevcuttur. Yapı dışında oluşan bitki oluşumları kısmen ve küçük ölçekte iken yapı içinde döşeme derzi aralarında oluşan bitki oluşumları tüm yapıyı doldurmuştur.

İskender Paşa Türbe çevresinde zeminden gelen sulardan ve nemden kaynaklı düzensiz bitki oluşumları gözlemlenmiştir. Sarı Saltuk Türbe cephesinde ve Arap Şeyh Türbe çatısında algler ve mantarların kolonizasyonu sonucu liken oluşumu şeklinde biyolojik bozulma oluşmuştur. Sahabeler Türbesinde döşeme derzi aralarında ve Dabanoğlu Türbesinde duvar yüzeyinde yer yer otsu oluşumlar oluşmuştur. Karadeniz Türbesinin avlusunda bulunan ağaç dalı türbe çatısına varıp çatıya yaslanmaktadır ve böylece yapı çatısında hasarların oluşmasına sebep olabilmektedir. Yapı çevresinde ise düzensiz otsu oluşumlar mevcuttur. Hançeri Gúzar Türbesinde asma dallarının yapıya yakın olması zamanla yapıda hasarlar oluşturabilmektedir (Şekil 6.8).

Sultan Şüca Türbesi

Fatih Paşa Türbesi

Şeyh Abdülcelil Türbesi

İskender Paşa Türbesi

Sarı Saltuk Türbesi

Sahabeler Türbesi

Arap Şeyh Türbesi

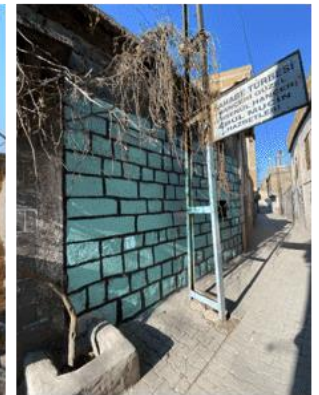
Dabanoğlu Türbesi

Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi

Karadeniz Türbesi

Hançeri Güzar Türbesi

Şekil 6.8 Türbe yapılarında biyolojik bozulmalar

Yüzey kirliliği

Çevre ve iklim şartlarına açık kalan yapı yüzey ve elemanlarında zamanla ince bir tabaka şeklinde oluşan birikintilerdir. Atmosferik olaylar dışında türbe yapılarında dilek dileme için yapılan çeşitli ritüeller de cephe yüzeyinde kirliliğe sebep olmuştur. İncelenen türbe yapılarından çoğunda yüzey kirliliği gözlemlenmiştir.

Nasrudevle Mansur ve Eşi Sittünas Türbelerinde türbe ziyaretçilerinin dileklerini kına ve kalemler ile duvar yüzeyine yazması cephede ve iç mekânda yoğun bir kirliliğe sebep olmuştur.

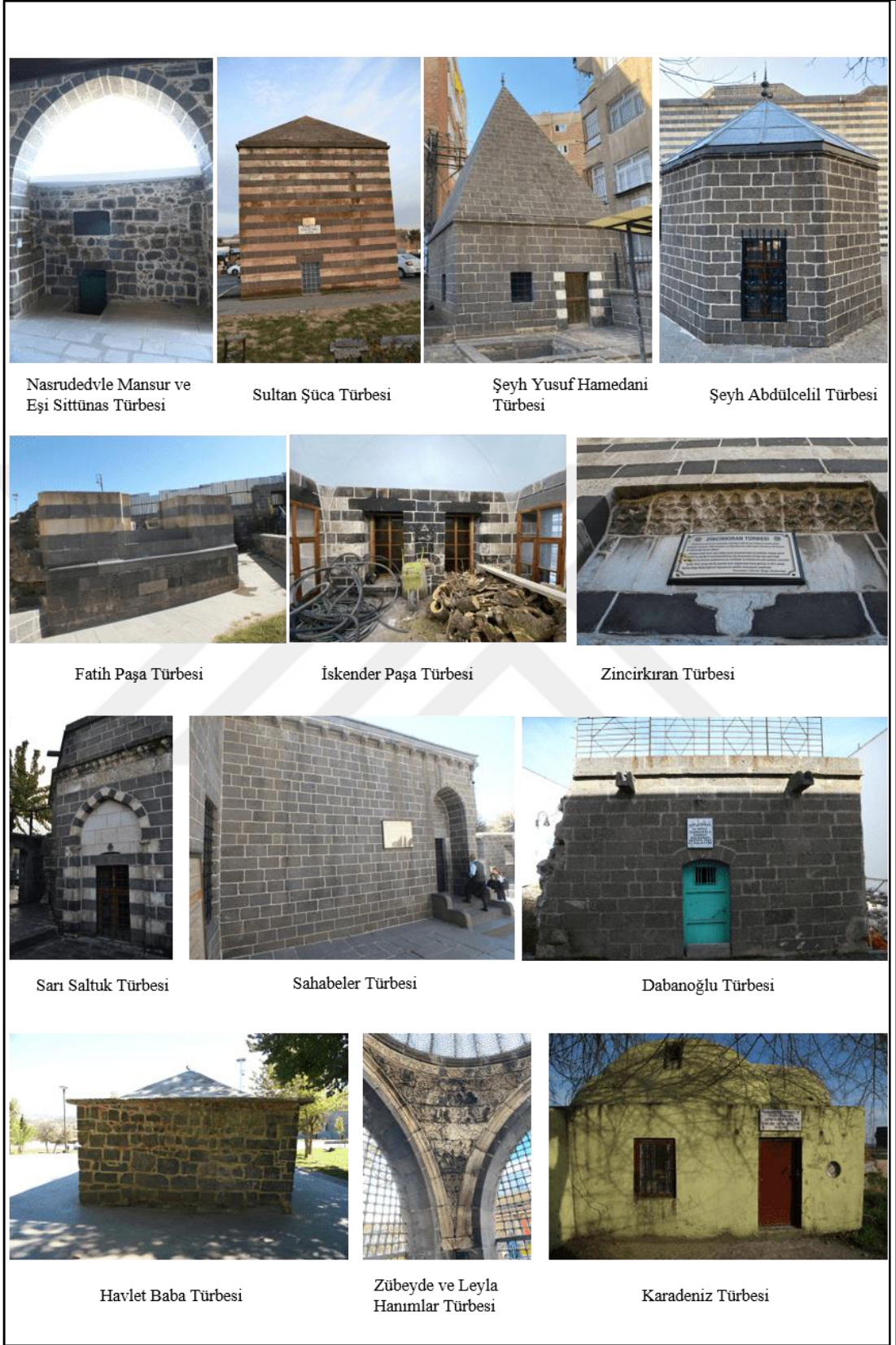
Sultan Şüca Türbesinin yol ortasında olması ve araçların geçerken oluşturduğu toz birikintileri cephe yüzeyinde kirliliğe neden olmuştur.

Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi, Şeyh Abdülcelil Türbesi, Sahabeler Türbesinde yağmur, kar sularının çatıdan inerken cephe yüzeyini sıyırması sonucu cephe yüzeyinde bölgesel kirlenmeler oluşmuştur.

Fatih Paşa Türbesinde, İskender Paşa Türbesi, Zincirkıran Türbesi, Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi, Karadeniz Türbesinde atmosferik olaylardan kaynaklı kirlenmeler meydana gelmiştir. İskender Paşa Türbesinin mescit biriminde kararmalar mevcuttur.

Dabanoğlu Türbesinde çatıdaki metal elemanların yağmur suyu ile teması sonucu oluşan korozyona uğraması ve duvar yüzeyine akması ile cephe kirliliği oluşmuştur.

Havlet Baba Türbesinde spreylenmiş boya ile yazılan yazılar türbe yüzeyinde cephe kirliliğine sebep olmuştur (Şekil 6.9).

Şekil 6.9 Türbe yapılarında yüzey kirliliği

Nem bozulmaları

Yapılarda nem önemli bir sorun kaynağıdır. Nem; bina strüktürüne, döşeme ve duvar malzemelerine zarar verebilir (Lourenço, Luso, & Almeida, 2006). Nemlenme yapıda; tuzlanma, sıva dökülmeleri, lekelenme, kayıplara, küf oluşumu ve metal korozyonuna neden olmaktadır (Pinchin, 2008). Tarihi yapılarda nem problemleri; zeminden gelen su, atmosferden yağış ile gelen su, havadaki su buharı, tesisat sistemindeki hatalardan kaynaklı olabilmektedir.

İncelenen türbe yapılarından; Nasruddevle Mansur ve Eşi Sittüna Türbesinde, çatıdan gelen nem ve yapının havasız kalmasından kaynaklı havadaki nemin yapı içerisinde birikmesi ile duvar yüzeyinde ve tonozda boya dökülmeleri gerçekleşmiştir.

Sultan Şüca Türbesinde çatıdan suyun doğru şekilde tahliye edilmemesinden kaynaklı yağmur suyu kubbe içine kadar ulaşmıştır. Yapı alt kotlarında taş malzemenin renk değişimine uğraması, iç mekânda taş yüzeyinde oluşan pullanma ve dış mekânda duvar diplerinde oluşan otsu bitkiler yapının yeraltı su seviyesinin zaman zaman yükseldiğini ve yapıda hasara sebep olduğunu göstermektedir.

Şeyh Yusuf Türbesinde ve Lala Bey Türbesinde çatıdan su sızmalarının olması sonucu iç mekân sıva yüzeylerinde dökülmeler oluşmuştur.

Şeyh Abdülcelil Türbesi, Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi, İskender Paşa Türbesi, Sarı Saltuk Türbesi, Dabanoğlu Türbesinde zemin suyundan kaynaklı nemlenme problemi vardır. Nemlenme yapı dışında renk değişimine sebep olurken yapı içinde sıva dökülmelerine sebep olmuştur. Şeyh Abdülcelil Türbesi, Sarı Saltuk Türbesi ve Dabanoğlu Türbesinde yapı dışında yosunlaşmaya sebep olmuştur. İskender Paşa Türbesinde zeminde biriken suyun emilmemesi, zemin çökmelerine ve yapı çevresinde bitkisel oluşumlara sebep olmuştur.

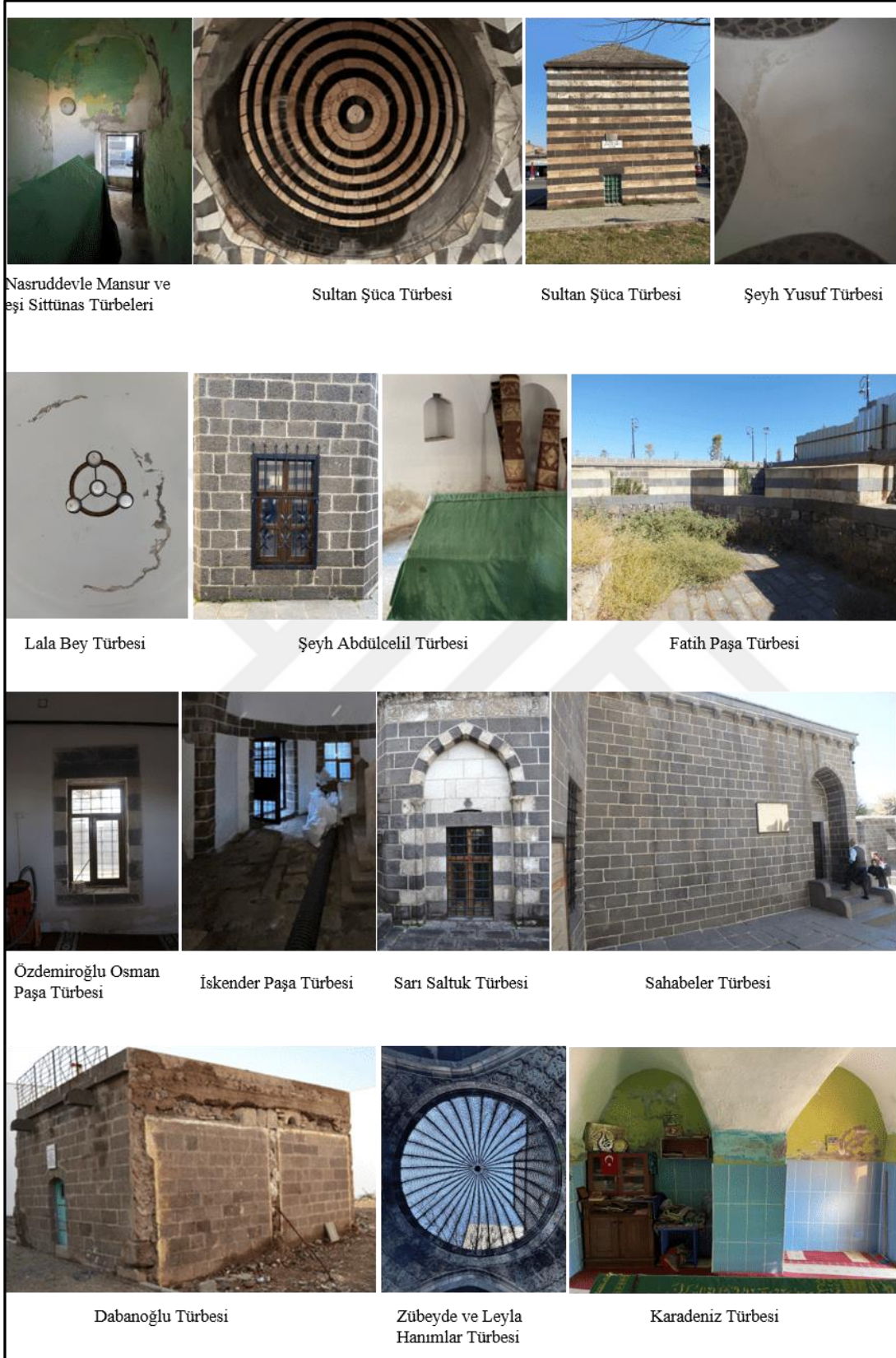
Üst örtüsü bulunmayan Fatih Paşa Türbesinde, yağmur suyunun yapı içinde birikmesi sonucu ikincil hasarlar olan otsu oluşumlar meydana gelmiştir.

Sahabeler Türbesinde çatı suyunun düzenli bir şekilde tahliye edilmemesinden kaynaklı su cephe duvar yüzeyleri ile temas ederek zemine inmiştir.

Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesinde yapının hava koşullarına direkt açık kalması yağmur suyunun yapıya etkilerini arttırmıştır. Kemer içlerinde tuzlanmalara, kalker taş yüzeyinde kararmalara, demir kubbenin paslanmasına ve kubbe kasnağında biyolojik bozulmalara sebep olmuştur.

Karadeniz Türbesi hem yağmur suyuna hem de yeraltı sularına maruz kalmıştır. Yapı dışında kararmalara yapı içinde ise sıva dökülmelerine neden olmuştur.

İncelenen türbe yapılarında nem problemi, çatıdan akan yağmur suları ve yeraltı sularının yükselmesi ile oluşan hasarlar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Çatıdan kaynaklı nemlenmenin ortak özelliği çatı sisteminde su yönünün ve akarın iyi belirlenememesi iken zeminden gelen nemlenme ise türbe yapılarının zamanla yükselen kot seviyesinin altında kalması ve iyi bir drenaja sahip olmamasıdır. Türbe yapılarının çevresindeki yol kotlarının yükselmesi ile alt kotta kalmıştır. Yükselen kotla beraber yeraltı suları ve yağmur ile zemine ulaşan su, kapilarite ile yapı duvarlarına ulaşır hasar vermiştir (Şekil 6.10).

Şekil 6.10 Türbe yapılarında nem problemleri

Özgün mimariye aykırı müdahale

Diyarbakır geleneksel yapılarında duvar malzemesi olarak; kalker, bazalt taş ve harç kullanılmaktadır. Kapı, pencere, kanat gibi elemanlarda ahşap malzeme kullanılırken korkuluklarda metal kullanılır.

İncelenen türbe yapılarının bir kısmında özgüne aykırı malzeme kullanımı mevcuttur. Harç, sıva yerine, malzeme kaybına uğrayan bölümlerde çimento esaslı harç kullanımı görülürken ahşap kapı pencere yerine metal doğrama kullanıldığı ve taş yüzeylerin boyandığı gözlemlenmiştir.

Aykırı olarak kullanılan malzemelerden çimento, nefes alan bir malzeme olmaması nedeni ile taş malzeme ile uyum sağlayamamakta ve ikincil hasarların oluşmasına neden olmaktadır. Çimentonun içerdiği tuz ve maddelerin taşlara zarar vermesi sebebiyle tarihi yapılarda kullanılması sakıncalıdır. Taş yüzeylerin çimentolu harç ile temas etmesiyle; zaman içinde ayrışma, tuzlanma, parçalanma gibi bozulmalara rastlanır (MEB, 2013).

Onarım amacıyla yapılan hatalı uygulama; taş yüzeylerin sıvanması, boyanması ya da uyumsuz bir malzeme ile kaplanmasıdır. Doğal taşların dış etkilere dirençleri, tür ve özelliklerine bağlı olarak farklılık gösterir. Taş yüzeylerinin sıva ya da boya gibi bir malzeme ile kapatılması, geçirgenlik ya da nefes alma özelliklerini negatif etkiler. Böylece, taşların kurumması gecikir, bünyelerine aldıkları su dışı atılmadığında içeride farklı hasarlar meydana gelir; boya veya sıva katmanının arkasında biriken nem ve tuz, diğer bozulma süreçlerini de hızlandırır (MEB, 2013).

Nasruddevle ve Eşi Sittünas Türbelerinde giriş kapılarının üzerini örtmek amaçlı beton saçak ve duvar yapılmıştır. Yapı içi ise çimento esaslı harç ile sıvanmış ve yapı döşemesinde beton şap kullanımı gözlemlenmiştir. Sıva yüzeyi ve cephede yer alan kitabe yüzeyinde boya kullanılmıştır. Kapı doğramaları özgüne aykırı metal eleman ile yenilenmiştir.

Sultan Şücaettin Türbesinde; ahşap pencere yüzeylerinde boya kullanılmıştır. Kapı doğramaları özgüne aykırı metal ile yenilenmiştir.

Lala Bey Türbesinde; cenazelik katında, duvar ve tonoz yüzeyinde boya kullanılmıştır. Cenazelik katı giriş kapısı metal malzeme ile yenilenmiştir.

Şeyh Abdülcélil Türbesinde; lokma demir korkuluklar ferforje ile değiştirilmiştir. Taş olması gereken yapı çatısı kurşun ile kaplanmıştır. Kapı doğramaları özgüne aykırı metal ile yenilenmiştir.

İskender Paşa Türbesinde; kubbe dış ve iç yüzeylerinde, iki yarım kubbede, iç mekân sıvalı kısımlarda ve mukarnas silmenin malzeme kaybına uğradığı bölümlerde; çimento esaslı harç kullanımı gözlemlenmiştir. Kapı doğramaları özgüne aykırı metal ile yenilenmiştir.

Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesinde; 5 cm'den büyük doku kayıpları çimento esaslı harç ile tamamlanmıştır.

Zincirkıran Türbesinde; iç mekân taş yüzeyleri boyanmıştır. Kapı doğramaları özgüne aykırı metal ile yenilenmiştir.

Sarı Saltuk Türbesinde; mihrapta yer alan bezemeli kalker taş yüzeyinde boya kullanılmıştır. Çatı kaplamasında alaturka kiremit kullanılmıştır.

Sahabeler Türbesinde; ahşap tomruk ve tavan kaplamasında boya kullanılmıştır.

Murtaza Paşa Türbesinde; Kapı doğramaları özgüne aykırı metal ile yenilenmiştir.

Dabanoğlu Türbesinde; iç mekân sıvasında ve cephede taş aralarındaki derz çimento ile yenilenmiştir. Yapının dam ve kubbesi çimento esaslı harç ile sıvanmıştır. Yapı içinde sıvalı duvar yüzeyinde boya kullanılmıştır. Kapı doğramaları özgüne aykırı metal ile yenilenmiştir.

Havlet Baba Türbesinde; iç mekân duvarları çimento esaslı harç ile sıvanmış ve boyanmıştır. Kapı doğramaları özgüne aykırı metal ile yenilenmiştir. Yapı çatısı ve saçağı beton malzeme ile yenilenmiştir.

Hançeri Güzar Türbesinde; yapı çatısı ve yapı iç döşemesi beton yapılmıştır. Yapı içinde çimento esaslı harç kullanımı mevcuttur. Yapı iç duvarlarında boya kullanılmıştır. Kapı ve pencere doğramaları özgüne aykırı metal ile yenilenmiştir. Yapı iç, dış duvarı ve döşemesi seramik kaplama yapılmıştır.

Karadeniz Türbesinde; yapı dışı ve içi çimento esaslı harç ile sıvanmış ve boyanmıştır. Sanduka kaidesi beton malzeme ile yapılmıştır. Kapı ve pencereleri metal doğrama ile değiştirilmiştir. Yapı iç duvar ve döşemesi seramik kaplanmıştır.

Maliki Ejder Türbesinde; yapı iç duvarlarının alt kısımları seramik görümlü kaplama yapılmıştır (Şekil 6.11).

Şekil 6.11 Türbe yapılarında aykırı ek müdahaleleri

Koruma Çalışmaları kapsamında oluşan problemler

Şeyh Abdülcelil Türbesi 2018 yılında Safa Camii ile beraber restorasyon görmüştür. Türbe yapısının alaturka kiremit olan çatısı restorasyon ile kurşun kaplamaya dönüştürülmüştür. Sarı Saltuk Türbe yapısının çatısı önceki onarımlarda alaturka kiremit yapılmıştır. Diyarbakır geleneksel türbe yapılarında içten kubbe, dıştan bazalt taş ile örülen poligonal külahlar ön plana çıkmaktadır. Sonuç olarak; iki türbe yapısında da özgünde taş kaplama olması gereken poligonal konikler, bu çalışmalar ile özgünlükten uzaklaşmıştır (Şekil 6.12).

Fatih Paşa Türbesi, en son 2018 yılında Kurşunlu Camii kompleksi ile beraber restorasyon görmüştür. Restorasyon gören türbe yapısı, tamamlanmadan mevcut izleri ile beraber yarım kalacak şekilde bırakılmıştır. Uygulanan bu restorasyon kararı, yapının hava koşullarına ve atmosferik olaylara direkt açık kalmasını sağlamıştır. Bu yapı hasarlara karşı savunmasız bırakılarak günümüzde yapıda birçok hasarın oluşmasına sebebiyet vermiştir.

Şekil 6.12 Restorasyon sonrası türbe yapılarında oluşan hasarlar

6.1.2 Çevresel ölçekte hasar türleri

Çevresel ölçekte incelenen türbe yapılarında karşılaşılan hasar türleri; yapıların araç yolunun ortasında kalıp trafik etkenine doğrudan maruz kalmasıdır. Türde yapılarında yol kotunun yükselmesi ile yapıların zamanla yolun alt kotunda kalması da yaşanan problemler arasındadır.

Çevresel ölçekte tespit edilen bir diğer problem ise yapı çevresine çok sayıda yüksek kaçak yapıların eklenmesi ve türbelerin ait oldukları yapı grupları ile beraber algılanamama problemleri yaşamasıdır.

Yapıların araç trafiğine maruz kalması

Sultan Şücaeddin, Sarı Saltuk, Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbeleri günümüzde araç yolunun ortasında, kavşak noktasında kalmıştır. Yapılar konumu gereği, araç trafiğinin oluşturduğu titreşimden etkilenmekte, yapısal hasarların oluşmasına zemin hazırlamakta ve hasarların daha hızlı ilerlemesine sebep olmaktadır (Şekil 6.13).

Şekil 6.13 Araç trafiğine maruz kalan türbe yapıları

Yapıların yolun alt kotunda kalması

Narsuddevle ve Eşi Sittünas Türbelerinde yol kotunun zamanla yükselmesi ile türbe girişleri yol kotunun altında kalmıştır.

İskender Paşa ve Zincirkıran zamanla sokak kotunun altında kalmıştır. Sokakta biriken yağış ve yeraltı suyunun türbeye doğru ilerlemesi yapıda hasarlar oluşmasına sebep olmuştur. Zincirkıran Türbesinde, yapıya yakın mesafede örülen avlu duvarı yapının girişini daraltmış ve girişi algılanmaz duruma getirmiştir.

Sarı Saltuk Türbesi cadde sınırında olan bir türbe olup yol kotunun yükselmesi ve avlu duvarı örülmesi ile giriş aralığı daralmış ve yeraltı sularına maruz kalmıştır. Yol kotunun altında kalan tüm türbeler algılanabilirlik problemleri de yaşamaktadır (Şekil 6.14).

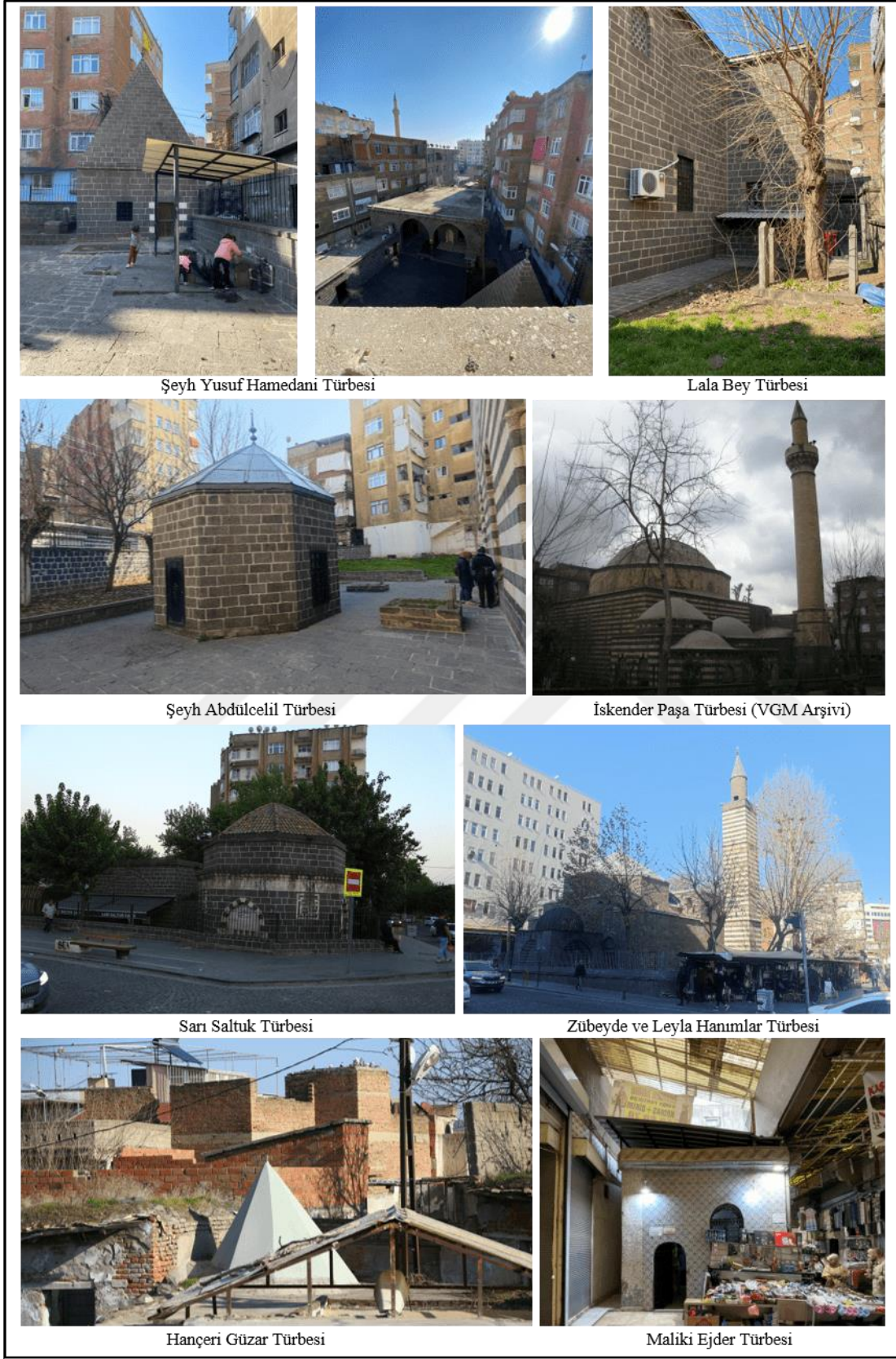

Şekil 6.14 Yol kotunun altında kalan türbe yapıları

Tarihi Çevrede Geleneksel Dokuya Aykırı Yapılaşma

Suriçi bölgesinde bulunan türbe yapılarının çevresel ölçekte yaşadığı problemlerden biri de çevresinde çok sayıda betonarme yapının yükselmesi ve türbelerin ait oldukları yapı topluluğu ile beraber yapı topluluklarının arasında kalması ve bu durumdaki türbe yapılarının cadde veya sokaktan algılanamamasıdır.

İncelenen türbe yapılarından, Şeyh Yusuf Hamedani, Lala Bey, Şeyh Abdülcélil, İskender Paşa, Sarı Saltuk, Zübeyde ve Leyla Hanımlar, Hançeri Güzar ve Maliki Ejder Türbelerinin çevresinde çok sayıda dört, beş katlı yapılaşma olduğundan yapıların algılanması güç olmuştur (Şekil 6.15).

Şekil 6.15 Türbe yapılarının çevresinde geleneksel dokuya aykırı yapılaşma

6.1.3 Türbe yapılarının koruma sorunları genel değerlendirme

Türbe yapılarının koruma sorunları incelendiğinde yapısal ve çevresel ölçekte problemlerin olduğu görülmüştür. Aynı kent merkezinde bulunan türbe yapılarının benzer etkenlere maruz kaldığı ve bunun sonucunda türbelerde gözlemlenen problemlerin benzer olduğu gözlemlenmiştir.

Yapısal ölçekte en çok gözlenen hasarlar; yüzey kaybı, taş yüzeyinde kırık çatlak oluşumu, çiçeklenme, derz boşalmaları, biyolojik bozulma, yüzey kirliliği, nem bozulmaları ve aykırı malzeme kullanımınıdır. Yapısal bozulmalardan nem problemleri, derz boşalmaları ve farklı oturmalar yapının taşıyıcı sisteminde ciddi problemler yaratabilecek bozulmalar olduğundan, bu hasarların tespit edildiği yapılarda öncelikli onarım yapılmalıdır.

Çevresel ölçekte hasarlardan tarihi çevrede geleneksel dokuya aykırı yapılaşma en çok gözlemlenen problemdir. Bu problem yapıların algılanamamasına, tarihi çevredeki estetik görünümünü kaybetmesine sebep olmakla beraber yapısal ölçekte birçok hasara alt yapı hazırlamaktadır.

Yapısal ve çevresel ölçekte tespit edilen hasarlar tablo ile gruplandırılarak verilmiştir (Tablo 6.2).

Tablo 6.2 Türbe yapıları hasar tablosu

DİYARBAKIR SURİÇİ TÜRBE YAPILARI	YAPISAL ÖLÇEKTE HASARLAR												ÇEVRESEL ÖLÇEKTE HASARLAR		
	YÜZEY KAYBI	KIRIK/ÇAT LAK	MALZEME KAYBI/YO KOLMA	KOROZYON	ÇİÇEKLEN ME (TUZLAN MA)	DERZ BOŞALMA LARI	FARKLI OTURMAL AR	BİYOLOJİ K BOZULMA LAR	YÜZEY KİRLİLİĞİ	NEM BOZULMA LARI	AYKIRI MALZEME KULLANI MI	RESTORA SYON SONRASI OLUŞAN HASAR	ARAC TRAFİĞİNE MARUZ KALMASI	ALT KOTTA KALMASI	AYKIRI YAPILAŞM A
1 NASİRÜDDEVLE MANSUR VE EŞİ SİTTÜNAS'IN TÜRBELERLİ	✓			✓	✓			✓	✓	✓	✓			✓	
2 SULTAN ŞUCAEDDİN TÜRBEŞİ	✓			✓	✓	✓		✓	✓	✓		✓			
3 ŞEYH YUSUF HEMEDANİ TÜRBEŞİ	✓	✓		✓		✓			✓	✓					✓
4 LALA BEY TÜRBEŞİ	✓	✓								✓	✓				✓
5 ŞEYH ABDÜLCELİL TÜRBEŞİ(SAFA)	✓	✓						✓		✓	✓	✓			✓
6 FATİH PAŞA TÜRBEŞİ (ANONİM)	✓				✓	✓		✓	✓	✓		✓			
7 İSKENDER PAŞA TÜRBEŞİ(şeyh rauf)	✓	✓	✓		✓		✓	✓	✓	✓				✓	✓
8 ÖZDEMİROĞLU OSMAN PAŞA TÜRBEŞİ	✓	✓			✓	✓			✓	✓	✓				
9 ZİNCİRKIRAN TÜRBEŞİ	✓		✓	✓					✓		✓			✓	
10 SARI SALTUK TÜRBEŞİ	✓	✓	✓		✓	✓		✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓
11 SAHABELER TÜRBEŞİ	✓	✓	✓			✓		✓	✓	✓					
12 ARAŞEYH TÜRBEŞİ .	✓				✓			✓							
13 MURTAZA PAŞA TÜRBEŞİ	✓										✓				
14 DABANOĞLU TÜRBEŞİ	✓		✓	✓		✓		✓	✓	✓	✓				
15 HAVLET BABA TÜRBEŞİ	✓				✓	✓			✓		✓				
16 HAÇERİ GÜZAR (EHSENÜL HAÇER) TÜRBEŞİ	✓				✓	✓		✓			✓				✓
17 ZÜBEYDE ve LEYLA HANIMLAR TÜRBEŞİ	✓	✓		✓	✓	✓		✓	✓	✓		✓			✓
18 KARADENİZ (MİR SEYYAF) TÜRBEŞİ	✓				✓			✓	✓	✓	✓				
19 KURŞUNLU CAMİ TÜRBEŞİ	✓	✓	✓				✓		✓						
20 MALİKİ EJDER TÜRBEŞİ	✓										✓				✓

6.2 Koruma Önerileri

Bir kültür varlığı taşıdığı önem ve değerler, yapıda bulunan sorunlar ve mevcut olanaklara göre müdahale görmelidir. Bu hasarların iyi irdelenmesi sonucunda uluslararası koruma yaklaşım ve tüzüklerine uygun, mevcut koşul ile uyumlu tahlillerin fiziksel duruma yansıtıldığı bilinçli müdahaleler yapılmalıdır.

Koruma önerileri; yapısal ve çevresel ölçekte koruma önerileri başlıkları altında incelenmiştir. Yapısal ölçekte koruma önerileri; temizlik, sağlamlaştırma, tamamlama ve yenileme alt başlıklarında verilmiştir. Çevresel koruma önerileri ise tek başlık altında değerlendirilmiştir.

6.2.1 Yapısal ölçekte koruma önerileri

Temizlik ve söküm

Anıtsal yapıların ve kentsel sitlerin genel görünümünü bozan, estetik ve tarihi değer taşımayan muhdes eklerden arındırılmasıdır (Ahunbay, 2011).

Yapıda oluşan kir katmanlarının temizlik yöntemine karar verilirken yapı cephesini oluşturan malzemenin cinsi, yüzey bozulmaları, kir tabakasının niteliği ve yapının olduğu çevrenin özellikleri incelenmelidir (Ahunbay, 2011).

Temizlemede kullanılan yöntemler; yüzey kumlama, su ile temizleme, lazer ile temizleme, biyolojik temizleme, kimyasal temizleme ve tuz çıkarma gibi yöntemler kullanılmaktadır (Zakar & Eyüpgiller, 2020).

Yüzey kumlama, çelik yüzeylere, ahşap ve mermer yüzeylere püskürtülerek bu yüzeylerdeki pas, çapak, boya, kir vb. istenmeyen katmanlardan arındırmak için yapılan mekanik yöntemdir (Ahunbay, 2011).

Su ile yıkama; temizlik yöntemlerinde yüzeye işlenen kir katmanları, su ile yumuşatılıp aşındırılarak malzeme yüzeyinden kir tabakasını zayıflatıp parçacıklar halinde uzaklaştırılmasıdır.

Su ile temizleme malzemedede yüzey kaybı, suda çözünür tuzların hareketlenmesi, yüzeyde lekelenme, taşın hava kirliliği ortamına açık bırakılması ve zayıf hale gelmesi, metal donatı elemanlarında korozyon, kışın don tehlikesi gibi hasarlara sebep olabileceği özellikle vurgulanmaktadır. Bu olumsuz ihtimalleri taşıyan bölümlerde su ile temizleme tercih edilmemelidir (Ersen, 2011; Zakar & Eyüpgiller, 2020).

Lazer ile temizleme yöntemi: Taş yüzey temizleme konusunda son yıllardaki önemli gelişmelerden biri lazer ile temizleme yöntemidir. Lazerle temizleme yönteminde; taş dokuya mekanik bir etki, aşırı suyla temas veya kimyasal bir tepkime söz konusu değildir. Mimari bezeme ve heykel yüzeylerinin temizlenmesinde tercih edilen yöntemdir (Ersen, 2011).

Biyolojik temizleme, çok yaygın uygulama alanı olmamakla birlikte, küçük objelerin veya sınırlı yüzeylerin temizlenmesinde kullanılmaktadır (Zakar & Eyüpgiller, 2020).

Kimyasal temizleme; asit, alkali temizleyicilerin ve özel kimyasalların yüzeye uygulanmasıyla, kimyasal tepkime sonucu elde edilir. Tuz yüzeyinde temizleme ise taşın gözeneklerinde birikmiş suda çözünebilen tuzların miktarını azaltma işlemidir. Yapı cephelerinde kil ve kâğıt hamuru yöntemi ile tuz temizliği yapılmaktadır (Zakar & Eyüpgiller, 2020).

Ahşap yapı elemanların yüzeyindeki toz, kir ve boyaların mekanik ve kimyasal metotlarla temizlenmesi ilk adımdır. Ahşap malzemenin cinsine bağlı olarak fırça, zımpara, ısı tabancası, spatula gibi el aletleri ile mekanik temizlik yapılabilir. Kimyasal temizlik ise, boya sökücüler aracılığıyla yapılabilmektedir (Zakar & Eyüpgiller, 2020).

Metal yapı elemanlarında temizliğin temel amacı metal üzerinde birikmiş toz, kir, pas tabakası ve hasar görmüş boya katmanlarını uzaklaştırmaktır. Temizleme işlemi, su ile temizleme, mekanik ve kimyasal temizlik metotlarıyla yapılabilir. Temizlenecek metalin türü ve hasar derecesi ile yapıdaki işlevi göz önünde bulundurularak malzemeye hasar vermeyecek yöntem tercih edilmelidir (Zakar & Eyüpgiller, 2020).

İncelenen türbe yapılarından; Nasruddevle ve Eşi Sittünas Türbelerindeki beton eklentiler, çimento sıvalar ve beton şap; Lala Bey Türbesinin cenazelik katı iç yüzeyindeki çimento sıvalar; İskender Paşa Türbesinin kubbe dış ve iç yüzeylerinde, iki yarım kubbede, iç mekân sıvalı kısımlarda ve mukarnas silmede tamamlama amacıyla kullanılan kısımlarında bulunan çimento sıvalar; Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesinde lokal dolgu olarak kullanılan çimento harç; Sarı Saltuk Türbesinde, Halvet Baba Türbesinde iç duvar yüzeyinde, Dabanoğlu Türbesinde iç duvarda, derz aralarında ve damda kullanılan çimento harçlar; Karadeniz Türbesinde iç ve dış duvar yüzeyi ve sandukada; Hançeri Güzar Türbesi yapı içinde ve çatısında kullanılan çimento esaslı harçlar yapının özgün dokusuna zarar vermeden küçük el aletleri ile yapıdan uzaklaştırılmalıdır.

Nasruddevle ve Eşi Sittünas Türbelerinde taş kitabe yüzeyinde; Sarı Saltuk Türbesinde mihrap taşlarında ve Sahabeler Türbesinin tavanında bulunan boya katmanı küçük el aletleri ve boya sökücüler ile temizlenmelidir.

Nasruddevle ve Eşi Sittünas Türbeleri, Sultan Şüca Türbesi, Şeyh Abdülcelil Türbesi, İskender Paşa Türbesi, Lala Bey Türbesi cenazelik katı giriş kapılarında, Zincirkıran Türbesi, Murtaza Paşa Türbesi, Dabanoğlu Türbesinde, Havlet Baba Türbesinde yapı kapıları; Karadeniz Türbesi ve Hançeri Güzar Türbesinde yapı kapı ve pencereleri; Şeyh Abdülcelil Türbesindeki ferforje korkuluklar özgüne aykırı malzeme ve yöntem ile yapıldığından yapıya zarar vermeden itinalı bir şekilde sökülüp yapıdan uzaklaştırılmalıdır.

Şeyh Abdülcelil Türbesinin çatısındaki kurşun ile kaplama ve Sarı Saltuk Türbesindeki alaturka kiremit ile kaplama yapıya zarar vermeden itinalı bir şekilde sökülüp yapıdan uzaklaştırılmalıdır.

Karadeniz Türbesi ve Maliki Ejder Türbesinde yapı duvar ve döşemesi, Hançeri Güzar Türbesinde ise yapı iç duvarlarının alt kısımlarında kullanılan seramik itinalı bir şekilde sökülüp yapı yüzeyi açığa çıkarılmalıdır.

Tüm türbe yapılarının taş duvar yüzeyinde ve aykırı eklerden arındırıldıktan sonra açığa çıkan taş dokudaki, kirlenme ve kararmalar, kumlama, su ile yıkama, lazer ile temizleme, kimyasal temizlik gibi yöntemlerden uygun olanı kullanılarak temizlenmelidir.

Sultan Şüca Türbesinde boyanan pencere doğramaları; İskender Paşa Türbesi, Havlet Baba Türbesi, Hançeri Güzar Türbesi, Karadeniz Türbesi, Maliki Ejder Türbesi ve Zincirkıran Türbesinde bulunan pencere doğramalarındaki; Sarı Saltuk Türbesi ve Sahabeler Türbesinde bulunan pencere ve kapı doğramalarındaki boyalar, ısı tabancası ve spatula ile sökülmelidir. Boya kalıntıları boya sökücü kullanılarak malzemeden arındırılmalıdır.

Türbelerde metal elemanlardaki boya tabakası mekanik ve kimyasal yöntem ile temizlenmelidir. Metal yüzeyde oluşan pas tabakaları için pas sökücü kullanılmalıdır.

Sultan Şüca Türbesi ve Şeyh Abdülcelil Türbesinin duvar diplerinde oluşan bitki oluşumları; Fatih Paşa Türbesinin iç mekânında ve duvar diplerinde oluşan bitkiler; İskender Paşa, Zincirkıran Türbesi ve Karadeniz Türbesinin avlusunda düzensiz bir şekilde oluşan, Sahabeler Türbesinde derz aralarında oluşan bitkiler ve Hançeri Güzar Türbesinde yapı duvarına yakın konumlanan asma bitkileri yapıya zarar verebileceğinden ve ikinci hasarlara sebep olabileceğinden herbisit ile temizlenmeli ve otsu oluşumların yeniden oluşması engellenmelidir.

Sağlamlaştırma

Sağlamlaştırma çalışmaları yapıda kullanılan malzemenin, taşıyıcı sistem elemanlarının ve yapı zemininin sağlamlaştırması olmak üzere üç bölümde ele alınabilir (Ahunbay, 2011).

Doğal malzemeler ile yapılan yapılar zaman içerisinde doğal etkiler ile bozulur. Açıkta kalan tuğla yıpranır, çatlayıp ayrışır, taş malzeme zamanla aşınarak bozulmaya uğrar, ahşaptan yapılan kiriş ve çatılar çürür. Koruma uzmanları özel kimyasallar ile yapı malzemelerinin hasar sürecini yavaşlatıp, özgün yapıyı daha uzun süre yaşatmaya çalışırlar (Ahunbay, 2011).

Depremler, zemin hareketleri, anıtların taşıyıcı sistemlerinde hasarlara sebep olmaktadır. Yapıların güçlendirilmesinde geçmişten günümüze; payanda, gergi, enjeksiyon, ön germe, ankraj, sağlam zemine inen kazıklar ile destekleme ve temel genişletme gibi sağlamlaştırma yöntemleri kullanılmaktadır (Ahunbay, 2011).

Taşıyıcı sistem sağlamlaştırma açısından incelenen türbe yapılarından; Sultan Şüca Türbesinde, Şeyh Yusuf Hamedani Türbesinde, Fatih Paşa Türbesinde, Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesinde, Sarı Saltuk Türbesinde, Sahabeler Türbesi ve Havlet Baba Türbesinin alt kotlarında, Dabanoğlu Türbesinin batı cephe duvarında, Leyla ve Zübeyde Hanım Türbe duvarlarında, Karadeniz Türbesinin avlu duvarında, Hançeri Güzar Türbesinin cephe duvarlarında yer yer derz boşalmaları gözlemlenmiştir. Hasarı gözlemlenebilen türbeler ve dış cephe yüzeyinde gözlemlenemeyen diğer türbelerde de iç dolguda boşluk olabileceğinden tüm türbe yapılarının duvar derzleri, ince uçlu matkap ile delinip ince enjeksiyon hortumları yerleştirildikten sonra kompresör aracılığıyla maksimum 2 bar basınçta kireç esaslı malzemeyle güçlendirilmelidir. Daha sonra açılan derzler hidrolik kireç harcı ile yeniden yapılmalıdır.

Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi, Nasruddevle ve Eşi Sittünas Türbesinin lento taşı, Sarı Saltuk Türbesi cephe taşı, Şeyh Abdülcelil Türbesinin eşik taşı, İskender Paşa Türbesinde cephe ve iç mekandaki çatlak taşları, Kurşunlu Camii Türbesinin çatlak taşları paslanmaz donatı ile dikiş atılarak malzeme güçlendirilmesi yapılmalıdır.

İncelenen türbe yapılarında süsleme amaçlı kullanılan sütuncelerin taş bezemeleri hava koşullarından kaynaklı kısmi kayba uğramıştır. Bu bezemelerin kayıp kısımlarını tamamlamadan mevcut olanın korunabilmesi açısından uzmanlar tarafından konservasyon çalışmaları yapılmalı, taş yüzeyleri sürme veya püskürtme esaslı reçineler ile sağlamlaştırılmalıdır.

Sahabeler Türbesinin iç mekân duvar yüzeyinde bulunan çini karoların, sırlı yüzeylerinde; kabarmış, ayrılmış veya çatlama sırlı parçaların tekrar çözünebilir özellikli yapıştırıcı ile bisküvi yüzeyine yapıştırılması, bisküvide meydana gelmiş bozuklukların üzerine şeffaf koruyucu emdirilerek bisküvi yüzeylerinde sağlamlaştırma yapılmalıdır.

Çinilerin bağlayıcılık özelliğini yitirmiş alt yapısının güçlendirilmesi için çinilerin yerlerinden sökülmeden mikroenjeksiyon ile çini katmanları sağlamlaştırılmalıdır ve çini yüzeylere, özel bir fırça ile katman yapmayacak şekilde su bazlı akrilik esaslı şeffaf koruyucu sürülmelidir.

Mevcut ahşap pencere ve kapılarda kırılmalar var ise tamamlanmalıdır. Ahşap zararlılarının sebep olduğu kurt yeniği yollar için boncuk tutkal, bezir yağı ve malzemesine uygun ince talaş ile elde edilen macun ile doldurulmalıdır. Suya dayanıklı nefes alabilen su bazlı ahşap koruyucu iki kat sürülüp sağlamlaştırılmalıdır. Yeni yapılacak bütün ahşap elemanlar daldırma yöntemi ile emprenye edilmeli ve suya dayanıklı nefes alabilen su bazlı ahşap koruyucu iki kat sürülüp sağlamlaştırılmalıdır.

Lokma demir korkuluklar iki kat antipas sürülerek iki kat boyanarak sağlamlaştırılmalıdır.

Türbe yapılarından, Sultan Şüca Türbesi, Şeyh Abdülcelil Türbesi, Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi, İskender Paşa Türbesi, Sarı Saltuk Türbesi, Dabanoğlu Türbesi ve Karadeniz Türbesinde yeraltı sularının yükselip yapı duvarına hasar vermiştir. Bu hasarı önleyebilmek ve yeraltı sularını yapıdan uzaklaştırabilmek için yapı çevresine iyi bir drenaj sistemi çözülmelidir. Drenaj sistemi için yapının çevresinde temelinden en az 40 cm alt kot seviyesine kadar derine inilmelidir.

İskender Paşa Türbesi ve Kurşunlu Camii Türbesinin çöken döşemelerinin nedeni uzmanlar tarafından tespit edildikten sonra döşeme sökülüp gerekli ise temel sistemi güçlendirilmeli ve yeniden yapılmalıdır.

Bütünleme

İhmal, yangın, savaş, deprem hasarıyla, kısmen hasar görmüş, ya da tamamı ile yok olmuş yapı ve yapı öğeleri ilk tasarımlarındaki bütünlüğe varacak biçimde geleneksel veya çağdaş malzeme ile bütünleme işlemidir. Mimari bütünü yeniden elde etmek için yapılan tamamlama, bir yapı elemanı, yapının bir bölümü veya yapı sistemi için geçerli olabilir (Ahunbay, 2019; Zakar & Eyüpgiller, 2020).

Yapılacak tamamlamalarda uygulanacak malzeme ve ana yapı elemanının malzemesi uyumlu olmalıdır. Malzeme özgün yapı elemanının izini kaybettirmemelidir.

Türbe yapılarındaki taşlarda meydana gelen küçük parça kayıpları özgüne uygun malzeme ile imitasyon yapılarak tamamlanmalıdır.

Yapı cephelerinde niteliğini kaybeden veya aykırı malzeme ile yapılan derzlerin sökülmesi yapıldıktan sonra kireç esaslı harç ile geleneksel tekniğe uygun biçimde tamamlanmalıdır.

İskender Paşa Türbe cephesinde kubbe kasnağında beton malzeme ile tamamlanan mukarnas sökülerek aslına uygun malzeme ve yapım tekniği ile tamamlanmalıdır.

Zincirkıran Türbesinde kırılan lokma demir korkuluklar aslına uygun malzeme ve yapım tekniği ile tamamlanmalıdır.

Dabanoğlu Türbesinin duvarları, saçak ve silme taşları özgüne uygun biçimde tamamlanmalıdır.

Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi ve Kurşunlu Camii Türbesinde ateşli silahların taş yüzeylerinde oluşturduğu kayıplar özgüne uygun malzeme ile imitasyon yapılarak tamamlanmalıdır.

Yenileme ve yeniden yapım

Koruma anlayışında, mimari yapının özgün kimliğini yaşatması bakımından, onarım ve yeniden yapım net çizgilerle ayrılmaktadır. Restorasyon uygulamalarında yeniden yapım, zorunlu durumlarda yapı elemanı ölçeğinden çıkmayarak koruma amacının dışında yapılmamalıdır. Harap durumda olan ya da tümüyle yıkılmış, yok olmuş olan bir anıtın veya sitin elde edilen belgeler doğrultusunda yeniden yapılması işlemdir. Bir yapının tıpatıp aynısını inşa etme uygulaması tarihi açıdan bir anlam yüklenmese de bir yapım tekniğini devam ettirme, geleneği sürdürme bakımından korumaya yönelik olabilmektedir (Ahunbay, 2011) (Zakar & Eyüpgiller, 2020).

Türbe yapılarında bulunan sağlamlığını ve işlevini kaybetmiş veya sonraki onarımlarda aykırı malzemeler ile yapılmış pencere ve kapı doğramaları özgüne uygun malzeme ve teknik ile yeniden yapılmalıdır.

Türbe yapılarında aykırı şekilde yapılan demir korkuluklar söküldükten sonra özgüne uygun, lokma demir korkuluklu olacak biçimde yeniden yapılmalıdır.

Nasruddevle Mansur ve Eşi Sittünas Türbesinin çimento harç ile yapılan çatısı söküldükten sonra özgüne uygun şekilde projelendirilip yeniden yapılmalıdır.

Şeyh Abdülcelil Türbesi ve Sarı Saltuk Türbesinin çatısı aynı dönemde yapılan benzer türbeler ile karşılaştırmalı çalışmalara dayanarak kesme taş malzeme ile poligonal külah olacak şekilde yeniden yapılmalıdır.

Havlet Baba Türbesi, Hançeri Güzar Türbesi ve Maliki Ejder Türbesinin aykırı malzeme ile yapılan çatıları söküldükten sonra restitüsyon araştırması ve karşılaştırmalı çalışmalar yapılarak projelendirilmeli ve özgün malzeme-tekniikle yeniden yapılmalıdır.

Fatih Paşa Türbesinin atmosferik olaylara direkt maruz kalması ile oluşan hasarların önüne geçebilmek için çağdaş malzeme ile çatı projesi hazırlanmalı ve yapılmalıdır.

Türbe iç mekanlarında kubbe yüzeyleri ve duvarları yeniden sıvanacak ise kireç esaslı malzeme ile özgüne uygun bir şekilde sıvanmalıdır.

Sultan Şücaettin Türbesi, İskender Paşa Türbesi, Zincirkıran Türbesi ve Dabanoğlu Türbesinin etrafına bazalt taş malzeme ile tretuvar yapılmalıdır.

6.2.2 Çevresel ölçekte koruma önerileri

Yapı çevresinin düzenlenmesi

Suriçi bölgesinde incelenen türbe yapılarından Sultan Şüca Türbesinin batısında bulunan yeşil alan düzenlenerek türbe ziyaretçileri tarafından kullanılabilir duruma getirilmelidir. İskender Paşa Türbesi, Zincirkıran Türbesi ve Sarı Saltuk Türbesinde algılanabilirliğini zayıflatan avlu duvarları alçaltılarak veya kaldırılarak yeniden düzenlenmelidir. Dabanoğlu Türbesinin çevresinde bulunan alan yeşil alan olarak düzenlenmelidir. Zincirkıran Türbesi ve İskender Paşa Türbesinin bulunduğu avlulardaki yol ve yeşil alanlar yeniden düzenlenmelidir. Çarşı içinde bulunan Maliki Ejder Türbesine bitişik şekilde konumlanan seyyar satıcıların satış alanları düzenlenerek türbe yapısından uzaklaştırılmalıdır.

Türbe yapılarından, Şeyh Yusuf Hamedani, Lala Bey, Şeyh Abdülcelil, İskender Paşa, Sarı Saltuk, Zübeyde ve Leyla Hanımlar, Hançeri Güzar ve Maliki Ejder Türbelerinin çevresinde yer alan tescilsiz kaçak betonarme yapılar, ilgili kurumlar tarafından tespit edilerek kaldırılmalıdır. Böylece türbeler dahil oldukları yapı toplulukları ile beraber tarihi dokuda algılanabilir duruma getirilmelidir.

6.2.3 Türbe yapılarına koruma önerileri genel değerlendirme

İncelenen türbe yapılarının yapısal ve çevresel ölçeklerde farklı müdahale gereksinimlerine ihtiyaç duydukları tespit edilmiştir. Türbe yapılarına yapısal ölçekte, temizlik ve söküm, sağlamlaştırma, tamamlama ve yeniden yapım-yenileme başlıkları altında öneriler getirilmiştir. Çevresel ölçekte ise yapıların algılanabilirliğinin artması ve çevresinde oluşan çarpık yapılaşmanın olumsuz etkilerinden kurtulabilmesi için öneriler sunulmuştur. Yapılan öneriler tablo üzerinden sınıflandırılmıştır (Tablo 6.3).

Tablo 6.3 Türbe yapıları koruma önerileri tablosu

DİYARBAKIR SURİCİ TÜRBE YAPILARI	MÜHÜRLEME SÖZÜMÜ					SAĞLAMLAŞTIRMA						BÜTÜNLEME TAMAMLAMA	YENİDEN YAPIM VE YENİLEME					ÇEVRESEL ÖLÇÜKTE MÜDHAFALE
	MÜHÜRLEME SÖZÜMÜ	TAŞ YÜZELERİN TEMİZLİĞİ	AHSAP YÜZELERİN TEMİZLİĞİ	DEMİR YÜZELERİN TEMİZLİĞİ	BİTKİ TEMİZLİĞİ	ZEMİN SAĞLAMLAŞTIRMA			MALZEME SAĞLAMLAŞTIRMA KONSERVASYON				KAPI	PENCERE	KORUKLUK	ÇATI	TREVUAR	
						ZEMİN SAĞLAM LAŞTIRMA A	DRENAJ YAPMA	ENJEKSİYON	AHSAP SAĞLAM LAŞTIRMA A	TAŞ SAĞLAM LAŞTIRMA A	METAL SAĞLAM LAŞTIRMA A							
1	✓	✓						✓		✓	✓		✓			✓		
2	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓		✓		✓			✓	✓	
3		✓		✓				✓	✓	✓	✓						✓	
4	✓	✓		✓				✓	✓	✓	✓		✓				✓	
5	✓	✓			✓		✓	✓	✓	✓			✓		✓	✓	✓	
6		✓			✓			✓							✓			
7	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
8	✓	✓		✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓						
9	✓	✓	✓	✓				✓	✓		✓	✓		✓		✓	✓	
10	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓				✓		✓	
11	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓							
12		✓						✓										
13	✓	✓		✓				✓			✓		✓		✓			
14	✓	✓			✓		✓	✓				✓	✓		✓	✓	✓	
15	✓	✓	✓					✓	✓				✓	✓	✓	✓		
16	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓		✓		✓		✓	✓	✓	
17		✓		✓				✓		✓	✓						✓	
18	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓				✓		✓		✓	
19		✓		✓		✓		✓	✓	✓	✓	✓						
20		✓	✓	✓				✓	✓				✓		✓	✓	✓	

7. SONUÇ

Diyarbakır Suriçi Bölgesinde Yer Alan Tarihi Türbe Yapılarının Tespiti ve Koruma Sorunları adlı tez çalışması kapsamında, Diyarbakır Suriçi bölgesinde inşa edilen türbe yapıları araştırılmış ve günümüzde mevcut bulunan türbe yapıları tespit edilmiştir. Belirlenen türbelerin her biri ayrı başlıklar altında ayrıntılı olarak incelenmiş ve mimari özellikleri çalışma kapsamında detaylı olarak ele alınmıştır. Türbelerin Suriçi bölgesindeki dağılımları belirlendikten sonra, söz konusu türbenin çevresindeki yapılar ve türbe yapısında meftun olanın türbeyi yaptıran kişi ile arasındaki ilişkisi değerlendirilmiştir. Türbe yapılarının tarihsel süreç içerisinde gösterdiği değişimler irdelenerek; plan formu, üst örtü, taşıyıcı sistemi, malzeme özellikleri ve yapısal elemanlar ölçeğinde incelenmiştir. Türbelerde tek yapı ölçeğinde ve çevresel ölçekte oluşan hasarlar incelenmiş ve bu hasarların nedenleri belirlenmiştir. Bu bağlamda türbe yapılarında oluşan sorunlar için bilimsel koruma yöntemleri ile kalıcı çözüm önerileri geliştirilmiştir. Türbe yapılarının sosyal açıdan kent halkı ile olan bağı oldukça güçlü ve incelenmeye değer apayrı bir konu olduğundan bu tez çalışmasında yalnızca mimari açıdan inceleme değerlendirmeleri yapılmıştır. Araştırmalar ve karşılaştırmalar sonucunda aşağıdaki sonuçlara varılmıştır.

Tez kapsamında yapılan çalışmalarda Diyarbakır Suriçi bölgesinde günümüze ulaşan 20 türbe yapısı tespit edilmiştir. Türbe yapıları Suriçi bölgesinin farklı alanlarına dağılım göstermiştir. Kuzeydoğu bölümünde dokuz türbe yapısı mevcut olup türbe yoğunluğunun en fazla olduğu bölge burasıdır. Kuzeybatı bölümünde dört türbe yapısı, Güneybatı bölümünde beş türbe yapısı günümüze ulaşabilmiştir. Güneydoğu bölgesinde ise günümüzde iki türbe yapısı mevcuttur ve yoğunluğun en az olduğu bölge burasıdır.

Türbelerin yakın konumlarındaki yapılar ile ilişkisi incelendiğinde, Suriçi bölgesinde dağınık bir şekilde yayılım gösteren türbe yapılarının buldukları alan ve yakın konumdaki yapılar ile ilişkilerinin de farklılık gösterdiği anlaşılmıştır. Bazı türbe yapıları yakın konumlarında bulunan cami yapıları ve hazire alanları ile bir grup yapının parçası iken bazı türbe yapıları ise tek başına çevresindeki yapılardan bağımsız olduğu gözlemlenmiştir.

Türbe yapılarını yaptıran ve meftun kişi arasındaki ilişki incelendiğinde, Diyarbakır Suriçi bölgesinde bulunan mevcut türbe yapıları, genellikle yönetimde olan kişi tarafından yaptırılmış ve kendileri veya yakınları meftundur. Özellikle Osmanlı Döneminde bölgeye vali olarak atanan yöneticilerin, kendi adına veya yakınları için yaptırdıkları türbe yapıları göze çarpmaktadır.

Türbeler inşa edildikleri tarihler bakımından incelendiğinde; Diyarbakır'da hâkimiyet kuran farklı medeniyetlerin ve devletlerin kültürel miras örnekleri olarak günümüze ulaştığı görülür. Kronolojik olarak incelendiğinde 11. yy. Mervanoğulları Döneminde ilk örneğini vermiştir. Sonraki dönemlerde bölgeye hâkim olan Artuklular Döneminde bir türbe yapısı, Akkoyunlular Döneminde iki türbe yapısı ve Osmanlı Döneminde ise 17 türbe yapısı mevcuttur.

Türbe yapılarının planları incelendiğinde bölgede, kare, dikdörtgen ve poligonal plan tiplerinin olduğu gözlemlenmiştir. Günümüze ulaşan türbelerin, dokuzunun kare, dördünün dikdörtgen, altısının sekizgen ve birinin altıgen plana sahip olduğu tespit edilmiştir. Osmanlı Dönemine kadar türbe yapılarının benzer büyüklük ve plan formunda olduğu, Osmanlının bölgeye hâkim olması ile sekizgen plan tipinin gelişerek türbelerin özelleştiği gözlemlenmiştir.

Tek birimden oluşan türbe yapıları mevcut olduğu gibi iki veya daha fazla birimden oluşan türbeler de bulunmaktadır. Türbe dışındaki diğer birimlerin mescit veya giriş olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Sahabeler Türbesi ve Kurşunlu Camii Türbesinde ise yarı açık birim olan revak dikkat çekmektedir.

Kat sayılarına göre değerlendirildiğinde, genellikle tek katlı olup Artuklu Döneminde yapılan Sultan Şücaeddin Türbesi ve Akkoyunlu Döneminde yapılan Lala Bey Türbesinin iki katlı olduğu tespit edilmiştir.

Türbe yapılarında üst örtünün; iç mekânda ve dış cephede kubbe, külah, düz ve tonoz olmak üzere dört farklı biçimde şekillendiği tespit edilmiştir. Türbeler çoğunlukla içten kubbe ve dıştan külah ile örtülmüştür. Bunun yansıra hem içten hem de dıştan kubbe ile örtülü olan yapıım sistemi en çok rastlanan ikinci örtü sistemidir. Bölgede ahşap

kirişleme ve tonoz ile geçilen örnekler de mevcuttur. Türbelerde, kareden kubbeye geçiş elemanı olarak çoğunlukla pandantif kullanılmakla birlikte tromp örneklerine de rastlanmıştır.

Türbe yapılarının tamamının taşıyıcı sistemi yığma olup; duvar, sütun ve payeler ile yapı yükü zemine aktarılmaktadır. Paye, baldaken tarzda inşa edilen Arap Şeyh Türbesi, Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesinde kullanılmıştır. Sahabeler Türbesinin revak bölümünde de paye kullanımı mevcuttur. Sütun ise Kurşunlu Camii Türbesinin revak bölümünde tercih edilmiştir. Diğer türbe yapılarının tamamında taşıyıcı sistem olarak yığma duvarların kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Yapısal elemanlardan pencereler ve kapılar incelendiğinde, kemerli ve kemersiz iki farklı özellikteki grupların kullanıldığı görülmüştür. Özellikle Osmanlı Döneminde sekizgen planlı türbe yapılarında, niş içine yerleştirilen ve sütunceler ile cepheye zenginlik katan pencere örnekleri göze çarpmaktadır. Pencerelerin çoğunlukla çift kanatlı olduğu kapıların ise tek kanatlı olduğu gözlemlenmiş ve geçiş elemanı olarak düz lento kullanımının yaygın olduğu gözlemlenmiştir.

Diyarbakır Suriçi bölgesinde günümüze ulaşan türbe yapılarında cepheye hareket katan süslemeler incelendiğinde, genellikle gövdeden çatıya geçişte düz silme kullanıldığı; kapı ve pencere kenarlarında işlemeli taşlar ile sütuncelerin yapıldığı; pantantif, tromp ve mihrap kavsara bölümlerinde mukarnas kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Türbe yapılarının dönemsel olarak mimari özellikleri incelendiğinde; ilk dönem türbesinin dikdörtgen planlı üzeri tonoz ile örtülü olup küçük pencere açıklıklarına sahip olduğu gözlemlenmiştir. Artuklu ve Akkoyunlu Döneminde benzer boyutlarda kare planlı olarak inşa edilmiş ve üzeri içten kubbe, dıştan piramidal külah ile örtülmüş ve yapı cephelerinin sade bir düzende olduğu görülmüştür. Osmanlı Devleti'nin bölgeye hâkim olduğu ilk dönem, türbe yapıları özelleşerek sekizgen plan tipi benimsenmeye başlanmıştır. Üst örtü iç mekânda kubbe, dışta ise kubbe veya piramidal külah ile örtülmüştür. Bu dönem türbe cephelerinde kapı ve pencere boşlukları sütunceler ile sınırlandırılan niş içine yerleştirilerek vurgulanmış ve cephe

ögesi olmakla beraber cepheye hareket katan yapı elemanları haline gelmiştir. Osmanlı Dönemi'nin sonraki dönemlerinde kare-dikdörtgen planlı türbe yapıları tekrar benimsenmeye başlanmıştır. Cephe yüzeylerinde kullanılan kapı, pencere boşlukları sade tutulmaya çalışılmıştır.

İncelenen türbe yapılarının bir kısmı yakın dönemde onarım görmüşken; birçoğu yakın dönemde onarım görmediği için tahrip olmuş durumdadır. Suriçi bölgesinde türbe yapılarının onarımları incelendiğinde, VGM mülkiyetinde olan türbe yapıları belirli periyotlarla onarım görürken VGM mülkiyetinde olmayan türbe yapılarının onarımlarının periyodik bir şekilde devam etmediği tespit edilmiştir.

Yapısal ölçekte incelenen türbe yapılarında en çok gözlemlenen hasarlar; yüzey kaybı, taş yüzeyinde kırık-çatlak oluşumu, çiçeklenme, derz boşalmaları, biyolojik bozulma, yüzey kirliliği, nem bozulmaları ve özgün dokuya aykırı malzeme kullanımıdır. Yapısal bozulmalardan nem problemleri, derz boşalmaları ve farklı oturmalar yapı taşıyıcı sisteminde ciddi problemler yaratabilecek bozulmalar olduğundan bu hasarların tespit edildiği yapılarda öncelikli onarım yapılması önerilmektedir.

Çevresel ölçekli hasarlardan tarihi çevrede geleneksel dokuya aykırı yapılaşma en çok gözlemlenen problemlerdendir. Bu problem yapıların algılanamamasına, tarihi çevredeki estetik görünümünü kaybetmesine sebep olmakla beraber yapısal ölçekte birçok hasara zemin hazırlamaktadır.

İncelenen türbe yapılarının her birinin, yapısal ve çevresel ölçeklerde farklı müdahale gereksinimlerinin olduğu açıkça gözlemlenmiştir. Türbe yapılarına yapısal ölçekte, temizlik ve söküm, sağlamlaştırma, tamamlama ve yeniden yapım-yenileme müdahaleleri gerekmektedir.

Çevresel ölçekte ise yapıların çevresinde oluşan çarpık yapılaşmanın olumsuz etkilerinden kurtulabilmesi için tescilsiz, kaçak betonarme yapılar, ilgili kurumlar tarafında tespit edilerek kaldırılmalıdır. Böylece türbe yapıları algılanabilir olmalıdır.

Diyarbakır Suriçi bölgesinde yer alan türbeler, sahip oldukları özgün mimari ile ait oldukları dönemin mimari özelliklerini gelecek kuşaklara aktaran önemli kültürel miras öğeleridir. Türbe yapılarının özgün dokusu ile korunması, yapısal ve üst ölçekli kentsel projeleri de kapsayan bütüncül koruma anlayışıyla mümkün olabilmektedir. Yapıların düzenli aralıklarla bakımlarının yapılması, zaman içerisinde meydana gelen yapısal hasarların giderilmesi ve özgün haliyle sonraki nesillere aktarımı oldukça önemlidir.

Bu çalışma, Diyarbakır Suriçi bölgesinde bulunan türbe yapılarının araştırılması noktasında literatüre katkı sunmayı, türbelerin kültürel miras içindeki önemi göz önünde bulundurularak sonraki çalışmalar için farkındalık oluşturmayı ve türbe yapılarının korunarak yaşatılmasını hedeflemektedir.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z. (2011). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon* (6. b.). İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi.
- Ahunbay, Z. (2019). *Kültür Mirasını Koruma İlke ve Teknikleri*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Akgüç, A. (2010). Diyarbakır Cami Hazirelerinde Ulular ve Paşalar. "*I. Uluslararası Nebiler, Sahabiler, Azizler ve Krallar Kenti Diyarbakır Sempozyumu 25-27 Mayıs 2009* (s. 141-156). Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği.
- Alanoğlu, M. (2020). Eni Bulunan Avârız Defterlerine Göre 17. Yüzyılın İlk Yarısında Amid (Diyarbakır). *Şarkiyat*, 12(3), 708-742. doi:10.26791/sarkiat.749612
- Arık, M. O. (1967). Erken Devir Anadolu-Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri. *Anadolu*, 57-100. doi:10.1501/andl_0000000097
- Aslanapa, O. (1986). *Osmanlı Devri Mimarisi* (2 b.). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Aslanapa, O. (1989). *Türk Sanatı* (2 b.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Baş, G. (2006). Diyarbakır'daki İslam Dönemi Mimarisinde Süsleme (Doktora Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Van.
- Bedirhanoglu, E. (2009). Diyarbakır Coğrafyası ve Tarihçesi. *Diyarbakır Kültür Envanteri (Merkez)-I*, 8-16.
- Berk, S. (2016). *Zamanı Aşan Taşlar: Zeytinburnu'nun Tarihi Mezar Taşları*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Berktaş, H., Ödekan, A., & Hassan, Ü. (1985). *Türkiye Tarihi 1 - Osmanlı Devletine Kadar Türkler*. Ankara: Cem Yayınevi.
- Beysanoğlu, Ş. (1963). *Kısaltılmış Diyarbakır Tarihi ve Abideleri*. İstanbul: Şehir Matbaası.
- Beysanoğlu, Ş. (1992). *Kültürümüzde Diyarbakır*. Ankara: Ziya Gökalp Derneği.
- Beysanoğlu, Ş. (2003). *Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi Başlangıçtan Akkoyunlular'a Kadar* (Cilt 1). Ankara: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları.
- Beysanoğlu, Ş. (2003). *Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi Akkoyunlular'dan Cumhuriyete Kadar* (Cilt 2). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları.

- Bilgiç, E. A. (2020, Ocak). Diyarbakır Hoca Ahmed (Ayni Minare) Camii Restorasyon Önerisi (Yüksek Lisans Tezi). Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: Diyarbakır.
- Bozkurt, N. (2023, 07 06). *TDV İslâm Ansiklopedisi*. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/darulkurra#1> adresinden alındı
- Bulduk, A. F. (2007). *Diyarbakır valileri. Yayına Hazırlayanlar: Eyyüp Tanriverdi. Ahmet Taşğın*. Ankara: Medrese Yayınları.
- Cezzar, M. (1977). *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Coğrafya Harita. (2023). *Coğrafya Harita*. 01 07, 2023 tarihinde <http://cografyaharita.com/haritalarim/41-diyarbakir-ili-haritasi.png> adresinden alındı
- Çavuş, M. Z. (2008). TÜRK EDEBİYATINDA MERSİYELER. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15(38), 131-138.
- Çelebi, E. (2010). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi. Bağdat-Basra-Bitlis-Diyarbakır-İsfahan-Malatya-Mardin-Musul-Tebriz-Van* (Cilt 4). (S. A. Kahraman, & Y. Dağlı, Çev.) YKY [Yapı Kredi Yayınları].
- Çiçek, K. (2007). *Özdemiroğlu Osman Paşa*. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Çığ, C. (2017). Diyarbakır Türbeleri (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya.
- Daş, E. (2007). Erken Dönem Osmanlı Türbeleri (1300-1500). İstanbul: Gökkuşbu Yayınları.
- Doğanay, A. (2003). Klasik devir İstanbul hanedan türbelerinde tezyînât. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*(14), 165-184.
- Dumlupınar, S. A. (2019). Ortaçağda Amid (Diyarbakır) (Doktora Tezi). Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Adıyaman.
- Earth, G. (2022, 10 01). <https://earth.google.com/web/@37.91311767,40.2414827,655.51117057a,500d,35y,34.9588926h,0t,0r> adresinden alındı
- Emîrî, A. (2014). *Mir' Âtü 'L-Fevâ 'İd Fî Terâcimi Meşâhîri Âmid: Diyarbakır Ulemâ ve Eşrâfi* (Cilt 1). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

- Eraslan, K. (1995). Ahmed-i Yesevi. *İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü*, 7(21), 799-820.
- Erdem, H. O. (2016). Koruma ve onarım uygulamaları öncesinde tarihi taş yapılarda bozulmaların teşhisi: Phrygia Hierapolis' inden bir örnek (Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü: Denizli.
- Ergenç, Ö. (1982). Osmanlı Klasik Dönemindeki'Eşraf ve A'yan'Üzerine Bazı Bilgiler. *Osmanlı Araştırmaları*, 3(03), 105-113.
- Ersen, A. (2011). Taş korumada son 20 yıldaki gelişmeler ve yenilikler. *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*(10), 3-19. doi:48692/619464
- Erzak, İ. (1990). *Mervani Kürtleri Tarihi*. (M. E. Bozarlan, Çev.) İstanbul: Koral Yayınları .
- Eyüpoğlu, İ. Z. (1991). Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü. İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Gabriel, A. (1962). *Turken in Pictures*. London: Gerald Duckworth & Co Ltd .
- Gaylarde, C. C. (2020). Influence of environment on microbial colonization of historic stone buildings with emphasis on cyanobacteria. *Heritage*, 3(4), s. 1469-1482. doi:10.3390/heritage3040081
- Günkut, B. (1939). *Diyarbakir Tarihi*. Diyarbakır Basımevi.
- Han, Ş. (1971). *Şerefname*. (M. E. Bozarlan, Çev.) İstanbul: ANT Yayınları.
- Hasbay, U., & Hattap, S. (2017). Doğal Taşlardaki Bozunma (Ayrışma) Türleri ve Nedenleri Uğur. *Bilim ve Gençlik Dergisi*, 23-45.
- Hasol, D. (2019). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü* (16 b.). İstanbul: Yem Yayın.
- Haydaroğlu, İ. P. (1989). İskenderoğlu, Reşid:Beylerbeyi Gazi İskender Paşa(1494.1571)., 15, s. 353-357. Ankara.
- İlhan, M. M. (1996). *Diyarbakır'ın Türbe, Yatır ve Mezarlıkları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İlhan, M. M. (2000). *Amid (Diyarbakır): 1518 tarihli defter-i mufassal (No. 10)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Işık, N., Halifeoğlu, F. M., İpek, S., & Polat, M. (2022). Zemin Sorunlarının Tespitinde Georadar (Gpr) Kullanımı: Diyarbakır İskender Paşa Türbesi. *Uluslararası Hakemli Tasarım Ve Mimarlık Dergisi International Refereed Journal Of Design And Architecture*, s. 104-132. doi:10.17365/TMD.2022.TÜRKİYE.26.05

- İzğöer, A. Z. (1999). *Diyarbakır Salnameleri 1286-1323 (1869-1905)*. İstanbul: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi.
- Karaca, N. (2010). *Seyahatnamelere Göre Diyarbakır'ın Osmanlı Dönemi Mimari Dokusu Üzerine Bir Değerlendirme (Doktora Tezi)*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Van.
- Kılıcı, A. (2007). *Anadolu Türk Mimarisinde Erken Devir (XIV-XV. Yüzyıl) Baldaken Tarzı Türbeler*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Koçyiğit, E. (2021). *Antalya Türbeleri (Yüksek Lisans Tezi)*. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Antalya.
- Konak, I., & Pek, E. (2022). Çinilerde Üretime Bağlı Gelişen Bozulmalar. *Uluslararası İletişim ve Sanat Dergisi*, 76-103. doi:10.29228/iletisimvesanat.63942
- Konuk, S. (2017). *Roma Sasani Mücadelesinde Yukarı Dicle Havzası'nın Tarihî Coğrafyası*. Türk Tarih Kurumu.
- Konyar, B. (1936). *Diyarbakır Tarihi (Cilt 1)*. Ulus Basımevi.
- Kuban, D., & Emden, C. (2007). *Osmanlı Mimarisi*. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi.
- Kuran, A. (1988). *Mimar Sinan'ın Camileri, Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri I*. (S. Bayram, Dü.) İstanbul: Vakıflar Genel Müdürlüğü.
- Lourenço, P. B., Luso, E., & Almeida, M. G. (2006). Defects and moisture problems in buildings from historical city centres: a case study in Portugal. *Building and Environment*, 41(2), 223-234. doi:10.1016/j.buildenv.2005.01.001
- MEB, T. (2013). *İnşaat Teknolojisi Taş Bozulmalarını Teşhis Etme*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Melek, A., & Demir, A. (2009). *Dini Değerleri İle Diyarbakır*. Diyarbakır: Diyarbakır İl Müftülüğü.
- Mermutlu, B. (2012). Ali Emiri Efendi'nin Mir'atü'l-Fevaid Notlarında Diyarbakır'ın Anıtsal Tarihi Yapıları. *Şarkiyat*, 88-100.
- Namlı, M. (2001). *Tarihi Yapıların Temel Sistemleri ve Temel Takviyesi Yöntemleri (Yüksek Lisans Tezi)*. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.
- Oğuz, G. (2017). Dalbatan Mustafa Paşa'nın Hayatına Dair İzler: Tereke Kaydından Hareketle. T. K. Alpaslan Demir (Dü.) içinde, *Kerkük Çok Irak Değil Prof. Dr. Eşref Buharlı'ya armağan... Türk Tarihine Dair Yazılar-II* (s. 409-423). Ankara: Gece Kitaplığı.

- Öcal, A. D., & Dal, Y. (2012). *Doğal Taşlardaki Bozunmalar*. Kırklareli: Mimarlık Vakfı İktisadi İşletmesi.
- Ödekan, A. (1988). Kütle Biçimlenişi ve Cephe Düzenlenmesi. A. Kuran, S. Eyice, D. Kuban, H. Karamağaralı, & S. Bayram (Dü.) içinde, *Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri, 1* (s. 513-520). İstanbul: Vakıflar Genel Müdürlüğü.
- Önkal, H. (1992). *Osmanlı Hanedan Türbeleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Önkal, H. (1996). *Anadolu Selçuklu Türbeleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Önkal, H. (1999). *Selçuklu-Osmanlı Sultanları ve Türbeleri*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Öz, M. (2004). *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 30 12, 2022 tarihinde TDV İslâm Araştırmaları Merkezi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/meshed> adresinden alındı
- Özcan, A. (1987). Dalbatan Mustafa Paşa. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Enstitüsü Dergisi*(13), 299-334.
- Özcan, A. (2000). *İskender Paşa*. 12 29, 2022 tarihinde TDV İslâm Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/iskender-pasa> adresinden alındı
- Özcoşar, İ. (2008). 19. yüzyılda Diyarbakır'da Hıristiyan Cemaatler. *SBARD*(12), 53-69.
- Özcoşar, İ. (2015). Şehir Ve Eşraf: Osmanlı Diyarbakır'ında Eşraf Town And Notables: Notables Of Diyarbakır During Ottoman Period. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(53), 127-144. doi:10.17755/esosder.94459
- Özcoşar, İ., Karakaş, A., Öztürk, M., & Polat, Z. (2018). *İlkçağlardan Osmanlıya Diyarbakır*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Parla, C. (2005). Diyarbakır surları ve kent tarihi. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 57-84.
- Payaslı Oğuz, G., & Halifeoğlu, F. M. (2017). Geleneksel Diyarbakır Evlerinde Yapım Tekniği ve Malzemede Koruma Sorunları. *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mhendislik Dergisi*, 8(2), 345-358.
- Pinchin, S. E. (2008). Techniques for monitoring moisture in walls. *Studies in Conservation*, 53(2), 33-45. doi:10.1179/sic.2008.53.Supplement-2.33

- Polat, M. (2020, Ocak). Mimar Sinan Dönemi Camileri İçerisinde Yer Alan Diyarbakır İskender Paşa Caminin Önemi ve Koruma Sorunları (Yüksek Lisans Tezi). Dicle Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü: Diyarbakır.
- Sağsöz, A., & Özgen, S. (2005). Tarihi Erzurum Kenti Üç Kümbetler ve Çevresinde Bir Analiz Çalışması. *Belleten*, 69(256), 841-858. doi:10.37879/belleten.2005.841
- Salt Araştırma. (2018, 09 16). *Diyarbakır Fatih Paşa Camii'nin güney cephesinde yapılan kazı ve [Fatih Paşa (Bıyıklı Mehmet Paşa)] türbesinin ortaya çıkarılması - TASUH2276001*. 04 07, 2023 tarihinde Salt Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/85279> adresinden alındı
- Salt Araştırma. (2018, 08 15). *Erzurum Üç Kümbetler - CALERZM000303, CALERZM000307*. 05 28, 2023 tarihinde Salt Araştırma, M. Erem Çalikoğlu Arşivi: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/6806?locale=tr> adresinden alındı
- Salt Araştırma. (2019, 08 26). *Fatih Sultan Mehmet Türbesi - AHISTFATI065*. 04 7, 2023 tarihinde Salt Araştırma, Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/201372> adresinden alındı
- Salt Araştırma. (2020, 03 05). *Yavuz Sultan Selim Türbesi - TASUH8510001, TASUH8510003*. 04 07, 2023 tarihinde Salt Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/205747> adresinden alındı
- Salt Araştırma. (n.d.). *İsmail Samani Türbesi - TASUH4380001, TASUH4380002*. 05 30, 2023 tarihinde Salt Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/73237?locale=tr> adresinden alındı
- Sami, K. (2017). Diyarbakır Tarihi Suriçi: Kentsel, Mekânsal Ve Toplumsal Yaşamda Renkleri Yok Olan Kültürel Miras. *Journal of International Social Research*, 10(53), 390-400. doi:10.17719/jisr.20175334128
- Sevinç, T. (2017, 07 09). II. Mustafa'nın İktidar Mücadelesi ve 1703 Edirne İsyanıyla. *Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS)*, 4(9), 25-42. doi:10.17822/omad.2017.63
- Soyukara, N., Alpay, E., & Ark. (2009). *Diyarbakı Kültür Envanteri (Merkez)-I*.

- Sözen, M. (1971). *Diyarbakır'da Türk Mimarisi*. İstanbul: Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayını.
- Sungur, Ç. (2012). *Habeşistan'Dan Kafkasya'Ya Bir Osmanlı Paşası* (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Tekin, A. (1997). *Diyarbakır Anadolu Tarihinin Taşlara Yazıldığı Kent*. DÜ Basımevi.
- Tezel, T. (2016). *Mezar Yapıları Olarak Tire Türbelerinin Koruma Sorunları Ve Çözüm Önerileri* (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü: İzmir.
- Topçu, S. M. (2010). *XVII. Yüzyıl İkinci Yarısında Etkin Bir Bani Ailesi: Köprülüler*. (Doctoral dissertation, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi).
- Tozun, N. (2013). *Yûsuf el-Hemedânî*. 02 21, 2023 tarihinde TDV İslâm Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/yusuf-el-hemedani> adresinden alındı
- Tuncer, O. C. (1986). *Anadolu Kümbetleri; Selçuklu Dönemi*. Ankara: Güven Matbaası.
- Tuncer, O. C. (1991). *Anadolu Kümbetleri Beylikler ve Osmanlı Dönemi* (Cilt 2). Ankara: Sevinç Matbaası.
- Tuncer, O. C. (1996). *Diyarbakır Camileri*. Diyarbakır: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi.
- Tuncer, O. C. (2012). *Diyarbakır Sur İçi Anıtları ile Köşkler ve Bağ Evleri*. Diyarbakır: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi.
- Tuncer, O. C. (2012). *Diyarbakır Surları*. Ankara: T.C. Diyarbakır Valiliği Kültür Sanat Yayınları.
- Yetkin, Ş. (1988). *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 12 30, 2022 tarihinde TDV İslâm Araştırmaları Merkezi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/abbasiler#2-sanat> adresinden alındı
- Yıldız, H. (2008). *Diyarbakır Valisi Mehmed Hâlid Bey'in Beş Yıllık İcraatı ve Hazırladığı Rapor*. B. Yediyıldız, & K. Tomenendal (Dü) içinde, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Diyarbakır* (s. 387-401). Ankara: Diyarbakır Valiliği Türk Kültürü'nü Araştırma Enstitüsü.
- Yıldız, H. (2010). *Osmanlı Belgelerinde Diyarbakır ve Sahabe*. *Diyarbakır Nebiler, Sahabiler, Azizler ve Krallar Kenti Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 81-90). Diyarbakır: Diyarbakır Kültür ve Sanat etkinlikleri Yayını.

- Yıldız, İ. (2000). Diyarbakır'da Gömülü Osmanlı Dönemi Valileri ve Mezar Yapılarının Özellikleri. İ. Serbestoğlu (Dü.) içinde, *Sosyal ve İnsani Bilimler Teori, Güncel Araştırmalar ve Yeni Eğilimler/2* (s. 639-658).
- Yıldız, İ. (2011). Diyarbakır Türbeleri. *Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi* (s. 319-370). Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği Kültür Ve Sanat Yayınları-3.
- Yılmazçelik, İ. (2014). *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840)* (2. b.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Zakar, L., & Eyüpgiller, K. K. (2020). *Mimari Restorasyon Koruma Teknik ve Yöntemleri*. İstanbul: Ömür Matbaacılık Aş Yayını.

EKLER

Ek 1: VGM İzin Belgesi

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Vakıflar Genel Müdürlüğü
Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğü

Sayı : 87559360-622.03-E.156708
Konu : Bilgi ve Belge Talepleri

28.12.2020

Sayın Esra GÜZEL
DİCLEKENT MAH. 249. SOK. NO:24
KAYAPINAR/DIYARBAKIR

İlgi : a) 30.11. 2020 tarihli dilekçeniz.
b) Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 11.12.2020 tarih ve E.149912 sayılı yazısı.

İlgi (a) tarihli dilekçenizde belirtmiş olduğunuz Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde kabul edilen tez çalışmasında kurumumuz arşivinden yararlanma talebiniz; Bölge Müdürlüğümüz sorumluluk alanında bulunan ve mülkiyeti Kurumumuza ait eserler olmak üzere ilgi (b) sayılı yazı ile değerlendirilmiş olup talebiniz uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi rica ederim.

e-İmzalıdır
Metin EVSEN
Bölge Müdürü

Not: 5070 sayılı elektronik imza kanunu gereği bu belge elektronik imza ile imzalanmıştır.

Evrak Doğrulama Kodu : WPW/HPLG Evrak Takip Adresi : <https://www.nusdye.gov.tr/vgm-ebys>
Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğü İnönü Cad. Tekkapı Karşısı No:45
DIYARBAKIR
Telefon No: 0412 224 01 60 Faks No: 0412 228 52 66
KEP Adresi: diyarbakir@vgm.hs01.kep.tr

Bilgi için: Nejla
ÇETINKAYA AKKUM
Mühendis

Ek 2: Sultan Sasa Türbe Konumu ve Fotoğrafları

Sultan Sasa Mescidi Komumu ve Görüntüştü -2022

Sultan Sasa Camii yıkılmadan önceki (1925) ve sonraki durumu (VBM Arşivi)

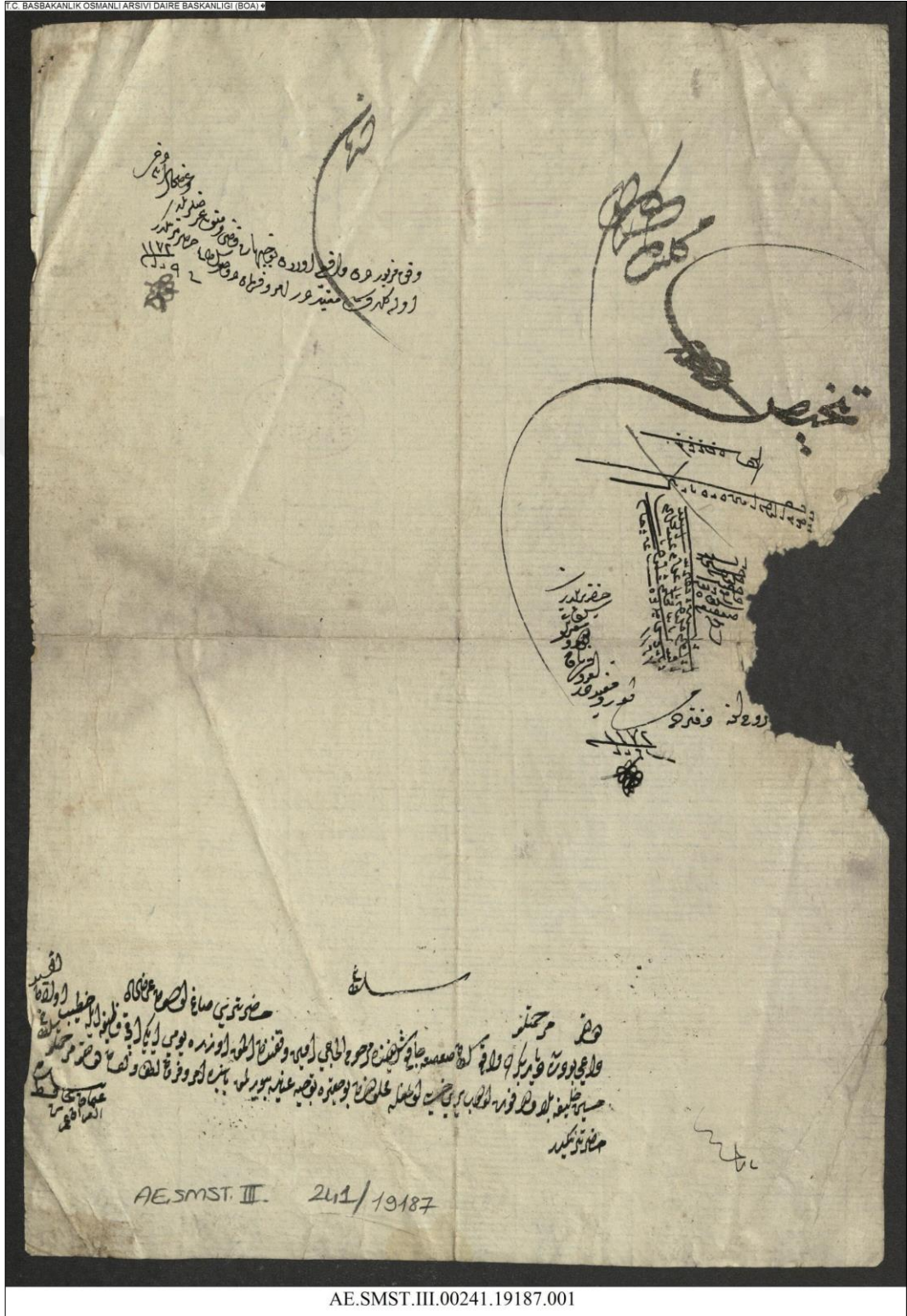

Kazı Çalışmaları Rölövesi ve Fotoğrafı (VBM Arşivi)

Sultan Sasa Mescidi İç ve Dış Görüntüştü (VBM Arşivi)

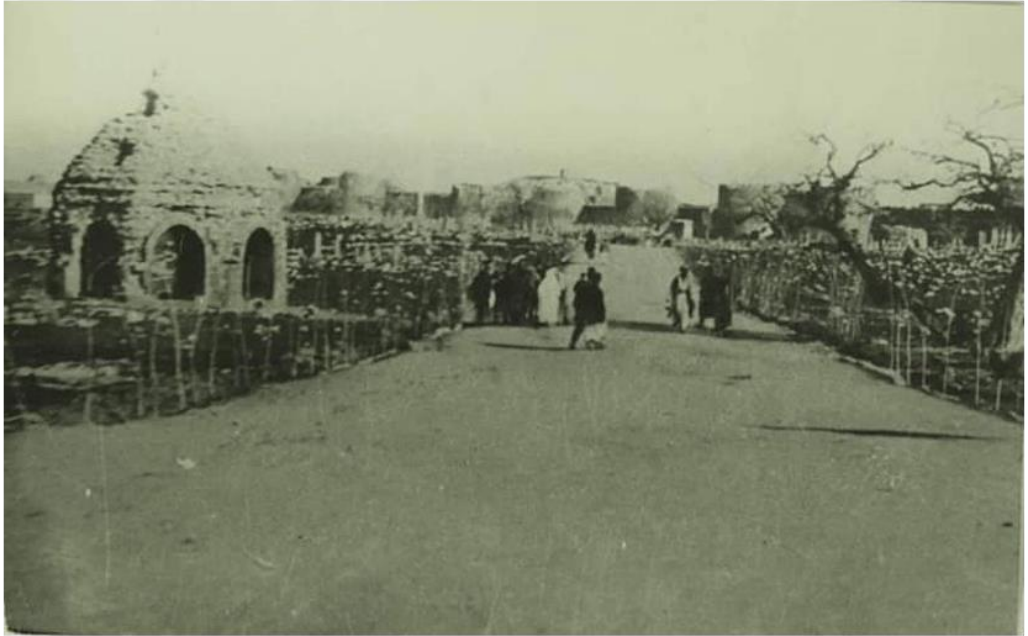
Ek 3: Sultan Sasa Camii Hafız Osman'ını Arzuhali

(BOA. AE.SMST.III Yer Bilgisi: 241 - 19187, H-12-03-1172)

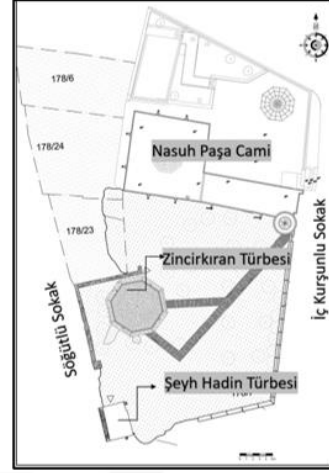

Ek 5: Rızvan Ağa Türbe Görünüşü

Rızvan Ağa Türbesi Görünüşü

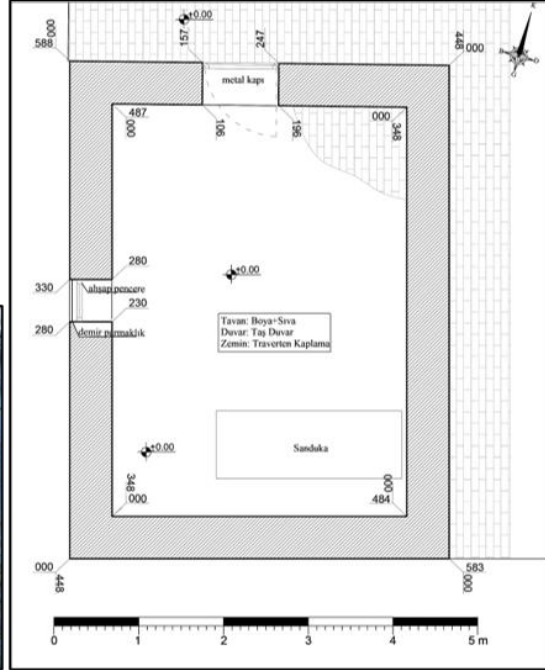
Ek 6: Şeyh Hadin Türbesi Konumu ve Fotoğrafları

Şeyh Hadin Türbesi Konumu

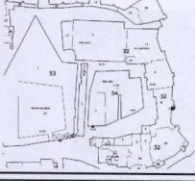

Şeyh Hadin Türbesi Yıkılmadan Önce ve Yıkıldıktan Sonraki Durumu -2021

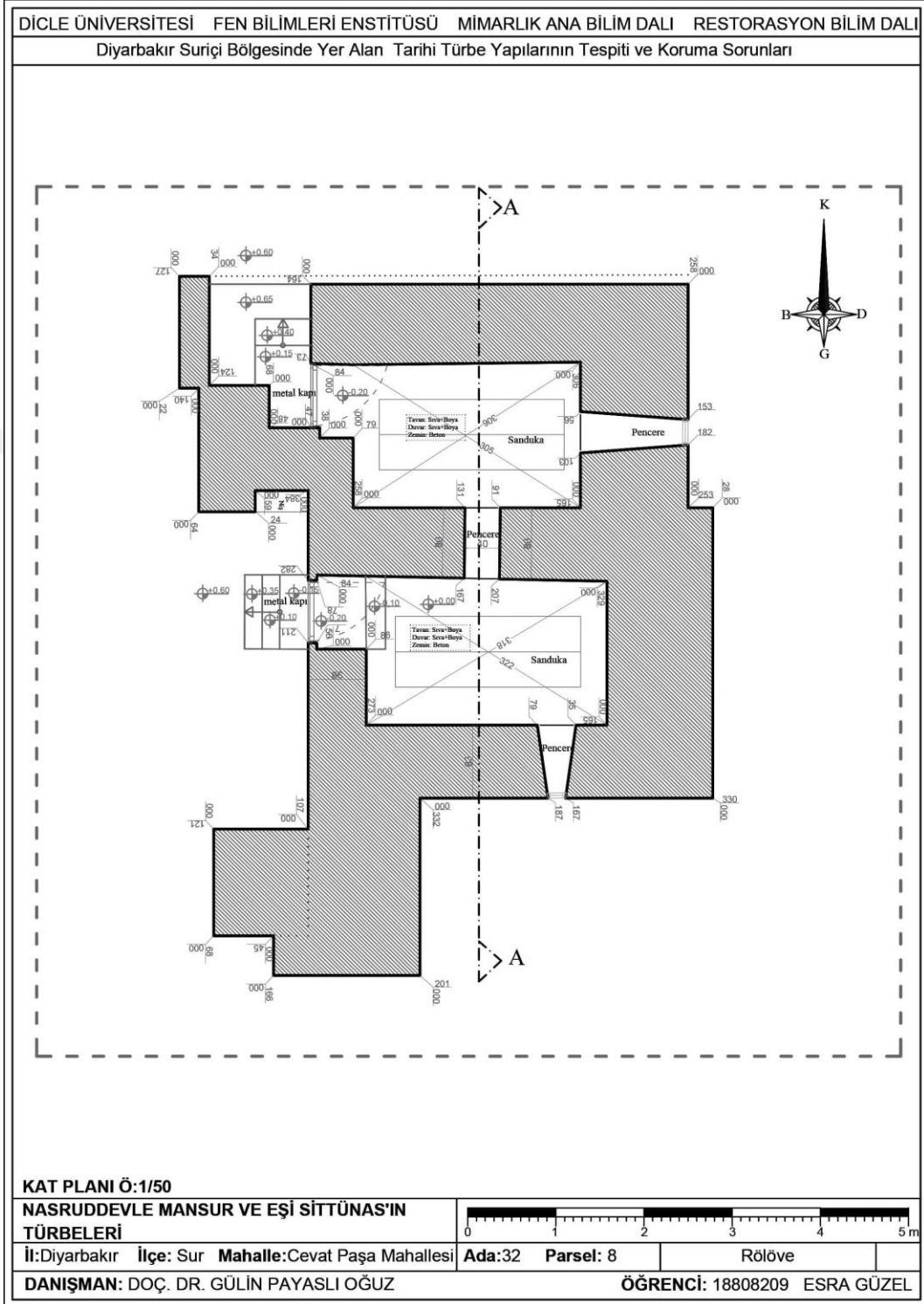

Şeyh Hadin Türbesi Günümüzdeki Durumu ve Planı (2022)

Ek 7: Nasruddevle ve eşi Sittunas Türbe Tescil Formu

AVRUPA KONSEYİ		ANIT		ENVANTER NO	
TÜRKİYE				HARİTA NO	
İL: Diyarbakır	İLCESİ: Sur	MAHALLE KOY VEYA MEVKİİ:		ANITSAL:	
SOKAK VE KAPI NO:	İç kale	KADASTRO PAFTA: 41		CEVRESEL:	
ADI: İnci Arap Türbesi	YAPTIRAN:	PARSEL: 8	ADA: 32	CEVREYE AYKIRI:	
	YAPIM TARİHİ:	YAPAN:		MİMARİ ÇAĞI (ÜSLUP):	
		KITABE:		VAKFIYE:	
GENEL TANIM: İç kalenin doğusunda yer alır. Sur duvarının üzerinde kare planlı yonu taşlardan inşa edilmiştir. Kare planlıdır.					
GOZLEMLER: Türbenin onarımının yapılması gerekmektedir.					
KORUMA DURUMU	☐ A ☐ B ☒ C	İYİ ORTA FENA	TASİYİCİ YAPI	☐ A ☒ B ☐ C	DIS YAPI
				☐ A ☒ B ☐ C	UST YAPI
				☐ A ☒ B ☐ C	IC YAPI
				☐ A ☒ B ☐ C	SUSLEME ELEMENLARI
				☐ A ☒ B ☐ C	RUTUBET
				☐ A ☒ B ☐ C	YOK IZI VAR ONEMLI
VAZİYET PLANI:			FOTOĞRAF:		
					
BUGUNKU SAHİBİ: Maliye Hazinesi			BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUS:		
YAPILAN ONARIMLAR: İç kısmı sıvanmıştır. Yapı iki hücreye bölünmüştür.					
AYRINTILI TANIM:					
Giriş kapısı batıdan verilmiştir. Kapı üzerinde iki satır Arapça kitabesi mevcuttur. Küçük bir kapıdan beşik tonozlu küçük bir hücreye geçilmektedir. Bu hücrede sanduka yer almaktadır. Hücrenin kuzey duvarında diğer yatırın bulunduğu hücreye açılan bir küçük pencere yer almaktadır.				TEKNİK BİLGİLER:	SU
				ELEKTRİK	
				ISITMA	
				KANALİZASYON	
ORJİNAL KULLANIMI: TÜRBE					
BUGUNKU KULLANIMI: TÜRBE					
ONERİLEN KULLANIMI: TÜRBE					
HAZIRLAYANLAR: Esmâ BEDİRHANOĞLU:Arkeolog Fatma TIMUR: Sanat Tarihiçi Orhan BALSAK: Mimar Zafer Han: Sanat Tarihiçi Birgül Sevaş: Sanat Tarihiçi Fatma KAYA: Arkeolog Kadri Avcı: Sanat Tarihiçi					
TARİH: 15/07/2009					
YAYIN DİZİNİ:				KONTROL EDEN: Nevin SOYUKAYA Mt	TARİH: 06/09/2010
EKLER: ☐ RAPOR ☒ FOTOĞRAF ☐ ROLOVE PROJESİ ☐ RESTORASYON PROJE ☒ HARİTA ☐ KROKİ ☐ KITABE ☐ VAKFIYE				KURUL ONAYI NO:	TARİH:
				TARİH:	
				TARİH:	
				REVİZYON:	TARİH:
KURUL KARARLARI:					

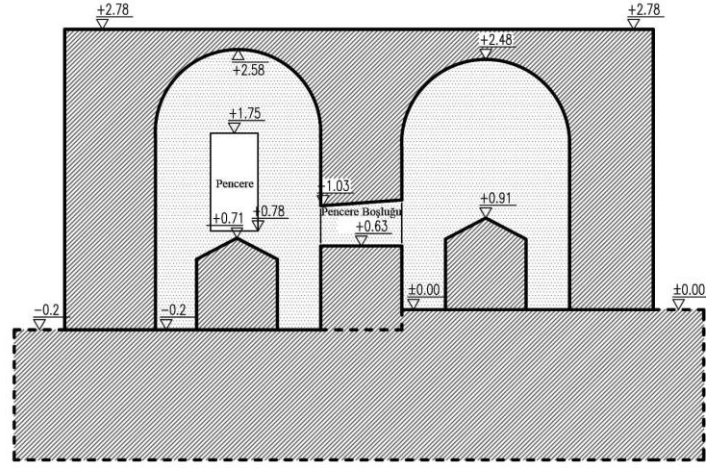
Ek 8: Nasruddevle ve Eşi Sittünas Türbe Planı

Ek 9: Nasruddevle ve Eşi Sittüna's Türbe Kesiti

DİCLE ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANA BİLİM DALI RESTORASYON BİLİM DALI

Diyarbakır Suriçi Bölgesinde Yer Alan Tarihi Türbe Yapılarının Tespiti ve Koruma Sorunları

A-A KESİTİ

KESİTLER Ö:1/50

NASRUDEVLE MANSUR VE EŞİ SİTTÜNA'SIN
TÜRBELERİ

İl:Diyarbakır İlçe: Sur Mahalle:Cevat Paşa Mahallesi

Ada:32 Parsel: 8

Rölöve

DANIŞMAN: DOÇ. DR. GÜLİN PAYASLI OĞUZ

ÖĞRENCİ: 18808209 ESRA GÜZEL

Ek 10: Nasruddevle ve Eşi Sittüna's Türbeleri İç Görünüşleri

Güney Türbe

Kuzey Türbe

Ek 11: Sultan Şüca Türbesi 1973 yılı Tescil Fişi

T. C. VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ABİDE VE YAPI İŞLERİ DAİRESİ Vakıf Eski Eser Fişi		DOSYA NO. : 21.01/26	İL : DİYARBAKIR
		KİTİBE NO. :	İLÇE : MERKEZ
		KÜTÜPHANE ve	BUCAK
		ARŞİV FİŞ NO. :	
Eserin Adı : Sultan Şüca Türbesi (Çoban Baba Ziyareti)			
Bulunduğu Yer : Maadin Kapı, Deliller Hanı karşısında			
Yapıldığı Tarih / Devri : XIII.y.y. ilk çeyreği, Artukoğulları devri			
Bânisi : -			
Vakıfı : -			
Mimar ve Ustası : -			
Kitabesi : Yok.			
Varsa ayrıca fiş düzenlenecektir) Yakınındaki 605 H./1208 M. tarihli çeşmeye göre tarihleniyor.			
Mahalli Teşkilâtta Vakfiyesi : Defter No. Sayfa No.			
Mimari Özellikleri : Kare planlı türbe içten tromp geçişli, sekizgen kasmaklı bir kubbe, dıştan kare piramit biçiminde, alaturka kiremit kaplı basık bir külahla örtülmüştür. İçte; döşeme düzeyinden kubbe kilit taşına kadar, bir sıra siyah, bir sıra beyaz taş kullanılmıştır. Bugün kapı olarak kullanılan açıklığın aslında pencere olduğu, orijinal giriş ise yapının kuzey- batı köşesinde, örülmüş bulunan niş olduğu anlaşılmaktadır. İçte batı duvarı ve doğu duvarının kuzey uçlarında birer dolap bulunmakta, mihrap görülmemektedir. Dıştan yalın bir görünüme sahip olan yapının, içte düzgün işçilikle taş duvarlarında mihrabı belirliyecek bir iz bulunmayışı, yapıda, orijinalde de mihrap olmadığını ortaya koymaktadır.			
Türbenin bir cenazeliği (mummylığı) bulunup bulunmadığı konusunu aydınlığa			
Onarıldığı Yıllar ve Onaranlar : 1972-1973 Vakıflar Genel Müdürlüğü			
Bugünkü Durumu : Sağlam			
Tapu ve Kadastro Kaydı : (Mümkün Olanların Çapları da Konacaktır)			
Çevresi İle İlgili Bilgiler : (İstimsâk Konusu Varmıdır?)			
Fotograf Sayısı :			
Plan, Kesit, Cephe Sayısı :			
Sonuç : Korunması gerekli eski eserdir			
TESCİL YAPAN / X / 19 73 Dr. Zafer Bayburtluoğlu Eski Eser Tescil Uzmanı		İNCELEYEN / / 19	ONANDI / / 19
			

Ek 12: Sultan Şüca Türbesi 2009 yılı tescil fişi

240

AVRUPA KONSEYİ TÜRKİYE		ANIT		ENVANTER NO	
İLİ: Diyarbakir		ILCESİ: Sur		HARITA NO	
SOKAK VE KAPI NO:		MAHALLE KOY Turistik cad. VEYA MEVKİİ:		KORUMA DERECESİ	
ADİ: Sultan Şüca Türbesi		KADASTRO PAFTA: PARSEL: 21 ADA: 109		ANITSAL:	
YAPTIRAN:		YAPAN:		CEVRESEL:	
YAPIM TARİHİ: 1208-1209 M./605		KİTABE:		CEVREYE AYKIRI:	
GENEL TANIM: Yapı gövdesinde iki renkli taş, külah kısmında ise kesme bazalt taş kullanılmıştır. Türbenin iç kısmına girilememiştir.		MİMARİ ÇAĞI (USLUP):		VAKFIYE:	
GOZLEMLER: Türbe genel olarak korunmuş durumdadır.					
KORUMA DURUMU	☐ A ☐ B ☐ C	İYİ ORTA FENA	TASİYİCİ YAPI	☐ A ☐ B ☐ C	DIS YAPI
				☐ A ☐ B ☐ C	UST YAPI
				☐ A ☐ B ☐ C	IC YAPI
				☐ A ☐ B ☐ C	SUSLEME ELEMENLARI
				☐ A ☐ B ☐ C	RUTUBET
				☐ A ☐ B ☐ C	YOK IZI VAR ONEMLI
VAZİYET PLANI:			FOTOGRAF:		
					
BUGUNKU SAHİBİ:			BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUS:		
YAPILAN ONARIMLAR: Çatıdaki derz dolgular yenilenmiştir.					
AYRINTILI TANIM:					
Türbe yüksek bir kare gövde üzerine, piramidal külahla örtülüdür. Giriş kapısı kuzeyden olup doğu ve batısında birer penceresi bulunmaktadır.				TEKNİK BİLGİLER:	
				SU	
				ELEKTRİK	
				ISITMA	
				KANALİZASYON	
				ORJİNAL KULLANIMI: Türbe	
				BUGUNKU KULLANIMI: Türbe	
				ONERİLEN KULLANIMI: Türbe	
				HAZIRLAYANLAR: Esmâ BEDİRHANOĞLU: Arkeolog Fatma TIMUR: Sanat Tarihiçi Orhan BALSAR: Mimar Zülfer Han: Sanat Tarihiçi Birgül Savas: Sanat Tarihiçi Fatma KAYA: Arkeolog Kadri Avcı: Sanat Tarihiçi	
				TARİH: 22/05/2009	
YAYIN DİZİNİ:				KONTROL EDEN: Nevin SOYUKAYA	
				TARİH: 14/10/2009	
EKLER: ☐ RAPOR ☒ FOTOĞRAF ☐ ROLOVE PROJESİ ☐ RESTORASYON PROJE ☒ HARİTA ☐ KROKİ ☐ KİTABE ☐ VAKFIYE				KURUL ONAYI NO:	
				TARİH:	
				TARİH:	
				REVİZYON:	
				TARİH:	
KURUL KARARLARI:					

Ek 13: Sultan Şüca Türbesi 1973 yılı Onarım Fişi

T. C. VAKIFLAR Genel Müdürlüğü Abide ve Yapı İşleri Dairesi	
Abide ve Eski Eser Onarım Fişi	
Eserin yeri ve adı	: DİYARBAKIR SULTAN ŞÜCAEDDİN TÜRBESİ
Ayrılan tahsisat	: 75.000.₺,
Geçen yıllarda yapılan işler	: ---
196 72 da yapılacak işler : a-Araştırma kazısı(Pencere, cenazelik üst örtü,dış kaplama, doğrama ve parmaklıklar için araştırma yapılacak.	
b- Çıkan izlerin değerlendirilmesi,restorasyon projesi çizimi	
A — Adi tamir	: ---
B — Restorasyon	: +
C — Geçen yıldan devam	: ---
4.4.1972 Y. Mimar ^ Orhan Tunc er	
<small>ONARIM FİŞİ 210001127-0F001</small> 	

Ek 14: Sultan Şüca Türbesi İç Mekân Fotoğrafları

Türbe İç Gittney Cephe

Türbe İç Batı Cephe

Ek 15: Sultan Şuca Türbesi İ Mekân Fotoğrafları

Türbe İ Gtney Cephe

Türbe İ Kuzey Cephe

Ek 16: Şeyh Yusuf Türbesi Vakıf Eski Eser Fişi

T. C. VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ABİDE VE YAPI İŞLERİ DAİRESİ Vakıf Eski Eser Fişi		DOSYA NO. : 21.01.01/27	İL : DİYARBAKIR
		KITABE NO. :	İLÇE : MERKEZ
		KÜTÜPHANE ve ARŞİV FİŞ NO. :	BUCAK : .....
Eserin Adı : Şeyh Yusuf Hemedâni Türbesi (Türü Ad ve Şöhretleri)			
Bulunduğu Yer : Dabakhane mah. camisi avlusunda (Mahalle, Köy, Sokak, Kapı No.)			
Yapıldığı Tarih / Devri : XV-XVI. yüzyıl			
Bânisi : -			
Vakıfı : -			
Mimarî ve Ustası : -			
Kitabesi : - (Varsa ayrıca fiş düzenlenecektir)			
Mahalli Teşkilâtteki Vakfiyesi :		Defter No.	Sayfa No.
Mimarî Özellikleri : Kare gövdeli türbede bütünüyle kesme taş malzeme kullanılmış, pandantif geçişli kubbe dışta piramidal külahla kapatılmıştır.			
Bir yakıştırma sonucu Şeyh Yusuf Hemedâni türbesi olarak adlandırılan yapıda yatan kişinin kimliğini ve yapım tarihini belirleyecek bir yazıt yoktur.			
Aynı adla anılan caminin avlusundan girilen türbede; kapı sağ yana kaydırılmış, sola bir pencere açılmıştır. İçeride bir sanduka bulunmaktadır. Güney duvarının ortasındaki basit, silindirik mihrap nişinin iki yanında ve batı duvarında dörtgen niş kuzey yanda da bir pencere duvarları unsurlamaktadır.			
Onarıldığı Yıllar ve Onaranlar : 1967 , 1968 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır.			
Bugünkü Durumu : Sağlam			
Tapu ve Kadastro Kaydı : (Mümkün Olanların Çapları da Konacaktır)			
Çevresi ile İlgili Bilgiler : (İstimalâk Konusu Varmıdır?)			
Fotograf Sayısı :			
Plan, Kesit, Cephe Sayısı :			
Sonuç : Korunması gerekli eski eserdir.			
TESCİLİ YAPAN / XI / 19 73 Zafer Bayburtluoğlu		İNCELEYEN / / 19	ONANDI / / 19
			

Ek 17: Şeyh Yusuf Türbesi 1991 yılı tescil fişi

Şeyh Yusuf Hemedani
E E D
21.01-27

T. C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
DİYARBAKIR KÜLTÜR ve TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA KURULU

K A R A R

Toplantı Tarihi ve No. : 12.6.1991-101
Karar Tarihi ve No. : 12.6.1991-779

Toplantı Yeri :
DİYARBAKIR

Diyarbakır ili, Merkez, Melikahmet Mahallesi, Kesmeli Sokak, 11 pafta, 319 ada, 2 parselde yer alan Şeyh Yusuf Hemedani Camiinin haziresi-ne (mezarlara) ilişkin; Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun 19.1.1980 gün ve A-2082 sayılı kararı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'nün 8.3.1991-1016 sayılı yazısı ile eki dosya (tescil fişi, rapor, fotoğraf, liste), ve 15.5.1991 gün ve 1991 sayılı yazısı okundu, incelendi ve yapılan görüşmeler sonunda;

Diyarbakır ili, Merkez, Melikahmet Mahallesi, Kesmeli Sokak, 11 pafta, 319 ada, 2 parselde yer alan, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun 19.1.1980 gün ve A-2082 sayılı kararı ile tescillenen Şeyh Yusuf Hemedani Camiinin parselinde bulunan hazirenin 2863 ve 3386 sayılı yasalar uyarınca korunması gerekli kültür varlığı özelliği gösterdiğinden tescilinin uygun olduğuna karar verildi.

Aslı Girdi
Ayfer ERDOĞAN

B A Ş K A N
Prof.Dr.Erol TUĞAL
(İMZA)

Ü y e
Doç.Dr.Günkut AKIN
(Bulunmadı)

Ü y e
Necdet İNAL
(İMZA)

Ü y e
Ayfer ERDOĞAN
(İMZA)

Ü y e
Arif ÇELİK
(Vakıflar Bölge Müdürü)
(İmza)

Ü y e
Nevin SOYUKAYA
(Diyarbakır Belediye Tams.)
(Bulunmadı)

BAŞKAN YARDIMCISI
Doç.Dr.Zülfü GÜNELİ
(İMZA)

KARAR 210001110-KR001

Ek 18: Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi İç Mekân Fotoğrafları

İç Batı Cephe

İç Kuzey Cephe

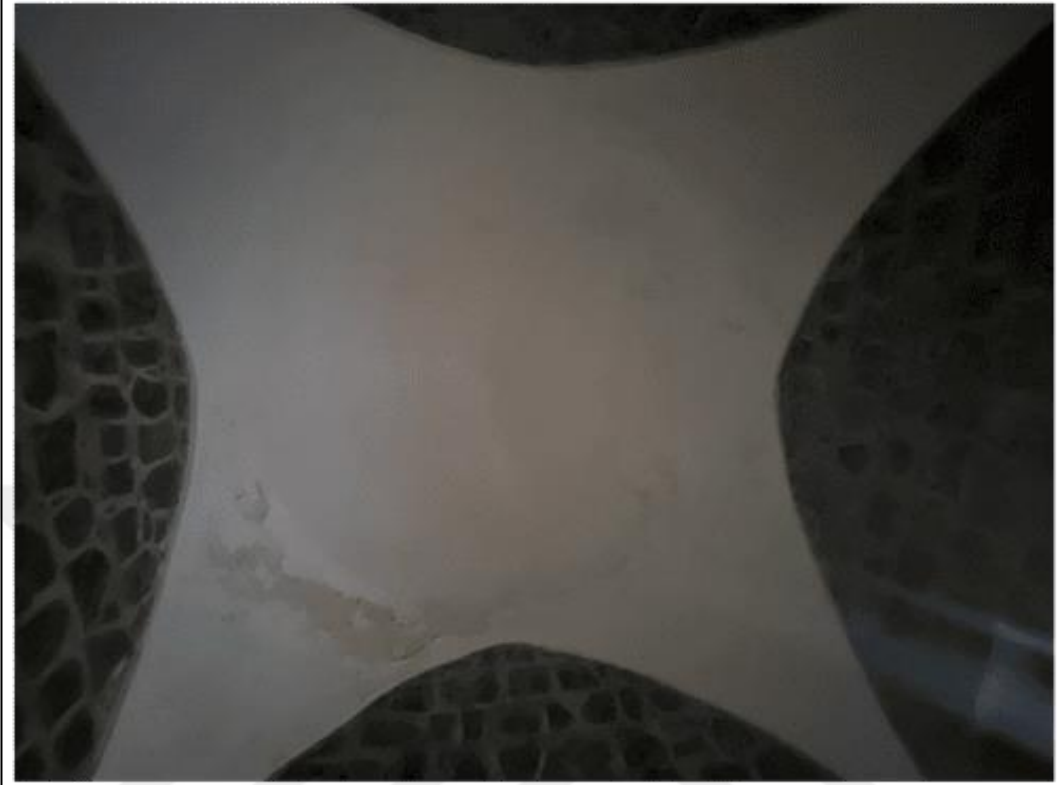

İç Doğu Cephe

Mihrap

Ek 19: Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi Çatı Görünüşü

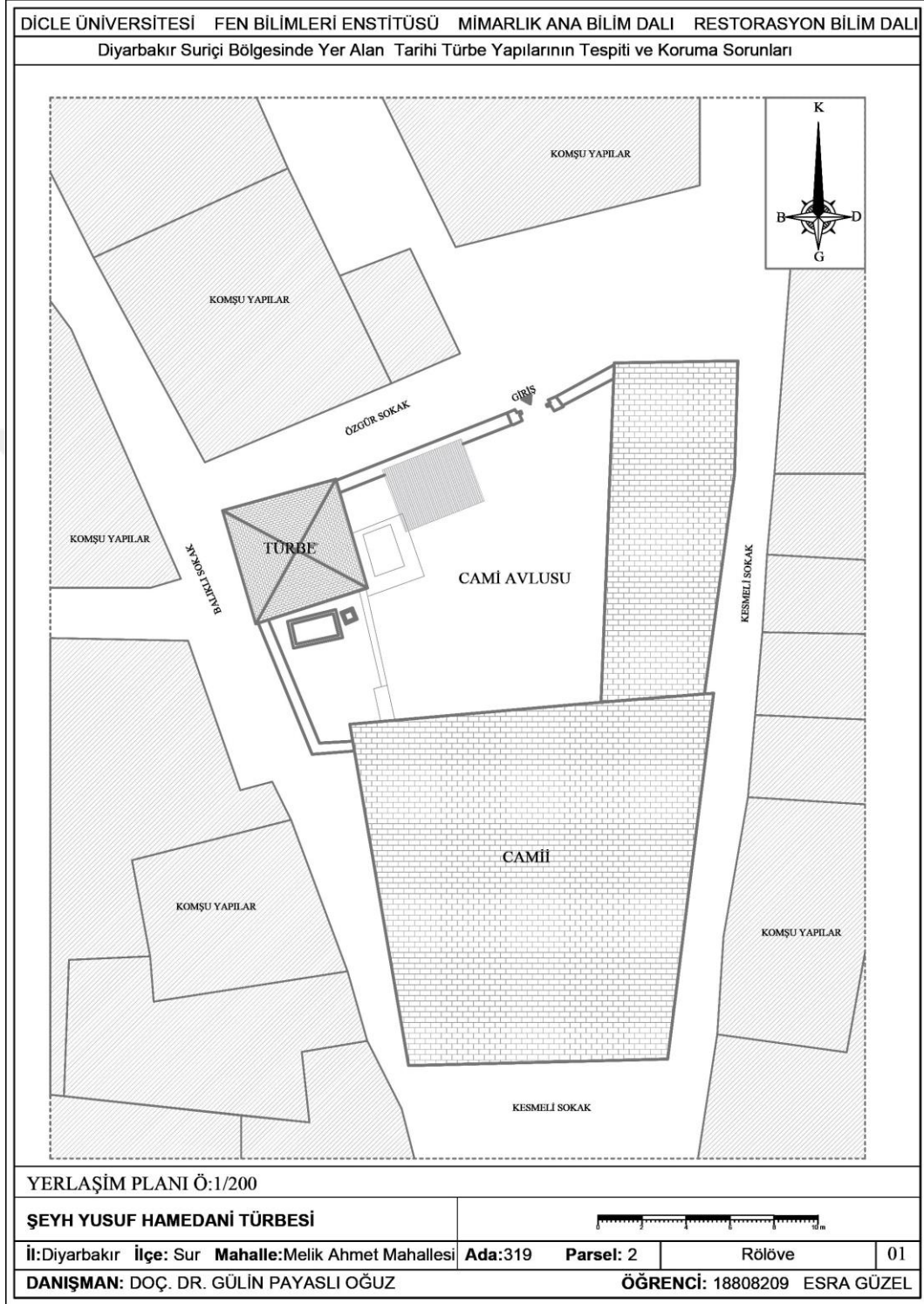

İç Kubbe Görünüşü

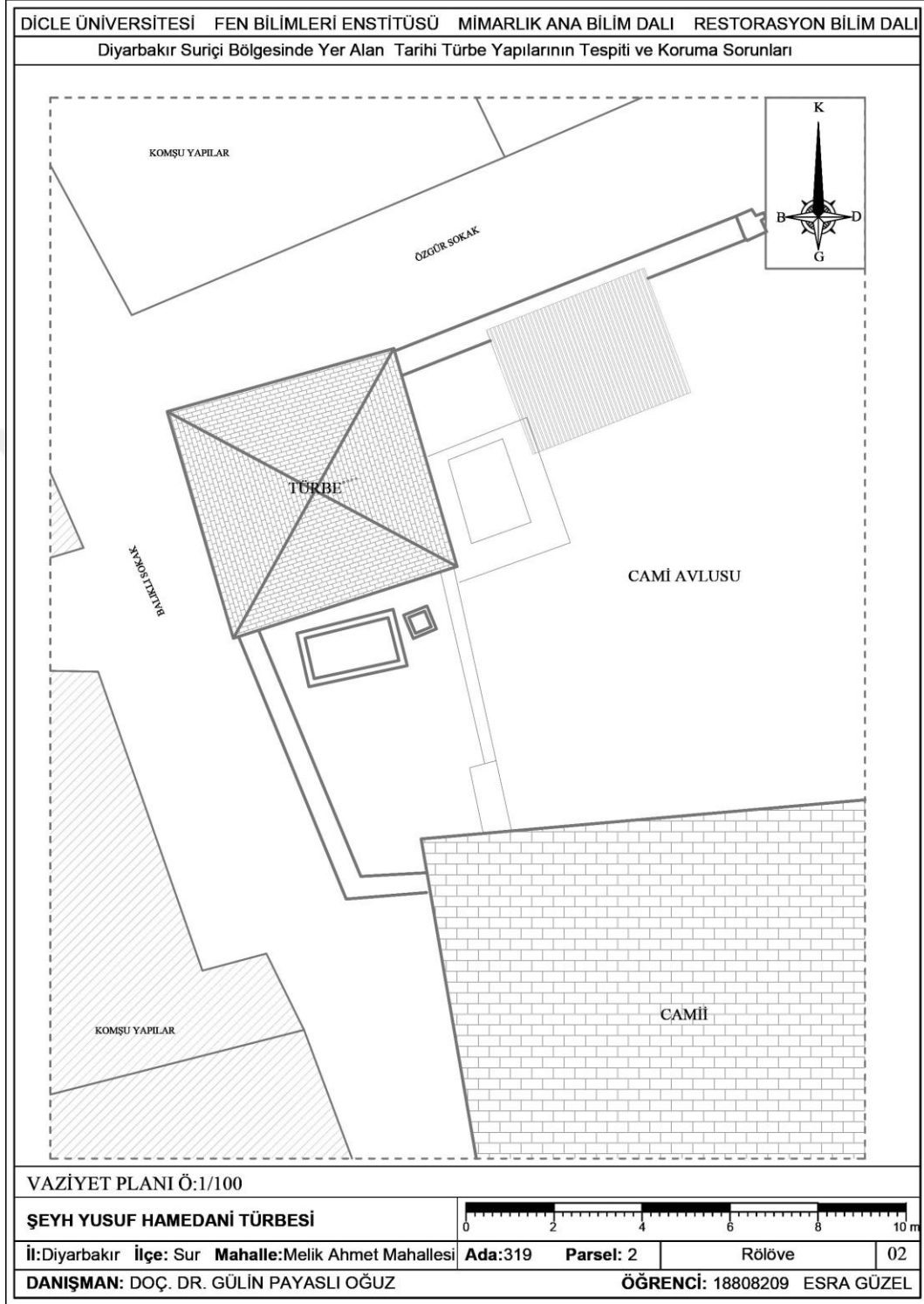

Dış Piramidal Çatı Görünüşü

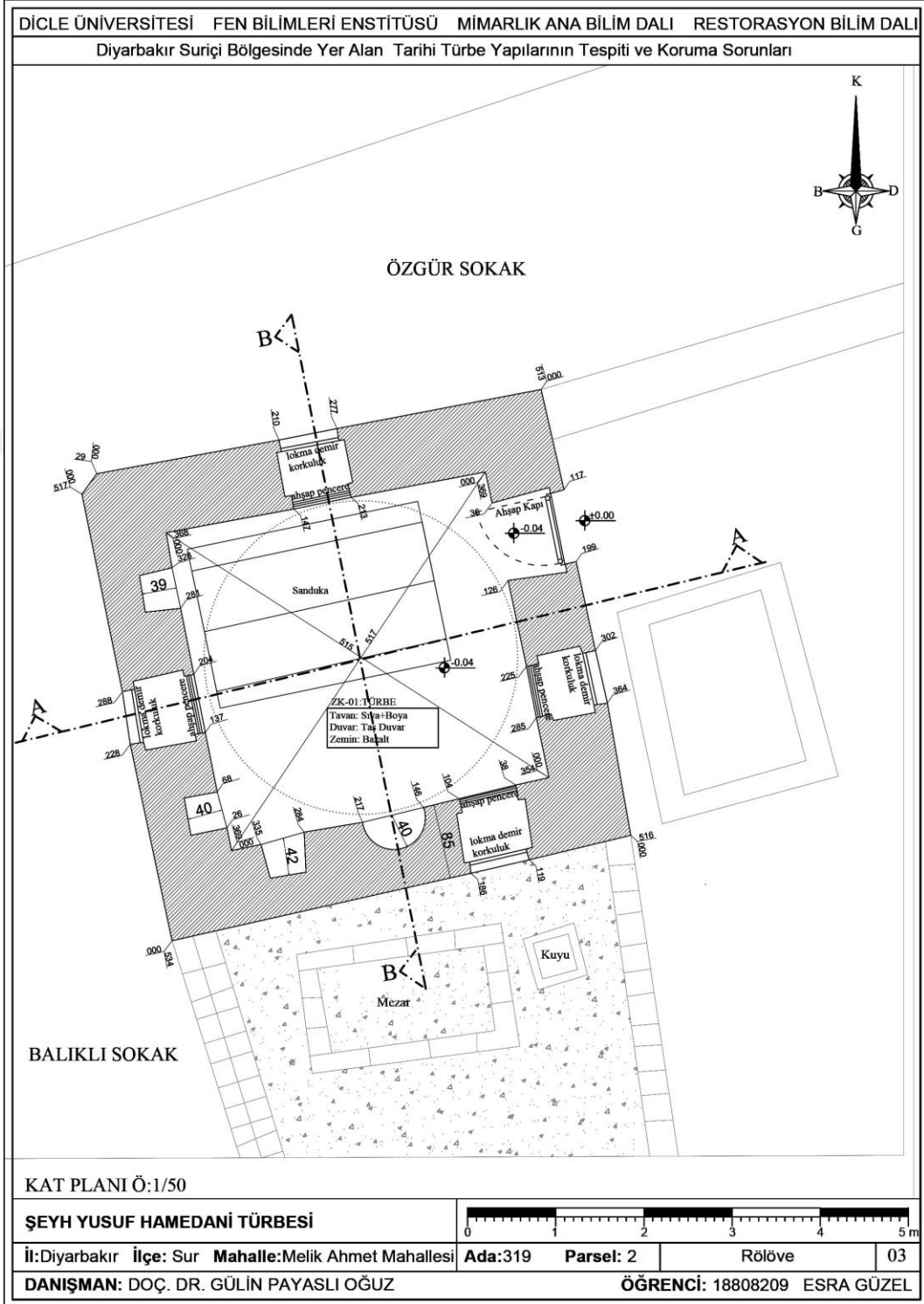
Ek 20: Şeyh Yusuf Türbesi Yerleşim Planı

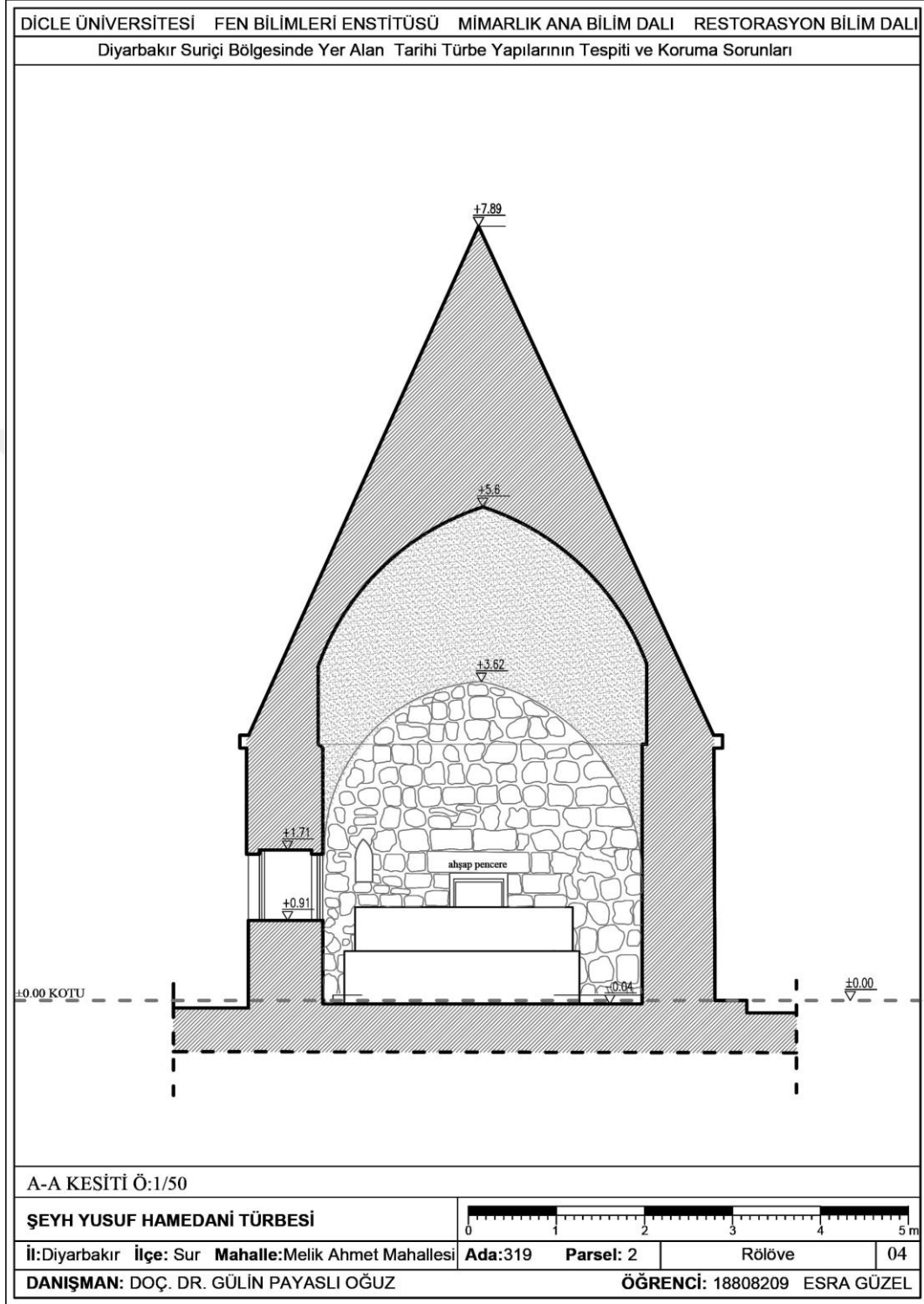
Ek 21: Şeyh Yusuf Türbesi Vaziyet Planı

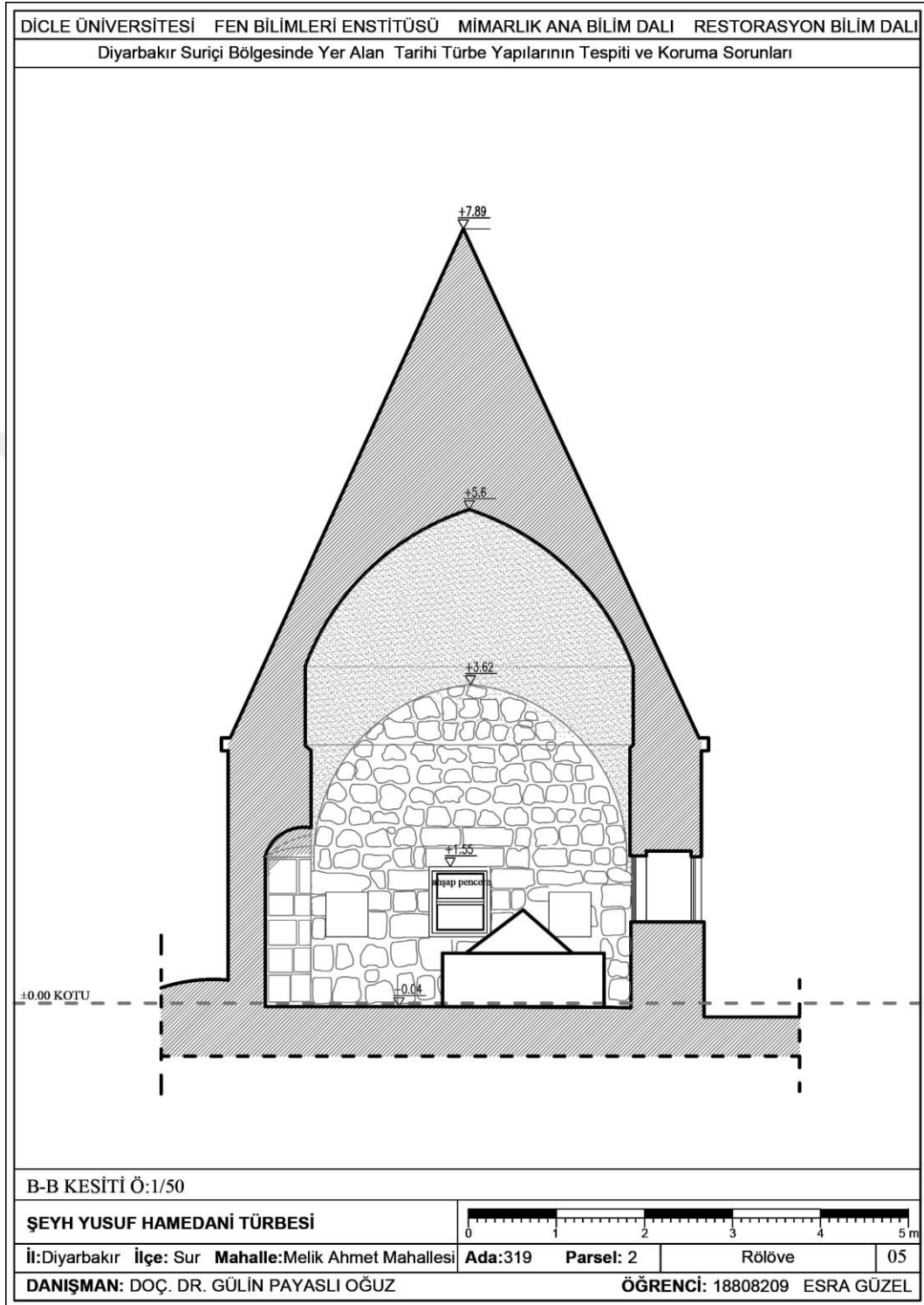
Ek 22: Şeyh Yusuf Türbesi Kat Planı

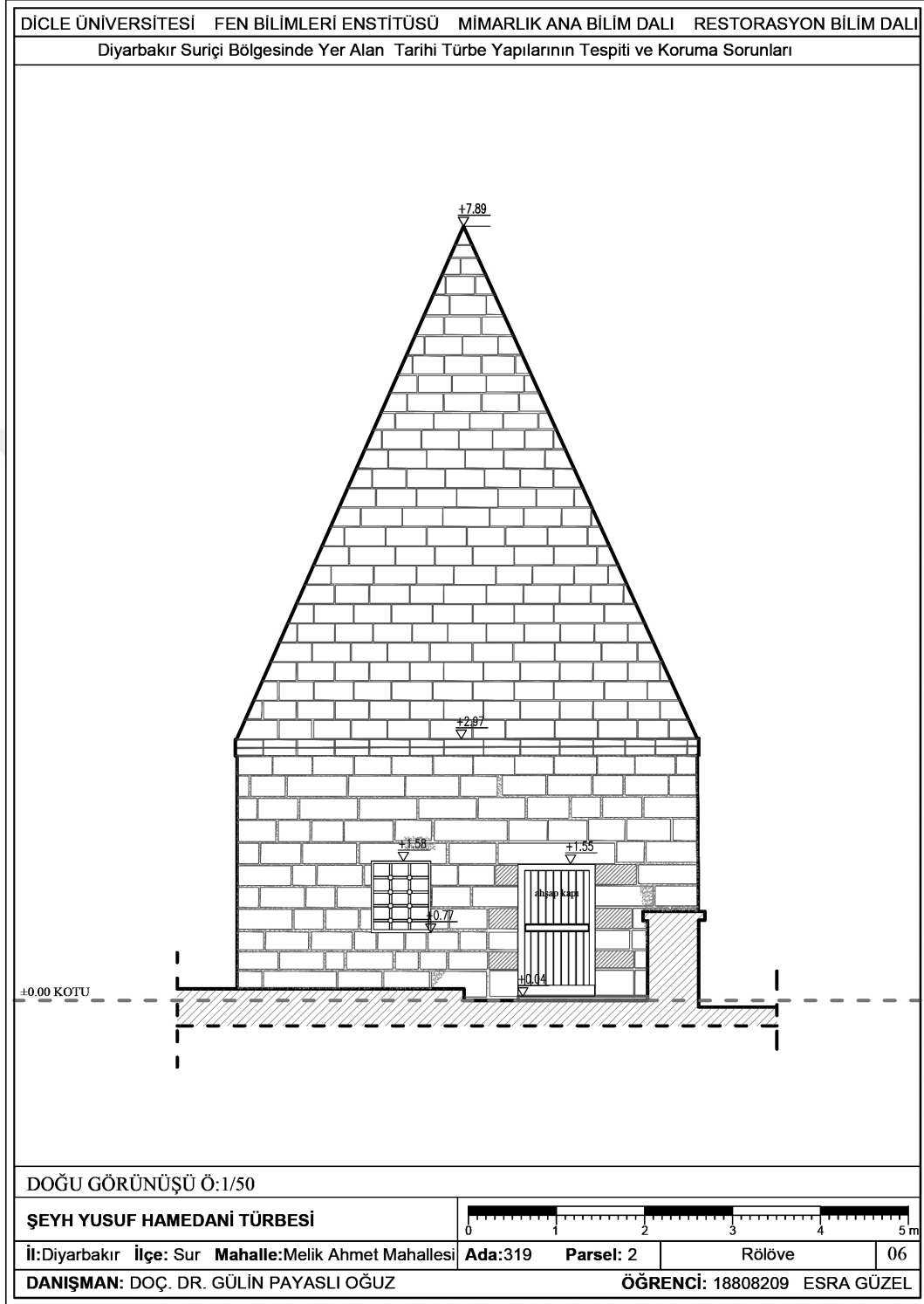
Ek 23: Şeyh Yusuf Türbesi A-A Kesiti

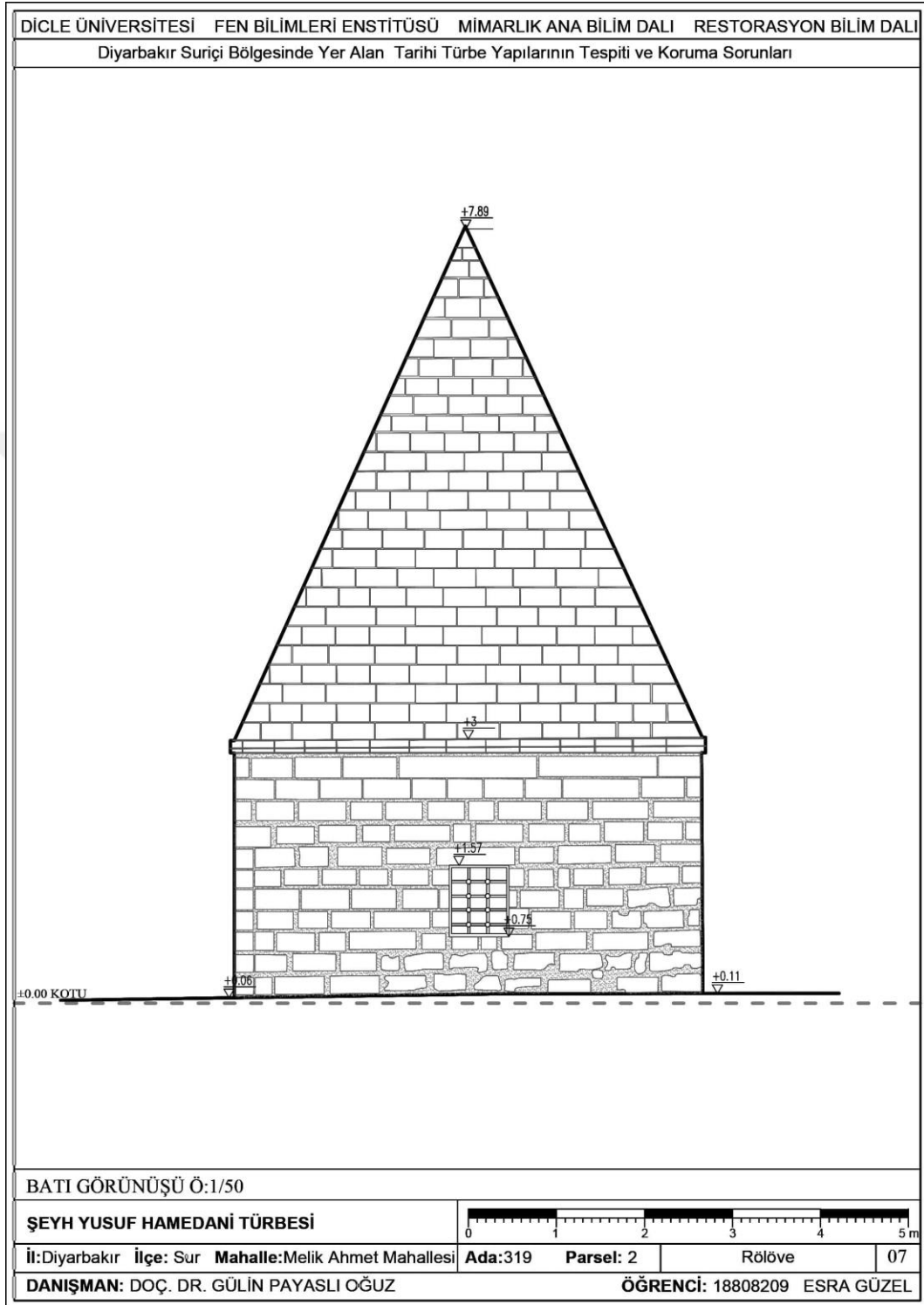
Ek 24: Şeyh Yusuf Türbesi B-B Kesiti

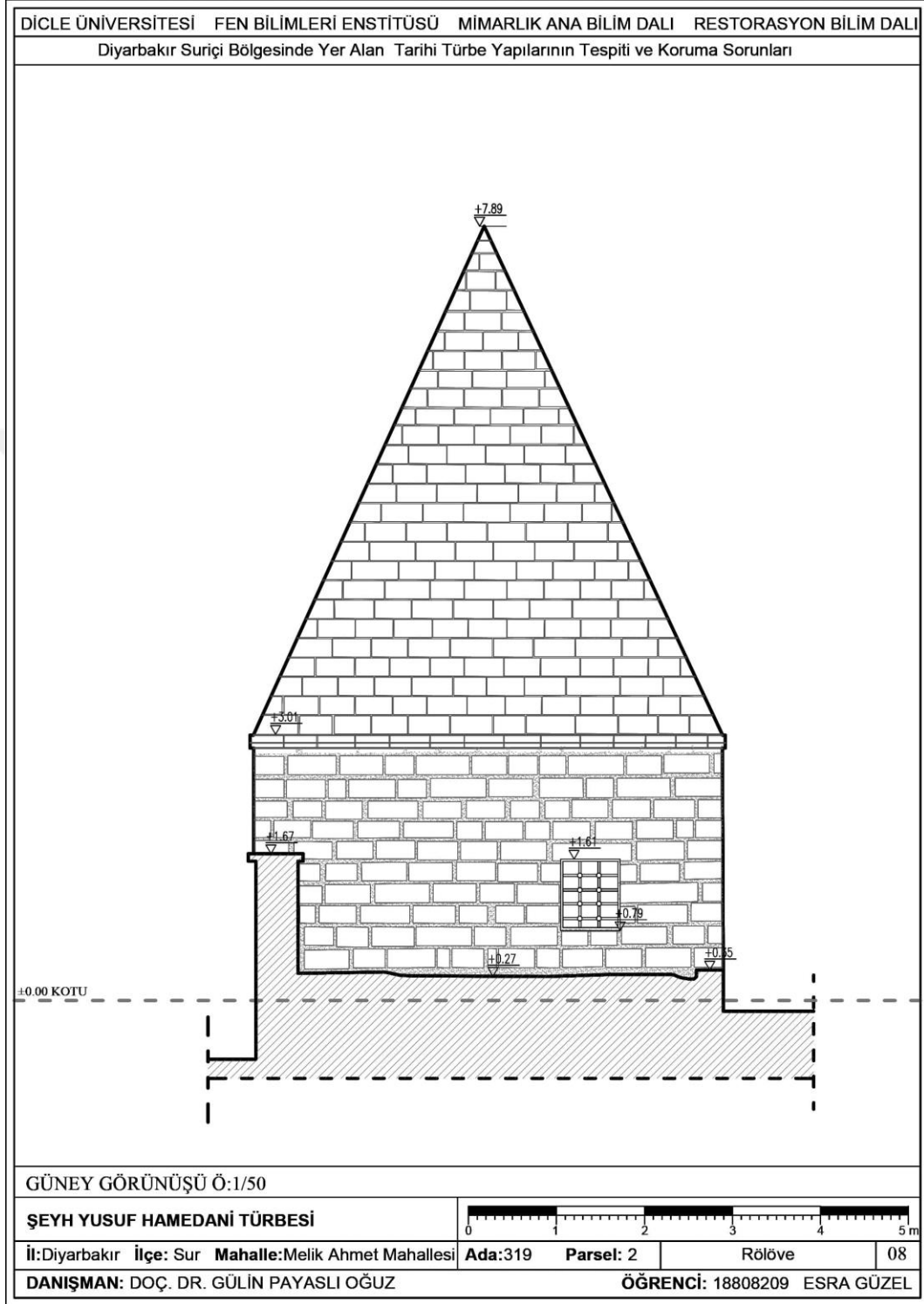
Ek 25: Şeyh Yusuf Türbesi Doğu Görünüşü

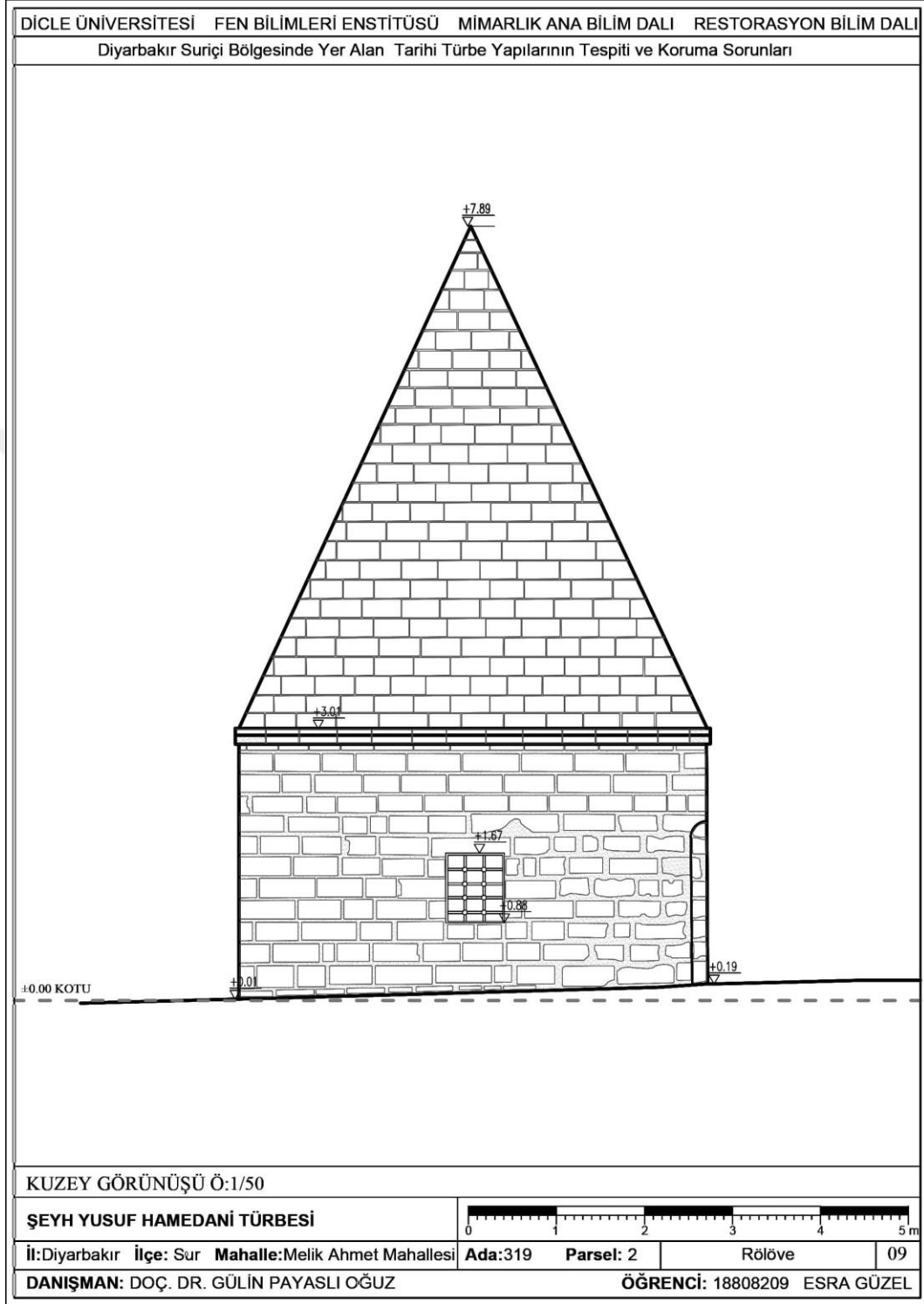
Ek 26: Şeyh Yusuf Türbesi Batı Görünüşü

Ek 27: Şeyh Yusuf Türbesi Güney Görünüşü

Ek 28: Şeyh Yusuf Türbesi Kuzey Görünüşü

Ek 29: Lala Bey Türbesi 1991 yılı Tescil Kararı

E.E.D
21.01-149

KÜLTÜR ve TABİAT VARLIKLARINI KORUMA KURULU

K A R A R

Toplantı Tarih ve No. : 12.6.1991-101
Karar Tarihi ve No. : 12.6.1991-773

Toplantı Yeri :
DİYARBAKIR

Diyarbakır ili, Merkez, Lalabey Mahallesi, Lalabey Sokak, 14 pafta, 295 ada, 1, 3, 14, 15, 16, 17 parsellerde yer alan Lala (Kasım) Bey Türbesi-ne ilişkin; Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun 19.1.1980 gün ve A-2082 sayılı kararı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğünün 8.3.1991-1016 sayılı yazısı ile eki dosya (tescil fişi, rapor, fotoğraf, liste), ve 15.5.1991 gün ve 1991 sayılı yazısı okundu, incelendi ve yapılan görüşmeler sonunda;

Diyarbakır ili, Merkez, Lalabey Mahallesi, Lalabey Sokak, 14 pafta, 1, 3, 14, 15, 16, 17 parsellerde bulunan ve Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun 19.1.1980 gün ve A-2082 sayılı kararı ile tescillenen Lalabey Caminin aynı parsellerinde yer alan Lala (Kasım) Bey Türbesi 2863 ve 3386 sayılı yasalar uyarınca korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı özelliği gösterdiğinden tescilinin uygun olduğuna karar verildi.

ASLI GİBİDİR
Ayfer ERDOĞAN

B A Ş K A N Prof.Dr.Erol TUĞAL (İMZA)	BAŞKAN YARDIMCISI Doç.Dr.Zülküf GÜNELİ (İMZA)	
Ü y e Doç.Dr.Günkut AKIN (Bulunmadı)	Ü y e Necdet İNAL (İMZA)	Ü y e Ayfer ERDOĞAN (İMZA)
Ü y e Arif ÇELİK (Vakıflar Bölge Mü. Ürtü) (İmza)	Ü y e Nevin SOYUKAYA (Diyarbakır Belediye Tems.) (Bulunmadı)	

KARAR 210001164-KR001

Ek 30: Lala Bey Türbesi Bodrum Kat İç Mekân Fotoğrafları

Mumyalık Katı Sanduka Görünüşü

Mumyalık Katı Kapı Görünüşü

Ek 31: Lala Bey Türbesi Bodrum Kat İç Mekân Fotoğrafları

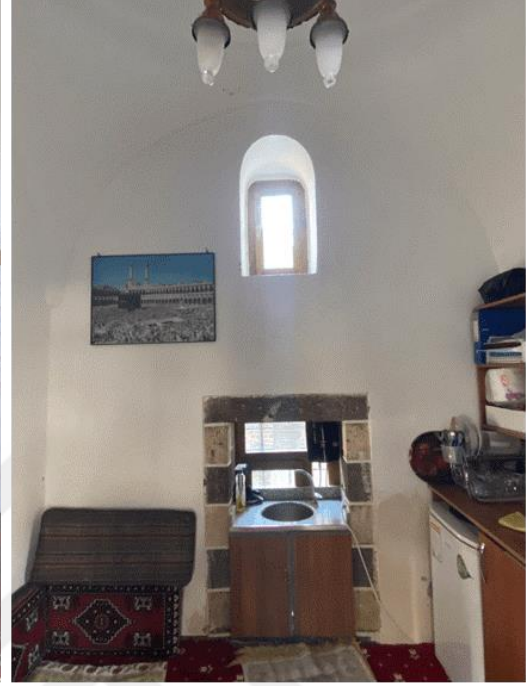

Munyalık Katı İç Görünüş

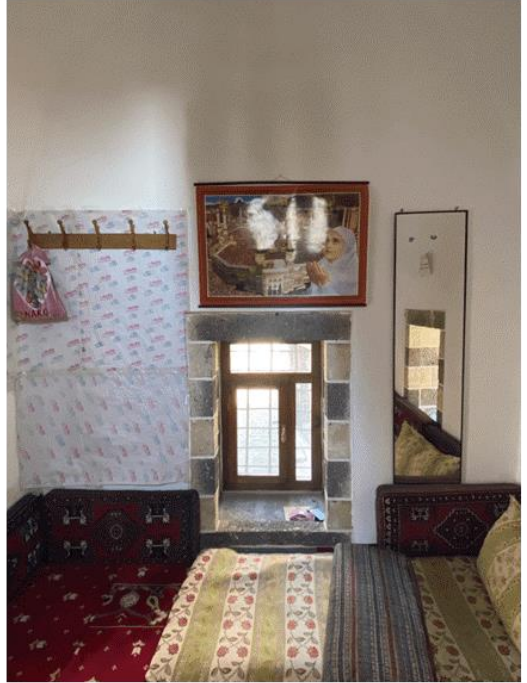

Munyalık Katı İç Görünüş

Ek 32: Lala Bey Türbesi Zemin Kat İç Mekan Fotoğrafları

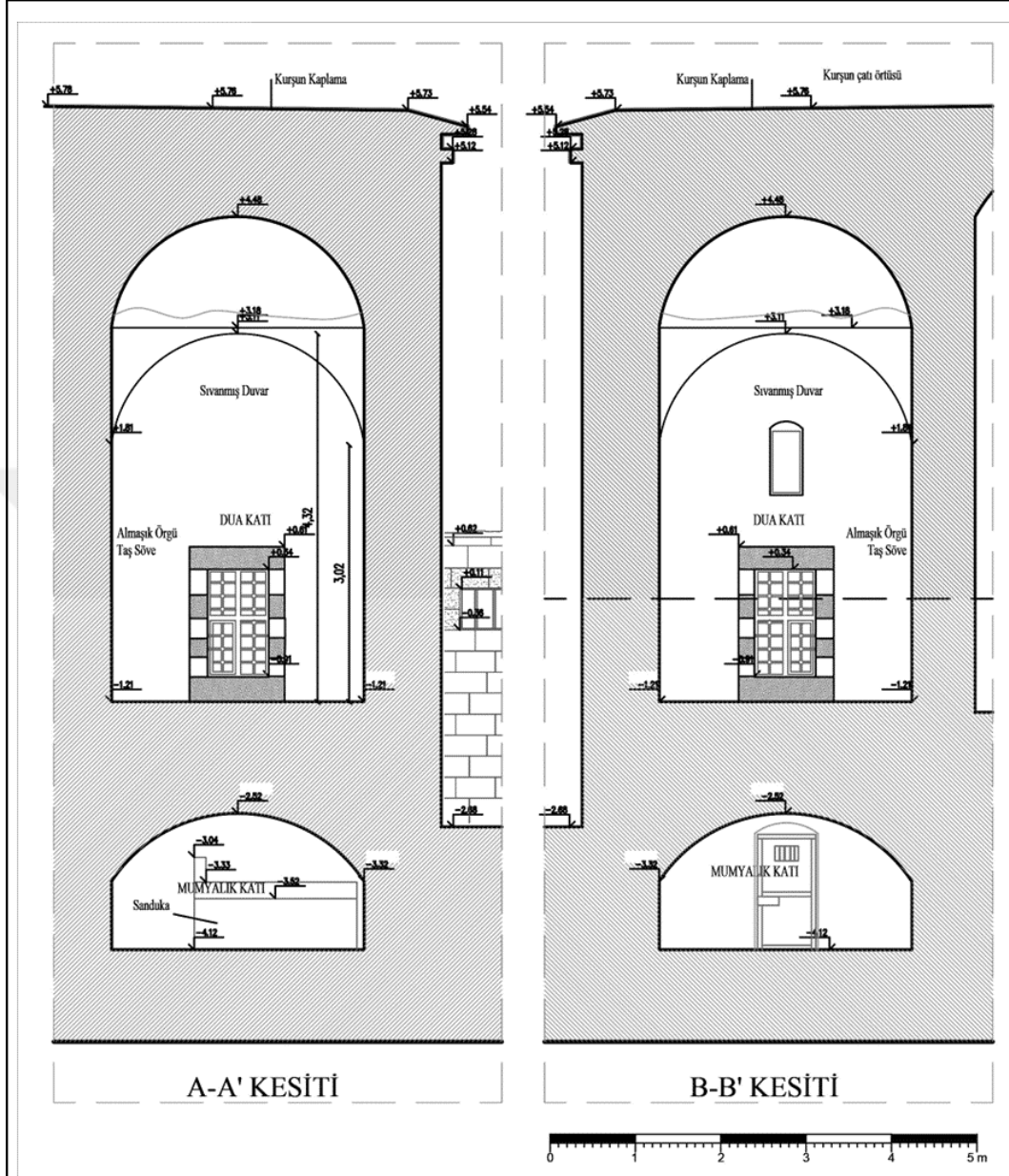

Türbe Batı ve Güney İç Görünüş

Türbe Doğu ve Kuzey İç Görünüş

Ek 33: Lala Bey Türbesi İç Kesitler

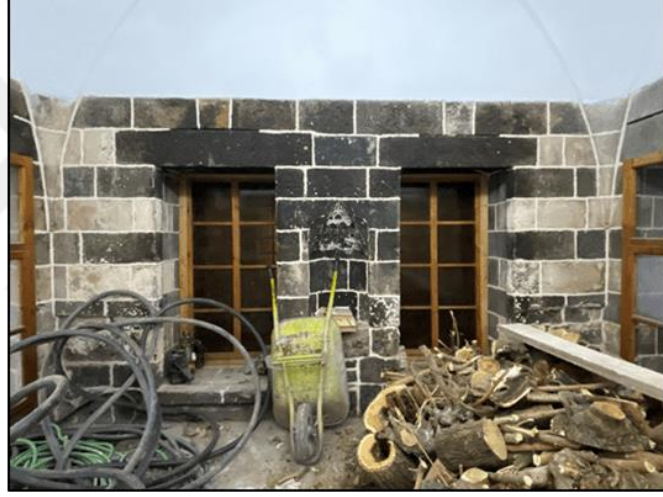

Türbe İç Kesitler

Ek 34: İskender Paşa Türbesi Mescit Birimi İç Mekan Fotoğrafları

Kare Mekanın Kuzey İç Cephe Penceresi

Kare planlı birimin Güney İç cephe Penceresi

Kare planlı birimin İç Penceresi ve Mihrap Nişi

Ek 35: İskender Paşa Türbesi İç Mekan Fotoğrafları

Türbe Mekânı Doğu-Batı İç Cephe

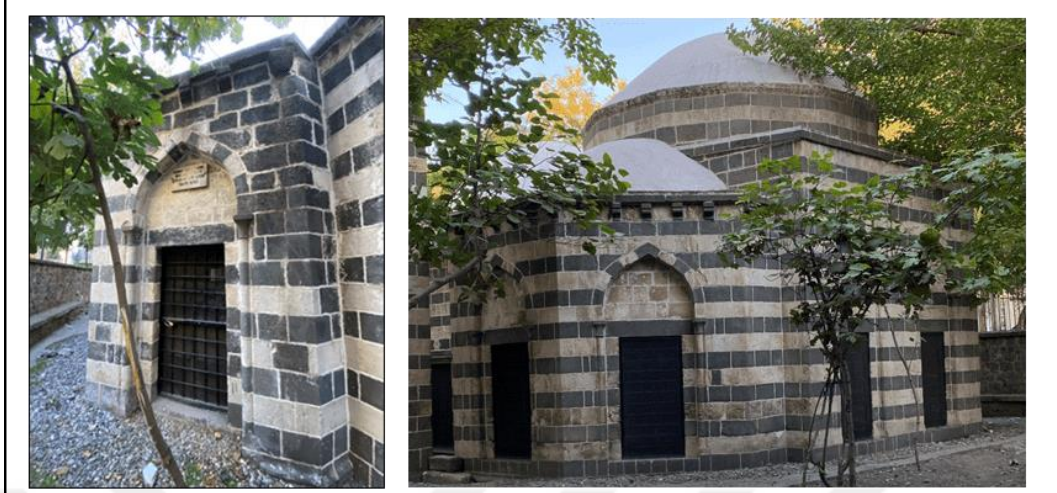

Güney İç Cephe ve Mihrap Nişi

Sekizgen Planlı Türbenin Kuzey Duvarı, Pencere Sütünceleri

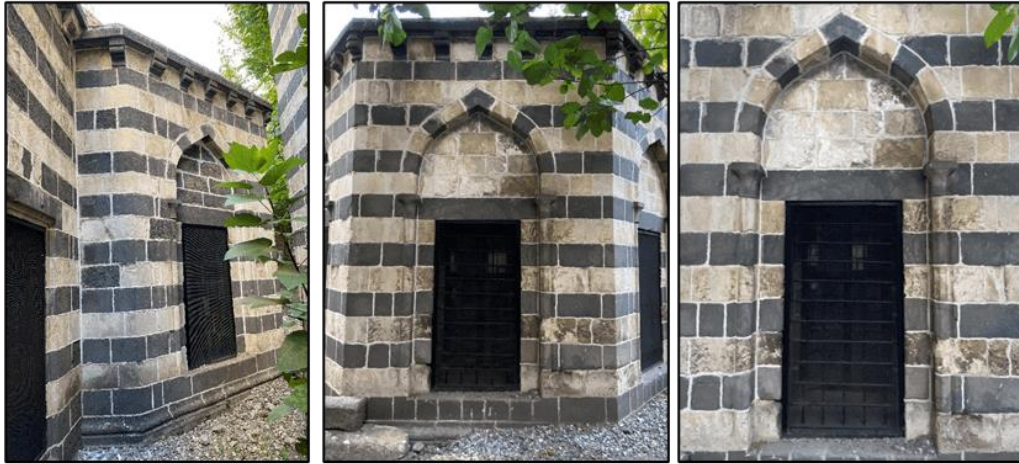
Ek 36: İskender Paşa Türbesi Cephe Fotoğrafları

Sekizgen Planlı Türbenin Kuzeydoğu Giriş Kapısı ve Güney Cephe Duvarı

Türbenin Güney ve Güneydoğu Cephe Duvarları

Türbenin Kuzeybatı, Batı ve Güneybatı Cephe Duvarları

Ek 37: İskender Paşa Türbesi Mescit Birimi Cephe Fotoğrafları

Kare Mekânlı Birimin Avludan Görüntüğü ve Basık Kemerli Kapı Açıklığı

Kare Planlı Mekânın Doğu Cephesi

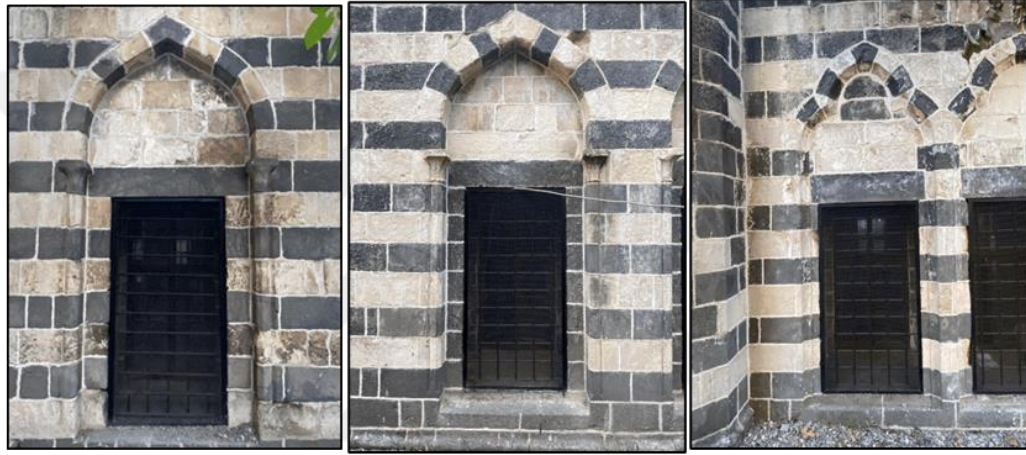

Kare Planlı Mekânın Batı Cephesi

Ek 38: İskender Paşa Türbesi Süsleme Detayları

Pencere Üstü Süsleme Detayları

Türbe ve Mescit Birimi Kuzey Pencere Detayları

Bingi ve Mukarnas Silme Detayları

Sütunce Süsleme Detayları

Ek 39: Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi Tescil Belgesi

AVRUPA KONSEYİ TURKIYE		ANIT		ENVANTER NO	
İLİ: Diyarbakir		ILCESİ: Sur		HARITA NO	
SOKAK VE İÇ KURŞUNLU SOK. KAPI NO:		MAHALLE KOY Fatihpaşa VEYA MEVKİİ: Mahallesi		KORUMA DERECESESİ	
KADASTRO PAFTA: PARSEL: 9 ADA: 204		ANITSAL:		CEVRESEL:	
ADİ: Özdemiroğlu Türbesi		YAPTIRAN:		CEVREYE AYKIRI:	
YAPIM TARİHİ: 993		YAPAN:		MİMARİ ÇAĞI (USLUP):	
YAPIM TARİHİ: 993		KITABE: var		VAKFIYE:	
GENEL TANIM: Türbe Fatih Paşa caminin avlusunun doğusunda yer almaktadır. Türbe siyah-beyaz taşlardan inşa edilmiş olup sekizgen planlıdır.					
GOZLEMLER: Yoğun nem gözlenmektedir. Sıvaları dökülmüştür.					
KORUMA DURUMU	☐ A ☒ B ☐ C	İYİ ORTA FENA	TASİYİCİ YAPI	☒ A ☐ B ☐ C	DIS YAPI
				☒ A ☐ B ☐ C	UST YAPI
				☐ A ☒ B ☐ C	IC YAPI
				☐ A ☒ B ☐ C	SUSLEME ELEMENLARI
				☐ A ☒ B ☐ C	RUTUBET
				☐ A ☒ B ☐ C	YOK IZI VAR ONEMLI
VAZİYET PLANI:			FOTOĞRAF:		
					
BUGUNKU SAHİBİ: Vakıflar Genel Müdürlüğü			BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUS:		
YAPILAN ONARIMLAR: İç kısmı boyanmıştır.					
AYRINTILI TANIM:					
Kubbe ile örtülü olan türbenin dışı açılan altı penceresi bulunmaktadır. Pencereleer sivri kemer içerisine alınmış, bu kemerler sütüncuklara oturmaktadır. Pencere kanatları orijinal olup künde kari tekniğiyle yapılmıştır. Türbeye basık kemerli bir kapıdan eyvana geçiş sağlanmaktadır. Eyvanın güneyinde sütüncuklar üzerine oturan sivri kemer içerisine alınmış basık kemerli ahşap kanatlı kapıdan içeri girilmektedir. Kapının üzerinde kitabesi yer alıp 933 tarihi yer almaktadır. Türbe içerisinde sandukası bulunmaktadır.			TEKNIK BİLGİLER:		
			SU		
			ELEKTRİK		
			ISITMA		
			KANALİZASYON		
			ORJİNAL KULLANIMI: Türbe		
			BUGUNKU KULLANIMI: Türbe		
			ONERİLEN KULLANIMI: Türbe		
			HAZIRLAYANLAR: Esmâ BEDİRHAN OĞLU: Arkeolog Fatma TIMUR: Sanat Tarihiçi Orhan BALSÂK: Mimâr Zâfer Han: Sanat Tarihiçi Birgül SAYAŞ: Sanat Tarihiçi Fatma KAYA: Arkeolog Kadri AVCI: Sanat Tarihiçi		
			TARİH: 29/06/2009		
YAYIN DİZİNİ:			KONTROL EDEN: Nevin SOYUKAY		
			TARİH: 14/10/2009		
			KURUL ONAYI NO:		
			TARİH:		
			TARİH:		
			REVİZYON:		
			TARİH:		
			KURUL KARARLARI:		

Ek 40: Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi İç Mekan Fotoğrafları

Kare planlı birim kapı iç ve dış görünüşü

Kare planlı birim pencere ve kapı boşluğu

Türbe iç mekan duvarı, Sekizgen birimin iç görünüşü ve pencere kepenkleri

Ek 41: Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi Cephe Fotoğrafları

Türbe ve Avlu Duvarında Bulunan Kemer Taşı

Kare Planlı Birim Kuzey Cephe Ve Yan Cepheler

Ek 42: Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi Sütunce Motifleri

Kuzeybatı Pencere Sütünceleri

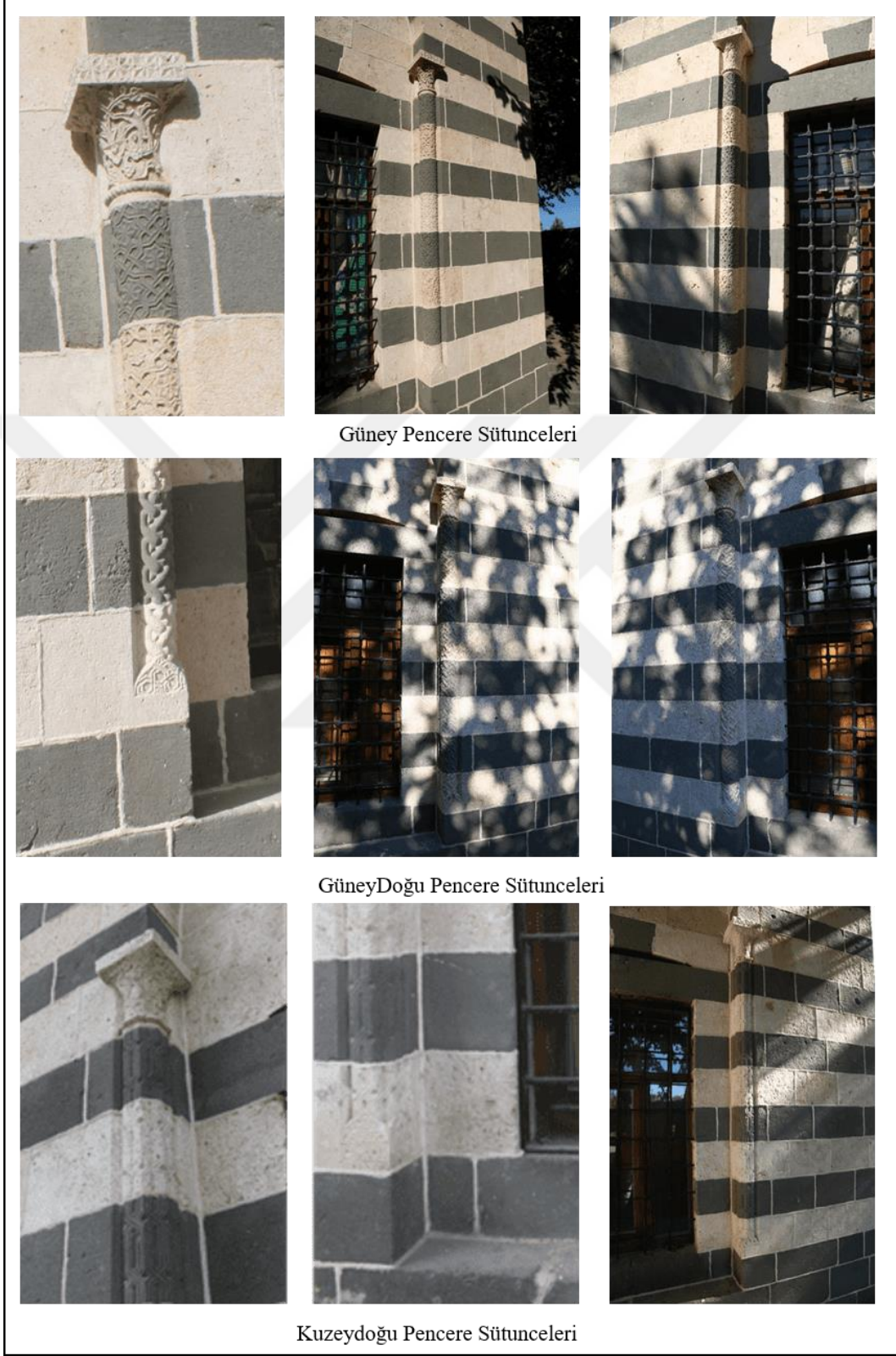

Batı Pencere Sütünceleri

Güneybatı Pencere Sütünceleri

Ek 43: Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi Sütunce Motifleri

Ek 44: Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi Sütunce, Sanduka ve Ahşap Kepek Motifleri

İç mekân sütunce bezemeleri

Özdemiroğlu Osman Paşa Sandukası ve Başlığı

Pencere Kanatları ve Yapı Giriş Kapısı

Ek 45: Zincirkıran Türbesi Tescil Kararı

T. C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
DİYARBAKIR KÜLTÜR ve TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA KURULU

EED
21.01/20

K A R A R

Toplantı Tarih ve No. : 12.6.1991-101
Karar Tarihi ve No. : 12.6.1991-790

Toplantı Yeri :
DİYARBAKIR

Diyarbakır ili, Merkez, Özdemir Mahallesi, Direkhane Sokak, 43 pafta, 178 ada, 7 parsel üzerinde yer alan Zincirkıran Türbesine ilişkin; Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun 19.1.1980 gün ve A-2082 sayılı kararı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğünün 8.3.1991-1016 sayılı yazısı ile eki dosya (tescil fişi, rapor, fotoğraf, liste), ve 15.5.1991 gün ve 1991 sayılı yazısı okundu, incelendi ve yapılan görüşmeler sonunda;

Diyarbakır ili, Merkez, Özdemir Mahallesi, Direkhane Sokak, 43 pafta, 178 ada, 7 parsel üzerinde yer alan, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun 19.1.1980 gün ve A-2082 sayılı kararı ile tescil edilen Zincirkıran Türbesinin tescilinin devamına karar verildi.

B A Ş K A N
Prof.Dr.Erol TUĞAL
(İMZA)

BAŞKAN YARDIMCISI
Doç.Dr.Zülcüf GÜNELİ
(İMZA)

Ü y e
Doç.Dr.Günkut AKIN
(Bulunmadı)

Ü y e
Necdet İNAL
(İMZA)

Ü y e
Ayfer ERDOĞAN
(İMZA)

Ü y e
Arif ÇELİK
(Vakıflar Bölge Müdürü)
(İMZA)

Ü y e
Nevin SOYUKAYA
(Diyarbakır Belediye Tems.)
(Bulunmadı)

Ek 46: Zincirkıran Türbesi 2009 Yılı Tescil Fişi

AVRUPA KONSEYİ TÜRKİYE		ANIT		ENVANTER NO	
İLİ: Diyarbakır		ILCESİ: Sur		HARİTA NO	
SOKAK VE KAPI NO:		MAHALLE KOY Fatih Paşa VEYA MEVKİİ:		KORUMA DERECESESİ	
KADASTRO PAFTA:		PARSEL: 7 ADA: 178		ANITSAL:	
ADI: Zincir Kıran Türbesi		YAPTIRAN:		CEVRESEL:	
YAPIM TARİHİ: xvii yy		YAPAN:		CEVREYE AYKIRI:	
KITABE:		MİMARİ ÇAĞI (USLUP):			
VAKFIYE:					
GENEL TANIM: Yapı siyah beyaz taşlardan yapılmış olup Nasuh paşa caminin avlusunu güneybatı yönünde yer almaktadır.					
GOZLEMLER:					
KORUMA DURUMU	☐ A ☒ B ☐ C	İYİ ORTA FENA	TASİYİCİ YAPI	☒ A ☐ B ☐ C	DIS YAPI
				☒ A ☐ B ☐ C	UST YAPI
				☒ A ☐ B ☐ C	IC YAPI
				☒ A ☐ B ☐ C	SUSLEME ELEMANLARI
				☒ A ☐ B ☐ C	RUTUBET
				☒ A ☐ B ☐ C	YOK İZİ VAR ONEMLI
VAZİYET PLANI:			FOTOGRAF:		
					
BUGUNKU SAHİBİ: Vakıflar Genel Müdürlüğü			BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUS:		
YAPILAN ONARIMLAR:					
AYRINTILI TANIM:					
Yapı piramit çatılı sekizgen planlı olup bahçeye açılan lokma bezekli pencereleri bulunmaktadır. Yapının içinde iki sandukası bulunmaktadır.			TEKNİK BİLGİLER:		
			SU		
			ELEKTRİK		
			ISITMA		
			KANALİZASYON		
			ORJİNAL KULLANIMI: Türbe		
			BUGUNKU KULLANIMI: Türbe		
			ONERİLEN KULLANIMI: Türbe		
			HAZIRLAYANLAR: Esma BEDİRHANOĞLU-Arkeolog Fatma TIMUR- Sanat Tarihiçi Orhan BALSAK- Mimar Zafer Han- Sanat Tarihiçi Birgül Savaş Sanat Tarihiçi Fatma KAYA- Arkeolog Kadri Avcı- Sanat Tarihiçi		
			TARİH: 25/06/2009		
YAYIN DİZİNİ:			KONTROL EDEN: Nevin SOYUKAYA/ N		
			TARİH: 08/09/2010		
			KURUL ONAYI NO:		
			TARİH:		
			TARİH:		
			REVİZYON:		
			TARİH:		
			KURUL KARARLARI:		

Ek 47: Zincirkıran Türbesi Cephe Fotoğrafları

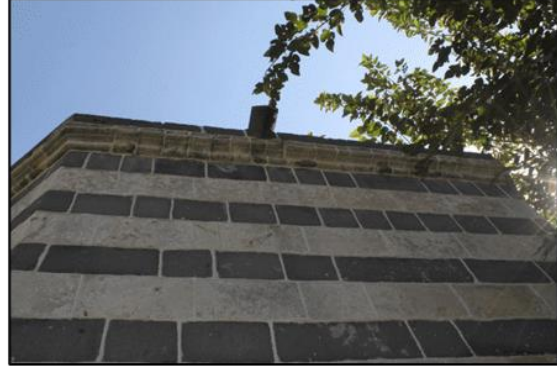

Kuzey ve Güney Cephe GörüntüŖü

Kuzeydoğu ve Doğu GörüntüŖleri

Ek 48: Zincirkıran Türbesi Süsleme Fotoğrafları

Zincirkıran Türbesi Cephe ve Silme Detayları

Kuzey Cephe Sütunce Motifleri

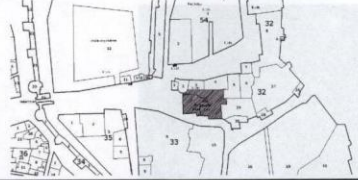

Kuzey Cephe Giriş Detayı- Mukarnas Motifi

Ek 49: Sarı Saltuk Türbesi Tescil Fişi

AVRUPA KONSEYİ TÜRKİYE		ANIT		ENVANTER NO		HARITA NO									
İLİ: Diyarbakır	İLCESİ: Sur	MAHALLE KOY Melik Ahmet VEYA MEVKİİ: Mahallesi		KORUMA DERECESİ	ANITSAL:										
SOKAK VE KAPI NO:	Turistik cad. Melik Ahmet cad	KADASTRO PAFTA:		CEVRESEL:											
ADI: Sarı Saltuk Türbesi ve Tekkesi	YAPTIRAN:	YAPAN:	PARSEL: 1 ADA: 953	MIMARI ÇAĞI (USLUP):	CEVREYE AYKIRI:										
YAPIM TARİHİ:		KITABE:	VAKFIYE:												
GENEL TANIM: Sekizgen planlı gövde kısmı, yüksek bir kasnağı, kiremitle örtülü piramidal bir kubbesi olan türbe ile kareye yakın planıyla tekke kısmından ve güney kısmında yer alan haziresinden oluşmaktadır. Kesme bazalt taşlardan yapılmıştır.															
GOZLEMLER: Mimari özelliği ve süslemesiyle Diyarbakır türbeleri arasında önemli bir yeri olan türbenin yazıtlarına karşın kesin yapım tarihi belli değildir.															
KORUMA DURUMU	☐ A ☐ B ☐ C	İYİ ORTA FENA	TASİYİCİ YAPI	☐ A ☐ B ☐ C	DIS YAPI	☐ A ☐ B ☐ C	UST YAPI	☐ A ☐ B ☐ C	IC YAPI	☐ A ☐ B ☐ C	SUSLEME ELEMENLARI	☐ A ☐ B ☐ C	RUTUBET	☐ A ☐ B ☐ C	YOK IZI VAR ONEMLI
VAZİYET PLANI:						FOTOGRAF:									
															
BUGUNKU SAHİBİ:				BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUS:											
YAPILAN ONARIMLAR: Türbenin iç kısmı yarıya kadar fayans döşenmiştir.															
AYRINTILI TANIM:															
.Sekizgen bir gövde kısmı, yüksek bir kasnağı, kiremitle örtülü piramidal bir küllahı vardır. Saçak kısımlarının altı mukarnaslı, mukarnasların alt kısmını dolanan arapça kitabe kuşağı yer alır. Siyah beyaz taş sıralı kapı ve pencere kemerleri ile kare çerçeve içinde siyah beyaz taşlardan elde edilmiş yazılar dikkati çeker. İçerde ise bir sanduka bulunmakta. Güneyde ayrıca bir mihrap nişi vardır. Türbenin yakınında bir beşik tonozdan ibaret mescit bulunmaktadır. Mescidin güney duvarında iki tarafında kare formlu pencerelerin yer aldığı mihrap, kuzey giriş kısmında ise ortada kapı ve iki yanında iki pencere bulunmaktadır.				TEKNİK BİLGİLER:	SU	ELEKTRİK	ISITMA	KANALİZASYON							
				ORJİNAL KULLANIMI: Türbe											
				BUGUNKU KULLANIMI: Türbe - Mescit											
				ONERİLEN KULLANIMI: Türbe											
				HAZIRLAYANLAR:		TARİH:									
				Esmâ BEDİRHANOĞLU, Arkeolog Fatma TIMUR, Sanat Tarihiçi		22/05/2009									
				Orhan BALSAK, Mimari Zafet Hariri, Sanat Tarihiçi Birgül Sevaç,											
				Sanat Tarihiçi, Fatma KAYA, Arkeolog Kadri Avcı, Sanat Tarihiçi											
YAYIN DİZİNİ:				KONTROL EDEN:		TARİH:									
				Nevin SOYUKAYA		14/10/2009									
EKLER: ☐ RAPOR ☒ FOTOĞRAF ☐ ROLOVE PROJESİ ☐ RESTORASYON PROJE ☒ HARİTA ☐ KROKİ ☐ KİTABE ☐ VAKFIYE				KURUL ONAYI NO:		TARİH:									
						TARİH:									
						TARİH:									
				REVİZYON:		TARİH:									
KURUL KARARLARI:															

Ek 50: Sahabeler Türbesi 2009 Tescil Kararı

AVRUPA KONSEYİ		ANIT		ENVANTER NO	
TURKIYE				HARITA NO	
İLİ: Diyarbakir	İLÇESİ: Sur	MAHALLE KOY VEYA MEVKİİ:	KORUMA DERECESESİ	ANITSAL:	
SOKAK VE İÇ KALE KAPI NO:		KADASTRO PAFTA: 41		CEVRESEL:	
		PARSEL: 31 ADA: 32		CEVREYE AYKIRI:	
Kale(Hazreti ADI: Süleyman, Nasiriyecamii)	YAPTIRAN: Ebul-kasım Ali	YAPAN:	MİMARİ ÇAĞI (USLUP):		
	YAPIM TARİHİ: 555 H.(1160)	KITABE:	VAKFIYE:		
GENEL TANIM: Yapı tamamen kesme taştan inşa edilmiş, eğimli bir arazi üzerinde olduğundan kademeli bir mimari göstermektedir.Cami kuzey-güney doğrultuda uzanmaktadır.Yapıya batıdan basık kemerli bir kapıyla girilmektedir.Kapı üzerinde dört satırlık kitabesi vardır.Kapıdan üç basamaklı merdivenle inilerek avluya geçilmektedir.Avlunun kuzeyinde 4 kemerli revak içerisine alınmış abdest alma yeri bulunmaktadır.					
GOZLEMLER: Mekan içleri sıvanıp boyanmıştır.					
KORUMA DURUMU	☐ A ☒ B ☐ C	İYİ ORTA FENA	TASİYİCİ YAPI	☐ A ☒ B ☐ C	DIS YAPI
				☐ A ☒ B ☐ C	UST YAPI
				☐ A ☒ B ☐ C	IC YAPI
				☐ A ☒ B ☐ C	SUSLEME ELEMANLARI
				☐ A ☒ B ☐ C	RUTUBET
				☐ A ☒ B ☐ C	YOK IZI VAR ONEMLI
VAZİYET PLANI:			FOTOGRAF:		
					
BUGUNKU SAHİBİ: Maliye Hazinesi			BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUS: Vakıflar Genel Müdürlüğü		
YAPILAN ONARIMLAR: Farklı dönemlere ait onarım izleri görülmektedir.					
AYRINTILI TANIM:					
Yapı topluluğuna iki yerden giriş sağlar.bunlardan biri batıda diğeri güneydedir.iki taraftan da girilince güneyde mihrabı bulunan alana varılır açık alanın doğusunda yer alan camiiye basık kemerli bir kapıdan girilmektedir.Caminin iç kısmı mahfili kısıma beraber,enine üç bölüme ayrılmıştır.iki iki bölüm hemen hemen birbirine eşit olduğu halde girişteki mahfili kısım onlann yarısı kadar düşülmüş hepsi de enine beşik tonozlarla örtülmüşlerdir.bölümler kemerlerle ayrılmışlardır. kare minare enine yer yer silmeler atılarak dikkey görünlüsü zayıflatmaya çalışılmıştır ana namaz kılınan kısım tek kattır.içerden beşik dışardan düz çatıyla örtülmüştür.caminin güney duvarı dışardan mihrabın tam arkasına rastlamak üzere ortada üçgen yanlarda birer dikdörtgen şeklinde dayanaklarla beslenmiştir.caminin batı duvarına bitişik olarak eklenen türbeye camiden geçitler sağlanmıştır. Avlunun güney doğusunda Halit Bin Velit ve ailesinin bulunduğu hazire yer almaktadır. Hazireye kuzeyden sivri kemerli niş içerisine alınan lentolu kapıdan girilmektedir.Kapı üzerinde beş satırlıkArapça yazılı kitabe bulunmaktadır.Hazirenin batısı ve güneyini 'L' biçiminde bir eyvan çevrelemektedir.Eyvan kısmında da mezarlar yer almaktadır.Hazirenin duvarlarında çiniler mevcut ancak çinilerin bir kısmı yok olmuştur.Caminin güney kısmında Köprülü Mustafanın kızı ve ailesinin 1707 tarihli haziresi yer almaktadır.					
TEKNİK BİLGİLER:		SU	ELEKTRİK	ISITMA	KANALİZASYON
ORJİNAL KULLANIMI:		Var	Var	-	Var
BUGUNKU KULLANIMI:		Cami			
ONERİLEN KULLANIMI:		Cami			
HAZIRLAYANLAR:		TARİH:			
Esmâ BEDİRHANÖĞLU-Arkeolog Fatma TIMUR- Sanat Tarihiçi		15/07/2009			
Orhan BALSARAK- Mimar Zafar Han- Sanat Tarihiçi Bigül Savaş					
Sanat Tarihiçi Fatma KAYA- Arkeolog Kadri Avcı- Sanat Tarihiçi					
KONTROL E		TARİH:			
Nevin SOYU		14/10/2009			
YAYIN DİZİNİ:		EKLER:			
Anıtlar ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi C.1,syf.269 -271		☐ RAPOR ☒ FOTOĞRAF ☐ ROLOVE PROJESİ ☐ RESTORASYON PROJE ☒ HARİTA ☐ KROKİ ☐ KİTABE ☐ VAKFIYE			
KURUL ONAYI NO:		TARİH:			
REVİZYON:		TARİH:			
KURUL KARARLARI:					

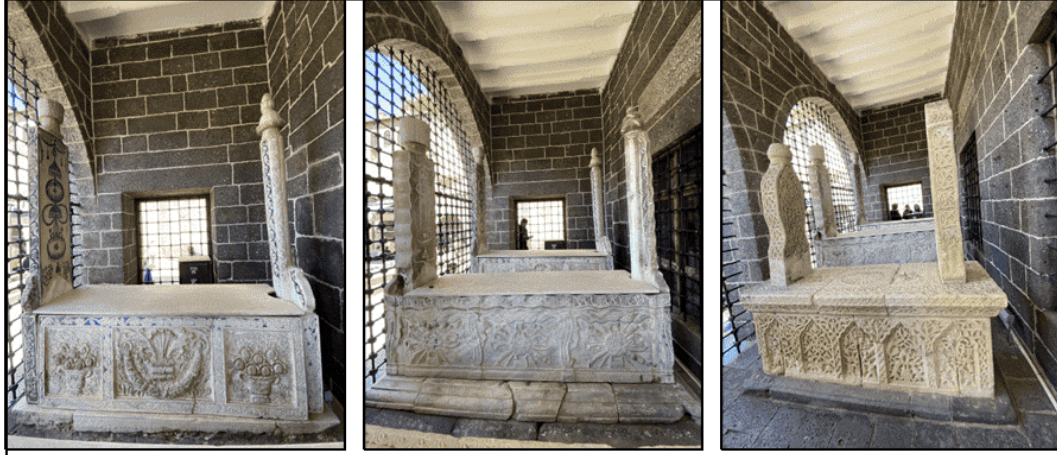
Ek 51: Sahabeler Türbesi Kuzey kitabe (VBM Arşivi), Batı sağ kitabe

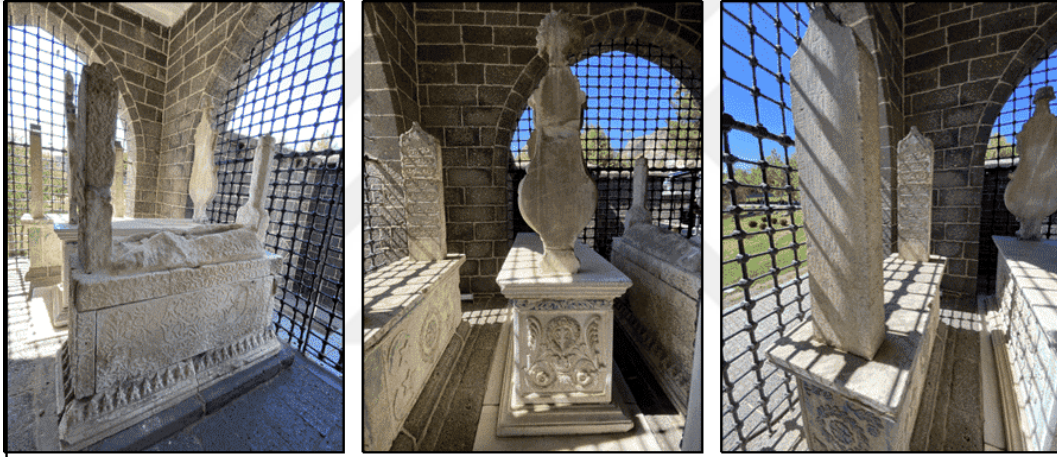
Ek 52: Sahabeler Türbesi Revak Bölümü Kitabeleri

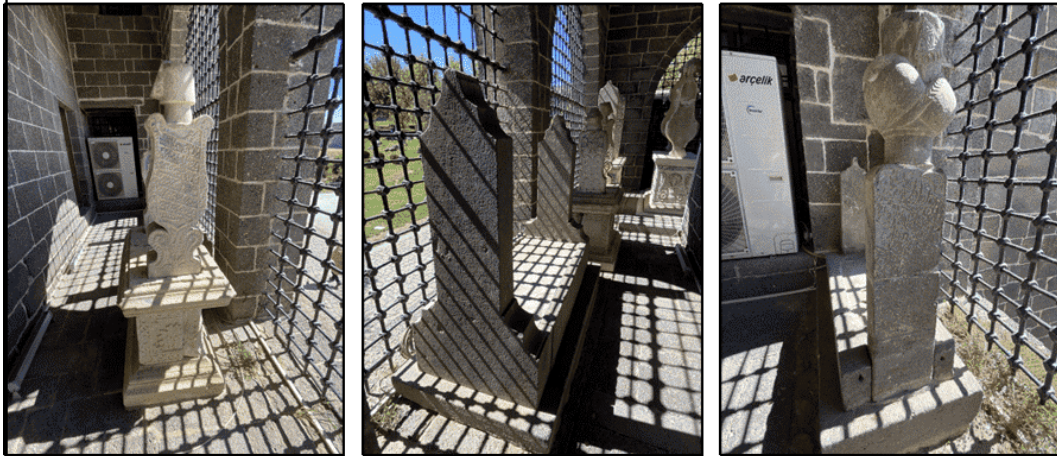
Ek 53: Sahabeler Türbesi Revak Bölümünde Yer Alan Mezarlar

Esad Muhlis Paşa, Mehmet Reşit Paşa, Abdurrahman Efendi Kabirleri

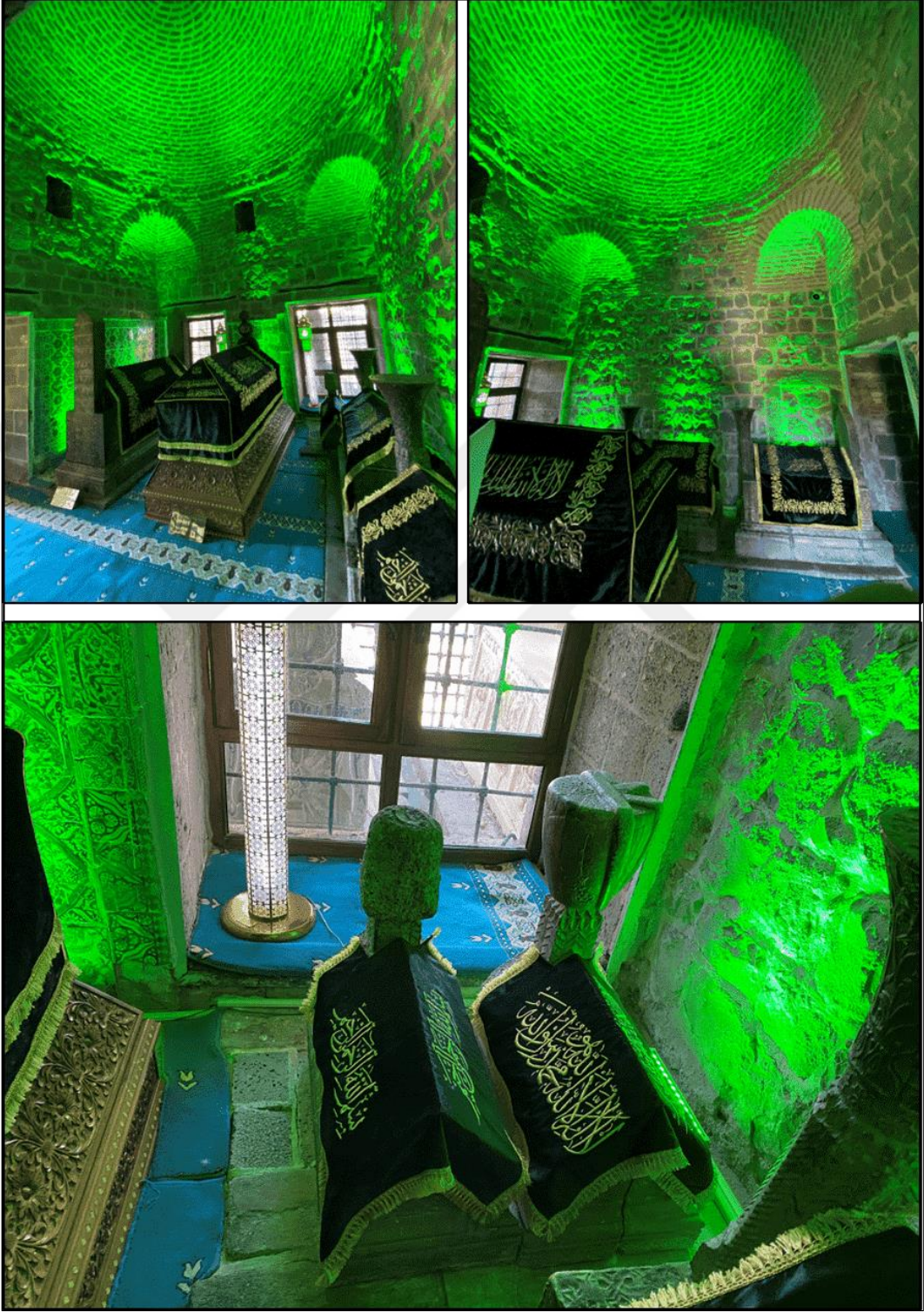

İbrahim Paşa, Mahmud Muhtar, Hatice Hanım mezarları

Vali Gali Besim Paşa'nın oğlu Osman Nesim, Milli Aşiret Reisi İbrahim Paşazade, Numan Paşa'nın oğlunun mezarı

Ek 54: Sahabeler Türbesi İç Mekân Mezarları

Ek 55: Sahabeler Türbesi Revak Bölümü Fotoğrafları

Ek 56: Arap Şeyh Türbesi Onarım Fişi

21.00.01/64

T.C.
BAŞBAKANLIK
VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Abide ve Yapı İşleri Dairesi

Abide ve Eski Eser Onarım Fişi

Eserin yeri ve adı : DİYARBAKIR—MERKEZ ARAP ŞEYH TÜRBESİ
Geçen yıllarda yapılan işler : -
2001 de yapılacak işler : TÜRBEDE

- 1-Şadırvan olarak kullanılan türbenin etrafına yapılan beton saçak ve kolonlar yıkılarak türbe eski özgün haline dönüştürülecektir.
- 2-Türbenin kemer ayakları arasına örülen kesme taş duvarlar yıkılarak projesi doğrultusunda demir parmaklık yapılacaktır.
- 3-Türbe iç zemini kazılarak orjinal kot bulunacak, projesi doğrultusunda döşeme ve mezar yapılacaktır.
- 4-Türbe etrafında yapılan beton saçak yıkıldığında bozulan ve çürümüş olan taşlar aynı malzeme ile yenilenecektir.
- 5-Türbe içi duvarlarının ve kubbenin sıvaları raspa edilecek,gerek görüldüğünde yeniden horasan harçlı sıva ve beyaz mat boya ile boyanacaktır...
- 6-Türbe etrafındaki yalak, avlu zemin döşeme malzemesi ile doldurularak aynı kota getirilecektir..

A-Basit Onarım :
B-Restorasyon : Evet--
C-Geçen yıldan devam : --

SANAT TARİHÇİSİ
ALİ KILCI

MİMAR

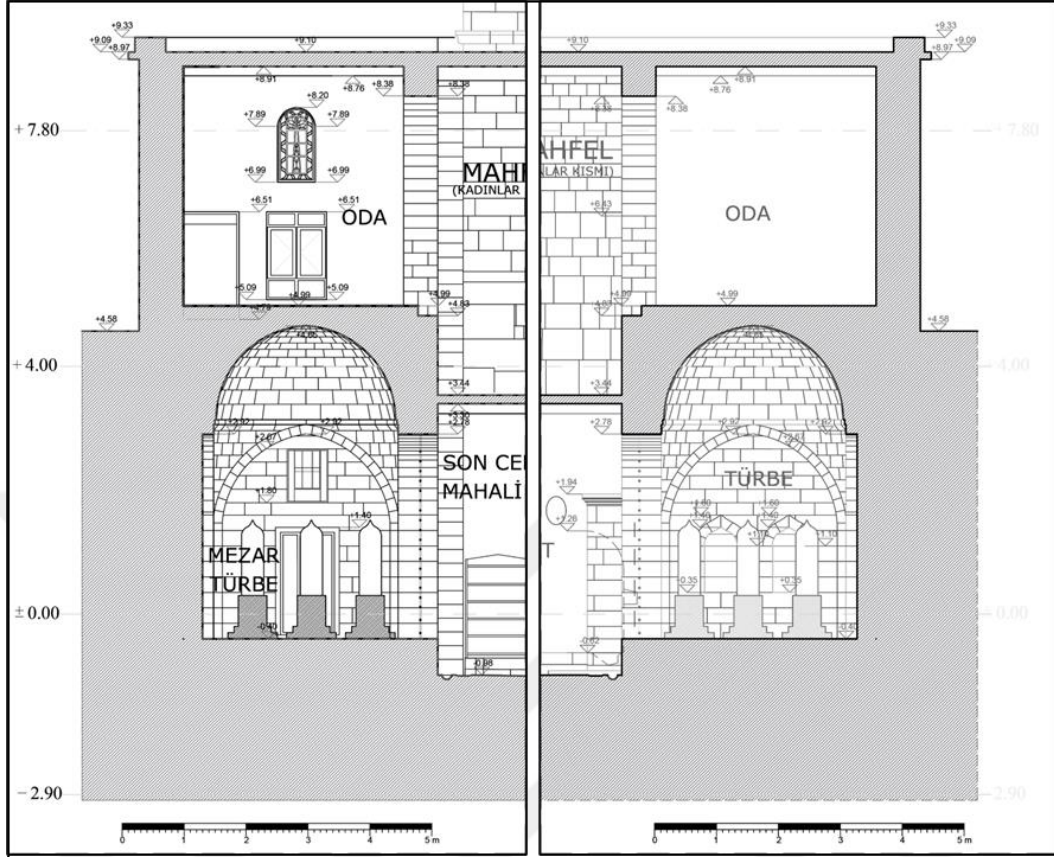
ER

Ek 57: Murtaza Paşa Türbesi 2009 Tescil Kararı

AVRUPA KONSEYİ		ANIT		ENVANTER NO	
TURKIYE				HARITA NO	
İL: Diyarbakir	İLÇESİ: Sur	MAHALLE KOY VEYA MEVKİİ:	KORUMA DERECESESİ	ANITSAL:	
SOKAK VE İÇ KALE KAPI NO:	KADASTRO PAFTA: 41	PARSEL: 31 ADA: 32		CEVRESEL:	
Kale(Hazreti ADI: Süleyman, Nasiriy)camii	YAPTIRAN: Ebul-kasim Ali	YAPAN:	MIMARI CAĞI (USLUP):	CEVREYE AYKIRI:	
	YAPIM TARİHİ: 555 H.(1160)	KITABE:	VAKFIYE:		
GENEL TANIM: Yapı tamamen kesme taştan inşa edilmiş, eğimli bir arazi üzerinde olduğundan kademeli bir mimari göstermektedir.Cami kuzey-güney doğrultuda uzanmaktadır.Yapıya batıdan basık kemerli bir kapiyla girilmektedir.Kapi üzerinde dört satırlık kitabesi vardır.Kapıdan üç basamaklı merdivenle inilerek avluya geçilmektedir.Avlunun kuzeyinde 4 kemerli revak içerisine alınmış abdest alma yeri bulunmaktadır.					
GOZLEMLER: Mekan içleri sıvanıp boyanmıştır.					
KORUMA DURUMU	☐ A ☒ B ☐ C	İYİ ORTA FENA	TASİYİCİ YAPI	☐ A ☒ B ☐ C	DIS YAPI
				☐ A ☒ B ☐ C	UST YAPI
				☐ A ☒ B ☐ C	IC YAPI
				☐ A ☒ B ☐ C	SUSLEME ELEMENLARI
				☐ A ☒ B ☐ C	RUTUBET
				☐ A ☒ B ☐ C	YOK IZI VAR ONEMLI
VAZİYET PLANI:			FOTOGRAF:		
BUGUNKU SAHİBİ: Maliye Hazinesi			BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUS: Vakıflar Genel Müdürlüğü		
YAPILAN ONARIMLAR: Farklı dönemlere ait onarım izleri görülmektedir.					
AYRINTILI TANIM:					
Yapı topluluğuna iki yerden giriş sağlar;bunlardan biri batıda diğeri güneydedir.iki taraftan da girilince güneyde mihrabı bulunan alana varılır açık alanın doğusunda yer alan camiye basık kemerli bir kapıdan girilmektedir.Caminin iç kısmı mahfili kısıma beraber,enine üç bölüme ayrılmıştır.ilk iki bölüm hemen hemen birbirine eşit olduğu halde girişteki mahfili kısım onlının yarısı kadar düşülmüş hepsi de enine beşik tonozlarla örtülmüşlerdir;bölmüler kemerlerle ayrılmışlardır. kare minare enine yer yer silmeler atılarak dikkey görünüşi zayıflatmaya çalışılmıştır ana namaz kılınan kısım tek katlıdır.İçerden beşik dışardan düz çatıyla örtülmüştür.caminin güney duvarı dışardan mihrabın tam arkasına rastlamak üzere ortada üçgen yanlarda birer dikdörtgen şeklinde dayanaklarla beslenmiştir.caminin batı duvarına bitişik olarak eklenen türbeye camiden geçitler sağlanmıştır. Avlunun güney doğusunda Halit Bin Vesit ve ailesinin bulunduğu hazire yer almaktadır. Hazireye kuzeyden sivri kemerli niş içerisine alınan lentolu kapıdan girilmektedir.Kapi üzerinde beş satırlıkArapça yazılı kitabe bulunmaktadır.Hazirenin batısı ve güneyini 'L' biçiminde bir eyvan çevrelemektedir.Eyvan kısmında da mezarlar yer almaktadır.Hazirenin duvarlarında çiniler mevcut ancak çinilerin bir kısmı yok olmuştur.Caminin güney kısmında Köprülü Mustafanın kızı ve ailesinin 1707 tarihli haziresi yer almaktadır.					
TEKNİK BİLGİLER:		SU	ELEKTRİK	ISITMA	KANALİZASYON
ORJİNAL KULLANIMI:		Var	Var	-	Var
BUGUNKU KULLANIMI:		Cami			
ONERİLEN KULLANIMI:		Cami			
HAZIRLAYANLAR:		TARİH:			
Esmâ BEDİRHANÖĞLU-Arkeolog Fatma TİMUR- Sanat Tarihiçi		15/07/2009			
Orhan BALSAK- Mimar,Zafer Han- Sanat Tarihiçi Birgül Savaş Sanat Tarihiçi Fatma KAYA- Arkeolog Kadri Avcı- Sanat Tarihiçi					
KONTROL E:		TARİH:			
Nevin SOYU		14/10/2009			
YAYIN DİZİNİ:		EKLER:			
Anıtlar ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi C.1,syf.269 -271		☐ RAPOR ☒ FOTOĞRAF ☐ ROLOVE PROJESİ ☐ RESTORASYON PROJE ☒ HARİTA ☐ KROKİ ☐ KİTABE ☐ VAKFIYE			
KURUL ONAYI NO:		TARİH:			
		TARİH:			
		TARİH:			
REVİZYON:		TARİH:			
KURUL KARARLARI:					

Ek 58: Murtaza Paşa Türbe Kesitleri ve İç Görünüşü

A-A KESİTİ

B-B KESİTİ

Türbe İç Fotoğrafları

Ek 59: Murtaza Paşa Türbesi Giriş Kitabesi ve Mezarlar

Giriş Bölümünde Yer Alan Kitabe

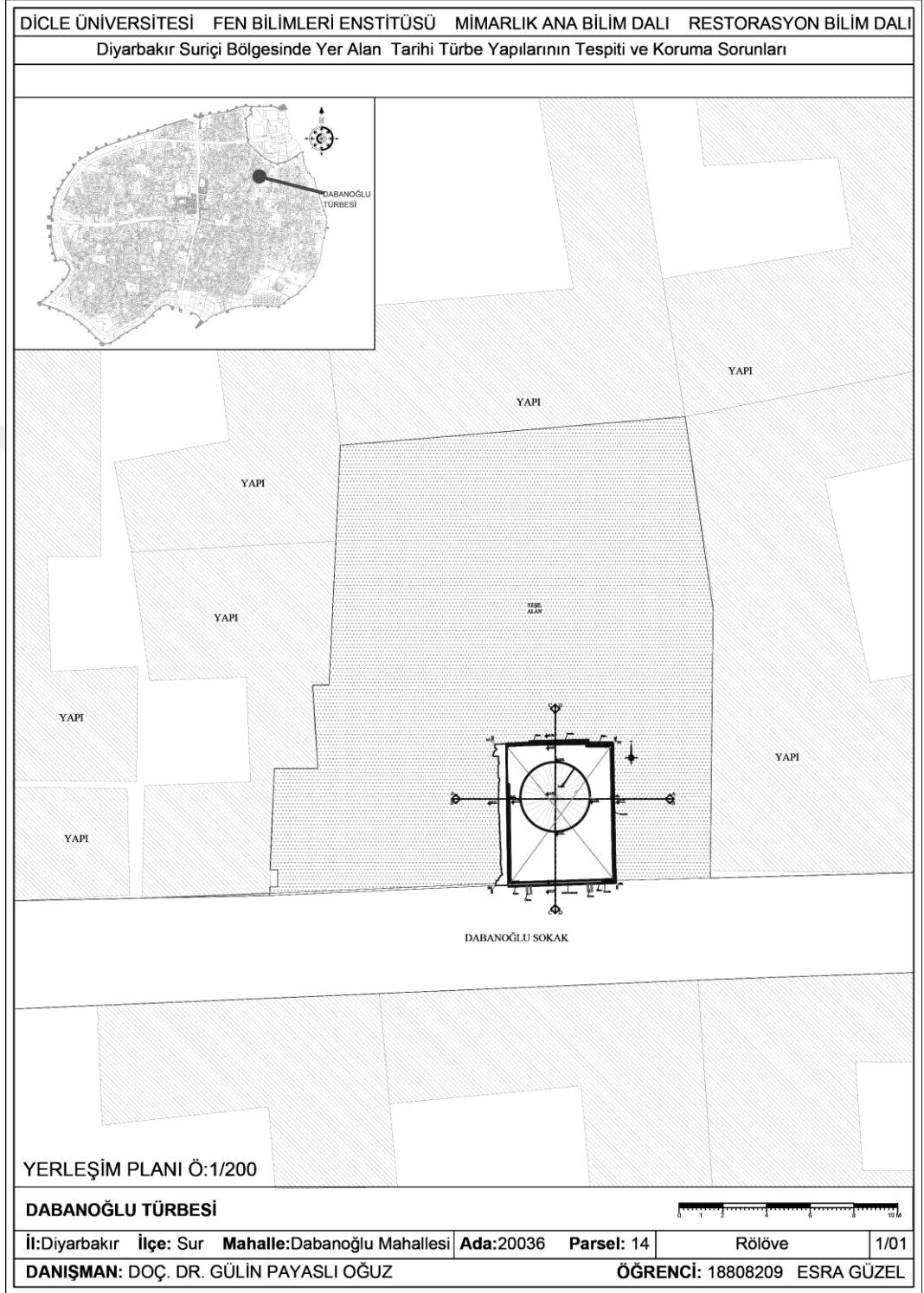
Giriş bölümünde bulunan mezar kitabesi

Murtaza Paşanın oğlunun sandukası

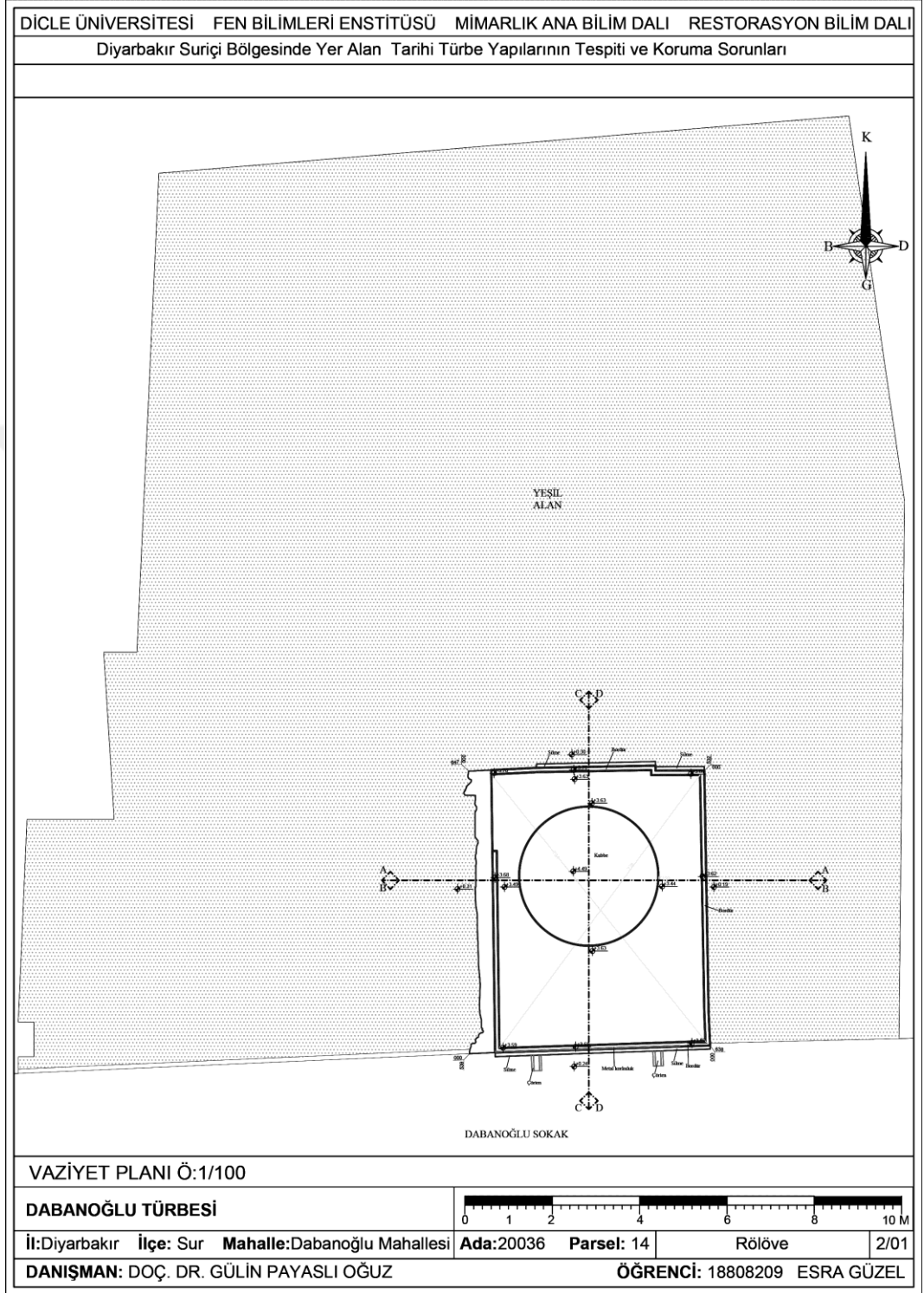
Ek 60: Dabanoğlu Türbesi Tescil Fişi

AVRUPA KONSEYİ		ANIT		ENVANTER NO											
TÜRKİYE				HARİTA NO											
İL: Diyarbakır	İLCESİ: Sur	MAHALLE KOY Dabanoğlu mah. VEYA MEVKİ:		ANITSAL:											
SOKAK VE Dabanoğlu 1.sok. No:24		KADASTRO PAFTA:		CEVRESEL:											
KAPI NO:		PARSEL: 25 ADA: 158		CEVREYE AYKIRI:											
ADI: Huvvelî Bakî Dâî Dabanozade Mustafa Paşa Türbesi	YAPTIRAN:	YAPAN:	MİMARİ ÇAĞI (USLUP):												
	YAPIM TARİHİ:	KITABE:	VAKFIYE:												
GENEL TANIM: Dişi bazalt taştan inşa edilmiş, zemin kattan oluşan bir yapıdır.															
GOZLEMLER: Orjinal dokuya zarar verilmiştir.															
KORUMA DURUMU	☐ A ☒ B ☐ C	İYİ ORTA FENA	TASİYİCİ YAPI	☐ A ☒ B ☐ C	DIS YAPI	☐ A ☒ B ☐ C	UST YAPI	☐ A ☒ B ☐ C	İC YAPI	☐ A ☒ B ☐ C	SUSLEME ELEMANLARI	☐ A ☒ B ☐ C	RUTUBET	☐ A ☒ B ☐ C	YOK İZİ VAR ONEMLİ
VAZİYET PLANI:						FOTOGRAF:									
															
BUGUNKU SAHİBİ:			BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUS:												
YAPILAN ONARIMLAR: Yapının iç kısmı boyanmış ve sıva yapılmıştır.															
AYRINTILI TANIM:															
Kare planlı yapıya basık kemerli bir kapı açıklığından girilmektedir. Tonozlu küçük bir girişle mekan içine girilmektedir. Kubbesi tromplar üzerine oturmaktadır. İç mekanda orta kısımda bazalt taştan sanduka bulunmaktadır. Zeminde bazalt taş kullanılmıştır. Yapının dış kısmında iki çörten mevcuttur.															
TEKNİK BİLGİLER:		SU	ELEKTRİK	ISITMA	KANALİZASYON										
Var		Var	-	-	Var										
ORJİNAL KULLANIMI: Türbe															
BUGUNKU KULLANIMI: Türbe															
ONERİLEN KULLANIMI: Türbe															
HAZIRLAYANLAR:			TARİH:												
Esma BEDİRHANOĞLU-Arkeolog Fatma TİMUR- Sanat Tarihiçi Ömür BALSAK- Mimar Zafer Han- Sanat Tarihiçi Birgül Savaş Sanat Tarihiçi Fatma KAYA- Arkeolog Kadri Avcı- Sanat Tarihiçi			23/06/2009												
KONTROL EDEN:			ARH:												
Nevin SOYUKAYA			14/10/2009												
YAYIN DİZİNİ:		EKLER:													
		☐ RAPOR													
		☒ FOTOGRAF													
		☐ ROLOVE PROJESİ													
		☐ RESTORASYON PROJE													
		☒ HARİTA													
		☐ KROKİ													
		☐ KITABE													
		☐ VAKFIYE													
KURUL ONAYI NO:		TARİH:													
		TARİH:													
		TARİH:													
REVİZYON:		TARİH:													
KURUL KARARLARI:															

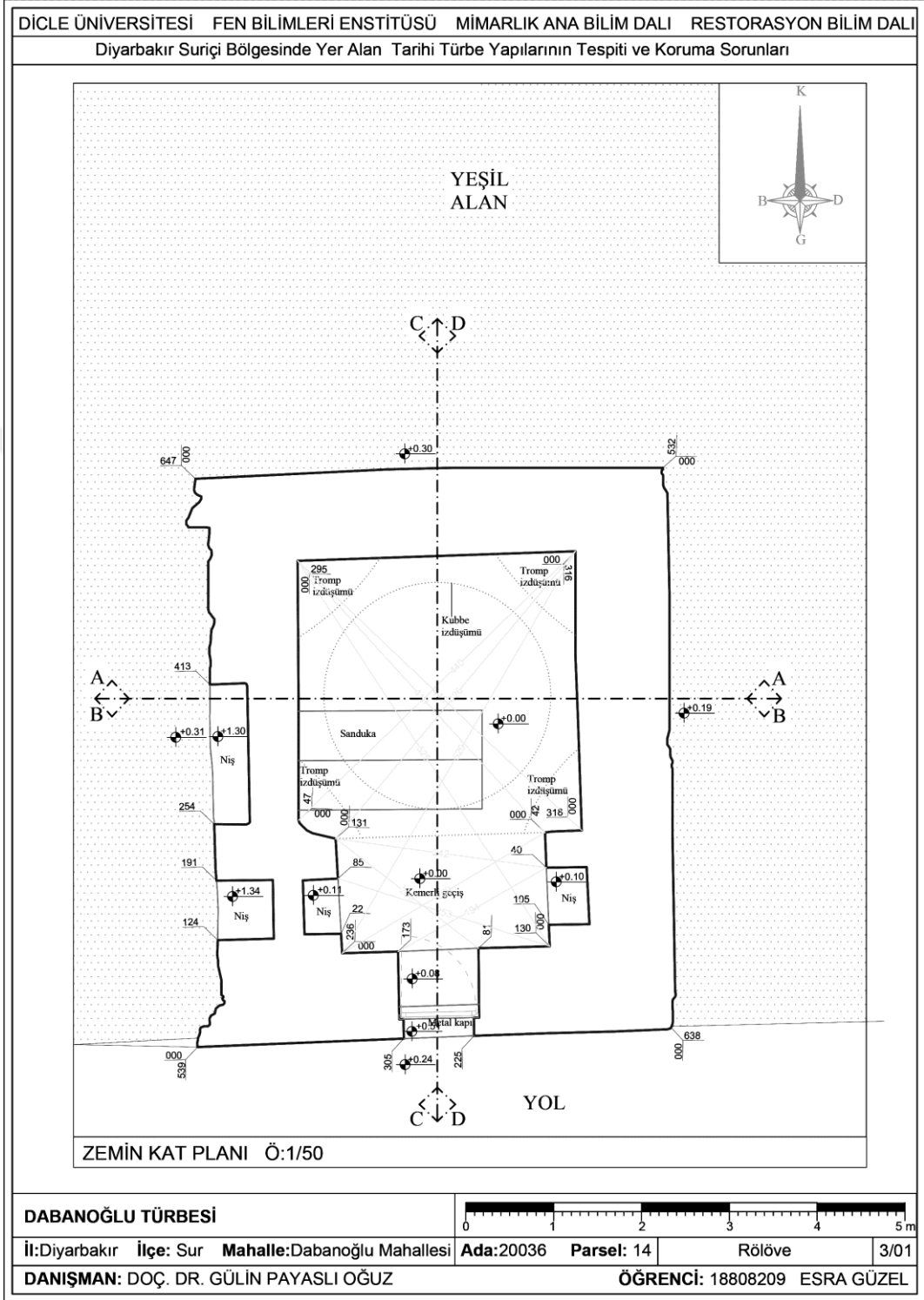
Ek 61: Dabanoğlu Türbesi Yerleşim Planı

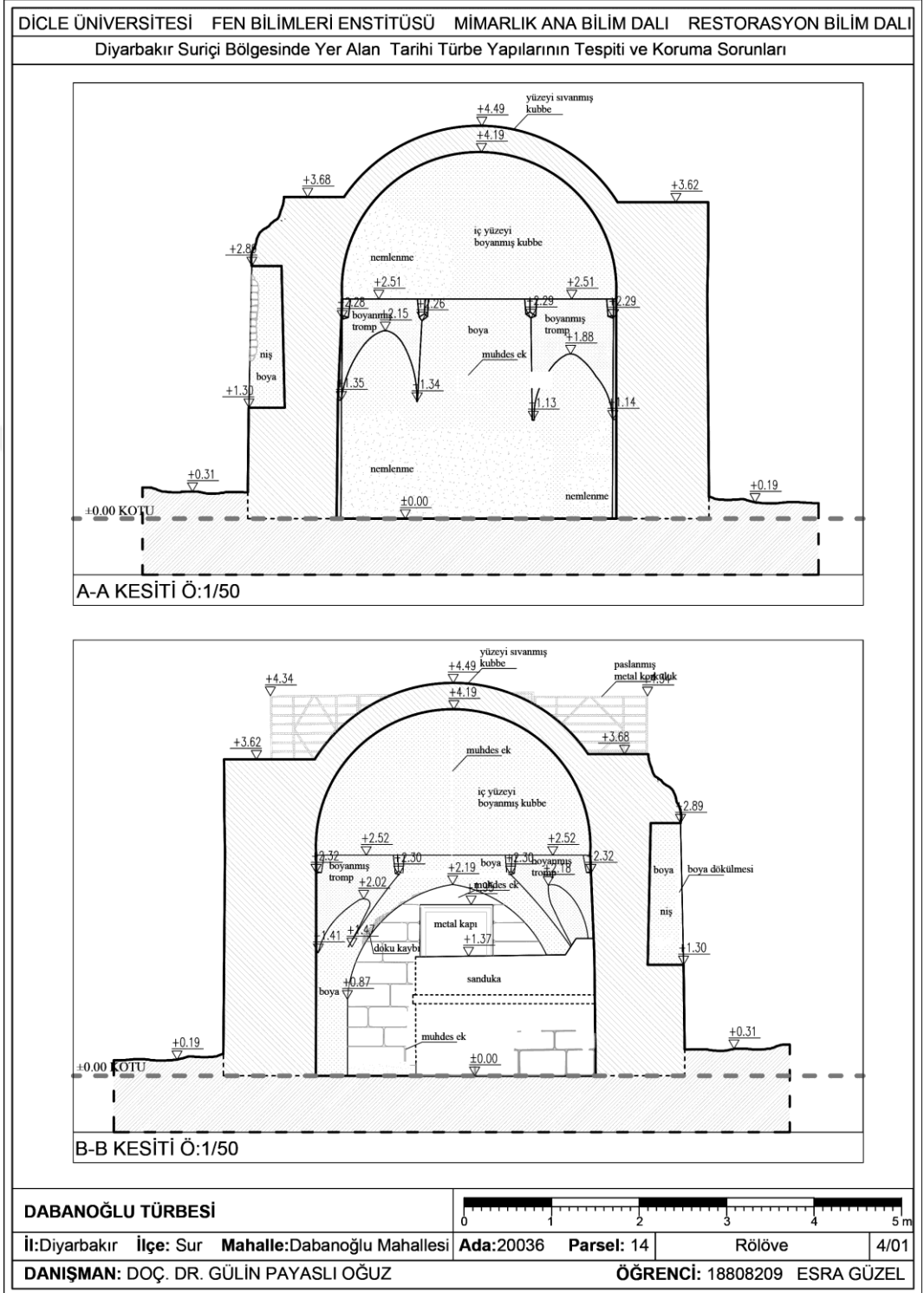
Ek 62: Dabanoğlu Türbesi Vaziyet Planı

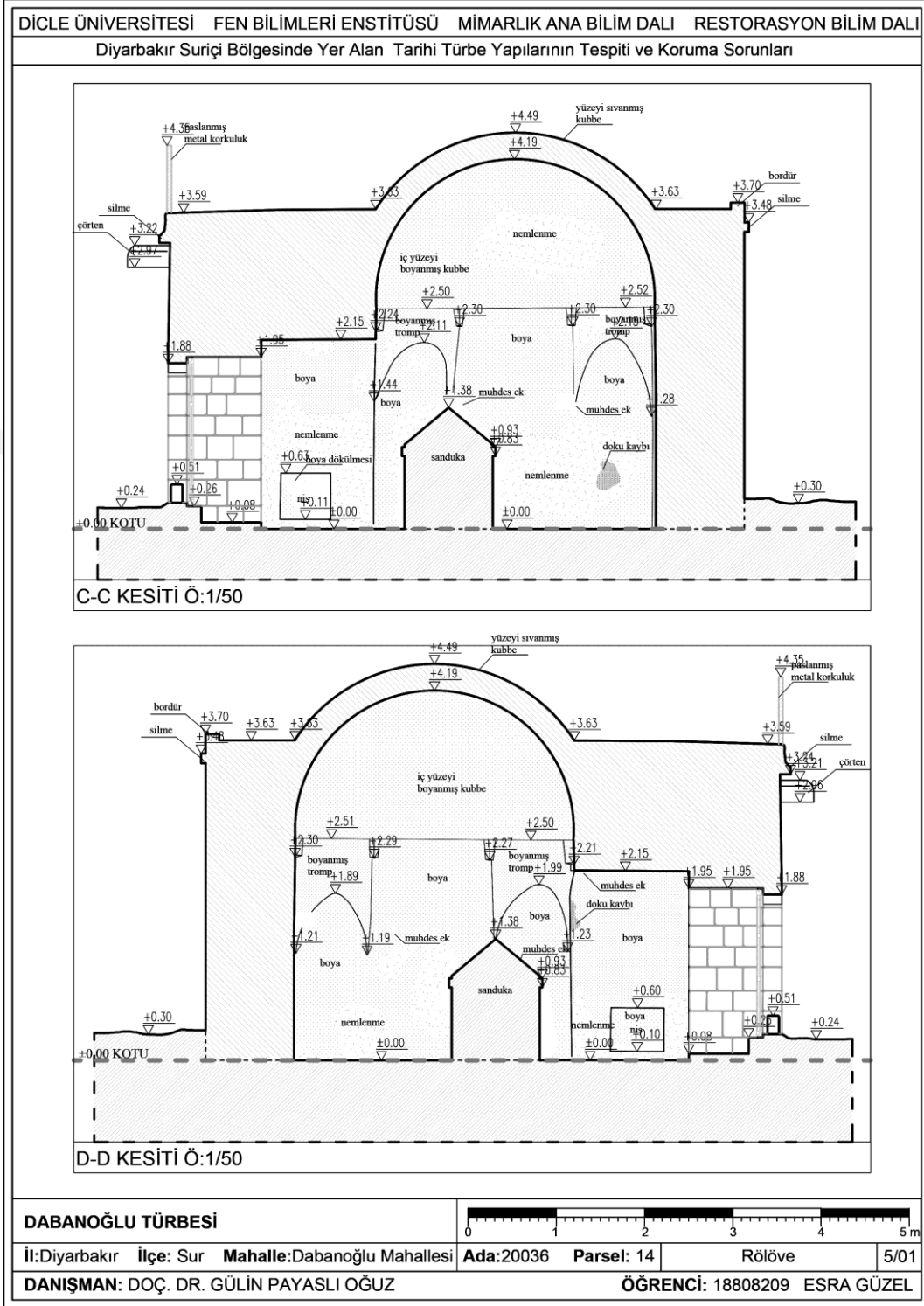
Ek 63: Dabanoğlu Türbesi Kat Planı

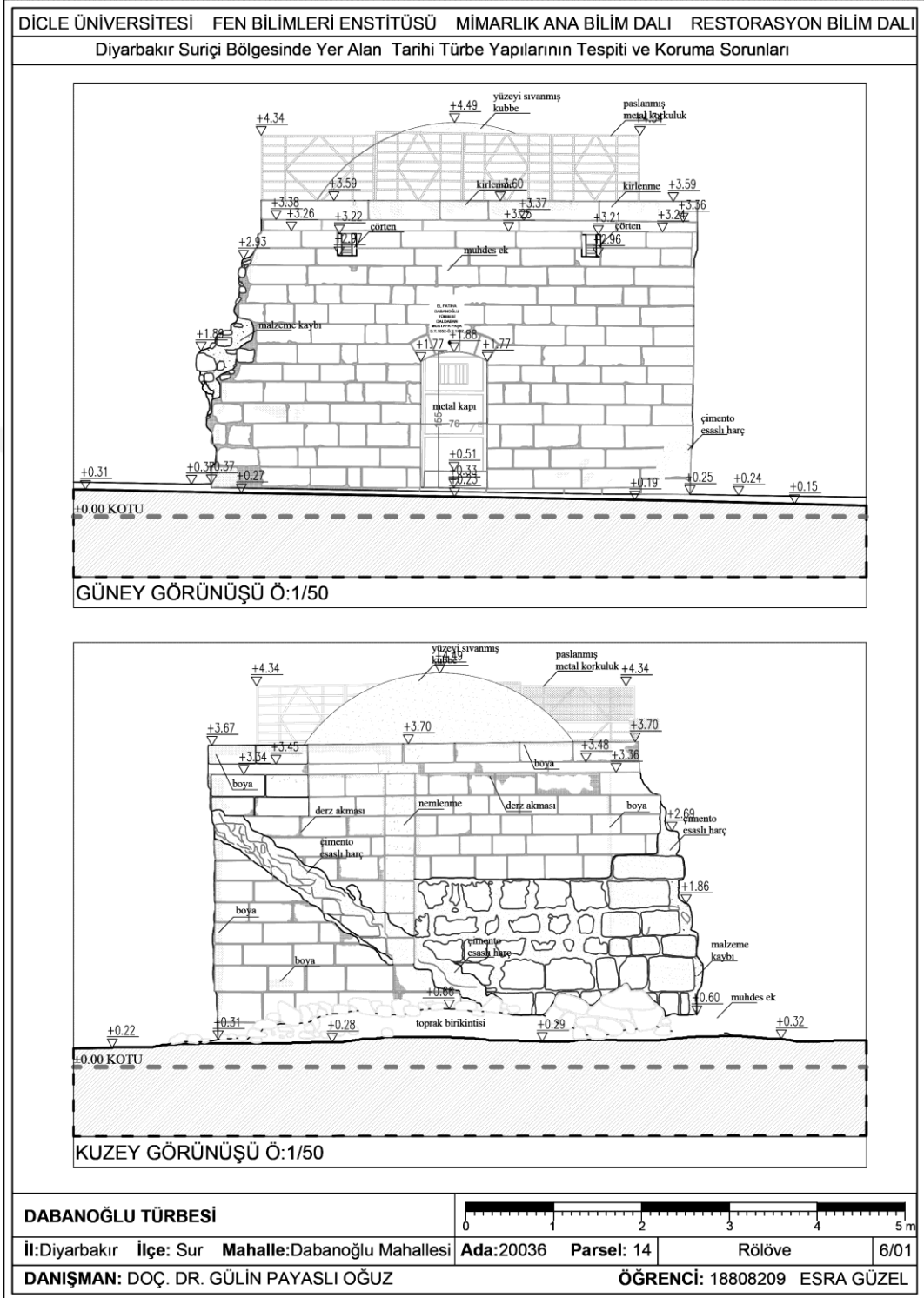
Ek 64: Dabanoğlu Türbesi A-A, B-B Kesiti

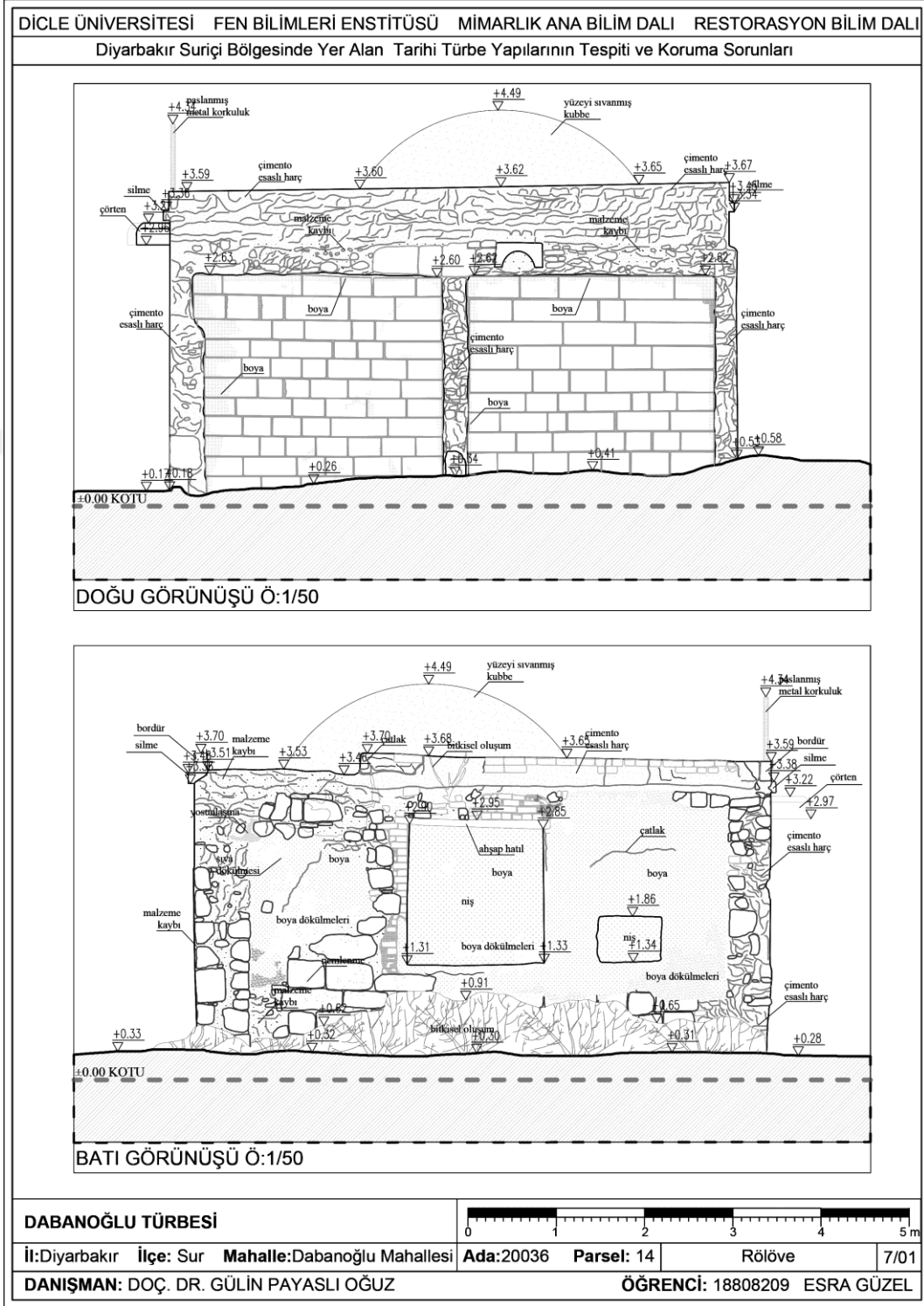
Ek 65: Dabanoğlu Türbesi C-C, D-D Kesiti

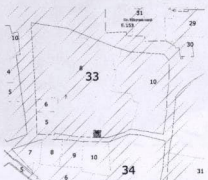

Ek 66: Dabanoğlu Türbesi Güney Görünüşü, Kuzey Görünüşü

Ek 67: Dabanoğlu Türbesi Doğu Görünüşü, Batı Görünüşü

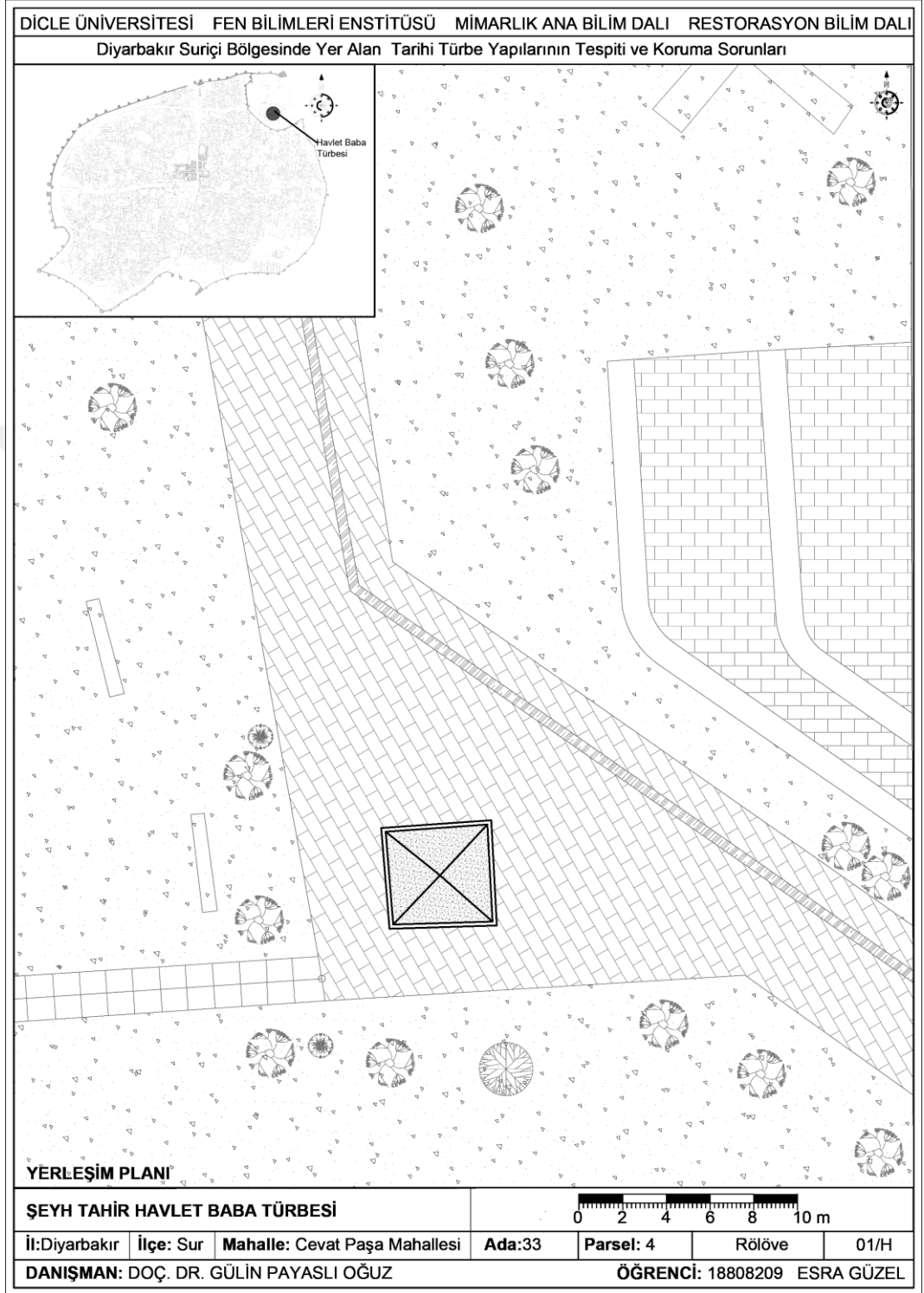
Ek 68: Havlet Baba Türbesi 2010 Yılı Tescil Kararı

AVRUPA KONSEYİ TÜRKİYE		ANIT		ENVANTER NO		HARITA NO		
İLİ: Diyarbakir	İLÇESİ: Sur	MAHALLE KOY Cevat Paşa VEYA MEVKİİ:		KORUMA DERECESİ	ANITSAL:			
SOKAK VE KAPI NO:	İçkale 1. sok No:7	KADASTRO PAFTA:			CEVRESEL:			
ADI: Havlet Baba Türbesi	YAPTIRAN:	YAPAN:	PARSEL: 4 ADA: 33.	MİMARİ ÇAĞI (ÜSLUP):	CEVREYE AYKIRI:			
YAPIM TARİHİ:		KİTABE: var		VAKFIYE:				
GENEL TANIM: Yapı betonarme olup tek katlıdır								
GOZLEMLER: yapının özgün dokusu tahrip edilmiştir								
KORUMA DURUMU	☐ A ☐ B ☒ C	İYİ ORTA FENA	TASİYİCİ YAPI	☐ A ☒ B ☐ C	DIS YAPI	☐ A ☒ B ☐ C	UST YAPI	
				☐ A ☒ B ☐ C	IC YAPI	☐ A ☒ B ☐ C	SUSLEME ELEMENLARI	
						☐ A ☒ B ☐ C	RUTUBET	
							☐ A ☒ B ☐ C	
VAZİYET PLANI:				FOTOĞRAF:				
								
BUGUNKU SAHİBİ:				BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUS:				
YAPILAN ONARIMLAR: Yapının tamamı betonla sıvanmıştır.								
AYRINTILI TANIM:								
Kare planlı konik çatılı yapının güneyden girişi verilmiş olup mekanını kuzey ve batı duvarında nişler mevcuttur.mekan kapısının sol üst tarafında bir kitabe yer almaktadır. mekanın sokağa bakan kafes parmaklıklı bir basit penceresi bulunmaktadır.				TEKNİK BİLGİLER:	SU	ELEKTRİK	ISITMA	KANALİZASYON
					var			
				ORJİNAL KULLANIMI:				
				Türbe				
				BUGUNKU KULLANIMI:				
				Türbe				
				ONERİLEN KULLANIMI:				
				Türbe				
				HAZIRLAYANLAR:	TARİH:			
				Esmâ BEDİRHANOĞLU:Arkeolog Fatma TIMUR: Sanat Tarihçi Orhan BALSÂK: Mimar Zafer Han:Sanat Tarihçi Birgül Savas: Sanat Tarihçi Fatma KAYA:Arkeolog Kadri Avcı:Sanat Tarihçi	09/08/2010			
				KONTROL EDEN:	TARİH:			
				Nevin SOYUKAYA / I	08/09/2010			
YAYIN DİZİNİ:				EKLER:	KURUL ONAYI NO:			
				☐ RAPOR ☒ FOTOĞRAF ☐ ROLOVE PROJESİ ☐ RESTORASYON PROJE ☒ HARİTA ☐ KROKİ ☐ KİTABE ☐ VAKFIYE	TARİH: TARİH: TARİH:			
				REVİZYON:				
				TARİH:				
KURUL KARARLARI:								

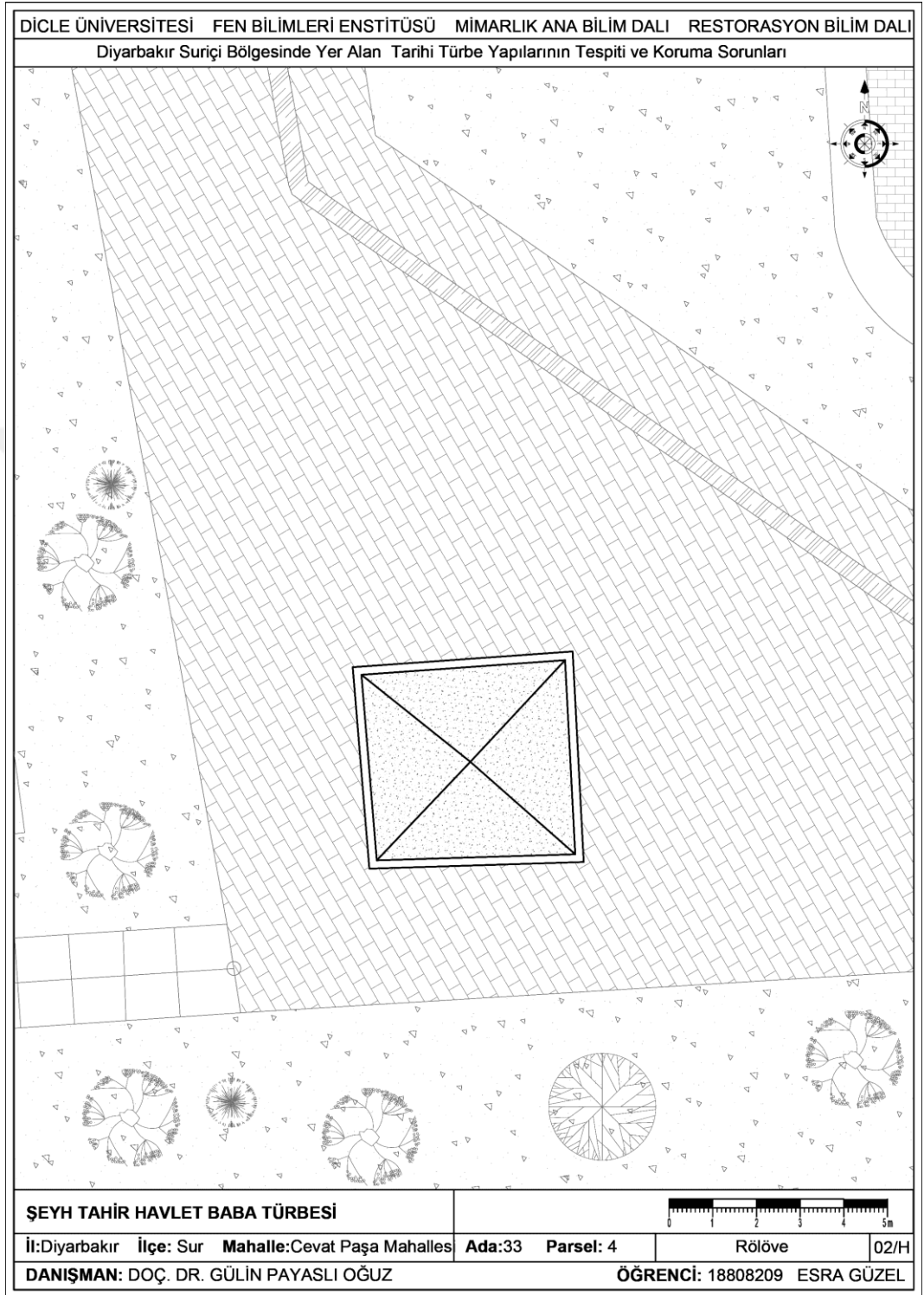
Ek 69: Havlet Baba Türbesi Cephe Fotoğrafları (Güney, Doğu ve Batı Cephesi)

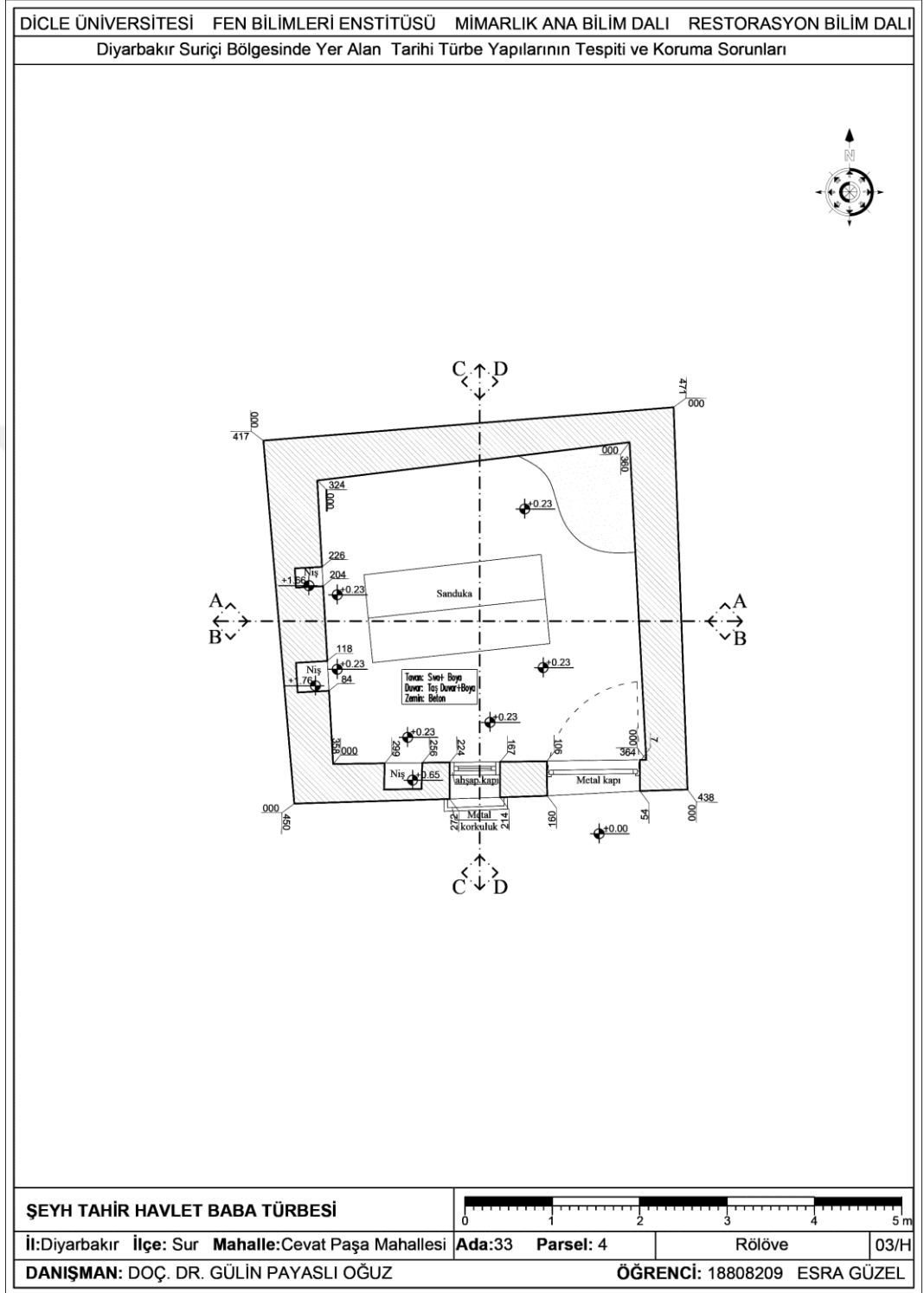
Ek 70: Havlet Baba Türbesi Yerleşim Planı

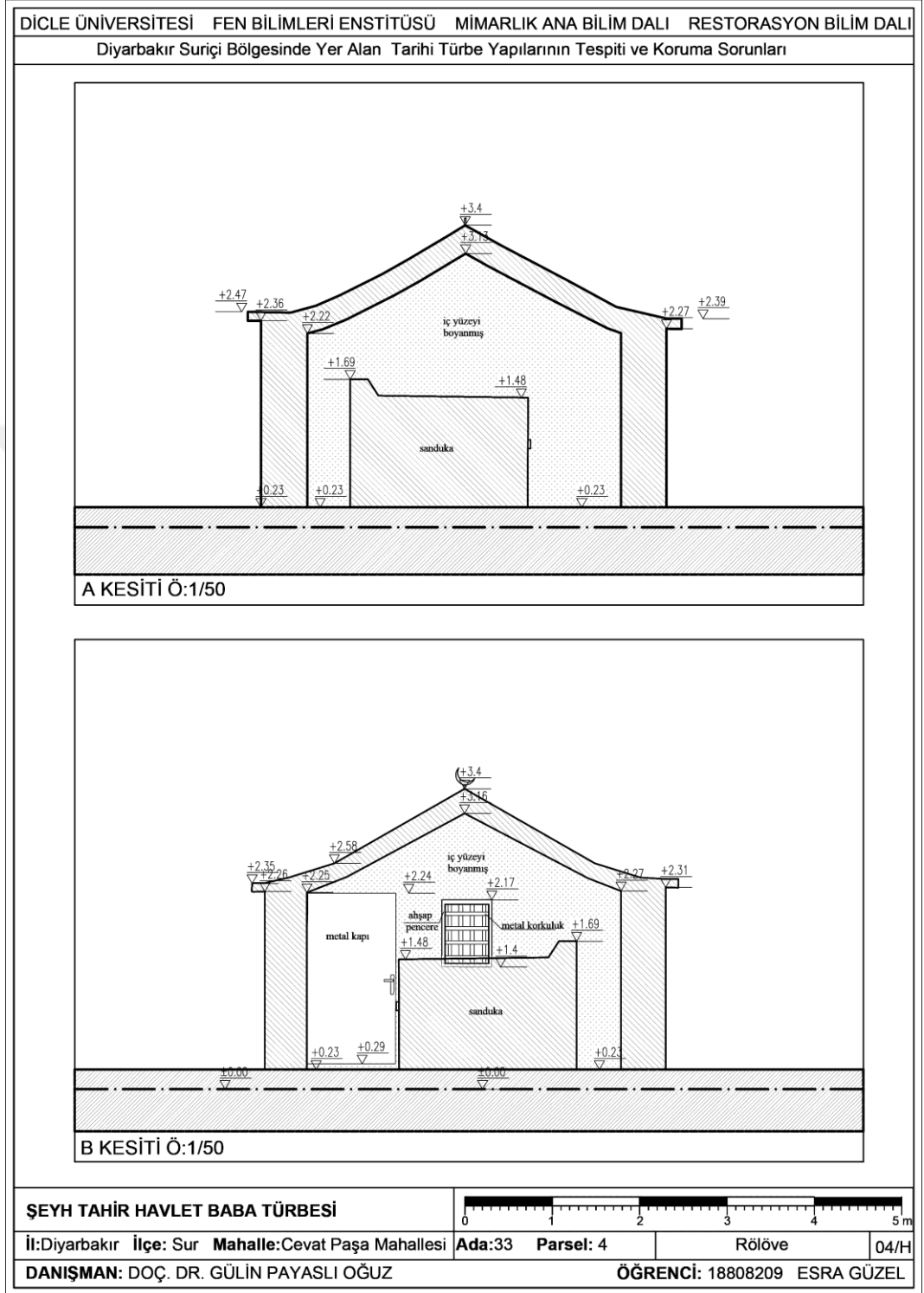
Ek 71: Havlet Baba Türbesi Vaziyet Planı

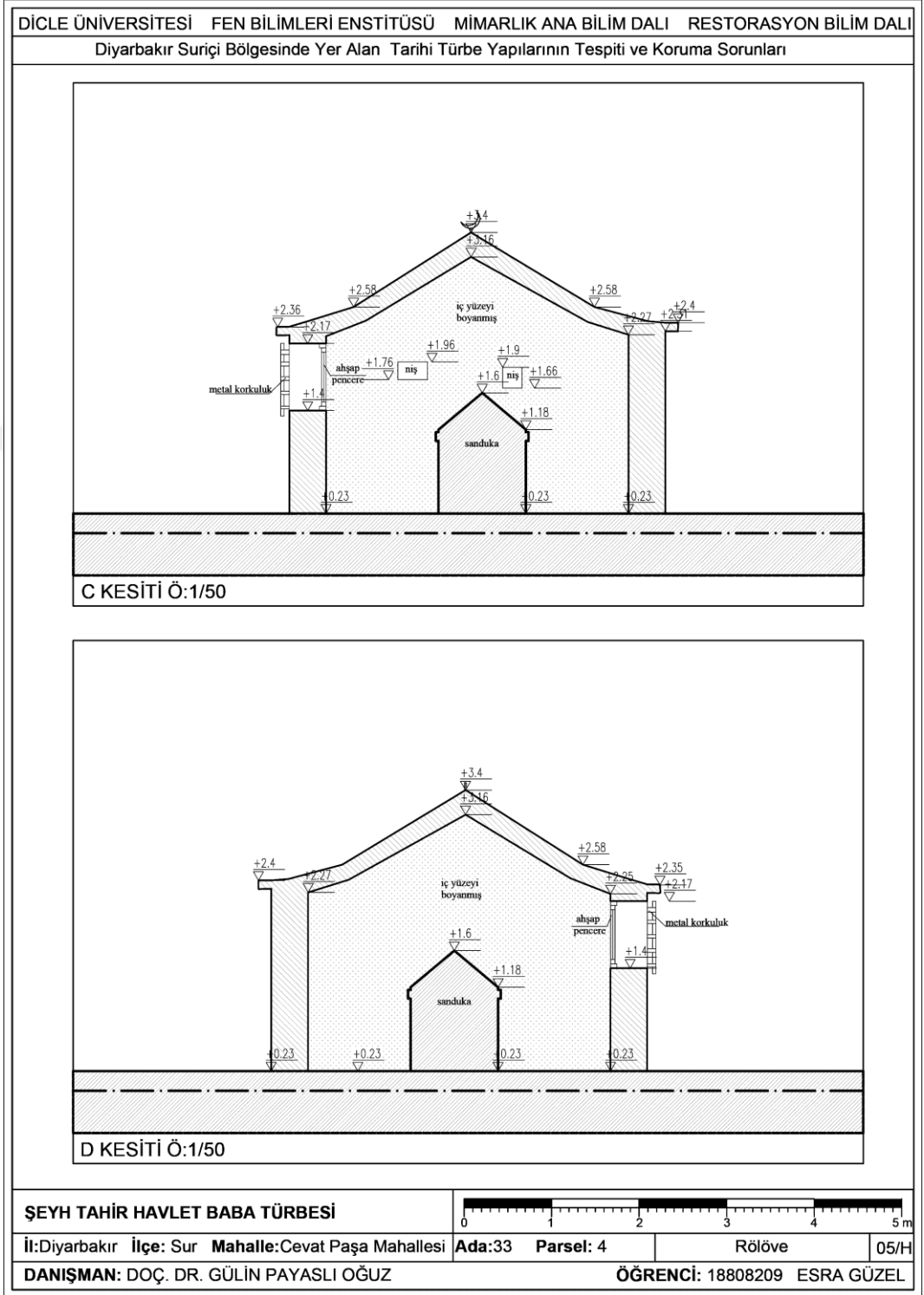
Ek 72: Havlet Baba Türbesi Kat Planı

Ek 73: Havlet Baba Türbesi A-A ve B-B Kesiti

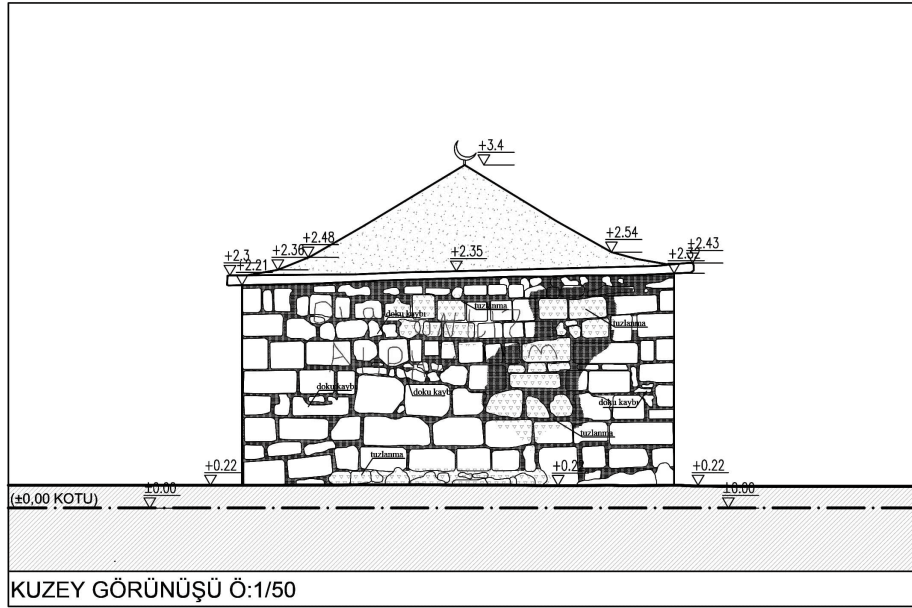
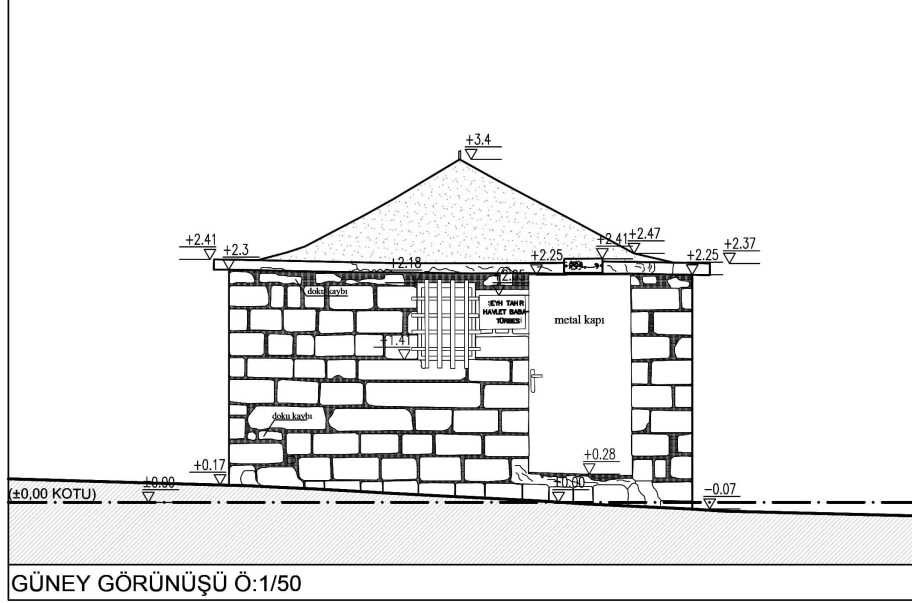
Ek 74: Havlet Baba Türbesi C-C ve D-D Kesiti

Ek 75: Havlet Baba Türbesi Güney ve Kuzey Görünüşü

DİCLE ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANA BİLİM DALI RESTORASYON BİLİM DALI

Diyarbakır Suriçi Bölgesinde Yer Alan Tarihi Türbe Yapılarının Tespiti ve Koruma Sorunları

ŞEYH TAHİR HAVLET BABA TÜRBESİ

İl: Diyarbakır İlçe: Sur Mahalle: Cevat Paşa Mahallesi

DANIŞMAN: DOÇ. DR. GÜLİN PAYASLI OĞUZ

0 1 2 3 4 5 m

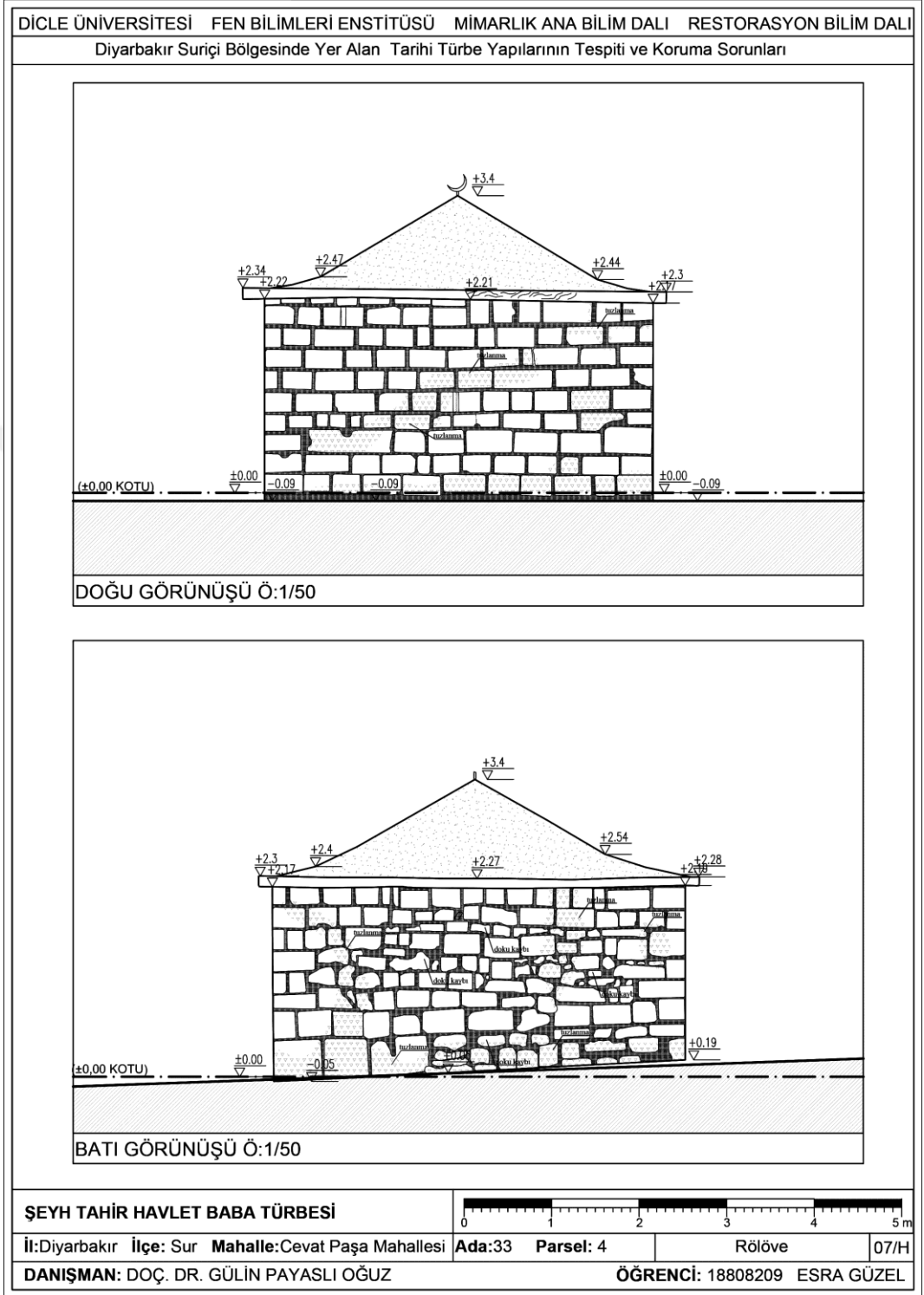
Ada:33 Parsel: 4

Rölöve

06/H

ÖĞRENCİ: 18808209 ESRA GÜZEL

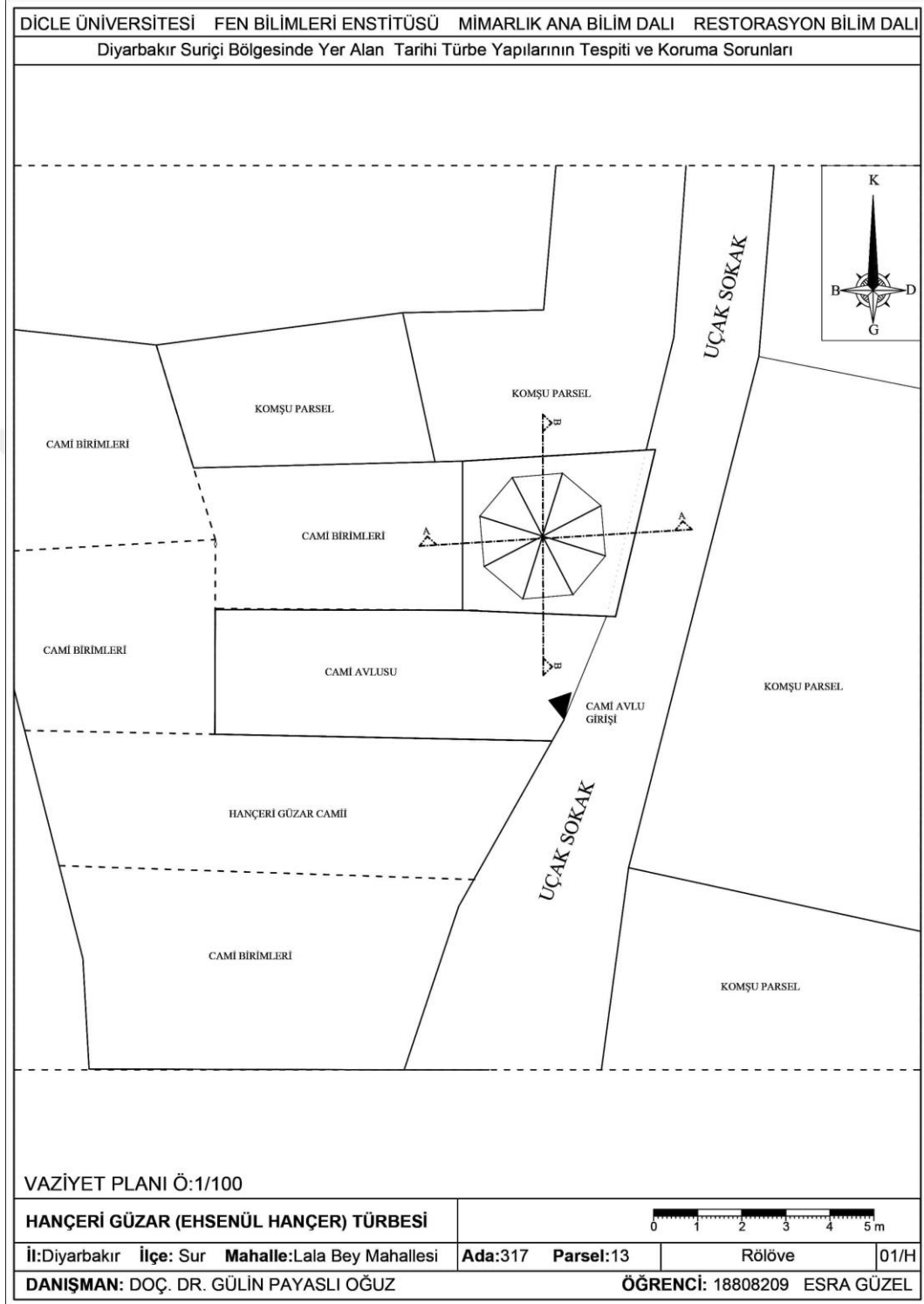
Ek 76: Havlet Baba Türbesi Doğu ve Batı Görünüşü

Ek 77: Hançer-i Güzar Tescil Belgesi

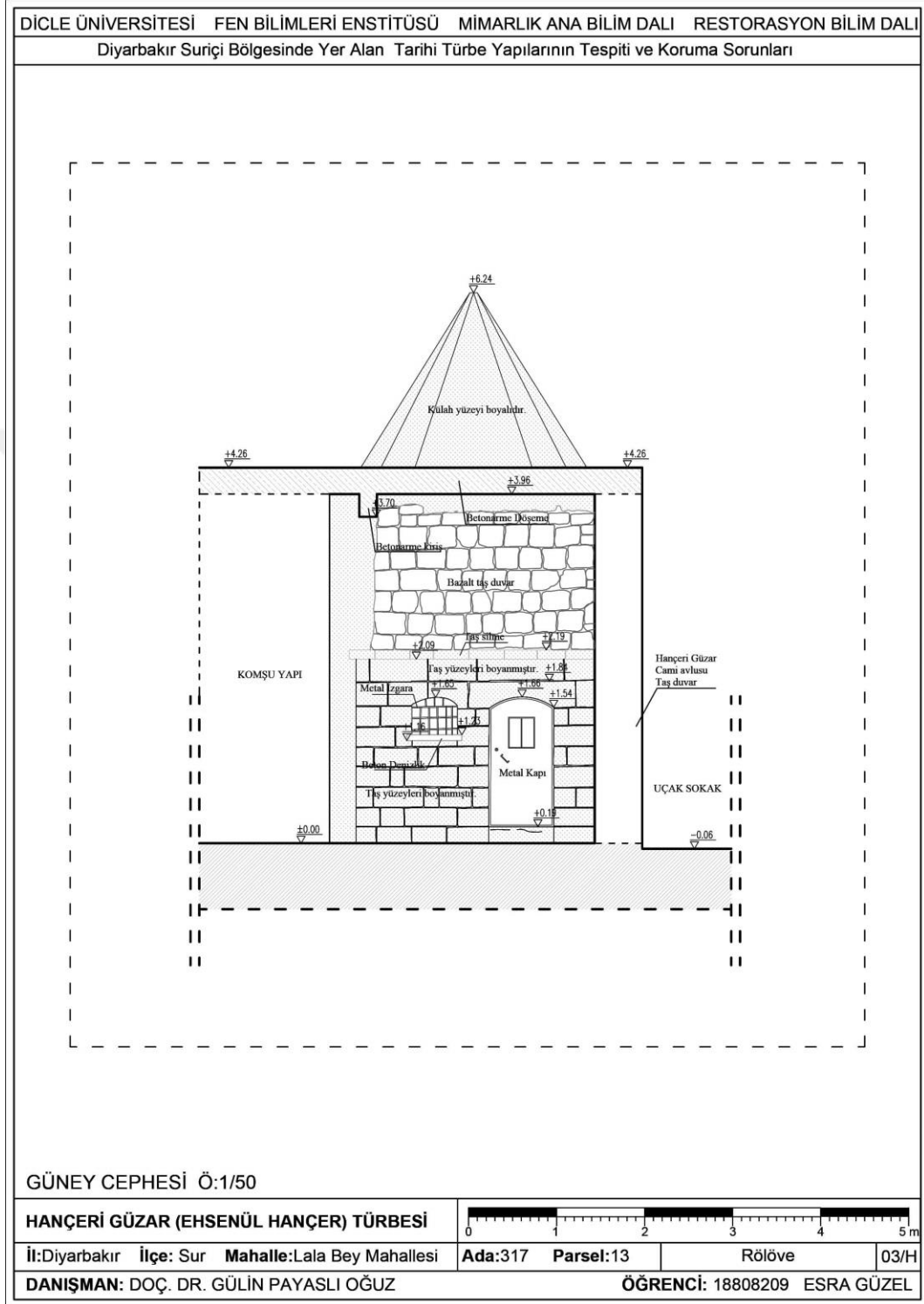
AVRUPA KONSEYİ		ANIT		ENVANTER NO	
TÜRKİYE				HARİTA NO	
İLİ: Diyarbakir	İLÇESİ: Sur	MAHALLE KOY Alipaşa VEYA MEVKİİ:		KORUMA DERECESİ	ANITSAL:
SOKAK VE KAPI NO:	Uçak Sok. No:28	KADASTRO PAFTA: PARSEL: 13 ADA: 317		CEVRESEL:	
ADI: <small>Hançer Güzel Cami ve Ebul Mucün Türbesi</small>	YAPTIRAN:	YAPAN:	MİMARİ ÇAĞI (ÜSLUP):	CEVREYE AYKIRI:	
	YAPIM TARİHİ:	KITABE:	VAKFIYE:		
GENEL TANIM: Yapı yöresel malzeme olan kesme ve yonu bazalt taştan tek katlı olarak inşa edilmiştir. Yapı iç avlulu ve düz damlıdır.					
GOZLEMLER: Yapının özgün dokusu tahrip edilmiş durumda					
KORUMA DURUMU	☐ A ☐ B ☒ C	İYİ ORTA FENA	TASİYİCİ YAPI	☐ A ☒ B ☐ C	DIS YAPI
				☐ A ☒ B ☐ C	UST YAPI
				☐ A ☒ B ☐ C	IC YAPI
				☐ A ☒ B ☐ C	SUSLEME ELEMENLARI
				☐ A ☒ B ☐ C	RUTUBET
				☐ A ☒ B ☐ C	YOK IZI VAR ONEMLI
VAZİYET PLANI:			FOTOĞRAF:		
					
BUGUNKU SAHİBİ:			BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUS:		
YAPILAN ONARIMLAR: yapının içine betonarme eklentiler yapılmış olu mekan içi sıvanıp boyanmıştır.					
AYRINTILI TANIM:					
Yapıya üzerinde konsollar üzerine oturtulan saçak ve (H) 1956 tarihli kitabesi olan basık kemerli bir kapıdan girilmektedir. Dış çephe duvarlarının taş malzeme yığıma olarak inşa edilmiş olup iç kısımlarında ise betonarme olarak yenilediği görülmektedir. avlu güney kanadı üç kemerli eyvan olup bu kemer içleri doldurularak eyvan odaya dönüştürülmüş, avlu batı ve kuzey kanadına betonarme birimler yapılmış, avlu kuzeydoğusunda kesme bazalt taştan yapıma küçük bir mekan içersinde sandukası bulunan Ebul Mucün Türbesi yer almaktadır.				TEKNİK BİLGİLER:	SU var
				ELEKTRİK var	ISITMA var
				KANALİZASYON var	
				ORJİNAL KULLANIMI: Cami	
				BUGUNKU KULLANIMI: Cami	
				ONERİLEN KULLANIMI: Cami	
				HAZIRLAYANLAR: Orhan BALSAK: Mimar, Birgül Savaş: Sanat Tarihiçi, Zafer Han: Sanat Tarihiçi, Fatma KAYA: Arkeolog, Kadri Avcı: Sanat Tarihiçi	TARİH: 19/10/2010
YAYIN DIZINI:				KONTROL EI Şeref YUMRI	TARİH: 05/11/2010
EKLER: ☐ RAPOR ☒ FOTOĞRAF ☐ ROLOVE PROJESİ ☐ RESTORASYON PROJE ☒ HARİTA ☐ KROKİ ☐ KITABE ☐ VAKFIYE				KURUL ONAYI NO:	TARİH: TARİH: TARİH:
				REVİZYON:	TARİH:
KURUL KARARLARI:					

Ek 78: Hançer-i Gúzar Türbesi Vaziyet Planı

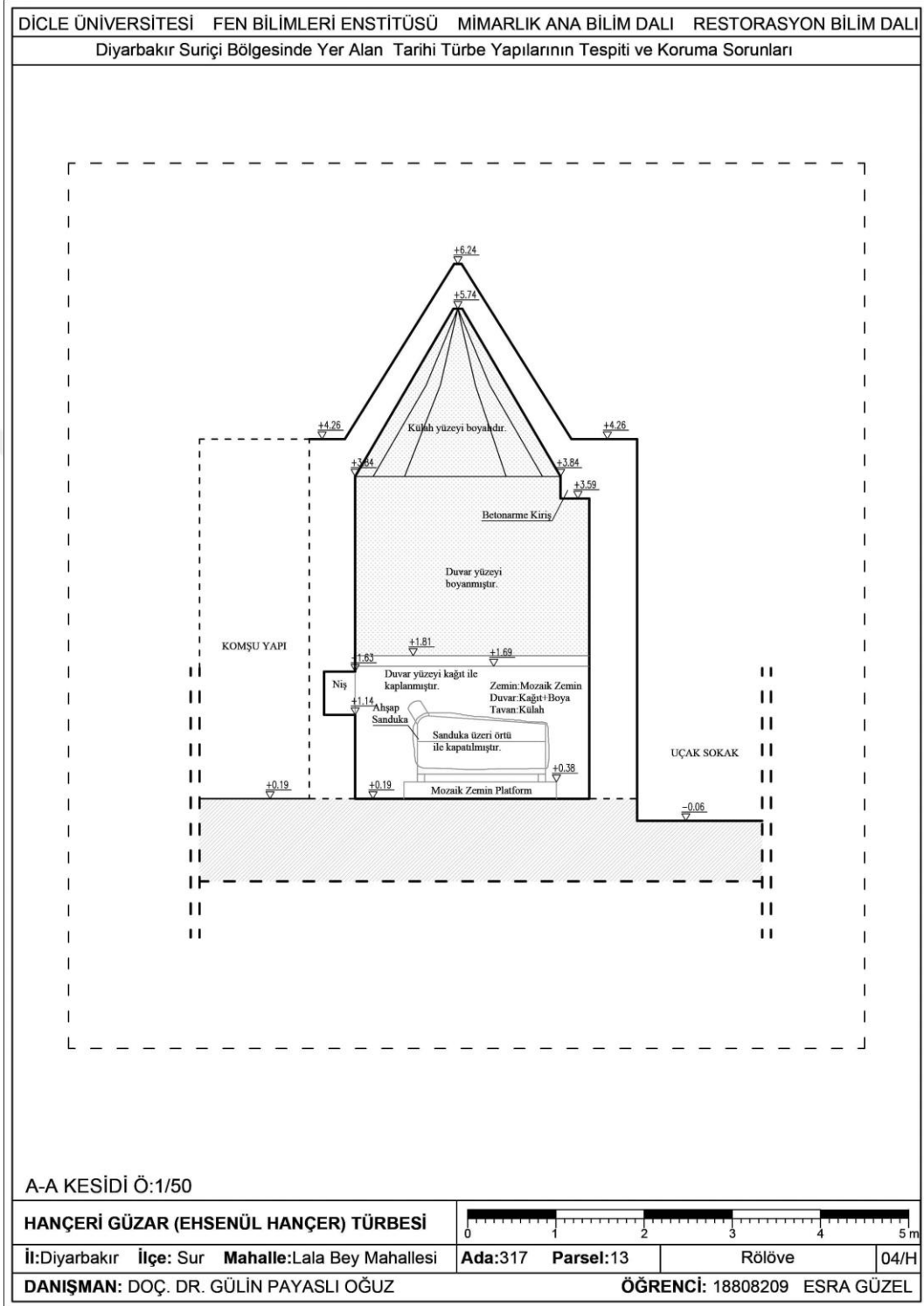

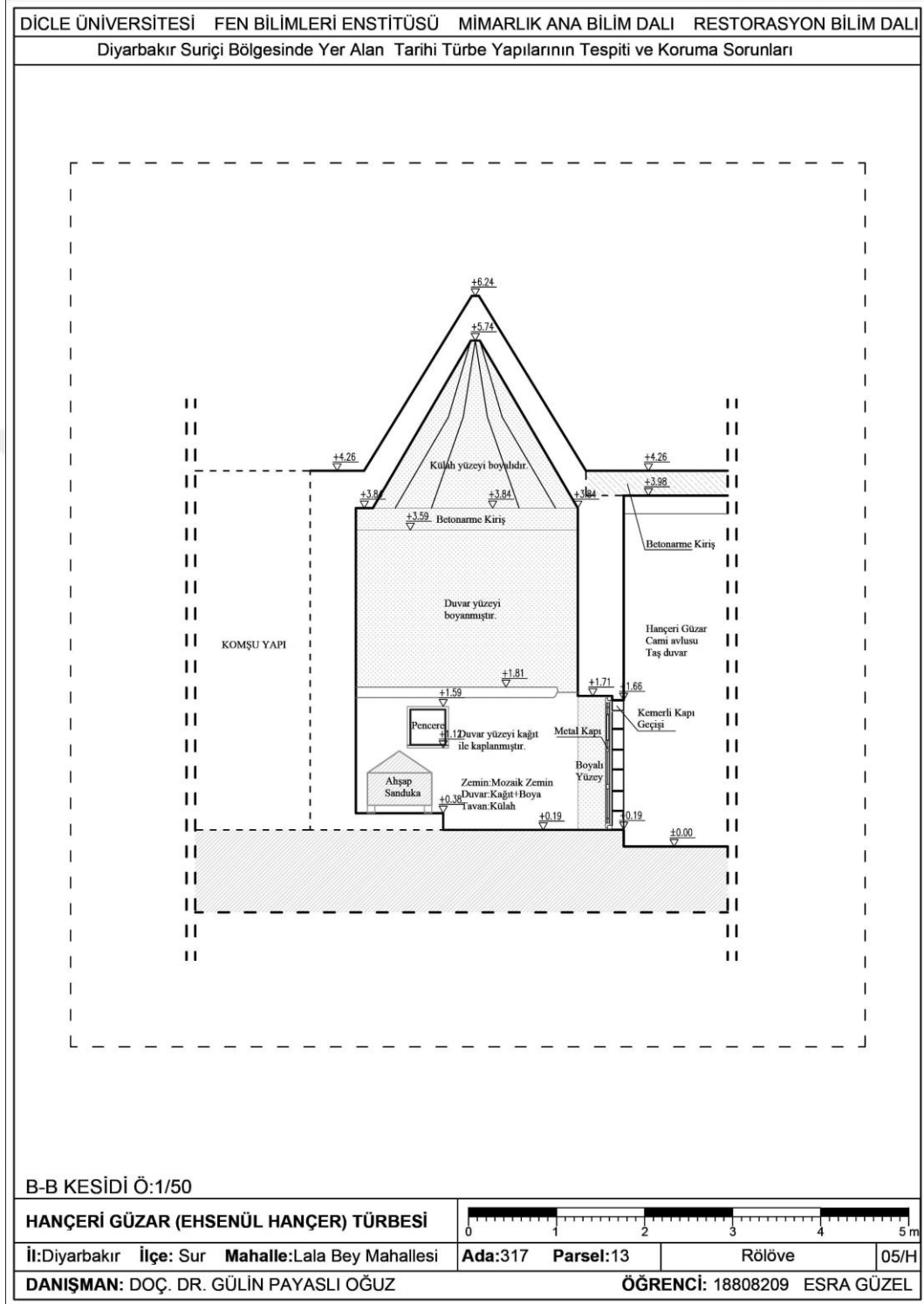
Ek 80: Hançer-i Gúzar Türbesi Güney Cephesi

Ek 81: Hançer-i Gúzar Türbesi A-A' Kesiti

Ek 82: Hançer-i Gúzar Türbesi B-B' Kesiti

Ek 83: Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi İç Mekân Fotoğrafi

Ek 84: Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi Yapı Pandantifleri

Kuzeybatı ve Kuzeydoğu Pandantifi

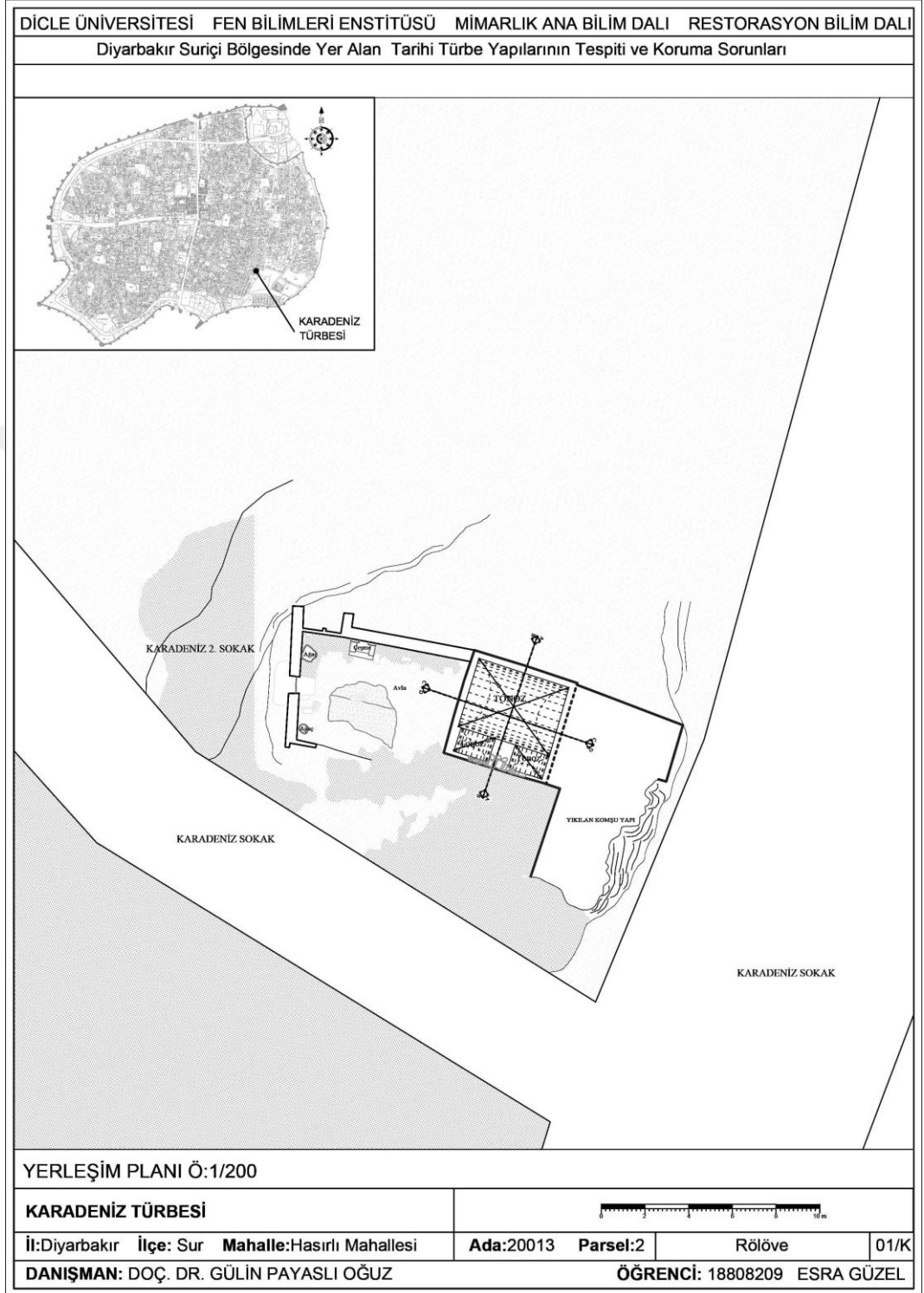
Güneybatı ve Güneydoğu Pandantifi

Ek 85: Karadeniz Türbesi 2010 Yılı Tescil Kararı

132

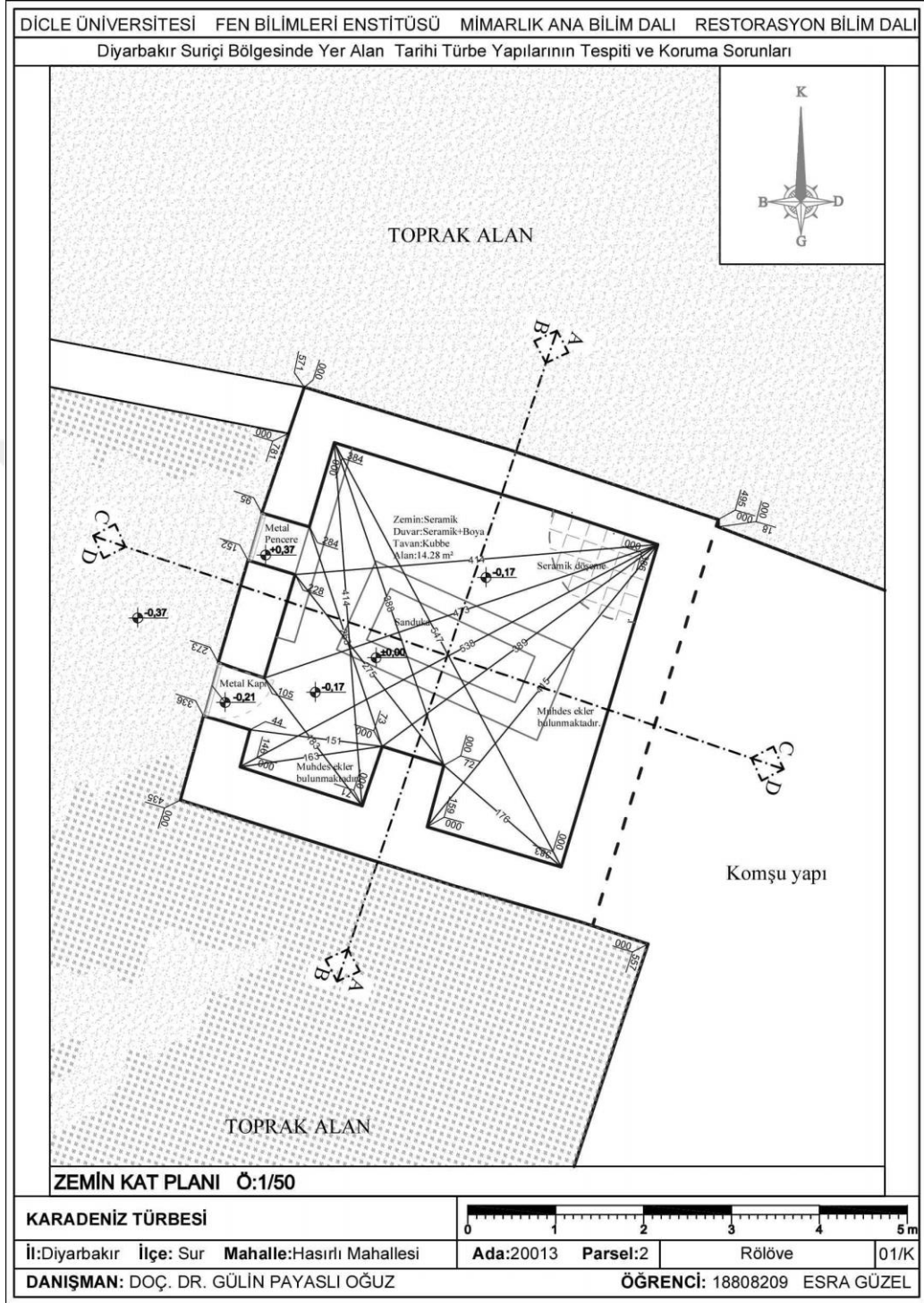
AVRUPA KONSEYİ		ANIT		ENVANTER NO	
TÜRKİYE				HARİTA NO	
İLİ: Diyarbakır	İLÇESİ: Sur	MAHALLE KOY Hasırlı Mah. VEYA MEVKİİ:		KORUMA DEREJESİ	ANITSAL:
SOKAK VE KAPI NO:	Karadeniz sok.	KADASTRO PAFTA: PARSEL: 21 ADA: 974		CEVRESEL:	
ADI: Karadeniz ziyareti	YAPTIRAN:	YAPAN:	MİMARİ ÇAĞI (ÜSLUP):	CEVREYE AYKIRI:	
	YAPIM TARİHİ:	KİTABE:	VAKFIYE:		
GENEL TANIM: Kare planlı yapının iç kısmında sanduka yer almaktadır.					
GOZLEMLER:					
KORUMA DURUMU	☐ A ☐ B ☐ C	İYİ ORTA FENA	TASIYICI YAPI	☐ A ☐ B ☐ C	DIS YAPI
				☐ A ☐ B ☐ C	UST YAPI
				☐ A ☐ B ☐ C	IC YAPI
				☐ A ☐ B ☐ C	SUSLEME ELEMENLARI
				☐ A ☐ B ☐ C	RUTUBET
				☐ A ☐ B ☐ C	YOK IZI VAR ONEMLI
VAZİYET PLANI:			FOTOĞRAF:		
BUGUNKU SAHİBİ:			BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUS:		
YAPILAN ONARIMLAR: Yapı tamamen betonla sıvanmıştır. İç ve dış kısmı boyanmıştır.					
AYRINTILI TANIM:					
			TEKNİK BİLGİLER:	SU	ELEKTRİK
				-	-
			ORJİNAL KULLANIMI: Türbe		
			BUGUNKU KULLANIMI: Türbe		
			ONERİLEN KULLANIMI: Türbe		
			HAZIRLAYANLAR:	TARİH:	
			Esmâ BEDİRHANOĞLU: Arkeolog Fatma KAYA: Arkeolog Kadri Avcı: Sanat Tarihçisi	05/08/2009	
			KONTROL EDEN:	RİH:	
			Nevin SOYUKAYA	14/10/2009	
YAYIN DİZİNİ:			EKLER:		
			☐ RAPOR		
			☒ FOTOĞRAF		
			☐ ROLOVE PROJESİ		
			☐ RESTORASYON PROJE		
			☒ HARİTA		
			☐ KROKİ		
			☐ KİTABE		
			☐ VAKFIYE		
			KURUL ONAYI NO:	TARİH:	
				TARİH:	
				TARİH:	
			REVİZYON:	TARİH:	
KURUL KARARLARI:					

Ek 86: Karadeniz Türbesi Yerleşim Planı

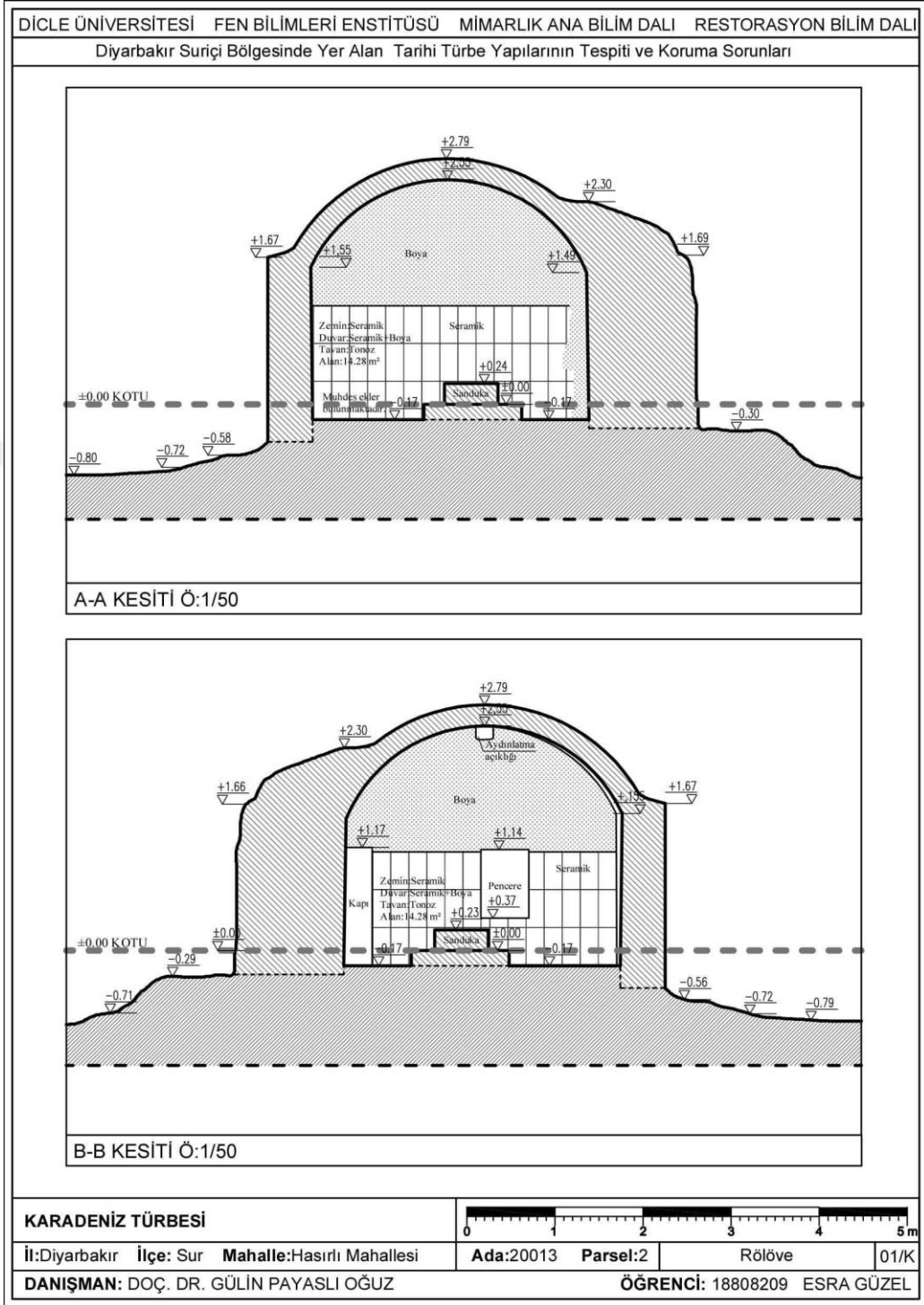

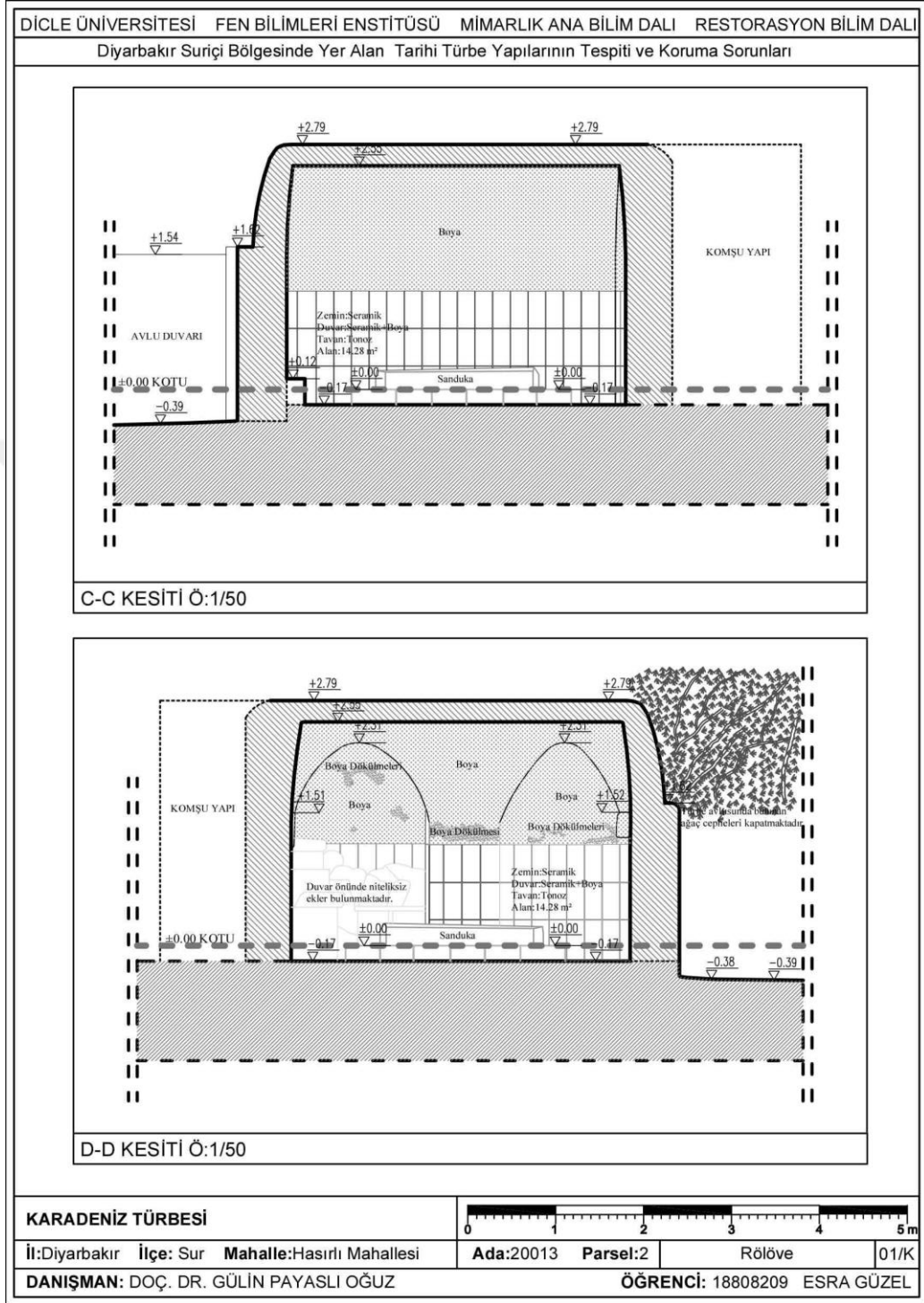
Ek 88: Karadeniz Türbesi Kat Planı

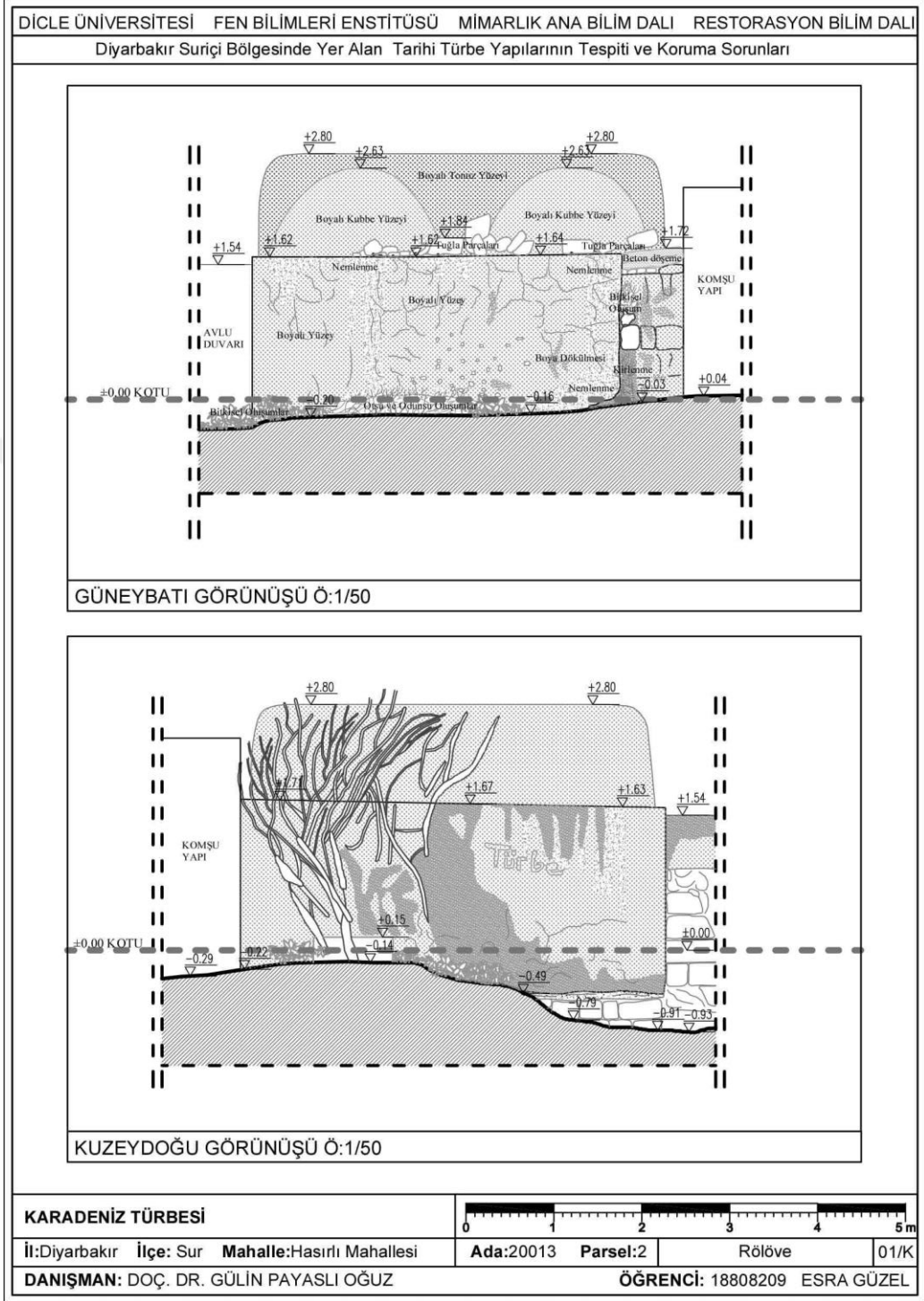
Ek 89: Karadeniz Türbesi A-A, B-B Kesiti

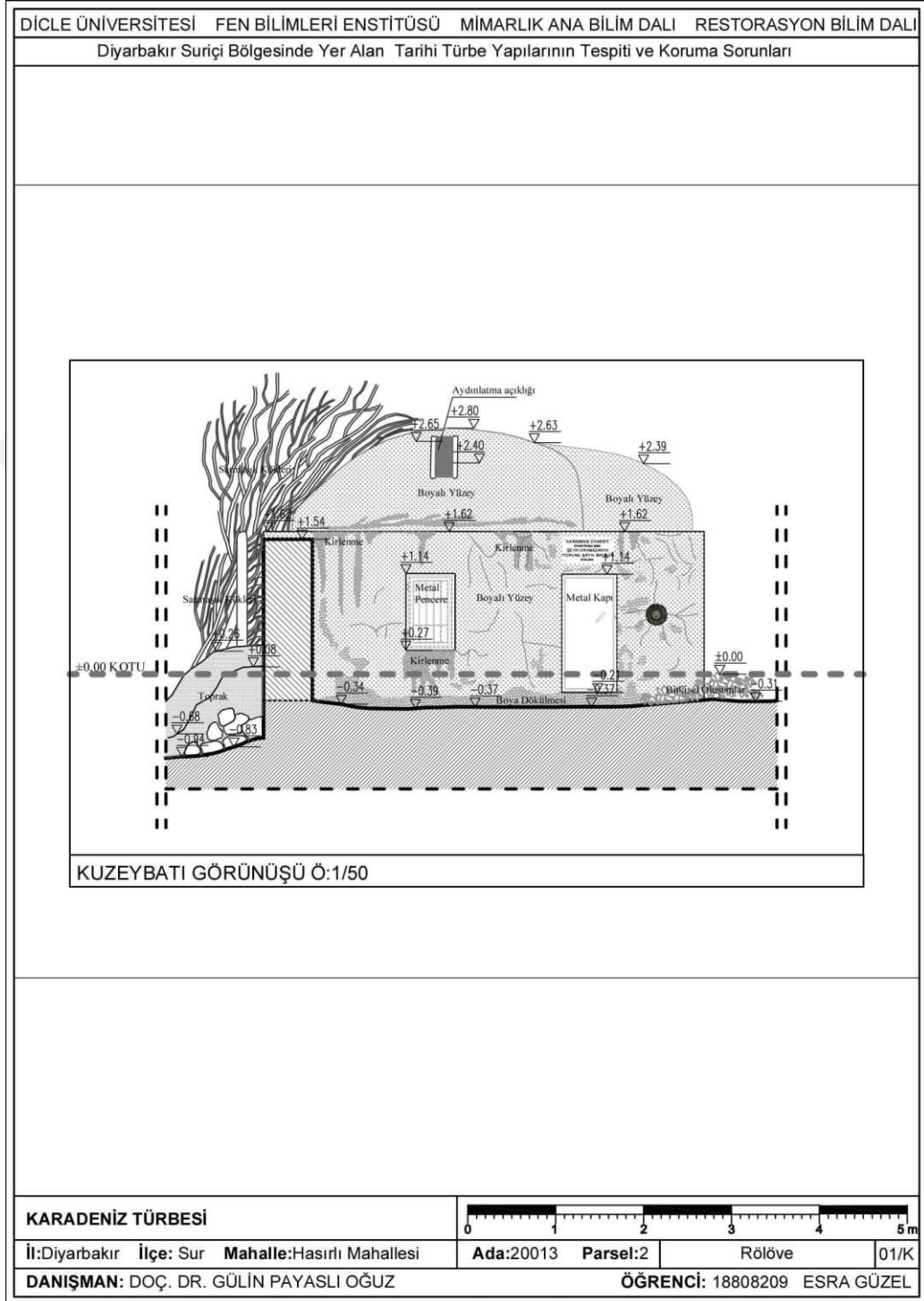
Ek 90: Karadeniz Türbesi C-C, D-D Kesiti

Ek 91: Karadeniz Türbesi Güneybatı ve Kuzeydoğu Görünüşleri

Ek 92: Karadeniz Türbesi Kuzeybatı Görünüşü

Ek 93: Kurşunlu Camii Türbesi İç Görünüşü

Türbe Doğu ve Batı İç Görünüşü

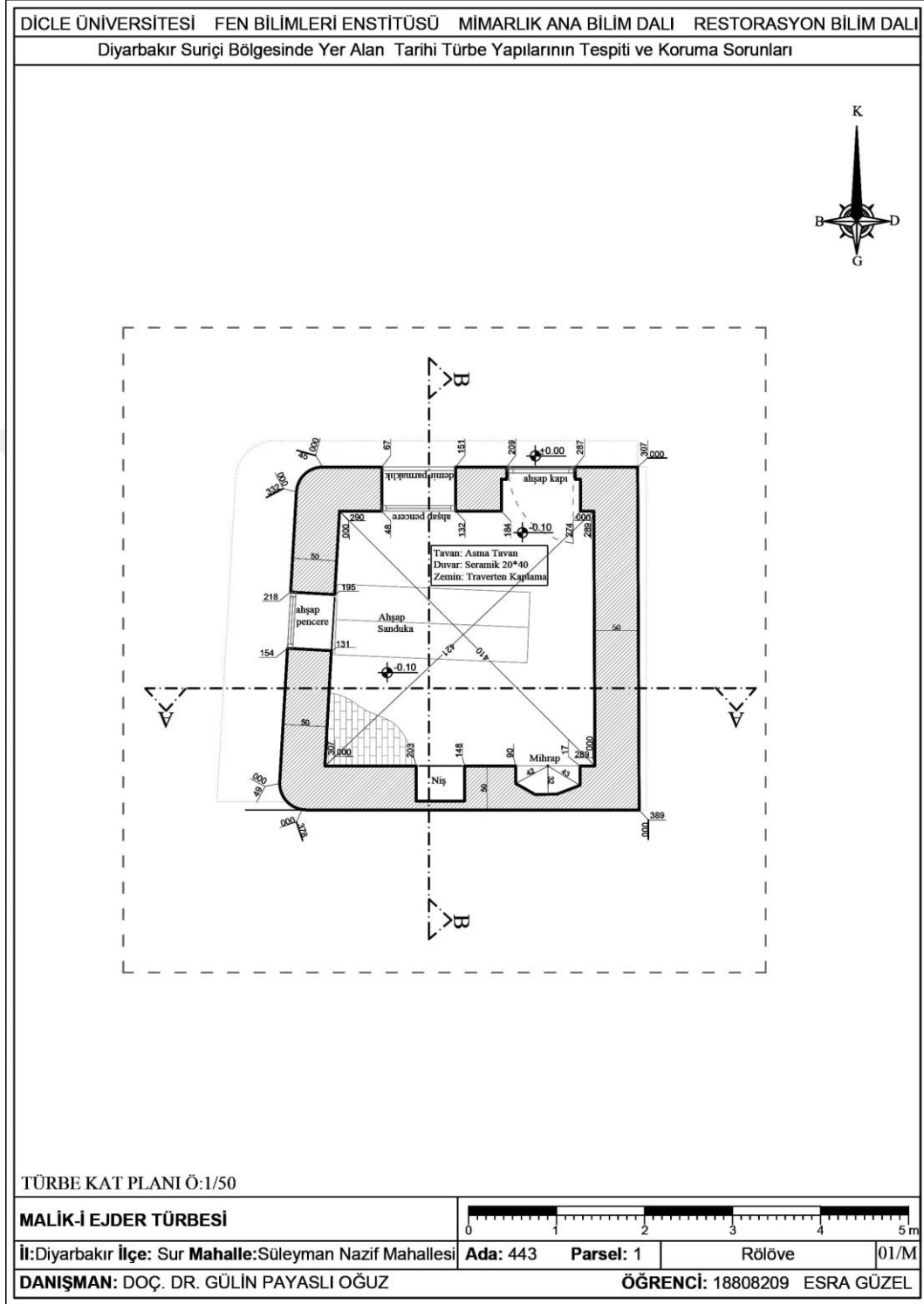

Türbe Kuzey ve Güney İç Görünüşü

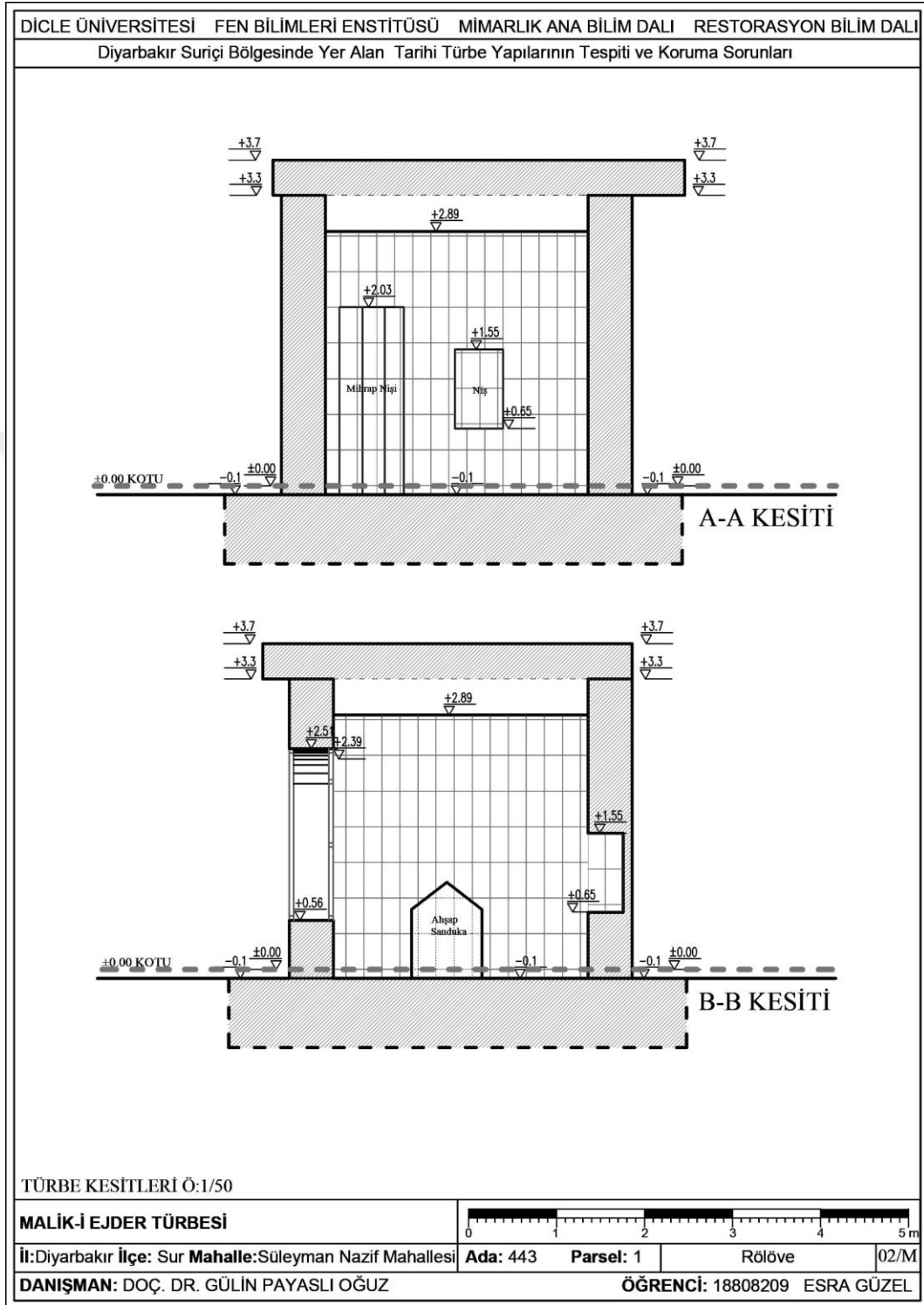
Ek 94: Malik-i Ejder Türbesi Tescil Fişi

AVRUPA KONSEYİ TURKIYE		ANIT		ENVANTER NO HARITA NO	
İL: Diyarbakir	İLCESİ: Sur	MAHALLE KOY Süleyman Nazif VEYA MEVKİİ: Mah.		ANITSAL:	
ŞOKAK VE ocağ sk. KAPI NO:		KADASTRO PAFTA: PARSEL: 15 ADA: 443		KORUMA DERECESİ	
SAHABEDEN MALIKI ADI: Ejder Türbesi	YAPTIRAN:	YAPAN:	MİMARİ ÇAĞI (USLUP):	CEVRESEL:	
	YAPIM TARİHİ:	KITABE:	VAKFIYE:	CEVREYE AYKIRI:	
GENEL TANIM: Yapı kare planlı, tek katlı ve düz damlıdır. Türbeye basık kemerli bir kapı ile girilmektedir. Giriş kapısının yanında yuvarlak kemerli ferforjeli, batı duvarında ise dikdörtgen formu demir parmaklıklı penceresi bulunmaktadır.					
GOZLEMLER: İşlek bir yerde olduğundan dolayı türbe oldukça geri planda kalmıştır.					
KORUMA DURUMU	☐ A ☒ B ☐ C	İYİ ORTA FENA	TASİYİCİ YAPI	☐ A ☒ B ☐ C	DIS YAPI
				☐ A ☒ B ☐ C	UST YAPI
				☐ A ☒ B ☐ C	IC YAPI
				☐ A ☒ B ☐ C	SUSLEME ELEMENLARI
				☐ A ☒ B ☐ C	RUTUBET
				☐ A ☒ B ☐ C	YOK IZI VAR ONEMLI
VAZİYET PLANI:			FOTOGRAF:		
BUGUNKU SAHİBİ:			BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUS:		
YAPILAN ONARIMLAR: Dış yüzeyi fayansla kaplanmıştır.					
AYRINTILI TANIM:				TEKNİK BİLGİLER:	
				SU: Var	
				ELEKTRİK: -	
				ISITMA: -	
				KANALİZASYON: -	
				ORJİNAL KULLANIMI: Türbe	
				BUGUNKU KULLANIMI: Türbe	
				ONERİLEN KULLANIMI: Türbe	
				HAZIRLAYANLAR: Zafer HAN: Sanat Tarihçi Esmâ BEDİRHANOĞLU: Arkeolog Fatma TİMUR:	
				TARİH: 07/05/2009	
YAYIN DİZİNİ:			EKLER:		
			☐ RAPOR		
			☒ FOTOĞRAF		
			☐ ROLOVE PROJESİ		
			☐ RESTORASYON PROJESİ		
			☒ HARİTA		
			☐ KROKİ		
			☐ KİTABE		
			☐ VAKFIYE		
			KONTROL EDEN: Nevin SOYUKAYA:		
			TARİH: 29/06/2009		
			KURUL ONAYI NO:		
			TARİH:		
			TARİH:		
			TARİH:		
			REVİZYON:		
			TARİH:		
KURUL KARARLARI:					

Ek 95: Maliki Ejder Türbesi Kat Planı

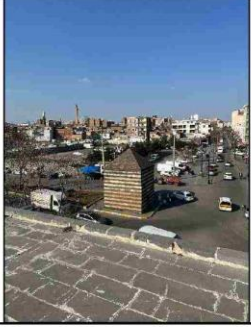
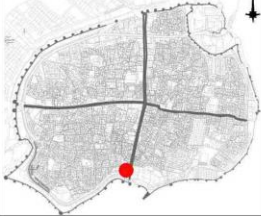
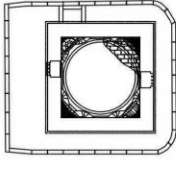
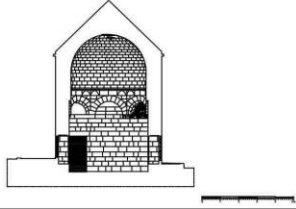

Ek 96: Maliki Ejder Türbesi A-A', B-B' Kesitleri

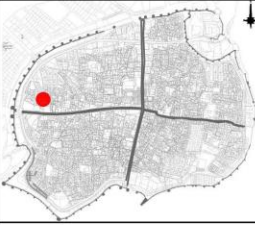
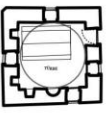
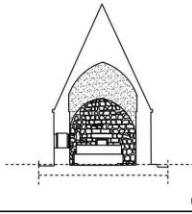

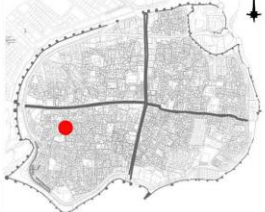
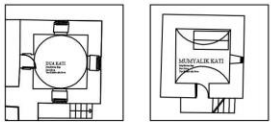
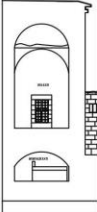
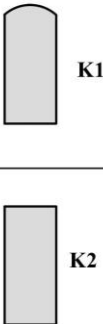
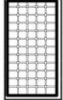

Ek 98: Sultan Şücaeddin Türbe Envanteri

SULTAN ŞÜCAEDDİN TÜRBESİ										
Yapının Kimliği	Suriçinde Bulunduğu Yer		Güneybatı Bölümü							
	Mahalle		Ali Paşa Mahallesi							
	Adres		Gazi Caddesi ve Turistik cadde birleşim kavşağı, Hz. Ömer Cami karşısı							
	Yapı ile İlişkisi		Bağımsız							
	Ada/Parsel		109/4							
	Yapım Tarihi/Dönemi		13. yy/ Artuklu							
	Tescil Tarihi		19.01.1980/A/2082-25.11.2010/3528							
Çizimler										
	Suriçi Konumu			Yapı Planı			Yapı Kesiti			
Mimari Özellikler	Türbe Plan Formu					Üst Örtü				
	Türbe Birim Sayısı		1 Birim			Türbe Birimi Üst Örtü				
	Kat Adedi		İki Katlı			İç		Kubbe		
	Mahal-1 Türbe Formu		Kare ☐			Dış		Piramidal Külah		
	Mahal-2 Cenazelik Formu		Kare ☐			Geçiş Elemanı		Tromp		
	Giriş Yönü		Kuzey			Üst Örtü (Dış Malzeme)		Taş Kaplama		
	Mihrap					Üst Örtü (İç Malzeme)		Sıva		
Kapı Özellikleri	Kapı		K1	K2			Pencere		P1	P2
	Form	Kemerli					Form	Kemerli		
		Düz	✓					Düz	✓	
	Kanat	Tek Kanatlı	✓				Kanat	Tek Kanatlı		
		Çift Kanatlı						Çift Kanatlı	✓	
	Malzeme	Ahşap					Malzeme	Ahşap	✓	
		Metal	✓					Metal		
Korkuluk		✓				Korkuluk		✓		
Tahfif Kemerli		✓				Tahfif Kemerli		✓		
										
Taşyıcı Sistem ve Malzeme	Taşyıcı Sistem		Yığma			Düz Silme		✓		
	Taşyıcı Duvar		✓			Profilli Silme				
	Taşyıcı Paye-Sütun					Mukarnas Tromp		✓		
	Duvar Kalınlığı		75			Sütunce				
	Duvar Örgüsü		Yonu Taş			Taş Üzeri Motif		✓		
	Duvar Malzemesi		Bazalt+Kalker			Çini				
	İç Duvar		Bazalt+Kalker			Köşe Pahlı				
	Döşeme		Bazalt			Mukarnas Süsleme				
						Cas Sıva				

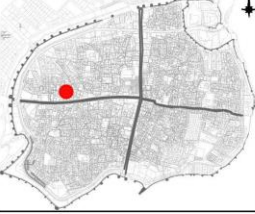
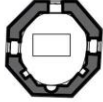

Ek 99: Şeyh Yusuf Hamedani Türbe Envanteri

ŞEYH YUSUF HAMEDANİ TÜRBESİ										
Yapının Kimliği	Suriçinde Bulunduğu Yer		Kuzeybatı Bölümü							
	Mahalle		Melik Ahmet Mahallesi							
	Adres		Özgür Sokak Şeyh Yusuf Cami Avlusu							
	Yapı ile İlişkisi		Şeyh Yusuf Cami Avlusu ile Bağlantılı							
	Ada/Parsel		319/2							
	Yapım Tarihi/Dönemi		15-16. yy/ Akkoyunlu							
	Tescil Tarihi		19.01.1980/A2082-12.06.1991/779 -18.01.2010 /2801							
	Çizimler									
Suriçi Konumu			Yapı Planı			Yapı Kesiti				
Mimari Özellikler	Türbe Plan Formu				Üst Örtü					
	Türbe Birim Sayısı		1 Birim			Türbe Birimi Üst Örtü				
	Kat Adedi		Tek Katlı			İç		Kubbe		
	Mahal-1 Türbe Formu		Kare 			Dış		Piramidal Külah		
	Mahal-2		-			Geçiş Elemanı		Pandantif		
	Giriş Yönü		Doğu			Üst Örtü (Dış Malzeme)		Bazalt Kesme Taş		
	Mihrap					Üst Örtü (İç Malzeme) Sıva				
Kapı Özellikleri	Kapı		K1	K2						
	Form	Kemerli								
		Düz	✓							
	Kanat	Tek Kanatlı	✓							
		Çift Kanatlı								
	Malzeme	Ahşap	✓							
		Metal								
		Korkuluk								
	Tahfif Kemerli									
Pencere Özellikleri	Pencere		P1	P2						
	Form	Kemerli								
		Düz	✓							
	Kanat	Tek Kanatlı	✓							
		Çift Kanatlı								
	Malzeme	Ahşap	✓							
		Metal								
		Korkuluk	✓							
	Tahfif Kemerli									
Taşıyıcı Sistem ve Malzeme	Taşıyıcı Sistem		Yığma			Düz Silme				
	Taşıyıcı Duvar		✓			Profilli Silme				
	Taşıyıcı Paye-Sütun					Mukarnas Silme				
	Duvar Kalınlığı		80-86			Sütunce				
	Duvar Örgüsü		Yonu Taş			Taş Üzeri Motif				
	Duvar Malzemesi		Bazalt			Çini				
	İç Duvar		Bazalt			Köşe Pahlı		✓		
	Döşeme		Bazalt			Mukarnas Süsleme		✓		
						Cas Sıva				

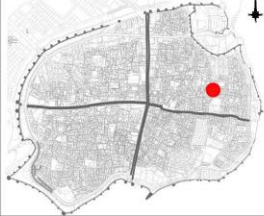
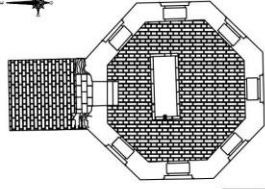
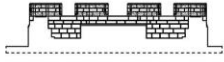

Ek 100: Lala Bey Türbe Envanteri

LALA BEY TÜRBESİ													
Yapının Kimliği	Suriçinde Bulunduğu Yer		Güneybatı Bölümü										
	Mahalle		Lala Bey Mahallesi										
	Adres		Lala Bey Sokak, Lala Bey Cami Avlusunda										
	Yapı ile İlişkisi		Lala Bey Cami Avlusu ile Bağlantılı										
	Ada/Parsel		295/1										
	Yapım Tarihi/Dönemi		15-16. yy/ Akkoyunlular										
	Tescil Tarihi		12.06.1991/773										
Çizimler													
	Suriçi Konumu		Yapı Planı		Yapı Kesiti								
Mimari Özellikler	Türbe Plan Formu			Üst Örtü									
	Türbe Birim Sayısı			2 Birim			Türbe Birimi Üst Örtü						
	Kat Adedi			İki Katlı			İç						
	Mahal-1 Türbe Formu			Kare ☐			Kubbe (Türbe) Tonoz(Bodrum)						
	Mahal-2 Cenazelik Katı			Kare ☐			Dış						
	Giriş Yönü			Batı (Türbe) Güney (Bodrum)			Geçiş Elemanı						
Mihrap						Pandantif							
Kapı Özellikleri	Kapı		K1	K2				Üst Örtü Özellikleri					
	Form	Kemerli	☒	☐				Pencere		P1	P2		
		Düz	☐	☒				Form		☒	☒		
	Kanat	Tek Kanatlı	☒	☒				Kanat		☐	☒		
		Çift Kanatlı	☐	☐				Malzeme		☒	☒		
	Malzeme	Ahşap	☒	☐				Ahşap		☒	☒		
		Metal	☐	☒				Metal		☐	☐		
		Korkuluk	☐	☐				Korkuluk		☒	☐		
		Tahfif Kemerli	☐	☐				Tahfif Kemerli		☐	☐		
	Taşıyıcı Sistem ve Malzeme	Taşıyıcı Sistem						Yığma			Düz Silme		☒
Taşıyıcı Duvar			☒			Profilli Silme							
Taşıyıcı Paye-Sütun						Mukarnas Silme							
Duvar Kalınlığı			75-78			Sütunce							
Duvar Örgüsü			Yonu Taş			Taş Üzeri Motif							
Duvar Malzemesi			Bazalt+Kalker			Çini							
İç Duvar			Sıva+Boya			Köşe Pahlı							
Döşeme			Bazalt			Mukarnas Süsleme							
						Cas Sıva		☒					

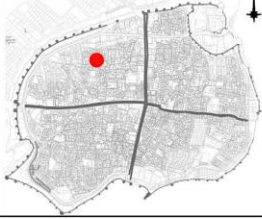
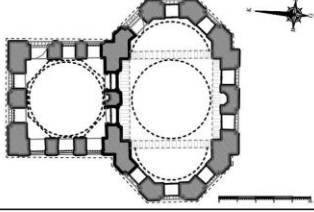
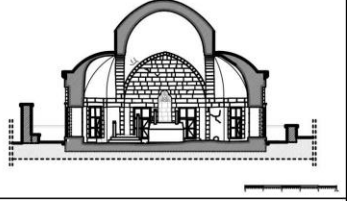

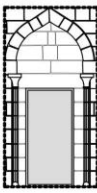
Ek 101: Şeyh Abdülcélil Türbe Envanteri

ŞEYH SAFA (ABDÜLCÉLİL) TÜRBESİ										
Yapının Kimliği	Suriçinde Bulunduğu Yer		Kuzeybatı Bölümü							
	Mahalle		Ziya Gökalt Mahallesi							
	Adres		Palu Sokak Safa Cami Avlusunda							
	Yapı ile İlişkisi		Safa Cami Avlusu ile Bağlantılı							
	Ada/Parsel		322/30							
	Yapım Tarihi/Dönemi		16-17. yy/ Osmanlı							
	Tescil Tarihi		19.01.1980/A/2082-(18.01.2010/2801)							
Çizimler										
	Suriçi Konumu			Yapı Planı			Yapı Kesiti			
Mimari Özellikler	Türbe Plan Formu				Üst Örtü					
	Türbe Birim Sayısı		1 Birim		Türbe Birimi Üst Örtü					
	Kat Adedi		Tek Kath		İç		Kubbe			
	Mahal-1 Türbe Formu		Sekizgen 		Dış		Poligonal Kûlah			
	Mahal-2		-		Geçiş Elemanı		Pandantif			
	Giriş Yönü		Kuzey		Üst Örtü (Dış Malzeme)		Kurşun Kaplama			
	Mihrap				Üst Örtü (İç Malzeme)		Sıva			
Kapı Özellikleri	Kapı		K1	K2	 K1					
	Form	Kemerli								
		Düz		✓						
	Kanat	Tek Kanatlı		✓						
		Çift Kanatlı								
	Malzeme	Ahşap								
		Metal		✓						
Korkuluk										
Tahfif Kemerli										
Pencere Özellikleri	Pencere		P1	P2	 P1					
	Form	Kemerli								
		Düz		✓						
	Kanat	Tek Kanatlı								
		Çift Kanatlı		✓						
	Malzeme	Ahşap		✓						
		Metal								
Korkuluk		✓								
Tahfif Kemerli										
Taşyıcı Sistem ve Malzeme	Taşyıcı Sistem		Yığma		Düz Silme					
	Taşyıcı Duvar		✓		Profilli Silme					
	Taşyıcı Paye-Sütun				Mukarnas Silme					
	Duvar Kalınlığı		60-65		Sütunce					
	Duvar Örgüsü		Yonu Taş		Taş Üzeri Motif					
	Duvar Malzemesi		Bazalt		Çini					
	İç Duvar		Sıva		Köşe Pahlı					
	Döşeme		Bazalt		Mukarnas Süsleme					
					Cas Sıva					

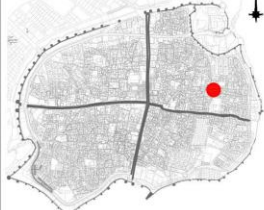
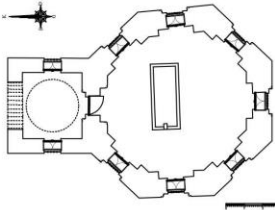
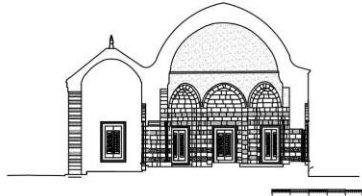

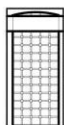
Ek 102: Fatih Paşa Türbe Envanteri

ANONİM TÜRBE (FATİH PAŞA TÜRRESİ)								
Yapının Kimliği	Suriçinde Bulunduğu Yer	Kuzeydoğu Bölümü						
	Mahalle	Fatih Paşa Mahallesi						
	Adres	İç Kurşunlu Sokak, Kurşunlu Cami Güney Avlusunda						
	Yapı ile İlişkisi	Fatih Paşa Cami ile Bağlantılı						
	Ada/Parsel	20106/1						
	Yapım Tarihi/Dönemi	16. yy/ Osmanlı						
	Tescil Tarihi	19.01.1980/A/2082-18.01.2010/2801						
	Çizimler							
Suriçi Konumu		Yapı Planı	Yapı Kesiti					
Mimari Özellikler	Türbe Plan Formu		Üst Örtü					
	Türbe Birim Sayısı	2 Birim	Türbe Birimi Üst Örtü					
	Kat Adedi	Tek Katlı	İç					
	Mahal-1 Türbe Formu	Sekizgen 	Dış					
	Mahal-2 Giriş Formu	Kare 	Geçiş Elemanı					
	Giriş Yönü	Kuzey	Üst Örtü (Dış Malzeme)					
	Mihrap		Üst Örtü (İç Malzeme)					
Kapı Özellikleri	Kapı	K1	K2	Pencere Özellikleri	Pencere	P1	P2	
		Form	Kemerli				Form	Kemerli
	Düz				Düz			
	Kanat	Tek Kanatlı			Kanat	Tek Kanatlı		
		Çift Kanatlı				Çift Kanatlı		
	Malzeme	Ahşap			Malzeme	Ahşap		
		Metal				Metal		
		Korkuluk				Korkuluk		
		Tahfif Kemerli				Tahfif Kemerli		
	Taşıyıcı Sistem ve Malzeme	Taşıyıcı Sistem			Yığma	Bezeme-Süsleme	Düz Silme	
Taşıyıcı Duvar		✓	Profilli Silme		✓			
Taşıyıcı Paye-Sütun			Mukarnas Silme					
Duvar Kalınlığı		100-108	Sütunce		✓			
Duvar Örgüsü		Yonu Taş	Taş Üzeri Motif		✓			
Duvar Malzemesi		Bazalt+Kalker	Çini					
İç Duvar		Bazalt+Kalker	Köşe Pahlı					
Döşeme		Bazalt	Mukarnas Süsleme					
			Cas Sıva					

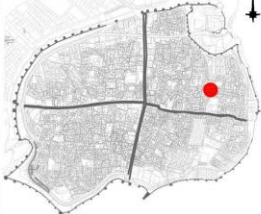
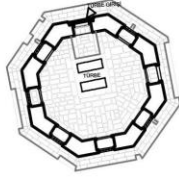

Ek 103: İskender Paşa Türbe Envanteri

İSKENDER PAŞA TÜRBESİ					
Yapının Kimliği	Suriçinde Bulunduğu Yer	Kuzeybatı Bölümü			
	Mahalle	İskender Paşa Mahallesi			
	Adres	İskender Paşa Sokak			
	Yapı ile İlişkisi	İskender Paşa Cami Avlusu ile Bağlantılı			
	Ada/Parsel	133/4			
	Yapım Tarihi/Dönemi	16. yy-18.yy/ Osmanlı			
	Tescil Tarihi	19.01.1980/A2082-25.11.2010/3528			
Çizimler					
	Suriçi Konumu	Yapı Planı	Yapı Kesiti		
Mimari Özellikler	Türbe Plan Formu		Üst Örtü		
	Türbe Birim Sayısı	2 Birim	Türbe Birimi Üst Örtü		
	Kat Adedi	Tek Katlı	İç	Kubbe	
	Mahal-1 Türbe Formu	Kare 	Dış	Kubbe	
	Mahal-2 Giriş Formu	Sekizgen 	Geçiş Elemanı	Pandantif	
	Giriş Yönü	Doğu-Kuzeydoğu	Üst Örtü (Dış Malzeme)	Çimento Esaslı Sıva	
	Mihrap		Üst Örtü (İç Malzeme)	Sıva	
Kapı Özellikleri	Kapı	K1 K2	Pencere Özellikleri		
	Form	Kemerli			
		Düz		✓ ✓	
	Kanat	Tek Kanatlı		✓ ✓	P1
		Çift Kanatlı			
	Malzeme	Ahşap			P2
		Metal		✓ ✓	
Korkuluk		✓ ✓			
Tahfif Kemerli		✓ ✓			
K1-K2 					
Taşıyıcı Sistem ve Malzeme	Taşıyıcı Sistem		Düz Silme	✓	
	Taşıyıcı Duvar		Profilli Silme	✓	
	Taşıyıcı Paye-Sütun		Mukarnas Silme	✓	
	Duvar Kalınlığı		Sütunce	✓	
	Duvar Örgüsü		Taş Üzeri Motif	✓	
	Duvar Malzemesi		Çini		
	İç Duvar		Köşe Pahlı		
	Döşeme		Mukarnas Süsleme	✓	
			Cas Sıva		

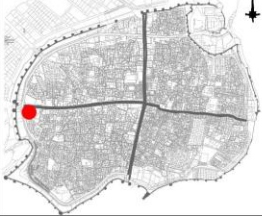
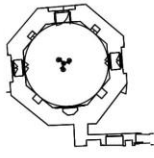

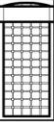

Ek 104: Özdemiroğlu Osman Paşa Türbe Envanteri

ÖZDEMİROĞLU OSMAN PAŞA TÜRBE Sİ					
Yapının Kimliği	Suriçinde Bulunduğu Yer	Kuzeydoğu Bölümü			
	Mahalle	Fatih Paşa Mahallesi			
	Adres	İç Kurşunlu Sokak Kurşunlu Cami Doğu Hazire			
	Yapı ile İlişkisi	Fatih Paşa Cami Avlusu ile Bağlantılı			
	Ada/Parsel	20106/1			
	Yapım Tarihi/Dönemi	16. yy/ Osmanlı			
	Tescil Tarihi	19.01.1980/A/2082-(17.09.2010/3371)			
	Çizimler				
Suriçi Konumu		Yapı Planı	Yapı Kesiti		
Mimari Özellikler					
Türbe Plan Formu ve Elemanı			Üst Örtü		
Türbe Birim Sayısı		2 Birim	Türbe Birimi Üst Örtü		
Kat Adedi		Tek Kath	İç	Kubbe	
Mahal-1 Türbe Formu		Sekizgen 	Dış	Kubbe	
Mahal-2 Giriş Formu		Kare 	Geçiş Elemanı	Pendantif	
Giriş Yönü		Kuzey	Üst Örtü (Dış Malzeme)	Kurşun Kaplama	
Mihrap			Üst Örtü (İç Malzeme)	Sıva	
Kapı Özellikleri	Kapı		K1	K2	
	Form	Kemerli	✓		
		Düz			
	Kanat	Tek Kanatlı			
		Çift Kanatlı	✓		
	Malzeme	Ahşap	✓		
		Metal			
		Korkuluk			
Tahfif Kemerli					
Pencere Özellikleri			P1		
Pencere		P1	P2		
Form	Kemerli	✓			
	Düz		✓		
Kanat	Tek Kanatlı				
	Çift Kanatlı	✓	✓		
Malzeme	Ahşap	✓	✓		
	Metal				
	Korkuluk	✓	✓		
	Tahfif Kemerli	✓			
Taşıyıcı Sistem ve Malzeme			Bezeme-Süsleme		
Taşıyıcı Sistem		Yığma	Düz Silme	✓	
Taşıyıcı Duvar		✓	Profilli Silme		
Taşıyıcı Paye-Sütun			Mukarnas Silme		
Duvar Kalınlığı		100-140	Sütunce	✓	
Duvar Örgüsü		Yonu Taş	Taş Üzeri Motif		
Duvar Malzemesi		Bazalt+Kalker	Çini		
İç Duvar		Bazalt+Kalker	Köşe Pahlı		
Döşeme		Bazalt	Mukarnas Süsleme		
			Cas Sıva		

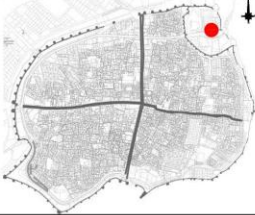
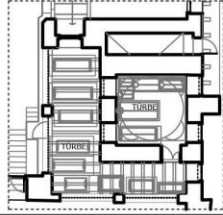
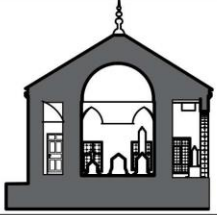

Ek 105: Zincirkıran Türbe Envanteri

ZİNCİRKIRAN TÜRBESİ										
Yapının Kimliği	Suriçinde Bulunduğu Yer		Kuzeydoğu Bölümü							
	Mahalle		Fatih Paşa Mahallesi							
	Adres		Söğütlü Sokak Nasuh Paşa Camiye Bitişik Güney Avlusunda							
	Yapı ile İlişkisi		Nasuh Paşa Cami Avlusuna ile Bağlantılı							
	Ada/Parsel		178/7							
	Yapım Tarihi/Dönemi		16. yy/ Osmanlı							
	Tescil Tarihi		19.01.1980/A/2082-25.11.2010 /3528							
Çizimler										
	Suriçi Konumu			Yapı Planı			Yapı Kesiti			
Mimari Özellikler	Türbe Plan Formu				Üst Örtü					
	Türbe Birim Sayısı		1 Birim			Türbe Birimi Üst Örtü				
	Kat Adedi		Tek Kath			İç		Kubbe		
	Mahal-1 Türbe Formu		Sekizgen 			Dış		Poligonal Kûlah		
	Mahal					Geçiş Elemanı		Pandantif		
	Giriş Yönü		Kuzey			Üst Örtü (Dış Malzeme)		Bazalt Kesme Taş		
	Mihrap					Üst Örtü (İç Malzeme)		Sıva		
Kapı Özellikleri	Kapı		K1	K2	 K1					
	Form	Kemerli								
		Düz	✓							
	Kanat	Tek Kanatlı	✓							
		Çift Kanatlı								
	Malzeme	Ahşap								
		Metal	✓							
Korkuluk										
	Tahfif Kemerli									
Pencere Özellikleri	Pencere		P1	P2	 P1					
	Form	Kemerli								
		Düz	✓							
	Kanat	Tek Kanatlı								
		Çift Kanatlı	✓							
	Malzeme	Ahşap	✓							
		Metal								
Korkuluk		✓								
	Tahfif Kemerli	✓								
Taşyıcı Sistem ve Malzeme	Taşyıcı Sistem		Yığma			Düz Silme				
	Taşyıcı Duvar		✓			Profilli Silme				
	Taşyıcı Paye-Sütun					Mukarnas Silme				
	Duvar Kalınlığı		81-83			Sütunce				
	Duvar Örgüsü		Yonu Taş			Taş Üzeri Motif		✓ Yarım Şemse Motif		
	Duvar Malzemesi		Bazalt+Kalker			Çini				
	İç Duvar		Sıva			Köşe Pahlı				
	Döşeme		Bazalt			Mukarnas Süsleme		✓		
						Cas Sıva				

Ek 106: Sarı Saltuk Türbe Envanteri

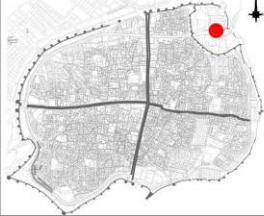

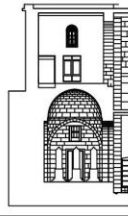

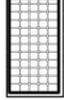
SARI SALTUK TÜRBESİ												
Yapının Kimliği	Suriçinde Bulunduğu Yer		Güneybatı Bölümü									
	Mahalle		Melik Ahmet Mahallesi									
	Adres		Turistlik Cadde ve Melik Ahmet Cadde Birleşimi Urfa Kapı Karşısında									
	Yapı ile İlişkisi		Gülşeniye Tekkesi ile Bağlantılı									
	Ada/Parsel		953/1									
	Yapım Tarihi/Dönemi		16. yy/ Osmanlı									
	Tescil Tarihi		19.01.1980/A/2082-18.01.2010/2801									
Çizimler												
	Suriçi Konumu			Yapı Planı			Yapı Kesiti					
Mimari Özellikler	Türbe Plan Formu				Üst Örtü							
	Türbe Birim Sayısı		1 Birim		Türbe Birimi Üst Örtü							
	Kat Adedi		Tek Katlı		İç		Kubbe					
	Mahal-1 Türbe Formu		Sekizgen 		Dış		Poligonal Külah					
	Mahal		-		Geçiş Elemanı		Pandantif					
	Giriş Yönü		Kuzey		Üst Örtü (Dış Malzeme)		Alaturka Kiremit					
	Mihrap				Üst Örtü (İç Malzeme)		Sıva					
Kapı Özellikleri	Kapı		K1	K2								
	Form	Kemerli										
		Düz	✓									
	Kanat	Tek Kanatlı	✓									
		Çift Kanatlı										
	Malzeme	Ahşap	✓									
		Metal										
		Korkuluk										
		Tahfif Kemerli										
	Pencere Özellikleri	Pencere		P1						P2		
Form		Kemerli	✓									
		Düz										
Kanat		Tek Kanatlı										
		Çift Kanatlı	✓									
Malzeme		Ahşap	✓									
		Metal										
		Korkuluk	✓									
		Tahfif Kemerli	✓									
Taşıyıcı Sistem ve Malzeme		Taşıyıcı Sistem		Yığma								
	Taşıyıcı Duvar		✓									
	Taşıyıcı Paye-Sütun											
	Duvar Kalınlığı		91-96									
	Duvar Örgüsü		Yonu Taş									
	Duvar Malzemesi		Bazalt+Kalker									
	İç Duvar		Sıva+Boya									
	Döşeme		Bazalt									
	Bezeme-Süsleme		Düz Silme		✓							
			Profilli Silme									
		Mukarnas Silme		✓								
		Sütunce		✓								
		Taş Üzeri Motif		✓								
		Çini										
		Köşe Pahlı										
		Mukarnas Süsleme		✓								
		Cas Sıva		✓								

Ek 107: Sahabeler Türbe Envanteri

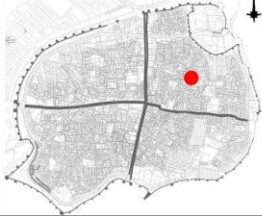
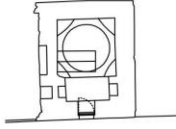
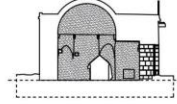
SAHABELER TÜRBESİ				
Yapının Kimliği	Suriçinde Bulunduğu Yer	Kuzeydoğu Bölümü		
	Mahalle	Cevat Paşa Mahallesi		
	Adres	İç Kale Sokak Hz. Süleyman Cami Sokağı Bitişiği		
	Yapı ile İlişkisi	Hz. Süleyman Cami ile Bağlantılı		
	Ada/Parsel	32/31		
	Yapım Tarihi/Dönemi	17. yy/ Osmanlı		
	Tescil Tarihi	19.01.1980/A/2082-18.12.2009 /3528		
Çizimler				
	Suriçi Konumu	Yapı Planı	Yapı Kesiti	
Mimarî Özellikler	Türbe Plan Formu		Üst Örtü	
	Türbe Birim Sayısı	3 Birim	Türbe Birimi Üst Örtü	
	Kat Adedi	Tek Katlı	İç	Kubbe
	Mahal-1 Türbe Formu	Kare 	Dış	Piramidal Külah
	Mahal-2 Formu	Dikdörtgen 	Geçiş Elemanı	Tromp
	Mahal-3 Revak	L Planlı 	Üst Örtü (Dış Malzeme)	Kurşun Kaplama
	Giriş Yönü	Güney (M1-Türbe)	Üst Örtü (İç Malzeme)	Sıva
	Mihrap			
Kapı Özellikleri	Kapı	K1 K2	Pencere Özellikleri	
	Form	Kemerli		
		Düz		✓
	Kanat	Tek Kanatlı		
		Çift Kanatlı		✓
	Malzeme	Ahşap		✓
		Metal		
		Korkuluk		
	Tahfif Kemerli			
Taşıyıcı Sistem ve Malzeme	Kapı		Pencere	P1 P2
	Form	Kemerli		
		Düz	✓	
	Kanat	Tek Kanatlı		
		Çift Kanatlı	✓	
	Malzeme	Ahşap	✓	
		Metal		
		Korkuluk	✓	
		Tahfif Kemerli		
	Taşıyıcı Sistem		Yığma	Düz Silme
Taşıyıcı Duvar		✓	Profilli Silme	
Taşıyıcı Paye-Sütun		✓	Mukarnas Silme	
Duvar Kalınlığı		88-113	Sütunce	
Duvar Örgüsü		Yonu Taş	Taş Üzeri Motif	✓
Duvar Malzemesi		Bazalt	Çini	✓
İç Duvar		Bazalt	Köşe Pahlı	✓
Döşeme		Bazalt	Mukarnas Süsleme	
			Cas Sıva	

Ek 109: Murtaza Paşa Türbe Envanteri

MURTAZA PAŞA TÜRBESİ										
Yapının Kimliği	Suriçinde Bulunduğu Yer		Kuzeydoğu Bölümü							
	Mahalle		Cevat Paşa Mahallesi							
	Adres		İçkale Sokak, Hz.Süleyman Cami'nin son cemaat mahaline bitişik							
	Yapı ile İlişkisi		Hz. Süleyman Cami ile Bağlantılı							
	Ada/Parsel		32/31							
	Yapım Tarihi/Dönemi		17. yy/ Osmanlı							
	Tescil Tarihi		19.01.1980/A/2082-(18.12.2009/3528)							
Çizimler										
	Suriçi Konumu			Yapı Planı			Yapı Kesiti			
Mimari Özellikler	Türbe Plan Formu				Üst Örtü					
	Türbe Birim Sayısı		1 Birim		Türbe Birimi Üst Örtü					
	Kat Adedi		Tek Katlı		İç		Kubbe			
	Mahal-1 Türbe Formu		Kare 		Dış		Düz Dam			
	Mahal-2		-		Geçiş Elemanı		Pendantif			
	Giriş Yönü		Doğu		Üst Örtü (Dış Malzeme)		Bazalt Taş Kaplama			
	Mihrap				Üst Örtü (İç Malzeme)		Sıva			
Kapı Özellikleri	Kapı		K1	K2						
	Form	Kemerli								
		Düz	✓							
	Kanat	Tek Kanatlı	✓							
		Çift Kanatlı								
	Malzeme	Ahşap								
		Metal	✓							
Korkuluk										
Tahfif Kemerli										
Pencere Özellikleri	Pencere		P1	P2						
	Form	Kemerli								
		Düz	✓							
	Kanat	Tek Kanatlı								
		Çift Kanatlı								
	Malzeme	Ahşap								
		Metal	✓							
Korkuluk		✓								
Tahfif Kemerli										
Taşyıcı Sistem ve Malzeme	Taşyıcı Sistem		Yığma		Düz Silme					✓
	Taşyıcı Duvar		✓		Profilli Silme					
	Taşyıcı Paye-Sütun				Mukarnas Silme					
	Duvar Kalınlığı		109		Sütunce					
	Duvar Örgüsü		Yonu Taş		Taş Üzeri Motif					
	Duvar Malzemesi		Bazalt		Çini					
	İç Duvar		Bazalt		Köşe Pahlı					
	Döşeme		Bazalt		Mukarnas Süsleme					
					Cas Sıva					

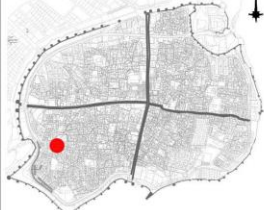
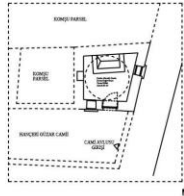
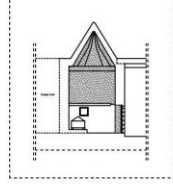

Ek 110: Dabanoğlu Türbe Envanteri

DABANOĞLU TÜRBESİ					
Yapının Kimliği	Suriçinde Bulunduğu Yer	Kuzeydoğu Bölümü			
	Mahalle	Dabanoğlu Mahallesi			
	Adres	Dabanoğlu Sokak, Konut Yapıları Arasında			
	Yapı ile İlişkisi	Bağımsız			
	Ada/Parsel	20036/14			
	Yapım Tarihi/Dönemi	17. yy/ Osmanlı			
	Tescil Tarihi	19.01.1980/A/2082-(25.11.2010/3528)			
Çizimler					
	Suriçi Konumu	Yapı Planı	Yapı Kesiti		
Mimari Özellikler	Türbe Plan Formu		Üst Örtü		
	Türbe Birim Sayısı		2 Birim		
	Kat Adedi		Tek Katlı		
	Mahal-1 Türbe Formu		Kare ☐		
	Mahal-2 Giriş Formu		Dikdörtgen ☐		
	Giriş Yönü		Güney		
	Mihrap				
Kapı Özellikleri	Kapı		Pencere Özellikleri		
	Form	K1		K2	
		Kemerli		☒	
	Düz				
	Kanat	K1		K2	
		Tek Kanatlı		☒	
	Çift Kanatlı				
	Malzeme	Ahşap			
		Metal		☒	
		Korkuluk			
Tahfif Kemerli					
K1					
Pencere		P1	P2		
Form	K1	K2			
	Kemerli				
Düz					
Kanat	K1	K2			
	Tek Kanatlı				
Çift Kanatlı					
Malzeme	Ahşap				
	Metal				
	Korkuluk				
	Tahfif Kemerli				
Düz Silme		☒			
Profilli Silme					
Mukarnas Silme					
Sütunce					
Taş Üzeri Motif					
Çini					
Köşe Pahlı					
Mukarnas Süsleme					
Cas Sıva					
Taşyıcı Sistem ve Malzeme	Taşyıcı Sistem		Yığma		
	Taşyıcı Duvar		☒		
	Taşyıcı Paye-Sütun				
	Duvar Kalınlığı		99-107		
	Duvar Örgüsü		Yonu Taş		
	Duvar Malzemesi		Bazalt		
	İç Duvar		Sıva+Boya		
	Döşeme		Bazalt		

Ek 111: Havlet Baba Türbe Envanteri

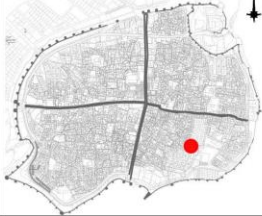
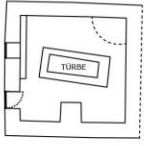
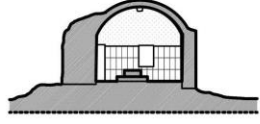

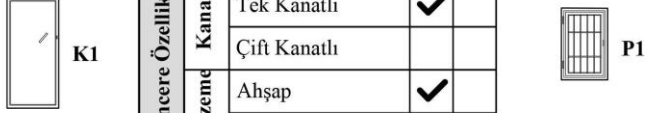

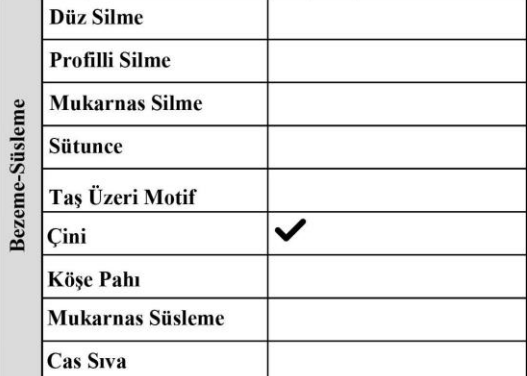
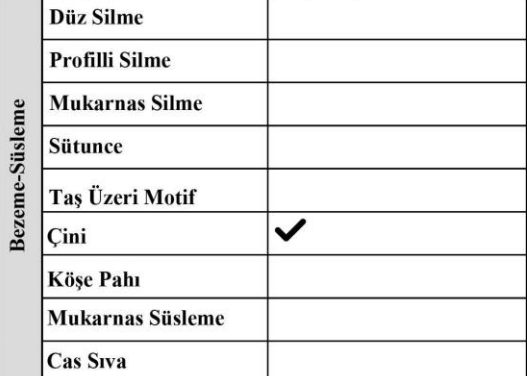
HAVLET BABA TÜRBESİ												
Yapının Kimliği	Suriçinde Bulunduğu Yer		Kuzeydoğu Bölümü									
	Mahalle		Cevat Paşa Mahallesi									
	Adres		İçkale sokak Hz.Süleyman parkında									
	Yapı ile İlişkisi		Bağımsız									
	Ada/Parsel		33/4									
	Yapım Tarihi/Dönemi		17-18. yy/ Osmanlı									
	Tescil Tarihi		19.01.1980/A/2082-(25.11.2010/3528)									
Çizimler												
	Suriçi Konumu		Yapı Planı		Yapı Kesiti							
Mimari Özellikler	Türbe Plan Formu			Üst Örtü								
	Türbe Birim Sayısı		1 Birim			Türbe Birimi Üst Örtü						
	Kat Adedi		Tek Katlı			İç		Piramidal Külâh				
	Mahal-1 Türbe Formu		Dikdörtgen			Dış		Piramidal Külâh				
	Mahal-2		-			Geçiş Elemanı		—				
	Giriş Yönü		Güney			Üst Örtü (Dış Malzeme)		Beton				
	Mihrap					Üst Örtü (İç Malzeme)		Sıva				
Kapı Özellikleri	Kapı		K1	K2				Pencere		P1	P2	
	Form	Kemerli						Form	Kemerli			
		Düz	✓						Düz	✓		
	Kanat	Tek Kanatlı	✓					Kanat	Tek Kanatlı	✓		
		Çift Kanatlı						Çift Kanatlı				
	Malzeme	Ahşap						Malzeme	Ahşap	✓		
		Metal	✓						Metal			
	Korkuluk				Korkuluk	✓						
	Tahfif Kemerli				Tahfif Kemerli							
Taşyıcı Sistem ve Malzeme	Taşyıcı Sistem		Yığma			Düz Silme		✓				
	Taşyıcı Duvar		✓			Profilli Silme						
	Taşyıcı Paye-Sütun					Mukarnas Silme						
	Duvar Kalınlığı		40-60			Sütunce						
	Duvar Örgüsü		Kaba Yonu-Moloz			Taş Üzeri Motif						
	Duvar Malzemesi		Bazalt			Çini						
	İç Duvar		Sıva+Boya			Köşe Pahlı						
	Döşeme		Beton Şap			Mukarnas Süsleme						
						Cas Sıva						

Ek 112: Haçneri Gûzar Türbe Envanteri

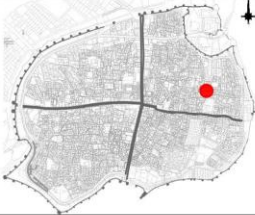
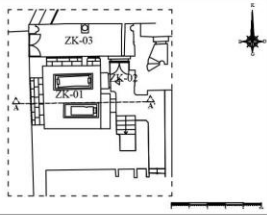
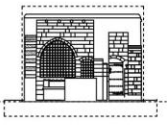

HAÇNERİ GÜZAR TÜRBE Sİ					
Yapının Kimliği	Suriçinde Bulunduğu Yer	Güneybatı Bölümü			
	Mahalle	Lalebey Mahallesi			
	Adres	Uçak Sokak, Meryem Ana Kilisesi'nin güneyi			
	Yapı ile İlişkisi	Haçneri Gûzar Cami'nin avlusu ile Bağlantılı			
	Ada/Parsel	317/13			
	Yapım Tarihi/Dönemi	17-18. yy/ Osmanlı			
	Tescil Tarihi	30.07.1992/1089-(25.11.2010/3528)			
Çizimler					
	Suriçi Konumu	Yapı Planı	Yapı Kesiti		
Mimari Özellikler	Türbe Plan Formu		Üst Örtü		
	Türbe Birim Sayısı		1 Birim		
	Kat Adedi		Tek Katlı		
	Mahal-1 Türbe Formu		Dikdörtgen 		
	Mahal-2		-		
	Giriş Yönü		Güney		
	Mihrap				
Kapı Özellikleri	Kapı	K1	K2		
		Form	Kemerli		✓
	Düz				
	Kanat	Tek Kanatlı	✓		
		Çift Kanatlı			
	Malzeme	Ahşap			
		Metal	✓		
		Korkuluk			
		Tahfif Kemerli	✓		
		Pencere			P1
Form		Kemerli	✓		
	Düz		✓		
Kanat	Tek Kanatlı	✓	✓		
	Çift Kanatlı				
Malzeme	Ahşap				
	Metal	✓	✓		
	Korkuluk	✓	✓		
	Tahfif Kemerli	✓			
Taşyıcı Sistem ve Malzeme	Taşyıcı Sistem		Yığma		
	Taşyıcı Duvar		✓		
	Taşyıcı Paye-Sütun				
	Duvar Kalınlığı		52-54		
	Duvar Örgüsü		Yonu Taş		
	Duvar Malzemesi		Bazalt+Boya		
	İç Duvar		Sıva+Boya		
	Döşeme		Beton Şap		
Bezeme-Süsleme	Düz Silme		✓		
	Profilli Silme				
	Mukarnas Silme				
	Sütunce				
	Taş Üzeri Motif				
	Çini				
	Köşe Pahlı				
	Mukarnas Süsleme				
	Cas Sıva				

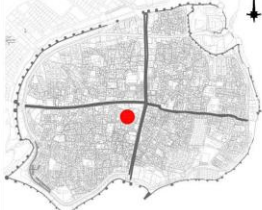
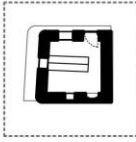
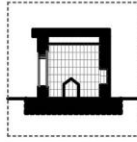

Ek 114: Karadeniz Türbe Envanteri

KARADENİZ TÜRBESİ									
Yapının Kimliği	Suriçinde Bulunduğu Yer		Güneydoğu Bölümü						
	Mahalle		Hasırlı Mahallesi						
	Adres		Karadeniz Sokak Gavur Meydanı Güneybatısında						
	Yapı ile İlişkisi		Bulunmamaktadır						
	Ada/Parsel		20013/2						
	Yapım Tarihi/Dönemi		19. yy/ Osmanlı						
	Tescil Tarihi		19.01.1980/A/2082-(18.01.2010 /2801)						
Çizimler									
	Suriçi Konumu			Yapı Planı			Yapı Kesiti		
Mimari Özellikler	Türbe Plan Formu				Üst Örtü				
	Türbe Birim Sayısı		1 Birim		Türbe Birimi Üst Örtü				
	Kat Adedi		Tek Katlı		İç		Tonoz		
	Mahal-1 Türbe Formu		Kare 		Dış		Tonoz		
	Mahal		-		Geçiş Elemanı		-		
	Giriş Yönü		Kuzeybatı		Üst Örtü (Dış Malzeme)		Çimento Esaslı Sıva+Boya		
	Mihrap				Üst Örtü (İç Malzeme)		Sıva		
Kapı Özellikleri	Kapı		K1	K2					
	Form	Kemerli							
		Düz	✓						
	Kanat	Tek Kanatlı	✓						
		Çift Kanatlı							
	Malzeme	Ahşap							
		Metal	✓						
Korkuluk									
	Tahfif Kemerli								
Pencere Özellikleri	Pencere		P1	P2					
	Form	Kemerli							
		Düz	✓						
	Kanat	Tek Kanatlı	✓						
		Çift Kanatlı							
	Malzeme	Ahşap	✓						
		Metal							
Korkuluk		✓							
	Tahfif Kemerli								
Taşıyıcı Sistem ve Malzeme	Taşıyıcı Sistem		Yığma						
	Taşıyıcı Duvar		✓						
	Taşıyıcı Paye-Sütun								
	Duvar Kalınlığı		56						
	Duvar Örgüsü		-						
	Duvar Malzemesi		Taş+Sıva						
	İç Duvar		Sıva+Boya						
	Döşeme		Seramik						
Bezeme-Süsleme	Düz Silme								
	Profilli Silme								
	Mukarnas Silme								
	Sütunce								
	Taş Üzeri Motif								
	Çini		✓						
	Köşe Pahlı								
	Mukarnas Süsleme								
	Cas Sıva								

Ek 115: Kurşunlu Camii Türbe Envanteri

KURŞUNLU CAMİ TÜRBESİ					
Yapının Kimliği	Suriçinde Bulunduğu Yer	Kuzeydoğu Bölümü			
	Mahalle	Fatih Paşa Mahallesi			
	Adres	İç Kurşunlu Sokak, Kurşunlu Cami Batı Biriminde			
	Yapı ile İlişkisi	Kurşunlu Cami ile Bitişik			
	Ada/Parsel	20106/1			
	Yapım Tarihi/Dönemi	19. yy/ Osmanlı			
	Tescil Tarihi	19.01.1980/A/2082-18.12.2009/3528			
Çizimler					
	Suriçi Konumu	Yapı Planı	Yapı Kesiti		
	Mimari Özellikler		Üst Örtü Özellikleri		
Türbe Plan Formu		Üst Örtü			
Türbe Birim Sayısı		3 Birim			
Kat Adedi		Tek Katlı			
Mahal-1 Türbe Formu		Dikdörtgen 			
Mahal-2 Giriş		Dikdörtgen 			
Mahal-3 Revak		Dikdörtgen Revak 			
Giriş Yönü		Doğu			
Mihrap					
Kapı Özellikleri	Kapı	K1	K2		
	Form	Kemerli	☒		
		Düz			
	Kanat	Tek Kanatlı	☒		
		Çift Kanatlı			
	Malzeme	Ahşap	☒		
		Metal			
		Korkuluk			
	Tahfif Kemerli	☒			
Pencere Özellikleri	Pencere	P1	P2		
	Form	Kemerli	☒		
		Düz			
	Kanat	Tek Kanatlı	☒		
		Çift Kanatlı			
	Malzeme	Ahşap	☒		
		Metal			
		Korkuluk	☒		
	Tahfif Kemerli				
Taşyıcı Sistem ve Malzeme	Taşyıcı Sistem	Yığma		Bezeme-Süsleme	
	Taşyıcı Duvar	☒	Mahal 1-2		
	Taşyıcı Paye-Sütun	☒	Mahal 3		
	Duvar Kalınlığı	51-229			
	Duvar Örgüsü	Yonu Taş			
	Duvar Malzemesi	Bazalt+Kalker			
	İç Duvar	Bazalt+Kalker			
	Döşeme	Bazalt			
Düz Silme		☒			
Profilli Silme					
Mukarnas Silme					
Sütunce		☒			
Taş Üzeri Motif		☒			
Çini					
Köşe Pahlı					
Mukarnas Süsleme		☒			
Cas Sıva					

Ek 116: Maliki Ejder Türbe Envanteri

MALİK-İ EJDER TÜRBESİ					
Yapının Kimliği	Suriçinde Bulunduğu Yer	Güneybatı Bölümü			
	Mahalle	Süleyman Nazif Mahallesi			
	Adres	Aşefçiler Sokak, Ragıbiye Cami Güneyi			
	Yapı ile İlişkisi	Bağımsız			
	Ada/Parsel	443/1			
	Yapım Tarihi/Dönemi	19. yy/ Osmanlı			
	Tescil Tarihi	30.07.1992/1089- 18.01.2010/2801			
Çizimler					
	Suriçi Konumu	Yapı Planı	Yapı Kesiti		
Mimari Özellikler	Türbe Plan Formu		Üst Örtü		
	Türbe Birim Sayısı	Tek Birim			
	Kat Adedi	Tek Katlı			
	Mahal-1 Türbe Formu	Kare ☐			
	Mahal-2	-			
	Giriş Yönü	Kuzey			
Mihrap					
Kapı Özellikleri	Kapı	K1	K2	Pencere Özellikleri	
	Form	Kemerli	☒		
		Düz			
	Kanat	Tek Kanatlı	☒		
		Çift Kanatlı			
	Malzeme	Ahşap	☒		
		Metal			
	Korkuluk				
Tahfif Kemerli					
K1 				P1 	
P2 					
Taşyıcı Sistem ve Malzeme	Taşyıcı Sistem		Yığma	Bezeme-Süsleme	
	Taşyıcı Duvar		☒		
	Taşyıcı Paye-Sütun				
	Duvar Kalınlığı		50-53		
	Duvar Örgüsü		Yonu Taş		
	Duvar Malzemesi		Bazalt+Seramik		
	İç Duvar		Seramik		
	Döşeme		Traverten		
Düz Silme		-			
Profilli Silme		-			
Mukarnas Silme		-			
Sütunce		-			
Taş Üzeri Motif		-			
Çini		-			
Köşe Pahlı		-			
Mukarnas Süsleme		-			
Cas Sıva		-			

Ek 117: Türbe Yapıları

	Dönem	Yer	Adres	Ada/Parsel	Tescil Tarihi	Onarım Yılı	Kat Planı	Kesit	Görünüş	Plan Analizi					Üst Örtü Analizi		Taşyıcı Analizi			Malzeme Analizi				Yapı Elemanları					
										Plan Tipi	Plan Birim Sayısı	Kat Sayısı	Mihrap	Revak	Çatı Tipi		Geçiş Elemanı	Taşyıcı Öğe	Duvar Kalınlığı	Döşeme Malzemesi	Çatı Malzemesi		İç Duvar	Dış Duvar	Kapı		Pencere		
															İç	Dış					İç	Dış			K1	K2	P1	P2	
DİYARBAKIR SURIÇİ TÜRBE YAPILARI	Nasreddin ve Eşi Sütlüme Türbesi	11. yy Mervani	Kuzeydoğu Bölümü	Cevat Paşa Mahallesi, İç Kale Sokak, Arkeoloji Müzesine ait kabaaltı biriminin doğu duvarının altında	32/8	19.01.1980/A/2082-18.12.2009/2754	2015				Dikdörtgen	2	Tek Kat	-	-	Tonoz	Düz	-	Duvar	80-120	Beton Şap	Sıva + Boya	Çimento	Sıva + Boya	Bazalt + Tuğla				
	Sultan Sücaeddin Türbesi	12-13. yy Artuklu	Güneybatı Bölümü	Ali Paşa Paşa Mahallesi, Gazi Caddesi ve Turistik cadde birleşim kavşağı, Hz Ömer Cami karşısında	109/4	19.01.1980/A/2082-25.11.2010/3528	1971-1972				Kare	1	İki Kat	-	-	Kubbe	Külah	Tromp	Duvar	75	Bazalt	Taş Kaplama	Taş Kaplama	Bazalt + Kalker	Bazalt + Kalker				
	Şeyh Yusuf Hamedani Türbesi	15-16. yy Akkoyunlu	Kuzeybatı Bölümü	Melik Ahmet Mahallesi, Özgür Sokak, Şeyh Yusuf Cami Avlusunda	319/2	19.01.1980/A/2082-12.06.1991/779 - 18.01.2010 /2801	2014				Kare	1	Tek Kat	✓	-	Kubbe	Külah	Pendantif	Duvar	80-86	Bazalt	Sıva + Boya	Bazalt Kesme Taş	Bazalt	Bazalt				
	Lala Bey Türbesi	15-16. yy Akkoyunlu	Güneybatı Bölümü	Lala Bey Mahallesi, Lala Bey Sokak, Lala Bey Cami Avlusunda	295/1	12.06.1991/773	2014				Kare	2	İki Kat	-	-	Kubbe	Düz	Pendantif	Duvar	75-78	Bazalt	Sıva	Kurşun Kaplama	Sıva + Boya	Bazalt + Kalker				
	Şeyh Safa (Abdülcehil) Türbesi	16-17. yy Osmanlı	Kuzeybatı Bölümü	Ziya Gökalp Mahallesi, Palu Sokak, Safa Cami Avlusunda	322/30	19.01.1980/A/2082-18.01.2010/2801	2018				Sekizgen	1	Tek Kat	✓	-	Kubbe	Külah	Pendantif	Duvar	60-65	Bazalt	Sıva	Kurşun Kaplama	Sıva	Bazalt				
	Fatih Paşa Türbesi	16. yy Osmanlı	Kuzeydoğu Bölümü	Fatih Paşa Mahallesi, İç Kurşunlu Sokak, Kurşunlu Cami Güney Avlusunda	20106/1	19.01.1980/A/2082-18.01.2010/2801	2016-2018				Sekizgen	2	Tek Kat	-	-	-	-	-	Duvar	100-108	Bazalt	-	-	Bazalt + Kalker	Bazalt + Kalker				
	İskender Paşa Türbesi	16. yy Osmanlı	Kuzeybatı Bölümü	İskender Paşa Mahallesi, İskender Paşa Sokak, İskender Paşa Cami Avlusunda	133/4	19.01.1980/A/2082-25.11.2010/3528	2019				Sekizgen	2	Tek Kat	✓	-	Kubbe	Kubbe	Pendantif	Duvar	80-100	Bazalt	Boya	Çimento Esaslı Sıva	Bazalt + Kalker	Bazalt + Kalker				

Ek 118: Türbe Yapıları

	Dönem	Yer	Adres	Ada/Parsel	Tescil Tarihi	Onarım Yılı	Kat Planı	Kesit	Görünüş	Plan Analizi		Üst Örtü Analizi		Taşyıcı Analizi		Malzeme Analizi		Yapı Elemanları										
										Plan Tipi	Plan Birim Sayısı	Kat Sayısı	Mihrap	Revak	Çatı Tipi		Geçiş Elemanı	Taşyıcı Öğe	Duvar Kalınlığı	Döşeme Malzemesi	Çatı Malzemesi		İç Duvar	Dış Duvar	Kapı		Peçere	
															İç	Dış					İç	Dış			K1	K2	P1	P2
DIYARBAKIR SURİÇİ TÜRBE YAPILARI	16.yy Osmanlı	Kuzeydoğu Bölümü	Fatih Paşa Mahallesi, İç Kurşunlu Sokak, Kurşunlu Cami Doğu Hazirede	20106/1	19.01.1980/A/2082-17.09.2010/3371	2016-2018				Sekizgen	2	Tek Kat	-	-	Kubbe	Kubbe	Pendantif	Duvar	100-140	Bazalt	Sıva	Kurşun Kaplama	Bazalt + Kalker	Bazalt + Kalker				
	16.yy Osmanlı	Kuzeydoğu Bölümü	Fatih Paşa Mahallesi, Söğütlu Sokak, Nasuh Paşa Camiye Bitişik Güney Avlusunda	178/7	19.01.1980/A/2082-25.11.2010/3528	2014				Sekizgen	1	Tek Kat	-	-	Kubbe	Külâh	Pendantif	Duvar	81-83	Bazalt	Sıva + Boya	Bazalt Kesme Taş	Sıva	Bazalt + Kalker				
	16.yy Osmanlı	Güneybatı Bölümü	Melik Ahmet Mahallesi, Turistik Cadde ve Melik Ahmet Cadde Birleşimi, Urfa Kapı Karşısında	953/1	19.01.1980/A/2082-18.01.2010/2801	2010				Sekizgen	1	Tek Kat	✓	-	Kubbe	Külâh	Pendantif	Duvar	91-96	Bazalt	Boya	Alaturka Kiremit	Sıva + Boya	Bazalt + Kalker				
	17.yy Osmanlı	Kuzeydoğu Bölümü	Cevat Paşa Mahallesi, İç Kale Sokak, Hz. Süleyman Cami Sokak Bitişğinde	32/31	19.01.1980/A/2082-18.12.2009/3528	2012				Kare	3	Tek Kat	-	✓	Kubbe	Külâh	Tromp	Duvar + Bazalt Paye	88-113	Tuğla	Kurşun Kaplama	Bazalt	Bazalt					
	17.yy Osmanlı	Güneydoğu Bölümü	Hasırlı Mahallesi, Yıkıkaya Sokak ve Bahçe 2 Sokak Kesişim Noktasında	20096/2	19.01.1980/A/2082-18.12.2009/2754	2017				Altgen	1	Tek Kat	-	-	Kubbe	Külâh	Pendantif	Paye	50	Bazalt	Sıva	Bazalt Taş Kaplama	Bazalt + Kalker	Bazalt + Kalker				
	17.yy Osmanlı	Kuzeydoğu Bölümü	Cevat Paşa Mahallesi, İç Kale Sokak, Hz. Süleyman Cami'nin son cemaat mahaline bitişik	32/31	19.01.1980/A/2082-18.12.2009/3528	2012				Kare	1	Tek Kat	-	-	Kubbe	Düz	Pendantif	Duvar	109	Bazalt	Bazalt Taş	Bazalt Taş Kaplama	Bazalt	Bazalt				
	17.yy Osmanlı	Kuzeydoğu Bölümü	Dabanoğlu Mahallesi, Dabanoğlu Sokak, Konut Yapıları Arasında	20036/14	19.01.1980/A/2082-25.11.2010/3528	?				Kare	2	Tek Kat	-	-	Kubbe	Kubbe	Tromp	Duvar	99-107	Bazalt	Boya	Beton Dam	Sıva + Boya	Bazalt				

Ek 119: Türbe Yapıları

Diyarbakır Suriçi Türbe Yapıları	Dönem	Yer	Adres	Ada/Parsel	Tescil Tarihi	Onarım Yılı	Kat Planı	Kesit	Görünüş	Plan Analizi		Üst Örtü Analizi		Taşıyıcı Analizi		Malzeme Analizi				Yapı Elemanları								
										Plan Tipi	Plan Birim Sayısı	Kat Sayısı	Mihrap	Revak	Çatı Tipi		Geçiş Elemanı	Taşıyıcı Öğe	Duvar Kalınlığı	Döşeme Malzemesi	Çatı Malzemesi		İç Duvar	Dış Duvar	Kapı		Pencere	
															İç	Dış					İç	Dış			K1	K2	P1	P2
Havlet Baba Türbesi	17-18.yy Osmanlı	Kuzeydoğu Bölümü	Cevat Paşa Mahallesi, İçkale Sokak, Hz.Süleyman Cami parkında	33/4	19.01.1980/A/2082-(25.11.2010/3528)	2018				Dikdörtgen	1	Tek Kat	-	-	Külah	Külah	-	Duvar	40-60	Beton Şap	Sıva + Boya	Beton	Sıva + Boya	Bazalt				
Hacı Çelebi Türbesi	17-18.yy Osmanlı	Güneybatı Bölümü	Lalebey Mahallesi, Uçak Sokak, Meryem Ana Kilisesi'nin güneyinde	317/13	30.07.1992/1089-(25.11.2010/3528)	1956-?				Dikdörtgen	1	Tek Kat	-	-	Külah	Külah	-	Duvar	52-54	Beton Şap	Boya	Beton Dam + Boya	Sıva + Boya	Bazalt + Boya				
Zübeyde Ve Leyla Hanımlar Türbesi	18.yy Osmanlı	Kuzeybatı Bölümü	İnönü Mahallesi, Gazi Caddesi, Nebi Cami Güney Avlusunda	142/102	19.01.1980/A/2082	2006				Kare	1	Tek Kat	-	-	Kubbe	Kubbe	Pendantif	Paye	52-60	Bazalt	Demir Kubbe	Metal Elemanlar	Bazalt + Kalker	Bazalt				
Karadeniz Türbesi	19.yy Osmanlı	Güneydoğu Bölümü	Hasırlı Mahallesi, Karadeniz Sokak, Gavur Meydanı Güneybatısında	20013/2	19.01.1980/A/2082-(18.01.2010/2801)	?				Kare	1	Tek Kat	-	-	Tonoz	Tonoz	-	Duvar	56	Seramik	Boya	Çimento Esaslı Sıva + Taş	Sıva + Boya	Taş + Sıva				
Kurşunlu Cami Türbesi	19.yy Osmanlı	Kuzeydoğu Bölümü	Fatih Paşa Mahallesi, İç Kurşunlu Sokak, Kurşunlu Cami Batı Biriminde	20106/1	19.01.1980/A/2082-18.12.2009/3528	2016-2018				Dikdörtgen	3	Tek Kat	-	✓	Düz	Düz	-	Duvar + Sütun	51-229	Bazalt	Ahşap Kirişleme	Taş Kaplama	Bazalt + Kalker	Bazalt + Kalker				
Maliki Ejler Türbesi	19.yy Osmanlı	Güneybatı Bölümü	Süleyman Nazif Mahallesi, Aşçıler Sokak, Ragibiye Cami Güneyinde	443/1	30.07.1992/1089-18.01.2010/2801	?				Kare	1	Tek Kat	✓	-	Düz	Düz	-	Duvar	50-53	Traverten	Asma Tavan + Ahşap Kirişleme	Betonarme	Traverten	Bazalt + Seramik				

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyad, Ad

Güzel, Esra

Web sayfası

(Research Gate, Academia, vs.)

Eğitim Bilgileri

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Yüksek Lisans	Dicle Üniversitesi	2023
Lisans	Dicle Üniversitesi	2015
Lise	Diyarbakır Atatürk Lisesi	2010

İş Denevimi

Dönem (Yıl)	Şirket, Kurum	Görev
2015-2016	Paş-Ha Yapı Denetim Limited Şirketi	Mimar
2015-2023	Cr Mühendislik Müşavirlik İnşaat Sanayi ve Ticaret Limited	Mimar

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

1. GÜZEL Esra, ERBAŞ ÖZİL Meltem, AYKAL F. Demet (2019) *Diyarbakır Kent Merkezi, Gazi Caddesi Kentsel Donatı Elemanlarının Kent Kimliği Açısından Değerlendirilmesi* Anadolu Kongreleri 3. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, 2(2)

2. HALIFEOGLU Fatma Meral, ISIK Nursen, TEKIN Meltem, ERKOÇ Büşra, IPEKYÜZ Dilan, GÜZEL Esra (2020). *Geleneksel Mimaride Yeniden Kullanım Kaynaklı Sorunlar: Diyarbakır Evleri Örnekleme*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 13(75), 382-395. (Yayın No: 6747523)

3. GÜZEL Esra, PAYASLI OĞUZ Gülin, (2021) *Diyarbakır Sarı Saltuk Türbesi Mevcut Durumu ve Koruma Önerileri*, Dicle Üniversitesi 2. Uluslararası Mimarlık Sempozyumu, 341-350

Özel İlgiler

DİCLE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEZ BENZERLİK BİLDİRİMİ FORMU

Öğrencinin Adı, Soyadı	Esra Güzel		
Öğrenci No	18808209		
Ana Bilim Dalı	Mimarlık / Restorasyon		
Program Türü	Proje ☐	Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐
Tez Danışmanı (Ünvanı, Adı, Soyadı)	Doç. Dr. Gülin Payaslı Oğuz		
(Varsa) II. Tez Danışmanı (Ünvanı, Adı, Soyadı)			
Tez Başlığı	Diyarbakır Suriçi Bölgesinde Yer Alan Tarihi Türbe Yapılarının Tespiti ve Koruma Sorunları		
RAPOR BİLGİLERİ			
Raporlama Aşaması	Tez Savunma Sınavı Sonrası		
Sayfa Sayısı	396		
Raporlama Tarihi	12.07.2023		
Benzerlik Oranı (%)	7		

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmamın toplam 396 sayfalık kısmına ilişkin, 12/07/2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından turnitin isimli intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan intihal raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %7 olarak tespit edilmiştir.

Uygulanan filtrelemeler:

- Başlangıç Bölümleri (Kabul ve Onay sayfası, Teşekkür sayfası, Özet/Abstract) hariç
Kaynaklar hariç
Alıntılar hariç/dâhil
Diğer

Tezimin benzerlik oranı, Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İntihal Raporu Uygulama Esaslarında belirtilen üst sınır benzerlik oranını aşmamaktadır. Benzerlik oranım üst sınır benzerlik oranının altında olsa dahi aksinin tespit edilmesi durumunda her türlü yasal sorumluluğu kabul ettiğimi ve hukuki sonuçlarına razı olduğumu bildirir, gereğini arz ederim.

Öğrencinin Adı, Soyadı: Esra Güzel

Tarih:12.07.2023

İmza:

Danışman Adı, Soyadı: Doç. Dr. Gülin Payaslı Oğuz

İmza:

Tarih:12.07.2023

Ana Bilim Dalı Başkanı Adı, Soyadı: Prof. Dr. Havva Özyılmaz

İmza:

Tarih:12.07.2023
